MARCEL
PROUST

MAHPUS

ROMAN

Marcel Proust

Kayıp Zamanın İzinde

Mahpus

Çeviren: Roza Hakmen

YKY

Kayıp Zamanın İzinde
MAHPUS

Marcel Proust 10 Temmuz 1871'de Auteuil'de doğdu. Bütün yaşamını etkileyecek astım krizlerinin ilkini 1881'de geçirdi. 1890'da Hukuk Fakültesi'ne ve Siyasal Bilgiler Okulu'na kaydoldu. Aynı yıl Maupassant'la tanıştı. Arkadaşlarıyla birlikte *Le Banquet* yayınlarını kurdu; burada edebiyat eleştirileri yayımladı. 1893'te, *Swann'ın Bir Aşkı*'nın "eskizi" olabilecek nitelikte bir metin yazdı. 1894'te Dreyfus olayı başladı. Marcel Proust, babasıyla birlikte, Dreyfus yanlılarının arasında yer aldı. 1895'te felsefe lisansı diplomasını aldı. 1898'te Dreyfus olayı büyüdü. Aynı yıl Zola'nın "J'accuse" adlı açık mektubu *L'Aurore* gazetesinde yayımlandı. Proust 1908'de büyük yapıtını *(Kayıp Zamanın İzinde)* yazmaya koyuldu. 1914'te *Guermantes Tarafı*'nı Grasset Yayınevi'ne hazırlamaya başladı. 30 Kasım 1918'de *Çiçek Açmış Genç Kızların Gölgesinde* yayımlandı. 10 Aralık 1919'da bu kitap Goncourt ödülü aldı. 30 Nisan 1921'de *Guermantes Tarafı II* ile *Sodom ve Gomorra* yayımlandı. Aynı yıl Proust Gallimard Yayınevi'ne *Sodom ve Gomorra II* ile *Sodom ve Gomorra III*'ün elyazmalarını verdi. 1922'de *Mahpus* ile *Albertine Kayıp (Sodom ve Gomorra III)* daktiloya çekilmeye başlandı. Proust, Ekim ayı başında bir bronşit krizi geçirdi, bunu zatürree izledi. Yazar, 18 Kasım 1922'de öldü.

Roza Hakmen 1956'da İzmir'de doğdu. 1974'te İzmir Amerikan Kız Koleji'ni, 1979'da ODTÜ Ekonomi Bölümü'nü bitirdi.
Başlıca çevirileri: Ernest Hemingway, *Çanlar Kimin İçin Çalıyor*; Mario Vargas Llosa, *Kent ve Köpekler*; Nina Berberova, *Eşlik Eden: Soneçka Antonovskaya*; Juan Benet, *Madrid'de Sonbahar*; Oscar Wilde, *De Profundis*; Marguerite Duras, *Mavi Gözler Siyah Saçlar*; Anthony Burgess, *Bir Elin Sesi Var*; Carson McCullers, *Yelkovansız Saat*; Tama Janowitz, *New York Köleleri*; Mircea Eliade, *Matmazel Christina*; Anne Rice, *Vampirle Konuşma*; Miguel de Cervantes Saavedra, *Don Quijote*; Marcel Proust, *Swann'ların Tarafı, Çiçek Açmış Genç Kızların Gölgesinde, Guermantes Tarafı, Sodom ve Gomorra.*

Marcel Proust'un
YKY'deki öteki kitapları:

Kayıp Zamanın İzinde:
Swann'ların Tarafı *(1999)*
Çiçek Açmış Genç Kızların Gölgesinde *(1996)*
Guermantes Tarafı *(1997)*
Sodom ve Gomorra *(1997)*
Albertine Kayıp *(çıkacak)*
Yakalanan Zaman *(çıkacak)*

MARCEL PROUST

Kayıp Zamanın İzinde – 5

Mahpus

"Beşinci Kitap"

ÇEVİREN
ROZA HAKMEN

ROMAN

YKY
İSTANBUL

Yapı Kredi Yayınları -1431
Edebiyat - 386

Kayıp Zamanın İzinde – Mahpus / Marcel Proust
Fransızcadan çeviren: Roza Hakmen
Şiir çevirileri: Ahmet Güntan

Kitap Editörü: Ömer Aygün
Redaksiyon: Bahadır Gülmez
Düzelti: Alev Özgüner

Genel Tasarım: Faruk Ulay
Kapak Tasarımı: Nahide Dikel
Baskı: Şefik Matbaası

Fransızca ilk baskı: 1923
Çeviriye temel alınan baskı: Marcel Proust, *A la recherche du temps perdu*, Editions Gallimard, 1988.
1. Baskı: İstanbul, Ocak 2001
ISBN 975-363-985-6

MAHPUS

Sabahları, yüzüm hâlâ duvara çevriliyken, penceredeki ağır perdelerin tepesinden gün ışığının rengini daha görmeden, havanın o gün nasıl olduğunu hemen anlardım. Bana bu konuda, sabahın ilk sesleri bilgi verirdi; hava rutubetliyse, sesler bana boğularak, çarpılarak ulaşırdı; ferah, buz gibi ve berrak sabahlardaysa, çınlayan boş havada, sesler birer ok gibi titreşirdi; daha ilk tramvay geçerken, tekerlek seslerinden, soğuk bir yağmur mu yağdığını, yoksa sabahın, masmavi bir gökyüzüne doğru mu yol aldığını anlardım. Bu seslerden de önce, daha süratli ve keskin bir dalga, uykumun arasına sızıp kar habercisi bir hüzün yaymış olabilirdi uykuma; ya da bir görülüp bir kaybolan minik bir şahsiyete, peş peşe o kadar çok sayıda güneşe övgü ilahisi söyletirdi ki, sonunda bu şarkılar, beni daha uykumda gülümseterek, kapalı gözlerimi kamaşmaya hazırlayarak, sersemletici bir müzikle uyandırırlardı. Zaten o dönemde, dış dünyayı daha çok odamdan algılıyordum. Duyduğuma göre Bloch, akşamları beni ziyarete geldiğinde, içeride konuşmalar duyduğunu söylüyormuş; annem o sırada Combray'de olduğu ve odamda da hiçbir defasında kimseyle karşılaşmadığı için, kendi kendime konuştuğum sonucunu çıkarmış. Çok daha sonraları, Albertine'in o sıralar benimle birlikte oturduğunu öğrenince, bunu herkesten gizlediğimi kavrayarak, o dönemde niçin evden çıkmayı hiç istemediğimi nihayet anladığını bildirmişti. Yanılıyordu. Yanılması da doğaldı, çünkü gerçeklik, zorunlu olsa da, bir bütün olarak öngörülemez; bir başkasının hayatına ilişkin doğru bir ayrıntıyı öğrenen kişi, derhal bundan yanlış sonuçlar çıkarır ve yeni keşfettiği gerçeği, aslında onunla hiç ilgisi olmayan meselelerin açıklaması olarak görür.

Kız arkadaşımın, Balbec dönüşü Paris'te benimle aynı çatı altında yaşamak üzere evime gelişini, gemi yoluculuğundan vazgeçişini, odasının, benim odamdan yirmi adım ötede, koridorun sonunda bulunan, babamın duvar halılarıyla kaplı çalışma odası olduğunu ve her gece, çok geç saatte, yanımdan ayrıl-

madan önce, dilini, günlük ekmeğini veren eline, onun yüzünden çektiğimiz acılar sebebiyle giderek manevi bir hoşluk kazanan her beden gibi, neredeyse kutsal nitelikte lezzetli bir gıda misali ağzıma kaydırışını şimdi düşündüğümde, aklıma gelen karşılaştırma, Yüzbaşı Borodino'nun, esasen geçici bir rahatsızlığa çare olan özel izni sayesinde karargâhta geçirdiğim gece değil de, babamın annemi benim yatağımın yanındaki küçük yatakta uyumak üzere, odama gönderdiği gecedir. Hayat, kaçınılmaz gibi görünen bir ıstıraptan bizi bir kere daha kurtaracaksa eğer, bunu farklı koşullarda, hattâ bazen, bahşedilen lütuflar arasında özdeşlik kurmanın neredeyse günah sayılabileceği kadar zıt koşullarda gerçekleştirir!

Albertine, perdeleri hâlâ kapalı odam karanlık olduğu halde uyumadığımı Françoise'dan öğrenmişse, kendi banyosunda yıkanırken biraz gürültü etmekten çekinmezdi. Böyle günlerde, çoğunlukla ben de, daha geç bir saati bekleyeceğime, onunkine bitişik bir başka banyoya girerdim; burası hoş bir yerdi. Bir zamanlar tiyatro yöneticileri, yüz binlerce frank harcayıp imparatoriçe rolü oynayan ünlü yıldızın tahtını gerçek zümrütlerle süslerlerdi. Rus Balesi bize, gerektiği şekilde yönlendirilen basit ışık oyunları sayesinde, gerçek zümrütler kadar şatafatlı ve daha çeşitli mücevherler elde edilebileceğini öğretti. Ne var ki, önceki kadar maddi olmayan bu süsleme bile, yataktan öğleyin kalkmaya alışkın birinin, genellikle gördüğü dekorun yerine saat sekizdeki sabah güneşinin koyduğu dekor kadar zarif değildir. İki banyonun da pencerelerinde, içerisi dışarıdan görülmesin diye, düz cam değil, eski moda, yapay bir kırağıyla kaplı, pürtük pürtük camlar vardı. Güneş birdenbire bu incecik camı sarartır, yaldızla kaplar ve alışkanlığın uzun zaman gizlediği, eskiden kalma delikanlıyı benliğimde usul usul açığa çıkarır, beni hatıralarla kendimden geçirirdi; adeta tabiatın ortasında, altın sarısı yaprakların arasındaymışım gibi hissederdim kendimi, hattâ bir kuş da eksik olmazdı bu dekordan. Çünkü Albertine'in, ıslıkla aralıksız çaldığı şarkıyı işitirdim:

Keder deli,
Onu dinleyen ondan da deli.

Müzik konusundaki zevksizliğine neşeyle gülümsemekten kendimi alamayacak kadar çok seviyordum onu. Bir önceki yaz mevsiminde, Mme Bontemps bu şarkıya bayılmıştı; ama kısa bir süre sonra, saçma sapan bir şarkı diye nitelendirildiğini duymuş ve bunun üzerine, misafirleri olduğu zaman, Albertine'e onu söyletmekten vazgeçip yerine şunu koymuştu:

Ayrılık şarkılarının kaynağı bulanık sudur.

Zamanı gelince, bu şarkı da, "bizim kazın diline doladığı, Massenet'nin eski bir nakaratı" diye nitelendirildi.

Gökyüzünden iri bir bulut geçer, güneşi karartırdı; edepli ve yapraklı cam perde solar, tekdüze bir griliğe bürünürdü.

İki banyoyu (benimkinin eşi olan Albertine'in banyosu, dairenin karşı tarafından bir başka banyosu olan annemin, ben gürültüden rahatsız olmayayım diye hiç kullanmadığı bir yerdi) birbirinden ayıran bölme o kadar inceydi ki, her birimiz kendi banyomuzda yıkanırken, birbirimizle konuşabiliyorduk; sohbetimizi bir tek suyun sesi bölerdi, otellerde genellikle yerin darlığı ve odaların birbirine yakınlığı sebebiyle rastlanan, ama Paris'te çok ender bulunan bir samimiyet içindeydik.

Bazı günler de, yatağımdan kalkmaz, canımın istediği kadar hayal kurardım, çünkü ben zili çalmadan odama girilmesi kesinlikle yasaktı; yatağımın tepesindeki elektrik düğmesinin yeri çok ters olduğundan, zili çalmam o kadar uzun sürerdi ki, çoğunlukla düğmeye erişmek için çabalamaktan sıkılır, yalnızlık da hoşuma gittiğinden, birkaç dakika tekrar uykuya dalar gibi olurdum. Albertine'in bizim evde kalmasına tamamen kayıtsız değildim oysa. Onun kız arkadaşlarından ayrı olması, kalbimi yeni acılardan koruyordu. Bu ayrılık, kalbimi, iyileşmesine yardımcı olacak bir dinlenme, neredeyse kıpırtısızlık halinde tutuyordu. Ama sonuçta, kız arkadaşımın bana sağladığı huzur, mutluluktan ziyade ıstırabın yatışmasıydı. Gerçi ıstırabımın fazlasıyla derin olduğu zamanlar bana yasak olan birçok mutluluğu, bu huzur sayesinde tadabiliyordum, ama bu mutlulukları Albertine'e borçlu olmak şöyle dursun, onları, doğrusu artık pek de güzel bulmadığım, yanında sıkıldığım, açıkça sevmedi-

ğim duygusuna kapıldığım Albertine yanımda olmadığı zamanlarda yaşıyordum. Bu yüzden de, güne başlarken, özellikle hava güneşliyse, onu derhal odama çağırtmazdım. Birkaç dakika boyunca, beni Albertine'den daha çok mutlu edeceğini bildiğim ve daha önce de sözünü ettiğim, güneşi şarkı söyleyerek selamlayan, içimdeki o minik şahsiyetle baş başa kalırdım. Kişiliğimizi oluşturan şahsiyetler arasında en temel olanlar, en çok görünenler değildir. Benim kişiliğimde, hastalık hepsini peş peşe yere yıktıktan sonra, ötekilerden daha dayanıklı iki üç şahsiyet kalacak geriye; bunlardan biri de, ancak iki eser arasında, iki duygu arasında bir özdeşlik bulduğu zaman mutlu olabilen bir filozof. Yine de, en sona kalacak olan şahsiyet, Combray'deki gözlükçünün vitrininde duran ve güneş açtığında kukuletasını çıkarıp yağmur gelirken takarak hava durumunu bildiren küçük adama çok benzeyen o minik şahsiyet mi acaba diye düşündüğüm olur. O küçük adamın bencilliğini iyi bilirim; ben ancak yağmurun yağmasıyla geçebilecek bir nefes darlığı çekerken, o buna hiç aldırmaz ve onca sabırsızlıkla beklenen ilk damlaların düşmesiyle birlikte keyfi kaçarak, somurta somurta kukuletasını kafasına geçirir. Buna karşılık, eminim ben can çekişirken, diğer bütün "benlik" lerim ölmüşken, son nefesimi verdiğim esnada bir güneş ışını parıldarsa, küçük barometrik şahsiyet halinden pek memnun olacak ve kukuletasını çıkarıp, "Oh! Nihayet güneş açtı," diye şarkı söyleyecektir.

Françoise'ı çağırmak üzere zile basardım. *Le Figaro*'yu açardım. Bu gazeteye gönderdiğim makaleyi (ya da makale özentisini), yani bir zamanlar Doktor Percepied'nin arabasında, Martinville'in çan kulelerine bakarak yazdığım ve kısa süre önce bulup biraz düzelttiğim bir sayfalık yazıyı arar, yayımlanmamış olduğunu görürdüm. Sonra, annemden gelen mektubu okurdum. Bir genç kızın, tek başına benimle oturmasını, annem tuhaf buluyor, tasvip etmiyordu. İlk gün, Balbec'ten ayrıldığımız sırada, annem beni öylesine bedbaht görüp beni yalnız bıraktığı için endişelendiğinde, Albertine'in de bizimle geldiğini öğrenince belki de sevinmişti; trende bizim bavulların (Balbec Oteli'nde bütün geceyi yanlarında ağlayarak geçirdiğim bavulların) yanma, Albertine'in dar, siyah, tabuta benzettiğim bavul-

larını koymuşlardı; bu bavulların evimize hayat mı, ölüm mü getireceğini bilmiyordum. Ama bu soruyu kendi kendime sormamıştım bile; o pırıl pırıl güneşli sabah vaktinde, Balbec'te kalma korkusundan sonra, Albertine'i de yanımda götürdüğüm için mutlulukla dolup taşıyordum. Ama annem, başlangıçta bu projeye itiraz etmediyse de, (kız arkadaşımla, ağır yaralanan oğluna hemşirelik eden, genç, vefalı metrese minnet duyan bir anne gibi, tatlı tatlı konuşmuştu), proje fazlasıyla gerçekleşip genç kızın evimizde, üstelik de annem babam yokken kalışı uzayınca, meseleye olumsuz bakmaya başlamıştı. Bununla birlikte, annemin bu itirazını herhangi bir şekilde dile getirdiğini de söyleyemem. Tıpkı bir zamanlar, sinirli mizacım ve tembelliğim konusunda bana sitem etmekten vazgeçtiği gibi, şimdi de aynı titizlikle, –o sırada belki bunu tam olarak görememiş, ya da görmek istememiştim– benim nişanlanacağımı söylediğim genç kız hakkındaki kuşkularını belirtmekten kaçınıyor, hayatımı karartmak, ileride karıma bağlılığımı azaltmak istemiyor, belki kendisi öldükten sonra da, Albertine'le evlenerek onu üzdüğüme pişman olmamı önlemeye çalışıyordu. Annem, beni vazgeçiremeyeceğini hissettiği bu kararımı onaylarmış gibi görünmeyi tercih ediyordu. Ama kendisini o dönemde görmüş olan herkes, annesini kaybetmiş olmanın üzüntüsüne, sürekli bir kaygının da eşlik ettiğini söyler. Bu zihinsel çaba, bu iç tartışma, annemin şakaklarını alev alev yakıyordu; serinlemek için sürekli pencereleri açıyordu. Ama beni yanlış yönde etkilemekten ve mutluluğum zannettiği şeyi bozmaktan korkarak, hiçbir karara varamıyordu. Albertine'i geçici olarak evimizde misafir etmeme karşı çıkma kararını bile veremiyordu. Her şeyden önce Mme Bontemps'ı ilgilendiren bu meselede, ondan daha katı bir tutum sergilemek istemiyordu; Mme Bontemps'ın bu durumda herhangi bir sakınca bulunması, annemi çok şaşırtıyordu. Her şey bir yana, tam o sırada Combray'ye giderek Albertine'le beni yalnız bırakmak zorunda kalışına hayıflanıyordu; orada, gece gündüz, aralıksız büyükteyzemle ilgilenerek, aylarca kalması gerekebilirdi (nitekim öyle oldu). Combray'de, Legrandin'in iyi yürekliliği ve sadakati sayesinde annemin işi kolaylaştı; hiçbir zahmetten kaçınmayan Legrandin,

büyükteyzemi yakından tanımadığı halde, önceleri annesinin arkadaşı olduğu için, sonra da, bu ölüme mahkûm hastanın, onun hemşireliğinden hoşlandığını ve kendisinden vazgeçemeyeceğini hissettiği için, Paris'e dönüşünü her hafta ertelemekteydi. Snobizm, ciddi bir ruh hastalığıdır, ama alanı sınırlıdır ve ruhun tamamına hasar vermez. Bu arada ben, annemin Combray'ye gidişinden, aksine, çok memnundum; annem Paris'te olsa, Albertine'le Mlle Vinteuil'ün arkadaşlığını öğrenmesinden korkardım (bu arkadaşlığı annemden gizlemesini isteyemezdim Albertine'den). Annemin nazarında böyle bir şey, kız arkadaşımla henüz kesinleştirmememi zaten rica etmiş olduğu, ayrıca benim de giderek düşüncesine tahammül edemediğim bu evliliğe de, hattâ arkadaşımın bir süre evimizde kalmasına da, kesin bir engel teşkil ederdi. Böylesine ciddi ve kendisinin bilmediği bu sebebin haricinde, annem, hem erdemi ruh asaletiyle tanımlayan, George Sand hayranı büyükannemi örnek almanın rahatlatıcı etkisiyle, hem de benim yozlaştırıcı tesirimle, bir zamanlar, hattâ Paris veya Combray'deki burjuva hanım arkadaşlarından biri söz konusu olsa bugün bile davranışlarını kınayacağı hanımlara karşı, ben bu hanımların ruh asaletini övdüğüm için, şimdi hoşgörülüydü ve beni sevdikleri için onları bağışlıyordu. Her şeye rağmen, toplumsal ahlak kurallarına uygunluk meselesini bir yana bıraksak bile, sanıyorum annemin Albertine'e tahammül etmesi zor olurdu, çünkü annemin Combray'den, Léonie Halamdan, bütün akrabalarından kendisine kalan düzen alışkanlığı, kız arkadaşımın hiç bilmediği bir şeydi. Hiçbir kapıyı arkasından kapatmaz, buna karşılık, açık bir kapı gördüğünde de, bir köpek ya da kedi kadar fütursuzca içeriye dalabilirdi. Yani Albertine'in biraz rahatsız edici cazibesi, evde bir genç kızdan çok, evcil bir hayvan gibi bulunmasıydı; odalara girip çıkar, en olmadık yerlerde dolaşır, –bana müthiş bir dinginlik vererek– yatağıma sıçrayıp yanımda kendisine bir yer açar, oraya iyice yerleşir ve bir insan gibi rahatsızlık vermezdi. Bununla birlikte, Albertine giderek benim uyku saatlerime uymayı, ben zile basmadan önce odama girmemeyi, hattâ gürültü etmemeyi öğrendi. Bu kuralları Albertine'e dayatan, Françoise'dı. Françoise, efendilerinin değerini bilen ve layık ol-

dukları saygıyı herkesten eksiksiz görmeleri için ne lazımsa yapmayı görev kabul eden Combray'li hizmetkârlardandı. Yabancı bir misafir, bulaşıkçı kızla paylaşılmak üzere Françoise'a bahşiş verdiğinde, daha misafir ne olduğunu anlayamadan, Françoise'ın müthiş bir sürat, gizlilik ve enerjiyle talimat verdiği bulaşıkçı kız, gelip yarım ağızla değil, Françoise'ın öğrettiği gibi açıkça, yüksek sesle teşekkür ederdi. Combray'nin rahibi, bir dâhi sayılmazdı ama, o da saygı borcunun ne demek olduğunu bilirdi. Mme Sazerat'nın Protestan akrabalarının kızı, rahibin denetiminde mezhep değiştirip Katolik olmuş, aile, rahibe büyük yakınlık göstermişti. Sonra, kızın Méséglise'li bir soyluyla evlenmesi ihtimali ortaya çıktı. Delikanlının ailesi, kız hakkında bilgi edinmek üzere, oldukça küçümseyici, kızın Protestan kökenini aşağılayan bir mektup yazdı. Combray'nin rahibi bu mektubu öyle bir tonda cevapladı ki, burnu sürtülüp dize gelen Méséglise'li asilzade, birincisinden çok farklı ikinci bir mektup yazarak, genç kızla evlenmeyi, lütufların en büyüğü olarak istediğini bildirdi.

Albertine'in uykuma saygı göstermesini sağlamak, Françoise açısından özel bir başarı sayılmazdı. Bu gelenek, zaten içine işlemişti. Albertine herhalde bütün masumiyetiyle odama girmek veya bana bir şey sormak istediğini belirtmiş, Françoise'ın suskunluğundan veya kestirip atmasından, hayretler içerisinde kalarak, âdetlerini bilmediği, yabancı bir dünyada bulunduğunu ve bu dünyadaki yaşantının, ihlal edilmesi asla söz konusu olmayan yasalar tarafından yönetildiğini anlamıştı. Bu durumu daha önce Balbec'te de sezinler gibi olmuştu, ama Paris'te kurallara direnmeye bile çalışmadan, sabırla her sabah zil sesini bekliyor, ben zili çalmadan gürültü etmekten kaçınıyordu.

Aslında Françoise'ın Albertine'e verdiği eğitim, yaşlı hizmetçimizin kendisi açısından da sağlıklı olmuş, Balbec'ten döndüğümüzden beri hiç ara vermediği sızlanmalarını yavaş yavaş azaltmıştı. Françoise Balbec'ten dönerken, tam trene bineceğimiz sırada, otelin "kat sorumlusu"na, Françoise'ı pek az tanımakla birlikte ona görece kibar davranmış olan bıyıklı kadına veda etmeyi unuttuğunu hatırlamıştı. İlle de trenden inip otele

geri dönmek, kat sorumlusuyla vedalaşıp ertesi günkü trene binmek istiyordu. Sağduyum ve Balbec'e ilişkin, aniden ortaya çıkan dehşetim, Françoise'ın ricasını yerine getirmemi engellemiş, ama Françoise'da marazi ve hummalı bir huysuzluk yaratmıştı; hava değişimi, keyifsizliğini geçirmeye yetmemişti, aynı huysuzluk Paris'te de devam ediyordu. Çünkü Françoise'ın, Saint-André-des-Champs'daki alçak kabartmalarda aynen betimlenmiş olan yasalarına göre, bir düşmanın ölmesini istemek, hattâ onu öldürmek yasak değildi, ama adabı muaşerete aykırı davranmak, bir nezakete karşılık vermemek, yola çıkmadan önce, adeta bir hödük gibi kat sorumlusuna veda etmemek, korkunç bir şeydi. Tren yolculuğu boyunca, kat sorumlusuna veda etmeyişinin her dakika yenilenen hatırası, Françoise'ın yüzünü, insanı korkutacak derecede kızartmıştı. Paris'e kadar aç ve susuz gitmekte diretmesinin sebebi, belki bizi cezalandırma arzusundan da çok, bu hatıranın, "midesine" gerçek bir "ağırlık" bindirmesiydi (her toplumsal sınıfın kendi patolojisi vardır).

Annemin bana her gün mektup yazmasının ve her mektubunda Mme de Sévigné'den mutlaka bir alıntı yapmasının nedenlerinden biri, büyükannemin hatırasıydı. Annem şöyle yazardı: "Mme Sazerat, sırrını bir tek kendisinin bildiği o samimi öğle yemeği davetlerinden birine çağırdı bizi; zavallı büyükannen olsa, Mme de Sévigné'den alıntı yaparak, bizi yalnızlıktan kurtaran, ama toplumun içine sokmayan davetlerden biri derdi." İlk cevaplarımdan birinde, anneme şöyle bir şey yazma gafletinde bulundum: "Yaptığın alıntıları görünce, annen derhal tanırdı seni." Üç gün sonra, annemden şu cevabı aldım: "Zavallı oğlum, bana *annem*'den söz ederken Mme de Sévigné'ye atıfta bulunman pek yersiz kaçmış. Mme de Sévigné, sana, Mme de Grignan'a verdiği cevabı verirdi: 'O sizin hiçbir şeyiniz olmuyor muydu? Ben sizi akraba sanıyordum.'"

Annemin mektubunu okuduğum sırada, odasına girip çıkan kız arkadaşımın ayak seslerini duyardım. Az sonra Andrée, Morel'in arkadaşı olan ve Verdurin'lerin bize ödünç verdiği şoförle birlikte Albertine'i almaya geleceği için, zile basardım. Albertine'e evlenmekten, uzak bir ihtimal olarak söz etmiştim, ama resmen böyle bir teklifte bulunmamıştım; ben "bi-

lemiyorum, belki olabilir," dediğimde, Albertine incelikle, hüzünlü bir tebessümle, "yo, hayır, asla olamaz,"dercesine başını sallamıştı, bu da, "ben çok fakirim," anlamına geliyordu. Ben de bu yüzden, geleceğe ilişkin tasarılar konusunda, "çok zayıf ihtimal" demekle birlikte, o sırada Albertine'i eğlendirmek için, hayatından memnun olsun diye elimden geleni yapıyor, belki farkında olmadan, bu yolla benimle evlenmeye heveslendirmek de istiyordum onu. Albertine, bütün bu lükse kendi de gülüyordu. "Andrée'nin annesi, benim kendisi gibi zengin bir hanım, onun deyimiyle, 'at, araba, tablo sahibi' bir hanım olduğumu görse ne yapardı kimbilir. Sahi mi? Bu lafını hiç söylememiş miydim size? Çok tip kadındır! Benim şaşırdığım, tablolara da atlarla arabalar kadar yüce bir değer biçmesi."

İleride de göreceğimiz gibi, birtakım aptalca konuşma alışkanlıklarından vazgeçememiş olmakla birlikte, Albertine kendini şaşılacak derecede geliştirmişti; bu benim için pek bir şey ifade etmiyordu, çünkü kadınların zihinsel üstünlüklerine daima ilgisiz kalmışımdır; eğer bir kadına zihinsel meziyetlerinden bahsetmişsem, bunu sırf nezaket icabı yapmışımdır. Bir tek Céleste'in o garip dehasından hoşlanmış olabilirim belki. Örneğin, Céleste, Albertine'in evde olmadığını öğrenip bunu fırsat bilerek, "Bir yatağın üzerine kondurulmuş gökyüzü tanrısı!" sözleriyle yanıma geldiğinde, elimde olmadan gülümserdim. "Céleste, 'gökyüzü tanrısı' nereden çıktı kuzum? –Siz bu aşağılık dünyada dolaşan insanlarla en ufak bir ilginiz var sanıyorsanız, çok yanılıyorsunuz! –Peki niçin yatağın üzerine 'kondurulmuş' diyorsunuz? Gördüğünüz gibi, yatıyorum. –Siz hiçbir zaman yatmazsınız. Hiç kimsenin böyle yattığı görülmüş müdür? Siz gelip oraya konmuşsunuz. Şu anda o bembeyaz pijamanızla, o boyun hareketlerinizle güvercinden farkınız yok."

Albertine, saçma sapan konularda da olsa, daha birkaç yıl öncesinin Balbec'teki kız çocuğundan bambaşka şekilde ifade ediyordu kendini. Kınadığı siyasi bir olay hakkında, "Bence bir facia," diyecek kadar ileri gidiyor, sanırım o sıralarda öğrendiği bir ifadeyle, bir kitabın kötü yazılmış olduğunu belirtmek için, "İlginç bir kitap, ama doğrusunu söylemek gerekirse, bir domuzun elinden çıkmış da olabilirdi," diyordu.

Ben zile basmadan odama girmenin yasak olması, Albertine'i çok güldürüyordu. Bizim ailenin alıntı yapma alışkanlığını o da benimsemişti ve rahibe okulundayken rol aldığı, benim de sevdiğimi bildiği oyunlardan alıntı yapar, beni hep Assuerus'a benzetirdi:

Kim ki izinsiz çalar kapısını
Ölümle alır bu cesaretin mükâfatını

Kimsenin yok bundan muafiyeti
Azaltmaz suçu ne mevkii ne cinsiyeti
Benim bile...

Diğerleri gibi ben de boyun eğerim
İzinsiz çalabilmek için kapısını
Beklerim bana açık olmasını

Albertine'in görünüşü de değişmişti. Uzayıp giden mavi, badem gözlerinin şekli değişmişti; renkleri aynıydı ama sanki sıvı haline geçmişlerdi. Öyle ki, gözlerini kapadığında, deniz manzarasının önüne bir perde gerilmiş gibi oluyordu. Her gece yanından ayrıldığımda, onun en çok hatırladığım yanı buydu herhalde. Oysa, örneğin saçlarının kıvırcıklığı, aksine her sabah, ilk defa gördüğüm, yepyeni bir şeymiş gibi beni şaşırtmaya uzun müddet devam etti. Halbuki bir genç kızın gülümseyen bakışlarını, bu lüle lüle siyah menekşe çelenginden daha güzel taçlandıracak bir şey olabilir mi? Gülümseme daha fazla dostluk vaat eder; ama çiçek açmış saçların küçük cilalı kıvrımları, tenin minik dalgacıklara dönüşmüş hali gibi görünen zülüfler, tenle daha bağlantılı olduklarından, daha fazla arzu uyandırırlar.

Albertine odama girer girmez yatağın üstüne sıçrardı; bazen benim nasıl bir zekâya sahip olduğumu anlatır, bir samimiyet seline kapılıp, benden ayrılmaktansa ölmeyi tercih edeceğine dair yeminler ederdi: Bunlar, onu çağırtmadan önce tıraş olduğum günlerdi. Albertine, duygularının sebebini çözemeyen kadınlardandı. Bu kadınlar, yumuşak bir tenin verdiği hazzı,

gelecekte kendilerine mutluluk vaat eden erkeğin manevi değerleriyle açıklarlar; ne var ki bu mutluluk, erkek sakalını uzattıkça gözlerinde küçülebilir ve gereksiz hale gelebilir.

Albertine'e, nereye gitmeyi düşündüğünü sorardım. "Andrée beni Buttes-Chaumont'a götürecek galiba, oraya hiç gitmedim." Onca cümlenin arasında, bu sözlerin ardında bir yalanın gizlenip gizlenmediğini tahmin etmem imkânsızdı elbette. Zaten Andrée'ye güveniyor, Albertine'le nereye gitse, bana söyleyeceğini biliyordum. Balbec'te, Albertine'den usandığım sırada, Andrée'ye şöyle bir yalan söylemeyi düşünmüştüm: "Sevgili Andrée, keşke sizi daha önce görmüş olsaydım! O zaman size âşık olurdum. Ama şimdi kalbimin bir başka sahibi var. Yine de sık sık görüşelim, çünkü şimdiki aşkım yüzünden çok üzüntü çekiyorum, beni teselli edersiniz." İşte bu yalan sözler, üç hafta sonra, gerçek olmuştu. Belki Andrée, Paris'te, bu sözlerin yalan olduğunu, benim kendisini sevdiğimi düşünmüştü; Balbec'te de olsa, herhalde aynı şeyi düşünecekti. Çünkü her insanın gerçeği o kadar çok değişir ki, başkaları bu gerçeği tanımakta güçlük çeker. Andrée'nin, Albertine'le birlikte yaptıkları her şeyi bana anlatacağını bildiğim için, hemen hemen her gün gelip onu almasını rica etmiştim, o da kabul etmişti. Böylece, ben huzur içinde evde kalabilecektim. Andrée'nin küçük çetedeki kızlardan biri olma ayrıcalığı, Albertine'e her istediğimi yaptıracağı konusunda bana güven veriyordu. O sırada Andrée'ye beni sakinleştirebileceğini söylesem, kesinlikle gerçeği dile getirmiş olurdum.

Öte yandan, kız arkadaşıma refakatçi olarak (Balbec'e dönme tasarısından vazgeçip Paris'te kalmış olan) Andrée'yi seçmemin sebebi, Albertine'in anlattığı bir şeydi: Andrée Balbec'te bir ara benden hoşlanıyormuş, hem de benim aksine, onun canını sıkmaktan korktuğum bir sırada; bunu o zaman bilmiş olsaydım, belki Andrée'ye âşık olurdum. "Nasıl olur, haberiniz yok muydu?" dedi Albertine. "Halbuki biz aramızda hep bu konuda şakalaşıyorduk. Peki, tıpkı sizin gibi konuşmaya, mantık yürütmeye başladığını da mı fark etmediniz? Hele sizin yanınızdan yeni ayrılmışsa, benzerlik inanılmaz olurdu. Sizinle görüşüp görüşmediğini söylemesine gerek kalmazdı. Yanımıza geldiğinde,

sizi görüp görmediği daha birinci saniyede anlaşılırdı. Birbirimize bakıp gülmeye başlardık. Kapkara olduğu halde kömürcü olmadığını iddia eden bir kömürcüye benzerdi. Değirmencinin ne iş yaptığını söylemesi gerekmez, gözümüzle görürüz, üstü başı una bulanmıştır zaten, taşıdığı çuvalların izi vardır hâlâ üstünde. Andrée de aynen öyleydi, kaşlarını sizin gibi oynatır, o uzun boynunu aynı şekilde çevirirdi, inanılmazdi, anlatmakla olmuyor. Sizin odanızda duran bir kitabı aldığımda, açık havada bile okusam, odanızdan çıktığı belli oluyor, sizin o feci tütsülerinizin bir izi kalıyor üstünde. Tarif edemeyeceğim, ufacık bir şey, ama aslında hoş bir şey. Birisi sizden sevecenlikle söz ettiğinde, sizi methettiğinde, Andrée hayranlıkla kendinden geçerdi."

Her şeye rağmen, benden habersiz bir şeyler ayarlanmış olması ihtimaline karşılık, o gün Buttes-Chaumont'a gitmeyip Saint-Cloud'ya veya başka bir yere gitmeleri tavsiye ederdim.

Mesele, Albertine'e birazcık bile âşık olmam değildi, bunun farkındaydım. Aşk belki de, bir heyecanın ardından ruhu sarsan çalkantıların yayılmasından başka bir şey değildir. Albertine, Balbec'te, bana Mlle Vinteuil'den söz ettiğinde, birtakım çalkantılar ruhumu altüst etmiş, ama artık yatışmışlardı. Albertine'e âşık değildim artık, çünkü Balbec'te, trende, Albertine'in ergenlik çağını nasıl geçirdiğini ve o sıralar belki Montjouvain'e de gidip geldiğini öğrendiğimde çektiğim acı, tamamen dinmişti. Bütün bunları çok uzun süre düşünmüştüm, iyileşmiştim artık. Ama zaman zaman Albertine'in bazı ifadeleri, –bilmem neden,– bu kısacık ömründe çok iltifatlar, çok ifşaatlar duymuş olduğunu ve bunları hoşlanarak, hattâ haz duyarak karşılamış olduğunu düşündürüyordu bana. Mesela herhangi bir şey hakkında, "Doğru mu? Sahiden doğru mu?" derdi. Şüphesiz Odette gibi, "Bu kuyruklu yalan sahiden doğru mu?" deseydi, üzerinde durmaz, kaygılanmazdım, çünkü zaten cümlenin abesliği, kadınca bir esprinin aptalca sıradanlığı diye açıklanabilirdi. Ama Albertine'in, "Doğru mu?" derkenki sorgulayan ifadesi, bir yandan, karşınızda hiçbir şeyi kendisi anlayamayan, sanki sizinle aynı melekelere sahip değilmişçesine sizin sözünüze sığınan bir yaratık varmış gibi tuhaf bir izlenim uyandırıyordu (Albertine'e, "Yola çıkalı bir saat oldu," veya "Yağmur yağıyor," dese-

niz, "Doğru mu?" diye sorardı). Ne yazık ki bir yandan da, bu "Doğru mu? Sahiden doğru mu?"nun gerçek sebebi, kendi dışındaki olayları kendi başına anlama yetersizliği olmasa gerekti. Daha büyük ihtimalle, bu sözler, ilkgençliğinden itibaren, "Biliyor musunuz, hayatımda hiç sizin kadar güzel birini görmedim", "Biliyor musunuz, size sırılsıklam âşığım, heyecandan ne yapacağımı bilemiyorum" türünden cümlelere verdiği cevaptı; bu cümlelere karşılık, cilveli bir kabullenişle, alçakgönüllülükle söylenen "Doğru mu? Sahiden doğru mu?"lar, artık Albertine'in, benim cümlelerime bir soruyla cevap vermesine yarıyordu sadece; örneğin "Bir saatten fazla uyudunuz," dediğimde, "Doğru mu?" diye karşılık veriyordu.

Albertine'e hiç mi hiç âşık olmadığım halde, birlikte geçirdiğimiz dakikaları zevkli zamanlar olarak nitelendirmediğim halde, onun vaktini nasıl geçirdiği beni kaygılandırmaya devam ediyordu; şüphesiz, Balbec'ten, Albertine'in bazı kişilerle görüşmesini, onlarla gülerek, hattâ belki bana gülerek ahlaksızca şeyler yapmasını engellemek için kaçmıştım; bu ahlaksızlıkları yapmasından o kadar korkuyordum ki, Balbec'ten ayrılarak, Albertine'in bütün zararlı ilişkilerine tek bir darbeyle, ustaca son vermek istemiştim. Albertine öyle bir edilgenliğe, unutma ve boyun eğme yeteneğine sahipti ki, gerçekten de, bu ilişkiler sona ermiş, yakamı bırakmayan marazi korkudan kurtulmuştum. Ne var ki, bu korku, kaynağı olan müphem ahlaksızlık kadar çeşitli şekillere bürünebilir. Çektiğim onca acıdan sonra, kıskançlığım yeni şahıslarda tekrar vücut bulmadığı sürece, bir sükûnet dönemi yaşamıştım. Fakat kronik bir hastalığın tekrar ortaya çıkması için, en ufak bir mazeret bile yeterlidir; zaten aynı şekilde, bu kıskançlığa sebep olan insanın ahlaksızlığının tekrar canlanması için de, en ufak bir fırsat bile yeterli olabilir, aynı şey, (namuslu bir aradan sonra) farklı insanlarla tekrarlanabilir. Albertine'i suçortaklarından ayırabilmiş, böylece sanrılarımdan kurtulabilmiştim; ama Albertine'e insanları unutturabildiğim, yakınlaşmalarının süresini sınırlayabildiğim halde, onun zevk düşkünlüğü de kronikti ve belki ortaya çıkmak için bir fırsat bekliyordu sadece. Paris'te de, fırsatlar Balbec'teki kadar boldu.

Albertine'in, hangi şehirde olursa olsun, araması gerekmiyordu, çünkü bu ahlaksızlık, Albertine'e özgü değildi, her türlü zevk fırsatını değerlendiren başka kadınlarda da mevcuttu. Bunlardan birinin, karşısındaki tarafından derhal anlaşılan bir bakışı, iki aç dişiyi birbirine yaklaştırmaya yeter. Becerikli bir kadın için, görmezlikten geldiği, ama işaretini anlayan ve yan sokakta onu bekleyen bir kadının yanına beş dakika sonra gidip iki kelimeyle randevulaşmak, kolay bir şeydir. Kimin haberi olabilir? İlişkinin devam etmesi için de, Albertine'in bana, Paris'in hoşuna gitmiş olan bir banliyösünü tekrar görmek istediğini söylemesi yeterliydi. İşte bu yüzden de, Albertine'in eve geç dönmesi, gezintisinin anlaşılmaz derecede uzun sürmesi, tensellikle bağlantı kurulmadan da kolayca açıklanabilse bile, hastalığımın tekrar ortaya çıkmasına yetiyordu; bu kez, Balbec'e ait olmayan görüntüler canlanıyordu kafamda ve sanki geçici bir sebebin ortadan kaldırılması, doğuştan gelen bir hastalığı da ortadan kaldırabilirmişçesine, bu görüntüleri de, tıpkı öncekiler gibi, yok etmek üzere uğraşmam gerekiyordu. Albertine'in değişme yeteneğini ve kısa süre önce aşk yaşadığı kişiyi unutma, neredeyse ondan nefret etme gücünü suçortağı olarak kullandığım bu yok etme eylemleri sırasında, bazen, Albertine'in bu zevki paylaştığı o meçhul şahıslardan birine derin bir acı yaşattığımın farkında değildim; üstelik boş yere yaşatıyordum bu acıyı, çünkü biri terk edilse de, yerini başkası alacaktı ve Albertine'in hiç aldırmadan peş peşe dizeceği ayrılıklardan oluşan uzun çizgiye paralel olarak, benim çizgim, acımasızca, ancak tek tük, kısacık bir iki soluklanma arasıyla bölünerek, uzayıp gidecekti; dolayısıyla, oturup düşünmüş olsam, ıstırabımın bitmesi için, ya Albertine'in ya da benim ömrümün de sona ermesi gerektiğini anlardım. Daha Paris'e döndüğümüz ilk günlerde bile, Andrée'nin ve şoförün, kız arkadaşımla birlikte çıktıkları gezintiler hakkında verdikleri bilgilerle tatmin olmadığımdan, Paris ve çevresi de, Balbec kadar zalim görünmüştü bana; Albertine'le birkaç günlük bir yolculuğa çıkmıştım. Ama nereye gitsek, onun yaptıklarına ilişkin aynı belirsizlik devam ediyordu, bir ahlaksızlık yapma imkânları aynı derecede boldu ve kendisini denetlemek de daha zordu,

dolayısıyla birlikte Paris'e dönmek zorunda kaldık. Aslında Balbec'i terk ederken, Gomorra'yı terk ettiğimi, Albertine'i de oradan kopardığımı sanmıştım; heyhat, Gomorra dünyanın dört bir yanına dağılmıştı! Ve kısmen kıskançlığım, kısmen de (çok nadir görülen bir şey olmakla birlikte) bu hazlar konusundaki cehaletim yüzünden, hiç farkında olmadan, Albertine'in her seferinde gizlenmeyi başarabileceği bu saklambaç oyununu başlatmıştım.

Albertine'i hazırlıksız yakalayıp sorguya çekerdim: "Albertine, aklıma ne geldi, ben mi yanlış hatırlıyorum, Gilberte Swann'la tanıştığınızı söylememiş miydiniz? –Evet, daha doğrusu, derste gelip konuştu benimle, Fransız Tarihi notları varmış, hattâ çok nazik davrandı, onları ödünç verdi bana, ben de bir dahaki görüşümde iade ettim. –Benim hoşlanmadığım tür kadınlardan mı? –Yok canım, tam tersine."

Ama çoğunlukla, bu tür araştırma sohbetlerine girişmektense, Albertine'in gezintisine katılmak için harcamayı göze alamadığım gücün tamamını bu gezintiyi hayal etmeye harcar, arkadaşımla, gerçekleştirilmeyen tasarıların aynen koruduğu bir şevkle konuşurdum. Sainte-Chapelle Kilisesi'nin bir vitrayını tekrar görmek için öyle bir heves ve bunu Albertine'le baş başa yapamayacağımız için öyle bir üzüntü sergilerdim ki, Albertine, şefkatle, "Yavrucuğum," derdi, "madem bu kadar istiyorsunuz, birazcık gayret edip bizimle gelin. İstediğiniz kadar bekleriz sizi, siz hazır olunca gideriz. Ayrıca, benimle yalnız olmayı tercih ederseniz, Andrée'yi evine gönderirim, olur biter, o da başka bir gün gelir." Ama Albertine'in çıkmam için ısrar etmesi, beni sakinleştirdiğinden, evde kalabilmemi sağlardı.

Albertine'i denetleme görevini Andrée'ye veya şoföre bırakıp huzursuzluğumu dindirme işini onların üzerine yıkmakla içine düştüğüm uyuşukluğun, zekâmın bütün yaratıcılığını, bir insanın ne yapacağını tahmin edip engellemeye yarayan, iradeye bağlı bütün ilhamları durdurduğunu, dondurduğunu düşünmüyordum. Üstelik, mizacım gereği daima gündelik gerçeklerden çok ihtimaller dünyasına yakın olmam, durumun ciddiyetini artırıyordu. Benim mizacımdaki insanların ruhu ta-

nıması daha kolaydır, ama tek tek insanlara aldanırız. Acının kaynağı olan kıskançlığım, bir ihtimale bağlı olarak değil, bir görüntüyle canlanıyordu. İnsanların ve halkların hayatında öyle bir an gelebilir ki (benim hayatımda da böyle bir an olacaktı), kendi içinde keskin görüşlü bir emniyet müdürü, bir diplomat bulundurma ihtiyacı duyulur; bu zat, ufkun dört bir yanına uzanan ihtimaller hakkında hayal kuracağına, doğru bir mantık yürütür ve der ki: "Almanya böyle bir bildirimde bulunuyorsa, demek ki başka bir şey yapmak istiyor; belirsiz, herhangi bir şey değil de, tam olarak şunu ya da bunu yapmak istiyor, hattâ yapmaya başlamış da olabilir. –Filanca kişi kaçtıysa, *a*, *b* veya *d* noktalarına değil, *c* noktasına doğru gitmiştir, dolayısıyla araştırmalarımızı sürdüreceğimiz yer, vs." Ne yazık ki, ben, denetim görevini benim yerime başkaları üstlendiği anda sakinleşmeye alışmakla, pek gelişmemiş olan bu melekemin iyice körelmesine, zayıflamasına, yok olmasına izin vermiş oluyordum. Evde kalma isteğimin sebebine gelince, onu Albertine'e söylemek benim için tatsız bir şey olurdu. Ona, doktorun yataktan kalkmamı yasakladığını söylüyordum. Doğru değildi bu. Doğru olsaydı da, doktorun talimatı, kız arkadaşıma refakat etmemi engelleyemezdi. Kendisiyle ve Andrée'yle birlikte gezmeye gidemeyeceğimi söyleyip özür diliyordum Albertine'den. Bu davranışımın sebeplerinden yalnızca birini, sağduyuya bağlı bir nedeni belirteceğim. Birlikte dışarı çıktığımız zamanlar, Albertine yanımdan bir saniye de olsa ayrıldığında, endişeye kapılıyor, biriyle konuşmuş ya da sadece bakışmış olabileceğini düşünüyordum. Albertine her an keyifli görünmüyorsa, benim yüzümden bir programı kaçırdığını veya ertelediğini düşünüyordum. Gerçeklik, meçhule giden yolda bir ilk adımdır sadece ve bu yolda pek fazla ilerlememiz mümkün değildir. En iyisi bilmemek, mümkün olduğunca az düşünmek, kıskançlığa en ufak bir somut ayrıntı sunmamaktır. Ne yazık ki, dış dünya olmasa da iç dünyamız bazı olaylar çıkarır karşımıza; Albertine gezintiye çıkmasa da, tek başıma düşüncelere daldığım zaman bulduğum bazı tesadüfler, bazen bana gerçekliğin küçük parçalarını sunuyordu; bu küçük ayrıntılar, tıpkı birer mıknatıs gibi, meçhulün bir parçasını kendilerine çekerler ve o

andan itibaren, meçhul bize acı vermeye başlar. Sımsıkı kapalı bir fanusun içinde yaşasak bile, çağrışımlar, hatıralar bizi etkilemeye devam eder.

Ne var ki, bu iç sarsıntılar hemen çıkmazdı ortaya; Albertine gezintisine çıkar çıkmaz, ben, yalnızlığın coşku veren faziletleri sayesinde, birkaç dakikalığına da olsa canlanırdım. Başlayan günün hazlarından ben de payımı alırdım; dışarıdaki güzel hava olmasa, günün hazlarını tatmak için duyduğum keyfî arzu, –tamamen bana özgü olan o oynak kararsızlık–, onlara ulaşabilmem için yeterli olmazdı; dışarıdaki istisnai hava, bana geçmişteki görüntüleri hatırlatmakla kalmaz, tesadüfi, dolayısıyla göz ardı edilebilir bir nedenden ötürü evinde oturmak zorunda olmayan herkesin derhal ulaşabileceği, o andaki gerçekliği de doğrulardı. Bazı güneşli günlerde, hava o kadar soğuk olurdu, sokakla o kadar iç içe olurduk ki, sanki evin duvarları aralanmış gibi gelirdi bize; tramvayın her geçişinde, zil sesi, gümüşten bir bıçakla camdan bir eve vuruluyormuş gibi çın çın öterdi. Ama ben daha çok, kendi içimdeki kemandan çıkan yeni, değişik sesi duyar ve kendimden geçerdim. Bu kemanın telleri, dışarıdaki ısı ve ışıkta meydana gelen basit değişikliklerle gerilir ya da gevşer. Alışkanlığın tekdüzeliği yüzünden suskunluğa bürünen bir çalgı olan benliğimizdeki şarkılar, bütün müziklerin kaynağı olan bu değişimlerden, bu sapmalardan doğar; bazı günler, hava, bir notadan hemen diğerine geçmemize yol açar. İlk saniyelerde daha tam tanıyamadan söylediğimiz o unutulmuş şarkıyı, matematiksel gerekliliğini tahmin edebileceğimiz ezgiyi hatırlarız. Benim için dış dünyayı yenileyen tek şey, dışarıdan gelmiş olmakla birlikte, içimde cereyan eden bu değişimlerdi. Beynimde, uzun zamandır kullanılmayan ara kapılar açılırdı. Kimi kentlerdeki hayat, kimi gezintilerin neşesi, tekrar içimdeki yerlerini alırdı. İçimde titreşen telle birlikte, baştan aşağı titrerdim, bu istisnai an uğruna, alışkanlığın silgisiyle silinmiş olan eski donuk hayatımı da, gelecekteki hayatımı da feda edebilirdim.

Uzun gezisinde Albertine'e eşlik etmesem de, zihnim ondan çok daha fazla gezip tozardı; o sabahı duyularımla yaşamayı reddettiğim için, benzeri, geçmişteki ya da ihtimal dahi-

lindeki bütün sabahları hayalimde yaşardım; daha doğrusu, belirli bir türdeki sabahı tadardım, aynı özelliklere sahip bütün sabahlar, bu türün kesintili tezahürleriydi ve onu hemen tanırdım, çünkü duru, diriltici hava, gerekli sayfaları kendiliğinden çevirir, ben yattığım yerden izleyebileyim diye, günün kutsal kitabını karşıma getirirdi. Bu ideal sabah, benzer bütün sabahlarla özdeş, sürekli bir gerçeklikle zihnimi doldurur, fiziksel zafiyetimin azaltmadığı bir neşe verirdi bana; fiziksel rahatlık, sağlıklı oluşumuzdan çok, gücümüzün kullanılmamış fazlasından kaynaklandığı için, bu rahatlığa gücümüzü artırarak ulaşabileceğimiz gibi, faaliyetimizi sınırlandırarak da ulaşabiliriz pekâlâ. Benim içimden taşan, yatağıma hapsettiğim enerjim de, tıpkı hareketi engellenen bir makinenin kendi etrafında dönmesi gibi, ruhumu zıp zıp zıplatırdı.

Françoise, şömineyi yakmak üzere gelirdi; ateşi tutuşturmak için attığı birkaç çalı çırpının yaz boyunca unuttuğum kokusu, şöminenin etrafına sihirli bir daire çizerdi; o dairenin içinde, kendimi, kâh Combray'de, kâh Doncières'de kitap okurken görür, Paris'teki odamda kaldığım halde, sanki az sonra Méséglise tarafına yürüyüşe çıkacakmışım veya kırlarda tatbikat yapmakta olan Saint-Loup ve arkadaşlarıyla buluşacakmışım gibi sevinirdim. Hafızanın biriktirdiği hatıraları tekrar seyretmekten herkesin aldığı haz, çoğunlukla bazılarında, örneğin hastalarda daha yoğundur, çünkü bir yandan fiziksel acının zorbalığı, gidip doğada bu hatıralara benzer görüntüler aramaktan kendilerini meneder, bir yandan da, her gün tazelenen iyileşme umudu, pek yakında bunu yapabileceklerine dair kendilerine bir güven verir; dolayısıyla, sadece birer hatıra, birer görüntü olarak algılamadıkları bu suretleri tekrar görme arzusu, iştahı canlı kalır. Ama hatıralar benim için birer resimden ibaret olsa ve onları hatırladığımda zihnimde sadece bir görüntü canlansa bile, aniden, özdeş bir duyu sayesinde, içimde bu resimleri görmüş olan çocuk, yeniyetme canlanır, bütün benliğimi kaplardı. Sadece dışarıdaki hava ya da odanın içindeki koku değişmez, benim benliğimde de bir yaş değişimi, şahsiyet değişimi olurdu. Buz gibi havada o çalı çırpının kokusu, adeta geçmişin bir parçasının, eski bir kıştan kopmuş, görünmez bir

buz kütlesinin odamda ilerlemesi gibi bir şeydi; zaten odam sık sık, içinden geçen bir kokuyla, bir ışıkla, sanki çeşitli senelerin istilasına uğrardı; kendimi tekrar o yıllarda bulur, daha seneyi tanıyamadan, nicedir unutulmuş beklentilerin neşesiyle sarmalanırdım. Güneş yatağıma kadar uzanır, incelmiş bedenimi saydam bir bölmeymişçesine delip geçer, beni ısıtır, alev alev bir kristale dönüştürürdü. O zaman, nekahat dönemindeki aç bir insanın, yemesine henüz izin verilmeyen bütün yemeklerle peşinen beslenmesi gibi, ben de, Albertine'le evlenmekle, yoksa hayatımı boşa mı harcamış olacağımı, hem kendimi başka bir insana vakfetmenin benim için fazlasıyla ağır bir yük olduğunu, hem de onun sürekli varlığı yüzünden kendimden kopacağımı ve yalnızlığın hazlarından temelli mahrum kalacağımı düşünürdüm. Üstelik, mahrum olacağım başka hazlar da vardı. Bir günden beklediğimiz, sadece arzular da olsa, öyle arzular vardır ki –nesnelerin değil, insanların uyandırdığı arzular–, ayırıcı özellikleri, bireysel olmalarıdır. Dolayısıyla, yataktan kalktığımda, pencereye gidip perdeyi açtığım zaman, bir müzisyenin piyanonun kapağını kaldırması gibi, sırf balkondaki ve sokaktaki güneş ışığı, acaba hafızamdaki ışıkla tıpatıp aynı tınıda mı diye bakmak için açmıyordum; güneşin yanı sıra, kolunda selesiyle bir çamaşırcı kız, mavi önlüklü bir fırıncı kadın, bir çengele asılı süt güğümleri taşıyan, önlüklü, beyaz kolluklu bir sütçü kız, mürebbiyesini izleyen, gururlu, sarışın bir genç kız da görmek istiyordum; bu görüntünün, belki nicelik açısından önemsiz olan çizgilerinin farklılığı, tıpkı bir müzik cümlesinde iki ayrı notanın farklılığı gibi, onu diğer bütün görüntülerden değişik kılmaya yetiyordu ve bu görüntü olmasa, o gün yoksullaşır, mutluluk arzularıma sunabileceği hedefler azalırdı. Ne var ki, peşinen hayal edilmesi imkânsız kadınların görüntüsünden kaynaklanan sevinç fazlalığı benim gözümde sokağı, şehri, dünyayı daha arzulanır ve keşfedilmeye daha layık kılmakla kalmıyor, aynı görüntüden yola çıkarak, iyileşme, dışarı çıkma özlemi, Albertine'siz bir özgürlük özlemi de yaratıyordu içimde. Kimbilir kaç kez, daha sonra hayalini kuracağım meçhul kadın evin önünden yaya veya otomobiliyle son sürat geçtiği anda, bedenimin, onu yakalayan bakışımı izleyememesine

üzülmüş, penceremden ateşlenen bir tüfekten fırlamışçasına, geçmekte olan kadına isabet edip, odama hapsoldukça asla tadamayacağım bir mutluluk vaadi sunan o kaçak çehreyi durduramayışına hayıflanmışımdır.

Buna karşılık, Albertine'den öğrenebileceğim hiçbir şey yoktu. Güzelliği her geçen gün biraz daha azalıyordu gözümde. Bir tek Albertine'in başkalarında uyandırdığı arzu, öğrendiğimde tekrar acı çekmeme ve Albertine'i onların elinden alma isteği duymama yol açtığından, onu gözümde yüceltebiliyordu. Albertine bana ıstırap çektirebiliyordu, ama katiyen mutlu edemiyordu beni. Bu sıkıcı bağlılığımı ayakta tutan tek şey, ıstıraptı. Korkunç bir eğlence gibi bütün dikkatimi tekeline alan bu ıstırap yok olduğu anda, bu ıstırabı yatıştırma ihtiyacı da yok oluyordu ve Albertine'in benim için bir hiç olduğunu, benim de muhtemelen onun için bir hiç olduğumu hissediyordum. Bu durumun uzayıp gitmesi ihtimali beni bedbaht ediyor, ara sıra, Albertine'in yaptığı korkunç bir şeyi öğrenmek istediğim oluyordu; böylece ben iyileşinceye kadar küs kalabileceğimizi, sonra da barışıp bizi birleştiren bağı değiştirebileceğimizi, esnetebileceğimizi düşünüyordum. Bu arada da, Albertine'e veremediğim gerçek mutluluğun yerine, binbir ayrıntıyla, binbir sevinçle, yanımda mutlu olduğu yanılgısını yaşatmaya çalışıyordum ona. İyileşir iyileşmez Venedik'e gitmek istiyordum; ama Albertine'le evlenirsem bunu nasıl yapacaktım? Albertine'i o kadar kıskanıyordum ki, Paris'te bile, bir tek onunla dışarı çıkmak için yerimden kıpırdıyordum. Bütün öğleden sonrayı evde geçirdiğim zaman bile, zihnim Albertine'i gezintisinde izliyor, uzak ve mavimsi bir ufuk çiziyor, beni merkez alarak, çevremde hareketli bir belirsizlik ve muğlaklık kuşağı oluşturuyordu. "Albertine bu gezintilerinin birinde, ona evlenmekten artık hiç söz etmediğimi düşünüp geri dönmemeye karar verse, kendisiyle vedalaşmam gerekmeden teyzesine gitse, beni ayrılık derdinden ne güzel kurtarmış olurdu!" diyordum kendi kendime. Kalbim, yarası kapandıkça kız arkadaşımın kalbinden kopuyordu; Albertine'i zihnimde hiç acı çekmeden hareket ettirebiliyor, kendimden uzaklaştırabiliyordum. Şüphesiz, ben olmasam, bir başkası onun kocası olacak, Albertine de serbest

kalınca, beni dehşete düşüren türden maceralar yaşayacaktı belki. Ama hava o kadar güzeldi ki, Albertine'in akşama eve döneceğinden o kadar emindim ki, kabahat işlemesi ihtimali aklıma gelse bile, onu özgür irademle beynimin bir köşesine hapsedebiliyordum; orada durduğu müddetçe bu ihtimal, hayalî bir kişinin ahlaksızlıkları kadar, benim gerçek hayatım açısından önemsiz oluyordu; zihnimin esneklik kazanmış menteşelerini yerinden oynatarak, kafamın içinde hissettiğim, hem bir kas hareketi gibi fiziksel, hem de manevi bir teşebbüs gibi zihinsel olan enerjiyle, o âna dek içine hapsolduğum mutat endişe halini aşmıştım ve şimdi açıkta, serbestçe hareket etmeye başlıyordum; yeni bulunduğum yerden baktığımda, Albertine'in bir başkasıyla evlenmesini ve kadınlara olan düşkünlüğünü engellemek için her şeyi feda etmek, tıpkı onu tanımayan birinin gözüne görüneceği gibi, benim gözüme de tamamen saçma görünüyordu. Aslında kıskançlık, bir görünüp bir kaybolan hastalıklardandır; sebebi gelip geçici, zorlayıcı ve belirli bir hasta için hep aynıdır, bir başka hasta için tamamen farklı olabilir. Bazı astımlılar, krizlerini ancak pencereleri ardına kadar açıp rüzgârlı, duru dağ havasını soluyarak geçirebilir, bazılarıysa, şehrin merkezine, tütsü dumanına boğulmuş bir odaya sığınarak. Kıskançlığı birtakım aykırılıklara izin vermeyen kıskanç insan, yok denecek kadar azdır. Bazısı, kendisine söylenmesi koşuluyla aldatılmaya razı olur, bazısı da, kendisinden gizlenmesi koşuluyla; ikisinin de durumu aynı derecede abestir, çünkü ikincisi, gerçek kendisinden gizlendiği için iyice aldatılmış olur, ama birincisi de, gerçekle birlikte acılarının yenilenmesini, artmasını, beslenmesini talep eder.

Üstelik, kıskançlığın bu iki zıt takıntısı, itiraflardan yana da olsa, itiraflara itiraz da etse, çoğu kez sözlerle sınırlı kalmaz. Bazıları, sadece metreslerinin kendilerinden uzakta ilişkide bulunduğu erkekleri kıskanır ve aynı metresin, kendi rızalarıyla, yanıbaşlarında, gözlerinin önünde olmasa bile hiç değilse kendi çatılarının altında, bir başka erkekle ilişki kurmasına izin verirler. Genç bir kadına âşık olan yaşlı erkeklerde oldukça sık görülen bir durumdur. Bu erkekler, sevdikleri kadının hoşuna gitmelerinin ne kadar zor olduğunu, bazen onu tatmin etmenin

imkânsızlığını hissederler ve aldatılmaktansa, sevgililerine haz verebileceğini, ama kötü tavsiyelerde bulunmayacağını düşündükleri bir erkeğin, kendi evlerine, yan odaya gelmesini tercih ederler. Bazıları içinse, durum tam tersinedir: Bildikleri bir şehirde, metreslerini bir dakika bile dışarıda yalnız bırakmadıkları, bir köle gibi zincirle bağladıkları halde, bir aylığına bilmedikleri bir yere, neler yapacağını hayal edemeyecekleri bir yere gitmesine izin verirler. Bende, Albertine'le ilgili olarak, bu sakinleştirici takıntı türlerinin her ikisi de vardı. Albertine benim yanımda, benim desteğimle, tamamen gözetimim altında tutabileceğim hazlar yaşasa, böylece yalan korkusundan beni esirgese, onu kıskanmazdım; belki benim hiç bilmediğim, yeterince uzak bir ülkeye gitse, oradaki hayatını hayal edemeyeceğim, öğrenme imkânına ve hevesine de sahip olmayacağım için, yine kıskanmazdım onu. Her iki durumda da şüphe, ya tam bir bilgi ya da tam bir cehalet tarafından, ortadan kaldırılmış olurdu.

Güneşin alçalmasıyla birlikte hatıralar beni geçmişe ait serin bir havaya götürdüğünden, tıpkı Elysion Çayırları'nın, yeryüzünde kimsenin bilmediği o harika havasını soluyan Orpheus gibi, büyük bir mutlulukla nefes alırdım. Ama az sonra, gün bitmekte olduğu için, akşamın üzüntüsüne gömülürdüm. Albertine'in dönmesine daha kaç saat var diye, kurulmuş gibi duvar saatine bakar, giyinip kız arkadaşıma hediye etmek istediğim güzel kıyafetler konusunda akıl danışmak üzere ev sahibeme, Mme de Guermantes'ın dairesine inecek kadar vaktim olduğunu görürdüm. Düşesle, bazen avluda, hava yağmurlu bile olsa, basık bir şapka ve kürk mantoyla, yürüyerek alışverişe çıktığı sırada karşılaşırdım. Mme de Guermantes'ın, birçok zeki insanın gözünde, herhangi bir hanımdan farksız olduğunu, düklük ve prensliklerin ortadan kalktığı günümüzde, Guermantes Düşesi isminin bir anlam taşımadığını gayet iyi biliyordum, ama ben, insanlardan ve memleketlerden tat alma konusunda başka bir bakış açısını benimsemiştim. Yağışlı havaya meydan okuyan bu kürklü hanım, düşesi, prensesi, vikontesi olduğu bütün topraklardaki şatoları da yanında taşıyormuş gibi gelirdi bana; bir ana kapının üzerinde, ellerinde inşa ettikleri katedrali veya savundukları kenti tutan heykellere benzetirdim

onu. Ama kralın kuzini olan kürklü hanımın eldivenli elinde o şatoları, o ormanları, sadece zihnimin gözleriyle görürdüm. Bedenimin gözleriyse, havada yağmur tehdidi olduğu günlerde, çekinmeden silahlanan düşesin şemsiyesini görürdü sadece. "Hiç belli olmaz, tedbiri elden bırakmamak lazım, yağmura uzakta yakalanabilirim, arabalar bana fazlasıyla *pahalı* gelecek bir ücret isteyebilir." Düşesin konuşmasında, "fazlasıyla pahalı", "imkânlarımı aşan" ifadeleri ve "ben çok yoksulum," cümlesi sık sık tekrarlanırdı; çok zengin olduğu halde yoksul olduğunu söylemeyi bir hoşluk olarak gördüğü için mi, yoksa yüksek bir aristokrat sıfatıyla, yani basit bir köylüymüş edasıyla, sadece zengin olan ve yoksulları küçümseyen insanların aksine, zenginliğe önem vermemeyi daha seçkin bulduğu için mi böyle konuştuğu tam olarak anlaşılamazdı. Belki de hayatının başka bir döneminden, yine zengin olduğu, ama onca mülkün bakım masrafı düşünülürse yeterince zengin de olmadığı ve gizlemek istemediği bir para sıkıntısı çektiği yıllardan kalma bir alışkanlıktı. Hep şaka yollu söz ettiğimiz şeyler, genellikle aksine, canımızı sıkan şeylerdir, ama sıkıntımızı belli etmek istemeyiz ve belki de ayrıca, bu konuda şaka yaptığımızı duyan kişi doğru olmadığını düşünür diye gizli bir umut da taşırız.

Ama çoğunlukla, o saatte düşesi evde bulacağımı bilirdim ve buna sevinirdim, çünkü Albertine'in istediği bilgileri etraflıca öğrenebilmem için, onu evinde görmem daha uygundu. Aşağı inerken, çocukluğumun o esrarengiz Mme de Guermantes'ına, şimdi basit, pratik bir iş için kendisinden yararlanmak amacıyla gitmemin ne kadar olağanüstü bir şey olduğunu neredeyse hiç düşünmezdim; aynı şekilde, bir zamanlar, yarattığı mucizelere şaşırıp hayran kaldığımız, doğaüstü bir aygıt olan telefonu da şimdi hiç düşünmeden, terzimizi çağırmak veya dondurma sipariş etmek için kullanıyoruz.

Ufak tefek süs eşyaları Albertine'i müthiş sevindirirdi. Onu her gün küçük bir hediyeyle sevindirmekten kendimi alamazdım. Zarafete ilişkin her şeyi çabucak fark eden gözleriyle, avludan geçerken veya pencereden bakıp, Mme de Guermantes'ın boynunda gördüğü bir eşarptan, omuzlarında gördüğü bir etolden, elinde gördüğü bir şemsiyeden ne zaman bana

hayranlıkla söz etse, doğuştan müşkülpesent olan (ve zarafet dersi yerine geçen, Elstir'le sohbetleri sayesinde beğenisi daha da incelmiş olan) Albertine'in, güzel bir şeyin basit benzerini, çoğu kişinin gözünde onun yerini tutan, ama aslında ondan çok farklı olan bir benzerini beğenmeyeceğini bildiğim için, gizlice düşese gidip Albertine'in hoşuna giden şeyin nerede, nasıl, hangi modelden yapıldığını, onun aynısını alabilmek için ne yapmam gerektiğini, imalatçısının sırrını, tarzının özel cazibesini (Albertine'in deyimiyle "şıklığı"nı, "seçkinliği"ni), kullanılması gereken kumaşların tam adını –malzemenin güzelliği de önemliydi– ve niteliklerini sorardım.

Balbec dönüşü, Albertine'e, Guermantes Düşesi'nin bizimle aynı apartmanda, avlunun karşı tarafında oturduğunu söylediğimde, bu unvanı ve soylu ismi duyan Albertine, gururlu ve tutkulu mizaçlarda kısır bir arzunun göstergesi olan bir eda, kayıtsızlıktan da öte, düşman ve küçümser bir tavır sergilemişti. Albertine takdir edilecek bir mizaca sahip olsa da, meziyetleri, ancak beğenilerinin veya –snobizm gibi– vazgeçmek zorunda kaldığı beğenilerinin ardından tuttuğu yasın, yani nefretlerinin oluşturduğu engeller arasında gelişebilirdi. Albertine'in yüksek sosyeteye duyduğu nefret, aslında kişiliğinin pek önemsiz bir parçasıydı ve bir açıdan da hoşuma gidiyordu, çünkü Mme de Guermantes'ın aristokrat tarzının yer aldığı Fransız karakterinin ters yüzünde okunan devrimci ruhu, (yani talihsiz bir asalet aşkını) ortaya koyuyordu. Albertine, ulaşması imkânsız olduğu için, bu aristokrat tarzla hiç ilgilenmeyebilirdi de, ama Elstir'in, düşesten Paris'in en iyi giyinen kadını diye söz ettiğini hatırlayınca, arkadaşımın bir düşes karşısında duyduğu cumhuriyetçi küçümseme, yerini şık bir kadına duyduğu yoğun ilgiye bıraktı. Mme de Guermantes hakkında bana çeşitli sorular sorar, kendi kıyafetlerine ilişkin akıl danışmak üzere, benim düşesi ziyaret etmem hoşuna giderdi. Şüphesiz Mme Swann'a da akıl danışabilirdim, hattâ bir keresinde, ona bu amaçla bir mektup da yazdım. Ama Mme de Guermantes, giyim sanatında çok daha ilerideymiş gibi gelirdi bana. Mme de Guermantes'ın evde olduğunu öğrenip Albertine eve döndüğünde hemen bana haber verilmesini rica ettikten sonra, evine

uğrayıp düşesi gri krepdöşinden bir elbisenin sisiyle sarmalanmış halde bulmuşsam, karmaşık sebeplerden kaynaklandığını ve değiştirilmesinin mümkün olmadığını hissettiğim bu görünümü kabul eder, etrafa yaydığı, inci grisi, buğulu bir sisle astarlanmış kimi akşamüzerlerine benzeyen havanın içine gömülürdüm; eğer düşes, aksine, sarı kırmızı alevlerle süslü bir Çin sabahlığı giymişse, alev alev bir gün batımını seyreder gibi bakardım ona; bu kıyafetler, istenildiği zaman değiştirilebilen, sıradan dekorlar değil, hava koşulları gibi, belirli bir saatteki özel ışık gibi, verili ve şiirsel birer gerçekliktiler.

Mme de Guermantes'ın giydiği elbiseler ve sabahlıklar arasında belirli bir amaca en yönelik gibi görünenler, özel bir anlamla yüklü gibi görünenler, Fortuny'nin eski Venedik desenlerinden yola çıkarak yaptığı elbiselerdi. Bu elbiselerin tarihsel niteliğinden midir, yoksa her biri tek olduğundan mıdır bilmem, öyle kendine has bir havası vardır ki, üzerinde bir Fortuny elbiseyle sizi bekleyen, sizinle konuşan kadının duruşu, istisnai bir önem kazanır; sanki bu kostümde, uzun uzun düşünülüp taşınıldıktan sonra karar kılınmıştır ve sanki bu konuşma, günlük hayattan, bir roman sahnesi gibi ayrılır. Balzac'ın romanlarında kadın kahramanlar, belirli bir misafiri kabul edecekleri gün, kasten belirli bir kıyafet giyerler. Fortuny'nin elbiseleri hariç, günümüzün kıyafetleri bu kadar kişilikli değiller. Romancının tasvirinde herhangi bir belirsizliğe yer yoktur, çünkü o elbise, gerçekte mevcuttur, en ufak desenleri bile, bir sanat eserindeki kadar doğal ve sabittir. Şu ya da bu elbiseyi giyme kararını veren kadın, aşağı yukarı birbirine benzer iki elbise arasında değil, her biri sona derece bireysel, adlandırılmaları mümkün iki elbise arasında bir seçim yapmıştır.

Ne var ki elbise, onu giyen kadını düşünmeme engel olmazdı. O dönemde, Mme de Guermantes'ın kendisi de, ona âşık olduğum zamanlara kıyasla daha hoş görünüyordu bana. Ondan eskisi kadar beklentim olmadığı için, (artık özellikle onu görmek için gitmiyordum evine), neredeyse tek başımıza, ayaklarımızı uzatmış otururken içine gömüldüğümüz huzurlu kayıtsızlıkla, eski zaman diliyle yazılmış bir kitabı okur gibi dinlerdim kendisini. Düşesin konuşmasını dinlerken, günümüzde konuşma di-

linde de, yazı dilinde de rastlanmayan o saf Fransız zarafetinin tadına varabilecek kadar kafam rahattı. Konuşmasını, Fransızca'sının tadına doyum olmayan bir halk şarkısını dinler gibi dinlerdim; tıpkı Mérimée'nin Baudelaire'le, Stendhal'in Balzac'la, Paul-Louis Courier'nin Victor Hugo'yla, Meilhac'ın Mallarmé'yle alay etmesini anladığım gibi, düşesin de Maeterlinck'le alay edişini anlıyordum (aslında etkisi gecikerek yayılan edebî modalara duyarlı kadın zekâsının zaafı yüzünden, Maeterlinck'i takdir ediyordu artık). Alay edenin, alay ettiği kişiye kıyasla çok daha sınırlı bir zekâya, ama aynı zamanda daha katışıksız bir kelime dağarcığına sahip olduğunu gayet iyi biliyordum. Mme de Guermantes'ın dağarcığı, neredeyse Saint-Loup'nun annesininki kadar, hayran olunacak derecede katışıksızdı. Eski dili ve kelimelerin gerçek telaffuzunu, (*aslında* yerine) *aslen*, (*özel olarak* yerine) *özelde*, (*şaşırmış* yerine) *şaşkın* diyen günümüz yazarlarının soğuk taklitlerinde değil, bir Mme de Guermantes'ın veya bir Françoise'ın konuşmasında buluruz. Daha beş yaşındayken, Françoise'dan, Tarn değil Tar dendiğini, Béarn değil Béar dendiğini öğrenmiştim. Dolayısıyla, yirmi yaşında sosyete çevrelerine girip çıktığımda, Mme Bontemps'in dediği gibi, Madame de Béar*n* dememek gerektiğini ayrıca öğrenmek zorunda kalmadım.

Düşesin, bu toprağa bağlı, neredeyse köylü yanının bilincinde olmadığını ve biraz gösteriş için sergilemediğini söylesem yalan olur. Ama düşesinki, kır yaşayışını taklit eden soylu bir hanımefendinin sahte sadeliğinden, tanımadıkları köylüleri küçümseyen zengin hanımlarla alay eden bir düşesin gururundan çok, sahip olduğu şeyin cazibesini bilen ve onu, üstüne çağdaş bir sıva çekerek mahvetmeye niyeti olmayan bir kadının, neredeyse sanatkârane beğenisiydi. Aynı şekilde, Dive'deki meşhur *Guillaume-le-Conquérant* restoranının Normandiyalı sahibi de, –ender rastlanan bir tutumla– küçük hanına çağdaş otellerin lüksünü sokmaktan kaçınmıştı; milyoner olduğu halde, konuşmasıyla, kıyafetiyle tam bir Normandiya köylüsüydü; müşterilerin mutfağa girmesine ve en lüks otellerdekinden hem çok daha mükemmel, hem de daha pahalı olan yemekleri, köy usulüne uygun olarak, kendi elleriyle pişirişini seyretmelerine izin verirdi.

Köklü aristokrat ailelerin özünde var olan onca yöresellik, kendi başına yeterli değildir; o ailede, bu özü küçümsemeyecek, yüksek sosyete cilasıyla örtmeyecek kadar zeki bir ferdin olması gerekir. Ne yazık ki, nüktedan bir Parisli olan Mme de Guermantes, ben kendisini tanıdığımda, memleketinin sadece şivesini korumuştu, ama hiç değilse, genç kızlığındaki hayatını tasvir etmek için, (aşırı doğallıkta bir taşralılık veya aksine yapay bir tahsillilik göstergesi olabilecek konuşma biçimleri arasında) öyle bir orta yol bulmuştu ki, George Sand'ın *Küçük Fadette*'inin veya Chateaubriand'ın *Mezar Ötesinden Anılar*'da aktardığı efsanelerden bazılarının verdiği tada sahipti. Benim en çok hoşlandığım şey, düşesin kendisiyle köylüler arasında geçen bir olayı, onun ağzından dinlemekti. Eski isimler ve eski âdetler, şatoyla köy arasındaki yakınlaşmaya özel bir cazibe katardı. Aristokrasinin bir bölümü, senyörü olduğu topraklarla bağlantısını koparmamış, böylece bölgeselliğini korumuştur; dolayısıyla en basit sözleri bile, gözümüzün önüne coğrafi ve tarihî bir Fransa haritası serer.

Kendine has bir dil yaratma niyetinden kaynaklanmadığı ve yapmacıktan eser taşımadığı takdirde, bu telaffuz şekli, gerçek bir "konuşma diliyle Fransa tarihi" müzesiydi. "Büyükamcam Fit-Jam" telaffuzunda şaşılacak bir şey yoktu, çünkü Fitz-James ailesinin, soylu Fransız senyörleri olduklarını her fırsatta belirttikleri ve soyadlarının İngilizce telaffuzuyla söylenmesini istemedikleri, herkes tarafından bilinen bir şeydir. Öte yandan, bazı isimleri dilbilgisi kurallarına göre telaffuz etmek gerektiğini zanneden, ama Guermantes Düşesi'nin farklı telaffuzunu duyduktan sonra, aniden, hiç akıllarına gelmeyecek bu telaffuzu benimseyen insanların o dokunaklı uysallıkları, takdire değerdi. Mesela, büyükdedelerinden biri Chambord Kontu'nun hizmetinde bulunmuş olan düşes, Orleanist oldu diye kocasına takılmak için, "Biz eski Froşdorf'lular" demekten hoşlanırdı. O âna dek doğru telaffuzun "Frozdorf" olduğunu zanneden misafir de, bir anda yüz seksen derecelik bir dönüş yapıp daima "Froşdorf" demeye başlardı.

Bir keresinde Mme de Guermantes, bana, çok zarif bir delikanlıyı yeğeni diye tanıştırmış, ama ben ismini tam anlayama-

mıştım; düşese kim olduğunu sorduğumda, genzinin derinliklerinden, yüksek sesle, ama heceleri yutarak verdiği cevaptan, delikanlının ismini anlamam yine mümkün olmadı: "Küç... Éon, Robert niştesi. Eski Galliler'in kafatası şekline sahip olduğu iddiasındadır." Bunun üzerine, düşesin, "Küçük Léon" dediğini anladım (Léon Prensi, gerçekten de Robert de Saint-Loup'nun eniştesiydi). "Doğrusu kafatasını bilemem," diye devam etti, "ama giyim tarzını Galler'den almadığı kesin, o çok şık giyinir. Josselin'de, Rohan'larda misafir olduğum bir gün, bir hac ziyaretine gitmiştik, Bretanya'nın her yöresinden köylüler gelmişti. Izbandut gibi bir Léon köylüsü, şaşkınlıktan ağzı açık, Robert'in eniştesinin bej külot pantolonuna bakıyordu. Léon, köylüye, 'Ne bakıyorsun öyle? Sen benim kim olduğumu bilmiyorsun galiba,' diye çıkıştı. Köylü bilmediğini söyleyince de, 'Ben senin prensinim,' dedi. Bunun üzerine köylü hemen şapkasını çıkarıp özür dileyerek, 'Ya! Ben sizi İngiliş sanmıştım,' diye cevap verdi." Bu konudan söz açmasını fırsat bilerek, Mme de Guermantes'ı Rohan'lar hakkında konuşturduğumda, (iki aile arasında tarihte birçok evlilik olmuştu), düşesin konuşması, Breton dinsel törenlerinin hüzünlü büyüsüyle ve gerçek bir şair olan Pampille'in diyeceği gibi, "geven ateşinin üzerinde pişmiş, esmer buğday unundan kreplerin kekremsi tadıyla" sarmalanırdı.

Lau Markisi'nin, (hayatının trajik sonunda, kendisi sağır, Mme H*** ise körken, kendini onun evine taşıttığı bilinir) o kadar trajik olmayan yıllarını anlatırdı düşes; marki, Guermantes'ta, av partisinden sonra, İngiltere Kralı'yla çay içmek üzere terliklerini giyermiş, kraldan daha aşağı seviyede olduğunu düşünmez ve görüldüğü gibi ondan çekinmezmiş. Düşes bunu öyle renkli bir üslupla anlatırdı ki, markiyi, Périgord'un biraz kendini beğenmiş asilzadelerinin tüylü şövalye şapkasıyla betimlerdi.

Zaten insanların adını söylerken bile, il ayrımlarını özenle belirtmesi, köklerine sadık kalmış olan Mme de Guermantes'ın çok çekici ve doğma büyüme Parisli bir kadında asla rastlanamayacak bir özelliğiydi; bu basit Anjou, Poitou, Périgord isimleri, düşesin konuşmasını manzaralarla renklendirirdi.

Mme de Guermantes'ın telaffuzuna ve kelime dağarcığına dönecek olursak, soyluların tutuculuğu en çok bu konuda ken-

dini gösterir; biraz çocuksu, biraz tehlikeli, gelişmeyi engelleyici olan tutuculuk, sanatçı için aynı zamanda eğlenceli bir özelliktir. Jean adının eskiden nasıl yazıldığı benim için merak konusuydu. Mme de Villeparisis'nin yeğeninden aldığım bir mektup sayesinde öğrendim; adını –vaftiz edildiği şekliyle, Gotha Yıllığı'nda yer aldığı şekilde– Jehan de Villeparisis diye yazıyor, dua kitaplarında, vitraylarda, kıpkırmızı ya da koyu mavi ışıltısını hayranlıkla seyrettiğimiz o fuzuli, armalara özgü güzel *h* harfini kullanıyordu.

Ne yazık ki Mme de Guermantes'a yaptığım bu ziyaretleri istediğim kadar uzatacak vaktim olmazdı, çünkü eve, mümkünse Albertine'den önce dönmek isterdim. Kıyafetlerine ilişkin bilgileri ise, düşesten ancak kerpetenle sökercesine alabiliyordum; bu bilgiler, düşesin kıyafetlerine, bir genç kızın giyebileceği ölçüde benzer giysileri Albertine'e yaptırabilmem için gerekliydi.

"Hanımefendi, Mme de Saint-Euverte'in evinde akşam yemeğine, oradan da Guermantes Prensesi'nin davetine gideceğiniz gün, kıpkırmızı bir elbise giymiştiniz, kırmızı ayakkabılarınız vardı; göz kamaştırıcıydınız, koskocaman bir kan çiçeğine, alev almış bir yakuta benziyordunuz, o elbisenin kumaşı neydi? Bir genç kıza uygun bir elbise mi?"

Yorgun çehresi, bir anda, eskiden Swann kendisine iltifatlar yağdırırken Laumes Prensesi'nin takındığı ifadenin aynısıyla, ışıl ışıl aydınlanan düşes, alaycı, sorgulayan bir tavırla, hayranlıkla, kahkahalarla gülerek, o saatlerde daima orada olan M. de Bréauté'ye baktı; M. de Bréauté'nin monoklunun ardında, bu entelektüellik taslayan saçma sapan konuşmayı, bir delikanlının fiziksel coşkusunu barındırdığı için hoşgörüyle karşılayan ılık bir tebessüm yatıyordu. Düşes, "Nesi var bunun? Deli bu," der gibiydi. Sonra bana dönerek sevimli bir edayla cevap verdi: "Alev almış bir yakuta, bir kan çiçeğine benzediğimi bilmiyordum, ama gerçekten kırmızı bir elbisem vardı, hatırlıyorum; o zamanlar moda olan kırmızı satendendi. Evet, bir genç kız da giyebilir icabında, ama sizinkinin geceleri çıkmadığını söylemiştiniz. O elbise görkemli gece davetlerine uygundur, ev ziyaretine giderken giyilmez."

İşin olağanüstü yanı, aslında üzerinden o kadar da uzun zaman geçmemiş olan o geceki davetten, Mme de Guermantes'ın tek hatırladığı şeyin, kıyafeti olması ve ileride görüleceği gibi, kendisi için büyük önem taşıyan bir şeyi unutmasıydı. Öyle görünüyor ki, eylem adamlarının bir saat sonra ne olacağına yoğunlaşan dikkatle yorulan zihinleri, hafızaya pek az şey kaydedebiliyor; yüksek sosyete mensupları da (minnacık, mikroskobik şahsiyetler olmakla birlikte) birer eylem adamıdırlar. Mesela M. de Norpois, hiçbir sonuca ulaşamamış bir Fransız-Alman ittifakı konusunda daha önce yapmış olduğu tahminlerden kendisine söz edildiğinde, "Yanılıyorsunuz herhalde, hiç hatırlamıyorum, hiç benim söyleyeceğim şeye benzemiyor; bu tür sohbetlerde daima az ve öz konuşurum, ayrıca, çoğu kez bir çılgınlıktan başka bir şey olmayan ve hattâ toplu çılgınlığa dönüşen bu tür bir kahramanlık gösterisinin başarılı olacağını öngörmüş olmam mümkün değil. Hiç kuşku yok ki, uzak bir gelecekte, Fransa'yla Almanya arasında, her iki ülke için de çok kârlı olacak, sıkıntısını da Fransa'nın çekmeyeceği bir ittifak kurulabilir; bunu düşünüyorum, ama sözünü hiç etmedim, çünkü zamanı gelmedi, demir tavında dövülür; bana sorarsanız, eski düşmanımıza zamansız bir dostluk teklif etmek, kendi kuyumuzu kazmak, hıyanete kucak açmak olur," derken, yanılmış olduğunu reddetmek, karşısındakini yanıltmak için böyle konuşmazdı. M. de Norpois yalan söylemez, unuturdu sadece. Zaten derinlemesine düşünmediğimiz, taklit yoluyla, çevremizdekilerin coşkusundan etkilenerek benimsediğimiz şeyleri çabuk unuturuz. Çevremizdeki coşkular değiştikçe, hatıralarımız da değişir. Siyasetçiler, belirli bir zamanda benimsedikleri bakış açısını diplomatlardan da çok unuturlar ve görüşlerindeki yüz seksen derecelik dönüşlerin bazıları, aşırı hırstan çok, hafıza yoksunluğundan kaynaklanır. Yüksek sosyete mensuplarına gelince, onlar pek az şeyi hatırlar.

Mme de Guermantes, o kırmızı elbiseyi giydiği geceki davette, Mme de Chaussepierre'i hiç hatırlamadığını, benim kesinlikle yanıldığımı iddia ediyordu. Oysa Chaussepierre'lerin, o davetten bu yana, dükün ve hattâ düşesin zihnini ne kadar meşgul ettiklerini Tanrı biliyordu! Sebebini anlatayım. Jockey

Kulübü'nün başkanı öldüğünde, başkan yardımcılarının en kıdemlisi M. de Guermantes'tı. Kulübün, pek fazla insanla ilişkisi bulunmayan, tek zevkleri, kendilerini davetlerine çağırmayan kişileri veto etmek olan bazı üyeleri, Guermantes Dükü'nün aleyhinde propaganda yaptılar; seçileceğinden emin olan ve zaten sosyetedeki mevkiine kıyasla, pek önemli sayılamayacak bu başkanlığı fazla umursamayan dük, konuyla hiç ilgilenmedi. Düşesin Dreyfus taraftarı olduğu, (oysa Dreyfus Davası uzun zaman önce kapanmıştı, ama yirmi yıl sonra hâlâ konu edilecekti, dava sonuçlanalı henüz iki yıl olmuştu), Rothschild'leri evinde ağırladığı, ve yarı Alman olan Guermantes Dükü gibi uluslararası nüfuz sahibi soyluların, son zamanlarda fazlasıyla imtiyaz gördüğü öne sürülüyordu. Aleyhte propaganda, gelişmeye çok elverişli bir zemin buldu; fazlasıyla parlak bir konumda bulunan kişiler ve büyük servetler, kulüplerde daima kıskançlık ve nefrete yol açarlar. Chaussepierre'in de serveti küçük sayılmazdı, ama kimseyi rahatsız etmezdi, çünkü metelik harcamazdı; karı koca, mütevazı bir dairede otururlar, kadın siyah yünlü elbiseyle dolaşırdı. Mme de Chaussepierre, müzik delisi olduğu için, sık sık düzenlediği küçük öğleden sonra davetlerine, Guermantes'lardan çok daha fazla şan sanatçısı çağırırdı. Ama kimse bunun sözünü etmezdi; davetlerde ikram yapılmaz, hattâ kocası bile hazır bulunmaz, her şey La Chaise sokağının karanlığında olup biterdi. Mme de Chaussepierre, Opéra'da kimsenin dikkatini çekmezdi; yanında daima, isimleri X. Charles'ın aşırı gerici yakın çevresini akla getiren, ama silik, pek sosyetik olmayan kişiler bulunurdu. Seçim günü, şaşırtıcı şekilde, siliklik parlaklığa galip geldi ve ikinci başkan yardımcısı Chaussepierre, Jockey Kulübü başkanlığına seçildi; Guermantes Dükü de, olduğu yerde, yani birinci başkan yardımcısı olarak kalakaldı. Şüphesiz, Jockey Kulübü'nün başkanı olmak, Guermantes'lar gibi en yüksek mertebede prensler için fazla bir anlam ifade etmez. Ama kendi sırası gelmişken başkan olmamak, iki yıl önce Oriane'ın, karısının selamına karşılık vermek şöyle dursun, adını bile duymadığı bir yarasa tarafından selamlandı diye hakarete uğramış gibi davrandığı bir Chaussepierre'in kendisine tercih edilmesi, düke ağır gelmişti. Yenilgiyi

hiç umursamazmış gibi yapıyor, ayrıca bu yenilginin, Swann'la eski dostluğundan kaynaklandığını ileri sürüyordu. Oysa, öfkesi dinmek bilmiyordu aslında. Ne tuhaftır ki, Guermantes Dükü'nün, oldukça beylik "bal gibi" ifadesini kullandığı, daha önce hiç duyulmamıştı, ama Jockey Kulübü seçimlerinden beri, ne zaman Dreyfus Davası'ndan söz açılsa, "bal gibi" lafı çıkıyordu ortaya: "Dreyfus Davası, Dreyfus Davası, yerli yersiz, yalan yanlış kullanılıyor; din davası değil ki, *bal gibi* siyaset davası." Dreyfus Davası'ndan söz edilmediği takdirde, "bal gibi", beş yıl boyunca hiç duyulmayabilirdi, ama beş yıl sonra, Dreyfus ismi söylendiği an, "bal gibi" de derhal, otomatik olarak peşinden gelirdi. Zaten dük, kendi ifadesiyle "onca felakete yol açmış olan" bu davadan söz edilmesine tahammül edemiyordu; oysa kendisi bu felaketlerden sadece bir tanesine, Jockey Kulübü başkanı seçilemeyişine duyarlı olmuştu.

Dolayısıyla, Mme de Guermantes'a kuzininin davet gecesinde giydiği kırmızı elbiseyi hatırlattığım o akşamüstü, M. de Bréauté, bir türlü açıklığa kavuşamayan bir çağrışımla, konuşmadan önce dilini büzülmüş dudaklarının arasında gezdirerek, "Dreyfus Davası'ndan aklıma geldi..." diye söze başladığında, epeyce ters bir karşılık gördü. (Dreyfus Davası nereden çıkmıştı? Konu, kırmızı bir elbiseydi ve hiç kuşku yok ki, daima başkalarını memnun etmeye çalışan zavallı Bréauté herhangi bir art niyet gütmüyordu.) Dreyfus ismi, Guermantes Dükü'nün buyurgan kaşlarının çatılmasına yetti. "Dostumuz Cartier'nin," dedi Bréauté (bu arada Mme de Villefranche'ın kardeşi olan bu Cartier'nin, aynı soyadını taşıyan kuyumcuyla uzaktan yakından hiçbir ilgisi bulunmadığı konusunda okurları uyarmamız gerekir!), "çok hoş, gerçekten çok ince bir esprisini anlattılar; şaşırmadım zaten, çok esprili adamdır." "Aman!" diye araya girdi Oriane. "Esprileri kendine kalsın. Şu Cartier'nizi ne kadar *sıkıcı* bulduğumu bilemezsiniz; Charles de la Trémoïlle ve karısının o zevzeği niçin büyüleyici bulduklarını hiç anlayamamışımdır, evlerine ne zaman gitsem oradadır." "Sevgili Düyes," dedi, ş'leri telaffuz etmekte güçlük çeken Bréauté, "bence Cartier konusunda fazlasıyla katısınız. Evet, La Trémoïlle'lara gerçekten de dadandı, ama Cartier, Yarles için, nasıl desem, adeta

sadık bir Akhates'tir; bu da günümüzde bulunmaz Hint kumaşı sayılır. Her neyse, bana aktarılan espri şu: Cartier demiş ki, M. Zola, mahkemeye düşüp hüküm giymek istediyse, bunun tek nedeni, daha önce tatmadığı bir hissi, hapiste olma hissini yaşamaktı." "Bu yüzden de tutuklanmadan kaçtı," diye söze girdi Oriane; "iler tutar yanı yok. Zaten doğru olsa bile bence düpedüz aptalca bir laf. Espri diye buna diyorsanız!" Sözlerine karşı çıkılan Bréauté, pes etti: "Oriane'cığım, espri bana ait değil, bana söyleneni aktarıyorum sadece, beğenip beğenmemekte serbestsiniz. Ayrıca Cartier, bu espri yüzünden kusursuz ev sahibinden adamakıllı bir azar işitmiş; La Tremoïlle haklı olarak salonunda, nasıl desem, güncel konuların konuşulmasını katiyen istemez; üstelik Mme Alphonse Rothschild de orada bulunduğundan, iyice sinirlenmiş. Cartier çok ağır eleştirilere maruz kalmış." İyice keyfi kaçmış olan dük, "Gayet tabii," dedi, "Rothschild'ler, o korkunç davadan asla söz etmeme inceliğini göstermekle birlikte, aslında bütün Yahudiler gibi Dreyfus taraftarıdırlar. Hattâ bu, Yahudiler'in kötü niyetini kanıtlamak için yeterince değerlendirilmeyen, *ad hominem*[1] bir argüman." (Dük, *ad hominem* ifadesini yerli yersiz kullanırdı.) "Bir Fransız hırsızlık yaptığında, cinayet işlediğinde, ben, o da benim gibi Fransız olduğu için adamı masum bulma zorunluluğu hissetmiyorum. Oysa Yahudiler, kendilerinden birinin hain olduğunu, gayet iyi bilseler de, asla kabul etmezler; kendi aralarından birinin işlediği suçun korkunç sonuçlarına da hiç aldırmazlar..." (Dük, doğal olarak, Chaussepierre'in lanet olası seçimi kazanmasını düşünüyordu.) "Rica ederim Oriane, istisnasız bütün Yahudiler'in bir haini desteklemelerinin doğal olduğunu iddia etmeyeceksiniz herhalde. Yahudi oldukları için desteklemiyorlar, demeyeceksiniz umarım." "Öyle diyeceğim doğrusu," dedi Oriane, (biraz sinirliydi, hem bu "gök gürleten" Jüpiter'e kafa tutmak, hem de "zekâ"yı Dreyfus Davası'nın üstüne çıkarmak istiyordu). "Ama belki tam da bu nedenle, Yahudi oldukları ve kendilerini tanıdıkları için, Yahudi olmanın mutlaka hain ve Fransız aleyhtarı olmayı gerektirmediğini biliyorlardır; M. Drumont'un iddiası buymuş sanıyorum. Gayet tabii, Drey-

1 Şahsına yönelik.

fus Hıristiyan olsaydı Yahudiler onunla ilgilenmeyecekti, ama Dreyfus Yahudi olmasaydı, hain olduğuna bu kadar kolaylıkla, yeğenim Robert'in deyimiyle *'a priori'* inanılmayacağını hissettikleri için, desteklediler onu." "Kadınlar siyasetten hiçbir şey anlamıyor!" diye haykırdı dük, düşese dik dik bakarak. "Bu tüyler ürpertici suç, basit bir Yahudi meselesi değil, *bal gibi* ulusal bir mesele, Fransa açısından dehşet verici sonuçlar doğurabilir; Yahudiler'in tamamının sınırdışı edilmesi gerekirdi, oysa bugüne kadar verilen bütün cezalar Yahudiler'e değil, Yahudiler'in en değerli rakiplerine verildi, üstün seviyede birtakım insanlar, zavallı ülkemizin de zarar göreceği şekilde dışlandı – değiştirilmesi gereken alçakça kararlar hepsi."

Havanın iyice tatsızlaşacağını hissedip aceleyle kıyafet konusuna döndüm.

"Hanımefendi," dedim, "benimle ilgilenme şerefini bana ilk bahşettiğiniz günü hatırlıyor musunuz?" Düşes, gülerek M. de Bréauté'ye bakıp, "Onunla ilgilenme şerefini bahşettiğim gün," diye tekrarladı; M.de Bréauté, Mme de Guermantes'a nezaketen burnunu kırıştırıp şefkatle gülümseyerek, bilenen bir bıçağı hatırlatan, anlaşılmaz, paslı sesler çıkardı. "İri siyah çiçekli sarı bir elbiseniz vardı. –Ama yavrucuğum, o da öteki gibi bir gece elbisesi. –Ya o bayıldığım peygamberçiçekleriyle süslü şapkanız! Her neyse, bunların hepsi geçmişte kalmış şeyler. Sözünü ettiğim genç kıza, sizin dün sabah giydiğinize benzer bir kürk manto yaptırmak istiyorum. Sizin mantonuzu görmem imkânsız mı? –Hayır, değil, Hannibal'in birazdan gitmesi gerekiyor. Benim odama çıkarsınız, oda hizmetçim hepsini gösterir size. Yalnız bakın yavrucuğum, istediğiniz her şeyi size ödünç verebilirim, ama Callot'nun, Doucet'nin, Paquin'in elinden çıkma tuvaletleri sıradan bir terziye diktirirseniz, asla aynı şey olmaz. –Sıradan bir terziye gitmeye hiç niyetim yok, aynı şey olmayacağını gayet iyi biliyorum, ama niye aynı şey olmayacağını da öğrenmek isterim. –Ama siz beni tanımıyor musunuz, ben hiçbir şeyi açıklayamam, aptalın tekiyim, köylüler gibi konuşurum. Beceri meselesi, tarz meselesi bu; kürk için en azından kürkçüme bir not yazarım, sizi kazıklamaz bari. Yine de sekiz-dokuz bin franga mal olur size, haberiniz olsun. –Peki

o kötü kokulu sabahlığınız, geçen akşam giydiğiniz o koyu renk, hafif tüylü, benekli, kelebek kanadı gibi yaldızlı çizgileri olan elbise? –Aa, bakın o Fortuny'nin bir elbisesi. Sizin küçük hanım onu evinde giyebilir pekâlâ. Onlardan bende çok var, göstereyim size, hattâ isterseniz verebilirim de. Ama kuzinim Talleyrad'ın elbisesini görmenizi özellikle isterim. Ona bir mektup yazayım da ödünç isteyeyim. –Çok da güzel ayakkabılarınız vardı, onlar da Fortuny'den mi? –Hayır, hangi ayakkabıyı kastettiğinizi biliyorum; onlar dore oğlak derisi, Consuelo de Manchester'le Londra'da alışveriş yaparken bulmuştuk. İnanılmaz bir şeydi. Nasıl yaptıklarını hiç anlayamadım, sanki altından bir deri. Ortasında minik bir pırlanta vardır, o kadar. Zavallı Manchester Düşesi öldü, ama isterseniz, Mme de Warwick'e veya Mme Marlborough'ya yazıp benzerlerini aramalarını rica edebilirim. Hattâ, bende, hâlâ o deriden kalmış olabilir. Belki burada da yaptırabiliriz. Bu akşam bakar, haber gönderirim size."

Düşesin evinden, mümkünse Albertine'in dönüşünden önce ayrılmaya gayret ettiğimden, o saatlerde çoğu kez, avluda M. de Charlus ve Morel'le karşılaşırdım; ikisi çay içmeye... Jupien'e giderlerdi: baron için lütufların en büyüğü! Ben kendileriyle her gün karşılaşmazdım, ama onlar her gün çaya giderlerdi. Ne gariptir ki, bir alışkanlığın yerleşikliği, genellikle abesliğiyle doğru orantılıdır. Çarpıcı şeyleri sürekli bir biçimde yapmayız genellikle. Kendi kendini bütün zevklerden mahrum edip, kendine en büyük acıları yaşatan takıntılı kişilerin mantıksız hayatları ise, en az değişenlerdir. Merak edip her on yılda bir izlesek, her defasında, zavallı hastanın, yaşayabileceği saatlerde uyuduğunu, sokaklarda bir cinayete kurban gitmekten başka yapılacak şeyin olmadığı saatlerde sokağa çıktığını, terleyip buzlu su içtiğini, nezlesinin bir türlü geçmediğini görürdük. Bütün bunları temelli değiştirebilmek için, bir tek gün, biraz enerji harcamak yeterlidir. Ne var ki bu tür hayatlar, genellikle enerji harcamaktan âciz insanlara özgüdür. Sırf iradeyle düzeltilmesi mümkün olan bu korkunç, tekdüze yaşayışların bir başka yönü de sapıklıktır. M. de Charlus'ün her gün Morel'le birlikte Jupien'e çaya gitmesinde, her iki unsur da eşit de-

recede rol oynuyordu. Bu günlük âdet, bir tek gün, bir fırtınaya sahne olmuştu. Yelekçinin yeğeni, bir gün, Morel'e "Tamam, yarın gelin, çayınız benden," demiş, baron da, haklı olarak, neredeyse müstakbel gelini olan birinin ağzında bu ifadeyi fazlasıyla bayağı bulmuştu; ama insanları incitmekten hoşlandığı ve kendi öfkesiyle sarhoş olduğu için, Morel'den, kıza bu konuda bir nezaket dersi vermesini rica edeceği yerde, dönüş yolu boyunca kıyameti koparmıştı. Müthiş küstah ve kibirli bir tavırla konuşuyordu: "Öyle görünüyor ki sizin dokunma duyunuzun hassasiyeti, koku alma duyunuzun gelişimini engellemiş; aksi takdirde, o tiksinç, bedeli de herhalde on beş santim olan 'çayınız benden' ifadesinden yayılan lağım kokularının, benim asil burnumu rencide etmesine izin vermezdiniz. Siz, benim evimde, bir keman solonuzdan sonra, bir osurukla ödüllendirildiniz mi hiç? Mükâfatınız daima çılgınca bir alkış veya derin bir sessizlik, nişanlınız sayesinde eksikliğini hissetmediğimiz şeyden değil, içimden yükselen hıçkırığı tutamama korkusundan kaynaklandığı için iyice anlamlı bir sessizlik olmadı mı?"

Bir memur, amirinden bu tür bir azar işittiğinde, ertesi gün mutlaka kovulur. Oysa M. de Charlus için, aksine, Morel'i kovmak, işkencelerin en büyüğü olurdu; hattâ biraz fazla ileri gitmiş olmaktan korkarak, genç kızı methetmeye koyuldu; özenli, incelikli övgülerinin arasına gayri ihtiyari densizlikler de karışıyordu. "Çok sevimli bir kız. Siz müzisyensiniz, o tiz notalarda müthiş güzelleşen, adeta sizin si diyezle eşlik etmenizi bekleyen sesiyle baştan çıkarmış olmalı sizi. Pes notalarda, sesinin tınısı o kadar hoşuma gitmiyor, herhalde boynunun o garip inceliğiyle, bitmiş gibiyken uzamaya devam etmesiyle, üç ayrı bitim noktası olmasıyla ilgili bir şey; ben onun vasat denebilecek ayrıntılarından çok siluetini beğeniyorum. Terzi olduğuna göre, makas kullanmayı iyi biliyordur; kendi şeklini kâğıttan güzelce kesip bana hediye etmesini isteyeceğim."

Nişanlısının methedilen bu özellikleri, hiç dikkatini çekmemiş olduğundan, Charlie bu övgüleri pek dinlememişti. Ama M. de Charlus'e şöyle cevap verdi: "Anlaşıldı yavrucuğum, ben ona haddini bildiririm, bir daha öyle laflar etmez!" Yakışıklı kemancının M. de Charlus'e "yavrucuğum" demesi, yaşının baro-

nunkinin üçte biri olduğunu bilmediği anlamına gelmiyordu. Jupien'in kullanacağı şekilde de kullanmıyordu bu ifadeyi; kimi ilişkilerde, sevginin, yaş farkının zımnen ortadan kaldırılmasına dayandığını ortaya koyan bir sadelikle kullanıyordu. Morel'de sahte olan bu sevgi, bazılarında samimidir. Örneğin, aşağı yukarı aynı dönemde, M. de Charlus şöyle bir mektup aldı: "Sevgili Palamède, seni ne zaman görebileceğim? Seni çok özlüyor, sık sık seni düşünüyorum, vs. Daima senin, PIERRE." M. de Charlus, kendisine bu kadar teklifsiz bir dille mektup yazabilen, dolayısıyla çok yakın ilişkide olması gereken, buna rağmen elyazısını tanıyamadığı bu akrabasının kim olduğunu anlayabilmek için kafa patlattı. Birkaç gün boyunca, Gotha Yıllığı'nda birkaç satırlık yer işgal eden bütün prensler, M. de Charlus'ün zihninde resmigeçit yaptılar. Sonunda, zarfın arkasındaki adres, birdenbire her şeyi aydınlattı: Mektubu yazan, M. de Charlus'ün ara sıra gittiği bir kumar kulübünün komisiydi. Komi, çok saygın bir kişi olarak gördüğü M. de Charlus'e bu tonda bir mektup yazmanın terbiyesizlik olacağını düşünmemişti. Kendisini birçok kez kucaklayıp öpmüş ve bu şekilde, onu sevdiğini göstermiş olan –diye düşünüyordu safça– birisine "sen" diye hitap etmemek ayıp olur gibi gelmişti ona. M. de Charlus esasen bu teklifsizliğe bayıldı. Hattâ bir çay davetinin çıkışında, mektubu kendisine gösterebilmek için, M. de Vaugoubert'i arabasına aldı. Oysa M. de Charlus, M. de Vaugoubert'le sokağa çıkmaktan hiç mi hiç hoşlanmazdı. Çünkü M. de Vaugoubert, gözünde monokluyla, dört bir yanı tarayarak gelip geçen genç erkeklere bakardı. Bununla da yetinmez, M. de Charlus'le birlikteyken açılıp saçılır, baronun nefret ettiği bir dil kullanırdı. Bütün erkek adlarını dişileştirir ve çok aptal olduğu için bu espriyi çok komik bularak her defasında kahkahalarla gülerdi. Öte yandan, diplomatik mevkiine de çok önem verdiğinden, sokakta o iğrenç kıkırdamaları, yanından yüksek sosyete mensupları ve bilhassa memurlar geçerken duyduğu korkuyla, sürekli bölünürdü. "Şu küçük telgraf memuresi var ya," derdi, suratını ekşiten baronun dirseğine dokunarak, "tanıyorum kendisini, ama namussuz, uslandı artık! Ah! Şu *Galeries Lafayette*'in teslimatçısı harika bir şey! Aman Tanrım, Ticari

İşler Müdürü geçiyor! Yaptığım hareketi görmemiş olsa bari! Gidip bakana anlatacak adamdır, bakan kızağa çeker beni; duyduğuma göre kendisi de beş yıldızmış." M. de Charlus öfkesinden kudurmaktaydı. Nihayet, kendisini çileden çıkaran bu gezintiyi kısa kesmek için, mektubu çıkarıp büyükelçiye okutmaya karar verdi, ama Charlie'nin kendisini sevdiği izlenimini uyandırmak amacıyla, kıskanç olduğunu ileri sürerek, ağzını sıkı tutmasını tembihledi M. de Vaugoubert'e. "İnsan daima başkalarını üzmekten mümkün mertebe kaçınmalıdır," dedi, melek gibi bir ifadeyle.

Jupien'in dükkânına dönmeden önce, yazar sıfatıyla, bu tür tasvirlerden okur rahatsız olmuşsa, çok üzüleceğimi belirtmek isterim. Bir yandan, (ikincil bir mesele olarak) bu kitapta aristokrasi, diğer toplumsal sınıflara oranla daha yoz olmakla suçlanırmış gibi görünüyor. Saptama doğru olsa bile, buna şaşırmamak gerekir. En köklü aileler, kırmızı, kemerli bir burnu, biçimsiz bir çeneyi, herkesin "soy"un özelliği gibi görüp takdir ettiği belirli işaretler olarak sahiplenirler. Fakat bu devamlı, giderek keskinleşen özellikler arasında bir de görünmez olanlar vardır ki, onlar da eğilimler ve zevklerdir.

Bütün bunların bize yabancı olduğunu ve şiirselliği yanı başımızdaki gerçeklikte bulmamız gerektiğini söylemek, –doğru bir iddia olsaydı– daha önemli bir itiraz olurdu. En aşina gerçeklikten kaynaklanan sanat sahiden de mevcuttur ve belki de en geniş kapsamlı sanattır. Ama şunu da unutmamak gerekir ki, bizim bütün duygu ve düşüncelerimiziden apayrı bir düşünce biçiminden kaynaklanan, anlamayı bile başaramadığımız, karşımızda manasız bir gösteri gibi cereyan eden hareketlerden de, çok ilginç şeyler, bazen de bir güzellik çıkarılabilir. Darius'un oğlu Kserkses'in, gemilerini yutan denizi kamçılatmasından daha şiirsel bir şey olabilir mi?

Hiç kuşku yok ki, Morel, genç kız üzerinde, cazibesi sayesinde kurduğu nüfuzu kullanmış ve baronun uyarısını, kendisine mal ederek kıza iletmişti, çünkü "çaylar benden" ifadesi, yelekçinin dükkânında bir daha asla işitilmedi; aynı şekilde, her gün misafir ettiğimiz, samimi bir arkadaşımız da, herhangi bir sebepten ötürü kendisiyle küstüğümüz için veya gizli gö-

rüşmek isteyip sadece dışarıda buluştuğumuz için, bir daha asla salonumuzda görülmez. M. de Charlus, "çaylar benden" ifadesinin ortadan yok olmasına sevindi, bunu Morel'in üzerindeki nüfuzunun bir kanıtı olarak gördü ve bu yegâne küçük kusurun düzelmesiyle genç kızın mükemmelliğe ulaştığını düşündü. Kısacası, M. de Charlus de, bütün benzerleri gibi, hem Morel'in, hem müstakbel nişanlısının içten dostu ve evlenmelerine hararetle taraftar olduğu halde, canı istediğinde zararsız sayılabilecek kırgınlıklar yaratabilme gücüne sahip olmak, vazgeçemediği bir şeydi; bu kırgınlıkların dışında ve fevkinde duruşuyla sergilediği asalet, ağabeyini getirirdi akla.

Morel, M. de Charlus'e, Jupien'in yeğenini sevdiğini ve onunla evlenmek istediğini söylemişti; genç dostuna, yaptığı çeşitli ziyaretlerde eşlik edip, oralarda hoşgörülü ve ketum müstakbel kayınpeder rolü oynamak, baron için hoş bir şeydi. Bundan büyük bir zevk alıyordu.

Benim şahsi fikrim, "çaylar benden" ifadesinin bizzat Morel'den çıkmış olduğudur; genç kız, taptığı sevgilisinin ifadesini benimsemişti ve kendi güzel konuşmasının ortasında, bu ifade bütün çirkinliğiyle sırıtıyordu. Güzel konuşması, ona uygun sevimli tavırları ve M. de Charlus'ün himayesi sayesinde, genç kızın müşterilerinden birçoğu, onu arkadaş olarak evlerine, akşam yemeğine davet ediyor, diğer arkadaşlarıyla tanıştırıyorlardı; zaten, o da, bu davetleri ancak baronun iznini aldıktan sonra, onun uygun bulduğu gecelerde kabul ediyordu. "Genç bir terzi yüksek sosyetede ha? Pek inanılır gibi değil!" diyenler olabilir. Ama düşünülecek olursa, Albertine'in eskiden gece yarısı beni ziyarete gelmesi ve şimdi benimle birlikte yaşaması da inanılır gibi değildi. Bir başkası için öyle olabilirdi, ama annesi de babası da olmayan Albertine için inanılmaz değildi; Albertine o kadar serbest bir hayat yaşıyordu ki, ilk başta, Balbec'te, bir bisiklet yarışçısının metresi zannetmiştim onu; en yakın akrabası Mme Bontemps'dı, o da, kendisini daha Mme Swann'ın evinde gördüğümde, yeğeninin sadece terbiyesizliğini takdir ediyor, şimdiyse, Albertine'den kurtulmasını, yani yeğeninin zengin biriyle evlenip teyzesinin de bir miktar para elde etmesini sağlayabilecek her şeye göz yumuyordu (en yüksek sosyetede, çok

soylu ve çok yoksul anneler, oğullarını zengin bir kızla evlendirmeyi başardıktan sonra, geçimlerini genç çiftin sağlamasına izin verir, sevmedikleri ve sosyeteye davet ettirdikleri gelinlerinden hediye olarak kürkler, otomobiller, para kabul ederler).

Terzilerin yüksek sosyeteye girip çıktığı bir gün gelebilir; ben bundan katiyen rahatsızlık duymam. Jupien'in yeğeni bir istisna olduğu için, ondan yola çıkarak böyle bir tahminde bulunamayız henüz; bir çiçekle yaz olmaz. Ne olursa olsun, Jupien'in yeğeninin sosyetedeki bu küçücük yükselişi bazı insanları dehşete düşürmüş olsa da, Morel bunlardan biri değildi; çünkü Morel bazı bakımlardan o kadar aptaldı ki, kendisinden bin kat akıllı olan nişanlısını, belki sırf kız onu sevdiği için, "pek aptal" bulmakla kalmayıp, nişanlısını evlerine davet eden ve kızın böbürlenme vesilesi olarak kullanmadığı, yüksek mevki sahibi insanları da, hanımefendi rolü oynayan dalavereciler, kılık değiştirmiş terzi çırakları zannediyordu. Doğal olarak, bu sosyete mensupları, Guermantes'lar ya da onları tanıyan kişiler değil, zengin, şık burjuva hanımlardı; evlerinde bir terziyi ağırlamanın şereflerine gölge düşürmeyeceğini düşünecek kadar açık fikirli ve Altes Charlus Baronu'nun, hiçbir art niyet gütmeden her gün ziyaretine gittiği bir genç kızı himaye etmekten memnuniyet duyacak kadar da dar fikirliydiler.

Baron bu evlilik tasarısından son derece memnundu, çünkü Morel'i bu sayede elinden kaçırmayacağını düşünüyordu. Jupien'in yeğeninin, neredeyse çocuk denecek yaştayken, bir "kabahat" işlediğini duymuştu. M. de Charlus, kızı Morel'e methetmekle birlikte, çok öfkeleneceğini bildiği bu sırrı arkadaşına söyleyerek araya nifak sokmaktan hiç çekinmezdi aslında. Çünkü M. de Charlus, son derece kötü yürekli olduğu halde, kendi iyiliklerini kanıtlamak için şunu bunu metheden, ama barış ve huzuru sağlayabilecek, nadiren telaffuz edilen hayırlı sözler söylemekten özenle kaçınan birçok iyi yürekli insana benzerdi. Baron, bu konuda, herhangi bir imada bulunmaktan iki sebepten ötürü kaçınıyordu. "Eğer ona nişanlısının tamamen günahsız olmadığını anlatırsam," diyordu kendi kendine, "izzetinefsine dokunacak ve bana kızacak. Ayrıca, kıza âşık olmadığı ne malum? Hiçbir şey söylemezsem, bu saman alevi ça-

bucak sönüverecek, bu ilişkiyi istediğim gibi yöneteceğim, kızı ancak benim arzuladığım ölçüde sevecek. Sözlüsünün geçmişteki kabahatini kendisine anlattım diyelim, sevgili Charlie'nin henüz kıskançlığa kapılacak kadar âşık olmadığını kim garanti edebilir? O zaman, sırf kendi hatam yüzünden, istenildiği şekilde yönetilebilecek önemsiz bir flörtü, idaresi çok güç olan büyük bir aşka dönüştürmüş olurum." M. de Charlus, bu iki sebepten ötürü, sadece görünürde ketumluk izlenimi yaratan bir suskunluk içindeydi, ama bu suskunluk bir yandan da övgüye değerdi, çünkü susmak, baron türünden insanlar için neredeyse imkânsızdır.

Ayrıca, Jupien'in yeğeni çok güzel ve zarif bir kızdı; M. de Charlus, estetik zevkini, bir kadına yönelebileceği ölçüde, her bakımdan tatmin eden genç kızın yüzlerce fotoğrafına sahip olmak isterdi. Baron, Morel gibi aptal olmadığı için, saygıdeğer hanımların genç kızı evlerine davet ettiklerini öğrendikçe seviniyor, sosyal sezgileri sayesinde, bu hanımların yüksek mevkilerini tahmin edebiliyordu. Ama (nüfuzunu korumak istediğinden), bunu Charlie'ye söylemekten kaçınıyordu; bu konuda tam bir ahmak olan Charlie de, "keman sınıfı" ve Verdurin'lerin haricinde, bir tek Guermantes'larla, baronun sıraladığı, neredeyse kraliyet soyundan birkaç ailenin var olduğuna, geri kalan herkesin, "ayak takımı", "dökün tüler" sınıfına girdiğine inanmaya devam ediyordu. Charlie, M. de Charlus'ün bu terimlerini harfi harfine kabul ediyordu.

Onca büyükelçinin, onca düşesin, yılın 365 günü boş yere beklediği M. de Charlus, prense öncelik tanınıyor diye Croy Prensi'yle akşam yemeği davetlerine katılmayan M. de Charlus, bu soylu hanımlardan, büyük senyörlerden çaldığı vaktin tamamını, nasıl oluyor da bir yelekçinin yeğeninin evinde geçiriyordu? En önemli sebep, Morel'in orada olmasıydı. Ama Morel'in olmadığını farzetsek bile, ben bu durumda gerçeğe aykırılık görmüyorum, siz görüyorsanız, Aimé'nin komilerinden biri gibi hüküm veriyorsunuz demektir. Bir tek garsonlar, aşırı derecede zengin bir adamın daima yepyeni ve göz kamaştırıcı kıyafetler giydiğini, en seçkin beyefendilerin, altmış kişilik akşam yemeği davetleri verdiğini ve her yere otomobille gittiğini

zannederler. Yanlış bir kanıdır bu. Çoğunlukla, aşırı derecede zengin bir adam, hep aynı eski ceketi giyer. Seçkin mi seçkin bir beyefendi, restoranda sadece personelle arkadaşlık eder ve evine döndüğünde, uşaklarıyla iskambil oynar. Ama bu, Prens Murat'ya öncelik tanımayı reddetmesine engel değildir.

M. de Charlus, iki gencin evleneceğine, Jupien'in yeğeni, adeta Morel'in şahsiyetinin ve dolayısıyla baronun Morel üzerindeki nüfuzuyla Morel hakkındaki bilgisinin bir uzantısı haline geleceği için de seviniyordu. Kemancının müstakbel karısını, evlilikteki anlamıyla "aldatmak", M. de Charlus'ün hiç tereddütsüz yapabileceği bir şeydi. Ne var ki, bir "genç çift"i yönlendirme durumunda, Morel'in karısının korkulan ve kadiri mutlak koruyucusu konumunda olmak, kızın, baronu bir tanrı gibi göreceğini, böylelikle, bu fikri kendisine sevgili Morel'in aşıladığını kanıtlayacağını ve dolayısıyla Morel'in bir parçasını kendi içinde barındıracağını düşünmek, M. de Charlus'ün hâkimiyet kurma tarzını değiştirdi ve kendi "malı" olan Morel'e, fazladan bir kişilik, koca kimliği, yani baronun kişiliğinde seveceği, fazladan, yeni, ilginç bir şey kazandırdı. Hattâ belki bu hâkimiyet şimdi, eskisinden çok daha güçlü olacaktı. Çünkü o güne kadar tek başına, bir bakıma çıplak olan Morel, barona sık sık kafa tuttuğu, onu istediği an tekrar ele geçirebileceğine güvendiği halde, evlendikten sonra, yuvası, dairesi, istikbali açısından daha çabuk korkuya kapılacak, M. de Charlus'ün arzularına daha geniş bir etki alanı sunacaktı. Bütün bunlar, hattâ gerektiğinde, canının sıkıldığı akşamlar karı kocayı birbirine düşürme fikri, (baronun savaş tablolarına hiçbir zaman itirazı olmamıştı), M. de Charlus'ün hoşuna gidiyordu. Ama genç çiftin kendisine ne kadar bağımlı yaşayacağını düşünmek, daha da çok hoşuna gidiyordu. Kendi kendine, "Morel bana o kadar ait ki, karısı da bana ait olacak, beni kızdıracak şeyleri yapmayacaklar, kaprislerime boyun eğecekler ve böylece karısı, neredeyse unuttuğum, gönlümde yatan bir şeyi, yani herkesin, onları koruduğumu, barındırdığımı görenlerin nazarında ve hattâ benim nazarımda, Morel'in bana ait olduğunu (hayatımda ilk kez) kanıtlayacak," diye düşündüğü zaman, M. de Charlus'ün Morel'e aşkı harika bir yenilik kazanıyordu. M.

de Charlus'ü en çok mutlu eden şey, bu gerçeğin başkalarının ve kendi gözünde kanıtlanmasıydı. Çünkü sevdiğimiz varlığa sahip olmak, aşktan da daha büyük bir mutluluktur. Çoğunlukla bu sahiplenmeyi herkesten gizleyenler, sırf sevdikleri varlık ellerinden alınır korkusuyla gizlerler. Mutlulukları da, gizli tutma önlemi yüzünden, azalır.

Hatırlanacak olursa, Morel, bir zamanlar barona, en büyük arzusunun, bir genç kızı, özellikle söz konusu genç kızı baştan çıkarmak olduğunu, bunu başarmak için kızla evleneceğine söz vereceğini, ama kızın ırzına geçtikten sonra, "ortadan toz olacağını" söylemişti. Fakat Morel gelip Jupien'in yeğenine olan aşkını barona itiraf ettiğinde, M. de Charlus bu konuşmayı unutmuştu. Hattâ, belki Morel kendi de unutmuştu bu sözleri. Belki de, Morel'in, kendisinin de alaylı bir tonda itiraf ettiği –hattâ belki ustalıkla abarttığı– mizacıyla, bu mizacın hâkimiyeti ele geçireceği an arasında, ciddi bir uçurum vardı. Genç kızla ilişkisini ilerlettikçe ondan hoşlanmıştı, seviyordu onu. Morel kendini o kadar az tanıyordu ki, şüphesiz kıza âşık olduğunu, hattâ belki ömür boyu seveceğini düşünüyordu. Başlangıçtaki en büyük arzusu, alçakça tasarısı unutulmuş değildi elbette, ama üst üste binen o kadar çok duyguyla üzeri örtülmüştü ki, kemancı, davranışının asıl güdüsünün, o sapık arzu olmadığını söylese, samimiyetsiz olduğu iddia edilemezdi. Ayrıca, kısa bir süre boyunca, kendine tam olarak itiraf etmese de, Morel bu evliliğin zorunlu olduğunu düşündü. O sıralar Morel'in elinde oldukça sancılı kramplar başgöstermişti, o da ister istemez, kemanı bırakmaya mecbur olma ihtimalini düşünmeye başlamıştı. Sanatı dışında inanılmayacak kadar tembel olduğundan, geçimini bir başkasının sağlaması zorunluluğu doğuyordu; Morel de bu kişinin M. de Charlus olmasındansa, Jupien'in yeğeni olmasını tercih ediyordu; bu çözüm ona daha büyük özgürlük sağlayacak, üstelik birçok değişik kadın arasında seçim yapma imkânı sunacaktı; çünkü hem Jupien'in yeğenini sürekli yeni çıraklar alıp kendi emellerine âlet etmekle görevlendirecek, hem de karısını peşkeş çekeceği güzel, zengin hanımlar arasında seçim yapabilecekti. Müstakbel karısının, hatırını kıracak kadar sapık olabileceğini Morel bir an bile hesaba katmıyordu. Zaten

kramplar geçince, bu hesaplar geri plana itildi ve onların yerini saf aşk aldı. Kemanı, M. de Charlus'ün aylığı da eklendiğinde, yeterli olurdu; zaten baronun talepleri de, Morel genç kızla evlendikten sonra azalacaktı mutlaka. Hem aşk sebebiyle, hem de özgürlüğü açısından, acilen evlenmeliydi. Kızı Jupien'den istetti, Jupien de yeğenine danıştı. Aslında buna hiç gerek yoktu. Genç kızın kemancıya olan tutkusu, salıverdiği saçları gibi, her şeyi anlatan bakışlarındaki mutluluk gibi, dalga dalga etrafa saçılmaktaydı. Morel ise, hoşuna giden veya kendisi için yararlı olan en ufak bir şey karşısında, ahlaki duygulara, aynı türden sözlere ve hattâ bazen gözyaşlarına boğuluyordu. Dolayısıyla, baştan çıkarmak ve bekâret bozma konusunda M. de Charlus'e açıkladığı kuramlar ne kadar açık seçik bir alçaklık içeriyorsa, Jupien'in yeğenine de, aynı derecede duygusal sözleri içtenlikle –böyle bir kelime Morel için kullanılabilirse tabii– söylüyordu (hayatta hiçbir şey yapmak istemeyen onca genç soylunun, zengin mi zengin bir burjuva ailesinin harikulade güzellikteki kızına söyledikleri sözler de duygusaldır). Ne var ki, kendisine haz veren bir insana yönelik iffetli coşkusunun ve ona verdiği ciddi bağlılık sözlerinin, Morel'de bir karşılığı vardı. Aynı insan kendisine artık haz vermediği anda, hattâ, örneğin Morel verdiği sözleri yerine getirme zorunluluğundan rahatsızlık duyduğunda, aniden o insana, kendi kendine haklı çıkardığı bir nefret duymaya başlardı; bazı sinirsel rahatsızlıkların ardından, bu nefret, sinir sisteminin de toparlanmasıyla, Morel'in, olaylar tamamen namuslu bir bakış açısından değerlendirildiğinde bile, herhangi bir yükümlülük taşımadığını kendi kendine kanıtlamasına imkân tanırdı.

Morel, benzer biçimde, Balbec'teki tatilinin sonunda, bütün parasını, bilmediğim bir sebeple harcamıştı; bunu M. de Charlus'e söylemeye cesaret edemediğinden, para isteyebileceği birini arıyordu. Böyle durumlarda, mektup yazılan kişiye, kendisiyle "bir iş için görüşmek istediğini", "bir iş görüşmesi için randevu istediğini" yazmanın uygun olduğunu babasından öğrenmişti (oysa babası, borç almayı asla bir alışkanlık haline getirmemesini de tembihlemişti Morel'e). Bu sihirli parola, Morel'i o kadar büyülüyordu ki, sanırım sırf "iş görüşmek" üzere

bir randevu istemenin zevki uğruna, parasız kalmayı isterdi. Hayatta tecrübe kazandıkça, parolanın zannettiği kadar etkili olmadığını gördü. Böyle bir bahanesi olmasa, asla mektup yazmayacağı kişilerin, "iş görüşmek istediğini" belirten mektubunu aldıktan beş dakika sonra, bir cevap vermediklerini müşahede etti. Morel bütün öğleden sonra bekleyip cevap alamamışsa, en iyi ihtimalle bile, başvurduğu beyefendinin evine dönmemiş olabileceğini, yazılacak başka mektupları olabileceğini, hattâ seyahate çıkmış, hastalanmış olabileceğini, hiç aklından geçirmezdi. Büyük bir şans eseri, ertesi sabah için bir randevu aldığında da, görüştüğü kişiye söylediği ilk sözler şunlar olurdu: "Ben de cevap alamadığıma şaşırmıştım, acaba bir şey mi oldu diye düşünüyordum; demek sağlığınız her zamanki gibi yerinde, vs." Balbec'te, bir gün, daha bir hafta önce trende son derece çirkin muamele ettiği Bloch'a kendisini takdim etmemi benden rica etmiş, onunla "iş" konuşacağını söylememişti. Bloch hiç tereddüt etmeden, Morel'e beş bin frank borç verdi – daha doğrusu M. Nissim Bernard'a verdirtti. O günden itibaren, Morel, Bloch'a tapar oldu. Gözünde yaşlarla, hayatını kurtaran birine ne gibi bir iyilikte bulunabileceğini soruyordu kendi kendine. Nihayet, ben, M. de Charlus'ten Morel için ayda bin frank istemeyi üstlendim; Morel bu parayı alır almaz Bloch'a verecek, böylece borcunu kısa sürede ödemiş olacaktı. Birinci ay, hâlâ Bloch'un iyi yürekliliğinin etkisi altında olan Morel, bin frangı derhal gönderdi, ama sonra, geri kalan dört bin frangı başka şekilde harcamanın daha hoş olabileceğini düşünmüş olsa gerek, Bloch hakkında çok kötü şeyler söylemeye başladı. Bloch'un görüntüsü bile ruhunu karartmaya yetiyordu; Bloch, Morel'e tam olarak kaç para borç verdiğini kendi de unuttuğundan, dört bin yerine üç bin beş yüz frank isteyince, bu hesaba göre beş yüz frank kâr edecek olan Morel, böyle bir sahtekârlık karşısında, bir tek santim bile ödemeyeceği gibi, aleyhinde dava açmadığı için alacaklısının çok mutlu olması gerektiğini de bildirdi. Bunları söylerken gözlerinde şimşekler çakıyordu. Ayrıca, Bloch'la M. Nissim Bernard'ın, kendisine kızmaya hakları olmadığını ileri sürmekle yetinmeyip, o kendilerine kızmadı diye sevinmeleri gerektiğini de söylemeye başla-

dı. Nihayet, M. Nissim Bernard'ın, "Thibaud, Morel kadar iyi keman çalıyor," dediği kulağına gelince, Morel, M. Nissim Bernard'ı mahkemeye vermesi gerektiğini düşündü, çünkü böyle bir laf, mesleği açısından zararlıydı; ardından, Fransa'da, hele Yahudiler'le ilgili olarak, artık adaletten eser kalmadığı için, (Morel'in Yahudi düşmanlığı, bir Yahudi'nin kendisine beş bin frank borç vermesinin doğal sonucu olarak ortaya çıkmıştı), yanına dolu bir revolver almadan sokağa çıkmaz oldu. Yelekçinin yeğeniyle ilgili olarak da, Morel, yakında, yoğun bir sevgiyi izleyen, buna benzer bir sinirsel gerginlik hali yaşayacaktı. Şunu da belirtmek gerekir ki, bu gelişmede, belki M. de Charlus de, hiç farkında olmadan bir rol oynamıştı, çünkü sık sık, sırf laf olsun diye, genç çifte takılmak için, evlendikten sonra onlarla bir daha görüşmeyeceğini, kendi başlarının çaresine bakmaları gerekeceğini söylerdi. Morel'i genç kızdan ayırmak için kendi başına katiyen yeterli olmayan bu fikir, Morel'in zihnine takılmıştı; zamanı geldiğinde, benzer fikirlerle birleşip güçlü bir kopuş etkenine dönüşmeye hazır, bekliyordu.

Aslında M. de Charlus'le Morel'e pek sık rastlamazdım. Çoğunlukla, ben düşesin evinden çıktığımda, onlar Jupien'in dükkânına girmiş olurlardı; düşesle birlikte olmaktan o kadar zevk alırdım ki, yalnız Albertine'in dönüşünden önceki kaygılı bekleyişi değil, bu dönüşün saatini bile unutmayı başarırdım. Mme de Guermantes'ın evinde oyalandığım bu günlerden birini ayırmak isterim; o günkü küçük olayın korkunç manasını tamamen gözden kaçırmış, bunu çok uzun zaman sonra anlayabilmiştim ancak. O akşamüzeri, Mme de Guermantes, çok sevdiğimi bildiği, Güney'den gelmiş filbahriler vermişti bana. Düşesten ayrılıp eve çıktığımda, Albertine dönmüştü; merdivende karşılaştığım Andrée, elimdeki çiçeklerin keskin kokusundan rahatsız olmuş gibiydi.

"Aa, siz döndünüz mü?" dedim. "Bir iki dakika önce geldik, ama Albertine mektup yazacaktı, beni alıkoymadı. –Gizli bir iş çeviriyor olmasın? –Yo, katiyen, teyzesine yazıyor sanırım. Yalnız Albertine keskin kokulardan hoşlanmaz, filbahrilerinize sevineceğini sanmam. –Demek hata etmişim! Françoise'a söyleyeyim de servis merdivenindeki sahanlığa koysun bunla-

rı. –Albertine'in üstünüzdeki filbahri kokusunu fark etmeyeceğini mi sanıyorsunuz? Sümbülteberden sonra en ağır kokudur herhalde. Ayrıca Françoise alışverişe çıkmış galiba. –Ya, benim de bugün anahtarım yok, nasıl gireceğim içeri? –Canım, zili çalın, Albertine kapıyı açar. Hem belki Françoise da dönmüştür bu arada."

Andrée'yle vedalaştım. Zili ilk çalışımda, Albertine kapıyı açmak üzere geldi, ama bu iş biraz zor oldu, çünkü Françoise yoktu ve Albertine ışığı nereden yakacağını bilemiyordu. Nihayet kapıyı açtı, ama filbahrilerin kokusu hemen içeri kaçırdı kendisini. Çiçekleri mutfağa götürüp bıraktım; dolayısıyla Albertine'in (neden bilmem) mektubunu yarıda bırakıp benim odama giderek yatağıma uzanmaya ve bana seslenmeye vakti oldu. Bir kez daha, o anda, bütün bunlar son derece doğal, olsa olsa biraz karışık, ama kesinlikle önemsiz göründü gözüme. Andrée'yle yakalanmasına ramak kalan Albertine, vakit kazanmak için bütün ışıkları söndürmüş, dağınık yatağını görmeyeyim diye benim odama gitmiş ve mektup yazıyormuş gibi yapmıştı. Ama doğru olup olmadığını asla öğrenemediğim bütün bu ayrıntıları ileride ele alacağız.

Bu bir tek olay dışında, düşesin evinden döndüğümde olağandışı bir şey olmazdı. Akşam yemeğinden önce birlikte sokağa çıkmayı isteyip istemeyeceğimi bilemeyen Albertine'in, ne olur ne olmaz diye yerine kaldırmadığı şapkası, paltosu ve şemsiyesi genellikle sofada olurdu. Kapıdan girip onları gördüğüm an, evin havasını solumam kolaylaşırdı. Evin, yoğunluğu azalmış bir havayla değil, mutlulukla dolu olduğunu hissederdim. Kederden kurtulurdum, bu sıradan eşyaların görüntüsü, Albertine'e sahip olduğumu hissettirirdi bana, hemen ona koşardım.

Mme de Guermantes'a, ziyarete inmediğim günler, kız arkadaşımın dönüşünden önceki bir saat boyunca, zaman daha çabuk geçsin diye, Elstir'in bir albümüne, Bergotte'un bir kitabına göz gezdirirdim.

O zaman, –sadece göze ve kulağa hitap edermiş gibi görünen eserlerin bile tadına varabilmemiz için zihnimizin de uyanması ve bu iki duyuyla sıkı bir işbirliği yapması gerektiğin-

den–, hiç farkında olmadan, Albertine'in, bir zamanlar, henüz kendisini tanımazken bende uyandırdığı ve sonra gündelik hayatın soldurduğu hayalleri bir bir içimden çıkarırdım. Onları bir potada eritircesine, bestecinin cümleciğine veya ressamın tablosuna atar, okuduğum eseri bu hayallerle beslerdim. Eser gözümde bir canlılık kazanırdı elbette. Ama Albertine'in de kazancı aşağı kalmazdı: İçine girebildiğimiz, aynı nesneyi sırayla her ikisine de yerleştirebildiğimiz iki dünyanın birinden diğerine taşınır, maddenin ezici baskısından kurtulup, düşüncenin akışkan mekânlarında dolaşırdı. Birdenbire, kısacık bir an, o sıkıcı genç kıza ilişkin ateşli duygular beslerdim. O anda, Elstir'in veya Bergotte'un bir eserine benzerdi; onu hayalgücünün ve sanatın mesafeli bakış açısından görünce, anlık bir coşku hissederdim Albertine'e karşı.

Az sonra, Albertine'in döndüğünü haber verirlerdi; eğer yalnız değilsem, Albertine'in adının söylenmemesi yolunda talimat vermiştim, mesela yanımda Bloch varsa, biraz daha kalsın diye ısrar eder, kız arkadaşımla karşılaşmasını engellemeye çalışırdım. Albertine'in bizim evde kaldığını, hattâ onunla evde görüştüğümü, herkesten saklıyordum, çünkü arkadaşlarımdan biri ona gönlünü kaptırır, dışarıda bekler veya koridorda, sofada karşılaştıklarında, Albertine onunla işaretleşir, randevu verebilir diye korkuyordum. Sonra, Albertine odasına giderken, eteğinin hışırtısı gelirdi kulağıma; Albertine, hem kibarlıktan, hem de bir zamanlar, onu kıskanmayayım diye çabaladığı La Raspelière'deki akşam yemeklerimizde gösterdiği incelikle, benim yalnız olmadığımı bilerek odama gelmezdi. Ama tek sebebin bu olmadığını birden anlamıştım. Hatırlıyordum, başlangıçta tanıdığım ilk Albertine, ansızın bir başka Albertine'e, şimdiki Albertine'e dönüşmüştü. Bu değişiklikten bir tek kendimi sorumlu tutabilirdim. Albertine'le iki yakın arkadaş olduğumuz sıralar, bana kolaylıkla, hattâ seve seve yapacağı bütün itiraflar, ona âşık olduğum kanaatine vardığı veya belki Aşk adını koymadan, meraklı, öğrenince acı çeken, ama daha fazlasını öğrenmeye çalışan baskıcı bir duygu beslediğimi tahmin ettiği andan itibaren kesilmişti. O günden sonra, her şeyi benden gizlemişti. Yanımda sık sık olduğu gibi, bir kız arkadaşım değil de,

erkek arkadaşlarımdan biri bile olsa, odamdan uzak duruyordu, oysa bir zamanlar, ben bir genç kızdan söz ettiğimde gözleri ilgiyle parlardı: "Buraya gelse keşke, onunla tanışmak isterim. –Ama tuhaf dediğiniz kızlardan. –İyi ya işte, daha eğlenceli olur." O sıralar, her şeyi öğrenebilirdim belki. Hattâ, küçük gazinoda, Andrée'ye yapışık göğüslerini çektiğinde, benim değil de Cottard yüzünden, herhalde dedikodusunu yapar diye düşündüğü için çekmişti muhtemelen. Bununla birlikte, o sırada içine kapanmaya başlamış, ağzından güven dolu sözler çıkmaz olmuştu, davranışları ölçülüydü. Sonra, beni telaşlandırabilecek her şeyi kendinden uzaklaştırmıştı. Hayatının, benim bilmediğim bölümlerini, cehaletim sayesinde zararsızlığı iyice vurgulanan bir görünümde sunuyordu bana. Şimdi de, dönüşüm tamamlanmıştı; benim yanımda birisi varsa, Albertine, yalnız rahatsız etme kaygısıyla değil, başkalarına aldırmadığını bana göstermek amacıyla da, doğru kendi odasına gidiyordu. Artık benim için asla yapmayacağı bir tek şey vardı, ancak eskiden, ben umursamayacağım zamanlar yapabileceği ve zaten bu yüzden kolayca yapabileceği bu şey, itiraf etmekti. Bundan böyle, daima, tıpkı bir yargıç gibi, belki suçlama yapmadan da açıklanması mümkün, ihtiyatsızca söylenmiş sözlerden belirsiz sonuçlar çıkarmakla yetinmek zorunda kalacaktım. Ve Albertine de onu kıskandığımı ve yargıladığımı hissedecekti daima.

Nişanlılık dönemimiz bir dava görünümüne bürünmekteydi, Albertine bir suçlu kadar çekingendi. Artık, yaşlı başlı insanların haricinde herhangi bir erkekten veya kadından söz edildiğinde, konuyu değiştiriyordu. Merak ettiğim şeyleri, kendisini kıskandığımı hiç hayalinden geçirmediği sıralar sormalıymışım ona. Bu dönemden yararlanmak gerekir. Kız arkadaşımız, nelerden haz aldığını, hattâ bunları başkalarından gizlemek için kullandığı yöntemleri bize bu dönemde söyler. Albertine, bana Balbec'te yaptığı itirafı şimdi katiyen yapmazdı; o zaman, hem doğru olduğu için, hem de bana olan sevgisini daha fazla göstermeyişini affettirmek için yapmıştı bu itirafı, çünkü daha o sıralarda bile benden sıkılmaya başlamış, sevecenliğimi görüp, başkalarına gösterdiği sevgiden daha azıyla, benden daha fazla şey elde edebileceğini anlamıştı:

"Bence insanın kimi sevdiğini belli etmesi aptallık; ben, tam tersine, birinden hoşlandığım an, hiç ilgilenmiyormuş gibi yaparım. Böylece kimsenin de haberi olmaz." Nasıl olur! Bunu söyleyen, şimdi daima açıksözlülük iddiasında, kimseyle ilgilenmediği iddiasında olan Albertine miydi? Şimdi böyle bir kuralı katiyen açıklamazdı bana. Artık benimle sohbet ederken, bu kuralı uygulamakla yetiniyor, beni endişelendirebilecek şu veya bu kız hakkında, "Ya! Bilmem, pek bakmadım, çok sıradan biri," diyordu. Zaman zaman da, benim öğrenebileceğim şeyler konusunda öne geçerek öyle itiraflarda bulunuyordu ki, itirafın tonlaması, saptırmakla, masumlaştırmakla yükümlü olduğu gerçekliği henüz öğrenmeden, yalan olduğunu ele veriyordu.

Bir yandan Albertine'in ayak seslerini, o akşam artık sokağa çıkmayacağını bilmenin huzurlu hazzıyla dinler, bir yandan da, eski günlerde asla tanışamayacağımı zannettiğim bu genç kızın, şimdi her gün döndüğü evin benim evim olmasına şaşardım. Balbec'te, Albertine'in otele yatmaya geldiği gece tattığım, muammadan ve tensellikten oluşan o kaçak ve kısmi haz tamamlanmış, sabitleşmişti; eskiden boş olan evimi, neredeyse ailevi, evcil bir huzurla dolduruyordu bu haz; koridorlara bile yayılan bu huzurun içinde bütün duyularım, kâh fiilen, kâh tek başımayken hayalimde, dönüş beklentisiyle, sakin sakin besleniyordu. Albertine'in kapısının kapandığını duyduğum anda, yanımda bir erkek arkadaşım varsa, onu göndermek için acele eder, merdivene kadar ona mutlaka eşlik eder, icabında birkaç basamağı da birlikte inerdim.

Koridorda, beni karşılamaya çıkmış olan Albertine'e rastlardım. "Ben üstümdekileri çıkaracağım, Andrée'yi size gönderiyorum; size bir merhaba demek için beş dakikalığına çıktı yukarı." Kendisine Balbec'te hediye ettiğim uzun, gri tüllü çinçilya şapkasıyla odasına çekilir, benim tarafımdan Albertine'i denetlemekle görevlendirilmiş olan Andrée'nin, binbir ayrıntı vererek, ikisinin rastladığı bir tanıdıktan söz ederek, gün boyunca yapmış oldukları ve benim hayal edemediğim gezintinin yer aldığı belirsiz bölgelere bir belirginlik kazandıracağını tahmin ederdi sanki.

Andrée'nin kusurları zamanla ortaya çıkmıştı, onu ilk tanıdığım zamanki kadar sevimli değildi. Şimdi Andrée hep hırçın bir endişeyle sarmalanmış gibiydi, Albertine'le benim açımdan hoş bir şeyden bahsedecek olsam, bu endişe, denizde bir bora gibi aniden patlamaya hazırdı. Ne var ki, bu, Andrée'nin bana, daha sevecen birçok insandan daha iyi davranmasına, beni onlardan çok sevmesine –bunun örnekleri birçok kez karşıma çıktı– engel teşkil etmiyordu. Ama eğer sebebi kendisi değilse, bizim en ufak bir mutluluğumuz, Andrée'de, hızla çarpılan bir kapının sesi kadar tatsız, sinirli bir tepki uyandırıyordu. Kendisinin hiç rol oynamadığı acıları kabul edebiliyordu, ama hazları kabul edemiyordu; beni hasta görünce üzülüyor, acıyordu, istesem seve seve hemşirelik yapardı bana. Ama en sıradan bir tatmin belirtisi gösterdiğimde, mesela bir kitabı kapatıp mutlulukla gerinerek, "Oh, çok eğlenceli bir kitaptı, harika iki saat geçirdim," dediğimde, annemin, Albertine'in, Saint-Loup'nun sevineceği bu sözler, Andrée'de adeta bir kınamaya, belki de sadece sinirsel bir rahatsızlığa yol açıyordu. Benim tatminlerim, onda, gizleyemediği bir sinir yaratıyordu. Bu kusurlara, daha ciddi olanlar da ekleniyordu; bir gün, Balbec'te küçük çeteyle birlikteyken karşılaştığım, yarışlar, kumar, golf gibi konularda son derece bilgili, geri kalan her konuda karacahil olan delikanlıdan bahsettiğimde, Andrée kıkırdamaya başladı: "Biliyor musunuz, onun babası hırsızlık yaptı, hakkında soruşturma açılıyordu neredeyse. Onların burnu eskisinden de havada, ama ben herkese anlatıyorum, hoşuma gidiyor. Keşke iftira davası açsalar bana. Öyle güzel bir ifade verirdim ki!" Andrée'nin gözlerinde kıvılcımlar çakıyordu. Oysa sonradan öğrendiğime göre, delikanlının babası herhangi bir namussuzluk yapmamıştı ve herkes gibi Andrée de bunu biliyordu. Ama delikanlının kendisini küçümsediği hissine kapılmış, onu zor duruma düşürecek, utandıracak bir şey aramış, baştan aşağı bir roman uydurmuş, hayalinde defalarca ifade vermek üzere çağrılmış ve ifadelerin ayrıntılarını kendi kendine tekrarlaya tekrarlaya, sonunda belki kendisi de doğru olup olmadıklarını unutmuştu.

Kısacası, Andrée'yi bu haliyle, (kısa süreli, çılgınca nefret nöbetlerini bir yana bıraksam bile,) görmek istemezdim; daha

sıcakkanlı ve iyi yürekli olan gerçek mizacını hırçın ve soğuk bir halkayla çevreleyen o kötü niyetli alınganlığı dahi, onu görmemem için yeterliydi. Ne var ki, kız arkadaşıma ilişkin, bir tek Andrée'nin bana verebileceği malumat, benim için fazlasıyla önemliydi, o bilgileri öğrenmek için böyle zor bulunur bir fırsattan yararlanmadan edemezdim. Andrée odama girer, kapıyı arkasından kapatırdı; Albertine'in bana hiç sözünü etmediği bir kız arkadaşlarına rastladıklarını anlatırdı. "Ne konuştular? –Bilmem, ben Albertine'in yalnız olmamasını fırsat bilip yün almaya gittim. –Yün almaya mı? –Evet, Albertine rica etmişti. –İyi ya, o zaman hiç gitmemeniz gerekirdi, belki sizi uzaklaştırmak istemiştir. –Ama arkadaşına rastlamadan önce rica etmişti. –Ya!" diye cevap verir, rahat bir nefes alırdım. Ama şüphe derhal yakama yapışırdı tekrar: "Peki ama, önceden kız arkadaşına randevu vermediğini, yalnız kalabilmek için de böyle bir bahane uydurmadığını nereden biliyoruz?" Ayrıca, eski varsayımımın, (Andrée'nin bana daima gerçeği söylemediği varsayımının,) doğru olmadığından emin miydim gerçekten? Andrée'yle Albertine anlaşmışlardı belki. Balbec'teyken, daha ziyade hareketleri kıskançlığımıza hedef olan bir insana âşık oluruz, sevdiğimiz kişi bizi bütün hareketlerinden haberdar etse, belki aşkın tedavisi de kolay olur diye düşünürdüm. Kıskançlık, onu çeken kişi tarafından istediği kadar ustalıkla gizlensin, çektiren onu çabucak keşfeder ve bu sefer o gösterir ustalığını. Bizi bedbaht edebilecek konularda kandırmaya çalışır ve bunu başarır da, çünkü sıradan bir cümle, hiçbir şeyden haberdar olmayan birine, gizlediği yalanları ifşa etmez; onu diğer cümlelerden ayırmayız; korka korka söylenir, dikkatsizce dinlenir. Daha sonra, tek başımıza kaldığımızda, o cümleye geri döneriz; gerçeğe tamı tamına uygun değilmiş gibi gelir bize. Peki ama, cümleyi doğru hatırladığımızdan emin olabilir miyiz? Cümleye ve hatıramızın doğruluğuna ilişkin, içimizde kendiliğinden doğan şüphe, kimi sinirsel bozukluk hallerinde, sürgüyü çekip çekmediğimizi, elli kere baksak da hatırlayamadığımız zaman yaşadığımız şüpheye benzer; sanki hareketi binlerce kere baştan alsak da, hiçbirinde kesin ve kurtarıcı bir anı harekete eşlik etmez. Hiç değilse kapıyı elli birinci kere ka-

patabiliriz. Oysa kaygılandırıcı cümle, geçmişte, tekrarlanması bizim elimizde olmayan, belirsiz bir işitme sürecinin içindedir. Bu durumda, dikkatimizi, hiçbir şeyi gizlemeyen başka cümlelere yöneltiriz; tek çare, daha fazla şey öğrenme arzusu duymamak için, her şeyden habersiz olmaktır, ama onu da istemeyiz. Kıskançlık ortaya çıktığı anda, hedef aldığı kişi tarafından, aldatma hakkı doğuran bir güvensizlik olarak görülür. Zaten bir şeyler öğrenebilmek amacıyla, yalan söylemeye ve aldatmaya ilk başlayan da bizizdir. Andrée, Aimé, hiçbir şey söylemeyeceklerine dair söz verirler, ama sözlerini tutacaklar mıdır? Bloch, bilmediği için, hiçbir söz verememiştir; Albertine, her üçümüzle de birazcık konuşsa, Saint-Loup'nun deyimiyle "çakışmalar" aracılığıyla, onun yaptıklarına karşı ilgisizliğimizin yalan olduğunu, onu denetlemeye ahlaki açıdan karşı çıkışımızın yalan olduğunu anlayacaktır. Böylece, Andrée'nin bana verdiği kısmi cevap, –Albertine'in yaptıklarına ilişkin– her zamanki sınırsız şüphemi, fazlasıyla belirsiz olduğu için sancısı zaman zaman dinen ve tıpkı kederin, unutmaya başladığımızda boşlukta yatışması gibi, kıskançlığı yatıştıran şüphemi izleyerek, derhal yeni sorular getirirdi akla; etrafımda uzanan geniş alanın bir parçacığını keşfetmem, bir başka insanın gerçek hayatının, tam biz onu kafamızda canlandırmaya çalıştığımızda oluşturduğu bilinmezliği daha da ötelere itmeye yarardı sadece. Ben Andrée'yi sorgulamaya devam ederken, Albertine, incelikle, arkadaşını istediğim gibi sorguya çekmeme (bunu tahmin ediyor muydu acaba?) imkân tanır, odasında soyunmayı uzattıkça uzatırdı.

Andrée'ye düşüncesizce, kişiliğini hiç hesaba katmadan, "Albertine'in teyzesiyle enistesinin beni çok sevdiklerini sanıyorum," derdim. Macunsu çehresi o anda karışır, ekşiyen bir şurup gibi temelli bulanırdı. Ağzına acı bir ifade yerleşirdi. Balbec'teki ilk tatilimde, küçük çetenin bütün üyeleri gibi, Andrée'nin de, zayıf bünyesine rağmen etrafa saçtığı ve şimdi (aradan birkaç yıl da geçtikten sonra) hızla yok olan o çocukça neşeden eser kalmazdı. Ama Andrée, akşam yemeğine evine dönmek üzere yanımdan ayrılmadan önce, ben zorla tekrar ortaya çıkarırdım o neşeyi. "Bugün biri sizi uzun uzun methetti

bana," derdim. O anda bakışları bir mutlulukla ışıldar, beni gerçekten seviyormuş gibi görünürdü. Gözlerime bakmaktan kaçınır, ansızın yusyuvarlak olmuş gözlerini boşluğa dikip gülerdi. "Kimmiş o?" diye sorardı, saf ve iştahlı bir ilgiyle, cevabım kim olursa olsun, Andrée mutlu olurdu.

Sonra gitme vakti gelir, Andrée yanımdan ayrılırdı. Albertine odama gelirdi; sokak kıyafetini çıkarmış, Mme de Guermantes'a ayrıntılarıyla anlattırdığım o güzel krepdöşin sabahlıklardan veya Japon elbiselerinden birini giymiş olurdu; bunların birçoğu için, Mme Swann bana ek açıklamalarda bulunmuştu, yazdığı mektup şöyle başlıyordu: "O kadar uzun süre ortadan kaybolduktan sonra *tea gown*'larıma[1] ilişkin mektubunuzu aldığımda, bir hortlaktan mektup almış gibi oldum." Albertine'in ayağında, Françoise'ın öfkeyle nalın dediği, pırlantalarla süslü siyah ayakkabılar olurdu; Albertine'in akşam vakti salon penceresinden bakarken, Mme de Guermantes'ın ayağında gördüğü ev ayakkabılarının benzeriydi bu ayakkabılar; aynı şekilde, bir süre sonra Albertine'in, bazıları dore oğlak derisinden, bazıları çinçilya kürkünden terlikleri oldu, bunları görmek, (başka ayakkabılardan farklı olarak), Albertine'in benim evimde oturduğunu adeta kanıtladıkları için, çok hoşuma giderdi. Benim hediye etmediğim şeylere de sahipti, mesela güzel bir altın yüzüğü vardı. Yüzüğün üzerindeki kartalın açılmış kanatlarına hayran olmuştum. "Teyzemin hediyesi," demişti Albertine. "Her şeye rağmen bazen sevecendir. Yaşlandığımın işareti bu, yirmi yaş hediyesi çünkü."

Albertine bütün bu güzel şeylere düşesten daha düşkündü, çünkü bir şeye sahip olmayı zorlaştıran her engel (mesela benim açımdan seyahat etmeyi onca zor ve arzu edilir kılan hastalığım) gibi yoksulluk da, zenginlikten daha cömert olduğundan, kadınlara, satın alamayacakları kıyafetten çok daha fazlasını, o kıyafete sahip olma arzusunu verir; bu arzu, o kıyafete ilişkin gerçek, ayrıntılı ve derin bir bilgidir. Albertine'le ikimiz, o, bu eşyaları kendine alamadığı için, bense, onları yaptırırken Albertine'i sevindirmeye çalıştığım için, Dresden'e veya Viyana'ya gidip görmek için yanıp tutuştukları tablolarla ilgili her

1 Çay kıyafeti.

şeyi önceden öğrenen öğrenciler gibiydik. Oysa zengin kadınlar, sahip oldukları sayısız şapka ve elbisenin arasında, isteyerek gitmedikleri bir müzeyi ziyaret ederken sadece sersemlik, yorgunluk ve can sıkıntısı duyan kişilere benzerler. Belirli bir şapka, samur kürkünden bir manto, Doucet'nin, kolları pembe astarlı bir sabahlığı, onları görüp fark etmiş, canı çekmiş olan ve arzuya has tekelcilik ve titizlikle, onları, hem geri kalan her şeyden tecrit edip astarı veya kuşağı bir boşlukta harika biçimde belirginleştirmiş, hem de bütün ayrıntılarını öğrenmiş olan Albertine'in gözünde –ve Mme de Guermantes'ın evine gidip o eşyanın özelliğinin, üstünlüğünün, zarafetinin ve onu yapan büyük ustanın benzersiz tarzının sırrını öğrenmeye çalışan benim gözümde–, şüphesiz düşesin nazarında sahip olmadıkları bir önem ve cazibe kazanırlardı; düşes, daha onlara iştahlanmadan doymuştu; hattâ ben bile, birkaç yıl önce, şu veya bu şık kadına o sıkıcı terzi turlarında eşlik ettiğim sırada bu eşyaları görmüşsem, o kadar önemli ve cazip görünmezlerdi gözüme. Albertine'in giderek şık bir kadın haline geldiği su götürmezdi. Çünkü onun için bu şekilde yaptırdığım, Mme de Guermantes'ın veya Mme Swann'ın ekleyebileceği bütün inceliklere sahip kıyafetlerin her biri, kendi tarzında en güzeli olduğu gibi, Albertine'in böyle birçok eşyası olmaya da başlamıştı. Ama Albertine onları önceden ve ayrı ayrı beğendiği için, sayılarının çokluğu önemli değildi. İnsan önce bir ressama, sonra bir başkasına vurulduğunda, sonunda, bir müzenin tamamına, duygusuz olmayan bir hayranlık besleyebilir, çünkü bu hayranlık, birbirini izleyen, her biri kendi süresinde tekelci olan ve sonunda uç uca eklenip uzlaşan ayrı ayrı aşklardan oluşmuştur.

Bununla birlikte, Albertine havai sayılmazdı; tek başınayken bol bol okur, benimleyken de, yüksek sesle bana kitap okurdu. Çok zeki olmuştu. Aslında yanılmakla birlikte, şöyle diyordu: "Siz olmasanız ne kadar aptal kalacağımı düşündükçe dehşete kapılıyorum. İtiraz etmeyin, hiç hayalimden geçmeyen bir düşünce âlemi açtınız benim önüme; birazcık bir ilerleme gösterebildimse, bunu tamamen size borçluyum."

Albertine'in, Andrée üzerindeki etkimden de benzer biçimde söz ettiğini görmüştük. Albertine ya da Andrée beni seviyor

muydu? Peki, Albertine'le Andrée, kendi başlarına neydiler? Ey genç kızlar, bunu bilebilmek için, sizi dondurmak gerekir, hep bir başka göründüğünüz bu sürekli sizi bekleme halinde yaşamaktan vazgeçmek, sizi sevmekten vazgeçmek gerekir; sizi sabitleştirebilmek için, o hiç bitmeyen, her defasında şaşırtıcı gelişinizi görmemek gerekir; sizi tekrar gördüğümüzde kalbimizin çarptığı, ışığın başdöndürücü hızında sizi zar zor tanıdığımız o girdapta peş peşe çakan pırıltılara benzersiniz. Her biri diğerlerinden farklı ve her biri beklentilerimizi aşan birer altın damlasına benzeyen genç kızlara doğru koşmamıza yol açan cinsel çekim olmasa, belki o hızı fark etmezdik, her şey kıpırtısız görünürdü bize. Bir genç kız, her defasında, bir önceki görüntüsünden o kadar farklıdır (ve onu gördüğümüz anda hem ona ilişkin hatıramızı, hem de içimizde oluşan arzuyu öylesine paramparça eder) ki, ona mal ettiğimiz sabit nitelikler aslında kurgusaldır ve anlatım kolaylığı sağlarlar sadece. Güzel bir genç kızın, sevecen, şefkatli, hassas duygularla dolu olduğu söylenmiştir bize. Hayalgücümüz söylenenlere harfiyen inanır; kıvır kıvır sarı saçların çevrelediği pembe, yuvarlak çehresini ilk görüşümüzde, bu fazlasıyla iffetli kız kardeşin, iffetiyle bizi kendinden soğutmasından, asla arzuladığımız sevgili olmamasından korkarız neredeyse. En azından, daha ilk saatte, bu ruh asaletine dayanarak, ona ne çok sırrımızı açar, birlikte ne planlar yaparız! Ama birkaç gün sonra, ona bu kadar açıldığımıza pişman oluruz, çünkü pembe tenli genç kız, ikinci karşılaşmamızda, şehvetli bir Furia gibi konuşur bizimle. Yakalanan pembe ışığın, birkaç gün ışımaya devam edip sonra birbiri ardına bize sunduğu suretlerde, bu genç kızların dışındaki bir etkenin, görünümlerini değiştirmediği bile kesin değildir; benim Balbec'teki genç kızlarım için de aynı şey söz konusu olabilirdi. Bize bir bakirenin tatlılığını, saflığını methederler. Ama sonra, daha baharatlı bir şeyin daha çok hoşumuza gideceğini hisseder ve kıza, daha atak olmasını tavsiye ederler. Peki o, özünde bunlardan birine ya da diğerine daha mı yakındır? Belki değildir, ama hayatın baş döndürücü akışı içinde, çok çeşitli ihtimalleri karşılama yeteneğine sahiptir. Bir başka genç kızın, mesela Balbec'te, havaya zıplayarak dehşet içindeki ihtiyarların kafasını

sıyırıp geçen korkunç atletin bütün cazibesi, (kendi isteğimiz doğrultusunda yumuşatacağımızı düşündüğümüz) acımasızlığıyken, tam biz, onun başkalarına karşı acımasızlığını hatırlayarak coşup, kendisine sevgi dolu sözler söylediğimiz sırada, bize sunduğu yeni çehre, müthiş bir hayal kırıklığı yaratır içimizde; söze başlar başlamaz, aslında utangaç bir insan olduğunu, biriyle ilk tanıştığında korkusundan mantıklı tek laf edemediğini, bizimle ancak on beş gün sonra rahat konuşabileceğini söyler. Çelik pamuğa dönüşmüştür; bizim kırmaya çalışacağımız bir şey kalmamış, o, kendiliğinden yumuşamıştır. Kendiliğinden yumuşamıştır ama, belki bizim yüzümüzden yumuşamıştır; bizim Acımasızlığa hitaben söylediğimiz sevgi dolu sözler, onu, bir çıkar hesabı yapmamış olsa da, yumuşak olmaya sevk etmiştir belki. (Bu bizi üzer, ama tam bir beceriksizlik de sayılmaz, çünkü böyle bir yumuşaklık, kırılmış olan acımasızlık karşısında duyacağımız hayranlıktan çok daha fazlasını hissettirebilir bize.) Bir gün gelip de, bu ışıltılı genç kızlara bile, son derece belirgin özellikler atfetmeyeceğimizi söylemek istemiyorum, ama o gün, ancak, biz bu kızlarla artık ilgilenmediğimiz zaman, farklı bir görüntünün beklentisiyle dolu kalbimiz, onları her görüşümüzde, yepyeni bir bedenle allak bullak olmadığı zaman gelecektir. Onların kıpırtısızlığı, ilgisizliğimizden ve dolayısıyla kendilerini zihnin değerlendirmesine teslim etmemizden kaynaklanacaktır. Zaten zihnimiz de çok daha kesin sonuçlar çıkarmayacaktır, çünkü kızlardan birinde baskın olan belirli bir kusurun, bir diğerinde neyse ki bulunmadığını saptadıktan sonra, bu kusura karşılık, değerli bir meziyetin bulunduğunu görecektir. Yani ancak biz ilgilenmekten vazgeçtiğimiz zaman işin içine giren zihnin yanlış değerlendirmesi sonucu, sabit genç kız kişilikleri çıkacaktır ortaya; bu da bize, beklentimizin baş döndürücü hızında kız arkadaşlarımızın her gün, her hafta karşımıza bambaşka şekillerde çıktığı, bu aralıksız koşuda herhangi bir sınıflandırma veya derecelendirme yapmamıza imkân tanımadığı zamanlarda, her gün gördüğümüz şaşırtıcı çehrelerden daha fazla bilgi vermeyecektir. Duygularımıza gelince, tekrarı fuzuli kılacak kadar sık belirttiğimiz gibi, çoğu kez aşk, bir çağrışımdan, bir genç kızın (aksi takdir-

de kısa bir süre sonra tahammül edemeyeceğimiz) hayaliyle, hiç bitmeyen, nafile bir bekleyişten ve genç kızın bir randevuda bizi atlatmış olmasından ayrı düşünülemeyecek kalp çarpıntıları arasındaki çağrışımdan ibarettir. Bütün bunlar, değişken genç kızlar karşısındaki hayalci delikanlılar için geçerli değildir sadece. Daha sonra öğrendiğime göre, anlatımızın gelmiş olduğu noktada, Jupien'in yeğeni, Morel'le M. de Charlus konusunda fikir değiştirmeye başlamıştı. Kızın Morel'e aşkını pekiştirmek isteyen şoförüm, ona kemancının sayısız inceliğini methetmişti; kız da zaten bunlara inanmaya çoktan hazırdı. Öte yandan, Morel, M. de Charlus'ün kendisine ne kadar zorbalık ettiğini anlatıp duruyordu; kız da bunu, baronun aşkını tahmin edemediğinden, M. de Charlus'ün fesatlığına yoruyordu. Zaten Morel'le her buluşmasına M. de Charlus'ün zorla katıldığını fark etmemesi imkânsızdı. Buna ek olarak, sosyete hanımlarının, baronun korkunç fesatlığını aralarında konuştuklarını işitiyordu. Ne var ki, kısa bir süre önce, bu değerlendirmesi tam tersine dönmüştü. Morel'de, sık sık ortaya çıkan bir yumuşaklığın ve gerçek bir hassasiyetin telafi ettiği (sevgisini baltalamayan) derin bir fesatlık ve kalleşlik, M. de Charlus'te ise, hayatında ilk kez gördüğü bir acımasızlıkla karışık, inkâr edilmesi imkânsız, muazzam bir iyilik keşfetmişti. Dolayısıyla, kemancının ve koruyucusunun kişilikleri hakkında, tıpkı benim, her gün gördüğüm Andrée ve benimle aynı evde yaşayan Albertine hakkındaki değerlendirmelerim gibi, daha kesin bir yargıya varamamıştı.

Albertine, bana yüksek sesle kitap okumadığı akşamlarda, müzik dinletir veya kendisini öpmek için, zaman zaman böldüğüm bir dama oyununa veya sohbete girişirdi. İlişkimiz, yalınlığı nedeniyle dinlendiriciydi. Albertine'in hayatındaki boşluk, benim tek tük taleplerime özen göstermesine, itaat etmesine yol açıyordu. Tıpkı Balbec'teki odamda, aşağıda konser tam hız sürerken perdenin altından vuran erguvani ışığın ardında olduğu gibi, bu genç kızın ardında da, denizin mavimsi dalgaları sedeflenirdi. Aslında o, (yani teyzesinden sonra belki kendinden en az ayırabildiği kişi olmama yol açacak kadar bildik bir fikir olarak, zihninde daima yer aldığım Albertine), ilk kez Balbec'te

gördüğüm, yassı bereli, bakışları ısrarlı ve güleç, henüz tanımadığım, deniz fonuna çizilmiş bir siluet kadar ince genç kız değil miydi? Hafızada oldukları gibi korunan bu portreleri tekrar bulduğumuzda, tanıdığımız insanla aralarındaki benzemezlik bizi şaşırtır; alışkanlığın, günbegün nasıl bir biçimlendirme işlemi gerçekleştirdiğini anlarız. Albertine'in, Paris'te, benim yuvamın bir köşesindeyken sahip olduğu cazibede, kumsalda ilerleyen küstah ve körpe genç kızlar alayının bende uyandırdığı arzu, hâlâ varlığını sürdürüyordu; tıpkı Saint-Loup'nun Rachel'de, onu bu hayattan ayırdıktan sonra bile, sahne hayatının büyüsünü bulması gibi, benim alelacele Balbec'ten alıp getirdiğim, uzaklaştırdığım, evime hapsettiğim Albertine de, sayfiye hayatının heyecanını, toplumsal karışıklığını, huzursuz boşluğunu ve serseri arzularını içinde barındırmaya devam ediyordu. Öylesine kafeslenmişti ki, bazı geceler, kendi odasından benim odama çağırtmıyordum bile onu; oysa bir zamanlar herkes onu izlerdi, bisikletine atlayıp gider, onu yakalamak ne zahmetli olurdu, asansörcü çocuk bile onu bana geri getiremez, geleceğinden umudum kalmasa da, bütün gece beklerdim onu. Albertine, otelin önünde, bu tabiat sahnesinde kimseyle konuşmadan, otel müşterilerine çarparak, arkadaşları üzerinde hâkimiyet kurmuş ilerlerken, alev alev yanan kumsalın, herkeste kıskançlık uyandıran bir başoyuncusuna benzemiyor muydu? Herkesin göz diktiği bu başoyuncu, benim tarafımdan sahneden koparılıp evime hapsedilmiş, kâh benim odamda, kâh kendi odasında, desen ve oyma çalışmalarıyla meşgul olarak, artık onu nafile arayacak kişilerin arzularından uzakta tutulan kadın değil miydi?

Hiç şüphesiz, Balbec'teki ilk günlerde, Albertine, adeta benim yaşadığım düzleme paralel bir düzlemdeydi; sonra bu düzlem, (ben Elstir'in evindeyken,) benimkine yaklaşmış ve onunla ilişkim, Balbec'te, Paris'te, sonra tekrar Balbec'te ilerledikçe, iki düzlem birleşmişti. Zaten aynı denizin önündeki aynı villalardan çıkan aynı genç kızların oluşturduğu, birinci ve ikinci Balbec tatillerime ait iki Balbec tablosu arasında ne müthiş bir fark vardı! İkinci tatilimde öylesine yakından tanıdığım, meziyetleri ve kusurları çehrelerinde açıkça okunan Alberti-

ne'in arkadaşlarında, bir zamanlar, kumsalda villalarının kapı gıcırtısını ve geçerken sürtündükleri titrek ılgın ağaçlarının hışırtısını her işittiğimde kalbimin çarpmasına sebep olan o körpe ve esrarengiz yabancıları bulmam mümkün müydü? O iri gözleri zamanla ufalmıştı; bunun bir nedeni, çocukluktan çıkmalarıydı şüphesiz, ama bir nedeni de, bu harikulade yabancıların, o romantik ilk tatilin, haklarında sürekli bilgi toplamaya çalıştığım oyuncularının, artık benim için bir muamma olmamalarıydı. Şimdi benim gözümde, benim kaprislerime boyun eğen, basit birer çiçek açmış genç kızdılar ve aralarındaki en güzel gülü ben koparmış, herkesin elinden kapmış olduğum için de epeyce gurur duyuyordum.

Birbirinden son derece farklı iki Balbec dekoru arasında, birkaç yıllık bir Paris boşluğu vardı ve bu uzun güzergâhın üzerinde, Albertine'in birçok ziyareti yer alıyordu. Onu hayatımın değişik yıllarında, bana göre farklı konumlarda görüyor, kendisini görmediğim uzun dönemin birbirine girmiş boşluklarının güzelliğini hissediyordum; bunların berrak derinliği üzerinde, karşımdaki pembe kadın, esrarengiz gölgeler ve belirgin çizgilerle biçimleniyordu. Bu şeklin oluşumunda üst üste binen, yalnız Albertine'in benim gözümdeki farklı suretleri değildi; sanki Albertine, benim aklımdan bile geçmeyen, muazzam zihinsel ve manevi meziyetleriyle kişilik kusurlarını, kendi kendine filizlenmek, çoğalmak suretiyle, koyu renkli, dolgun tomurcuklar açarak, bir zamanlar neredeyse boş olan, şimdi derinliğine inilmesi zor kişiliğine eklemişti. Çünkü insanlar, hayalini kura kura, bir resme, yeşilimsi fon üzerindeki bir Benozzo Gozzoli figürüne indirgediğimiz, sadece bizim nereden baktığımıza, uzaklığımıza ve ışıklandırmaya bağlı olarak değişebileceğini zannettiğimiz insanlar bile, bize göre değiştikleri sırada, kendi içlerinde de değişirler; bir zamanlar deniz fonu üzerinde basit bir siluet olan bu figür de zenginleşmiş, yoğunlaşmış ve hacim kazanmıştı. Ayrıca, Albertine'de benim için hâlâ yaşayan şey, sadece akşamüzeri denizi değil, bazen de, mehtaplı gecelerde kumsalda uyuklayan denizdi. Çünkü bazen, babamın çalışma odasında bir kitap aramak üzere kalktığımda, bu arada uzanmak için benden izin istemiş olan Albertine, bütün sabah

ve öğleden sonra boyunca açık havada yaptığı uzun gezintiden o kadar yorgun düşmüş olurdu ki, odama dönmem bir iki dakika bile sürmüş olsa, içeri girdiğimde kız arkadaşımı uykuda bulur, uyandırmazdım. Yatağımın üzerine boylu boyunca, hayal edilmesi mümkün olmayan bir doğallıkla uzanışına bakınca, oraya bırakılıvermiş, uzun saplı bir çiçeğe benzetirdim onu; gerçekten de öyleydi: Sadece Albertine'in yokluğunda bulabildiğim hayal etme gücüne, onun yanımda olduğu böyle anlarda, sanki Albertine uyurken bir bitkiye dönüşmüşçesine, kavuşurdum. Bu bakımdan, uykusu, aşk ihtimalini bir ölçüde gerçekleştirirdi; yalnız olduğumda onu düşünebiliyor, ama eksikliğini hissediyordum, sahip olamıyordum ona. O yanımdayken onunla konuşuyordum, ama düşünebilecek kadar kendimde olmuyordum. Uyuduğu zaman ise, konuşmam gerekmiyordu, onun tarafından seyredilmediğimi biliyordum, kendi kendimin yüzeyinde yaşamama gerek kalmıyordu. Albertine, gözlerini kapayarak, bilincini kaybederek, onunla ilk tanıştığım günden beri beni hayal kırıklığına uğratan çeşitli insani niteliklerinden tek tek sıyrılmış olurdu. Hayatı, bitkilerle ağaçların bilinçdışı hayatına indirgenirdi; bu hayat, daha tuhaf ve benimkinden daha farklı olmakla birlikte, bana daha fazla aitti. Benliği, konuştuğumuz zaman olduğu gibi, durmadan itiraf edilmemiş düşünce ve bakışlardan dışarı sızmazdı. Benliğinin kendi dışına çıkmış bütün parçalarını yine kendinde toplamış, bedenine sığınmış, kapanmış, o bedende özetlenmiş olurdu. Onu bakışlarımla hapsedip ellerimle tuttuğumda, uyanıkken yaşayamadığım bir duyguyu yaşar, ona tamamen sahip olduğum izlenimini edinirdim. Hayatı bana tabiydi, hafif soluğunu bana doğru üflerdi. Denizden esen bir meltem kadar tatlı, mehtap kadar büyülü olan bu esrarengiz ve mırıltılı soluğu, yani Albertine'in uykusunu dinlerdim. Bu uyku devam ettikçe, Albertine'e baka baka onun hayalini kurabilir, uykusu derinleştiği zaman da ona dokunabilir, onu öpebilirdim. O sırada hissettiğim aşk, cansız varlıklar olan doğanın güzellikleri kadar saf, maddedışı ve esrarengiz bir şey karşısında duyulabilecek bir aşktı. Gerçekten de, Albertine, uykusu biraz derinleştiği an, basit bir bitki olmaktan çıkardı; asla bıkmayacağım, sonsuza dek arzulayaca-

ğım taptaze bir şehvetle kıyısında hayal kurduğum uykusu, benim için başlı başına bir manzaraydı. Onun uykusu, Balbec körfezinin bir göle dönüştüğü, dalların neredeyse kıpırdamadığı, kumlara uzanarak minik dalgaların kırılıp çekilişini sonsuza dek dinleyebileceğiniz o dolunay gecelerinin huzurunu, adeta tensel hazzını yanı başıma taşırdı.

Odaya girerken eşikte durur, gürültü etmeye cesaret edemez, beklerdim; Albertine'in kesik, düzenli aralıklarla dudaklarından çıkan, sahile vuran dalganın geri çekilişine benzeyen, ama daha sakin ve yumuşak nefesinden başka ses duymazdım. Kulağım bu ilahi sesi işittiği anda, karşımda uzanmış yatan büyüleyici esirin bütün kişiliği, bütün hayatı, o sese sıkıştırılmış gibi gelirdi bana. Sokaktan gürültüyle arabalar geçer, onun alnı kıpırtısızlığını, saflığını korurdu; gerekli miktarda havanın dışarı atılmasına indirgenmiş olan hafif nefesi değişmezdi. Sonra, uykusunun bölünmeyeceğini anlayarak dikkatle, usul usul yürür, önce yatağın yanındaki iskemleye, ardından da yatağın üstüne otururdum. Albertine'le sohbet ederek, oyun oynayarak, çok hoş geceler geçirdiğim oldu, ama hiçbiri, onu uyurken seyrettiğim geceler kadar güzel değildi. Albertine, çene çalarken, iskambil oynarken, hiçbir oyuncunun taklit edemeyeceği bir doğallığa sahipti, ama yine de, uykusu, daha derin, ikinci dereceden bir doğallık sunardı bana. Pembe yanağının kenarından aşağı inen saçları, yatağın üzerinde yanı başında durur, bazen tek başına, dümdüz bir perçem, Elstir'in Raffaello tarzındaki resimlerinde fonda dimdik yükselen incecik, solgun, hayaleti andıran ağaçlarla aynı perspektif etkisini yaratırdı. Albertine'in dudakları kapalı olsa da, buna karşılık, benim baktığım açıdan, gözkapakları sanki aralıkmış gibi görünürdü; o kadar ki, gerçekten uyuduğundan şüphe edebilirdim. Buna rağmen inik gözkapakları, çehresinde, gözlerin bölmediği mükemmel bir devamlılık sağlardı. Bazı insanlar vardır ki, bakışları ortadan kalktığı anda, çehreleri alışılmadık bir güzelliğe ve ihtişama bürünür. Ayaklarımın dibinde uzanmış yatan Albertine'i tepeden tırnağa incelerdim. Zaman zaman bedeni, beklenmedik bir esintiyle birkaç saniye sallanan yapraklar gibi, anlaşılmaz, hafif bir ürper-

ti geçirirdi. Saçına dokunur, istediği gibi düzeltemeyince tekrar elini saçına götürür, o kadar düzenli ve iradi hareket ederdi ki, uyanacağından emin olurdum. Katiyen uyanmazdı; hiç terk etmediği uykusunda sakinleşirdi tekrar. Sonra hiç kıpırdamazdı. Bir eli göğsünün üzerinde, kolu öyle saf ve çocuksu bir gevşeklikle kıvrılmış olurdu ki, ona bakarken, küçük çocukların ciddiyeti, masumiyeti ve sevimliliği karşısında gülüşümüz gibi gülmek gelirdi içimden. Bir tek Albertine'de toplanmış birçok Albertine tanıdığım için, yanımda uzanmış daha başka Albertine'ler de varmış gibi gelirdi bana. Kaşları, daha önce hiç görmediğim bir kıvrım çizerek, minik birer masal kuşu yuvasına benzeyen gözyuvarlarını çevrelerdi. Çehresinde ırklar, soylar, ahlaksızlıklar yatardı. Başını her kıpırdatışında, çoğunlukla benim tasavvur edemeyeceğim, yeni, farklı bir kadın yaratırdı. Sanki bir değil, sayısız genç kıza sahipmişim gibi bir izlenim yaşardım. Nefes alıp verişi giderek derinleşir, göğsü, göğsünde kavuşmuş elleri ve incileri, düzenli aralıklarla inip kalkardı; inciler, tıpkı dalgayla salman kayıklar, palamarlar gibi, aynı harekette farklı yönlerde yer değiştirirdi. O zaman, Albertine'in en derin uykusunda olduğunu anlar, artık bu derin uykunun engin denizleriyle örtülü olan bilinç kayalıklarına çarpmayacağımı hisseder ve hiç tereddütsüz, sessizce yatağa atlayıp boylu boyunca Albertine'in yanına uzanırdım; bir kolumu beline dolar, dudaklarımı yanağına bastırır, serbest kalan elimi de, önce kalbini üzerine koyup, sonra vücudunun her yerinde gezdirirdim, elim de inciler gibi, Albertine'in nefes alışıyla havalanırdı; hattâ onun düzenli hareketiyle, ben bile hafifçe kıpırdardım. Albertine'in uykusuna binip yol alırdım.

Uykusu, bana bazen, bu kadar saf olmayan bir haz yaşatırdı. Bunun için hiçbir harekete ihtiyaç yoktu; bacağımı Albertine'in bacağının üzerinden aşırır, suda sürüklenmeye bıraktığımız, ara sıra, havada uyuyan kuşların tek tük kanat çırpışlarına benzeyen hafif bir salıntı verdiğimiz bir kürek gibi sarkıtırdım. Yüzüne, hiçbir zaman görülmeyen ve çok da güzel olan bir açıdan bakmayı tercih ederdim. Birinin bize yazdığı mektupların aşağı yukarı birbirine benzer olmaları ve tanıdığımız insandan,

ikinci bir kişilik oluşturacak kadar farklı bir portre çizmeleri, icabında anlaşılabilir. Ama bir kadının, tıpkı Rosita ve Doodica[1] gibi, farklı güzelliği başka bir kişiliğe işaret eden bir başka kadına bitişik olması ve birini görmek için cepheden, diğerini görmek için de profilden bakmamız gerekmesi, gerçekten çok tuhaftır. Albertine'in derinleşen nefesleri, hazdan soluğu kesilmiş izlenimi yaratabilirdi; ben hazzın doruğuna vardıktan sonra da, hiç uykusunu bölmeden öpebilirdim onu. Böyle anlarda, daha eksiksiz biçimde, sanki dilsiz doğanın bilinçsiz, dirençsiz bir parçasıymışçasına ona sahip olduğum hissini yaşardım. Uykusunda zaman zaman ağzından kaçırdığı kelimeler beni kaygılandırmazdı; onlara bir anlam veremezdim ve zaten, hangi yabancı hakkında söylenmiş olurlarsa olsunlar, ara sıra hafif bir ürpertiyle canlanan eli, benim elimi, benim yanağımı sıkardı. Onun uykusunu, tıpkı saatlerce dinlediğim dalgaların sesi gibi, çıkar gözetmeyen, huzur veren bir aşkla seviyordum. Belki de bir insanın, gevşeme anlarında doğayla aynı huzurlu sükûneti bize verebilmesi için, bize çok acı çektirebilme gücüne sahip olması gerekir. O uyurken, sohbet ettiğimizde olduğu gibi ona cevap vermem gerekmezdi; hattâ bazen yaptığım gibi, o konuşurken sussam bile, onun konuşmasını dinlerken yine de içine o kadar nüfuz edemezdim. Onun saf nefesinin, belli belirsiz bir esinti kadar huzur veren mırıltısını anbean işitmeye devam etmek, fiziksel bir hayatın baştan sona karşımda, bana ait olması demekti; bir zamanlar, mehtapta kumların üstünde yattığım kadar uzun süre boyunca, öylece seyredebilir, dinleyebilirdim onu. Bazen adeta deniz dalgalanır, fırtına körfezin içinde bile kendini hissettirirdi; ben de körfez gibi, onun horultulu nefesinin gürlemelerini dinlemeye koyulurdum.

Bazen, hava kendisine çok sıcak geldiğinde, Albertine, neredeyse uyuklar halde, sabahlığını çıkarıp bir koltuğun üstüne atardı. O uyurken, bütün mektuplarının, o sabahlığın iç cebinde olduğun düşünürdüm; mektuplarını hep oraya koyardı. Bir imza, bir randevu, bir yalanı kanıtlamaya veya bir şüpheyi dağıtmaya yeterdi. Albertine'in çok derin uykuda olduğunu his-

1 Rosita (doğrusu Radica) ve Doodica, Barnum Sirkinde 1901-1902 yıllarında sergilenen 12 yaşındaki yapışık ikizlerdi.

settiğimde, uzun süredir hiç kıpırdamadan kendisini seyrettiğim yatağının ayakucundan kalkar, şiddetli bir meraka kapılarak, onun hayatının sırrının, o koltukta, gevşek, savunmasız, kendini sunduğunu hissederek, bir adım atmayı denerdim. Belki bu adımı atmamın bir nedeni de, birini uyurken seyretmenin, eninde sonunda sıkıcı hale gelmesindendi. Böylece, sessiz adımlarla, Albertine uyanıyor mu diye sürekli dönüp bakarak, koltuğa yaklaşırdım. Orada durur, Albertine'i nasıl seyrettiysem, sabahlığı da uzun uzun seyrederdim. Ama (belki de hata ederek) o sabahlığa asla dokunmadım, elimi o cebe sokmadım, mektuplara bakmadım. Sonunda, karar veremeyeceğimi anlayıp yine aynı sessiz adımlarla Albertine'in yatağının yanına döner, onun uyuyuşunu seyretmeye koyulurdum tekrar; o bana hiçbir şey söylemezdi, oysa koltuğun kolunda gördüğüm o sabahlık, belki birçok şey söyleyebilirdi. Nasıl ki insanlar, deniz havasını soluyabilmek için Balbec Otelinde günde yüz frank karşılığı bir oda kiralarsa, ben de, Albertine'in soluğunu yanağımda, dudaklarımla araladığım ağzında, adeta canının dilime çarparak geçmesi gibi hissetmek için, bundan fazlasını harcamayı son derece doğal buluyordum.

Ne var ki, Albertine'in yaşadığını hissetmek kadar tatlı bir duygu olan onu uyurken seyretmenin hazzı, bir başka hazla noktalanırdı; o da, Albertine'i uyanırken seyretmenin hazzıydı. onun benim evimde yaşamasının verdiği hazzın daha derin ve esrarengiz şekliydi bu. Hiç şüphesiz, Albertine'in akşamüzeri arabadan indiğinde girdiği evin benim dairem olması, çok hoşuma gidiyordu. Ama uykusunun derinliklerinden, rüya merdiveninin son basamaklarını da tırmanıp tekrar bilinç haline ve hayata dönüşünün benim odamda gerçekleşmesi, bir an kendi kendine, "Neredeyim ben?" diye düşündükten sonra etrafındaki eşyaları, gözünü azıcık kamaştıran lambayı görünce, benim evimde, yani yuvasında olduğunu anlaması, daha da çok hoşuma gidiyordu. O harikulade ilk belirsizlik ânında, sanki ona yine daha fazla sahip oluyormuşum gibi gelirdi bana; çünkü Albertine sokaktan dönüşünde kendini odasında bulacağına, tanıdığı andan itibaren onu çevreleyecek, barındıracak olan, benim odamdı ve arkadaşımın gözleri bunu anlayınca bulanmayacak,

sanki hiç uyumamışçasına sakin bakacaktı. Sessizliğinin ele verdiği uykudan uyanış tereddüdünü, bakışları açığa çıkarmazdı.

Albertine'in dili açılırdı, "Canım," ya da "Canım benim," der ve adımı söylerdi; yani, anlatıcıya bu kitabın yazarının adını verecek olursak, "Canım Marcel'im", "Canım Marcel'im benim," derdi. Aile içinde annemle babamın da bana "canım" demesine, Albertine'in bana söylediği o güzel sözleri başkalarının da paylaşmasına izin vermiyordum artık. Albertine bana bunları söylerken hafifçe dudak büker, sonra bu mimiği kendiliğinden öpücüğe çevirirdi. Az önce uykuya ne kadar hızlı geçtiyse, aynı hızla uyanırdı.

Albertine'e o andaki bakış açımla, başlangıçta Balbec'teki bakış açım arasındaki farkın en önemli sebebi, ne benim zaman içinde yer değiştirmiş olmam, ne bir genç kızı, yanımda otururken, lambanın ışığında seyretmekle güneş ışığında, deniz kıyısında yürürken seyretmek arasındaki fark, ne de Albertine'in gerçekten gelişmiş, bağımsız bir ilerleme kaydetmiş olmasıydı. İki görüntü arasında çok daha uzun yıllar geçmiş ve böylesine köklü bir değişiklik yaratmamış olabilirdi; bu değişiklik, zorunlu ve ani bir biçimde, arkadaşımın neredeyse Mlle Vinteuil'ün kız arkadaşının elinde büyüdüğünü öğrendiğimde gerçekleşmişti. Bir zamanlar, Albertine'in gözlerinde bir esrar görür gibi olunca, coşup kendimden geçerken, şimdi o gözlerden, hattâ gözler gibi yansıtıcı olan, az önce yumuşacıkken bir anda sertleşen o yanaklardan her türlü esrarı silebildiğim anlarda mutlu olabiliyordum ancak. Aradığım görüntü, bilinmeyen bir hayatı olan Albertine değildi artık, mümkün olabildiğince tanıdığım bir Albertine'di (işte bu yüzden de, bu aşk, ancak bedbaht bir aşk olarak kalırsa uzun süreli olabilirdi, çünkü tanımı gereği gizem ihtiyacını karşılamıyordu); uzak bir dünyayı temsil etmeyen, aksine, benimle birlikte olmaktan, tıpkı benim gibi olmaktan başka şey istemeyen bir Albertine'di –gerçekten öyleymiş gibi göründüğü anlar vardı–; meçhulün değil, aksine bana aidiyetin sureti olan bir Albertine'di. Bir aşk, eğer bu şekilde, bir insana ilişkin bir saatlik bir yürek daralmasından, onu tutmak mümkün olacak mı yoksa elden kaçacak mı belirsizliğinden doğmuşsa, o aşk, kendisini yaratan bu köklü değişikliğin dam-

gasını taşır, o güne kadar aynı insanı düşündüğümüzde gördüğümüz surete pek benzemez. Albertine'e ilişkin, deniz kenarındaki ilk izlenimlerim, ona olan aşkımda bir ölçüde varlığını sürdürüyor olabilirdi; aslında, bu önceki izlenimler, bu tür bir aşkta, o aşkın gücünde, ıstırabında, huzur ihtiyacında ve sevdiğimiz kadın hakkında, –bilinecek korkunç bir şey olsa da,– daha fazla hiçbir şey öğrenmeden, öylece kalmak isteyeceğimiz, sakinleştirici, barışçıl bir hatıraya sığınmasında, çok küçük bir yer tutar; hattâ sırf bu önceki izlenimlere başvursak bile, bu tür bir aşk, bambaşka şeylerden oluşur! Bazen odamın ışığını Albertine içeri girmeden söndürürdüm. O ise karanlıkta, belki bir korun belli belirsiz ışıltısının yardımıyla yolunu bularak gelir, yanıma uzanırdı. Onu değişmiş bulmaktan çoğunlukla korkan gözlerimle görmeden, sırf ellerimle, yanaklarımla tanırdım. Böylece o, bu kör aşk sayesinde, belki kendini her zamankinden daha fazla sevgiye boğulmuş hissederdi.

Ben soyunup yatağa uzanırdım, Albertine de yatağın bir köşesine oturur, öpücüklerle bölünen oyunumuza veya sohbetimize, kaldığımız yerden devam ederdik. Sevdiğimiz farklı insanları sırayla, birer birer terk etsek de, bir insanın hayatını ve kişiliğini ilginç bulmamızın tek nedeni olan arzu konusunda kendi mizacımıza o kadar sadık kalırız ki, bir keresinde Albertine'e "küçük kızım" diyerek sarılırken kendimi aynada gördüğümde, yüzümün ifadesi, bir zamanlar, artık hatırlamadığım Gilberte'in yanında çehremin bürümüş olabileceği, belki bir gün, eğer Albertine'i unutursam, bir başkasının yanında bürünebileceği hüzünlü ve tutkulu ifade, (içgüdüsel olarak o andaki sevgiliyi tek gerçek sevgili olarak görmeye eğilimli olduğumuzdan), şahsi değerlendirmelerin ötesinde, kadının gençliğine ve güzelliğine bir bağış gibi sunulan ateşli ve acılı bir tapınmanın görevlerini yerine getirdiğimi düşündürdü bana. Bununla birlikte, Albertine'i, her gece bu şeklide yanımda tutma ihtiyacımın içinde, gençliği bir adakla kutsayan bu arzuya ve Balbec hatıralarına bir şey daha karışıyordu; o güne kadar hayatıma, en azından aşk hayatıma, belki de bütün hayatıma yabancı olan bir şeydi bu. Bir zamanlar, Combray'de, yatağımın üzerine eğilen annemin bir öpücükle beni huzura kavuşturdu-

ğu akşamlardan beri benzerini yaşamadığım, yatıştırıcı bir güçtü. Hiç şüphesiz, o zamanlar bana tam anlamıyla iyi bir insan olmadığımı, özellikle de günün birinde birilerini bir zevkten mahrum etmeye çalışacağımı söyleseler, çok şaşırırdım. Demek ki, o dönemde kendimi pek tanımıyormuşum, çünkü Albertine'in benim evimde yaşamasından aldığım haz, olumlu bir hazdan çok, çiçek açmış bir genç kızı, herkesin sırayla gelip onu koklayabileceği toplumdan koparmış olmanın, beni çok mutlu etmese de, başkalarını hiç mutlu edememesinin hazzıydı. Hırs, şan, şeref beni hiç ilgilendirmiyordu. Ayrıca nefret duygusundan da tamamıyla yoksundum. Buna rağmen, tensel aşk, onca rakip üzerinde bir üstünlük sağlamış olmanın hazzı demekti benim için. Ne kadar tekrar etsem azdır, her şeyden çok da, bir yatışmaydı.

Albertine eve dönmeden önce, ondan istediğim kadar şüphelenmiş, onu Montjouvain'deki odada hayal etmiş olayım, Albertine sabahlığıyla koltuğumun ya da genellikle olduğu gibi ayakucuna uzandığım yatağımın karşısına geçip oturduğu an, duasını okuyan bir müminin teslimiyetiyle şüphelerimi kendisine aktarır, beni bu yükten kurtarması için ona teslim ederdim. Albertine bütün gece, yatağımın üstünde iri, yaramaz bir kedi gibi dertop olup benimle oynamış olabilirdi; bazı tombul insanların imtiyazlı inceliğini hatırlatan cilveli bir bakışla ucunu iyice ufalttığı, küçük, pembe burnu, yüzüne isyankâr ve ateşli bir ifade vermiş olabilirdi; uzun siyah saçlarının bir perçemini pembe balmumundan yanağına düşürmüş, gözlerini kısarak kollarını açmış, bana tavırlarıyla, "Bana istediğini yap," demek istemiş olabilirdi. Ama benden ayrılmadan önce yanıma gelip iyi geceler dilediğinde, o sıralar ne yeterince esmer, ne de yeterince pürtüklü bulduğum güçlü boynunu –sanki bu oturaklı özellikler onda sadık bir iyi yürekliliğin göstergesiymişçesine– iki yanından, neredeyse ailevi bir şefkat duygusuyla öperdim.

Albertine benden ayrılmadan önce sorardı: "Yarın bizimle gelecek misiniz, koca tembel? –Nereye gidiyorsunuz? –Hem havaya, hem de size bağlı. Bugün öğleden sonra bir şeyler yazdınız mı bari yavrucuğum? Yazmadınız mı? Bizimle gezmeye gelmediğinize değseydi hiç değilse. Ha, aklıma gelmişken, ben

döndüğümde ayak sesimi tanıdınız mı, benim geldiğimi tahmin ettiniz mi? –Gayet tabii. Yanılmak mümkün mü ki? Ben minik ördeğimin ayak sesini binlercesinin arasından tanımaz mıyım? Hadi minik ördek izin versin de, yatmadan önce ayakkabılarını ben çıkarayım, benim için büyük bir zevk olacak. Bu bembeyaz dantellerin içinde o kadar tatlı, o kadar pembesiniz ki!"

Ona böyle cevap verirdim; tensel ifadelerin arasında, annemin ve büyükannemin ifadelerine de rastlamak mümkündü. Çünkü zamanla, bütün akrabalarıma benziyordum yavaş yavaş; dışarıda havanın nasıl olduğuyla –her şey tekrarlansa bile, büyük farklılıklarla tekrarlandığından, elbette benden çok farklı bir biçimde–, daima yakından ilgilenen babama, hattâ gittikçe daha çok Léonie Halama benziyordum. Aksi takdirde, Albertine benim için olsa olsa bir dışarı çıkma güdüsü olurdu, onu yalnız bırakmaz, denetimim altında tutardım. Eskiden, kendini ibadete vermiş olan Léonie Halamla tek bir ortak noktamız bulunmadığına, rahatlıkla yemin edebilirdim; ben bir haz düşkünüydüm, hayatı boyunca hiçbir hazzı tatmamış olan, bütün gün tespih çekip dua okuyan o ruh hastasından, görünürde büsbütün farklıydım; ben hayatıma edebî bir yön veremediğime üzülüyordum, halamsa, ailemizde, okumanın vakit geçirmekten, "eğlenmek"ten farklı bir şey olduğunu henüz kavrayamamış tek kişiydi, onun gözünde Paskalya'da bile, kitap ancak, sadece duayla kutsanması gereken, her türlü ciddi faaliyetin yasak olduğu Pazar günlerinde okunabilirdi. Her gün belirli bir rahatsızlığı bahane etsem de, çoğu günü yatakta geçirmemin sebebi bir insandı; Albertine değildi, bir sevgili değildi, ama üzerimde, bir sevgiliden daha güçlü hâkimiyet kurmuş biriydi; benim benliğime göç etmiş olan, bazen kıskanç şüphelerimi susturacak kadar, en azından, bu şüphelerimde haklı olup olmadığımı gidip kontrol etmemi engelleyecek kadar zorba biri, yani Léonie Halamdı. Abartılı biçimde babama benzemem, onun gibi barometreye bakmakla da yetinmeyip bizzat canlı bir barometreye dönüşmem yetmez miydi? Léonie Halama itaat edip bütün gün havayı seyretmem, ama odamdan, hattâ yatağımdan seyretmem yetmez miydi? İşte şimdi de, Albertine'le, kâh Combray'de çocukken annemle konuştuğum şekilde, kâh

büyükannemin benimle konuştuğu şekilde konuşuyordum. Belli bir yaşı geçtikten sonra, çocukluk halimizin ruhu ve soyundan geldiğimiz ölülerin ruhu, varlıklarını da, çirkin büyülerini de bizden esirgemez, yaşadığımız yeni duygulara katılmak isterler ve biz de bu duygulardan, onların eski çehrelerini siler, özgün bir yaratı halinde baştan şekillendiririz kendilerini. İşte bu şeklide, ilk yıllarımdan başlayarak bütün geçmişim ve onun da ötesinde akrabalarımın geçmişi, Albertine'e duyduğum yasak aşka, aynı anda hem evlat sevgisi, hem de anne sevgisi olan bir şefkat katıyordu. Belli bir yaştan sonra, ta uzaklardan gelip etrafımızda toplanan bütün akrabalarımızı misafir etmek zorundayızdır.

Albertine sözümü dinleyip ayakkabılarını çıkarmadan önce, ben onun gömleğini aralardım. Küçücük, dimdik göğüsleri o kadar yusyuvarlaktı ki, vücudun ayrılmaz bir parçasından çok, orada olgunlaşmış iki meyveye benzerdi; karnı ise, (erkekte, adeta yerinden sökülmüş bir heykele saplı kalmış bir kanca gibi çirkinleşen bölgeyi gizleyerek), iki bacağın birleştiği yerde, güneş ortadan kaybolduktan sonraki ufuk eğrisi kadar gevşek, dinlendirici ve manastırları çağrıştıran bir eğriye sahip iki çenetle kapanırdı. Albertine ayakkabılarını çıkarır, yanıma yatardı.

Erkek'le Kadın'ın o muhteşem duruşlarında, ilk günlerin masumiyeti içinde, Yaratılış tarafından ayrılan şeyler, kilin alçakgönüllülüğüyle birleşmeye çalışır; Havva, yanında uyandığı Erkek karşısında, tıpkı tek başına Erkeğin, kendisini yaratan Tanrı karşısında olduğu gibi, şaşkın ve itaatkârdır. Albertine kollarını siyah saçlarının arkasında kavuştururdu, kalçası çıkıklaşır, bacağı, uzayıp bükülen bir kuğu boynunun eğimiyle kıvrılırdı. Albertine'in (karşıdan bakıldığında o kadar iyi ve güzel olan) çehresinin, tamamen yana döndüğünde, belli bir açıdan görüntüsüne katiyen tahammül edemezdim; Leonardo'nun kimi karikatürlerindeki gibi çengel burunlu, adeta bir casusun fesatlığını, kazanç düşkünlüğünü, sinsiliğini ortaya koyan bir çehreydi bu; sanki bu profil, kendi evimde bulunmasından dehşet duyacağım casusun maskesini indirirdi. Derhal Albertine'in yüzünü iki elimin arasına alır ve karşıdan görecek şekilde düzeltirdim.

"Hadi, benim hatırım için söz verin şimdi, yarın bizimle gelmezseniz çalışacaksınız," derdi arkadaşım, gömleğini giyerken. "Tamam, ama sabahlığınızı henüz giymeyin." Bazen Albertine'in yanında uyuyakalırdım. Oda soğur, şömineye odun gerekirdi. Arkamdaki zili el yordamıyla bulmaya çalışırdım; pirinç parmaklıkları yoklar, iki çubuğun arasından sarkan zili bulamazdım bir türlü; Françoise bizi yan yana görmesin diye yataktan aşağı atlamış olan Albertine'e, "Gelin, tekrar çıkın yatağa, zili bulamıyorum," derdim.

Tatlı, neşeli, görünürde masum, oysa aşk hayatını hayatların en çelişkilisi haline getiren felaket ihtimalinin birikerek büyüdüğü anlardı bunlar; bu hayatta, önceden kestirilemeyen kükürt ve zift yağmuru, en neşeli anlardan sonra yağar ve biz, hemen ardından, bu beladan bir ders çıkarma cesaretini bulamayarak, felaketten başka şey üretemeyecek olan kraterin eteğinde, hayatımızı baştan kurarız. Mutluluklarını kalıcı zanneden insanların kaygısızlığı içindeydim. İşte bu tatlı huzur, ıstırabı yaratmak için gerekli olduğundan, –ayrıca ara sıra ortaya çıkıp o ıstırabı yatıştıracaktır da– erkekler, bir kadının kendilerine çok iyi davranmasıyla övündüklerinde, başkalarına, hattâ kendilerine karşı samimi olabilirler; halbuki düşünülecek olursa, ilişkilerinin ortasında, başkalarına itiraf edilmeyen veya sorularla, soruşturmalarla, istemeden ifşa edilen, sancılı bir endişe gizlice dolaşmaktadır daima. Ama bu endişe önceki huzur olmadan ortaya çıkamaz; daha sonra bile, ıstırabı dayanılır kılmak ve kopuşları önlemek için, ara sıra aynı huzura ihtiyaç vardır; söz konusu kadınla birlikte yaşanan gizli cehennem hayatının belli edilmemesi, hattâ gösteriş için tatlı bir samimiyet sergilenmesi, gerçek bir bakış açısını, genel bir sebep-sonuç ilişkisini, ıstırabın üretilme yöntemlerinden birini temsil eder.

Albertine'in evimde olmasına, ertesi gün, ancak benimle ya da Andrée'nin himayesi altında sokağa çıkmasına artık şaşırmıyordum. Bu birlikte yaşama alışkanlıkları, hayatımın sınırlarını çizen, içine Albertine'den başka kimsenin giremediği ana çizgiler ve ayrıca (sonraki hayatımın, benim henüz bilmediğim gelecekteki planında, tıpkı çok daha sonra inşa edilecek anıtlar için bir mimarın yaptığı planlara benzeyen) bu ana çizgilere paralel,

daha geniş, uzak birtakım çizgiler, yani benliğimde, gelecekteki aşklarımın biraz katı ve tekdüze, ücra bir keşiş kulübesine benzeyen kalıbının ana hatlarını oluşturan çizgiler, aslında Balbec'teki o gece çizilmişti, o gece, Albertine, mahallî trende, kimin tarafından yetiştirildiğini itiraf ettikten sonra, onu ne pahasına olursa olsun, belirli insanların etkisinden kurtarmak ve birkaç gün boyunca, gözümün önünden ayrılmasını engellemek istemiştim. Günler birbirini takip etmiş, bu alışkanlıklar otomatikleşmişti, ama tıpkı Tarih'in, ayinlerin anlamını çözmeye çalışması gibi, ben de, tiyatroya bile gitmeyecek kadar kendimi eve hapsettiğim bu inzivanın anlamını soracak olsalar, bu hayatın, bir gece yaşanan yürek darlığından ve onu izleyen günlerde, tatsız çocukluğunu öğrendiğim kızın, canı çekecek olursa, aynı kışkırtmalara kapılma imkânını bulamayacağını kendi kendime kanıtlama ihtiyacından kaynaklandığını (istemeyerek de olsa) söyleyebilirdim. Bu imkânları artık nadiren düşünüyordum, ama herhalde bilincimde belirsiz bir şekilde var olmaya devam ediyorlardı yine de. Muhtemelen, başka birçok yanaktan daha güzel olmayan bu yanakları öpmekten bu kadar hoşlanmamın sebebi, günbegün bu imkânları ortadan kaldırmamdı ya da buna gayret etmemdi; biraz derinliği olan her tensel cazibenin ardında, sabit bir tehlike vardır.

Albertine'e, kendisiyle birlikte dışarı çıkmadığım takdirde, çalışacağıma söz verirdim. Ama ertesi gün, sanki ev bizim uykuda oluşumuzdan yararlanıp mucizevi bir seyahati gerçekleştirmiş gibi, farklı bir mevsimde, başka bir iklimde uyanırdım. İnsan yeni bir memlekete adım attığı anda çalışmaya başlamaz, önce o memleketin koşullarına alışması gerekir. Benim için de her gün, farklı bir memleketti. Sürekli yeni kılıklara bürünen tembelliğimi bile tanımam mümkün müydü? Bazen, havanın, yaygın deyişle "umutsuzca" yağışlı olduğu günlerde, sırf aralıksız ve düzenli yağmurun ortasında, evde oturmak bile, ilginç bir gemi yolculuğunun kayıp giden rahatlığını, huzur veren sessizliğini yaşatırdı bana; bir başka seferinde, güneşli bir gün-

de, yatağımda kıpırtısız durur, gölgelerin, tıpkı bir ağacın etrafında dönercesine etrafımda dönmelerine izin verirdim. Bazen de, yakındaki bir manastırın, ılık rüzgârın eritip dağıttığı, kararsız kar taneleriyle karanlık gökyüzünü ağartmaya fırsat bulamayan, erkenci sofular gibi seyrek ilk çan seslerinden, o fırtınalı, dağınık ve hoş günlerden birinin, bir esinti veya güneş ışınıyla kuruyuveren, kesintili bir sağanağın ıslattığı damlardan tek bir yağmur damlasının dem çekerek damladığı, rüzgâr tekrar dönmeye yüz tutmadan, anlık güneşte, güvercin boynu rengindeki arduvazların sedeflenerek parladığı günlerden birinin başladığını anlardım; havadaki sayısız değişiklik, atmosfer olayı ve fırtına sayesinde, tembel insanın nazarında, atmosferin, bir bakıma onun yerine hareket ederek sergilediği faaliyetle ilgilendiği için, kayıp sayılmayan günlerden biri; derse girmeyen öğrenciye, Adalet Sarayı'nın etrafında dolaşırken veya gazeteleri okurken, o gün meydana gelen olaylardan, yapmadığı ödevi yerine zihinsel bir yarar çıkardığı yanılgısını yaşatan ve aylaklığına bir bahane sağlayan, dolayısıyla boş görünmeyen, ayaklanma veya savaş dönemlerine has günlerden biri; son olarak da, hayatımızda istisnai bir buhranın meydana geldiği ve o güne kadar hiçbir şey yapmamış kişinin, buhran mutlu bir sona bağlandığı takdirde, çalışkanlığı âdet edineceğini zannettiği günlere benzetilebilecek günler: Örneğin, söz konusu kişi, özellikle tehlikeli koşullarda gerçekleşecek bir düelloya katılmak üzere sabah vakti evinden çıkmaktadır; o anda, belki de az sonra kaybedeceği, bir esere başlayarak veya sırf birtakım hazlar tadarak değerlendirebilecekken hiçbir bakımdan tadını çıkaramamış olduğu hayatın değerini birden anlar. "Hayatta kalabilseydim," der kendi kendine, "hemen o anda çalışmaya koyulurdum ve ayrıca nasıl eğlenirdim!" Hayat gerçekten de o anda daha değerli görünür gözüne, çünkü hayata, normal olarak hayattan aldığı azıcık şeyi değil, hayatın verebilecekmiş gibi göründüğü her şeyi mal eder. Hayatı, deneyimlerinden de bildiği gibi, yaşadığı şekilde, yani bütün vasatlığıyla değil, görmek istediği şekilde görür. Hayatı bir anda yoğun çalışmalarla, yolculuklarla, dağ yürüyüşleriyle, binbir güzellikle dolmuştur; düellonun meşum sonu yüzünden bunların hiçbirini yaşayamaya-

bileceğini düşünür, ama daha düello söz konusu değilken, düello olmasa da sürecek olan kötü alışkanlıkları yüzünden, zaten hiçbirini yaşamadığı aklından bile geçmez. Bir yara dahi almadan döner evine. Fakat yine aynı engeller, hazların, gezilerin, seyahatlerin, bir an, ölüm yüzünden hepsinden temelli yoksun kalacağı korkusuna kapıldığı her şeyin önüne dikilir; oysa ölüme gerek yoktur, hayat bu görevi üstlenir. Çalışmaya gelince, –istisnai koşullar, o insanda önceden var olan şeyleri, yani çalışkan insanda çalışkanlığı, tembel insanda da tembelliği arttırdığından– kendini tatilde ilan eder.

Ben de aynen onun yaptığını yapıyordum, zaten artık oturup bir şeyler yazma kararını aldığım o çok eski günden, ama ben peş peşe her günü yok saydığım için bana dün gibi gelen günden beri aynı şeyi yapıyordum. O gün de, aynı şekilde, hiçbir şey yapmadan sağanakları, güneşin açışını seyreder, ertesi gün çalışmaya başlayacağıma dair söz verirdim kendi kendime. Ama bulutsuz bir gökyüzünün altında, bambaşka bir insandım; çanların yaldızlı sesi, yalnız balı andıran bir ışık değil, ışık hissini de içerirdi (yavan bir reçel tadı da içerirdi, çünkü Combray'de aynı çan sesi, yemek bittikten sonra bir yabanarısı gibi sofrada oyalanırdı sık sık). Bu pırıl pırıl güneşli günde bütün gün gözleri kapalı yatmak, tıpkı sıcağa karşı panjurları kapalı tutmak gibi, serbestti, yaygındı, sağlıklı, hoş ve mevsime özgü bir şeydi. Balbec'teki ikinci tatilimin başında, yükselen denizin mavimsi akıntısında orkestradaki kemanların sesini duyduğum günler, havanın böyle olduğu günlerdi. O gün Albertine'e tam anlamıyla sahip olurdum. Bazı günler, saat başını haber veren bir çan sesi, titreşim alanında öyle dipdiri, ıslaklık veya ışıkla öylesine parlayan bir levha taşırdı ki, adeta yağmurun veya güneşin büyüsünün, körler için hazırlanmış bir tercümesine ya da müzikal bir yorumuna benzerdi. O kadar ki, böyle anlarda, yatağımda gözlerim kapalı uzanırken, her şeyin başka bir düzleme aktarılabileceğini, sadece işitilen bir evrenin de, öteki kadar çeşitlilik gösterebileceğini düşünürdüm. Bir kayıkla yol alır gibi tembel tembel geriye doğru günleri geçerek, karşımda, kendim seçmediğim, bir an önce benim için görünmezken, hafızamın peş peşe, seçmeme imkân vermeden bana sun-

duğu, her defasında yeni, büyülü hatıraları seyrederek, bu bitişik mekânlar üzerinde güneşteki gezintimi sürdürürdüm.

Balbec'teki sabah konserleri, çok eski bir tarihe ait değildi. Buna rağmen, kısa denebilecek bir süre önceki günlerde, Albertine'e pek aldırmıyordum. Hattâ Balbec'e vardığım ilk günler, Albertine'in orada olduğundan haberim yoktu. Kimden öğrenmiştim peki? Doğru ya, Aimé'den! Böyle güzel, güneşli bir gündü. Sevgili Aimé! Beni tekrar gördüğüne sevinmişti. Ama Albertine'den hoşlanmıyor. Herkesin Albertine'i sevmesi mümkün değil. Evet, Albertine'in Balbec'te olduğunu o haber vermişti bana. Peki o nereden biliyordu? Öyle ya, Albertine'le karşılaşmış, tuhaf bulmuştu onu. Birdenbire, o âna kadar bu mutluluk denizinde gülümseyerek seyretmiş olan zihnim, Aimé'nin sözlerine, söylendikleri andakinden farklı bir açıdan yaklaşarak, sanki hafızamın o noktasına kurnazca yerleştirilmiş, görünmez ve tehlikeli bir mayına çarpmış gibi, ani bir patlamayla sarsıldı. Albertine'le karşılaştığını, onu tuhaf bulduğunu söylemişti. Tuhaf demekle neyi kastetmişti? Ben o zaman bayağı demek istediğini zannetmiştim, çünkü peşinen itiraz edip Albertine'in kibar olduğunu ileri sürmüştüm. Oysa belki de bayağı değil, lezbiyen demek istemişti. Albertine bir kız arkadaşıyla birlikteydi, belki kollarını birbirlerinin beline dolamışlardı, başka kadınlara bakıyorlardı ve benim Albertine'de hiç şahit olmadığım bir "tuhaflık"ları vardı gerçekten de. Kimdi bu kız arkadaş? Aimé, bu iğrenç Albertine'le nerede karşılaşmıştı? Aimé'nin sözlerini tam olarak hatırlamaya çalışıyordum; sadece bayağı tavırları mı kastettiğini, yoksa aklımdan geçen şeyi de mi kastetmiş olabileceğini ancak o zaman anlayabilirdim. Ama bu soruyu kendi kendime sormak nafileydi; soruyu soranla hatırayı sunabilecek olan, heyhat, aynı kişi, yani bendim ve geçici olarak ikiye bölünsem de, kendime bir şey katamıyordum. Ne kadar sorgulasam nafileydi, cevapları veren de bendim, yeni bir şey göremiyordum. Artık Mlle Vinteuil'ü düşünmüyordum. Tutulduğum kıskançlık nöbeti, yeni bir şüpheden doğduğu için, kendi de yeniydi, daha doğrusu, bu şüphenin bir uzantısından, genişlemesinden ibaretti; sahne aynıydı, ama bu sefer Montjouvain'de değil, Aimé'nin Albertine'le karşılaştığı yoldaydı; hedefi de, o gün Albertine'in

yanında olabilecek birkaç kız arkadaşıydı. Élisabeth diye bir kız vardı, belki oydu, belki de Albertine'in gazinoda hiç görmüyormuş gibi yapıp aynadan seyrettiği iki genç kızdan biriydi. Albertine'in bu kızlarla, ayrıca Bloch'un kuzini Esther'le de ilişkisi vardı muhtemelen. Bu tür bir ilişki bana bir üçüncü şahıs tarafından ifşa edilmiş olsa, neredeyse öldürebilirdi beni, ama bu ilişkiyi ben kafamda kurduğumdan, acıyı hafifletmek için yeterince belirsizlik katmaya özen gösteriyordum. Aldatıldığımız fikrini, şüphe halinde, her gün inanılmaz dozlarda yutabiliriz; oysa aynı fikrin ufacık bir miktarı, yürek parçalayıcı bir sözle kanımıza zerkedildiği takdirde ölümcül olabilir. İşte bu yüzdendir ki, aynı kıskanç kişi, korunma içgüdüsünün türevi sayılabilecek bir güdüyle, kendisine sunulan kanıtlar karşısında gerçeği inkâr edebilme şartıyla, masum olaylara ilişkin korkunç şüpheler geliştirmekte hiç tereddüt etmez. Zaten aşk, tedavisi olmayan bir hastalıktır; romatizmanın, ancak yerini sara nöbetini andıran migren nöbetlerine bırakmak üzere hafiflediği kimi kronik hastalık eğilimlerine benzer. Kıskanç şüphe yatışır, bu sefer de, sevecen davranmadığı, belki Andrée'yle birlikte benimle alay ettiği için Albertine'e kızardım. Andrée aramızda geçen konuşmaların hepsini kendisine aktardıysa, Albertine kimbilir ne düşünmüştür diye korkuya kapılırdım, gelecek, tüyler ürpertici görünürdü gözüme. Bu üzüntüler, ancak yeni bir kıskanç şüphe beni başka araştırmalara zorlarsa ya da aksine, Albertine'in sevgi gösterileri mutluluğumu anlamsızlaştırırsa uzaklaşırdı benden. O genç kız kimdi acaba? Aimé'ye mektup yazıp onunla görüşmeye çalışmalıydım; sonra da, Albertine'le sohbet ederek, ona günah çıkarttırarak, Aimé'nin söylediklerini kontrol ederdim. Bu arada, kızın muhtemelen Bloch'un kuzini olduğuna kanaat getirerek, isteğime hiçbir anlam veremeyen Bloch'tan, bana kuzininin sadece fotoğrafını göstermesini, hattâ gerekirse beni onunla buluşturmasını rica ettim.

Kıskançlık nice insanla, şehirle, yolla tanışmak için böyle bir açlık uyandırır içimizde! Kıskançlık öyle bir öğrenme hırsıdır ki, onun sayesinde, birbirinden bağımsız tek tek noktalarda, bilmek istediğimiz şeyin dışında mümkün olan her şeyi öğreniriz sonunda. Bir şüphenin doğup doğmayacağı asla bilinemez,

çünkü birdenbire, pek açık olmayan bir cümleyi, belirli bir niyetle gösterilmiş bir suçsuzluk kanıtını hatırlarız. Oysa söz konusu kişiyi tekrar görmemişizdir, ama o insandan ayrıldıktan sonra ortaya çıkan gecikmeli bir kıskançlık vardır. Belki de bazı arzuları içimde saklama alışkanlığım, peşlerinde mürebbiyeleriyle sokaktan geçerken penceremden seyrettiğim kızlara benzer, sosyetik bir genç kıza, özellikle de Saint-Loup'nun sözünü ettiği, randevu evlerine giden kıza duyduğum arzuyu, güzel oda hizmetçilerine, özellikle Mme Putbus'ün oda hizmetçisine duyduğum arzuyu, bahar başında kırlara gidip akdikenleri, çiçeklenmiş elma ağaçlarını, fırtınaları görme arzularımı, hiç tatmin etmeden içimde muhafaza etme alışkanlığım ve günün birinde bu arzuları doyurmaya kendi kendime söz vermekle yetinmem, M. de Charlus'ün, bugünün işini yarma bırakmak diye aşağıladığı, onca yıldır sürdürdüğüm sürekli erteleme huyum, içimde o kadar genelleşmişti ki, kıskanç şüphelerimi de ele geçiriyor ve bir yandan Albertine'e, Aimé ona rastladığında yanında bulunan genç kız (belki de genç kızlardı, anlatılanların bu kısmı hafızamda bulanık, silik, kısacası çözülmezdi) hakkında bir gün hesap soracağımı zihnime kaydederken, bir yandan da bu hesaplaşmayı geciktirmeme sebep oluyordu. Ne olursa olsun, kız arkadaşıma kıskanç görünüp onu kızdırmak istemediğimden, o gece konuşmamaya karar verdim. Bununla birlikte, Bloch ertesi gün kuzini Esther'in fotoğrafını gönderdiğinde, onu Aimé'ye ulaştırmak için acele ettim. Aynı anda, Albertine'in o sabah, kendisini gerçekten yorabilecek bir hazzı benden esirgediğini hatırladım. Acaba onu başkasına, belki öğleden sonraya mı saklamıştı? Kime? Kıskançlık, bir türlü bitmez, çünkü sevilen kişi, örneğin ölü olduğu için, artık eylemleriyle kıskançlığı harekete geçiremese bile, kimi hatıralar, bütün olaylar olup bittikten sonra, hafızamızda kendileri de birer olay gibi hareket ederler; o âna kadar aydınlığa kavuşturmamış olduğumuz, bize önemsiz görünmüş hatıralar, sırf onları düşünmemizle, herhangi bir dış unsur olmadan, yepyeni, korkunç bir anlam kazanırlar. İki kişi olmaya gerek yoktur; sevgiliniz ölmüş bile olsa, yeni ihanetlerinin ortaya çıkması için, odanızda tek başınıza düşünmeniz yeterlidir. Dolayısıyla, aşkta, günlük ha-

yattaki gibi yalnızca gelecekten değil, geçmişten bile korkmamız gerekir; bu geçmiş, bizim için çoğunlukla gelecekten sonra gerçekleşir, üstelik sadece sonradan öğrendiğimiz geçmişten değil, uzun süredir içimizde barındırdığımız ve ansızın söktüğümüz, okuyabildiğimiz geçmişten de söz ediyorum.

Ama önemli değildi, akşamüzeri yaklaştıkça, ihtiyacım olan huzuru Albertine'in varlığında bulabileceğim saat fazla gecikmeyeceği için, mutlu hissediyordum kendimi. Ne yazık ki yaklaşan akşam, bu huzuru bulamadığım akşamlardan biri oldu; tıpkı bir zamanlar, annem kızgın olduğunda, onu tekrar çağırmaya cesaret edemediğim, ama uyuyamayacağımı da hissettiğim gecelerde, verdiği öpücüğün beni sakinleştirmemesi gibi, Albertine'in benden ayrılırken vereceği, her zamankinden çok farklı öpücük de, o gece beni sakinleştiremeyecekti. Artık huzur bulamadığım geceler, Albertine'in ertesi gün için benim bilmemi istemediği bir program yaptığı gecelerdi. Bana o programı söylemiş olsa, gerçekleşmesi için, bende sadece Albertine'in uyandırabileceği bir şevkle uğraşırdım. Ama Albertine bana hiçbir şey söylemezdi ve zaten bir şey söylemesine de gerek yoktu: Daha eve girdiği anda, kapımın eşiğinde, başından henüz şapkasını ya da beresini çıkarmadan dururken, o meçhul, inatçı, çetin, baş eğmeyen arzuyu görürdüm. Üstelik bunlar, çoğu kez, Albertine'in dönüşünü en sevecen düşünceler içinde beklediğim, sınırsız bir sevgiyle boynuna sarılmaya hazırlandığım akşamlar olurdu. Heyhat, annemle babamı, tam ben sevgiyle dolup taşarak onlara koştuğum anda, soğuk veya sinirli bulduğumda sık sık yaşadığım o uyuşmazlıklar, iki sevgili arasında ortaya çıkan uyuşmazlıkların yanında solda sıfır kalırdı. Sevgililerin uyuşmazlığında ıstırap hiç de o kadar yüzeysel değildir, tahammül edilmesi çok daha zordur ve merkezi, kalbin daha derin bir katmanıdır. O gece, Albertine yine de tasarladığı programdan kısaca söz etmek zorunda kaldı; ertesi gün, Mme Verdurin'i ziyarete gitmek istediğini derhal anladım. Kendi başına bu ziyaretin, benim için hiçbir sakıncası olmazdı, ama ziyaretin amacı mutlaka orada birisiyle buluşmak, bir haz için hazırlık yapmaktı. Aksi takdirde Albertine bu ziyareti o kadar önemsemezdi. Yani önemsemediğini tekrar tekrar söylemezdi.

Benim hayatta izlediğim yol, fonetik yazıyı, ancak harfleri bir simgeler dizisi olarak algıladıktan sonra kullanan ulusların izlediği yolun tersiydi; yıllar boyunca insanların gerçek hayatlarını ve düşüncelerini, onların isteyerek yaptıkları doğrudan açıklamalarda aramış olan ben, şimdi onlar yüzünden, aksine, gerçeğin akılcı ve çözümleyici bir ifadesi olmayan tanıklıkları önemsiyordum sadece; söylenen sözlerin kendileri, ancak heyecanlanan bir insanın yüzüne hücum eden kan veya ani bir sessizlik gibi, yorumlanmaları şartıyla bana bir bilgi sağlıyorlardı. Konuşmanın, dile getirmediği iki düşünce arasında irade dışı, bazen de tehlikeli bir paralellik kurması sonucu kapıldığı telaşla, aniden telaffuz edilen bir ifade (mesela M. de Cambremer'in benimle henüz hiç konuşmamışken, benim "yazar" olduğumu zannederek, Verdurin'lere yaptığı bir ziyaretten söz ettiği sırada bana dönüp, "*Yeri gelmişken*, de Borrelli de oradaydı," demesi), duruma uygun analiz veya elektroliz yöntemleriyle o iki düşünceyi ayrıştırmama imkân verdiğinden, bu konuda bana bir söylevden daha fazla bilgi verirdi. ara sıra Albertine'in konuşmalarına bu değerli alaşımlardan biri sıkışırdı; onu açık seçik fikirlere dönüştürmek üzere "işlemek" için sabırsızlanırdım.

Zaten, âşık bir insan için en feci şeylerden biri, –onca ihtimal arasında sadece tecrübe ve casusluk sayesinde öğrenilebilecek– tek tek gerçekleri bulmanın bunca zorluğuna karşılık, gerçeğin tamamının kolaylıkla kavranabilmesi veya yalnızca hissedilebilmesidir. Balbec'te, kimbilir kaç kez, Albertine'in önümüzden geçen genç kızları, eliyle dokunurcasına, kabaca süzdüğünü görmüştüm; ardından da, eğer ben kızları tanıyorsam, "Buraya çağırsak ya şu kızları! Canım biraz hakaret etmek istiyor," derdi. Fakat bir süredir, herhalde Albertine benim düşüncelerimi anladığından beri, ne birini davet etmeyi öneriyor, ne tek laf ediyordu, hattâ gözü bile kaymıyordu; bakışları artık hedefsiz ve suskundu, kendilerine eşlik eden dalgın ve boş yüz ifadesiyle birlikte, eskiden mıknatıs gibi çekilişleri kadar anlamlıydılar. Albertine'in son derece önemsiz ve anlamsız bulacağı, benim "öküz altında buzağı aramanın" zevki için hatırladığımı iddia edeceği şeyler konusunda ona sitem etmem veya soru sormam mümkün değildi. "Şu geçen kadına niye baktı-

nız?" diye sormak bile zorken, "Niye bakmadınız?" diye sormak iyice zordur. Oysa sebebini gayet iyi biliyordum, en azından bilebilirdim istesem, ama ben, Albertine'in sözlerine inanmayı tercih etmiş, bir bakışta toplanan ve o bakış tarafından kanıtlanan sayısız küçük ayrıntıya, sözlerindeki çelişkilere güvenmemiştim; çoğunlukla Albertine'in yanından ayrıldıktan uzun süre sonra farkına vardığım bu çelişkiler bana bütün gece acı çektirirdi, bir daha sözünü etme cesaretini kendimde bulamazdım, ama onlar yine de düzenli ziyaretleriyle hafızamı şereflendirmekten geri kalmazlardı. Çoğunlukla, Balbec sahilindeki veya Paris sokaklarındaki kaçamak bakışlara, göz kaçırmalara yol açan kişinin, sadece yanımızdan geçtiği anda bir arzu nesnesi değil, Albertine'in eski bir tanıdığı olduğunu da düşünebilirdim; ya da ona çok sözü edilmiş bir genç kız olurdu ve ben bunu öğrendiğimde, tanıması muhtemel insanların çevresinin tamamen dışında olan bu kızdan ona bahsedilmiş olmasına şaşar kalırdım. Ne var ki, çağımızın Gomorra'sı, parçaları en beklenmedik yerlerden gelen bir yapbozdur. Örneğin bir akşam Rivebelle'de öyle bir yemek davetine şahit oldum ki, tesadüfen tanıdığım, en azından ismen tanıdığım on kadın davetli, birbirlerinden son derece farklı oldukları halde, mükemmel bir bileşim oluşturuyorlardı; hayatımda gördüğüm en değişik unsurlardan oluşan, ama aynı zamanda en homojen yemek davetiydi bu.

Yanımızdan geçen genç kadınlar konusuna dönecek olursak, Albertine yaşlı bir kadına veya erkeğe asla genç kadınlara baktığı şekilde, gözlerini dikerek veya aksine sakınarak bakmaz, görmezden gelmezdi. Hiçbir şeyi bilmeyen aldatılmış kocalar, aslında her şeyi bilirler. Ama bir kıskançlık kavgası çıkarabilmek için, daha somut ve etraflı belgelere dayanan bir bilgi gerekir. Zaten sevdiğimiz kadında yalan söyleme eğilimini keşfetmemize yardımcı olan kıskançlık, kadın bizim kıskandığımızı keşfettiğinde bu yalan söyleme eğilimini yüz kat artırır. Kadın, belki bize acıdığı, belki korktuğu için, belki de bizim soruşturmalarımıza simetrik, içgüdüsel bir kaçış içinde, (daha önce hiç söylemediği ölçüde) yalan söyler. Şüphesiz, hafifmeşrep bir kadının, kendisini seven erkeğin karşısında, başından beri namuslu kadın rolü oynadığı aşklar da vardır. Ama nice aşk da,

birbirine tamamen zıt iki dönemden oluşur. İlk dönemde kadın, hazza düşkünlüğünden, bu nedenle sürdüğü serbest hayattan, sadece biraz hafifleterek, neredeyse rahatça bahseder; aynı erkeğin kendisini kıskandığını ve gözetlediğini hissettikten sonra, bütün bunları hararetle inkâr eder. Erkek, bu ilk baştaki itirafların hatırasıyla kıvrandığı halde, o dönemi özleyecek hale gelir. Kadın hâlâ kendisine bu tür itiraflarda bulunsa, kendisinin her gün boş yere peşine düştüğü kabahatlerin sırrını, neredeyse sorulmadan açıklamış olacağını düşünür. Üstelik o itiraflar ne müthiş bir rahatlık, güven ve dostluğun kanıtıdır! Kadının, kendisini aldatmadan yaşayamasa da, hiç değilse yaşadığı hazları ona anlatarak, onu da katarak, dostça aldatabileceğini geçirir aklından. Aşklarının başında bir ihtimal olarak beliren, ama sonra imkânsız hale gelen bu tür bir hayatın özlemini çeker; aşkı artık korkunç derecede acılı, duruma göre ayrılığı ya kaçınılmaz ya da imkânsız kılacak olan bir şeye dönüşmüştür.

Bazen deşifre edip Albertine'in yalanlarını bulduğum yazı, bir ideogram olmayıp, sadece tersten okunmayı gerektirirdi; örneğin o akşam, neredeyse fark edilmeden geçmesini istediği şu mesajı, aldırmaz bir edayla iletmişti: "Belki yarın Verdurin'lere giderim, hiç bilemiyorum aslında, canım pek gitmek istemiyor." Bu çocukça anagram çözüldüğünde, şu itiraf ortaya çıkıyordu: "Yarın Verdurin'lere gideceğim, kesin kararlıyım, çünkü benim için çok önemli." Görünürdeki kararsızlık, kesin bir niyet anlamına geliyordu ve amacı, bu ziyareti hem bana haber vermek hem de önemini azaltmaktı. Albertine, değişmez kararlar söz konusu olduğunda daima şüpheli bir tavır sergilerdi. Ben de en az onun kadar kararlıydım: Mme Verdurin'e yapılacak ziyaretin gerçekleşmesini engelleyecektim. Kıskançlık çoğu kez, endişeli bir zorbalık ihtiyacının aşkî konulara yönelmesinden ibarettir. En sevdiğim insanları, aldatıcı olduğunu kanıtlamak istediğim bir güven içinde kendilerini kaptırdıkları beklentileri konusunda aniden, keyfî biçimde tehdit etme arzusu, bana babamdan geçmiş olmalıydı; Albertine'in bir yere gitmek için benden habersiz, benden saklı planlar yapmış olduğunu görünce, bana açıkça söylemiş olsa rahat rahat gidip eğlenmesi için elimden geleni yapacağım halde, aldırmaz bir

edayla, onu korkutmak için, o gün dışarı çıkmayı düşündüğümü söylerdim.

Albertine'e, Verdurin'lere ziyareti imkânsız kılacak başka gezinti yerleri önermeye koyuldum; telaşımı, kullandığım kelimelerin sahte kayıtsızlığıyla gizlemeye çalışıyordum. Ama Albertine'in gözünden kaçmamıştı. Telaşımı, tersine bir iradenin elektrik kuvvetiyle karşılıyor, onu şiddetle geri itiyordu; Albertine'in gözlerinde kıvılcımlar çaktığını görüyordum. Aslında o anda gözbebeklerinin söylediklerine kulak vermemin ne faydası vardı? Onca zamandır nasıl fark etmemiştim? Albertine'in gözleri, (sıradan bir insana da ait olsalar) adeta ait oldukları kişinin o gün gitmek istediği –ve gitmek istediğini gizlediği– onca yer yüzünden, ayrı ayrı birçok parçadan oluşuyormuş izlenimi uyandıran gözlerdendi. Yalandan ötürü daima kıpırtısız ve edilgen olan, ama sahibini arzuladığı, hem de şiddetle arzuladığı randevuya gitmek için aşması gerekli metrelerle ya da kilometrelerle ölçülen, dinamik gözler; randevuya gitme konusunda bir güçlük çıkabileceği düşüncesinin verdiği hüzün ve hayal kırıklığını yansıtmadıkları gibi, o kışkırtıcı hazzın düşüncesi karşısında bir tebessümle de aydınlanmayan gözler. Bu insanlar daima kaçaktır, ellerinizin arasından bile kaçıp gidebilirler. Onların bizde uyandırdığı, başka insanların, daha güzel bile olsalar uyandırmadığı duyguları anlayabilmek için, bu insanların sabit değil, hareket halinde olduklarını hesaba katmak ve kişiliklerine, fizikteki hız işaretine denk gelen bir işaret eklemek gerekir.

Bu tür birinin o günkü programını bozduğunuz takdirde, sizden gizlediği hazzı itiraf eder: "Çok sevdiğim filanca kişiye ikindi kahvaltısına gitmeyi o kadar istiyordum ki!" Ne var ki, bu olaydan altı ay sonra, söz konusu kişiyle tanıştığınızda, programını bozduğunuz genç kızın, düştüğü tuzaktan kurtulmak için, onu serbest bırakasınız diye, her gün onu görmediğiniz saatte birlikte ikindi kahvaltısı yaptığını itiraf ettiği o çok sevilen arkadaşın evine hiç gitmediğini, birlikte hiç ikindi kahvaltısı yapmadıklarını, üstelik de genç kızın hiç vakti olmadığını, sizin yüzünüzden vakti olmadığını bahane ettiğini öğrenirsiniz.

Yani sevgilinizin, evine çaya gideceğini itiraf ettiği, ona çaya gitmesine izin vermeniz için size yalvardığı kişi, zorunluluk nedeniyle itiraf edilmiş bu sebep, o değil, bir başkasıdır, yine başka bir şeydir! Nedir bu başka şey? Kimdir bu başkası? Ne yazık ki, uzaklara ulaşan o hüzünlü, parçalı gözler, mesafeleri ölçmemize belki izin verir ama yön belirtmez. Dört bir yanımızda ihtimallerin sonsuz alanı uzanır; gerçek, tesadüfen karşımıza çıkacak olsa, ihtimallerin o kadar dışında yer alır ki, ani bir şaşkınlıkla, önümüzde yükselen duvara çarpıp geriye devriliriz. Hareketi ve kaçışı saptamamız şart değildir, bizim onları birer sonuç olarak çıkarmamız yeterlidir. Bize mektup yazacağına söz vermiş, biz de sakinleşmişizdir, artık onu sevmiyoruzdur: Mektup gelmez, bir haberci görünmez, ne olduğunu merak ederiz, yürek darlığı ve aşk, yeniden doğar. Ne yazık ki, bizde bir aşk uyandıranlar, özellikle bu tür insanlardır. Çünkü onlar yüzünden yaşadığımız her yeni kaygı, gözümüzde onların kişiliğinden bir şeyleri götürür. Aşkımızın kendi dışımızda olduğunu zannederek acı çekmeye razı olmuşuzdur; sonra aşkımızın, kederimizin bir sonucu, belki de ta kendisi olduğunu, aşkımızın nesnesinin de, ancak çok küçük bir ölçüde, siyah saçlı genç kız olduğunu fark ederiz. Ne var ki, özellikle bu tür insanlar aşkı ilham ederler. Çoğunlukla, aşkın nesnesinin bir beden olabilmesi için, o bedenin, bir heyecanı, onu kaybetme korkusunu, tekrar bulmanın belirsizliğini içinde barındırması gerekir. Bu tür kaygılar ise, bedenlerle yakın bir ilişki içindedir. Bu kaygı, bedene, güzelliği de aşan bir nitelik kazandırır; işte bu yüzden, en güzel kadınlara kayıtsız kalan bir erkeğin, bize çirkin görünen bir kadını tutkuyla sevdiğine şahit oluruz. Bizim endişemizle birlikte kendi mizaçları, bu insanlara, bu kaçak insanlara kanatlar takar. Yanımızda oldukları zaman bile, bakışları uçup gideceklerini söyler adeta. Kanatların eklediği, bu güzelliği aşan güzelliğin kanıtı, çoğunlukla aynı insanın bizim gözümüze kâh kanatlı, kâh kanatsız görünmesidir. Onu kaybetmekten korktuğumuz an, diğer bütün insanları unutuveririz. Onu elimizde tutabileceğimizden eminsek, hiç vakit geçirmeden kendisine tercih ettiğimiz diğerleriyle arasında karşılaştırmalar yaparız. Bu telaş ve güven, bir haftadan diğerine

değişebildiğinden, karşımızdaki kişi bir hafta, hoşa giden her şeyin kendisi için feda edildiğine, ertesi hafta ise kendisinin feda edildiğine tanık olabilir ve bu böylece uzun müddet devam edebilir. Bu durumu anlaşılabilir kılan şey, her erkeğin, hayatında en az bir kere aşkının bitişini yaşayarak, bir kadını unutarak edindiği tecrübe sayesinde, bir insanın, bizim duygularımıza artık veya henüz açık değilken, kendi başına ne kadar değersiz olduğunu bilmemizdir. Gayet tabii kaçak insanlar tanımlaması, asla sahip olamayacağımızı zannettiğimiz hapisteki insanlar, esir kadınlar için de aynı derecede geçerlidir. İşte bu yüzden, erkekler, kaçışı kolaylaştıran ve kışkırtıcılığı ortaya döken muhabbet tellallarından nefret ederler, ama aksine, bir yere hapsedilmiş bir kadın seviyorlarsa, onu hapishanesinden çıkarıp kendilerine getirsin diye muhabbet tellallarının peşine düşerler. Kaçırdığımız bir kadınla girilen ilişkinin, diğerleri kadar kalıcı olmadığı söylenebilirse, bunun sebebi, aşkımızın, söz konusu kadını elde edemeyeceğimiz korkusundan ve elimizden kaçacağı endişesinden ibaret olmasıdır; bu tür bir kadın bir kez kocasından kaçırıldı mı, tiyatro sahnesinden koparıldı mı, bizi terk etme eğiliminden kurtarıldı mı, kısacası, ona ilişkin duygumuz ne olursa olsun, bu duyguyla bağlantısı kesildi mi, sadece kendisi, yani neredeyse bir hiçlik kalır geriye ve onca zaman göz dikilen kadın, çok geçmeden, kendisi tarafından terk edilmekten öylesine korkan erkek tarafından terk edilir.

"Nasıl tahmin etmemiştim?" dedim. Oysa daha Balbec'te, ilk günden itibaren tahmin etmemiş miydim? Albertine'in tensel kılıfının altında gizlenen, kıpırdayan insan sayısının, değil kutusundan çıkmamış bir iskambil oyununda bulunan, değil kapalı bir katedralde veya biz içine girmeden önce bir tiyatroda bulunan insan sayısından, muazzam, sürekli yenilenen kalabalığı oluşturan insan sayısından daha fazla olduğunu, Albertine'in de o tür kızlardan biri olduğunu tahmin etmemiş miydim? Sadece onca insanı değil, onca insana yönelik arzuyu, tensel hatırayı ve endişeli arayışı da barındırıyordu içinde. Balbec'te bundan rahatsız olmamıştım, çünkü günün birinde birtakım ipuçlarının, hattâ yanlış ipuçlarının peşinde olacağımı aklımdan bile geçirmemiştim. Yine de, Albertine, üst üste bunca

insanla, bunca arzuyla ve bu insanlara ilişkin tensel hatıralarla dolup taşan bir kişinin doluluğuna bürünmüştü benim için. Albertine "Mlle Vinteuil" dediği günden beri de, bedenini görmek için elbisesini yırtmayı değil, bedenini delip onca hatıranın ve yakında gerçekleşecek ateşli randevuların kayıtlı olduğu defteri görmeyi istiyordum.

Muhtemelen en önemsiz olan şeyler, sevdiğimiz (veya tek eksiği olan bu ikiyüzlülük tamamlandığı an seveceğimiz) kişi tarafından gizlendiğinde, ansızın nasıl da olağanüstü bir değer kazanır! Kendi başına ıstırap, bize acı çektiren kişiye yönelik bir aşk veya nefret uyandırmayabilir içimizde; canımızı acıtan cerraha karşı ilgisiz kalırız örneğin. Oysa bir süre boyunca bize onun her şeyi olduğumuzu söyleyen bir kadın, o bizim her şeyimiz olmadığı halde, görmekten, öpmekten, kucağımıza oturtmaktan hoşlandığımız bir kadın, aniden bize dirense, ona tamamen sahip olmadığımıza şaşar kalırız. O anda hissettiğimiz hayal kırıklığı, bazen eski bir yürek daralmasının unutulmuş hatırasını canlandırır içimizde; oysa bu yürek daralmasına o kadının değil, ihanetleri geçmişimizde art arda dizilen başka kadınların sebep olduğunu biliriz. Aşka sadece yalanın yol açtığı ve aşkın, bize acı çektiren kişi tarafından ıstırabımızın dindirilmesine duyduğumuz ihtiyaçtan ibaret olduğu bir dünyada, yaşamayı isteme cesaretini nasıl bulabiliriz, ölümden korunmak için gerekli herhangi bir hareketi nasıl yapabiliriz ki? Bu yalanı ve direnmeyi keşfettiğimiz an hissettiğimiz çöküntüden kurtulmanın acıklı bir yolu, bize direnen ve yalan söyleyen kadını, ona rağmen, hayatında bizden fazla yer kapladığını hissettiğimiz insanların yardımıyla etkilemeye, kurnazca davranmaya, onu bizden nefret ettirmeye çalışmaktır. Ne var ki, bu tür bir aşkın acısı, hastayı, konumunu değiştirerek bir rahatlık yanılsaması aramaya mutlaka zorlayan acılardandır. Ve maalesef, bu tür hareket imkânları bol bol vardır elimizde! Tek başına endişenin yarattığı bu aşkların en dehşet verici yanı da, kafesimizin içinde birtakım anlamsız sözleri durmadan evirip çevirmemizdir; üstelik, böyle bir aşkla bağlı olduğumuz kişiyi, fiziksel açıdan pek nadiren tam anlamıyla beğeniriz, çünkü o kişiyi seçen, bizim bilinçli beğenimiz değil, bir dakikalık bir yürek da-

ralmasıdır; o dakika, her gece tekrar tekrar deneyler yapan ve sakinleştiricilere razı olan zayıf kişiliğimiz yüzünden, sonsuza dek uzar. Şüphesiz, Albertine'e olan aşkım, irade yoksunluğu yüzünden alçala alçala razı olunabilecek en kısır aşklardan biri sayılmazdı, çünkü tamamen platonik değildi; Albertine bana tensel bazı tatminler sağlıyordu, ayrıca zekiydi de. Ama bütün bunlar, fuzuli eklemelerdi. Benim zihnimi meşgul eden şey, onun söylediği zekice bir söz değil, bende yaptıklarına dair şüphe uyandıran bir sözüydü. Tam olarak ne dediğini, hangi tonda, hangi anda, neye cevap olarak söylediğini hatırlamaya, benimle konuşma sahnesini kafamda aynen canlandırmaya, Verdurin'lere gitmeyi hangi anda istediğini, benim hangi sözüm üzerine yüzünün öfkeli bir ifadeye büründüğünü bulmaya çalışıyordum. Dünyanın en önemli olayı söz konusu olsa, doğruluğunu saptamak, tam havasını ve tonunu tutturmak için bu kadar zahmete katlanmazdı. Hiç şüphe yok ki, bu endişeler artık tahammül edemeyeceğimiz bir noktaya geldiğinde, onları bir geceliğine tamamen yatıştırmayı başardığımız olur bazen. Sevdiğimiz kadının gideceği, gerçek niteliği konusunda günlerdir kafa yorduğumuz bir davete biz de çağrılırız; sevgilimiz o davette bir tek bizimle ilgilenir, bizimle konuşur, birlikte eve döneriz ve o zaman, bütün endişelerimiz dağılmışken, uzun bir yürüyüşün sonrasında daldığımız derin uykuda bazen bulduğumuz o eksiksiz, sağaltıcı huzuru tadarız. Ama çoğunlukla, bir endişe yerini bir başkasına bırakır. Bizi sakinleştirmesi beklenen cümledeki kelimelerden biri, şüphelerimizi bir başka yöne çeker. Sözünü ettiğimiz türden bir huzur, yüksek bir bedele değer elbette. Ama işin başında, daha da yüksek bir bedel ödeyerek, kendi isteğimizle kaygıyı bizzat satın almamak daha basit olmaz mı? Ayrıca, bu geçici dinginlikler, ne kadar derin olsa da, endişenin mutlaka daha güçlü olacağını gayet iyi biliriz. Hattâ çoğunlukla, amacı bizi huzura kavuşturmak olan cümle, endişeyi yeniler. Kıskançlığımızın talepleri ve saflığımızın körlük derecesi, sevdiğimiz kadının tahmin edebileceğinden çok daha fazlıdır. Filanca erkeğin sadece bir arkadaş olduğuna dair kendiliğinden bize yemin ettiğinde, o erkeğin –hiç aklımıza gelmediği halde– arkadaşı olduğunu öğrenmek bizi allak bul-

lak eder. O, samimiyetini kanıtlamak için, daha o gün öğleden sonra birlikte çay içtiklerini anlatırken, söylediği her sözle, görünmez olan, hayale gelmeyen şey, karşımıza şekillenir. Erkeğin kendisine metresi olmasını önerdiğini itiraf eder, bizse, sevdiğimiz kadın bu teklifleri dinlediği için azap çekeriz. Tekliflerini reddettiğini söyler bize. Ama az sonra, anlattıklarını hatırlayınca, gerçekten reddetmiş olduğundan şüpheye düşeriz, çünkü söylediği çeşitli sözler arasında mantıksal bir bağ yoktur, oysa doğruluğun kanıtı, anlatılan olaylardın ziyade, bu zorunlu, mantıksal bağdır. Üstelik, toplumun hangi tabakasından olursa olsun, her kadının yalan söylerken kullandığı o korkunç, küçümser edayla, "Kesinlikle hayır dedim," demiştir bize. Her şeye rağmen teklifi reddettiği için ona teşekkür etmemiz, ona iyi davranıp, gelecekte de böyle acımasızca itiraflarda bulunmaya kendisini teşvik etmemiz gerekir. Olsa olsa, şöyle bir yorum yaparız: "Peki ama, madem size bazı tekliflerde bulunmuştu, birlikte çay içmeyi niye kabul ettiniz? –Bana kızıp ona kötü davrandığımı söylemesin diye." Çay içmeyi reddetse, bize daha iyi davranmış olabileceğini söylemeye cesaret edemeyiz.

Ayrıca, Albertine'in, itibarına gölge düşürmemek için âşığı olmadığımı söylüyorum diye bana hak vermesi de korkutuyordu beni; "zaten âşığım olmadığınız da doğru," diye ekliyordu çünkü. Belki tam anlamıyla âşığı sayılmazdım gerçekten, ama o zaman, birlikte yaptığımız şeylerin hepsini, asla metresi olmadığına yemin ettiği bütün erkeklerle de yaptığını mı düşünmem gerekiyordu? Albertine'in ne düşündüğünü, kiminle görüştüğünü, kimi sevdiğini ne pahasına olursa olsun öğrenme ihtiyacı uğruna her şeyi feda etmem ne garipti! Aynı şekilde, Gilberte'le ilgili olarak da, şimdi beni zerrece ilgilendirmeyen özel isimleri, olayları öğrenme ihtiyacını duymamış mıydım? Albertine'in yaptığı şeylerin kendi içlerinde daha ilginç olmadıklarının pekâlâ farkındaydım. Ne tuhaftır ki, ilk aşk, kalbimizde bıraktığı kırılganlıkla gelecekteki aşkların yolunu açtığı halde, en azından belirti ve acıların özdeşliği aracılığıyla, onları tedavi etmenin yolunu öğretmez bize. Aslında belirli bir olayı bilmek gerekli midir? Gizlenecek bir şeyi olan kadınların yalancılığını ve ketumluğunu genel bir doğru olarak bilmez miyiz zaten? Hata yapma ihtimalimiz var mıdır? Biz

onları konuşturmayı öylesine isterken, onlar susmayı erdem bilirler. Suçortaklarına, "Ben asla bir şey söylemem. Benden hiçbir şey öğrenilemez, asla bir şey söylemem," dediklerini hissederiz.

Bir insan için servetimizi, hayatımızı feda ederiz; oysa aradan on yıl geçtiğinde, er veya geç, o insandan servetimizi de, hayatımızı da esirgeyeceğimizi gayet iyi biliriz. Çünkü o zaman, o insan bizden kopmuş, tek başına olacaktır, yani bir hiç olacaktır. Bizi insanlara bağlayan şey, bir gece öncesine ait hatıraların, ertesi sabaha ait beklentilerin oluşturduğu sayısız kök ve zincirdir; kopamadığımız alışkanlıkların kesintisiz örgüsüdür. Nasıl ki cömertlikten istifçilik yapan cimriler varsa, biz de cimrilikten harcayan müsriflerizdir; hayatımızı, bir insandan çok, onun kendine bağlamış olduğu saatlerimize, günlerimize feda ederiz, henüz yaşanmamış, görece gelecekteki hayat, bize daha uzak, daha ilgisiz görünür, o kadar mahrem, o kadar bize ait değildir sanki. Yapılması gereken, o insandan çok daha önemli olan bütün bu bağlardan kopmaktır; ne var ki, bu bağlar, o insana ilişkin geçici görevler yükler bize ve bu görevler yüzünden de, o insanın hakkımızda kötü düşünmesinden korkarak, onu bırakmaya cesaret edemeyiz; oysa bu cesareti daha sonra buluruz, çünkü o insan bizden koptuğunda, artık biz olmaktan çıkar ve aslında yüklendiğimiz görevler, (görünürde çelişkili biçimde intiharla sonuçlansalar bile,) kendimize karşı görevlerimizdir sadece.

Eğer Albertine'i sevmiyor idiysem (bundan emin değildim), benim hayatımda bu kadar yer kaplaması olağan sayılırdı; hayatta daima sevmediklerimizle, bir kadına, bir memlekete veya bir memleketi içinde barındıran bir kadına olan dayanılmaz aşkımızı öldürmek için bizimle birlikte yaşamaya mecbur ettiklerimizle bir arada yaşarız. Hattâ tekrar bir ayrılık söz konusu olsa, tekrar seveceğimizden korkarız. Ben Albertine'le ilgili olarak bu noktaya gelmemiştim henüz. Yalanları ve itirafları, gerçeği aydınlatma görevini tamamlamamı gerektiriyordu. Çünkü sayısız yalan söyleyen Albertine, sevildiğini düşünen her insan gibi yalan söylemekle yetinmiyordu, bunun haricinde, yaradılış olarak yalancıydı ve ayrıca o kadar değişkendi ki, örneğin insanlar hakkındaki düşünceleri konusunda bana her defasında gerçeği söylese de, her defasında farklı bir şey söyle-

yebilirdi; itiraflarına gelince, o kadar nadirdiler ve o kadar kısa kesiliyorlardı ki, geçmişle ilgili olarak, bembeyaz, uzun boşluklar bırakıyorlardı, benim de hayatını bu uzun aralıklarda izlemem, bunu için de önce o hayatı öğrenmem gerekiyordu. Şimdiki zamanla ilgili olarak ise, Françoise'ın bilmecemsi sözlerini yorumlayabildiğim kadarıyla, Albertine bana sadece tek tek ayrıntılarda değil, genel olarak yalan söylüyordu ve Françoise'ın bilirmiş gibi göründüğü, bana söylemek istemediği, benim de sormaya cesaret edemediğim şeyi "gün gelecek", görecektim. Aslında Françoise, muhtemelen bir zamanlar Eulalie'ye de beslediği bir kıskançlıkla, en olmayacak şeylerden söz ediyordu, o kadar muğlak şeyler söylüyordu ki, olsa olsa, (kadınlardan hoşlanan) zavallı tutsağın, görünüşe bakılırsa benden başka biriyle evlenmeyi tercih ettiği yolunda, inanılması güç bir imada bulunduğu sonucu çıkarılabilirdi sözlerinden. Öyle olsaydı bile, Françoise, telepati gücüne rağmen, bunu nasıl bilebilirdi? Şüphesiz Albertine'in anlattıkları, bu konuda bana katiyen bilgi veremezdi, çünkü durmak üzere olan bir topacın renkleri kadar zıt şeyler anlatıyordu her gün. Zaten Françoise'ı esas konuşturan şeyin nefret olduğu da kesin gibiydi. İstisnasız her gün, annemin yokluğunda, Françoise'ın şu tür konuşmalarına tahammül ediyordum: "Evet, çok iyi bir insansınız, size ömür boyu minnet duyacağım." (Bu herhalde minnetine hak kazanmak için bir şeyler yapayım diye söyleniyordu.) "Ama bu ev artık kokuştu, çünkü iyi kalplilik yüzünden sinsilik buraya yerleşti, zekâ artık aptallığı koruyor, zarafet, görgü, anlayış, onur, prenslere yaraşır bir eda, artık ahlaksızlığın, bayağılığın ve rezilliğin emir yağdırmasına, dolaplar çevirmesine ve kırk yıldır ailenizin hizmetinde olan beni küçük düşürmesine göz yumuyor."

Françoise, Albertine'e en çok, bizden başka birinden emir almak durumunda kaldığı için ve ev işlerini artırdığı için kızıyordu; (her şeye rağmen, kendisi "bostan korkuluğu" olmadığı için yardımcı kabul etmeyen) yaşlı hizmetçimizin sağlığına dokunan bu ek yorgunluk, sinirini, kin dolu öfke nöbetlerini açıklamaya yeterdi. Françoise, Albertine-Ester'in evden kovulmasını isterdi şüphesiz. En büyük dileği buydu. Böyle bir şey, yaşlı hizmetçimizi teselli eder, yorgunluğunu biraz giderirdi. Ama

bence mesele bundan ibaret değildi. Böyle bir nefret, ancak aşırı yorgun bir bedende filizlenmiş olabilirdi. Françoise'ın saygıdan da fazla, uykuya ihtiyacı vardı.

Albertine üstündekileri çıkarmaya gittiğinde, bir an önce haber verebilmek için, telefonun ahizesine sarıldım, zalim Tanrıçalara yakardım, ama kendilerinde sadece, "Meşgul," sözüyle ifade edilen bir öfke uyandırabildim. Andrée biriyle konuşmaktaydı. Konuşmasının bitmesini beklerken, onca ressam, ustalıklı dekorları bekleyişin, somurtmanın, ilginin, tahayyülün ifadesine bahane teşkil eden XVIII. yüzyıl kadın portrelerini tekrar canlandırmaya çalıştığı halde, günümüz Boucher ve Fragonard'larının, *Mektup*, *Klavsen*, vs. yerine *Telefon Başında* diye adlandırılabilecek, dinleyen kadının dudaklarında, görülmediğini bildiği için alabildiğine gerçek bir tebessümün kendiliğinden biçimlendiği bir sahneyi nasıl olup da resmetmediklerini düşündüm. Nihayet Andrée'ye sesimi duyurabildim: "Yarın Albertine'i almaya gelecek misiniz?" Albertine ismini telaffuz ederken, Swann'ın, Guermantes Prensesi'nin davetinde bana, "Odette'i görmeye gelin," diyerek içimde uyandırdığı hevesi hatırlıyordum; her şeye rağmen, herkesin ve hattâ Odette'in bile gözünde, sadece Swann'ın ağzından çıktığında böylesine tam bir sahiplenme ifade eden bir ismin ne kadar etkileyici olduğunu düşünmüştüm. Her âşık oluşumda, bütün bir hayata, –tek kelimeyle özetlenen– böylesine bir el koyuşun, kimbilir ne hoş bir duygu olduğunu düşünmüştüm! Ama gerçekte, bir ismi bu şeklide telaffuz edebildiğimizde, ya bizim için önemini kaybetmiştir, ya da alışkanlık sevgiyi köreltmemiş, ama hoşluklarını acıya dönüştürmüştür. Yalan pek önemsiz bir şeydir, yalanların ortasında yaşar ve güler geçeriz, kimseye zarar vermediğimizi düşünerek yalan söyleriz, ama kıskançlık yalandan ötürü acı çeker ve yalanın gizlediğinden fazlısını görür (çoğu kez, sevgilimizin geceyi bizimle geçirmeyi reddedip tiyatroya gitmesinin tek sebebi, o gün sağlıksız görünen yüzünü bize göstermemektir); birçok defa da, gerçeğin ardında gizlenenleri görmez. Ama hiçbir şey elde edemez, çünkü yalan söylemediklerine yemin eden kadınlar, boğazlarına bıçak dayasanız, kişiliklerini itiraf etmemekte direnirler. Andrée'ye bir tek benim bu

şeklide "Albertine" diyebileceğimi biliyordum. Oysa hem Albertine'nin, hem Andrée'nin gözünde, hem de kendi gözümde bir hiç olduğumu hissediyordum. Aşkın karşısına çıkan imkânsızlığı da anlıyordum. Aşkın nesnesini, karşımızda yatan bedene hapsolmuş bir varlık zannederiz. Ama ne yazık ki, aşkın nesnesi, o varlığın, uzayın bütün noktalarındaki, geçmişteki ve gelecekteki uzantısıdır. O varlığın filan yerle, filan saatle bağlantısına sahip değilsek, ona sahip olamayız. Bütün bu noktalara ulaşmamız ise imkânsızdır. Bu noktalar bize gösterilse, onlara kadar uzanabilirdik belki. Ama el yordamıyla arar, bulamayız onları. Ardından da güvensizlik, kıskançlık, zulüm gelir. Saçma sapan bir iz peşinde değerli zamanlar kaybederiz ve gerçeğin yanından fark etmeden geçeriz.

Ama baş döndürücü bir hızla hareket eden hizmetçileri olan, çabucak parlayan Tanrıçalardan biri, şimdi de konuştuğum için değil, konuşmadığım için kızıyordu. "Konuşsanıza canım! Çok uzun zamandır hattasınız, kesiyorum." Ama dediğini yapmadı; hem Andrée'yi karşıma çıkardı, hem de, daima şairane olan telefon kızlarına yakışır şekilde, onu, Albertine'in arkadaşının evine, semtine, hattâ hayatına özgü atmosferle sarmaladı. "Siz misiniz?" dedi Andrée; sesleri şimşekten daha süratli kılma kudretine sahip olan tanrıça, sesini bana ânında ulaştırıyordu. "Dinleyin," dedim, "yarın Mme Verdurin'in evi hariç, nereye isterseniz gidin. Yarın ne pahasına olursa olsun, Albertine'i oradan uzak tutmak gerekiyor. –Halbuki tam da yarın oraya gidecekti. –Ya!"

Konuşmama ara verip tehdit işaretleri yapmam gerekti, çünkü Françoise, telefonu kullanmayı öğrenmemekte –sanki aşı kadar tatsız ve uçak kadar tehlikeli bir şeymiş gibi– ısrar ettiği ve bilmesinde sakınca olmayan, bizim yerimize yapabileceği konuşmalardan bizi kurtaramadığı halde, kendisinden özellikle gizlemek istediğim bir konuşma yaptığım an, derhal odama girmeyi alışkanlık haline getirmişti. Bir gündür oldukları yerde duran ve rahatlıkla bir saat daha durabilecek kimi eşyaları götürmek üzere toplayarak, bu davetsiz misafirin varlığı ve telefon kızı tarafından "kesilme" korkusu yüzünden her yanımı ateş bastığı için son derece gereksiz olan bir odunu şömineye

atarak oyalandıktan sonra, nihayet odadan çıktığında, "Afedersiniz," dedim Andrée'ye, "rahatsız edildim de... Yarın Verdurin'lere gideceği kesin mi? –Çok kesin, ama sizin istemediğinizi söyleyebilirim kendisine. –Hayır, tam tersine, belki ben de sizinle gelirim." Andrée sıkkın, adeta cüretimden korkmuş bir sesle, "Ya!" dedi, bu da cesaretimi iyice pekiştirdi. "Neyse, sizi boş yere rahatsız ettiğim için özür dilerim, hoşça kalın." "Yok canım," dedi Andrée ve (artık telefon kullanımı yaygınlaştığı için, bir zamanlar "çay davetleri"nde olduğu gibi, özel ifade kalıpları geliştiğinden) ekledi: "Sesinizi duyduğuma çok memnun oldum."

Ben de aynı şeyi söyleyebilirdim, üstelik gerçeği daha çok dile getirmiş olurdum, çünkü Andrée'nin, daha önce başkalarından bu kadar değişik olduğunu fark etmediğim sesi beni çok etkilemişti. Bunun üzerine, başka sesleri, özellikle kadın seslerini hatırladım, bazıları bir sorunun kesinliğiyle ve zihnin dikkatiyle yavaşlayan, bazıları, anlattıkları şeyin coşkulu akışıyla soluk soluğa kalan, hattâ tıkanan sesler geçti aklımdan; Balbec'te tanıştığım genç kızların tek tek her birinin, sonra Gilberte'in, büyükannemin, Mme de Guermantes'ın seslerini hatırladım, hepsini birbirinden farklı buldum; her biri kendine özgü bir dile göre biçimlenmiş, farklı bir müzik aleti çalmaktaydı; kendi kendime, eski ressamların üç dört müzisyen meleğinin Cennet'te kimbilir ne cılız bir konser verdiklerini düşündüm, oysa ben, bütün Seslerden oluşan ahenkli ve çoksesli selamların, onlarla, yüzlerle, binlerle, Tanrı'ya doğru yükselişine şahit olmaktaydım. Telefonun başından ayrılmadan önce, seslerin hızına egemen olan Tanrıça'ya, kelimeleri gökgürültüsünden yüz kat süratli kılan gücünü benim mütevazı sözlerim uğruna kullanma lütfunu bağışladığı için, birkaç kelimeyle teşekkür ettim. Ne var ki şükranlarıma aldığım tek cevap, sözümün yarıda kesilmesi oldu.

Albertine odama döndüğünde, onu olduğundan daha solgun gösteren, siyah saten bir elbise vardı üzerinde; soluk benizli, fevrî, havasızlıktan, kalabalık yerlerin atmosferi yüzünden ve belki de kötü alışkanlıklardan ötürü süzülüp solmuş bir Parisli kadına dönüşmüştü bu elbiseyle; kırmızı yanaklarla şen-

lenmeyen gözleri, her zamankinden daha endişeli görünüyordu. "Bilin bakalım az önce kime telefon ettim: Andrée'ye," dedim. "Andrée'ye mi?" diye haykırdı Albertine, böyle basit bir haberin gerektirmediği, bağırgan, şaşkın, heyecanlı bir sesle. "Geçen gün Mme Verdurin'e rastladığımızı size söylemeyi akıl etmiştir umarım." "Mme Verdurin'e mi? Hatırlamıyorum," diye cevap verdim, hem bu karşılaşmayla ilgilenmiyormuş izlenimini uyandırmak, hem de Albertine'in ertesi gün nereye gideceğini bana söylemiş olan Andrée'yi ele vermemek için, başka bir şey düşünüyormuşum gibi bir havaya bürünerek. Ama Andrée'nin beni ele vermediği, Verdurin'lere gitmesini ne pahasına olursa olsun engellemesini kendisinden rica ettiğimi ertesi gün gidip Albertine'e anlatmayacağı, daha önce de buna benzer tavsiyelerde bulunduğumu ona ifşa etmediği ne malumdu? Albertine'e asla laf taşımadığını söylemişti bana, ama zihnimin terazisinde Andrée'nin bu iddiası, Albertine'in onca zaman bana beslediği güvenin bir süredir çehresinden yok olduğu izlenimiyle eşit ağırlıktaydı.

Aşkta acı zaman zaman diner, ama hemen ardından, farklı bir biçimde tekrar başlar. Sevdiğimiz kadının bize ilk zamanlardaki gibi coşkulu bir yakınlık göstermediğini, sevgi dolu sözler söylemediğini görüp üzülürüz, bunları bizden esirgeyip başkalarına bahşetmesi, daha da çok acı verir; sonra daha da korkunç bir acı, bize bu ıstırabı unutturur, bir gece öncesi hakkında bize yalan söylediği, bizi mutlaka aldatmış olduğu şüphesine kapılırız; ardından bu şüphe de dağılır, sevgilimizin bize gösterdiği ilgiyle yatışırız; ne var ki, o zaman da, unuttuğumuz bir söz aklımıza gelir, birisi, onun ateşli bir âşık olduğunu söylemiştir, oysa biz hep sakin görmüşüzdür onu; başkalarıyla yaşadığı taşkınlıkları kafamızda canlandırmaya çalışırız, onun için ne kadar az şey ifade ettiğimizi hissederiz, biz konuşurken büründüğü sıkıntılı, özlem dolu, hüzünlü havayı fark ederiz, bizimle birlikteyken giydiği özensiz elbiseleri, kurşuni bir gökyüzüne benzeterek fark eder, başlangıçta gözümüzü kamaştırmak için giydiği kıyafetleri başkalarına sakladığını görürüz. Sevgilimiz aksine şefkatliyse, bir an mutluluktan havaya uçarız, ama davetkâr bir edayla dil çıkardığında, aynı hareketin kadınlara tek-

rarlana tekrarlana, Albertine'in belki benim yanımda bile o kadınları düşünmeden yaptığı, alışkanlıkla otomatikleşmiş bir işaret olduğunu düşünürüz. Sonra, bizden sıkıldığı duygusuna kapılırız yine. Ama aniden, bundan çok daha büyük bir ıstırapla, hayatının o fesat bilinmezliğini düşünürüz; eskiden gittiği, öğrenilmesi mümkün olmayan, belki şimdi de birlikte olmadığımız saatlerde gittiği, hattâ belki temelli yerleşmeyi tasarladığı yerleri, bizden uzakta olduğu, bize ait olmaktan çıktığı, bizimle birlikte olduğundan daha mutlu olduğu yerleri düşünürüz. Kısacası, kıskançlık, döner ışıklı bir fenerdir.

Kıskançlık, aynı zamanda, kovulamayan bir şeytandır, her defasında yeni bir şekle bürünerek çıkar ortaya. Bütün kıskançlıkların kökünü kazımayı, sevdiğimiz kadını ilelebet elimizde tutmayı başarsak bile, Kötülük Cini, öncekinden de acıklı bir başka şekle bürünür, o da, sadakati ancak zor kullanarak elde edebilmiş olmanın azabı, sevilmemenin ıstırabıdır.

Çoğu kez, Albertine'le aramızda, onun muhtemelen çaresi olmadığını düşündüğü için dile getirmediği şikâyetlerden oluşan bir sessizlik duvarı yükselirdi. Bazı gecelerde ne kadar şefkatli olsa da, Balbec'te bana, "Ne kadar sevimlisiniz!" derken gösterdiği içten coşkudan yoksundu; o zamanlar, sanki kalbini sakınmadan bana sunardı, oysa şimdi bazı şikâyetleri vardı, muhtemelen çaresi olmadığını düşündüğü için söylemediği, bu unutulması imkânsız sitemler, itiraf edilmemekle birlikte, ikimizin arasına, ya onun sözlerindeki anlamlı temkinliliği ya da aşılmaz bir sessizliğin mesafesini koyuyordu.

"Andrée'ye niçin telefon ettiğinizi sorabilir miyim? –Yarın ben de sizinle gelip Verdurin'lere, La Raspelière'den beri söz verdiğim ziyareti yapmak istiyorum, rahatsız olur mu diye sormak için aradım. –Nasıl isterseniz. Yine de sizi uyarmak isterim, bu gece feci bir sis var, yarın da devam eder mutlaka. Rahatsızlanmanızı istemediğim için söylüyorum. Tahmin edebileceğiniz gibi, kendi açımdan, bizimle gelmenizi tercih ederim. Zaten," diye ekledi Albertine kaygılı bir tavırla, "ben de Verdurin'lere gidip gitmeyeceğimden emin değilim. Bana o kadar nezaket gösterdiler ki, aslında gitmem gerekir. Sizden sonra bana en çok iyilik eden insanlardır onlar, ama hoşlanmadı-

ğım ufak tefek yanları var. Mutlaka *Bon Marché*'ye ya da *Trois Quartiers*'ye gidip beyaz bir bluz almam gerekiyor, bu elbise kapkara."

Onca insanın girip çıktığı, birbirine değdiği, birçok çıkışı bulunduğu için, çıkışta daha ileride bekleyen arabanızı bulamadığınızı rahatça söyleyebileceğiniz büyük mağazalardan birine Albertine'in tek başına gitmesine izin vermemeye kesin kararlıydım, ama her şeyden önemlisi, çok bedbahttım. Buna rağmen, Albertine'le görüşmeyi çoktandır kesmiş olmam gerektiğini fark edemiyordum; Albertine artık benim için, yürekler acısı bir döneme girmişti; bu dönemde, karşımızdaki insan zamana ve mekâna yayılır, bizim için artık o, bir kadın değil, açıklığa kavuşturamadığımız bir olaylar zinciri, çözümsüz bir sorunlar dizisi, kaybettiklerimiz yüzünden, gemileri batan Kserkses gibi gülünç biçimde dövmeye çalıştığımız bir denizdir. Bu dönem başladı mı, zorunlu olarak yenik düşeriz. Bunu bir an önce anlayıp, bu nafile, yorucu mücadeleyi fazla uzatmayan insana ne mutlu! Hayalgücünün sınırları içine hapsolan bu mücadelede, kıskançlık öyle utanç verici biçimde çırpınır ki, bir zamanlar, hep yanında olan kadın, sırf bir an başkasına baktı diye gizli bir aşk macerasından şüphelenen, acılar içinde kıvranan bir adam, daha sonra, onun tek başına, bazen âşığı olduğunu bildiği bir erkekle sokağa çıkmasına izin vermeye razı olur, hiç değilse bildiği bu işkenceyi, bilinmezliğe tercih eder. Mesele bir ritmi benimsemektir, daha sonra, alışkanlıkla bu ritmi izleriz. Hiçbir yemek davetinden vazgeçemeyen sinir hastalarının, daha sonra uzun dinlenme kürlerine bir türlü doyamadıklarını görürüz; daha çok kısa bir süre öncesinde hafifmeşrep olan kadınlar, tövbekâr hayatı sürerler. Sevdikleri kadını göz hapsinde tutmak için geçmişte uykularından feragat eden kıskançlar, onun arzularının, zamanın, muazzam ve esrarengiz dünyanın kendilerini aştığını anlayınca, önce sevgililerinin kendi başına sokağa, sonra yolculuğa çıkmasına izin verirler, sonra da ayrılırlar. Kıskançlık böylece besin yetersizliğinden sona erer; zaten bu kadar sürmesinin sebebi de, durmadan besin talep etmiş olmasıdır. Ben henüz bu noktanın çok uzağındaydım.

Şüphesiz Albertine'in zamanı, Balbec'tekine oranla çok daha büyük ölçüde bana aitti. Artık onunla birlikte, istediğim sıklıkta gezintiler yapma imkânına sahiptim. Paris çevresinde, kısa bir süre içinde, gemiler için limanlar neyse uçaklar için aynı işlevi gören uçak hangarları inşa edilmişti; ben de, bir gün La Raspelière yakınında atımı şaha kaldıran bir uçakla neredeyse mitolojik bir karşılaşma yaşadığımdan beri, uçağı adeta bir özgürlük simgesi olarak gördüğüm için, gezintilerimizi, günün sonunda bu havaalanlarından birinde noktalamaktan hoşlanıyordum – bütün sporlara meraklı olan Albertine'in de hoşlandığı bir programdı zaten. Albertine'le birlikte, denizi sevenler için bir dalgakıranda, hattâ kumsalda yapılan gezintiyi, gökyüzünü sevenler için de bir havacılık merkezinin etrafında dolaşmayı onca çekici kılan o aralıksız gidiş gelişlerin cazibesine kapılarak, havaalanlarına giderdik. Sık aralıklarla, kıpırtısız, adeta demir atmış dinlenen araçlardan birinin, tıpkı denizde dolaşmak isteyen bir turistin isteği üzerine kumda sürüklenen bir kayık gibi, çok sayıda teknisyen tarafından, zar zor çekildiğini görürdük. Sonra motor çalıştırılır, uçak ilerler, hızlanır ve nihayet bir anda, dik açıyla, ansızın muhteşem ve dikey bir yükselişe dönüşen yatay bir hızın, gergin, adeta kıpırtısız vecdi içinde, ağır ağır yükselirdi. Albertine sevinçten kabına sığamaz, uçak havalandıktan sonra geri dönen teknisyenlere sorular sorardı. Bu arada, uçaktaki yolcu, kısacık bir sürede kilometreler katederdi; gözlerimizi ayırmadığımız koca kayık, gökyüzünde minnacık bir nokta oluverirdi; gezinti tamamlanıp limana dönme vakti geldiğinde de, yavaş yavaş somutlaşır, cüsse ve hacim kazanırdı. Akşamın sükûnetini ve berraklığını enginde, bu ıssız ufuklarda tatmaya giden yolcu, dönüşte uçaktan yere atladığında, Albertine'le ben ona gıpta ederek bakardık. Sonra, havaalanından ya da ziyarete gittiğimiz bir müzeden, bir kiliseden, akşam yemeği saatinde eve birlikte dönerdik. Bununla birlikte, eve döndüğümüzde, Balbec'teki ender gezintilerimizden, bütün bir öğle sonrasını kapladığı için gurur duyduğum, sonra düşünürken, karşısında hiçbir şey düşünmeden, tatlı tatlı hayallere daldığımız bomboş bir gökyüzüne benzeyen Albertine'in hayatının geri kalan kısmı üzerinde, güzel birer çiçek tarlası

olarak gördüğüm gezintilerden döndüğüm zamanki gibi dingin olmazdım. O sıralar, Albertine'in zamanının şimdiki kadar büyük bir bölümüne sahip değildim. Buna rağmen, zamanı bana çok daha fazla aitmiş gibi gelirdi, çünkü sadece benimle birlikte geçirdiği –aşkımın bir lütuf kabul edip sevindiği– saatleri hesaba katardım; şimdiyse benden uzakta geçirdiği –kıskançlığımın, içinde endişeyle ihanet ihtimalleri aradığı– saatleri hesaba katıyordum yalnızca. Ertesi gün, böyle birkaç saat geçirmek isteyecekti. Ya acı çekmekten ya da sevmekten vazgeçmem gerekiyordu. Çünkü başlangıçta arzu tarafından yaratılan aşk, daha sonra da ıstıraplı bir kaygıyla beslenebilir ancak. Albertine'in hayatının bir bölümünün elimden kaçıp gittiğini hissediyordum. Aşk, mutluluk veren bir arzu bağlamında olduğu gibi, ıstıraplı bir kaygı bağlamında da, bir bütünün peşinde koşmaktır. Ancak fethedilmemiş bir bölüm kalmışsa doğup varlığını sürdürebilir. Ancak tamamına sahip olmadığımız şeyi sevebiliriz. Nasıl ki ben Verdurin'lere gitmek istediğimi belirtirken yalan söylüyorsam, Albertine de muhtemelen Verdurin'leri ziyarete gitmeyeceğini bildirirken yalan söylüyordu. O sadece kendisiyle birlikte çıkmamı engellemeye çalışıyordu, bense, gerçekleştirmeyi katiyen düşünmediğim bu tasarıdan aniden bahsederek, onun en hassas olduğunu tahmin ettiğim noktasına dokunmaya, gizlediği arzunun izini sürmeye ve ertesi gün bu arzuyu tatmin etmesine benim varlığımın engel olacağını, ona zorla itiraf ettirmeye çalışıyordum. Sonuç olarak, Verdurin'lere gitme isteğinden ansızın vazgeçmekle, bu itirafı yapmıştı.

"Verdurin'lere gelmek istemiyorsanız, Trocadéro'da bir hayır derneği yararına fevkalade bir temsil var," dedim. Temsile gitmesi önerimi bedbaht bir tavırla dinledi. Balbec'te onu ilk kıskandığım zamanlardaki gibi sert davranmaya başladım Albertine'e. Çehresinde hayal kırıklığı okunuyordu, bense, kız arkadaşımı kınarken, küçüklüğümde annemle babamın sık sık karşıma çıkardığı, anlaşılmamış çocukluğuma aptalca ve acımasız görünen sebeplerin aynılarını ileri sürüyordum. "Hayır," diyordum Albertine'e, "bu kederli görünümünüze rağmen, size acımam mümkün değil; hasta olsanız, başınıza bir felaket gelmiş olsa, bir yakınınızı kaybetmiş olsanız, acırdım size; bir hiç

için harcadığınız sahte duyarlılık düşünülecek olursa, belki de böyle bir olay sizi üzmeyebilir. Ayrıca, bizi çok sevdiklerini iddia eden, ama bizim için en ufak bir zahmete katlanamayan insanların, sözümona bize odaklanmış olan zihinleri, kendilerine emanet ettiğimiz, geleceğimizi belirleyecek mektubu postalamayı unutacak kadar dalgın olan insanların duyarlılığı benim hoşuma gitmiyor."

Konuşmalarımızın büyük bir bölümü ezberlenmiş sözlerden ibarettir; ben de, söylediğim bu sözlerin hepsini daha önce annemden duymuştum; hattâ, (gerçek duyarlılıkla yalancı duyarlılığı karıştırmamak gerektiğini bana her fırsatta açıklayan ve babam, Almanlar'dan nefret ettiği halde, kendisinin çok takdir ettiği Almanca'da birincisine *Empfindung*, ikincisine de *Empfindelei* dendiğini belirten) annem, bir keresinde, ben ağlarken, Neron'un belki sinirli bir mizaca sahip olduğunu, ama bunun, kötülüğünü hafifletmediğini söylemişti bana. Doğruyu söylemek gerekirse, tıpkı büyüdükçe ikiye bölünen bitkiler gibi, ben de başlangıçta sadece duyarlı bir çocukken, şimdi o çocuğun karşısında, onun tam zıddı, sağduyu sahibi, başkalarının marazi duyarlılığına karşı sert bir adam, annemle babamın geçmişte benim nazarımdaki görünümlerine benzeyen bir adam yer almaktaydı. Şüphesiz her insan, yakınlarının hayatını kendinde devam ettirmek zorunda olduğundan, başlangıçta benliğimde bulunmayan ağırbaşlı ve alaycı adam, duyarlı kişiliğe katılmıştı ve benim de şimdi, eskiden annemle babamın olduğu gibi olmam doğaldı. Üstelik, bu yeni benlik daha şekillenirken, dilini de, küçükken bana hitap edilirken kullanılan alaylı ve azarlayan dilin hatırasında hazır buluyordu; şimdi benim başkalarına hitap ederken kullanmak durumunda olduğum bu dil, belki ben taklitle ve anıların çağrışımıyla onu hatırladığım için, belki ayrıca üreme gücünün incelikli, esrarengiz işlemeleri tıpkı bir bitkinin yaprağını işlercesine, ben farkında olmadan, beni dünyaya getirenlerin tonlamalarını, jestlerini, tutumlarını aynen benliğime aktardığı için, ağzımdan doğal olarak dökülmekteydi. Bazen Albertine'le ağırbaşlı adam rolünde konuşurken, büyükannemi duyar gibi oluyordum. Zaten annemin de, kapıyı aynı babam gibi çaldığım için, babam geldi zannettiği olmuştu

(bilinçdışı, karanlık bazı akımlar, parmaklarımın en küçük hareketini bile, annemle babamın devrelerine uyduracak şekilde yönlendiriyordu). Öte yandan, zıt ögelerin çiftleşmesi, hayatın kanunu, döllenmenin ana ilkesi ve ileride göreceğimiz gibi, birçok felaketin de sebebidir. Genellikle bize benzeyen şeyden nefret ederiz, kendi kusurlarımız, başkasında gördüğümüzde, çileden çıkarır bizi. Hele kusurların safça belli edildiği yaşı geçmiş ve örneğin en kritik anlarda bile, buz gibi bir yüz ifadesi takınmayı alışkanlık haline getirmiş biri, kendinden daha genç veya daha saf, daha salak biri aynı kusurları sergilediğinde, iyice lanetler onu. Bazı duyarlı insanlar, kendilerinin bastırdığı gözyaşlarını bir başkasında görmeye tahammül edemezler. Ailelerde, sevgiye rağmen, hattâ bazen sevgi ne kadar yoğunsa o kadar artan anlaşmazlıkların sürüp gitmesinin sebebi, bu aşırı benzerliktir. Belki bende ve benim gibi daha birçok kişide, sonradan gelişen ikinci kişilik, birincinin bir başka yüzüydü sadece; kişiliğin kendine bakan yüzü coşkulu ve duyarlı, başkalarına bakan yüzüyse bilge bir Mentor'du. Belki annemle babam için de, bana göre mi, kendi içlerinde mi değerlendirildiklerine bağlı olarak, aynı şey söz konusuydu. Büyükannemle annemin bana karşı sertliklerinin bilinçli olduğu ve hattâ zorlarına gittiği açıkça belliydi, ama babamın soğukluğu, duyarlılığının dışa dönük yüzü olamaz mıydı? Belki de eskiden insanların babam hakkında söylediği, bana hem şeklen son derece beylik, hem de içerik bakımından yanlış gelen, "Buz gibi görünümünün ardında, olağanüstü bir duyarlılık gizlidir; her şeyden çok da, duyarlılıktan utanma vardır onda," sözleriyle ifade edilen şey, bu çifte kişiliğin, iç dünyaya dönük yüzle sosyal ilişkiler yüzünün insani gerçeğiydi. Aslında, babamın, gerektiğinde ciddi, bilgece düşüncelerle, sakil duyarlılık gösterilerine karşı alayla bezenen sükûneti, belki de hiç dinmeyen, gizli fırtınalar barındırıyordu içinde ve ben de, şimdi, aynı sükûneti herkesin karşısında sergiliyor, özellikle de bazı koşullarda, Albertine'in karşısında bu sükûneti katiyen elden bırakmıyordum.

Sanıyorum o gün gerçekten Albertine'den ayrılmaya karar vermek ve Venedik'e gitmek üzereydim. Beni tekrar bu ilişkiye mahkûm eden şey, Normandiya oldu; Albertine, benim bir za-

manlar onu kıskandığım yer olan Normandiya'ya gitmek gibi bir niyet sergilemiş değildi (tasarıları, asla hatıralarımın sancılı noktalarına değmezdi, bu konuda şanslıydım); ama ben, "Teyzenizin Infreville'de oturan hanım arkadaşından bahsettiğimi farzedin," dediğimde, o, öfkeyle, tartışırken mümkün olduğunca çok delil ileri süren herkes gibi, benim yanıldığımı, kendisinin haklı olduğunu kanıtlayabilmenin heyecanıyla cevap verdi: "Teyzemin, hiçbir zaman Infreville'de oturan bir arkadaşı olmadı, ben de oraya hayatımda gitmedim." Bir akşam bana uydurduğu yalanı, çok alıngan bir hanımın çay davetine mutlaka gitmesi gerektiğini, bu yüzden benim dostluğumu ve hattâ hayatını kaybedecek olsa, vazgeçemeyeceğini söylediğini unutmuştu. Yalanını hatırlatmadım ona. Ama bu yalan beni mahvetti. Ayrılmayı bir kez daha erteledim. Aşkla sevilmek için içtenliğe, hattâ yalanda ustalığa bile gerek yoktur. Burada, aşkla, karşılıklı işkenceyi kastediyorum. O akşam Albertine'le, tıpkı kusursuz bir insan olan büyükannemin benimle konuştuğu gibi konuşmaktan, onunla birlikte Verdurin'lere gideceğimi söylerken, bize bir kararını, daima kararın kendisiyle son derece orantısız bir telaş yaratacak şekilde bildiren babam gibi sert ve kaba davranmaktan hiçbir rahatsızlık duymuyordum. Babam da, aynı gönül rahatlığıyla, ufacık bir şey için, aslında bizde yarattığı sarsıntıyla orantılı şekilde, bu kadar üzülmemizi gülünç bulurdu. Babamın bu keyfî, değişken kararları –ve büyükannemin katı sağduyusu–, onca zaman dışında kaldıkları ve çocukluğum boyunca acı çektirdikleri duyarlı mizacıma eklenmiş, onu tamamlamışlardı; buna karşılık, bu duyarlı mizaç onlara, tam olarak hangi noktaları hedef alacakları konusunda kesin bir bilgi veriyordu; en iyi muhbir, eski bir hırsız veya düşman ülkenin vatandaşıdır. Bazı yalancı ailelerde, görünürde belirli bir neden olmaksızın ağabeyini ziyarete gelen ve tam kapıdan çıkmak üzereyken, cümlesinin arasına bir soru sıkıştırıp cevabını bile dinlemezmiş gibi görünen kardeş, özellikle bu tavrıyla, bu sorunun cevabını öğrenmek için ziyarete gelmiş olduğunu ele verir, çünkü ağabeyi, kendisinin de sık sık takındığı o kayıtsız edayı, son dakikada, adeta parantez içinde söylenen sözleri gayet iyi bilir. Aile içinde konuşmadan anlaşmayı sağlayan o

örtük dile alışkın hastalıklı aileler, akraba duyarlılıklar, kardeş mizaçlar da vardır. Sinirli bir mizaca sahip biri kadar sinir bozucu olabilecek kimse var mıdır? Ayrıca, benim bu durumlarda benimsediğim davranışın daha genel, daha derin bir sebebi vardı belki. Sevdiğimiz birinden nefret ettiğimiz o kısacık, ama kaçınılmaz anlarda –sevmediğimiz kişilerle ilgili olarak bazen bu anlar ömür boyu sürer– karşımızdaki bize acımasın diye, iyi yürekli görünmek istemeyiz, aksine, mümkün olduğunca fesat ve mutlu görünmek isteriz, mutluluğumuz gerçekten nefret uyandırsın, tesadüfi ya da sürekli düşmanımızın ruhunun yaralasın isteriz. Kimbilir kaç kişinin yanında, sırf "başarılarım" onlara ahlaksızlık gibi görünsün, onları iyice öfkelendirsin diye, kendime iftira etmişimdir! Aslında bu yolun tam tersini izlememiz, iyi duygularımızı titizlikle gizleyeceğimize, onları övünmeden göstermemiz gerekirdi. Hayatta hiç nefret etmeyip hep sevebilsek, bu çok kolay olurdu. Çünkü o zaman, sırf başkalarını mutlu edebilecek, duygulandırabilecek, bizi onlara sevdirebilecek sözler söylemek, bize mutluluk verirdi.

Şüphesiz Albertine'in karşısında bu kadar sinir bozucu olmaktan ötürü biraz vicdan azabı çekiyor, "Ben onu sevmesem, daha çok minnet duyardı bana, çünkü kötü davranmazdım ona; ama öte yandan, şimdiki kadar iyi de davranmayacağıma göre, değişen bir şey olmazdı," diye düşünüyordum. Kendimi haklı çıkarmak için, kendisini sevdiğimi söyleyebilirdim. Ama bu aşkın itirafı, Albertine için yeni bir bilgi olmayacağı gibi, onu benden, tek bahanesi aşk olan haşinliğimin ve sinsiliğimin soğutmadığı kadar soğutacaktı belki. İnsanın sevdiğine karşı haşin ve sinsi olması son derece doğaldır. Başkalarına gösterdiğimiz ilgi, onlara karşı yumuşak ve isteklerine saygılı davranmamızı engellemiyorsa, bu ilgi sahte bir ilgi demektir. Başkalarına karşı ilgisizizdir. İlgisizlik de kötülük etme isteği uyandırmaz.

Gece ilerliyordu; eğer barışacak, tekrar kucaklaşacaksak, Albertine yatıncaya kadar kaybedecek zamanımız yoktu. Henüz ikimiz de ilk adımı atmamıştık.

Albertine'in nasılsa kızgın olduğunu hissettiğimden, bunu fırsat bilip Esther Lévy'den söz ettim. "Bloch, kuzini Esther'i yakından tanıdığınızı söyledi." (Yalan söylüyordum.) "Görsem

tanımam," dedi Albertine, dalgın bir tavırla. "Fotoğrafını gördüm," diye öfkeyle ekledim. Bunu söylerken Albertine'e bakmıyordum, dolayısıyla yüzündeki ifadeyi görmedim; hiçbir şey de söylemediği için, sözlerime karşılık alamamış oldum.

Böyle akşamlarda, Albertine'in yanında yaşadığım duygu Combray'de annemin öpücüğünün verdiği huzur değil, aksine, annemin bana güç bela bir iyi geceler dediği, hattâ, bana kızdığı ya da evde misafir olduğu için odama bile çıkmadığı gecelerin yürek daralmasıydı. Bu yürek daralması, bir süre boyunca aşkta uzmanlaşmış, tutkular bölündüğünde aşka tahsis edilmişti; şimdi, bu yürek daralmasının aşka aktarımı değil, ta kendisi, tıpkı çocukluğumdaki gibi yine bölünmez olmuştu ve bütün tutkulara uzanıyordu; Albertine'i aynı anda hem bir sevgili, hem bir kız kardeş, hem bir kız evlat, hem de iyi geceler öpücüğüne yine çocukça bir ihtiyaç duymaya başladığım bir anne gibi yatağımın yanında tutamama korkusu, bütün duygularıma sinmişti, hayatımın, bir kış günü kadar kısa görünen bu zamansız akşamında, yine bütün duygularım bir araya toplanmakta, bütünleşmekteydi sanki. Ama çocukluğumdaki yürek daralmasının aynısını yaşamama karşılık, bunu bana yaşatan insanın değişmesi, bende uyandırdığı farklı duygular ve ayrıca kişiliğimdeki değişim, bu yürek daralmasını yatıştırmasını, bir zamanlar annemden istediğim gibi Albertine'den istememi engelliyordu. Artık çocukluğumdaki gibi, "Kederliyim," demeyi bilmiyordum. Başarılı bir sonuca ulaşma yolunda bana hiçbir adım attırmayan alakasız şeyler hakkında istemeye istemeye konuşmakla yetiniyordum. Bana acı çektiren sıradanlıkların ortasında, olduğum yerde sayıyordum. Sırf aşkımızla bağlantılı olduğundan ötürü, önemsiz bir gerçeği keşfeden kişiyi yüceltmemize, hattâ bize daha sonra gerçekleşen sıradan bir olayı haber veren falcının tesadüfi başarısını göklere çıkarmamıza sebep olan zihinsel bencillikle, Balbec'te bana, "Bu kız size kederden başka bir şey getirmeyecek," dediği için, Françoise'ı, neredeyse Bergotte'tan ve Elstir'den üstün buluyordum.

Her geçen dakika beni iyi geceler dileğine biraz daha yaklaştırıyordu; nihayet iyi geceler diledi. Ama o geceki öpücükte Albertine'in kendisi yoktu; benimle buluşamayan bu öpücük,

beni öyle bir kaygı içinde bırakmıştı ki, onun kapıya gidişini kalbim çarparak izlerken, şunlar geçiyordu aklımdan: "Onu çağırmak, alıkoymak, barışmak için bir bahane bulacaksam acele etmem gerekiyor, birkaç adım daha attı mı, odadan çıkmış olacak; iki adım kaldı, bir adım kaldı, kapının tokmağını çeviriyor, açıyor, çok geç artık, kapı arkasından kapandı!" Belki de her şeye rağmen çok geç değildi. Tıpkı eskiden Combray'de, annem öpücüğüyle beni sakinleştirmeden yanımdan ayrıldığı zamanlarda olduğu gibi, Albertine'in peşinden fırlamak istiyor, onu tekrar görmezsem huzura kavuşamayacağımı, bu tekrar görüşün, daha önce yaşanmamış, muazzam bir şeye dönüşeceğini ve bu kederden tek başıma kurtulamazsam, Albertine'e gidip dilenmek gibi utanç verici bir alışkanlık edineceğimi hissediyordum; Albertine kendi odasına girdikten sonra yataktan fırladım, odasından çıkıp beni çağıracağını umarak koridorda bir ileri, bir geri yürüdüm; hafifçe seslenirse duyamam korkusuyla kapısını önünde hiç kıpırdamadan dikilip durdum; odama dönüp, şansıma, mendilini, çantasını unutmuş mu diye baktım, lazım olabileceğini düşünerek odasına gitmeme bahane olabilecek herhangi bir eşya aradım. Hiçbir şey bulamadım odamda. Tekrar kapısının önüne dikildim. Ama kapının aralığından sızan ışık kaybolmuş, Albertine lambayı söndürüp yatmıştı; orada kıpırdamadan durup bilmem hangi talihin umuduyla, nafile bekledim; çok uzun zaman sonra, soğuktan donmuş halde odama dönüp yorganın altına girdim ve sabaha kadar ağladım.

Bazen de böyle gecelerde, Albertine'den bir öpücük koparmak için hileye başvururdum. Albertine'in, yatağa uzandığında uykuya ne kadar hızlı daldığını bildiğimden (bunu kendi de bilir, yatağa uzandığı anda, içgüdüyle, ona hediye etmiş olduğum terliklerle yüzüğünü çıkarıp tıpkı kendi odasında yatmadan önce yaptığı gibi, yanı başına koyardı), ne kadar derin uyuduğunu ve ne kadar tatlı uyandığını bildiğimden, onu yatağıma yatırıp bir şey alma bahanesiyle odadan çıkardım. Ben döndüğümde Albertine uyumuş olur, tam cepheden bakıldığında dönüştüğü öteki kadını görürdüm karşımda. Ama hemen ardından kişilik değiştirirdi, çünkü ben de yanına uzanır, yine profilden görürdüm onu. Elimi eline, omzuna, yanağına bastı-

rabilirdim, Albertine uyumaya devam ederdi. Başını ellerimin arasına alıp döndürebilir, dudaklarıma değdirebilir, kollarını boynuma dolayabilirdim, Albertine hiç durmayan bir saat gibi, hangi konumda olursa olsun yaşamaya devam eden bir hayvan gibi, nasıl bir destek bulursa bulsun, dalları uzamaya devam eden tırmanıcı bir bitki, bir kahkahaçiçeği gibi, uyumaya devam ederdi. Sadece nefesi, benim her dokunuşumla değişirdi; benim çaldığım bir müzik aletiydi sanki, çeşitli tellerinden farklı notalar çıkararak modülasyonlar yaptırırdım ona. Kıskançlığım yatışırdı, çünkü Albertine'in sadece nefes alan bir varlık haline geldiğini, bundan ibaret olduğunu hissederdim, düzenli soluğu da bunu kanıtlardı; tamamen akışkan, ne sözlerin ne de sessizliğin kalınlığına sahip olan, her türlü kötülükten habersiz, bir insandan çok, içi oyulmuş bir kamıştan çıkan nefese benzeyen, böyle anlarda, Albertine'in hem maddi hem manevi anlamda her şeyden kopuk olduğunu hissettiğimden, benim nazarımda gerçekten cennete ait olan bu salt fizyolojik işlev, meleklerin şarkısıydı. Buna rağmen, belki de o solukta, hafızayla gelen birçok insan isminin gezindiğini düşünürdüm ansızın.

Bazen bu müziğe insan sesi de eklenirdi. Albertine birkaç kelime söylerdi. Bu kelimelerin anlamını çözebilmeyi o kadar isterdim ki! Daha önce aramızda bahsi geçmiş olan, benim kıskandığım birinin adı dökülürdü bazen dudaklarından, ama ben bedbaht olmazdım, çünkü bu ismi ona söyleten hatıra, bu konuda benimle yaptığı konuşmaların hatırasıymış gibi görünürdü. Ne var ki, bir gece, gözleri hâlâ kapalı, uyanmak üzereyken, bana hitaben, şefkatli bir sesle, "Andrée," dedi. Telaşımı belli etmedim. "Rüya görüyorsun, ben Andrée değilim," dedim gülerek. O da gülümsedi: "Yok canım, öğleden sonra Andrée'yle ne konuştunuz diye soracaktım. –Bana sanki onun yanında da böyle yatmışsın gibi geldi. –Yo, hayır, hiçbir zaman," dedi Albertine. Yalnız, bu cevabı vermeden önce, bir an yüzünü ellerinin arkasına gizlemişti. Demek ki Albertine'in sessizlikleri birer perdeydi, yüzeydeki şefkatinin altında, yüreğimi parçalayacak binbir hatıra yatıyordu – demek ki hayatı, başkaları, alakasız kişiler söz konusu olduğunda, gündelik gevezeliklerimizi oluşturan, alay ederek, gülerek anlattığımız, dedikodusunu

yaptığımız, ama bir insan kalbimizin derinliklerinde kaybolmuşsa, onun hayatını aydınlatan çok değerli bir bilgi gibi gördüğümüz, o altta yatan âlemi tanıyabilmek uğruna kendi dünyamızdan seve seve vazgeçeceğimiz olaylarla doluydu. O zaman, Albertine'in uykusu, yarısaydam maddesinin dibinden zaman zaman bir sırrın anlaşılmaz itirafının yükseldiği, olağanüstü, sihirli bir âlemmiş gibi gelirdi bana. Ama genellikle, Albertine uyurken masumiyetine kavuşmuş gibi görünürdü. Benim yatırdığım, ama uykusunda hemen benimsediği konumda, bana güvenirmiş gibi görünürdü. Her türlü kurnazlık ve bayağılık ifadesi çehresinden silinir, kolunu bana doğru uzatıp eliyle bana dokunan Albertine'le benim aramda, sanki mutlak bir teslimiyet, kopmaz bir bağ olurdu. Zaten uykusu onu benden ayırmaz, aramızdaki sevgi duygusunu, onun içinde devam ettirirdi; uykusunun, daha ziyade geri kalan şeyleri ortadan kaldırmak gibi bir etkisi vardı; Albertine'i öper, dışarıda biraz yürüyüp geleceğimi söylerdim; Albertine gözkapaklarını hafifçe aralar, şaşkın bir tavırla –gerçekten de gecenin ortasında olurduk– bana "Nereye böyle canım?" der, adımı da söyler ve derhal uykuya dalardı. Uykusu, hayatın geri kalanının silinmesi gibi bir şeydi, üzerinde ara sıra bildik sevgi sözlerinin uçuştuğu tekdüze bir sessizlikti. Bu sözleri birbirine yaklaştırarak, saf bir aşkın katışıksız konuşmalarını, gizli yakınlığını oluşturmak mümkündü. Bu sakin uyku, tıpkı çocuğunun iyi uyumasına sevinen, değer veren bir anne gibi mutlu ederdi beni. Albertine'in uykusu da gerçekten bir çocuğun uykusuna benzerdi. Uyanışı da, yine bir çocuk gibi, daha nerede olduğunu bile anlamadan, o kadar doğal, o kadar tatlı olurdu ki, bazen kendi kendime, acaba benimle yaşamaya başlamadan önce de yalnız uyumamaya, gözlerini açtığında yanında birini bulmaya alışık mıydı diye düşünüp korkuya kapılırdım. Ama çocuksu sevimliliği ağır basardı. Yine bir anne gibi, hep böyle keyifli uyanmasına şaşar, hayran olurdum. Birkaç saniye içinde bilinci yerine gelir, birbiriyle bağlantısız tatlı sözler söyler, adeta cıvıldardı. Genellikle dikkati çekmeyen, şimdi neredeyse aşırı güzelleşmiş olan ve gözkapakları düştüğünden beri temas kuramadığım kapalı gözlerinin uykuda kaybettiği müthiş önemi, boynu devralırdı.

Nasıl ki kapalı gözler, bakışların fazlasıyla ifade ettiği her şeyi silerek çehreye masum ve ciddi bir güzellik katarsa, Albertine'in uyanırken söylediği, anlamsız olmayan, ama sessizliklerle bölünen sözlerinde de, normal konuşmalar gibi sürekli birtakım sözel alışkanlıklarla, tekrarlarla, hatalarla kirlenmeyen, saf bir güzellik vardı. Zaten Albertine'i uyandırmaya karar verirken, korkmama hiç gerek yoktu, uyanışının, geçirdiğimiz geceyle katiyen alakalı olmayacağını, sabahın gecenin içinden doğması gibi, uykusunun içinden doğacağını bilirdim. Gülümseyerek gözkapaklarını araladığı anda dudaklarını bana doğru uzatır, o daha hiçbir şey söylemeden, ben o dudakların, sessiz bir bahçenin güneş doğmadan önceki tatlı serinliği gibi huzur veren diriliğini tadardım.

Albertine'in, belki Verdurin'lere gideceğini, sonra da gitmeyeceğini söylediği akşamın ertesi günü, sabah erkenden uyandım ve daha yarı uykudayken, içimdeki sevinçten, kış mevsiminin arasına sıkışmış bir bahar gününün başladığını anladım. Dışarıda, porselen tamircisinin boynuzundan iskemle hasırcısının borazanına, güneşli günlerde Sicilyalı bir çobanı andıran keçi çobanının kavalına, çeşitli enstrümanlar için ustalıkla bestelenmiş popüler ezgiler, sabah havasını, "Bir bayram günü uvertürü" halinde orkestraya uyarlamaktaydılar. Harika bir şey olan işitme duyusu, sokağı yanı başımıza getirir, tek tek bütün çizgilerini, gelip geçen bütün şekilleri bize çizer, renklerini gösterir. Ekmek fırınının ve peynircinin, bir önceki günün akşamında bütün kadın mutluluğu imkânlarının üzerine kapanan demir kepenkleri, şimdi, tıpkı demir alan ve saydam denizde süzülmeye hazırlanan bir geminin hafif makaraları gibi, yukarıya doğru, genç tezgâhtar kızların hayaline açılıyordu. Belki bir başka semtte olsam, bu kaldırılan kepenk sesi, yegâne mutluluğum olurdu. Ama bu semtte beni mutlu eden daha onlarca ses vardı ve geç saate kadar uyuyup bunlardan bir tekini bile kaçırmak istemiyordum. Eski aristokrat mahallelerinin büyüsü, aynı zamanda birer halk mahallesi olmalarından kaynaklanır. Tıpkı eskiden bazı katedrallerin ana kapısının önündeki satıcılar gibi, (hattâ bazı katedral kapıları onların ismiyle anılır, örneğin Rouen Katedrali'nin kapısı, kitapçılar mallarını kapıya

dayayıp sergilediği için, "Kitapçılar" kapısı diye bilinir), çeşitli küçük esnaf, bu kez seyyar olarak, soylu Guermantes Konağı'nın önünden geçer ve ara sıra, geçmişin kiliseye bağlı Fransa'sını getirirdi akla. Çünkü birbirine bitişik küçük evlere seslenerek yaptıkları çağrı, birkaç istisna dışında, şarkıya hiç benzemezdi. *Boris Godunov*'un ve *Pelleas*'ın –fark edilmesi zor bazı varyasyonlarla azıcık renklendirilmiş– söylevleri gibi, bu çağrıların da şarkı denecek yanı yoktu; öte yandan, rahiplerin ayin sırasında okudukları ilahileri hatırlatırlardı; bu sokak sahneleri, ayinin kalender, panayırımsı, buna rağmen yarı yarıya dinsel karşılığıdır. Albertine benimle birlikte yaşamadan önce, sokak satıcılarını dinlemekten hiç bu kadar zevk almamıştım; bu sesler, sanki neşeyle Albertine'in uyanışını müjdeliyorlardı bana; dışarıdaki hayatla ilgilenmeme sebep oldukları için de, aziz bir varlığın, gönlümce, sürekli mevcudiyetinin ne kadar huzur verici bir nimet olduğunu daha çok hissettiriyorlardı. Sokakta satılan, şahsen nefret ettiğim yiyeceklerden bazılarına Albertine bayılırdı; o kadar ki, Françoise genç uşağını gönderip bu yiyeceklerden aldırır, delikanlı, halk kalabalığına karıştığı için biraz utanırdı belki. Bu sessiz sakin mahallede, (gürültüler artık Françoise için üzüntü kaynağı olmaktan çıkmış, benim içinse, mutluluk kaynağı haline gelmişti) açık seçik duyulan seslerin her biri, kendi farklı perdesinde, tıpkı *Boris*'in o halka özgü müziğinde, müzikten çok bir lisana benzeyen yığınların müziğinde olduğu gibi, bir notanın bir başka notaya yönelmesiyle başlangıçtaki tonlaması pek değişmeyen ve halktan insanların seslendirdiği resitatifler halinde odama ulaşırdı. "Hadii! Deniz salyangozu, on santime deniz salyangozu" haykırışı duyuldu mu, o korkunç denizkabuklarının satıldığı külahlara koşulurdu; Albertine olmasa, aynı saatlerde satıldığını duyduğum salyangozlar kadar, deniz salyangozlarından da iğrenirdim. Salyangoz satıcısı da yine Mussorgski'nin neredeyse şarkı denemeyecek söylevlerini hatırlatırdı, ama sadece onu hatırlatmazdı. Çünkü salyangoz satıcısı, "Salyangozlar taze, salyangozlar güzel," diye, neredeyse "konuştuktan" sonra, adeta Maeterlinck'in, Debussy tarafından müziğe uyarlanan hüznü ve muğlaklığıyla, *Pelleas*'ın bestecisini Rameau'ya benzeten ("Mağlup olacaksam,

beni mağlup eden sen mi olmalıydın?") o acıklı finalleri hatırlatan, dokunaklı bir ezgiyle eklerdi: "Düzinesi otuz santime..."

Anlamı son derece açık olan bu kelimelerin niçin bu kadar uygunsuz şekilde, esrarengiz ve derin bir tonda, iç çekerek söylendiğini hiçbir zaman anlayamamışımdır; sanki Melisande'ın mutluluk getiremediği eski sarayda herkesi kedere boğan sırdı söylediği veya yalın sözlerle bilgeliği ve kaderi anlatmaya çalışan yaşlı Arkel'in derin bir düşüncesiydi. Hattâ yaşlı Allemonde kralının veya Golaud'nun, "Burada neler olduğunu bilemeyiz. Tuhaf görünebilir. Belki de her olayın bir anlamı vardır," veya, "Korkuya mahal yok... Herkes gibi esrarengiz bir insancıktı o da," derken giderek yumuşayan sesleri hangi notaların üzerinde yükseliyorsa, salyangoz satıcısı da aynı notalarla, sonu olmayan bir ağıt gibi, "Düzinesi otuz santime..." diye tekrarlardı. Ne var ki, bu metafizik yakınma, sonsuzluğun sınırında tükenmeye fırsat bulamadan, canlı bir borazan sesiyle bölünürdü. Bu sefer yiyecek satılmıyordu, güfte şöyleydi: "Köpek kırkarım, kedi kırkarım, kuyruk, kulak keserim."

Elbette her satıcının hayalgücü ve zekâsı, yatağımdan dinlediğim bütün bu ezgilerin sözlerine sık sık çeşitlemeler getirirdi. Bununla birlikte, bir kelimeyi, özellikle iki defa tekrarlandığında, bir sessizlikle ortadan bölen törensel bir es, daima eski kiliseleri çağrıştırırdı. Eskici, bir eşeğin çektiği küçük arabasıyla, elinde bir kırbaç, tek tek her evde durup avluya girer, ilahi okur gibi, "Eskici, eskici geldi eski...ci," diye bağırırdı; eskici kelimesinin son iki hecesi arasında sanki "*Per omnia saecula saeculo...rum*" ya da "*Requiescat in pa...ce*" dermiş, Gregorius dinsel ezgileri okurmuş gibi, es verirdi, oysa muhtemelen eskilerinin ölümsüz olduğuna inanmıyor ve onları, huzur içindeki nihai uykuda giyilmek üzere, kefen niyetine satmıyordu. Sabahın bu erken saatinde bile ezgiler birbirine karışmaya başladığından, manav kadın da aynı şekilde, el arabasını iterek, duasında Gregorius ezgilerindeki bölünüşten yararlanırdı:

Körpecik bunlar, yemyeşil bunlar
Enginarlar taze güzel
Enginn-nar

Halbuki büyük ihtimalle ne antifonlardan haberi vardı, ne de dördü matematik bilimlerini, üçü de dil bilimlerini simgeleyen yedi perdeden.

Üzerinde önlüğü, başında Bask beresi, elinde değneğiyle bir adam, evlerin önünde durur, güneydeki memleketinin güneşli günlere yakışan pırıltılı havalarını kavalıyla, gaydasıyla çalardı. İki köpeği ve önüne kattığı sürüsüyle birlikte geçen keçi çobanıydı bu. Uzaktan geldiği için, bizim mahalleden oldukça geç bir saatte geçerdi; kadınlar, ellerinde birer kâseyle, yavrularını güçlendirecek sütü almak üzere koşuşurdu. Ama daha sağlık dağıtan çobanın Pirene havaları bitmeden, "Bıçaklar, makaslar, usturalar," diye bağıran bileycinin çanı karışırdı araya. Testere bileyicisi onunla rekabet edemezdi, çünkü herhangi bir enstrümanı yoktu ve "Bilenecek testereniz var mı, bileyici geldi," diye seslenmekle yetinirdi; bu arada kalaycı, daha neşeli bir sesle, kalayladığı her şeyi, tencere, kazan diye tek tek saydıktan sonra, nakaratına geçerdi:

Kal kal
Kalaycı,
Yeri göğü kalaylarım
Yama yaparım
Delik tıkarım
Kal kal kalaycı;

ufak tefek İtalyanlar ise, kaynana zırıltısıyla, ellerinde –kazanan ve kaybeden– numaraların işaretli olduğu, kırmızıya boyalı iri teneke kutularla geçer, "Haydi hanımlar, oyuna gelin, eğlenceye gelin, " diye haykırırlardı.

Françoise, bana *Le Figaro*'yu getirdi. Gönderdiğim yazının hâlâ yayımlanmamış olduğunu öğrenmem için gazeteye şöyle bir göz gezdirmem yeterli oldu. Françoise, Albertine'den haber de getirmişti: Odama gelmek için izin istiyor, ayrıca Verdurin'leri ziyarete gitmekten vazgeçtiğini, Andrée'yle birlikte biraz ata bindikten sonra, benim tavsiyeme uyup Trocadéro'daki (o kadar şatafatlı olmamakla birlikte şimdiki gala matinelerine benzeyen) "özel" matineye gideceğini bildiriyordu. Belki de

ahlaksızca bir arzu olan Mme Verdurin'i ziyaret etme isteğinden vazgeçtiğini öğrendiğimden, gülerek, "Gelsin!" dedim ve Albertine'in istediği yere gidebileceğini, aldırmayacağımı düşündüm. Akşamüzeri gün batımında, muhtemelen başka biri, kederli bir adam olacağımı, Albertine'in attığı her adıma, sabahın bu erken saatinde ve bu güzel havada akla gelmeyen bir önem atfedeceğimi biliyordum. Tasasızlığımın nedenini açıkça görüyor, fakat yine tasalanmıyordum. "Françoise, uyandığınızı, rahatsız olmayacağınızı söyledi," dedi Albertine içeri girdiğinde. Albertine'in en büyük iki korkusundan biri pencereyi yanlış bir zamanda açıp üşütmeme sebep olmak, diğeri de ben uyuklarken odama girmek olduğu için, ekledi: "Umarım hata etmemişimdir. Bana

Kim bu pervasız ölümlü eceline susamış gelen?

dersiniz diye korktum." Sonra beni çok rahatsız eden o kahkahasıyla güldü. Ben de onun gibi şakacı bir tavırla cevap verdim:

Şahsınız için mi konuldu bu katı kural?

Kurala aykırı davranmasından korktuğum için de ekledim: "Ama beni uyandırsaydınız,küplere binerdim." "Biliyorum, biliyorum, korkmayın," dedi Albertine. Ben havayı yumuşatmak için Ester'i oynamaya devam ederken, sokaktaki bağrışlar da devam ediyor, konuşmamıza karışıyordu:

Yalnız sizde bulurum o inceliği
O hiç bıktırmadan büyüleyen zarafeti

(Oysa içimden, "Aksine, bıktırıyor, hem de pek sık bıktırıyor," diye düşünüyordum.) Albertine'in bana bir gün önce söylediklerini hatırlayınca, Verdurin'lere gitmekten vazgeçtiği için ona abartılı biçimde teşekkür ettim, ama bir dahaki sefere de, şu veya bu konuda aynı şeklide bana itaat etsin diye, şöyle dedim: "Albertine, ben sizi sevdiğim halde benden korkuyor, sizi sev-

meyen insanlara ise güveniyorsunuz." (Sanki sizi seven ve dolayısıyla bir şeyleri öğrenmek, bir şeyleri engellemek amacıyla size yalan söylemekten çıkar sağlayabilecek yegâne insanlar olan kişilerden korkmak doğal değildi.) Ardından da şu yalanı ekledim: "Ne tuhaf, siz aslında sizi sevdiğime inanmıyorsunuz. Doğruyu söylemek gerekirse, *tapmıyorum* size." Albertine de yalan söyleyerek benden başka kimseye güvenmediğini ileri sürdü ve sonra samimiyetle, kendisini sevdiğimi pekâlâ bildiğini söyledi. Ne var ki bu sözleri, benim yalancı olduğumu ve onu gözetlediğimi düşünmediği anlamına gelmiyordu. Ama beni affetmiş gibiydi, sanki bu durumu büyük bir aşkın dayanılmaz sonucu gibi görüyor veya kendini o kadar iyi bir insan olarak görmüyordu.

"Albertine'ciğim, yalvarırım size, ata binerken geçen günkü gibi cambazlık yapmayın. Ya başınıza bir şey gelirse!" Doğal olarak, Albertine'in başına kötü bir şey gelmesini istemezdim. Ama Albertine parlak bir fikre kapılıp atını başka bir yere, hoşuna gidecek bir yere sürse, benim evime hiç dönmese, ne güzel olurdu! Başka bir yere gidip mutlu bir hayat sürmesi her şeyi ne kadar kolaylaştırırdı, nerede yaşadığını bilmeme bile gerek yoktu! "Eminim ben ölsem, iki gün bile dayanamaz, öldürürdünüz kendinizi."

Böyle karşılıklı yalan söylüyorduk. Ama bazen, samimiyetin söyleteceği doğrulardan daha derin bir gerçek, samimiyetin sesinden başka bir ses tarafından ifade edilebilir, öngörülebilir.

"Dışarıdan gelen bütün bu sesler sizi rahatsız etmiyor mu? Ben bayılıyorum bu seslere. Ama sizin uykunuz zaten hafif..." dedi Albertine. Aksine, uykum bazen çok derin olurdu (daha önce de belirtmiştim, ama anlatacağım olay yüzünden mecburen tekrarlıyorum); özellikle ancak sabaha karşı uykuya dalmışsam, çok derin uyurdum. Böyle bir uyku, –ortalama– dört misli dinlendirici olduğundan, uyanan kişiye, aslında dörtte biri uzunluğunda olduğu halde, dört katı uzunluğundaymış gibi gelir. Bu harikulade on altıyla çarpım hatası, uyanışa müthiş bir güzellik katar ve hayata, tıpkı müzikte, *andante* çalman sekizlik bir notayı *prestissimo* çalınan ikilik bir notayı eşdeğer kılan büyük ritm değişiklikleri gibi gerçek, uyanıkken yaşanamayan bir

yenilik getirir. Uyanıkken hayat hemen her zaman aynıdır, bu yüzden de seyahatler hayal kırıklığı yaşatır. Oysa rüyalar, bazen hayatın en kaba malzemesinden bile oluşsalar, bu malzeme rüyada özel bir biçimde işlenip yoğrulduğundan, uyanıklık halinin zaman sınırlarıyla engellenmeden alabildiğine çekilip uzatılabildiğinden, aynı malzeme rüyada tanınmaz hale gelir. Böyle talihli sabahlarda, yani uykunun süngeri, zihnimin karatahtasından gündelik meşguliyetlerin işaretlerini silmişse, hafızamı diriltmem gerekirdi; uykunun veya bir nöbetin sonucundaki hafıza kaybının unutturdukları, irade gücü sayesinde, yavaş yavaş, gözler açıldıkça veya felç kalktıkça yeni baştan öğrenilebilir. Birkaç dakikanın içine o kadar çok saati sığdırmış olurdum ki, zili çalıp çağırdığım Françoise'la gerçeğe uygun, saate göre ayarlanmış bir konuşma yapabilmek için, bütün gücümü kullanıp kendimi tutar, "Evet Françoise, saat akşamın beşi oldu, sizi en son dün öğleden sonra görmüştüm," demez, rüyalarımı bastırırdım. Rüyalarıma aykırı şekilde, kendi kendime yalan söyleyerek, bütün gücümle kendimi susturmaya çalışarak, büyük bir küstahlıkla, tam tersine sözler sarfederdim: "Françoise, saat on olmuştur!" Sabahın onu bile demez, bu inanılması güç saat daha doğal bir tonda söylenmiş izlenimi uyandırsın diye, sadece on derdim. Oysa hâlâ yarı uykudaki biri olarak düşündüklerim yerine bu sözleri söylemek, hareket halindeki bir trenden atlayıp, düşmemek için yol boyunca biraz koşmaya benzer bir dengeleme gayreti gerektirirdi. Trenden atladığımızda koşarız, çünkü arkamızda bıraktığımız zemin, kıpırtısız topraktan çok farklı, büyük bir hızla hareket eden bir zemindir ve ayaklarımız toprağa alışmakta zorluk çeker. Rüya âleminin uyanıklık âleminden farklı olması, daha gerçek olduğu anlamına gelmez katiyen. Uyku âleminde algılarımızda öyle bir aşırı yüklenme olur, üst üste binen algılar o kadar kalınlaşır, gereksiz yere körelir ki, uyanışın sersemliği içinde olup bitenleri ayırt etmeyi bile beceremeyiz; Françoise mı gelmişti, yoksa ben mi çağırmaktan bıkıp onun yanına gitmekteydim? Tıpkı bize ilişkin, ama bizim haberdar edilmediğimiz ayrıntılar konusunda bilgisi olan bir yargıç tarafından tutuklandığımızda olduğu gibi, o uyanış ânında da hiçbir şeyi ifşa etmemenin tek

yolu susmaktı. Françoise mı gelmişti, ben mi çağırmıştım onu? Hattâ uyuyan Françoise değil miydi; az önce onu uyandıran da ben değil miydim? Hattâ ve hattâ, Françoise benim içime hapsolmuş değil miydi? Gerçekliğin bir kirpinin bedenindeki kadar bulanık, algılarınsa sıfıra yakın ve kimi hayvanların algıları hakkında belki bir fikir verebilecek nitelikte olduğu bu koyu karanlıkta, insanlar ve etkileşimleri pek ayırt edilmez. Ayrıca, bu ağır uykuların öncesindeki berrak bilinçsizlik hali içinde aydınlık şuur parçaları dolaşsa da, Taine ve George Eliot gibi isimler bilinse de, uyanıklık âlemi her sabah devam edebildiği için, her gece devam etmesi mümkün olmayan rüyadan üstündür yine de. Fakat belki de, uyanıklık âleminden daha gerçek başka âlemler vardır. Hattâ uyanıklık âleminin bile sanattaki her devrimle dönüştüğünü ve ayrıca, aynı zaman diliminde, bir sanatçıyı aptal bir cahilden ayıran yetenek veya kültür düzeyinin de uyanıklık âlemini dönüştürdüğünü biliyoruz.

Çoğunlukla, fazladan uyunan bir saatlik uyku felç gibidir; uzuvlarımızı kullanmayı, konuşmayı yeni baştan öğrenmemiz gerekir. İrade başaramaz bunu. Fazla uyumuş, yok olmuşuzdur. Uyanış, bir boru içindeki musluk kapatılması nasıl hissedilebilirse, bilinçsizce, mekanik olarak hissedilir ancak. Ardından, denizanasının yaşayışından daha durgun bir hayat başlar; herhangi bir şey düşünmemiz mümkün olsa, denizin dibinden yukarı çekildiğimizi de zannedebiliriz, zindandan çıktığımızı da. Ama o sırada, tanrıça Mnemoteknik, gökyüzünden eğilir ve "sütlü kahve isteme alışkanlığı" kılığında, dirilme umudunu bize uzatır. Yine de, hafızanın bir anda bağışlanması, her zaman o kadar basit değildir. Çoğunlukla, uyanışa doğru kaydığımız bu ilk dakikalarda, yanı başımızda, iskambil kâğıdı seçer gibi seçebileceğimizi zannettiğimiz farklı gerçekliklerden oluşan bir yelpaze bulunur. Günlerden cumadır, sabah gezintisinden dönmüşüzdür veya deniz kıyısında çay saatindeyizdir. Uyku ihtimali, üstümüzde gecelikle yatmakta olduğumuz ihtimali, genellikle en son aklımıza gelen seçenektir. Diriliş hemen gerçekleşmez; zili çaldığımızı zannederiz, oysa çalmamışızdır, karmakarışık, anlamsız sözler söyleriz. Sadece hareket, düşünceyi geri verebilir bize; elektrik

düğmesine fiilen bastığımız zaman, ağır ağır da olsa, açık seçik bir biçimde, "Saat on olmuştur. Françoise, bana sütlü kahvemi verin," diyebiliriz.

Ne mucize! Françoise hâlâ içine gömülü olduğum gerçekdışı âlemi ve garip sorumu o âlemin ötesinden duyurmak için bütün gücümü toplamak zorunda kaldığımı fark etmezdi. Françoise, "Onu on geçiyor," diye cevap verir, bu da bana mantıklı bir insan görünümü kazandırır, (dağ gibi bir hiçliğin hayatıma son vermediği günlerde) kapılıp gittiğim tuhaf konuşmaları gizleme imkânı sağlardı. İrade gücü sayesinde, gerçeklikle tekrar bütünleşirdim. Uykunun kalıntılarının tadını çıkarmaya devam ederdim; anlatım biçiminde yapılabilecek yegâne icat, yegâne yenilik budur, uyanıklık halindeki anlatımların hiçbiri, edebiyatla süslenmiş de olsa, güzelliğin türediği bu esrarengiz farklılıkları içermez. Afyonun yarattığı güzellikten bahsetmek kolaydır. Ama hep ilaçla uyumaya alışmış bir insan için, bir saatlik, beklenmedik, doğal bir uyku, afyon kadar esrarengiz, ama ondan daha diri bir sabah manzarasının ihtişamını keşfetmektir. Uykuya yattığımız saati, yeri değiştirmek, uykuya istisnai olarak yapay bir yolla dalmak ya da aksine, uyku ilaçlarıyla uyumaya alışkın kişi için en tuhaf uyku olan doğal uykuya dönmek suretiyle elde edeceğimiz uyku türlerinin sayısı, bir bahçıvanın elde edebileceği karanfil veya gül türünden bin kat fazladır. Bahçıvanların ürettiği çiçeklerden bazıları çok güzel bir rüyaya benzer, bazıları da kâbus gibidir. Belirli bir konumda uyuduğumda, tir tir titreyerek uyanır, kızamık olduğumu, hattâ daha beteri, (artık hiç düşünmediğim) büyükannemin, o gün Balbec'te öleceğini sanıp bana bir fotoğrafını bırakmak istediğinde onunla alay ettim diye acı çekmekte olduğunu zannederdim. Uyanmış olduğum halde, hemen gidip büyükanneme beni yanlış anladığını açıklamak isterdim. Ama bu arada ısınmaya başlardım. Kızamık teşhisi bir yana bırakılır, büyükannem de benden o kadar uzaklaşırdı ki, kalbimi parçalamazdı artık.

Bazen, bu farklı uykuların üzerine ani bir karanlık çökerdi. Ara sıra aylak ayak sesleri işittiğim bu zifirî karanlık caddede gezintimi uzatmaya korkardım. Uzaktan bakınca delikanlı bir

arabacı zannedilen, sürücülüğü alışkanlık edinmiş kadınlardan biriyle bir polis memuru arasında tartışma çıkardı ansızın. Karanlığa gömülü arabacı koltuğunda oturan kadını göremez, ama konuşmasını duyardım; sesinde çehresinin kusursuzluğu ve vücudunun körpeliği okunurdu. Karanlıkta ona doğru ilerler, harekete geçmeden önce kupa arabasına binmek isterdim. Arada epey mesafe olurdu. Neyse ki polisle tartışması uzardı. Hâlâ durmakta olan arabaya yetişirdim. Caddenin bu bölümünü sokak lambaları aydınlatırdı. Arabayı süren kadını görürdüm. Gerçekten bir kadın görürdüm karşımda, ama yaşlı, iriyarı, şişman, kasketinin altından beyaz saç tutamları fırlayan, yüzünde kırmızı bir cüzam yarası olan bir kadın. Bir yandan oradan uzaklaşırken, bir yandan da düşünürdüm: "Kadınların gençliği böyle mi biter? Daha önce karşılaştığımız bir kadını aniden görmek istesek, bu arada yaşlanmış mı olur? Arzuladığımız genç kadın, oyuncuların güçten düşmesiyle mecburen yeni yıldızlara devredilen bir role mi benzer? Öyleyse, aynı kadın değildir."

Ardından, bütün benliğimi bir hüzün kaplardı. Uykumuzda böyle birçok Merhamet vardır. Rönesans "Pietà"larına benzerler, ama onlar gibi mermere işlenmemişlerdir, tam tersine, dayanıksızdırlar. Bununla birlikte bir fayda sağlarlar; uyanıklık halinin duygusuz, bazen düşmanca sağduyusu içindeyken unutma eğilimde olduğumuz, olaylara daha sevecen, daha insanî bir bakışı hatırlatırlar bize. Françoise'a karşı daima merhametli olacağıma dair Balbec'te kendi kendime verdiğim sözü de bu şekilde hatırlamıştım. Hiç değilse bu sabah boyunca, Françoise'la uşağın kavgalarına sinirlenmemeye, diğer insanlardan pek iyilik görmeyen Françoise'a tatlılıkla davranmaya çalışacaktım. Sadece bu sabah; ayrıca kendime daha istikrarlı bir kural koymam da gerekecekti, çünkü tıpkı halkların, uzun zaman boyunca, salt duyguyla yönetilemeyeceği gibi, insanları da rüyalarının hatırası yönetmez. Bu rüyamın hatırası uçup gidiyordu, havalanmıştı bile. Ben onu resmetmek üzere yakalamaya kalkıştıkça, o daha hızlı kaçıyordu. Gözkapaklarım artık gözlerimin üzerine sımsıkı mühürlenmiş değildi. Rüyamı yeniden kurmaya çalışırsam, iyice açılacaklardı. Bir taraftaki sağlık ve

sağduyu ile öbür taraftaki manevi hazlar arasında sürekli bir seçim yapmamız gerekir. Ben daima korkaklık edip ilk tarafı seçmişimdir. Aslında vazgeçtiğim tehlikeli güç, zannedildiğinden de tehlikeliydi. Merhamet ve rüyalar tek başlarına uçup gitmezler. Uykuya daldığımız koşulları bu şekilde değiştirdikçe yalnız rüyalar değil, günler, bazen yıllar boyunca, rüya görme melekesi, hattâ uyuma melekesi de kaybolur gider. Uyku ilahidir, ama dayanıksızdır, en hafif darbeyle bile buharlaşabilir. Dost olduğu alışkanlıklar, ondan daha sabittir ve her gece onu yerinde tutar, darbelerden korurlar. Ama alışkanlıkları değiştirip uykuyu serbest bırakırsak, buharlaşır gider. Gençliğe ve aşklara benzer uyku, gitti mi bir daha bulamayız onu.

Bu farklı uykularda, yine müzikteki gibi, güzelliği yaratan şey, aralığın artırılması ya da azaltılmasıydı. Bu güzelliğin tadına varırdım, ama buna karşılık, kısa olmakla birlikte, bu uyku süresince, Paris mesleklerinin, yiyeceklerinin seyyar hayatını bize hissettiren bağrışların büyük bir bölümünü kaçırmış olurdum. Dolayısıyla, genellikle bu bağrışların hiçbirini kaçırmamak için, (bu geç uyanmaların, Drakon Yasalarını, Racinevari bir Assuerus'un yasalarını andıran kurallarımın, yakında başıma açacağı felaketi maalesef öngöremeden) erken uyanmaya gayret ediyordum. Bu bağrışlar, Albertine'in de onlardan ne kadar hoşlandığını bilmenin ve yatağımda yattığım halde sokağa çıkmış gibi olmanın hazzı dışında, adeta dışarıdaki havayı simgeliyor, uyguladığım hapsin dışarıdaki bir uzantısı halinde, Albertine'in ancak benim denetimim altında girip çıkmasına izin verdiğim ve istediğim saatte, benim yanıma dönmek üzere kopardığım o kıpır kıpır, tehlikeli hayatı temsil ediyordu.

Bu yüzden de, Albertine'e bütün samimiyetimle, "Aksine, sizin sevdiğinizi bildiğim için hoşlanıyorum bu seslerden. 'Kayıktan yeni çıktı, istiridye, kayıktan bunlar,'" dedim. "Aa! İstiridye, canım çok çekti!" Neyse ki Albertine, biraz kararsızlıktan, biraz da uysallıktan, arzuladığı şeyi çabucak unuturdu; henüz ben Prunier'den daha güzel istiridyeler alabileceğini söylemeye fırsat bulamadan, balıkçı kadın ne satıyorsa, hepsini sırayla istedi. "Haydi karides, iyi karides, vatozlarım canlı, canlı

canlı vatoz. –Kızartmalık mezgit, kızartmalık. –Uskumru geldi, taze uskumru, yeni çıktı uskumru. Hadi hanım, uskumru, uskumrular güzel. –Taze midye isteyen, midye!" "Uskumru[1] geldi" lafını duyunca, elimde olmadan ürperdim. Ama bu tabirin şoförüm için kullanılamayacağı kanısında olduğumdan, sadece nefret ettiğim balığı düşündüm, endişem uzun sürmedi. "Ah! Midye," dedi Albertine. "Canım midye yemek istiyor." "Sevgilim, Balbec midyesi güzeldi, buradakiler yaramaz; ayrıca Cottard'ın midye konusunda söylediklerini de unutmayın ne olur." Aksi gibi, benim bu uyarımın arkasından, manav kadın Cottard'ın daha da şiddetle yasakladığı bir şeyi methetmeye başladı:

Marul, göbekli marul!
Yeme de yanında yat.

Bununla birlikte, Albertine, önümüzdeki günlerde, "Güzel Argenteuil kuşkonmazlarım var, güzel kuşkonmazlarım var," diye bağıran kadından kuşkonmaz, aldırmaya söz vermem şartıyla, maruldan feragat etti. Daha garip tekliflerde bulunması beklenen, esrarengiz bir ses, "Fıçıcı, fıçıcı!" diyordu, bir şey ima edercesine. Teklifin fıçıdan ibaret olmasının hayal kırıklığını kabullenmek gerekiyordu, çünkü bir başka ses, onu bastırmaktaydı: "Camcı geldi cam-cı, kırık pencerelere camcı, cam-cı." Gregorius ezgilerine özgü bu bölünüş, yine de kilise ayinini hurdacınınki kadar hatırlatmıyordu; hurdacı, farkında olmadan, ayinlerde sık sık işittiğimiz, dua ortasındaki ani kesintiyi aynen taklit ediyordu; rahip, "*Praeceptis salutaribus moniti et divina institutione formati audemus dicere*,"[2] derken, "*dicere*"yle, sert bir tonda noktayı koyar. Tıpkı dindar ortaçağ halkının, kilisenin hemen önünde farslar, yergiler sahnelemesi gibi, hurdacı da, saygısızlık etmeyi aklından bile geçirmediği halde, tam bu "*dicere*"yi hatırlatacak şekilde, bütün kelimeleri uzatıp son heceyi, büyük papanın VII. yüzyılda belirlediği vurgulamaya yaraşır

1 Fransızca *maquereau*, hem uskumru, hem de muhabbet tellalı anlamına gelir.
2 "Onun kurtarıcı ilkeleriyle eğitilmiş, ilahi öğretisiyle yönlendirilmiş olduğumuzdan, deriz ki...."

bir sertlikle telaffuz ediyordu: "Eskiler, hurdalar satarım, tavşan kür-kü." (Son heceye kadar olan kısmı ilahi okur gibi uzatıyor, son hece ise, "*dicere*"den daha sert bitiyordu.) "Valence portakalı, taze portakal, Valence," mütevazı pırasalar: "İyi pırasa var" ve soğanlar: "Soğanlarım kırk santime", benim kulağıma birbirini izleyen dalgaların yankısı gibi geliyordu; serbest olsa Albertine'i yutabilecek olan bu dalgalar, bu halleriyle bir *Suave mari magno*[1] yumuşaklığına bürünüyordu.

Havuca bak, havuç seyret,
On santime bir demet.

"Aa!" diye haykırdı Albertine. "Lahana, havuç, portakal. Hepsi de benim yemek istediğim şeyler. Françoise'a aldırsanıza. Kremalı havuç yapsın bize. Hem hepsini bir arada yeriz, ne güzel olur. Bütün bu duyduğumuz sesler güzel bir yemeğe dönüşsün. Aa! Ne olur, Françoise'dan rica etseniz de onun yerine tereyağlı vatoz yapsa. Çok lezzetli olur. –Anlaştık yavrucuğum. Hadi artık gidin, yoksa manavların sattığı her şeyi isteyeceksiniz. –Tamam, gidiyorum, ama bundan böyle akşam yemeklerinde, sokaktan geçerken işittiğimiz şeyler olsun sadece. Çok eğlenceli. Düşünsenize, 'Taze fasulye, körpe fasulye, hadi taze fasulye'yi duymamıza daha iki ay var. Körpe fasulye ne kadar güzel bir laf! Biliyorsunuz ben incecik severim fasulyeyi, bol sirkeli, insanın ağzında eriyiverir, çiy damlası gibi. Ne yazık ki daha çok bekleyeceğiz, krem peynir için de öyle. 'Güzel krem peynirim var, krem peynir, taze peynir!' Sonra Fontainebleau üzümü: 'Güzel Chasselas üzümüm var.'" Bense, ta üzüm mevsimine kadar onca zamanı Albertine'le geçirmek zorunda kalacağımı düşünüp korkuya kapılıyordum. "Bakın, sadece sokaktan geçerken duyduğumuz şeyleri yiyelim dedim ama istisnalar olacak elbette. Dolayısıyla, Rebattet'ye uğrayıp ikimiz için dondurma ısmarlamam pekâlâ mümkün olabilir. Daha mevsimi değil diyeceksiniz ama canım o kadar çekti ki!" "Pekâlâ

1 "Tatlıdır, engin denizin üstünde..." Lucretius'un *Evrenin Yapısı* adlı eserinde, büyük bir tehlikeyle karşı karşıya olan kişilerle birlikte bulunmamanın mutluluğunu anlatan bölümün ilk kelimeleri.

mümkün olabilir," ifadesiyle kesinlik kazanan ve daha fazla şüphe uyandıran Rebattet projesi beni telaşa düşürdü. O gün Verdurin'lerin kabul günüydü ve Swann kendilerine en iyi pastanenin Rebattet olduğunu söylediğinden beri, dondurma ve pötifurları oradan alıyorlardı. "Albertine'ciğim, dondurmaya hiçbir itirazım yok, ama ısmarlamayı bana bırakın, nereye ısmarlayacağımı ben de bilemiyorum, Poiré-Blanche olabilir, Rebattet olabilir, Ritz olabilir, bakarım. –Demek çıkacaksınız," dedi Albertine kuşkulu bir tavırla. Benim sokağa daha fazla çıkmamın onu çok mutlu edeceğini ileri sürerdi daima, ama evde kalmayacağımı düşündürebilecek en ufak bir sözüm üzerine öyle bir endişeye kapılırdı ki, sürekli sokağa çıkmamdan duyacağı mutluluğun, belki de pek samimi olmadığı izlenimini uyandırırdı. "Belki çıkarım, belki de çıkmam, biliyorsunuz önceden plan yapmak âdetim değildir. Hem dondurma, sokakta bağrılarak satılan, gezdirilen bir şey değil ki, niye dondurma istediniz?" Bunun üzerine Albertine, zekâsının ve gizli kalmış zevkinin Balbec'ten bu yana ne kadar hızlı geliştiğini gösteren kelimelerle cevap verdi bana; kendisi bu tür sözleri tamamen benim etkime, benimle sürekli birlikte yaşamasına atfediyordu, oysa ben, sanki konuşmada edebî kalıplar kullanmam, meçhul biri tarafından yasaklanmış gibi, asla böyle sözler söylemezdim. Belki de Albertine'le beni aynı gelecek beklemiyordu. Onun, konuşurken bu kadar kitabi, bana henüz bilmediğim, daha kutsal bir kullanıma saklanması gerekirmiş gibi gelen imgeler kullanmaya bu kadar hevesli olduğunu görünce, gelecekle ilgili böyle bir önseziye kapıldım neredeyse. (Yine de çok duygulandım, çünkü şöyle düşündüm: "Evet, ben asla onun gibi konuşmazdım, ama öte yandan, ben olmasam o da böyle konuşmazdı; derin bir etkim var onun üzerinde, dolayısıyla beni sevmemesi mümkün değil, o benim eserim.") Albertine'in dediği şuydu: "Bağırarak satılan yiyecekleri sevmemin nedeni, tıpkı bir rapsodi gibi kulağa hitap eden bir şeyin, sofrada nitelik değiştirip damağıma hitap etmesidir. Dondurmaya gelince, (umarım siz de benim için o akla gelebilecek her mimari biçimde yapılan demode kalıplardaki dondurmalardan sipariş edersiniz), o tapınak, kilise, dikilitaş, kayalık biçimindeki dondur-

maları, her defasında önce özgün bir coğrafya gibi seyreder, sonra da o ahududu veya vanilya anıtını boğazımda bir serinliğe dönüştürürüm." Sözlerini biraz fazla edebî bulmuştum, ama Albertine bunu hissetti ve bu başarılı benzetmenin ardından bir an durup şehvetiyle bana azap çektiren o güzel kahkahasını patlattıktan sonra devam etti: "Aman Tanrım, korkarım Ritz'de çikolatalı veya ahududulu dondurmadan yapılmış Vendôme sütunlarından başka şey bulamayacaksınız; o zaman da, ağaçlı bir yolda, Serinlik'e dikilmiş anıtsütunlar ve anıtkuleler gibi görünmesi için, çok sayıda sütun olması gerekir. Bir de ahudududan dikilitaşlar yapıyorlar; o dikilitaşlar susuzluğumun kızgın çölünde yer yer yükselecek, sonra, boğazımda o pembe graniti erittiğimde, içimi bir vahaya dönüştürecekler." (Bu noktada Albertine, belki bu kadar güzel konuşmuş olmanın tatminiyle, belki böylesine tutarlı imgelerle konuştuğu için kendi kendisiyle alay ederek, belki de heyhat, içinde böyle güzel, serin bir şeyler hissetmenin adeta hazza özdeş tenselliğiyle, tok bir kahkaha patlattı.) "Ritz'in dağ biçimindeki dondurmaları, bazen Rosa Dağı'nı andırır; hattâ dondurma limonluysa, anıt şeklinde olmamasına üzülmem, Elstir'in dağları gibi çarpık, sarp yamaçlı olması hoşuma gider. Ama o zaman bembeyaz değil, sarımtırak olması gerekir, Elstir'in dağlarındaki kirli, donuk karlar gibi. Dondurma büyük olmasa da, yarım bile olsa, o limonlu dondurmalar yine de küçültülmüş birer dağdır; minicik bir ölçekte olmalarına rağmen, hayalgücü doğru orantıyı kurar; aynı şekilde, o cüce Japon ağaçlarının da, birer sedir, meşe, *mancinella* ağacı olduklarını pekâlâ anlarız; onlardan birkaçını ufak bir fideliğe dikip odama yerleştirsem, içinde küçük çocukların kaybolacağı, nehre doğru eğimli dev bir ormanım olurdu. İşte ben, sarımtırak limonlu yarım dondurmanın eteklerinde de, posta arabaları, sürücüler, yolcular görüyorum; dilim onların üzerine dondurucu çığlar yuvarlamaya, hepsini yutuvermeye hazırlanıyor," deyişindeki zalim şehvet, kıskançlığımı kamçıladı; "aynı şekilde," diye devam etti, "dudaklarım da, çilek-somakiden yapılma o Venedik kiliselerinin tek tek bütün sütunlarını devirmeye ve geri kalanını da müritlerin üzerine yıkmaya hazırlanıyor. Evet, bütün bu anıtlar, taş meydanlardan

benim içime geçecekler; içimde o eriyen serinliğin kıpırtısını şimdiden hissediyorum. Ama biliyor musunuz, dondurma olmasa da, madensuyu kaynaklarının ilanları insanı müthiş susatıyor, heyecanlandırıyor. Montjouvain'de, Mlle Vinteuil'ün evinin yakınında iyi bir dondurmacı yoktu, biz yine de her gün bir başka madensuyu içerek, kendi bahçemizde Fransa'yı bir baştan bir başa dolaşırdık; mesela Vichy suyunu döktüğünüz anda, bardağın dibinden beyaz bir bulut yükselir ve hemen içmezseniz, dağılıp yok olur." Fakat Montjouvain'den söz edilmesi, benim içimi parçalıyordu. Albertine'in sözünü kestim. "Hayatım, canınızı sıktım sizin, hoşça kalın," dedi Albertine. Balbec'ten bu yana ne müthiş bir değişim geçirmişti; Albertine'de bu şiir hazinesinin varlığını, o sıralar Elstir'in bile tahmin edememiş olduğuna bahse girebilirdim. Onun şiirselliği, örneğin Céleste Albaret'ninki kadar tuhaf ve kişisel değildi; Céleste daha bir gün önce ziyaretime gelmiş ve beni yatakta bulunca şöyle demişti: "Bir yatağın üzerine kondurulmuş gökyüzü hükümdarı! –Gökyüzü nereden çıktı Céleste? –Ah! Çünkü siz kimselere benzemiyorsunuz, bu aşağılık dünyada dolaşan insanlarla en ufak bir ilginiz var sanıyorsanız, çok yanılıyorsunuz. –Peki ama, niye 'kondurulmuş' diyorsunuz? –Çünkü sizin yatan bir adamla alakanız yok, yatağın içinde değilsiniz, kıpırdamıyorsunuz, sanki melekler getirip buraya kondurmuş sizi." Albertine bunu asla bulamazdı, ama aşk, bitmek üzereymiş gibi göründüğü zaman bile taraf tutar. Ben meyveli dondurmaların "özgün coğrafyası"nı tercih ediyordum; bu ifadenin ucuz denebilecek zarafeti, hem Albertine'i sevmem için bir sebep, hem de onun üzerindeki nüfuzumun ve Albertine'in beni sevdiğinin kanıtıydı benim nazarımda.

Albertine dışarı çıktığında, bu doymak bilmeyen hareket ve canlılığın, bu sürekli varlığın benim için ne kadar yorucu olduğunu hissettim; hareketleriyle uykumu bölüyor, kapıları açık bırakarak devamlı üşütmeme sebep oluyor –hem fazla hasta görünmeyip, hem de ona eşlik etmeyişime mazeretler, yanında birini gönderebilmek için bahaneler bulacağım diye–, her gün Şehrazad'dan daha fazla yaratıcılık sergilemeye mecbur ediyordu beni. Ne yazık ki İranlı masalcının, aynı yaratıcılığı kul-

lanarak ölümünü geciktirmesine karşılık, ben kendi ölümümü hızlandırmaktaydım. Hayatta buna benzer bazı durumlar vardır ki, hepsi bu örnekteki gibi aşk kıskançlığından, hareketli ve genç bir insanın hayatını paylaşmaya izin vermeyen sağlıksız bir bünyeden kaynaklanmadığı halde, hepsinde, ortak hayata devam etmek veya eskisi gibi ayrı hayatlara dönmek meselesi, neredeyse tıbbi bir biçimde çıkar ortaya: İki tür rahatlıktan hangisine adamalıyız kendimizi: kafa rahatlığına mı, gönül rahatlığına mı (her gün aynı sürmenaja devam mı etmeliyiz, ayrılığın yürek daralmalarına geri mi dönmeliyiz)?

Ne olursa olsun, Andrée'nin de Albertine'le birlikte Trocadéro'ya gideceğine çok memnundum, çünkü şoförümün dürüstlüğüne eskisi kadar güvenmekle birlikte, yakın zamandaki birtakım küçücük olaylar yüzünden, şoförün gözetimi, en azından gözetimde gösterdiği basiret, eskisi gibi yeterli gelmiyordu bana. Örneğin birkaç gün önce, Albertine'i şoförle tek başına Versailles'a göndermiştim; Albertine, öğle yemeğini Réservoirs'da yediğini söylemişti bana. Oysa aynı gün, şoför bana Vatel restoranından söz etmişti; Albertine giyinirken, bu çelişkiyi çözmek üzere şoförle (hep aynı, Balbec'teki şoför) konuşmak için bir mazeret uydurup aşağı indim. "Vatel'de yemek yediğinizi söylemiştiniz bana, Mlle Albertine ise Réservoirs diyor. Ne demek oluyor bu?" Şoför şöyle cevap verdi: "Ama ben kendi hesabına Vatel'de yediğimi söylemiştim, hanımefendinin nerede yediğini bilemem. Versaillles'a vardığımızda benden ayrıldı, faytona bindi, uzun yol yapmayacaksa hep faytona binmeyi tercih eder." Albertine'in tek başına olduğunu düşünüp öfkelenmeye başlamıştım bile, neyse ki sadece yemek süresince yalnız kalmıştı. "Yine de," dedim, yumuşak bir tonda (çünkü Albertine'i açıkça gözetim altında tutuyormuş izlenimini uyandırmak istemiyordum; bu benim açımdan aşağılayıcı olurdu, üstelik Albertine'in yaptıklarını benden gizlediği anlamına geleceği için, daha da utanç verici olurdu), "onunla birlikte demiyorum, ama aynı restoranda yemek yiyebilirdiniz. –Ama Armes Meydanı'na akşam saat altıda gelmemi söylemişti. Öğle yemeğinin çıkışında almayacaktım onu. –Ya!" dedim, yediğim darbenin sarsıntısını belli etmemeye çalışarak. Sonra yukarı

çıktım tekrar. Demek ki Albertine yedi saat boyunca yalnız, kendi başına buyruk kalmıştı. Evet, faytonun, sadece şoförün gözetiminden kurtulmak için bir çare olmadığını biliyordum. Albertine şehir içinde faytonla gezinmeyi tercih ederdi, etrafı daha iyi seyredebildiğini, faytonda havanın daha güzel olduğunu söylerdi. Buna rağmen, hakkında asla bir şey öğrenemeyeceğim bir yedi saat geçirmişti. Bu saatleri nasıl geçirdiğini düşünmeye bile cesaret edemiyordum. Şoförün çok beceriksizce davrandığına hükmettim, ama ona olan güvenim iyice pekişti. Çünkü Albertine'le en ufak bir suçortaklığı yapmış olsa, onu sabahın on birinden akşamın altısına kadar yalnız bıraktığını asla itiraf etmezdi. Şoförün bu itirafının bir tek açıklaması daha olabilirdi, o da saçmaydı. İkisinin arasında bir anlaşmazlık çıkmış, şoför de, bana küçük bir ifşaatta bulunarak, kız arkadaşıma, isterse konuşabileceğini ve eğer bu ilk zararsız uyarıdan sonra, Albertine onun istediği şekilde yola gelmezse, bülbül gibi öteceğini göstermek istemişti. Ama bu açıklama gülünçtü; her şeyden önce şoförle Albertine arasında, olmayan bir anlaşmazlığın bulunduğunu varsaymak, sonra da, her zaman kibar ve iyi huylu olan bu yakışıklı şoförü, bir şantajcı mizacıyla donatmak gerekiyordu. Zaten iki gün sonra, Albertine üzerinde, benim o şüphe çılgınlığı içinde hiç hayalimden geçmemiş olan, ölçülü ve basiretli bir gözetim uyguladığını da gördüm. Kendisini bir kenara çekip Versailles'la ilgili sözleri hakkında konuştuğum sırada, dostça ve rahat bir tavırla şöyle dedim: "Önceki gün sözünü ettiğiniz Versailles'daki gezintiyle ilgili olarak, her zamanki gibi işinizi kusursuz biçimde yapmışsınız. Ama pek de önemli olmayan küçük bir ricada bulunmak istiyorum; Mme Bontemps yeğenini bana emanet ettiğinden beri büyük bir sorumluluk altındayım, kazalar beni çok korkutuyor, kendisine eşlik edemediğim için vicdan azabı çekiyorum, bu yüzden de Mlle Albertine'i her yere siz götürürseniz daha memnun olurum, siz o kadar güvenilir ve olağanüstü becerikli siniz ki, sizin başınıza asla bir kaza gelmez. Böylece hiçbir şeyden korkmama gerek kalmaz." Elini kutsal haç biçimindeki direksiyonunun üzerine koymuş olan sevimli havari-şoför, incelikle gülümsedi. Sonra da, (kalbimden kaygıları kovup yerine

derhal mutluluğu koyarak,) bende boynuna sarılma isteği uyandıran şu sözleri söyledi: "Hiç korkmayın," dedi. "Başına hiçbir şey gelemez, çünkü onu direksiyonumun gezdirmediği zamanlarda, gözlerim her adımını takip ediyor. Versailles'da hiç belli etmeden adeta kenti onunla birlikte gezdim. Réservoirs'dan çıkıp Saray'a, Saray'dan çıkıp Trianon Şatoları'na gitti, ben hiç onu görmüyormuş gibi, hep peşindeydim; en güzeli de, beni hiç görmedi. Görseydi de pek mühim olmazdı zaten. Önümde koca bir boş gün varken, benim de Saray'ı gezmem çok doğaldı. Ayrıca, küçük hanımın da mutlaka fark etmiş olacağı gibi, benim de biraz okumuşluğum vardır, eski eserlerle çok ilgilenirim." (Dediği doğruydu, hattâ Morel'in arkadaşı olduğunu bilsem şaşardım, çünkü incelik ve zevk bakımından, kemancıdan kat kat üstündü.) "Neyse, küçük hanım beni görmedi sonuç olarak. –Zaten kız arkadaşlarıyla karşılaşmış olmalı, Versailles'da çok arkadaşı var. –Hayır, hep tek başınaydı. –Gelip geçenler bakıyordur öyleyse, böyle alımlı bir genç kız tek başına olunca! –Bakıyorlar tabii, ama o farkına bile varmıyor, gözü daima ya kılavuz kitabında, ya da resimlerde oluyor." Albertine, Versailles'a gittiği gün, bana birinde Saray'ın, ötekinde de Trianon Şatoları'nın resmi olan iki kart göndermiş olduğundan, şoförün anlattıkları iyice makul gelmişti bana. Kibar şoförün dikkatle, adım adım Albertine'i izlemiş olması beni çok duygulandırdı. Buz düzeltmenin –iki gün önce söylediklerine yapılan bu uzun eklemenin–, aradan geçen iki gün içinde, şoför benimle konuştuğu için, paniğe kapılan Albertine'in boyun eğip şoförle barışmış olmasından kaynaklandığını nasıl tahmin edebilirdim? Kafamda böyle bir şüphe dahi uyanmadı.

Kesinlikle diyebilirim ki, şoförün anlattıkları, Albertine'in beni aldatmış olabileceği konusundaki korkularımı kökünden silip doğal bir şekilde kız arkadaşımdan soğuttu ve Versailles'da geçirdiği gün, gözümdeki ilginçliğini kaybetti. Bununla birlikte, sanıyorum şoförün, Albertine'i aklayan ve dolayısıyla benim gözümde daha da sıkıcı hale getiren açıklamaları, aslında beni bu kadar hızla yatıştırmaya yetmeyebilirdi. Albertine'in alnında birkaç gün boy gösteren iki küçük sivilce, kalbimdeki duyguların değişmesinde belki daha etkili olmuştu. Son olarak da,

Gilberte'in tesadüfen karışlaştığım oda hizmetçisinin şaşırtıcı ifşaatı, duygularımı başka tarafa yönlendirdi, o kadar ki, Albertine'in varlığını, bir tek kendisini gördüğümde hatırlıyordum. Meğer ben her gün Gilberte'in evine gittiğim sıralarda, Gilberte benden çok daha fazla görüştüğü bir delikanlıyı seviyormuş. O dönemde böyle bir şeyden bir ara şüphelenmiş, hattâ aynı oda hizmetçisini sorguya çekmiştim. Ama o benim Gilberte'e âşık olduğumu bildiği için, Mlle Swann'ın söz konusu delikanlıyı bir kez olsun görmediğine yemin etmişti. Ama şimdi, aşkımın çoktan bitmiş olduğunu, yıllardır Gilberte'in bütün mektuplarını cevapsız bıraktığımı bildiğinden –belki ayrıca Gilberte'in hizmetinden de ayrılmış olduğundan– benim bilmediğim aşk macerasını baştan sona, kendiliğinden anlatıyordu. Bu ona çok doğal geliyordu. O günlerde ettiği yeminleri hatırlayıp, belki o sıralar onun da olaydan habersiz olduğunu düşündüm. Tam tersine, sevdiğim kız yalnız kaldığı anda, Mme Swann'ın talimatı üzerine delikanlıya bizzat haber götürürmüş. O sıralar sevdiğim... Ama bir an, acaba bu eski aşk, zannettiğim gibi tamamen bitmiş miydi gerçekten diye düşündüm, çünkü duyduklarım beni incitmişti. Kıskançlığın bitmiş bir aşkı canlandırabileceğini düşünmediğim için, duyduğum üzüntünün, kısmen de olsa, izzetinefsimin incinmesinden kaynaklandığına hükmettim, çünkü sevmediğim, o dönemde ve hattâ bir süre daha –şimdikinden çok farklı olarak– bana karşı küçümser bir tavır sergilemiş olan birçok kişinin, benim Gilberte'e sırılsıklam âşık olduğum sırada aldatıldığımı gayet iyi bildiğini öğrenmiştim. Hattâ geriye dönüp bakınca, Gilberte'e olan aşkımda izzetinefsimin de payı olabileceğini düşündüm, çünkü beni öylesine mutlu eden o sevgi dolu saatlerin, aslında kız arkadaşımın bana yutturduğu bir aldatmaca olduğunu benim sevmediğim kişilerin bildiğini şimdi öğrenmek, bana müthiş bir acı veriyordu. Sonuçta, ister aşk olsun, ister izzetinefis, Gilberte benim için neredeyse bitmiş sayılırdı ama tam olarak da bitmemişti; bunun sıkıntısı, kalbimde pek sınırlı bir yer kaplayan Albertine için aşırı kaygılanmamı engelleyen, belirleyici bir unsur oldu. Bununla birlikte, (uzun bir parantezden sonra) Albertine'e ve Versailles'daki gezintisine dönecek olursak, Versailles'dan attı-

ğı kartpostallar, (insanın kalbi bu şeklide aynı anda, her biri farklı bir insana yönelik iki çapraz kıskançlığın kıskacına sıkışabilir mi?) kâğıtlarımı düzeltirken ne zaman gözüme ilişse, biraz tatsız bir duygu uyandırıyorlardı içimde. Şoför bu kadar namuslu bir adam olmasa, ikinci açıklamasıyla Albertine'in kartları arasındaki çakışmanın fazla bir anlamı olmayacağını düşünüyordum, çünkü Versailles'dan alacağınız kart, belirli bir heykele hayran meraklı biri ya da manzara olarak atlı tramvay durağını veya antrepoları tercih eden bir geri zekâlı tarafından seçilmemişse, muhtemelen ya Saray'ın, ya da Trianon Şatoları'nın resmi olacaktır.

Aslında geri zekâlı demekle hata ettim, çünkü bu tür kartpostallar 'her zaman' tesadüfen, sırf Versailles'a ait diye geri zekâlılar tarafında alınmamıştır. İki yıl boyunca, zeki insanlar, sanatçılar, Siena'yı, Venedik'i, Granada'yı çok sıkıcı buldular ve bir omnibüs, bir vagon gördüklerinde, "İşte gerçek güzellik," dediler. Sonra, bu moda da diğerleri gibi geçti gitti. Hattâ "geçmişin soylu kalıntılarını yıkma günahı"na geri dönülmüş bile olabilir. Her halükârda, birinci mevki vagonlarının, peşinen Venedik'in San Marco'sundan daha güzel bulunmasından vazgeçildi. Yine de "Hayat bu aslında, geçmişe dönmek sahte bir şey," deniyor, ama kesin bir sonuç çıkarılmıyordu. Şoföre güvenim tam olmakla birlikte, işi sağlama almak ve Albertine'in, casus konumuna düşme korkusuyla itiraz edemeyen şoförü bırakıp gitmesi ihtimalini ortadan kaldırmak için, bundan böyle Andrée'nin takviyesi olmadan sokağa çıkmasına izin vermedim, oysa bir süre boyunca şoför tek başına yeterli olmuştu benim için. Hattâ, o dönemde, Albertine'in şoförle tek başına, üç günlüğüne şehirden ayrılıp Balbec civarına gitmesine bile izin vermiştim (daha sonra hiç cesaret edemediğim bir şeydi bu), çünkü Albertine, otomobille yolculuğa çıkmayı, sürat yapmayı çok istemişti. Bu üç gün boyunca gayet huzurluydum, oysa onun bana peş peşe gönderdiği sayısız kart, Bretanya'da (yazın iyi çalışan, ama herhalde kışın düzensiz olan) posta hizmetlerinin aksaklığı yüzünden, ancak Alberitne'le şoför döndükten bir hafta sonra elime geçmişti; ikisi de o kadar dayanıklıydılar ki, daha Paris'e döndükleri ilk günden itibaren, dünyanın en do-

ğal şeyiymiş gibi, günlük gezintilerine devam etmişlerdi. Ne var ki, Versailles olayından sonra ben değişmiştim. Albertine'in o gün Trocadéro'daki "özel" matineye gideceğine çok seviniyordum, ama her şeyden önemlisi, yanında biriyle, Andrée'yle gideceği için içim rahattı.

Hazır Albertine çıkmışken bu düşünceleri bir tarafa bıraktım ve gidip pencerenin önünde durdum. Önce sessizliğin içinde, işkembe satıcısının düdüğü ve tramvayın kornası, havayı kör bir piyano akortçusu gibi, farklı oktavlarda çınlattı. Sonra yavaş yavaş, birbiriyle iç içe giren farklı ezgiler ve onlara katılan yenileri, tek tek seçilir oldu. Bir düdük sesi daha vardı; ne sattığını hiçbir zaman öğrenemediğim bir satıcının düdüğüydü ve aynı tramvay düdüklerine benzediği, ama süratle hareket de etmediği için, sanki hareket kabiliyeti olmayan veya bozulup olduğu yerde kalmış olan tek bir tramvay, can çekişen bir hayvan misali, kısa aralıklarla çığlık atıyormuş gibi bir izlenim uyandırıyordu.

Bana öyle geliyordu ki, bir gün bu aristokrat mahallesinden ayrılacak olursam –tipik bir halk mahallesine taşınmadığım sürece– merkezdeki sokak ve bulvarları (manavlarla balıkçılar yerleşik büyük yiyecek dükkânlarında satış yaptığı ve zaten sesini duyuramayacak olan seyyar satıcıların bağrışlarına ihtiyaç bırakmadığı için) pek kasvetli bulur, bütün bu küçük zanaat ve gezici gıda dualarından, sabahtan beri büyülenerek dinlediğim bu orkestradan yoksun, yaşanmaz yerler olarak görürdüm. Kaldırımda, pek şık sayılamayacak (veya çirkin bir modaya uymuş) bir kadın, fazlasıyla açık renk keçi postundan çuval biçimli paltosuyla yürümekteydi; yok canım, bir kadın değildi, bir şofördü, keçi postuna sarınmış, yürüyerek garajına gitmekteydi. Büyük otellerden fırlayan alı al moru mor kanatlı komiler, bisikletlerine yapışmış, sabah treninden inecek yolcuları karşılamak üzere garlara doğru süratle yol alıyorlardı. Duyduğum keman uğultusu ise, bazen bir otomobilden geliyordu, bazen de içine yeterince su koymadığım elektrikli su ısıtıcısından. Senfoninin ortasına, falsolu, demode bir "hava" karışıyordu: Genellikle söylediği şarkıya kaynana zırıltısıyla eşlik eden şekerci kadının yerini alan oyuncakçı, kavalına bağ-

ladığı kuklayı oynatarak, kuklalarıyla geçiyor, Büyük Gregorius'un ayin okuyuşuna, Palestrina'nın düzeltilmiş okuyuşuna ve çağdaşların lirik okuyuşuna aldırmadan, saf ezginin gecikmiş bir taraftarı gibi, avazı çıktığı kadar bağırarak söylüyordu şarkısını:

Anneler, babalar, gelin,
Yavrunuzu sevindirin;
Bunları yapan da benim, satan da benim,
Parayı cebe indiren de ben.
Tray lay lay lay. Tray lay lay lom.
Tray lay lay lay lay.
Gelin yavrucuklar!

Başlarında bereleriyle ufak tefek İtalyanlar, bu *aria vivace*'yle rekabete kalkışmıyor, heykelciklerini sessizce uzatıyorlardı. Bu arada genç bir fifreci yüzünden olduğu yerden uzaklaşmak zorunda kalan oyuncakçı, *presto*, ama anlaşılmaz biçimde söylüyordu şarkısını: "Anneler, babalar, gelin." Genç fifreci, Doncières'de sabahları işittiğim süvarilerden biri miydi? Değildi, çünkü fifrenin sesini şu sözler izliyordu: "Fayans, porselen tamircisi geldi. Cam tamir ederim, mermer, kristal, kemik, fildişi, antika eşya tamir ederim. Tamirci geldi." Solunda güneşten bir hale, sağında bütün bir sığır asılı bir kasap dükkânında, ipince, upuzun, sarışın, açık mavi yakasından uzun boynu görünen genç bir kasap çırağı, baş döndürücü bir hız ve sofuca bir dikkatle, bir tarafa en leziz sığır filetolarını, öteki tarafa en düşük kalite butları ayırıyor, tepesi güzel zincirlerin sarktığı bir haçla süslü, göz kamaştırıcı terazilerde tartıyor ve –sonra da sadece böbrekleri, turnedoları, antrkotları camekâna yerleştirdiği halde– bir kasap çırağından çok, Son Yargı gününde Tanrı'nın değerlendirmesine sunulmak üzere İyi'lerle Kötü'leri meziyetlerine göre ayıracak ve ruhları tartacak olan güzel bir meleği hatırlatıyordu. Fifrenin cılız, tiz sesi yeniden havada yükseliyor, süvari birliğinin her geçişinde Françoise'ın korkarak beklediği yıkımları değil, belki saf, belki de hınzır, ama ne olursa olsun son derece eklektik, uzmanlaşmak şöyle dursun, zanaatını binbir çeşit malzemeye uygulayan bir "antikacı"nın vaat ettiği "tami-

rat"ları müjdeliyordu. Küçük ekmekçi kızlar, "büyük öğle yemeği daveti"ne yetişecek baston ekmekleri aceleyle sepetlerine yerleştiriyor, sütçü kızlar süt şişelerini çabucak çengellerine bağlıyorlardı. Bu gencecik kızlara özlem dolu bakışımın doğruluğuna güvenebilir miydim? Penceremin hizasından, ya dükkânın içinde ya da hızla uzaklaşırken gördüğüm bu kızlardan birini birkaç dakika karşımda kıpırtısız tutabilseydim, gördüğüm şey farklı olmayacak mıydı? Eve kapanışım yüzünden yaşadığım kaybı, aynı günün bana sunduğu zenginlikleri ölçebilmek için, bu uzayıp giden canlı frizin içinden, çamaşır ya da süt taşıyan bir kızı çekip almam, taşınabilir bir dekor parçasıymışçasına dayanaklarıyla birlikte kendi kapımın çerçevesine oturtup bir müddet seyretmem ve ayrıca, tıpkı kuşbilimcilerle balıkbilimcilerin, göçlerini izlemek istedikleri kuşları, balıkları serbest bırakmadan önce karınlarına bağladıkları tanıtıcı fişe benzeyen, onu tekrar aradığımda bulmamı sağlayacak olan birtakım kişisel bilgiler edinmem gerekirdi.

Bu yüzden de Françoise'a, sık sık çamaşır, ekmek, süt getirip götürmek üzere gelen ve onun da bazen alışveriş yaptırdığı genç kızlardan biri gelirse, bana göndermesini, onu alışverişe göndereceğimi söyledim. Bu bakımdan ben de Elstir'e benziyordum; atölyesine kapanmak mecburiyetinde olan Elstir, kimi bahar günlerinde ormanların menekşelerle kaplı olduğunu düşününce, birden canı menekşe görmek ister, kapıcı kadını gönderip bir demet menekşe aldırırdı; sonra da duygulanarak, sanrılara kapılarak, karşısında küçük çiçek modelini yerleştirdiği masayı değil, bir zamanlar ormanda, mavi alevlerin ağırlığıyla eğilmiş, yılan gibi kıvrımlı saplarıyla binlercesini bir arada gördüğü menekşelerden oluşan, ağaçların altını baştan başa kaplayan halının tamamını görürdü; hafızayı canlandıran çiçeğin belirgin kokusu, sanki atölyesinde hayali bir bölgenin sınırlarını çizerdi.

Pazar günü, bir çamaşırcı kızın gelme ihtimali yoktu. Ekmekçi kıza gelince, şanssızlık bu ya, Françoise'ın evde olmadığı sırada gelmiş, baston ekmekleri sahanlıktaki sepete bırakmış ve kaçıp gitmişti. Meyveci kız çok daha geç saatte gelecekti. Peynir siparişi vermek üzere peynirci dükkânına girdiğim bir gün, genç tezgâhtar kızların arasında biri dikkatimi çekmişti; çocuk-

su olmakla birlikte uzun boylu, oldukça gururlu bir edayla, diğerlerinin ortasında hayallere dalmış gibi görünen, gösterişli bir sarışındı. Onu uzaktan, süratle geçerken görebilmiştim sadece, görünüşüne ilişkin pek az şey söyleyebilirdim: Boyu aşırı hızlı uzamış olmalıydı ve gür saçları, saçtan ziyade, birbirine paralel buzulkar kıvrımlarını temsil eden stilize bir heykele benziyordu. Bir tek bunları, bir de zayıf bir çehrede, yavru akbabaların gagasını hatırlatan, (bir çocukta ender rastlanır derecede) keskin hatlı bir burun seçebilmiştim. Zaten onu iyice görmemi engelleyen tek şey, etrafını sarmış olan arkadaşları değildi; onda ilk bakışta ve daha sonra ne gibi duygular, şiddetli bir gurur mu, alay mı, arkadaşlarına bahsedeceği bir küçümseme mi uyandıracağımı bilmeyişim de engel olmuştu bana. Onunla ilgili olarak bir saniye içinde yürüttüğüm bu çeşitli tahminler, yıldırımdan korkup bir bulutun içine gizlenen bir tanrıça gibi ardına saklandığı, her yanını saran sis perdesini daha da kalınlaştırmıştı. Çünkü manevi güvensizlik, görsel algının doğruluğunu, gözdeki maddi bir kusurdan daha fazla engeller. Bu aşırı zayıf, aşırı dikkat çekici genç kızda, belki bir başkasının cazibe diye adlandıracağı şeyin fazlalığı, benim tam da hoşuma gitmeyecek şeydi, ama buna rağmen, diğer peynirci kızlarla ilgili herhangi bir şeyi, hatırlamak şöyle dursun, fark etmemi bile engellemişti sonuç olarak; onun o kemerli burnu, o düşünceli, şahsi, adeta yargılayan tatsız bakışları, tıpkı çevredeki manzarayı karanlığa boğan sarışın bir şimşek gibi, öteki kızları gölgede bırakmıştı. Sonuçta, peynirciye sipariş vermek üzere yaptığım ziyaretten hatırladığım (hayalimizde canlandırırken, boş bir çehreye on farklı burun oturtacak kadar az gördüğümüz bir yüzle ilgili olarak "hatırlamak" fiili kullanılabilirse eğer) tek şey, hoşuma gitmeyen o kız olmuştu. Bir aşkı başlatmak için bu kadarı yeterli olabilir. Buna rağmen, Françoise, kızın daha çocuk denecek yaşta olduğu halde pek uyanık bir şey olduğunu ve süs merakı yüzünden mahalledekilere çok borçlandığı için çalıştığı yerden ayrılacağını söylemeseydi, gösterişli sarışını unutur, bir daha görmeyi istemezdim. Güzelliğin bir mutluluk vaadi olduğu söylenmiştir. Tersine, haz ihtimali de, güzelliğin başlangıcı olabilir.

Annemin mektubunu okumaya koyuldum. Mme de Sévigné'den yaptığı alıntılardan ("Combray'de zihnimi kurcalayan düşünceler kapkara olmasa bile, kurşuni; her an seni düşünüyor, özlüyorum; alacakaranlık çökünce, sağlığın, işlerin, uzaklığın nasıl görünüyor dersin?"), Albertine'in bizim evde kalışının uzamasına ve henüz nişanlıya açıklanmamış olmakla birlikte evlenme niyetimin giderek kesinleşmesine annemin canının sıkıldığını anlıyordum. Annem, mektuplarını ortalıkta bırakırım diye korktuğundan, bunu daha açıkça ifade etmiyordu. Ayrıca, ne kadar üstü kapalı olsalar da, her mektubunu aldığımda, hemen haber vermediğim için sitem ediyordu: "Mme de Sévigné'nin sözünü bilirsin: 'İnsan uzaktayken, mektubunuzu aldım diye başlayan mektuplarla alay etmiyor.'" Kendisini en çok kaygılandıran konudan bahsetmeyip, aşırı harcamalarıma kızdığını söylüyordu: "Bütün paran nereye gidiyor? Zaten, Charles de Sévigné gibi, ne istediğini bilmediğin ve 'aynı anda iki ya da üç kişi birden' olduğun için yeterince üzülüyorum; hiç değilse savurganlık konusunda ona benzememeye çalış ki, senin için, 'Para harcamazmış gibi görünüp harcamanın, kumar oynamadan kaybetmenin ve borcundan kurtulamadan para ödemenin yolunu buldu,' diyemeyeyim." Tam ben annemin mektubunu bitirmiştim ki, Françoise gelip sözünü ettiği o aşırı cüretkâr sütçü kızın içeride olduğunu haber verdi. "Hem mektubunuzu götürür, hem de çok uzak değilse alışverişinizi yapar. Göreceksiniz beyefendi, Kırmızı Başlıklı Kız'a benziyor." Françoise kızı getirmeye gitti. Bir yandan ona yolu gösterip bir yandan da konuşuyordu: "Hadi canım, koridor var diye korkulur mu? Aptal şey, bu kadar çekingen olduğunu bilmiyordum. Elinden mi tutup götüreyim?" Françoise, efendisine kendi gösterdiği saygıyı başkalarından da bekleyen iyi ve dürüst hizmetkâr sıfatıyla, eski ustaların tablolarında metresle âşığını gölgede bırakan çaçaları yücelten ihtişama bürünmüştü.

Elstir menekşelere bakarken, menekşelerin ne yaptığıyla ilgilenmesi gerekmiyordu. Sütçü kız kapıdan girdiği anda, benim seyirci sükûnetimden eser kalmadı, götüreceği mektup masalını inandırıcı kılmaktan başka bir şey düşünemez oldum ve onu seyretmek için çağırmış gibi görünmemek için kıza bak-

maya bile cesaret edemeden, hızla yazmaya koyuldum. Benim gözümde, bilinmeyenin büyüsüne sahipti; güzel kızların hazır beklediği evlerden birinde bulacağım bir kız, bu büyüden yoksun olurdu. Ne çıplaktı, ne de kılık değiştirmişti, gerçek bir sütçü kızdı; yanlarına yaklaşacak vaktimiz olmadığında çok güzel zannettiğimiz kızlardan biriydi; hayatın ebedî arzusunu, ebedî özlemini oluşturan ve çifte akıntısı sonunda yön değiştirip bize yaklaşan şeyin bir parçasıydı. Çifte bir akıntıdır, çünkü bir yandan bir bilinmezlik, endamından, boyutlarından, kayıtsız bakışlarından, kibirli sükûnetinden yola çıkarak ilahi olduğuna hükmettiğimiz bir varlık söz konusudur, öte yandan bu kadının mesleğinde uzmanlaşmış olmasını ve özel kıyafeti nedeniyle romantik bir düşünceye kapılarak farklı olduğuna inandığımız bir dünyaya kaçmamıza imkân tanımasını isteriz. Zaten aşk konusundaki meraklarımızın kuralını bir formülle ifade etmek istersek, gördüğümüz kadınla yanına yaklaşıp okşadığımız kadın arasındaki mesafenin büyüklüğüyle orantı kurmamız gerekir. Genelevlerdeki kadınların, yosmaların (yosma olduklarını bilmemiz koşuluyla) bizi pek az cezbetmelerinin sebebi, başka kadınlardan çirkin olmaları değil, hazır bekliyor olmaları, bizim ulaşmaya çalıştığımız şeyi bize baştan sunmaları, tavlanmış kadınlar olmamalarıdır. Bu durumda, gördüğümüz kadınla okşadığımız kadın arasındaki mesafe asgaridir. Bir fahişe, daha bizi sokakta gördüğü anda, tıpkı yanımızda gülümseyeceği gibi gülümser. Hepimiz birer heykeltıraşızdır. Bir kadının, bize sunduğu heykelden tamamen farklı bir heykelini elde etmek isteriz. Deniz kenarında kayıtsız, küstah bir genç kız; tezgâhının başında çalışan, ciddi, sırf arkadaşlarının alaylarına maruz kalmamak için de olsa, bize sert cevap veren bir tezgâhtar kız; neredeyse cevap bile vermeyen bir meyveci kız görürüz. Gördüğümüz andan itibaren de, deniz kenarındaki kibirli genç kızın, elalem ne der takıntılı tezgâhtarın, dalgın meyveci kızın katı tutumlarını, ustalıklı oyunlarımız sonucu yumuşatmaya, meyve taşıyan kollarını boynumuza dolamaya, o âna kadar soğuk soğuk ya da dalgın dalgın bakan gözlerini –arkadaşlarının dedikodularına hedef olma korkusuyla iş saatlerinde ciddi ciddi bakan, bizim ısrarlı bakışlarımızdan kaçan, ama

sonra, baş başa kaldığımızda, biz sevişmekten söz edince aydınlık bir tebessümle kısılan o güzel gözlerini– uysal bir tebessümle dudaklarımıza yaklaştırmaya razı olup olmayacaklarını deneyinceye kadar rahat edemeyiz. Tezgâhtar kızla, dikkatini ütüsüne vermiş çamaşırcı kızla, meyveci kızla, sütçü kızla, bizim metresimiz olacak aynı kız arasındaki mesafe, azami düzeydedir; artık her gece dudaklar öpüşmeye hazırlanırken boynumuza dolanan o uysal kollara çalışma saatlerinde bambaşka kıvrımlar çizdiren, mesleğin alışılmış hareketleri, aradaki mesafeyi en uç sınırlarına kadar uzatıp çeşitlendirir. Bu yüzden de bütün ömrümüz, meslekleri sebebiyle bize uzak görünen ciddi kızların peşinde, endişe içinde koşmakla geçer. Kollarımızın arasında oldukları an, artık bir başkasıdırlar, aşmayı hayal ettiğimiz mesafe aşılmıştır. Ama onun peşinden, bir başka kadınla yeni baştan başlarız, bu uğurda bütün zamanımızı, bütün paramızı, bütün gücümüzü harcarız, ilk randevumuzu kaçırmamıza yol açabilecek, fazlasıyla yavaş ilerleyen arabacıya diş bileriz, heyecandan ateşimiz çıkar. Oysa bu ilk randevunun bir hayali yıkacağını biliriz. Ama önemli değildir, hayal var olduğu sürece, onu gerçeğe dönüştürüp dönüştüremeyeceğimizi görmek isteriz ve soğukluğuyla dikkatimizi çekmiş olan çamaşırcı kızı düşünürüz. Aşkta merak, tıpkı yer isimlerinin bizde uyandırdığı merak gibi, her seferinde hayal kırıklığıyla sonuçlanır, yeniden ortaya çıkar ve asla giderilemez.

Heyhat! Saçları açıklı koyulu tutamlar halindeki sarışın sütçü kız, yakınıma geldiği anda, bende uyanan onca hayal ve arzudan yoksun kalınca, kendisine indirgenmiş oldu. Yürüttüğüm tahminlerin titrek bulutu, artık onu baş döndürücü bir sisle sarmalamıyordu. Sanki (hatıramı netleştirmeyi başaramadan, birbiri ardına hatırlar gibi olduğum on, yirmi burun yerine), zannettiğimden daha toparlak, kendisine aptalca bir hava veren, en azından çoğalma yeteneğini kaybetmiş, tek bir burna sahip olduğu için süklüm püklümdü. Havada uçarken yakalanan, etkisiz hale getirilen, o zavallı görüntüsüne herhangi bir şey ekleyemeyen bu kıpırtısız ava artık hayalgücüm yardım etmiyordu. Hareketsiz gerçekliğin içine düşmüştüm, zıplamaya çalıştım; dükkânda farkına varmadığım yanakları o kadar gü-

zel göründü ki gözüme, telaşa kapıldım ve şaşkınlığımı gizlemek için, sütçü kıza, "Bir zahmet şu *Le Figaro* gazetesini verir misiniz?" dedim. "Sizi göndereceğim yerin adına bakacağım." Hemen gazeteyi aldı ve bu arada hırkasının kırmızı kolu dirseğine kadar sıyrıldı; tutucu gazeteyi, becerikli ve kibar bir hareketle bana uzatışındaki rahatlık ve sürat, o kırmızılık ve yumuşaklık, hoşuma gitti. *Le Figaro*'yu açarken, bir şey söylemiş olmak için, gözlerimi gazeteden ayırmadan sordum: "Şu üzerinizdeki kırmızı triko giysinin adı nedir? Çok güzel bir şey." Sütçü kız, "Bu mu? Golf gömlek," diye cevap verdi. Çünkü bütün modalarda sıklıkla rastlanan bir gözden düşme yüzünden, birkaç yıl önce Albertine'in görece seçkin arkadaş çevresine özgü olan giysi ve kelimeler, şimdi işçi kızlara kısmet olmuştu. *Le Figaro*'da bir şey arıyormuş gibi yaparak, "Sizi biraz uzağa göndersem de zahmet olmayacak mı gerçekten?" dedim. Ben ona yaptıracağım işi zahmetli bulurmuş gibi görününce, o derhal kendisi için zor olacağını düşünmeye başladı. "Öğleden sonra bisikletle gezmeye gideceğim de... Bir tek Pazar günümüz var zaten. –Peki böyle başınız açık, üşümeyecek misiniz? –Yok canım, başım açık değil, berem var, zaten bu kadar saçla, olmasa da olur." Gözlerimi gazeteden kaldırıp kıvırcık, sarı saçlarına baktım ve bu saçların girdabına kapıldığımı, bir güzellik fırtınasının ışığında, kasırgasında, kalbim çarparak sürüklendiğini hissettim. Gazeteye bakmaya devam ediyordum; sadece soğukkanlı görünmek ve zaman kazanmak için okuyormuş gibi yaptığım halde, yine de gözümün önündeki kelimelerin anlamını kavramaktaydım; birden şu kelimeleri okuyup çarpıldım: "Daha önce de duyurduğumuz, bugün öğleden sonra Trocadéro şenlik salonunda yer alacak matinenin programına, *Nérine'in Dolapları* oyununda rol almayı kabul eden Mlle Léa'nın da adını eklemek isteriz. Mlle Léa, Nérine rolünde, canlılığıyla, büyüleyici neşesiyle bir kez daha göz kamaştıracak." Sanki Balbec'ten döndükten sonra yaraları kapanmaya başlayan kalbimin üzerindeki sargılar hoyratça sökülüp atılmıştı. Kaygılarım sel gibi dışarı fışkırdı. Léa, Albertine'in bir gün öğleden sonra gazinoda belli etmeden aynadan seyrettiği iki genç kızın arkadaşı olan oyuncuydu. Şunu da belirtmem gerekir ki, Albertine,

Balbec'te Léa'nın adı geçtiğinde, böyle namuslu bir kadından şüphelenilmesi karşısında adeta dehşete düşerek, özellikle ciddi bir tavırla, "Yo, hayır!" demişti. "Katiyen öyle bir kadın değil, çok saygıdeğer bir kadındır." Ne yazık ki, Albertine'in bu tür iddiaları, farklı iddiaların ilk aşaması olurdu daima. Birinci iddianın ardından çabucak ikincisi gelirdi: "Onunla tanışmıyorum." Üçüncü olarak da, bana böyle "şüphelenilmesi imkânsız" ve "tanışmadığı" birinden bahsettikten sonra, onunla tanışmadığı yolundaki iddiasını zamanla unutan Albertine, farkında olmadan kendi kendini yalanlayarak, onu tanıdığını anlatırdı. İlk unutuş gerçekleşip yeni iddia ortaya atıldıktan sonra ikinci bir unutuş başlar, söz konusu şahsın şüphelenilmesi imkânsız olduğu unutulurdu. "Filancanın o tür huyları yok mu?" diye sorardım. "Tabii canım, olmaz mı, alenen bilinen bir şey!" Hemen ardından, o ciddi tavır takınılır, ilk baştaki iddianın pek zayıf, belli belirsiz bir yankısı niteliğindeki yeni bir iddia ileri sürülürdü: "Şunu söylemem gerekir ki bana karşı hep çok ölçülü davranmıştır. Tabii aksi takdirde ağzının payını fazlasıyla vereceğimi bilirdi. Ama önemli değil. Bana daima gerçek bir saygı gösterdiğini teslim etmek zorundayım. Karşısında kimin olduğunu gayet iyi biliyordu." Gerçeği, bir ismi ve eskiye uzanan kökleri olduğu için hatırlanır, ama ânında uydurulmuş bir yalan çabuk unutulur. Albertine bu sonuncu, yani dördüncü yalanı unutur ve bana itiraflarda bulunarak güvenimi kazanmak istediği bir gün, kendini bırakıp, başlangıçta son derece saygıdeğer olan, tanışmadığı o kadın hakkında şunları söylerdi. "Bana vurulmuştu. Üç dört kere, evine kadar ona eşlik etmemi, sonra da yukarı çıkmamı rica etti. Gündüz vakti, ortalık yerde, herkesin gözü önünde evine kadar birlikte gitmekte bir sakınca görmüyordum. Ama kapısının önüne geldiğimizde, her seferinde bir bahane buluyordum; evine hiç çıkmadım." Bir süre sonra, Albertine, aynı hanımın evindeki eşyaların güzelliğinden dem vururdu. Böyle yaklaştırmadan yaklaştırmaya geçerek, sonunda Albetine'e gerçeği söyletmek mümkün olurdu herhalde; bu gerçek benim zannettiğim kadar vahim olmayabilirdi aslında, çünkü kadınlar konusunda hafifmeşrep olan Albertine, belki de bir âşığı tercih ediyordu ve şimdi ben âşığı ol-

duğuma göre, belki Léa'yı düşünmüyordu bile. İstesem, en azından birçok kadınla ilgili olarak, çelişkili iddialarını bir araya getirip Albertine'in önüne sürebilir, ona, (tıpkı astronomi yasaları gibi, gerçekte gözlemlenip saptanarak değil, mantık yürüterek keşfedilmeleri çok daha kolay olan) kabahatlerini gösterebilirdim. Ama o zaman, Albertine, başından beri anlattıklarının bir uydurma öyküler ağından ibaret olduğunu kabul etmektense, iddialarından birinin yalan olduğunu söylemeyi tercih eder ve bir iddianın geri alınması da, benim bütün sistemimi çökertirdi. *Binbir Gece Masalları*'nda, bizi büyüleyen uydurma öyküler vardır. Ama sevdiğimiz insanın uydurduğu öyküler bize acı çektirir ve bu yüzden de, yüzeysel bilgilerle oyalanacağımıza, insan doğasının derinine inmemize imkân verir. Keder içimize işler ve sancılı bir merakla daha derinlere nüfuz etmeye zorlar bizi. Buradan çıkan gerçekleri gizleme hakkını bulamayız kendimizde; bu yüzden de bu gerçekleri keşfetmiş, hiçliğe inanmış bir ateist, can çekişmekteyken, şanı şöhreti umursamadığı halde, son saatlerini, bu gerçekleri duyurmaya çalışarak harcar.

Şüphesiz, Léa'yla ilgili olarak, henüz birinci iddia aşamasındaydım. Albertine'in onunla tanışıp tanışmadığını bile bilmiyordum. Ama önemi yoktu, sonuç değişmiyordu. Albertine'in Trocadéro'da bu tanıdığıyla karşılaşmasını veya tanımadığı bu kadınla tanışmasını, ne pahasına olursa olsun, engellemem gerekiyordu. Albertine'in Léa'yla tanışıp tanışmadığını bilmediğimi söyledim; oysa bunu Balbec'te, Albertine'in kendisinden öğrenmiş olmalıydım. Unutkanlık, bana söylediklerinin önemli bir bölümünü Albertine'in kafasından sildiği gibi benim kafamdan da siliyordu. Çünkü hafıza, hayatımızdaki çeşitli olayların, her an gözümüzün önünde bulunan bir kopyasına değil de, bir hiçliğe benzer daha çok; ara sıra, şimdiki anda yaşanan bir benzerlik, canlandırdığı bazı ölü hatıraları bu hiçlikten çekip çıkarmamızı sağlar; bununla birlikte, hafızanın ihtimalleri arasına katılmamış yüzlerce küçük olay vardır ve bizim açımızdan, doğrulanmaları ebediyen imkânsızdır. Sevdiğimiz kişinin gerçek hayatıyla ilgili olduğunu bilmediğimiz şeylerin hiçbirine dikkat etmeyiz; bizim bilmediğimiz bir olay ya da in-

san hakkında ne dediğini ve nasıl bir tavırla söylediğini derhal unuturuz. Bu yüzden de, daha sonra, bahsi geçen insan kıskançlığımızı uyandırıp harekete geçirdiğinde, kıskançlığımız yanılmadığından emin olmak ister; sevgilimizin dışarı çıkmak için öylesine sabırsızlanmasını, eve erken dönerek kendisini dışarı çıkmaktan mahrum ettiğimiz zamanki memnuniyetsizliğini gerçekten o insana mı atfetmesi gerektiğinden emin olabilmek amacıyla, geçmişi deşerek ipuçları aradığında hiçbir şey bulamaz; daima geçmişe dönük olan kıskançlığımız, elinde hiçbir belge olmadan bir tarih yazmak zorunda kalan tarihçi gibidir; daima geç kalır ve tıpkı kızgın bir boğa gibi, kendisini iğneler batırarak kızdıran, ihtişamı ve kurnazlığıyla zalim kalabalığın hayranlığını toplayan kibirli ve göz kamaştırıcı şahsın bulunmadığı bir yere doğru hamle yapar. Kıskançlık, boşlukta, kararsızlık içinde çırpınır, aynı şeklide bazı rüyalarda da, hayatta gayet iyi tanıdığımız, ama belki rüyada farklı bir şahsiyet olan, sadece başkasının görünümüne bürünmüş olan bir kişiyi boş evinde arayıp bulamadığımızda böyle bir kararsızlık içinde acı çekeriz; uyandıktan sonra rüyamızın şu veya bu ayrıntısını saptamaya çalıştığımızda ise, daha da büyük bir kararsızlığın içine düşeriz. Sevgilimiz, bize o sözleri söylerken nasıl bir tavır içindeydi? Mutlu değil miydi, hattâ sadece kafasından aşkla ilgili düşünceler geçtiği ve bizim varlığımızdan rahatsız olup sinirlendiği zamanlarda yaptığı bir şeyi yapmıyor muydu, yani ıslık çalmıyor muydu? Şimdiki iddiasıyla, yani filanca insanla tanıştığı veya tanışmadığı iddiasıyla çelişen bir şey söylememiş miydi? Bu soruların cevabını bilemeyiz, ileride öğrenmemize de imkân yoktur; bir rüyanın elle tutulamayan kalıntılarını aramaya adarız kendimizi; bu arada sevgilimizle birlikte yaşadığımız hayat devam eder; bizim için önemli olduğunu bilmediğimiz şeylere karşı ilgisiz, belki hiç önemi olmayan şeylere karşı ise dikkatli olan hayatımız, bizimle gerçek bir ilişkisi olmayan insanların bir kâbusa dönüştürdüğü hayatımız, unutuşlarla, boşluklarla, anlamsız kaygılarla dolu, rüyayı andıran hayatımız devam eder.

Sütçü kızın hâlâ odada olduğunu fark ettim. Gitmesini istediğim yerin fazlasıyla uzak olduğunu, kendisine ihtiyacım ol-

mayacağını söyledim ona. Kız derhal kendisi için zahmet olacağını onayladı: "Öğleden sonra güzel bir maç var, kaçırmak istemiyorum." Sütçü kızın bu sıralar muhtemelen "spordan hoşlanmak"tan söz ettiğini, birkaç yıl sonra da "hayatını yaşamak"tan söz edeceğini düşündüm. Kendisine kesinlikle ihtiyacım olmayacağını söyleyip beş frank verdim. Bunu hiç beklemiyordu; hiçbir şey yapmadan beş frank kazanıyorsa, istediğim işi yaparsa çok para kazanacağını düşünüp hemen fikir değiştirdi ve maçın önemli olmadığına kanaat getirdi. "İstediğiniz işi yapabilirdim aslında. Her zaman bir hal çaresi vardır." Ama ben kızı kapıya doğru ittim, yalnız kalmaya ihtiyacım vardı; Albertine'in Trocadéro'da Léa'nın arkadaşlarıyla karşılaşmasını ne pahasına olursa olsun engellemem gerekiyordu. Şarttı, mutlaka engellemeliydim; doğruyu söylemek gerekirse, bunu nasıl başaracağımı henüz bilmiyordum; belki zihin aradığını bulamadığında tembelleşip bir mola verdiği için ve –bazen, korkudan donmuş ya da büyülenmiş bir halde hiç hareket etmeden bakan, avlanmış bir hayvanın kıpırtısızlığından daha verimli olmayan– bu mola süresince, en ilgisiz şeyler, tıpkı tren kırın ortasında durunca vagon penceresinden gördüğümüz, yamaçta rüzgârla titreşen otların ucu gibi bir netlik kazandığı için, belki de bedenimi –ve onunla birlikte, şu veya bu kişiyle mücadele yöntemlerini de içeren aklımı–, sadece Albertine'i Léa'dan ve arkadaşlarından ayıracak olan kurşunun çıkacağı bir silah olarak hazır tuttuğum için, ilk birkaç dakika boyunca, ellerimi açıp incelemekle, parmaklarımı çıtlatmakla yetindim. Evet, sabah Françoise gelip de Albertine'in Trocadéro'ya gideceğini söylediğinde, "Albertine canı ne istiyorsa onu yapsın," diye düşünmüş, Albertine'in yaptıklarının, bu pırıl pırıl güneşli havada, akşama kadar benim için bir önem taşımayacağını zannetmiştim. Ama bu kaygısızlığım, sandığım gibi sadece sabah güneşinden kaynaklanmamıştı; Albertine'i, Verdurin'lerde kararlaştırabileceği, hattâ gerçekleştirebileceği tasarılardan vazgeçmek ve benim seçtiğim, onun önceden hazırlık yapmış olamayacağı bir matineye gitmek zorunda bıraktığım için, yapacağı şeyin ister istemez masum olacağını biliyordum. Aynı şekilde, Albertine'in birkaç dakika sonra, "Ölsem de umurumda de-

ğil," demesinin sebebi de, ölmeyeceğinden emin olmasıydı. O sabah, beni de, Albertine'i de (güneşli havadan çok), kendisini göremesek de, yarısaydam, değişken perdesinde benim Albertine'in hareketlerini, onunsa, kendi hayatının önemini seyrettiği bir ortam sarmalıyordu; yani algılayamadığımız halde, tıpkı etrafımızdaki hava gibi tam bir boşluk diyemeyeceğimiz kanılarla çevriliydik; etrafımızda bazen mükemmel, çoğu kez de solunması imkânsız, değişken bir atmosfer oluşturan bu kanıların, hava sıcaklığı ve basıncı gibi, mevsim gibi özenle saptanması ve kaydedilmesi gerekirdi aslında, çünkü her günümüz, hem maddi, hem manevi bakımdan özgündür. Benim o sabah farkına varmadığım, buna rağmen *Le Figaro*'yu tekrar açtığım âna kadar içine neşeyle gömüldüğüm bir kanı, Albertine'in zararsız şeyler yapacağı kanısı, az önce uçup gitmişti. Artık o güneşli, güzel günü yaşamıyordum; Albertine'in, Léa'yla ve muhtemelen Léa'yı Trocadéro'da seyredip alkışlamaya gidecek olan iki kız arkadaşıyla iki perde arasında buluşup yeniden ilişki kurabileceği endişesi, günün ortasında bir başka gün yaratmıştı. Artık Mlle Vinteuil'ü hiç düşünmüyordum; Léa ismi, kıskanabileceğim bir başka görüntüyü, gazinoda iki genç kızın yanındaki Albertine'in görüntüsünü çıkarmıştı karşıma. Çünkü Albertine, hafızamda sadece tamamlanmamış, birbirinden ayrı diziler, profiller, anlık görüntüler halinde yer alıyordu; dolayısıyla kıskançlığım, aynı anda hem kaçak, hem de sabit olan kesintili bir ifadenin ve bu ifadeyi Albertine'in çehresine yerleştiren kişilerin sınırları dahilinde kalıyordu. Albertine'i, Balbec'te, iki genç kızın veya bu türden başka kadınların ısrarlı bakışları karşısındaki haliyle hatırlıyordum; Albertine'in, taslak çıkaran bir ressamın bakışlarına benzer, faal bakışlar tarafından taranan çehresini, bu temasa, muhtemelen benim varlığım yüzünden, adeta farkında değilmişçesine, belki gizlice şehvetli bir edilgenlikle maruz kalan çehresini gördüğümde hissettiğim ıstırabı hatırlıyordum. Albertine'in, kendini toparlayıp benimle konuşmadan önce, hiç kıpırdamadan boşluğa gülümsediği bir saniye vardı ki, fotoğrafı çekiliyormuşçasına yapay bir doğallık ve belli etmemeye çalıştığı bir haz sergilemişti; hattâ objektifin karşısında daha çarpıcı bir poz veriyordu adeta –Doncières'de,

Saint-Loup'yla birlikte gezindiğimiz sırada, Albertine'nin diliyle dudaklarını ıslatıp gülerek bir köpekle oynarmış gibi yaptığında takındığı poz mesela. Elbette, böyle anlarda, sokaktan geçen bir kızla kendisi ilgilendiği zamanlardakinden çok farklıydı. İlgilenen kendisiyse, tam tersine, ısrarlı, kadifemsi bakışları yanından geçen kıza öylesine takılır, yapışırdı ki, kızın derisini de koparıp alacakmış gibi bir his uyandırırdı. Yine de, o andaki bakışı, Albertine'e hiç değilse bir ciddiyet, hattâ acı çekiyormuş gibi bir hava verdiğinden, iki genç kızın karşısındaki durgun, mutlu bakışlarına kıyasla, bana tatlı bir bakış gibi gelebilirdi; zaman zaman duymuş olabileceği arzunun hazin ifadesini, uyandırdığı arzunun sebep olduğu neşeli ifadeye tercih ederdim. Albertine, uyandırdığı arzunun bilincinde olduğunu ne kadar gizlemeye çalışsa da, bu arzunun bilinci, şehvetli bir buğu gibi kendisini sarıp sarmalar, çehresi pespembe olurdu. Ama Albertine'in, böyle anlarda içinde beklettiği her şeyi, çevresine dalga dalga yayılan ve bana onca acı çektiren her şeyi benim yokluğumda da bastıracağı, iki genç kızın flörtlerine hazır ben yokken, gözünü kırpmadan karşılık vermeyeceği ne malumdu? Şüphesiz bu hatıralar bana müthiş bir acı veriyordu. Albertine'in eğilimlerinin, ihanetinin genel bir itirafıydılar adeta ve onun, inanmayı istediğim tek tek yeminleri, eksik kalan soruşturmalarımın olumsuz sonuçları, Andrée'nin, belki de Albertine'le gizlice anlaşarak verdiği teminatlar, bu hatıraları bastıramıyordu. Albertine tek tek ihanetlerini inkâr etse de, ağzından kaçırdığı, aksine iddialardan daha güçlü olan sözlerle, sırf o bakışlarıyla tek tek ayrıntılardan çok daha fazla gizlemek isteyeceği, kabullenmektense ölmeyi tercih edeceği şeyi, yani eğilimini itiraf etmiş oluyordu. Albertine de herkes gibi, ruhunu ele vermek istemezdi. Bu hatıraların bana çektirdiği acıya rağmen, Albertine'e duyduğum ihtiyacın, Trocadéro'daki gösteri programından kaynaklandığını inkâr edebilir miydim? O, kabahatleri gerekirse cazibenin yerini tutabilen, kabahatlerini izleyen iyilikleri sayesinde de bir o kadar cazibe kazanan kadınlardandı; bu tür kadınların bize gösterdiği iyiliğin verdiği huzuru, tıpkı sağlığı iki gün üst üste yerinde olmayan bir hasta gibi, her defasında yeniden uğraşıp ele geçirmemiz gerekir. Üste-

lik, biz kendilerine âşıkken işledikleri kabahatlerin ötesinde, henüz bizimle tanışmazken işledikleri kabahatler, en başta da mizaçları vardır. Bu tür aşklar ıstıraplıdır, çünkü aşkın öncesinde, kadının bir ilk günahı, o kadını sevmemize yol açan bir günah mevcuttur; bu günahı unuttuğumuzda, o kadına eskisi kadar ihtiyaç duymayız ve tekrar sevebilmek için tekrar acı çekmemiz gerekir. O anda benim kafamı en çok meşgul eden şey, Albertine'in o iki genç kızla buluşmasını engellemek ve Léa'yla tanışıp tanışmadığını öğrenmekti; oysa tek tek ayrıntılarla, ancak genel anlamları açısından ilgilenmemiz gerekir; merakımızı parçalara ayırıp, bizim için bilinmezliğini daima koruyacak olan zalim gerçeklerin görünmez seli içinde, rastlantı sonucu zihnimizde belirginlik kazanmış olan ayrıntılara yöneltmek, seyahat etmek kadar, çeşitli kadınlarla tanışma aruzu kadar çocukça bir şeydir. Üstelik belirli bir ayrıntıyı ortadan kaldırmayı başarsak bile, yerini derhal bir başkası alacaktır. Bir gün önce Albetine'in Mme Verdurin'e gitmesinden korkuyordum. Şimdiyse, tek derdim Léa'ydı. Gözü kör olan kıskançlık, etrafını saran karanlığın içinde herhangi bir şeyi görmekten âciz olmakla kalmayıp, tıpkı Danaos kızlarının, İksion'un çilesi gibi, aynı cezanın durmadan tekrarlandığı bir işkencedir. O iki genç kız Trocadéro'ya gitmese bile, kılık değiştirerek güzelleşen, başarıyla taçlanan Léa, Albertine üzerinde kimbilir nasıl bir etki yapacak, onu hangi tahayyüllere, benim yanımda bastırılsalar da, tatmin edilemeyecekleri bir hayattan kendisini tiksindirecek hangi arzulara sürükleyecekti? Ayrıca, Léa'yı tanımadığı, gidip kendisini soyunma odasında görmeyeceği ne malumdu; hattâ Albertine'i tanımasa bile, onu Balbec'te görmüş olan Léa'nın, kendisini görünce tanıyıp, sahneden bir işaret yapmayacağını, işaretiyle Albertine'e kulise geçme izni vermeyeceğini nereden bilebilirdim? Önlenmiş olan bir tehlikenin atlatılması, gözümüze çok kolay görünür. Bu tehlike henüz önlenmemişti; önlenememesinden korkuyordum ve bu yüzden, gözümde iyice vahimdi. Bununla birlikte, o anda çektiğim acının şiddeti, gerçekleştirmeye çalıştığım anda neredeyse uçup gittiğini hissettiğim aşkın bir kanıtıydı adeta. Tek kaygım buydu, tek düşündüğüm, Albertine'in Trocadéro'da kalmasını engellemenin yoluydu;

Léa oraya gitmesin diye ona istediği meblağı vermeye hazırdım. İnsanın tercihini kanıtlayan şey, inandığı fikirden çok gerçekleştirdiği eylemse eğer, Albertine'i seviyordum. Ne var ki ıstırabımın canlanması, içimdeki Albertine görüntüsüne bir belirginlik kazandırmıyordu. Albertine, görünmezliğini koruyan bir tanrıça gibi acı çektiriyordu bana. Tahmin üzerine tahmin yürütüp ıstırabıma son vermeye çalışıyor, ama yine aşkımı gerçekleştiremiyordum.

Her şeyden önce, Léa'nın gerçekten Trocadéro'ya gidip gitmeyeceğinden emin olmam gerekiyordu. Sütçü kıza iki frank verip gönderdikten sonra, Léa'yla yakın ilişkisi olan Bloch'a telefon edip sordum. Onun bu konuda hiçbir bilgisi yoktu, benim ilgilenmeme de şaşırdı. Hızlı hareket etmem gerektiğini düşündüm; Françoise giyinikti, ben değildim; annemden Françoise'ı o gün bana bırakmasını rica ettim ve kendim yataktan kalkarken, onu da bir otomobile bindirdim; Trocadéro'ya gidecek, bir bilet alacak, salonda Albertine'i arayacak ve gönderdiğim notu kendisine verecekti. Yazdığım notta, bir gece Balbec'te beni bedbaht etmiş olan hanımdan az önce bir mektup aldığımı ve allak bullak olduğumu belirtiyordum. O gecenin ertesi günü, kendisini çağırtmadığım için sitem ettiğini hatırlatıyordum. Bu yüzden de matinesinden feragat ederek gelip beni almasını rica edecek cesareti kendimde bulduğumu söylüyordum; birlikte çıkıp biraz hava alırsak belki toparlanabilirdim. Ama giyinip hazırlanmam epeyce vakit alacağından, Françoise'ın yanında olmasından yararlanıp *Trois Quartiers*'ye (daha küçük olan bu mağaza, *Bon Marché* kadar endişelendirmiyordu beni) gider ve ihtiyacı olan beyaz tül bluzu alırsa memnun olacağımı da eklemiştim.

Yazdığım not muhtemelen nafile bir çaba değildi. Doğruyu söylemek gerekirse, Albertine'in kendisini tanıdığımdan beri, hattâ daha önceleri de, yaptığı herhangi bir şeyden haberim yoktu. Ama konuşmalarında (bundan kendisine söz etsem, Albertine yanlış duyduğumu söyleyebilirdi) yakaladığım kimi çelişkiler, düzeltmeler, benim gözümde birer suçüstü kadar kesindi; ne var ki bunları Albertine'e karşı kullanmam imkânsızdı, çünkü sık sık bir çocuk gibi yakayı ele veren Albertine, her

defasında ani bir stratejik toparlanmayla, benim acımasız saldırılarımı savuşturmuş ve durumu düzeltmişti. Bu saldırılar benim gözümde acımasızdı. Albertine, bir üslup inceliği olarak değil de ihtiyatsızlıklarını düzeltmek amacıyla, dilbilgisi uzmanlarının tutarsızlık veya buna benzer bir ad verdikleri ani sözdizim değişikliklerine başvururdu. Kadınlardan söz ederken kendini kaptırıp, "Hatırlıyorum da, geçenlerde ben..." demişken, aniden bir "onaltılık es" verir, "ben", "o" olurdu; sözünü ettiği şey, katiyen kendisinin yaptığı değil, masum masum gezinirken şahit olduğu bir şey haline gelirdi. Eylemin öznesi Albertine olmaktan çıkardı. Albertine'in yarıda bıraktığı cümlenin başını tam olarak hatırlayıp, sonunun nasıl geleceğini çıkarmak isterdim. Ama dinlerken cümlenin sonunu beklediğim için, belki de Albertine'in benim ilgiyle dinlediğimi görerek değiştiriverdiği cümlenin başını tam hatırlayamaz, onun gerçek düşüncesini, gerçek hatırasını kaygılı bir merakla düşünmeye devam ederdim. Sevgilimizin bir yalanının başlangıcı, ne yazık ki kendi aşkımızın veya bir yönelimin başlangıcına benzer. Bu başlangıçlar biz fark etmeden oluşur, kümelenir ve geçip gider. Bir kadını sevmeye nasıl başladığımızı hatırlamak istediğimizde, zaten ona âşığızdır; âşık olmadan önceki tahayyüllerimiz sırasında, "Bu bir aşk başlangıcı, aman dikkat!" diye düşünmeyiz; tahayyüller, biz pek de farkına varmadan, birer sürpriz olarak gelişir. Aynı şekilde, tek tük birkaç istisna dışında, Albertine'in ilk iddiasıyla birlikte, (aynı konuda) bu iddiaya zıt bir yalanını da okura aktardığımda, bunu sadece anlatım kolaylığı açısından yaptım. Albertine'in ilk iddiası, çoğunlukla, geleceği kestiremediğim ve daha sonra kendisiyle çelişen hangi iddianın geleceğini tahmin etmediğim için, fark edilmeden geçip giderdi; kulağım onu işitirdi elbette, ama zihnim, Alberntine'in sözlerinin devamlılığı içinde onu tecrit etmezdi. Daha sonra, açık seçik bir yalanla karşı karşıya geldiğimde ya da endişeli bir şüpheye kapıldığımda, ilk iddiayı hatırlamak isterdim; boşuna çabalardım; hafızam, zamanında haber verilmediğinden, iddianın bir suretini saklama gereği duymamış olurdu.

Françoise'a, Albertine'i tiyatrodan çıkardıktan sonra bana telefonla haber vermesini ve kız arkadaşımı, dönmek isteyip is-

temediğine bakmadan eve getirmesini tembihledim. "Bir bu eksikti, gelip beyefendiyi görmeyi elbette isteyecek," diye cevap verdi Françoise. "Beni görmekten o kadar hoşlanıyor mu bilmem." "Hoşlanmaması için pek nankör olması gerekir," diye devam etti Françoise; Albertine, Françoise'ın, bir zamanlar halamın yanında, Eulalie'den ötürü çektiği kıskançlık azabını yıllar sonra canlandırmıştı. Albertine'in benim karşımdaki konumunun, onun tarafından değil, benim tarafımdan istenmiş olduğunu bilmeyen Françoise, (hem izzetinefsim sebebiyle, hem de onu sinirlendirmek için bunu kendisinden saklamayı tercih ediyordum), Albertine'in becerikliliğini hem takdir ediyor, hem lanetliyor, diğer hizmetkârlara ondan "artist" diye, beni parmağında oynatan bir "numaracı" diye bahsediyordu. Henüz Albertine'e savaş ilan edecek cesareti yoktu; ona güleryüz gösteriyor, bana bir şey söylemenin işe yaramayacağını, o şekilde bir yere varamayacağını düşünerek, Albertine'le ilişkim bağlamında bana yaptığı hizmetlerden gurur duyuyordu, ama fırsat kollamaktaydı; Albertine'in konumuda bir çatlak bulduğu takdirde genişletmeye ve bizi tamamen ayırmaya kararlıydı. "Nankör mü? Yok canım, bence asıl nankör olan benim, Françoise; Albertine'in bana ne kadar iyi davrandığını bilemezsiniz." (Seviliyormuş gibi görünmek benim için öyle hoş bir duyguydu ki!) "Hadi çabuk olun." "Acele tarafından fırlıyorum."

Françoise'ın kelime hazinesi, kızının etkisiyle biraz yozlaşmaya başlamıştı. Bütün diller, bu şekilde, yeni terimlerin eklenmesiyle saflıklarını kaybederler. Françoise'ın, parlak dönemlerini bildiğim konuşmasında ortaya çıkan yozlaşmadan, aslında ben de dolaylı olarak sorumluydum. Françoise'ın kızı, annesiyle konuşrken memleketinin şivesini kullanmakla yetinseydi, onun klasik lisanını yozlaştırıp seviyesiz bir argoya indirgememiş olurdu. Kızı, memleketinin şivesini kullanmaktan hiçbir zaman kaçınmamıştı; ikisi benim yanımda gizli bir şey konuşmak istediklerinde, gidip mutfağa kapanacaklarına, özel şiveleriyle konuşmak suretiyle, odamın ortasında, sımsıkı kapalı bir kapıdan daha emniyetli anlaşılmaz bir duvar oluştururlardı. Konuşmalarında seçebildiğim tek şey olan "asabatım bozuldu"nun sık sık kullanılmasından yola çıkarak, ana kızın pek iyi

geçinmediklerini düşünürdüm sadece (tabii bu asap bozan kişi ben değilsem eğer). Ne yazık ki, hiç bilmediğimiz bir lisanı bile, sürekli işitirsek, sonunda öğreniriz. Benim de sonunda öğrendiğim lisanın, Françoise'ın yerel şivesi olmasına hayıflanıyordum; Françoise, Farsça konuşmayı âdet edinmiş olsa, onu da öğrenirdim. Françoise kaydettiğim ilerlemenin farkına vardığında, kendisi de, kızı da konuşmalarını hızlandırdılar, ama yararı olmadı. Françoise önce memleketlerinin şivesini anlamama üzüldü; sonra konuşmama ise sevindi. Aslında sevinci alaydan ibaretti, çünkü ben zamanla Françoise'ın şivesini aşağı yukarı onun gibi telaffuz etmeyi başardığım halde, o ikimizin telaffuzları arasında dağlar kadar fark buluyor ve buna bayılıyordu; yıllardır aklına gelmemiş olan hemşerileriyle görüşmediğine hayıflanıyor, benim şivelerini ne kadar kötü konuştuğumu duysalar, gülmekten katılacaklarını söylüyordu. Sırf bunu düşünmek bile Françoise'ın içini neşe özlemle dolduruyor, gülmekten gözleri yaşaracak olan köylülerin adlarını sıralıyordu bir bir. Ne var ki, telaffuzum kötü de olsa, şiveyi iyi anlamamdan duyduğu üzüntüyü hiçbir sevinç hafifletemezdi. İçeri girmesini engellemek istediğimiz kişinin elinde maymuncuk varsa, anahtarların işlevi kalmaz. Françoise da, yerel şivesi geçersiz bir savunma haline gelince, kızıyla, çok kısa sürede, akla gelebilecek en bayağı dönemlerin Fransızcasına dönüşen bir dilde konuşmaya başladı.

Hazırdım. Françoise henüz telefon etmemişti; acaba telefonunu beklemeden çıksa mıydım? Ama kız arkadaşımı bulacağı ne malumdu; Albertine kuliste olamaz mıydı; hattâ Françoise onu bulsa da, dönmeye razı olacak mıydı bakalım? Yarım saat sonra telefon çaldığında, kalbim umut ve korkuyla küt küt atmaya başladı. Bir telefon görevlisinin emriyle harekete geçen ve hızlı uçan bir ses bölüğü, Françoise'ın değil de, santral memurunun sözlerini ânında ulaştırıyordu bana; Françoise'ın irsî utangaçlığı ve hüznü, atalarının bilmediği bir nesne söz konusu olduğu için, bulaşıcı hastalığı olan kişileri ziyaret etme pahasına da olsa, bir telefon ahizesine yaklaşmasını men ederdi. Albertine'i salonun girişinde, tek başına bulmuştu; Albertine gidip Andrée'ye temsilin sonuna kalmayacağını haber vermiş,

sonra hemen Françoise'ın yanına dönmüştü. "Kızmadı mı? Ah, afedersiniz! Hanıma sorar mısınız, küçük hanım kızmış mı? –Hanımefendi diyor ki, hayır, hiç kızmamış, aksine memnun olmuş; en azından, memnun olmadıysa da, belli etmemiş. Şimdi birlikte *Trois Quartiers*'ye gidiyorlarmış, saat ikide evde olacaklarmış." İkinin üç demek olduğunu anladım, çünkü saat zaten ikiyi geçmişti. Saate asla doğru bakamamak, saati doğru söyleyememek, Françoise'ın kendine has, sabit, düzeltilmesi imkânsız, yani marazi diyebileceğimiz bir kusuruydu. Saatine bakıp da, ikiyse, saat bir veya saat üç dediğinde, kafasında ne olup bittiğini, olayın, Françoise'ın görüşünde mi, zihninde mi, dilinde mi cereyan ettiğini asla anlayamamışımdır; bildiğim şu ki, bu olay daima cereyan ederdi. İnsanoğlu çok yaşlıdır. Soyaçekim ve akraba evlilikleri, kötü alışkanlıklara, hatalı reflekslere, bastırılması imkânsız bir güç kazandırır. Bazı insanlar, bir gül ağacının yanından geçince aksırıp öksürür; taze boya kokusu, kimilerinin derisinde döküntülere yol açar, birçok kişi, seyahat öncesinde karın ağrısı çeker, ataları hırsız olan cömert milyonerler vardır ki, elli frangımızı çalmaktan kendilerini alamazlar. Françoise'ın saati niçin doğru söyleyemediği meselesine gelince, kendisi bana hiçbir zaman bu konuda bir bilgi vermedi. Françoise, yanlış cevaplarının çoğunlukla bende yol açtığı öfkeye rağmen, hatası yüzünden ne özür dilerdi, ne de hatasına bir açıklama getirirdi. Hiçbir şey söylemez, adeta beni duymazlıktan gelir, bu da iyice tepemi attırırdı. Hiç değilse şiddetle karşı çıkabileceğim, açıklayıcı bir söz duymak isterdim, ama ne gezer, kayıtsız bir sessizlikle karşılaşırdım. Fakat bu sefer, kuşkuya yer yoktu, Albertine Françoise'la birlikte saat üçte eve gelecek, ne Léa'yı görecekti, ne de arkadaşlarını. Onlarla ilişkiye geçmesi tehlikesi bu şekilde önlendikten sonra, tehlikenin gözümdeki önemi de ânında azaldı; tehlikeyi önlemenin ne kadar kolay olduğunu görünce, başlangıçta, başaramayacağımı düşünmüş olmama şaşırdım. Trocadéro'ya Léa'nın arkadaşlarını görmek için gitmediği anlaşılan Albertine'e yoğun bir minnet duymaktaydım; benim isteğim üzerine temsili bırakıp ve dönmekle, Albertine, bana zannettiğimden daha fazla ait olduğunu, hattâ gelecekte de ait olacağını kanıtlamıştı. Bisikletli bir

ulak, Albertine'den sabretmemi dileyen bir not getirdiğinde, minnetim iyice arttı; o bildik, tatlı anlatımını kullanmıştı: "Benim canım Marcel'im, ben maalesef bu notu size götüren bisikletli ulak kadar hızlı gelemeyeceğim yanınıza; bir an önce gelebilmek için onun bisikletini almak geçiyor içimden. Size kızabileceğimi nasıl düşünebilirsiniz; benim için sizinle birlikte olmaktan daha büyük bir zevk olabilir mi? Sizinle baş başa dışarı çıkmak çok güzel olacak, bundan böyle hep baş başa çıksak daha da güzel olur. Neler kuruyorsunuz kafanızda! Ah Marcel! Ah Marcel! Daima senin, Albertine."

Hattâ Albertine'in itaati, ona aldığım elbiselerin, sözünü ettiğim yatın, Fortuny sabahlıkların bir karşılığı değil de, onları tamamlayan bir şey olduğundan, bütün bunlar bana birer ayrıcalık gibi geliyordu; çünkü bir efendinin görev ve yükümlülükleri de, tıpkı hakları gibi, iktidarının birer parçasıdır ve bu iktidarı tanımlayıp kanıtlar. İşte, Albertine'in bana tanıdığı haklar da, yükümlülüklerime gerçek niteliğini kazandırıyordu: Bana ait bir kadınım vardı, ona durup dururken bir haber gönderdiğimde, derhal telefonla bağlantı kurup hemen geleceğini bildiriyordu saygıyla. Zannettiğimden daha fazla efendisiydim onun. Daha fazla efendisi, yani daha fazla kölesiydim. Albertine'i görmek için en ufak bir sabırsızlık duymuyordum artık. Onun, o anda, Françoise'la birlikte alışveriş yaptığını, seve seve uzatacağım kısa bir süre sonra da, yine Françoise'la birlikte eve döneceğini bilmek, önümdeki zamanı parıltılı ve huzurlu bir yıldız gibi aydınlatıyordu; şimdi bu zamanı yalnız geçirmek daha zevkli geliyordu bana. Albertine'e olan aşkım, beni yataktan kaldırmış, dışarı çıkmak üzere bana hazırlık yaptırmıştı, ama yapacağımız gezintiden zevk almamı engelleyecekti. Böyle bir Pazar gününde, gencecik işçi kızların, terzi çıraklarının, yosmaların, Boulogne Ormanı'nda gezintiye çıkmış olacağını düşünüyordum. Ve bu terzi çırakları, genç işçi kızlar sözlerini kullanarak, (tıpkı daha önce özel isimleri, balo haberlerinde okuduğum genç kız isimlerini sık sık kullanışım gibi), beyaz bir korsajın hayaliyle, kısa bir eteğin hayaliyle, bu hayalin ardına tanımadığım, beni sevebilecek bir kişiyi yerleştirerek, kendi başıma, arzulanır kadınlar yaratıyor, "Kimbilir ne hoşturlar!" di-

yordum içimden. Ama hoş olmaları benim ne işime yarayacaktı, tek başıma çıkmıyordum ki dışarıya?

Halen yalnız olmamdan faydalanmak isteyip, güneş notaları okumamı engellemesin diye perdeyi biraz çektikten sonra, piyanonun başına oturup ortada duran Vinteuil Sonatını rastgele açtım ve çalmaya koyuldum; çünkü Albertine'in gelişine daha biraz vakit vardı, öte yandan geleceği de kesindi; yani hem zamanım vardı, hem de kafam rahattı. Albertine'in Françoise'la döneceğini bilmenin, itaatkârlığının verdiği güvenle dolu bu bekleyiş içinde, dışarıdaki güneş kadar sıcak bir iç aydınlığıyla sarmalanmışçasına mutluydum; zihnimi istediğim gibi kullanabiliyor, bir süreliğine Albertine'den ayırıp sonata yöneltebiliyordum. Hattâ sonatta dikkatimi yoğunlaştırdığım şey, tensel ve kaygılı ezgiler bileşiminin, Albertine'e olan aşkımla şu anda daha da fazla çakışması değildi; bu aşk o kadar uzun bir süre boyunca kıskançlıktan yoksun olmuştu ki, Swann'a bu duyguyu tanımadığımı, bilmediğimi itiraf etmiştim. Hayır, sonata bir başka açıdan, kendi içinde, büyük bir sanatçının eseri olarak bakıyordum; ses dalgaları, beni, sanatçı olmayı istediğim o Combray günlerine götürüyordu (Montjouvain'i veya Méséglise tarafını değil, Guermantes tarafındaki gezintileri kastediyorum). Acaba sanatçı olma hevesinden fiilen vazgeçmekle, gerçek bir şeyden mi vazgeçmiştim? Sanatın kaybını hayat unutturabilir miydi bana; sanat, gerçek kişiliğimize, hayattaki eylemlerde bulamadığı bir ifade imkânını sunan, daha derin bir gerçekliği içinde barındırıyor muydu? Büyük sanatçıların her biri, gerçekten de diğerlerinden çok farklıydı ve her biri, günlük hayatta boşuna aradığımız o bireysellik izlenimini fazlasıyla uyandırıyordu. Tam bunu düşündüğüm sırada, sonatın bir ölçüsü dikkatimi çekti; aslında gayet iyi bildiğim bir ölçüydü, ama bazen dikkatimiz, çoktandır bildiğimiz bir şeyi farklı bir biçimde aydınlatır ve daha önce hiç görmediğimiz bir yanını fark etmemize yol açar. Bu ölçüyü çalarken, Vinteuil, aslında, o notalarla, Wagner'in hiç aşina olmadığı bir hülyayı ifade ettiği halde, *"Tristan!"* diye mırıldanmaktan kendimi alamadım; bir torunun tonlamasında, hareketinde, onun hiç görmediği dedesini görür gibi olan aile ahbabının tebessümü yayıldı

dudaklarıma. Nasıl ki öyle bir durumda, benzerliği kanıtlayabilecek fotoğraflara bakılırsa, ben de piyanoya, Vinteuil Sonatı'nın üzerine, *Tristan*'ın notalarını yerleştirdim; tesadüf, tam da o gün, öğleden sonra, Lamoureux Konserleri dizisinde bu eserin bazı parçaları çalınıyordu. Ben Bayreuth'un mimarına duyduğum hayranlığı bir vicdan meselesi haline getiren insanlardan değildim; bunlar, örneğin Nietzsche, tıpkı hayatta olduğu gibi sanatta da, kendilerine cazip gelen güzelliklerden görev duygusu yüzünden kaçarlar, *Parsifal*'i inkâr edip kendilerini zorlayarak *Tristan*'dan koparlar ve manevi bir çilecilikle, sürekli nefis körelterek, en cefalı yolu izleyerek sonunda sadece *Longjumeau'lu Posta Sürücüsü*'nü tanıyıp ona tapınma düzeyine ulaşırlar. Eserin bir perdesinde karşımıza çıkan, bir kaybolup bir görünen, bazen uzak, uykuda, neredeyse kopuk, bazen de, belirsizliklerini korumakla birlikte, bir motifin değil, adeta bir nevraljinin tekrarı kadar inatçı, yakın, içsel, organik ve derin olan o ısrarlı ve kaçak temaları art arda izledikçe, Wagner'in eserinin ne kadar gerçek olduğunu fark ediyordum.

Bu bağlamda Albertine'in dostluğuna hiç benzemeyen müzik, kendi benliğimin derinliklerine inmeme ve orada bir yenilik bulmama yardımcı oluyordu: Güneşli dalgaları yanı başımda kırılan bu ses denizi, hayatta, seyahatte nafile aradığım çeşitliliğin özlemini uyandırıyordu içimde. İki yönlü bir çeşitlilikti bu. Nasıl bir tayf, ışığın bileşimini gözlerimizin önüne sererse, bir Wagner'in armonisi, bir Elstir'in renkleri de, bir başka insanın, aşk sayesinde nüfuz edemediğimiz duygularının özündeki niteliği tanımamızı sağlıyordu. Ayrıca eser, kendi içinde de, gerçekten bir çeşitlilik sunmanın yegâne yöntemiyle, yani çeşitli kişilikleri bir araya getirerek, bir çeşitlilik sunuyordu. Sıradan bir besteci, ikisine aynı şarkıyı söylettiği halde, bir seyisi ve şövalyeyi ayrı ayrı tasvir ettiğini sanır, oysa Wagner, aksine, her isme farklı bir gerçeklik tahsis eder; onun seyisi, her ortaya çıkışında, hem karmaşık hem basit, kendine has bir kişidir ve o muazzam ses âlemine, birbiriyle kesişen, neşeli ve feodal çizgilerle imzasını atar. Böylece, her biri bir kişi olan onlarca müziğin oluşturduğu, dopdolu bir müzik çıkar ortaya. Ayrı ayrı müzikler birer kişi veya doğanın anlık bir görüntüsünün uyandır-

dığı birer izlenimdir. Doğanın bize yaşattığı duygudan en bağımsız olan şeyler bile, kesin olarak tanımlanmış, dışsal gerçekliğini korur; bir kuşun ötüşü, bir avcının borusu, bir çobanın kavalıyla çaldığı ezgi, sesli siluetler halinde ufukta belirir. Hiç şüphesiz Wagner onları yaklaştıracak, ele geçirecek, orkestra düzenine sokacak, en yüce müzik kavramlarının hizmetine koşacaktır, ama bunu yaparken, tıpkı şekil verdiği ahşabın dokusunu, türünü dikkate alan bir ahşap ustası gibi, başlangıçtaki bireyselliklerine saygı gösterecektir.

Olayların yanı sıra, birer isimden ibaret olmayan şahsiyetlerin yanı sıra doğanın seyrine de yer verilen bu eserlerin, bütün zenginliklerine rağmen, –harika bir biçimde de olsa– hep bir eksik kalmışlık izlenimi uyandırdıklarını düşünüyordum; bu özellik, XIX. yüzyılın bütün büyük eserlerinde görülür, o XIX. yüzyıl ki, en büyük yazarları, başarılı eserler vermemiş, ama kendi çalışmalarına, aynı anda hem işçi, hem yargıç gözüyle bakarak, bu kendi kendini gözlemden, eserin dışında ve fevkinde, yepyeni bir güzellik çıkarmışlar, eserlerine, sahip olmadıkları, geriye dönük bir bütünlük ve yücelik yüklemişlerdir. Geriye dönüp baktığında, romanlarında bir *İnsanlık Komedyası* gören, birbirinden bağımsız şiirleri ve denemeleri, *Yüzyılların Efsanesi* ve *İnsanlığın Kitabı Mukaddesi* başlıkları altında birleştiren şair ve yazarların üzerinde durmasak da, bu sonuncu yazarın, yani Michelet'nin, XIX. yüzyılı mükemmel biçimde temsil ettiği, dolayısıyla ondaki asıl güzelliklerin, eserinden çok eserine karşı takındığı tavırda, *Fransa Tarihi*'nde veya *Fransız Devriminin Tarihi*'nde değil de, bu iki kitabının önsözlerinde aranması gerektiği söylenemez mi? Eserlerin kendilerinden sonra yazılan ve yazarın eserini değerlendirdiği bu önsözlere, bir de, genellikle bilgece bir ihtiyatlılığın değil, müzisyenlere yakışır bir ahengin gerektirdiği, "Affınıza sığınarak söylüyorum," sözleriyle başlayan tek tük cümleleri de eklemek gerekir. O sırada beni hayranlıkla kendimden geçiren öteki müzisyen, yani Wagner, çekmecesinden harika bir parçayı çıkarıp, bu motifi bestelerken hiç aklından geçmemiş olan bir eserine sonradan ilave etmeyi gerekli görmüş, ilk mitolojik operasının ardından ikincisini, sonra da diğerlerini bestelemiş ve birdenbire bir

dörtleme oluşturduğunu fark edip, muhtemelen Balzac'ınkine benzer bir sarhoşluk yaşamıştı; Balzac da, eserlerini hem bir yabancının, hem de bır babanın bakış açısıyla incelediğinde, eserlerinin birinde Raffaello'nun saflığını, bir diğerinde İncil'in yalınlığını bulmuş ve bu geriye dönük bakışta birden zihninde bir aydınlanmayla, eserlerinin, aynı şahsiyetleri içeren bir dizi halinde bir araya getirilseler, çok daha güzel olacaklarını anlamış, böylece yapıtına son ve üstün bir fırça darbesi eklemişti. Sonradan kurulan bu bütünlük, sahte değildir. Öyle olsaydı, sayısız başlık ve altbaşlığın yardımıyla tek bir yüce hedefe yöneldiği izlenimini yaratmaya çalışan onlarca sıradan yazarın kurduğu sistemler gibi parçalanıp giderdi. Balzac'ın eserlerindeki bütünlük, sahte olmadığı gibi, sonradan kurulduğu için, bir araya getirilmeyi bekleyen ayrı ayrı parçalar arasında zaten bu bütünlüğün mevcut olduğu, bir heyecan anında keşfedildiği için, belki daha da gerçektir; bu bütünlük, daha önce bilinmediğinden, mantıksal değil, çeşitliliği engellemeyen, yorumu ruhsuzlaştırmayan, temel bir bütünlüktür. Bir ilhamla ayrıca yazılmış, bir tezin yapay gelişiminin gerektirmediği, eserin tamamıyla bütünleşen bir parça gibidir (ama bir parça değil, bir bütündür). Isolde'nin dönüşünden önceki güçlü orkestra ezgisi başlamadan duyulan, bir kavalın seslendirdiği, neredeyse unutulmuş çoban havasını, eser kendiliğinden bünyesine katmıştır. Hiç şüphesiz, geminin yaklaştığı sırada, orkestra nasıl kavalın notalarını yakalıyor, dönüştürüyor, kendi sarhoşluğuyla birleştiriyorsa, bu notaların ritmini bölüyor, tınısını aydınlatıyor, yükselişini hızlandırıyor, çalgıları çoğaltıyorsa, Wagner'in kendisi de, hafızasında çoban havasını keşfederek eserine kattığında, ona anlam kazandırdığında, sevinçle dolup taşmıştı. Zaten bu sevinç kendisini hiç terk etmez. Wagner'de şairin hüznü ne kadar derin olursa olsun, zanaatkârın neşesi, o hüznü telafi eder, aşar – yani maalesef biraz bozar. Ama o sırada, Vinteuil'ün cümleciğiyle Wagner'inki arasında az önce fark ettiğim özdeşlik kadar, bu Vulcanus'u hatırlatan ustalık da beni allak bullak etmişti. Acaba büyük sanatçılarda, insanüstü bir gerçeğin yansıması gibi görünen, ama aslında zorlu bir çalışmanın ürünü olan, köklü, yıkılmaz bir özgünlük varmış yanılgısı, bu ustalıktan mı

kaynaklanıyordu? Eğer sanat bundan ibaretse, hayattan daha gerçek değildi demek ki, dolayısıyla o kadar hayıflanmama gerek yoktu. *Tristan*'ı çalmaya devam ediyordum. Aramızdaki ses duvarının ardından Wagner'in sevincini, beni de bu sevinci paylaşmaya davet edişini, Siegfried'in ölümsüz genç kahkahasının ve çekiç vuruşlarının giderek yükselişini işitiyordum; üstelik, zanaatkârın teknik ustalığı, muhteşem biçimde dövülen bu cümlelerin yerden havalanmasını daha da kolaylaştırıyordu; bu kuşlar Lohengrin'in kuğusuna değil de, Balbec'te gördüğüm, enerjisini yükselişe dönüştüren, dalgaların üzerinde yol alarak gökyüzünde gözden kaybolan uçağa benziyordu. En yüksekten uçan, en hızlı uçan kuşların kanadı daha güçlü olduğuna göre, belki de sonsuzluğu keşfedebilmek için, bu gerçekten maddi araçlar, bu Mystère marka yüz yirmi beygir gücü gerekiyordu; oysa bu araçlarda ne kadar yüksekten uçarsanız uçun, motorun güçlü homurtusu, uzayın sessizliğinin tadına varmanızı biraz engeller!

Nedendir bilmem, başından beri müzik anılarını izleyen tahayyüllerim, bir noktadan sonra, çağımızın en iyi icracılarına yöneldi; bunların arasında, gözümde biraz abarttığım Morel de yer alıyordu. Birdenbire zihnim sert bir dönüş yaptı ve Morel'in kişiliğini, bu kişiliğin kimi tuhaf özelliklerini düşünmeye başladım. Morel hayatından sık sık bahsederdi aslında, ama o kadar bulanık bir tablo çizerdi ki, bir şey anlamak mümkün olmazdı –bu durum, kafasını kemiren nevrozdan ayrı bir şey olmakla birlikte, onunla birleşebilirdi de. Örneğin Morel, her an M. de Charlus'ün emrine âmâde olmayı kabulleniyor, yalnız geceleri serbest olmayı şart koşuyordu, çünkü akşam yemeğinden sonra cebir dersine gitmek istiyordu. M. de Charlus derse gitmesine izin veriyor, ama kendisiyle dersten sonra görüşmeyi arzu ediyordu. Morel, "İmkânsız, eski bir İtalyan resmi bu," diyordu, (espri bu şekilde aktarıldığında bir anlam taşımıyor; M. de Charlus Morel'e, sondan bir önceki bölümünde Frédéric Moreau'nun bu cümleyi söylediği *Bir Gönül Eğitimi*'ni okutmuştu ve Morel de espri olsun diye, ne zaman "imkânsız" dese, mutlaka ardından, "eski bir İtalyan resmi bu," diye ekliyordu); "ders genellikle çok geç saate kadar sürüyor, hoca zaten o ka-

dar zahmete giriyor, ayıp olur..." M. de Charlus, "Aslında derse de gerek yok, cebir yüzme değil ki, hattâ İngilizce bile değil, kitaptan da öğrenilir pekâlâ," diye cevap veriyordu; çünkü bu cebir dersinin, hiçbir şeyin seçilemediği o bulanık görüntülerden biri olduğunu hemen tahmin etmişti. Morel belki bir kadınla yatıyordu, belki karanlık yollardan para kazanma çabası içinde gizli polis örgütüne girmişti ve emniyet görevlileriyle baskına katılıyordu, hattâ kimbilir, belki de, hepsinden kötüsü, genelevlerden jigolo olarak iş bekliyordu. Morel, "Hattâ kitaptan öğrenmesi çok daha kolay," diye karşılık veriyordu M. de Charlus'e, "cebir derslerinde hiçbir şey anlaşılmıyor." M. de Charlus, "Madem öyle, cebiri benim evimde çok daha rahat öğrenebilirsin," diyebilirdi, ama bunu söylemekten dikkatle kaçınıyordu, çünkü hayal ürünü cebir dersinin, yalnızca esas özelliğini, akşam saatlerini meşgul etme özelliğini koruyarak, derhal mecburi bir dans veya resim dersine dönüşeceğini biliyordu. M. de Charlus, bu konuda kısmen de olsa yanıldığını fark etti, çünkü Morel baronun evinde sık sık denklem çözmekle uğraşıyordu. M. de Charlus, cebirin bir kemancının hiçbir işine yaramayacağı itirazını ileri sürdü sürmesine. Morel de cebirin, vakit geçirmesine, nevrozuyla mücadele etmesine yardımcı olduğunu söyleyerek cevap verdi. Hiç şüphesiz, M. de Charlus, sadece gece yapılabilen bu esrarengiz, kaçınılmaz cebir derslerinin, aslında ne olduğunu öğrenmeye, bilgi edinmeye çalışabilirdi. Ama M. de Charlus'ün, Morel'in meşguliyetlerinin düğümünü çözecek vakti yoktu, kendi sosyete meşguliyetleri bütün vaktini alıyordu. Ziyaretler, kabuller, kulüpte geçirilen zamanlar, dışarıda yemek davetleri, tiyatro gösterileri, hem Morel'in ne yaptığını düşünmesini engelliyordu, hem de Morel hakkındaki dedikoduyu: Morel'in, girip çıktığı çeşitli muhitlerde ve bulunduğu çeşitli kentlerde ara sıra patlak veren, gizlenmeye çalıştığı, şiddet dolu ve sinsi kötülüğünden bahsediliyor, onu tanıyanların, Morel'den, tüyleri ürpererek, seslerini alçaltarak, bir şey anlatmaya cesaret edemeyerek söz ettikleri söyleniyordu. Ben de o gün piyanonun başından kalkıp bir türlü gelmek bilmeyen Albertine'i karşılamak üzere avluya indiğimde, maalesef bu zehirli öfke patlamalarından birine şahit oldum. Jupien'in dükkâ-

nının önünden geçiyordum, Morel ve yakında karısı olacağını zannettiğim kız, içeride yalnızdılar; Morel avazı çıktığı kadar bağırıyor, daha önce kendisiden hiç duymadığım, genelde bastırdığı tuhaf bir köylü şivesi dökülüyordu dudaklarından. Söylediği sözler de bir o kadar tuhaftı, bozuk bir Fransızca kullanıyordu, ama zaten Morel hiçbir şeyi tam bilmezdi. "Defolun buradan, kaldırımcı, ne olacak, kaldırımcı, kaldırımcı," diye tekrarlayıp duruyordu; başlangıçta ne demek istediğini herhalde anlamamış olan zavallı kızcağız da, karşısında korkudan tir tir titreyerek, onurlu bir şekilde, kıpırtısız duruyordu. "Defolun dedim size, kaldırımcı, kaldırımcı, gidin amcanızı çağırın da sizin ne mal olduğunuzu söyleyeyim ona, orospu." Tam o anda, bir arkadaşıyla sohbet ederek avluya giren Jupien'in sesi duyuldu; Morel'in ne kadar ödlek olduğunu bildiğimden, birkaç saniye sonra dükkâna varacak olan Jupien'le arkadaşına takviye kuvveti olarak katılmaya gerek duymadan, Morel'le karşılaşmamak için dönüp yukarı çıktım; Morel az önce, (belki dayanağı bile olmayan bir şantajla kızı korkutup sindirmek amacıyla olsa gerek) ısrarla Jupien'in çağrılmasını istediği halde, avluda Jupien'le arkadaşının sesini duyunca alelacele dışarı çıktı. Aktarılan sözlerin hiçbir anlamı yoktur, eve çıkarken kalbimin küt küt atmasını sözler açıklayamaz. Hayatta şahit olduğumuz bu tür sahneler, askerlerin saldırıda baskın avantajı dedikleri, müthiş bir güce sahiptirler; Albertine'in, Trocadéro'da kalacağına eve, yanıma döneceğini bilmek bana ne kadar tatlı bir huzur verse de, beni allak bullak eden, defalarca tekrarlanan o "kaldırımcı, kaldırımcı" kelimesinin vurgusu kulaklarımdan gitmiyordu.

Yavaş yavaş sakinleştim. Albertine gelecekti. Az sonra kapıyı çaldığını işitecektim. Hayatımın, artık eskiden olabileceği gibi bile olmadığını hissediyordum; bir kadına bu şekilde sahip olmak, eve döndüğünde büyük bir doğallıkla, onunla birlikte dışarı çıkacağımı ve varoluşumun bütün gücünün, etkinliğinin, giderek o kadının güzelleşmesi hedefine yöneleceğini bilmek, bütün besinini dolgun bir meyveye aktaran ve bu meyveyle çoğalan, ama bir yandan da ağırlaşan bir dala benzetiyordu beni. Albertine'in döneceğini bilmenin bana verdiği huzur, daha bir

saat önce duyduğum kaygının tam tersiydi ve sabah onun evden çıkışından önce duyduğum huzurdan çok daha muazzamdı. Albertine'in uysallığı sayesinde adeta hâkimiyetim altına giren geleceği müjdeleyen, kız arkadaşımın, eli kulağındaki münasebetsiz, kaçınılmaz, hoş varlığıyla sanki bir dolgunluğa, bir dengeye kavuşan ve dayanıklılığı artan bir geleceği müjdeleyen bu huzur, yuva duygusundan, aile mutluluğundan doğan (ve mutluluğu kendi içimizde aramaktan bizi kurtaran) huzurdu. Bu yuva ve aile duygusunu, Albertine'i beklediğim o sakin dakikalarda olduğu kadar, onunla birlikte gezindiğimiz dakikalarda da tattım. Albertine bir ara, belki elime dokunmak için, belki de Mme Bontemps'ın hediyesi olan yüzüğün yanına, küçük parmağına takılı, saydam, yakuttan bir yaprağın geniş, sıvımsı bir örtü gibi yayıldığı yeni yüzüğüyle gözümü kamaştırmak için, eldivenini çıkardı. "Albertine, yeni bir yüzük daha! Teyzeniz ne kadar da cömert!" "Hayır," dedi Albertine gülerek, "bu teyzemden değil. Bunu, sizin sayenizde biriktirebildiğim paralarla kendim aldım. Daha önce kime ait olduğunu bile bilmiyorum. Le Mans'da indiğim otelin sahibine, parasız bir müşteri tarafından bırakılmıştı. Otel sahibi yüzüğü ne yapacağını bilemiyordu, değerinin altında bir fiyata verecekti. Ama benim için yine de fazla pahalıydı. Şimdi sizin sayenizde şık bir hanım oldum ya, yüzük hâlâ elinde mi diye sordum otelciye. Ve işte geldi. –Ne çok yüzüğünüz oldu Albertine. Size hediye edeceğim yüzüğü nereye takacaksınız? Ama bu gerçekten güzel bir yüzükmüş; yakutun etrafındaki işlemeleri pek seçemiyorum, yüzünü buruşturmuş bir adama benziyor. Ama benim gözlerim pek iyi görmez. –İyi görse de bir şey fark etmezdi. Ben de şeklini seçemiyorum."

Bir zamanlar, hatıratlarda veya romanlarda, bir erkeğin hep bir kadınla birlikte çıktığını, onunla ikindi kahvaltısı ettiğini okuduğumda, benim de canım bunu yapabilmeyi isterdi. Birkaç kere, örneğin Saint-Loup'nun sevgilisiyle çıkarak, onunla akşam yemeğine giderek, bunu başardığımı zannetmiştim. Ama o sırada, gıpta ettiğim roman şahsiyetinin rolünü bizzat oynamakta olduğum fikrinden ne kadar medet umsam da, bu fikir beni Rachel'in yanında olmaktan haz duyduğuma inandı-

rır, fakat o hazzı veremezdi bana. Çünkü gerçek olan bir şeyi taklit etmeye kalkıştığımızda, o şeyin, taklit güdüsünden değil, bilinçdışı bir güçten, kendisi gerçek olan bir güçten kaynaklandığını unuturuz. Rachel'le birlikte dolaşmaktan incelikli bir haz duymayı o kadar istediğim halde yaşayamadığım o özel duyguyu şimdi yaşamaktaydım oysa; bu kez, peşinden hiç koşmadığım bu duyguyu, bambaşka, samimi ve derin sebepler yüzünden yaşamaktaydım, –bir örnek verecek olursak– kıskançlığımdan ötürü Albertine'den uzak duramadığım için, dışarı çıkabilecek durumdaysam, onu tek başına gezmeye gönderemediğim için yaşamaktaydım. Bu duyguyla ancak şimdi tanışabiliyordum, çünkü edindiğimiz bilgiler, gözlemlemek istediğimiz dış nesneler değil, irade dışı duygulara aittir; eskiden, bir kadın benimle aynı arabada olsa bile, *gerçekte* benim yanımda olmuyordu, çünkü Albertine'e duyduğum ihtiyaç türünden bir ihtiyaç, o kadını her an yanı başımda yeniden yaratmıyordu; teninin durmadan tazelenmesi gereken tonları, onu sürekli okşayan bakışlarımla yenilenmiyordu; yatışmış da olsa hatırlayan tensel istek, bu renklere bir tat ve yoğunluk katmıyordu; şehvet ve onu coşturan hayalgücüyle birlikte kıskançlık, yerçekimi kadar güçlü bir çekimle, o kadını yanı başımda dengede tutmuyordu.

Arabamız bulvarlarda, caddelerde hızla ilerliyordu; sıra sıra konaklar, pembe renkli, dondurulmuş güneş ve soğuk izlenimi uyandırıyor, bana Mme Swann'ın evine yaptığım, lambalar yakılıncaya kadar kasımpatlarının tatlı ışığıyla aydınlanan ziyaretlerimi hatırlatıyordu. Dükkân kapılarının önünde ayakta duran meyveci kızları, sütçü kızları, tıpkı odamın penceresi gibi beni onlardan kesinlikle ayıran otomobil camının ardından, şöyle bir görmeye ancak vakit buluyordum; güneş ışığında birer roman kahramanı gibiydiler; arzum, onları harika bir olaylar örgüsünün içine yerleştirmeme yettiği halde, hiç öğrenemeyeceğim bu romanın eşiğinden öteye geçemiyordum. Çünkü Albertine'den durmamızı rica edemezdim; hatlarını zar zor seçebildiğim, kendilerini sarmalayan sarışın buğu içinde körpeliklerini belli belirsiz fark edebildiğim genç kadınlar gözden kayboluveriyordu. Bu şarap tüccarının kasada oturan kızını veya sokakta sohbet eden bir çamaşırcı kızı gördüğümde içimi kaplayan heyecan, bir

tanrıçayı sokakta görüp tanımanın heyecanıydı. Olympos yok olduğundan beri, Olympos sakinleri yeryüzünde yaşamakta. Mitolojik tablolarında Venüs veya Ceres için model olarak, en adi işlerde çalışan, halktan kızlar kullanan ressamlar, kutsallığa saygısızlık etmek şöyle dursun, o kızlara, ellerinden alınmış olan ilahi niteliklerini geri vermişlerdir. "Trocadéro'yu nasıl buldunuz, çılgın kız? –Orada kalmayıp sizinle buluştuğumuza feci seviniyorum. Mimarı Davioud galiba. –Benim küçük Albertine'im ne kadar da bilgili olmuş! Doğru, Davioud'nun eseri, unutmuştum. –Siz uyurken ben sizin kitaplarınızı okuyorum, koca tembel. Bina olarak epey çirkin sayılır, öyle değil mi? –İşte yavrucuğum, o kadar hızlı değişiyorsunuz ve o kadar akıllanıyorsunuz ki," (söylediğim doğruydu, ama ayrıca Albertine'in, yaşayamadığı tatminlerin yerine, en azından evimde geçirdiği zamanın kendisi açısından tamamen bir kayıp sayılamayacağını bilmenin tatminini yaşaması, hoşuma gidiyordu), "size, genelde yanlış kabul edilen, ama benim peşinde koştuğum bir gerçeğe tekabül eden şeyler de söylemekte sakınca görmüyorum. İzlenimciliğin ne olduğunu biliyor musunuz? –Gayet iyi biliyorum. –Bakın şimdi, söylemek istediğim şu: Elstir'in yeni olduğu için sevmediği Marcouville-l'Orgueilleuse Kilisesi'ni hatırlıyor musunuz? Elstir bu binaları, birer parçası oldukları bütünsel izlenimden bu şekilde kopardığı, kendilerini sarmalayan ışığın dışına çıkardığı ve özlerindeki değeri arkeolog gibi incelediğinde, kendi izlenimciliğiyle çelişkiye düşmüş olmuyor mu biraz? Yaptığı resimlerde, bir hastane, bir okul veya duvardaki bir afiş, yanı başında, bölünmez bir görüntünün içinde yer alan paha biçilmez bir katedralle aynı değeri taşımıyor mu? Kilisenin cephesinin güneşte nasıl yandığını, o kabartma Marcouville azizlerinin ışık denizinde nasıl yüzdüğünü hatırlasanıza. Eski gibi göründüğü sürece, hattâ eski görünmese bile, bir binanın yeni olması ne fark eder? Eski mahallelerin şiirselliği son damlasına kadar sıkılıp çıkarıldı; oysa yeni mahallelerde, zengin burjuvalar için yeni inşa edilmiş, aşırı beyaz taşları daha yeni yontulmuş kimi evler vardır ki, bir temmuz öğleninde, tüccarların öğle yemeğine banliyölerine döndükleri saatte, bıçak dayamak için kullanılan camdan prizmaların, Chartres vitrayları kadar güzel,

rengârenk ışıltılar saçtığı loş yemek salonunda, sofraya oturulmasını bekleyen kirazların kokusu kadar keskin bir çığlıkla, o kavurucu sıcağı delerler. –Ne kadar hoşsunuz! Eğer bir gün akıllı olursam, bunu size borçlu olacağım. –Güneşli bir günde, zürafa boynuna benzer kuleleriyle Pavia Manastırı'nı hatırlatan Trocadéro'dan bakışlarımızı niçin çevirelim? –O küçük tepenin üzerindeki hâkim konumuyla, bana, sizin Mantegna röprodüksiyonlarınızdan birini de hatırlattı; sanırım *Aziz Sebastian*, arka planda, amfiteatr biçimindeki kentte görülen yapılardan birinin Trocadéro olduğuna yemin edebilir insan. –Çok doğru bir gözlem! Peki ama Mantegna röprodüksiyonunu nerede gördünüz? İnsanı şaşkına çeviriyorsunuz."

Zengin semtlerini geride bırakıp halkın oturduğu semtlere gelmiştik; her tezgâhın ardında bir kenar mahalle Venüs'ünün dikilmesi, bu tezgâhları, dibinde ömrümü geçirmek isteyeceğim birer banliyö altarı haline getiriyordu. Tıpkı zamansız bir ölümle karşılaşmışçasına, Albertine'in özgürlüğümü noktalaması yüzünden mahrum olduğum hazları sayıyordum tek tek. Passy'de, kalabalık yüzünden kaldırımdan yola inmiş, birbirlerinin bellerine sarılmış genç kızlar, gülümsemeleriyle beni büyülediler. Onları iyice görecek zamanım olmadı, ama abarttığımı sanmıyorum; gerçekten de her kalabalıkta, her genç kalabalıkta, soylu bir profile rastlarız sık sık. Bu yüzden de, yapılan bir kazıda antik paraların ortaya çıkarıldığı karmakarışık bir arazi, bir arkeolog için ne kadar değerliyse, bayram günlerinin o halk kalabalıkları da, zevk düşkünü için o kadar değerlidir. Boulogne Ormanı'na vardık. Albertine benimle birlikte çıkmış olmasa, o anda, Champs-Élysées Arenasında Wagner fırtınasının, orkestranın bütün tellerini inletişini, az önce çaldığım kaval ezgisini hafif bir köpükmüşçesine kendine doğru çekişini, havalandırışını, yoğuruşunu, biçimini değiştirip parçalayışını, giderek büyüyen bir girdabın içine sürükleyişini işitebileceğimi düşünüyordum. Hiç değilse gezintiyi uzatmayıp eve erken dönmek istedim, çünkü Albertine'e hiç sözünü etmemekle birlikte, o gece Verdurin'lere gitmeye karar vermiştim. Kısa bir süre önce Verdurin'lerden bir davetiye almış, onu da diğerleri gibi sepete atmıştım. Ama o geceki davet konusunda fikir değiş-

tirmiştim, çünkü Albertine'in, öğleden sonra Verdurin'lerde kimlerle karşılaşmayı ummuş olabileceğini öğrenmek istiyordum. Doğruyu söylemek gerekirse, Albertine konusunda geldiğim nokta, bir kadının, bizim için, artık (her şey aynen devam ettiği, olaylar normal seyrini izlediği takdirde), sadece başka bir kadına geçiş aracı olduğu noktaydı. Bu noktada, o kadın bizim gözümüzde hâlâ bir önem taşır, ama pek az bir önem taşır; her akşam birtakım yabancı kadınlarla, özellikle de onu tanıyan, bize onun hayatı hakkında bilgi verebilecek kadınlarla buluşmak için sabırsızlanırız. O kadının kendisine sahip olmuş, bize kendinin ne kadarını vermeye razı olmuşsa, tamamını tüketmişizdir. Hayatı da onun kendisidir, ama bizim bilmediğimiz bir parçasıdır; kendisini nafile sorgulayıp cevap alamadığımız, ancak yeni dudaklardan işitebileceğimiz şeylerden oluşan bir parçasıdır.

Albertine'le birlikte yaşamam, Venedik'e gitmemi, seyahat etmemi engelleyecekse, en azından o gün öğleden sonra, tek başıma olsaydım, bu güzel, güneşli Pazar gününe serpişmiş, gözümdeki güzellikleri, büyük ölçüde kendilerine can veren meçhul hayattan oluşan genç terzi çıraklarıyla tanışabilirdim. Gördüğümüz bütün gözlerde, bizim bilmediğimiz görüntüler, hatıralar, beklentiler ve horgörüler içeren, bütün bunlarla ayrılmaz bir bütün teşkil eden bir bakış yok mudur? Yoldan geçerken gördüğümüz birinin kaşlarının çatıklığı, burun deliklerinin açıklığı, o insanın nasıl bir hayat sürdüğüne bağlı olarak, farklı bir değer kazanmayacak mıdır? Albertine'in varlığı, bu kızlara yaklaşmama ve belki de böylece onları arzulamaktan vazgeçmeme engel oluyordu. Yaşama arzusunu ve sıradan olaylardan daha güzel bir şeylere inancını kaybetmek istemeyenler, gezinmelidir, çünkü sokaklar, caddeler, tanrıçalarla doludur. Ama tanrıçalar, insanları kendilerine yaklaştırmazlar. Etrafta, ağaçların arasında veya bir kafe girişinde, kutsal bir ormanın kenarında nöbet bekleyen *nympha*'lara benzer hizmetçiler görüyordum; arkada oturan üç genç kız, yanıbaşlarına dayadıkları bisikletlerinin dev çemberiyle, mitolojik seyahatlerinde üzerine bindikleri buluta veya masal atına dayanmış bakan üç tanrıçayı andırıyordu. Albertine'in her defasında, bü-

tün bu kızlara bir an yoğun bir dikkatle baktığını ve sonra derhal bana döndüğünü fark ediyordum. Ama bu bakışların yoğunluğu da, yoğunlukla telafi edilen kısalığı da beni fazla huzursuz etmiyordu; aslında, Albertine, babama veya Françoise'a bile sık sık aynı yoğunlukla, belki yorgunluktan, belki de dikkatli bir insana özgü alışkanlıktan ötürü, adeta derin düşüncelere dalarcasına bakardı; bakışlarının hızla bana çevrilmesine gelince, bunun sebebi, kapıldığım şüpheleri bilen Albertine'in, yersiz de olsa bir şüpheye mahal vermek istememesiydi belki. Ayrıca, Albertine'in bakışlarında görünce bana ağır bir suç gibi gelen yoğun dikkat (bakışları genç erkeklere yönelse de aynı şeyi hissederdim), benim bütün terzi çıraklarına yönelttiğim bakışlarda mevcuttu ve ben bundan en ufak bir suçluluk duymuyordum – hattâ arabayı durdurup inmemi varlığıyla engellediği için neredeyse Albertine'i suçluyordum. Kendi arzularımız masum, karşı tarafın arzuları ise korkunçtur. Yalnız arzular konusunda değil, yalan konusunda da, bize ait olanlarla sevdiğimiz kişiye ait olanlar birbirine zıttır. Örneğin, sağlıklı görünmek isteyip gündelik rahatsızlıkları belli etmemek amacıyla, kötü bir alışkanlığı gizlemek amacıyla veya başkalarını gücendirmeden tercih ettiğimiz şeye yönelmek amacıyla yalan söylemek, son derece olağan bir şeydir. Yalan, hayattaki en gerekli, en çok kullanılan korunma aracıdır. Yine de sevdiğimiz insanın hayatından yalanı çıkarıp atmak isteriz, her yerde yalanı kollar, yalan kokusu alır, yalandan nefret ederiz. Yalan bizi allak bullak eder, ilişkiye son vermek için yeterli bir sebeptir, ardında ne büyük kabahatleri gizlediğini düşünürüz, bazen de o kadar iyi gizler ki bu kabahatleri, içimizde bir şüphe bile uyanmaz. Bu ne tuhaf bir durumdur ki, evrenselliği, yaygınlığı nedeniyle başkaları için zararsız olan bir hastalık mikrobu, muafiyetini kaybetmiş olduğunu fark eden zavallı için, son derece tehlikelidir! İcraat kolaylığı yüzünden hayal etme gücünü kaybetmemiş herkes gibi, ben de, –uzun süren eve kapanma dönemlerim sebebiyle– nadiren karşılaştığım bu güzel kızların hayatını, seyahatin bize vaat ettiği harikulade kentler kadar arzulanır ve bildiklerimden farklı hayatlar olarak canlandırıyordum zihnimde.

Tanıdığım kadınların, gittiğim kentlerin uyandırdığı hayal kırıklığı, yenilerinin cazibesine kapılmamı, gerçekliğine inanmamı engellemiyordu. İşte bu yüzden, Venedik'i –bahar günlerini hatırlatan hava nedeniyle de özlem duyduğum, Albertine'le evlenirsem görmeyeceğim Venedik'i– Ski'nin, şehrin aslından daha güzel tonlara sahip diye yorumlayabileceği bir resimde görmek, benim için Venedik seyahatinin yerini katiyen tutamazdı, benden bağımsız olarak belirlenmiş bir mesafenin katedilmesi zorunluydu benim gözümde; aynı şekilde, bir muhabbet tellalının, bana ısmarlama bulacağı terzi çırağı, ne kadar güzel olursa olsun, o esnada bir kız arkadaşıyla gülüşerek ağaçların altından geçmekte olan sarsak terzi çırağının yerini katiyen tutamazdı. Bir randevu evinde bulacağım kız, daha güzel bile olsa, aynı şey olmazdı, çünkü tanımadığımız bir kızın gözlerine, küçük bir opal ya da akik parçasına bakar gibi bakmayız. Bizim hiç görmediğimiz aile evini, gıpta ettiğimiz aziz dostları içinde barındıran bir düşüncede, bir istekte, bir hatırada görebileceğimiz yegâne şeyin, onu sedeflendiren ışık ya da kıvılcımlandıran pırlantalar olduğunu biliriz. Bir bakışa değer kazandıran şey, salt fiziksel güzelliğinden çok, bütün bu zor ve inatçı şeyleri ele geçirebilmek arzumuzdur (bir kadının, Galler Prensi olduğunu işittiği bir gence ilşkin, hayalinde baştan başa bir roman kurması, yanıldığını anlayınca da, aynı gençle hiç ilgilenmemesi, bu şekilde açıklanabilir belki); terzi çırağını bir randevu evinde bulmak, içine nüfuz etmiş olan, onunla birlikte ele geçirmeyi umduğumuz o meçhul hayattan yoksun halde bulmak demektir; gerçekten de birer değerli taşa dönüşmüş olan gözlere, kırışması bir çiçeğin kıvrımları kadar anlamsız bir burna yaklaşmak demektir. Hayır, nasıl ki Piza'nın, uluslararası fuarda bir gösteriden ibaret olmayan, gözlerimle göreceğim Piza'nın gerçekliğine inanabilmem için, uzun bir tren yolculuğu yapmak zorundaysam, aynı şekilde, o aşağıdan geçen, tanımadığım terzi çırağının da gerçekliğine inanmaya devam etmek istiyorsam eğer, hareket noktamı ona göre ayarlayarak direnişine karşı koymak, hakaretlerine göğüs germek, girişimimde ısrarlı davranmak, bir randevu koparmak, atölye çıkışında onu beklemek, bu kızın hayatındaki olayları tek tek öğrenmek zorunday-

dım; benim onda aradığım hazları sarmalayan kılıfı delmek zorundaydım; ulaşmak, ele geçirmek istediğim ilgi ve lütuftan beni ayıran mesafeyi, yani onun farklı alışkanlıklarının ve kendine has hayatının yarattığı uzaklığı aşmak zorundaydım. Ne var ki, arzuyla seyahat arasındaki bu benzerliklerden yola çıkarak, kentlerle kadınları, tanımadığım sürece böylesine yücelten, yanlarına yaklaştığım anda da altlarından kayıverip, onları en sıradan gerçekliğin basitliği üzerine yüzüstü düşüren bu görünmez gücün, inançlar kadar, maddi dünyadaki atmosfer basıncı kadar etkili olan bu gücün niteliğini bir gün derinlemesine incelemeye söz verdim kendi kendime. Biraz ötede, bir başka genç kız, yanı başına diz çöktüğü bisikletini düzeltmekteydi. Tamirat bittiğinde, yarışçı kız bisikletine atladı, ama bir erkeğin oturacağı şekilde, ata biner gibi oturmadı. Bisiklet bir an sallandı; o genç bedene sanki bir yelken ya da dev bir kanat eklenmişti; az sonra, yoluna devam eden yarı insan-yarı kanatlı genç yaratığın, o melek veya perinin, son sürat uzaklaştığını gördük.

Albertine'in varlığı, Albertine'le birlikte yaşamak, beni bunlardan mahrum ediyordu işte. Mahrum mu ediyordu? Tam tersine, bana bunları bahşediyordu diye düşünmem gerekmez miydi? Albertine benimle birlikte yaşamasaydı, özgür olsaydı, bütün bu kadınları, onun arzu ve hazlarının muhtemel hedefleri diye görecektim haklı olarak. Şeytanca bir balede, bir insandaki günah eğilimini temsil eden, oklarını bir başkasının kalbine batıran dansçılar gibi görüneceklerdi gözüme. Terzi çıraklarından, genç kızlardan, kadın oyunculardan nasıl da nefret edecektim! Karşılarında dehşete düşecek, yeryüzünü güzelliklerinin dışında tutacaktım onları. Albertine'in köleliği, onlar yüzünden acı çekmekten beni kurtardığı için, yeryüzünün güzellikleri arasındaki yerlerini almalarını sağlıyordu. Bu zararsız halleriyle, kalbe kıskançlığı saplayan iğnelerini kaybetmişken, onları hayranlıkla seyretmem, bakışlarımla okşamam, belki bir başka gün daha samimi olmam mümkündü. Albertine'i hapsederek, gezinti yerlerinde, balolarda, tiyatrolarda hışırdayan bütün o hareli kanatları aynı anda yeryüzüne kazandırmıştım tekrar; artık Albertine'i kışkırtmaları mümkün olmadığından, benim gözümde yine eskisi gibi kışkırtıcı olmuşlardı. Yeryüzünün

güzelliğini bu kanatlar oluşturuyordu. Bir zamanlar Albertine'in güzelliğini de onlar oluşturmuştu. Albertine'i önce esrarengiz bir kuş gibi, sonra da sahilin arzulanan, belki elde edilen başoyuncusu gibi gördüğüm için o kadar güzel, olağanüstü bulmuştum. Bir akşam, mendireğin üzerinde, nereden geldikleri belirsiz martılara benzeyen diğer genç kızların arasında ölçülü adımlarla yürürken gördüğüm kuşu evime hapsettiğimden beri, Albertine'in renkliliğinden eser kalmamış, başkalarının ona sahip olma şansı da tamamen yok olmuştu. Albertine yavaş yavaş bütün güzelliğini kaybetmişti. Kıskançlığımla hayalgücümün hazlarındaki düşüş aynı düzlemde yer almadıkları halde, onu tekrar sahildeki ihtişamı içinde görebilmem için, yanında ben olmadan, bir kadını veya genç erkeği kendisine sokulurken hayal ettiğim bu tür gezintiler gerekiyordu. Ama Albertine'in, başkaları tarafından arzulandığı için gözümde eski güzelliğine kavuştuğu bu ani çıkışlar dışında, benimle birlikte yaşadığı süreyi iki döneme ayırabilirdim rahatlıkla: giderek solmakla birlikte, benim gözümde hâlâ sahilin rengârenk hareli başoyuncusu olduğu ilk dönem ve kendi donuk benliğiyle sınırlı, gri bir mahpusa dönüştüğü, ancak benim geçmişi hatırladığım bu şimşekler sayesinde eski renkliliğine kavuştuğu ikinci dönem.

Bazen, Albertine'e karşı kayıtsızlığımın dorukta olduğu saatlerde, çok eski bir ânın hatırası canlanırdı kafamda: Henüz kendisiyle tanışmadığım günlerdeydi, Albertine kumsalda, benim hiç anlaşamadığım, bir ilişki yaşadıklarından şimdi neredeyse emin olduğum bir hanımın yanında, kahkahalarla gülerek küstahça bana bakıyordu. Parlak, mavi denizin uğultusu her yanı sarmıştı. Güneşli kumsalda, Albertine arkadaşlarının arasında en güzel kızdı. O mutat engin deniz çerçevesi içinde, ona hayran olan hanımın gözünde sonsuz değer taşıyan, muhteşem bir kızdı ve benim onurumu lekelemişti. Hem de sonsuza dek lekelemişti, çünkü o hanım belki tekrar Balbec'e gitmiş, ışıl ışıl, uğultulu kumsalda Albertine'in yokluğunu fark etmişti. Ama genç kızın benim evimde yaşadığını, sadece bana ait olduğunu bilmiyordu. O engin, mavi denizle birlikte, hanımın, şimdi başkalarına yönelen tercihini eskiden bu genç kıza yönelttiğini unutmuş olması, Albertine'in onuruma sürdüğü leke-

nin üzerine kaplamış, onu göz kamaştırıcı, sağlam bir mücevher kutusuna hapsetmişti sanki. Bunları düşününce, o kadına duyduğum nefret, kalbimi kemirirdi; Albertine'e karşı da bir nefret duyardım, ama bu nefret, o enfes saçlı, pohpohlanan, kumsalda patlattığı kahkaha insanın onurunu lekeleyen güzel genç kıza duyulan hayranlıkla karışıktı. Utanç, kıskançlık ve ilk arzularla o göz kamaştırıcı fonun yeniden canlanan hatıraları, Albertine'e eski güzelliğini ve değerini kazandırırdı tekrar. İşte bu şeklide, o odamda, yanımdaysa duyduğum biraz ezici sıkıntı, onu hafızamda tekrar özgürlüğüne kavuşturduğum, mendirekte, rengârenk plaj kıyafetleri içinde, denizin çalgıları eşliğinde hatırladığım zaman, yerini, olağanüstü görüntüler ve özlemlerle dolu, heyecanlı bir arzuya bırakırdı; Albertine kâh bu ortamdan çıkıp bana ait olur, pek fazla bir değer taşımaz, kâh aynı ortama geri dönüp, asla öğrenemeyeceğim bir geçmişin içinde elimden kaçar, tıpkı patlayan dalgalar ve sersemletici güneş gibi, arkadaşı olan o hanımın yanında, onurumu lekelerdi; Albertine, adeta ikiyaşayışlı bir aşk içinde, bir kumsala gider, bir odama dönerdi.

Bir başka köşede, top oynayan kalabalık bir grup vardı. Bu genç kızların hepsi güneşin tadını çıkarmak istemişti, çünkü şubat ayının bu özel günleri, ne kadar güneşli olsalar da, uzun sürmez; güneşin parlaklığı, batışını geciktirmez. Güneşin batmasına daha uzun zaman olduğu halde, biz bir süre alacakaranlıkta kaldık: Seine'e kadar uzanmıştık, Albertine kırmızı yelkenlerin mavi kış nehrindeki yansımalarını, aydınlık ufukta tek başına bir gelincik gibi büzüşmüş tuğla evi, ileride aynı ufkun katılaşmış, parça parça, kırılgan, dilimli bir bölümü gibi görünen Saint-Cloud'yu hayranlıkla seyretti, varlığıyla da benim bu hayranlığı yaşamamı engelledi; arabadan indik ve uzun uzun yürüdük. Hattâ bir ara kol kola yürüdük; Albertine'in kolunun benim kolumun etrafında oluşturduğu halka, sanki ikimizi tek bir varlık haline getiriyor, kaderlerimizi birleştiriyordu. Ayağımızın dibinde, birbirine paralel uzanan gölgelerimiz giderek yaklaşıyor, sonra birleşiyor, harika bir desen oluşturuyordu. Hiç şüphesiz, Albertine'in benim evimde yaşaması, benim yatağıma uzanması, zaten bana olağanüstü geliyordu. Ama şimdi

bu durum, bir de dışarıya, tabiatın ortasına taşıyordu; o çok sevdiğim Boulogne Ormanı gölünün kenarında, o ağaçların altında, onun, Albertine'in gölgesi benimkine ekleniyor, güneş, onun bacağıyla göğsünün yalın, basitleştirilmiş gölgesini, ağaçlı yolda kumun üzerine, benim gölgemin yanına, adeta lavi tekniğiyle çiziyordu. Gölgelerimizin yakınlaşıp birleşmesinde, şüphesiz bedenlerimizin birleşmesinden daha soyut, ama onun kadar mahrem bir büyü buluyordum. Sonra arabaya bindik tekrar. Dönüş yolunda, arabamız dar, dolambaçlı orman yollarına girdi; kışlık giysileri içinde, harabeler gibi sarmaşıklarla, böğürtlenlerle kaplanmış ağaçlar, bir sihirbazın evine giden yolu gösteriyorlardı sanki. Ağaçların karanlık kubbesinin altından çıkar çıkmaz, Boulogne Ormanı çıkışında, tekrar gün ışığıyla karşılaştık, hava o kadar aydınlıktı ki, akşam yemeğinden önce canım ne isterse yapabileceğimi, daha bol bol vaktim olduğunu düşünüyordum, ama birkaç dakika sonra, arabamız Zafer Takı'na yaklaşırken, aniden şaşkınlık ve korkuyla irkilerek, Paris'in üzerinde asılı, vakitsiz dolunayı gördüm; bizde geç kaldığımız zannını uyandıran, durmuş bir saate benziyordu. Arabacıya eve dönmesini söylemiştik. Albertine için bu, benim evime dönmek demekti. Albertine arabanın içinde, yanı başımda otururken onun varlığında bulduğum huzuru, evlerine dönmek için bizden ayrılmak zorunda olan kadınların varlığında, kendilerini ne kadar sevsek de, bulamayız; Albertine'in o andaki varlığı, bizi ayrı olacağımız saatlerin boşluğuna değil, daha da yerleşik ve korunaklı bir beraberliğe, aynı zamanda onun da yuvası olan, bana aidiyetinin somut simgesi olan yuvama doğru götürüyordu. Hiç şüphesiz, sahip olmak için arzu etmiş olmak şarttır. Bir çizgiye, bir yüzeye, bir hacme, ancak aşkımız oraya yerleşmişse sahip olabiliriz. Ama gezintimiz boyunca Albertine, benim için, bir zamanlar Rachel'in olduğu gibi, et ve kumaştan oluşan boş bir kılıf değildi. Gözlerimin, dudaklarımın ve ellerimin hayalgücü, Balbec'te Albertine'in bedenini öylesine kuvvetle biçimlendirmiş, şefkatle parlatmıştı ki, şimdi bu arabada o bedene dokunmak, onu sarmalamak için, Albertine'i kucaklamama, hattâ görmeme gerek yoktu, sesini işitmem, sustuğu zaman da yanımda olduğunu bilmem yeterliydi; iç içe

geçmiş duyularım onu olduğu gibi sarmalıyordu; evin önüne geldiğimizde, Albertine bütün doğallığıyla arabadan indiğinde, ben şoföre daha sonra gelip beni almasını söylemek üzere hemen inmedim, ama Albertine kapıdan içeri girerken bakışlarımla hâlâ onu sarmalamaktaydım; onun bu ağır, kızıla boyanmış, hantal ve mahpus haliyle doğal bir şekilde benimle birlikte eve döndüğünü, bana ait bir kadın gibi, karım gibi evimizin korunaklı duvarları arasına girip kaybolduğunu görmek, yine o kıpırtısız, evcil huzuru veriyordu bana.

Ne yazık ki, o akşam, odasında baş başa yediğimiz yemek boyunca Albertine'in ne kadar hüzünlü ve bıkkın göründüğüne bakılacak olursa, sevgilim bu evde, kendini hapisteymiş gibi hissediyor, Liancourt gibi güzel bir evde bulunmaktan memnun olup olmadığı sorulduğunda, "Hapishanenin güzeli olmaz," diye cevap veren Mme de La Rochefoucauld'nun hislerini paylaşıyordu. Başlangıçta Albertine'in halini fark etmedim; ben kendi halime hayıflanıyor, Albertine olmasa (onunla birlikte, bütün gün boyunca onca insanla temas edeceği bir otelde, kıskançlıktan kıvranırdım çünkü), o esnada akşam yemeğini Venedik'te, Mağrip silmeleriyle çevrelenmiş kubbeli küçük pencerelerinden Büyük Kanal'ın göründüğü, bir gemi ambarı gibi alçak, küçük restoranların birinde yiyor olabileceğimi düşünüyordum.

Şunu belirtmem gerekir ki, evde Albertine'in çok beğendiği, Bloch'unsa çok haklı olarak son derece çirkin bulduğu, Barbedienne'in iri bir bronz heykeli vardı. Bloch'un bu heykeli evde tutmama şaşırması ise, o kadar anlaşılır değildi. Ben hiçbir zaman onun gibi sanatkârane dekorlar oluşturmaya çalışmazdım, hem bu iş için fazlasıyla tembeldim, hem de daima gözümün önünde görmeye alıştığım şeylere karşı fazlasıyla ilgisizdim. Göz zevkim bozulmadığına göre, dekorasyon ayrıntılarıyla ilgilenmeme hakkım vardı. Belki buna rağmen o bronz heykeli kaldırabilirdim. Ne var ki, çirkin ve gösterişli şeyler çok faydalıdır, çünkü bizi anlamayan, bizimle aynı zevki paylaşmayan, belki âşık olduğumuz insanların gözünde, güzelliğini açığa vurmayan, asil bir eşyanın sahip olamayacağı bir itibar taşırlar. Zaten biz de böyle bir itibarı kullanmaya, ancak bizi anlamayan insanlar karşısında gerek duyabiliriz, çünkü nitelikli kişilerin nezdinde, ze-

kâmız bize gereken itibarı sağlar. Albertine'in zevki her ne kadar gelişmekte olsa da, bronz heykele hâlâ saygı duyuyor ve bu saygı bana da yansıyordu; Albertine'in saygısı benim için önemliydi (azıcık utanç verici bir bronz heykeli ortada bulundurmaktan çok daha önemliydi), çünkü Albertine'i seviyordum.

Ama köleliğimi düşünmek bir anda üzerimde bir yük olmaktan çıktı, hattâ köleliğimi uzatmak istedim, çünkü Albertine kendi köleliğini yoğun biçimde hissediyormuş gibi göründü bana. Evet, kendisine evimde yaşamaktan hoşnut olup olmadığını her sorduğumda, bundan daha mutlu olabileceği bir yer düşünemediğini söylemişti hep. Ama çoğunlukla yüzündeki özlemli, kızgın ifade, bu sözlerini yalanlamıştı. Elbette Albertine benim tahmin ettiğim eğilimlere sahip idiyse, bu eğilimlerini asla doyuramaması, beni ne kadar sakinleştiriyorsa, onu da o kadar sinirlendiriyor olmalıydı; ben o kadar sakinleşmiştim ki, Albertine'i haksız yere suçladığıma inanmaktan beni alıkoyan bir tek şey vardı, o da, Albertine'in davranışlarındaki aşırı özendi: Asla dışarıda yalnız veya serbest kalmıyor, eve dönerken kapının önünde bir an olsun oyalanmıyor, ne zaman telefon edecek olsa, konuştuklarını bana aktarabilecek biriyle, Françoise veya Andrée'yle birlikte olmaya, göze batacak şekilde dikkat ediyor, Andrée'yle birlikte dışarı her çıkışında, neler yaptıkları konusunda ayrıntılı bir rapor alabilmem için, dönüşte bir punduna getirip mutlaka beni Andrée'yle yalnız bırakıyordu. Bu harika uysallıkla çelişen, derhal bastırdığı kimi sabırsızca hareketleri, acaba Albertine zincirlerini kırmayı mı tasarlıyor diye bir şüphe yaratmıştı kafamda.

Bu şüphemi destekleyen ufak tefek bazı olaylar vardı. Örneğin dışarıya tek başıma çıktığım bir gün, Passy yakınında Gisèle'le karşılaşmış, şuradan buradan sohbet etmeye koyulmuştuk. Bir ara, Gisèle'e bu haberi verebilmekten ötürü mutluluk duyarak, Albertine'i sürekli gördüğümü söyledim ona. Gisèle Albertine'i nerede bulabileceğini sordu, onun da *ne tesadüf*, Albertine'le konuşacağı bir şey varmış. "Nedir konuşacağınız? –Albertine'in bazı kız arkadaşlarıyla ilgili. –Hangi kız arkadaşları? Size bilgi verebilirim belki, bu Albertine'le görüşmenize engel olmaz tabii. –Çok eski arkadaşlar, adlarını hatırlamıyo-

rum," diye muğlak bir cevap verdi Gisèle, geri adım atarak. Yanımdan, bende hiçbir kuşku uyandırmayacak kadar ihtiyatlı konuştuğu zannıyla ayrıldı. Fakat yalan ortaya çıkmaya o kadar hazırdır ki, ufacık bir şey, kendini göstermesine yeter. Adlarını bile bilmediği eski arkadaşlar söz konusu olsaydı, *"ne tesadüf,* Albertine'le konuşmam gerekiyordu," der miydi? Mme Cottard'ın pek sevdiği "nasıl da denk geldi" deyişine oldukça benzeyen bu ifade, ancak belirli kişilere ilişkin, özel, duruma uygun düşen, belki de âcil bir şey için kullanılabilirdi. Zaten, sırf "Bilmem, adlarını hatırlamıyorum," derken, dalgın bir tavırla, esneyecekmiş gibi ağzını açışı (konuşmamızın bu noktasında geri adım atarken, neredeyse vücuduyla da gerileyişi) bile, Gisèle'in yüzünü ve ona uygun olarak sesini, bir yalan ifadesine dönüştürüyordu; oysa "ne tesadüf" derkenki aceleci, canlı, atılgan tavrı, bir gerçeği ifade ediyordu. Gisèle'i sorguya çekmedim. Ne işime yarayacaktı ki? Şüphesiz Gisèle Albertine gibi yalan söylemiyordu. Ve elbette ki Albertine'in yalanları bana daha çok acı veriyordu. Ama her şeyden önce, aralarında ortak bir nokta, yalanın kendisi vardı, ki bu da bazı durumlarda bir delil sayılır. Yalanın altında gizlenen gerçeğe ilişkin bir delil değildir. Bütün katillerin, her şeyi mükemmelen ayarladıklarını ve yakalanmayacaklarını zannettikleri, bilinen bir gerçektir, ama sonuçta hemen hemen bütün katiller yakalanır. Yalancılar ve yalancılar arasında özellikle sevdiğimiz kadınlar ise, aksine, nadiren yakalanırlar. Sevdiğimiz kadının nereye gittiğini, orada ne yaptığını bilemeyiz, ama daha o konuşurken, ardında söylemediği şeyin gizlendiği, başka bir şeyden bahsederken, yalanı derhal fark ederiz. Yalanı hissedip gerçeği öğrenemediğimiz için de, kıskançlığımız artar. Albertine'in yalan söylediği duygusunu uyandıran birçok ayrıntıdan bu anlatı boyunca bahsettik, ama en önemlisi, yalan söylediğinde, anlattıklarının ya yetersiz, eksik, gerçeğe aykırı olmaları veya tam tersine, gerçeğe uygun olsun diye küçük ayrıntılarla aşırı yüklenmiş olmaları sebebiyle, dikkati çekmesiydi. Gerçeğe uygun olan şey, yalanı söyleyen bu konuda ne düşünürse düşünsün, gerçeğin kendisi değildir katiyen. Gerçeğin kendisini dinlerken, sadece gerçeğe uygun bir ayrıntıyı duyduğumuz anda, kulağımız birazcık mü-

ziğe yatkınsa, belki de gerçeğe gerçeklerden daha uygun, fazlasıyla uygun olan bu ayrıntıda bir hata olduğunu, adeta ölçüsü bozuk bir mısra ya da yüksek sesle okunan yanlış bir kelime gibi aykırı düştüğünü algılarız. Kulağımız bunu algılar ve eğer âşıksak, kalbimiz telaşa düşer. Peki, o zaman bir kadının Berri Sokağı'ndan mı, Washington Sokağı'ndan mı geçtiğini bilmediğimiz için bütün hayatımızı değiştirdiğimiz sırada, sırf birkaç yıl boyunca o kadınla görüşmeme basiretini gösterebilsek, iki sokak arasındaki birkaç metrelik farkın da, kadının kendisinin de yüz milyonda birine (yani algılayamayacağımız bir boyuta) düşeceğini, Gülliver'den çok daha iriyken, mikroskopla bile görülmeyecek –en azından kalbin mikroskobuyla görülmeyecek, çünkü duygusuz hafızanın mikroskobu daha güçlü ve sağlamdır– bir Lilliput'luya dönüşeceğini niye düşünmeyiz ki! Ne olursa olsun, Albertine'le Gisèle'in yalanları arasında ortak bir nokta –yalanın kendisi– bulunmakla birlikte, Gisèle'in yalan söyleme tarzı Albertine'inkinden de, Andrée'ninkinden de farklıydı, ama büyük bir çeşitlilik gösteren bütün bu yalanlar birbirlerine o kadar iyi oturuyordu ki, küçük çete, bazı ticari firmalarda rastlanan, geçit vermez bir kale sağlamlığına sahipti; kadroyu oluşturanların birbirinden çok farklı kişiliklerine rağmen, zavallı yazarın dolandırılıp dolandırılmadığını asla anlayamayacağı bir kitabevine ya da yayınevine benzerdi. Gazete veya derginin yöneticisi, içten ve özellikle ciddi bir tavırla yalan söyler, çünkü diğer gazete veya tiyatro yöneticilerine, yayıncılara karşı İçtenlik bayrağını açtığında, onlarda lanetlediği tutumu, kendisinin de aynen uyguladığını sık sık gizlemek zorunda kalır. Yalan söylemenin korkunç bir şey olduğunu (bir siyasi partinin başkanı sıfatıyla, herhangi bir sıfatla) beyan etmek, çoğu kez başkalarından daha çok yalan söylemeyi ve bu arada içtenliğin ciddi maskesini ve kutsal tacını da atmamayı gerektirir. "İçten kişi"nin ortağı, farklı bir biçimde, daha safça yalan söyler. Yazarını, karısını aldatır gibi, vodvil numaralarıyla aldatır. Namuslu ve kaba saba bir adam olan yazı kurulu başkanı, evinizin, daha yapımına bile başlanmayacağı bir tarihte hazır olacağına söz veren bir mimar gibi, düpedüz yalan söyler. Yazı işleri müdürü melek gibi bir adamdır, diğer üç kişinin

arasında koşuşturup durur ve konunun ne olduğunu bilmeden, kardeşçe bir titizlik ve sevgi dolu bir dayanışmayla, şeref sözü vererek değerli yardımlarda bulunur. Bu dört kişi, yazarın gelişiyle kesilen daimi bir çekişme içindedir. Her biri, gerektiğinde özel kavgaları bir yana bırakmayı bilir, en önemli askerî görevi hatırlayıp tehdit altındaki "birliğin" yardımına koşar. Ben de farkında olmadan, "küçük çete"nin karşısında uzun zamandır bu yazarın rolünü oynamaktaydım. Gisèle "ne tesadüf" derken, düşündüğü şey, Albertine'in şu ya da bu bahaneyle benden ayrıldığı an onunla seyahate çıkmaya hazır bir kız arkadaşı ve o günün geldiğini veya çok yaklaştığını ona haber vermek idiyse eğer, bunu bana itiraf edeceğine ölmeyi göze alırdı. Dolayısıyla Gisèle'e soru sormanın anlamı yoktu.

Şüphelerimi pekiştiren tek şey bu türden karşılaşmalar değildi. Bir örnek vereyim: Albertine'in resimlerini beğeniyordum. Bir mahpusun dokunaklı eğlencesi olan bu resimler, beni çok duygulandırdığından, Albertine'i tebrik ettim. "Yo, hayır, resimlerim çok kötü, ama hayatımda tek bir resim dersi almadım ki. –Ama bir akşam Balbec'te bana haber gönderip resim dersine kaldığınızı söylemiştiniz." O günü kendisine hatırlattım ve o saatte resim dersi alınamayacağını daha o anda düşünmüş olduğumu söyledim. Albertine kızardı. "Doğru," dedi, "resim dersi almıyordum; başlangıçta size çok yalan söylemiştim, bunu kabul ediyorum. Ama artık hiç yalan söylemiyorum." Başlangıçtaki onca yalanın neler olduğunu öğrenmeyi ne kadar isterdim! Ama Albertine'in her itirafının yeni bir yalan olacağını daha baştan biliyordum. Bu yüzden de onu öpmekle yetindim. Bu yalanlardan sadece birini söylemesini istedim. Şöyle cevap verdi: "Madem istiyorsunuz söyleyeyim: Mesela deniz havasından rahatsız olduğum yalandı." Bu isteksizlik karşısında, ısrar etmekten vazgeçtim.

Sevdiğimiz her insan, hattâ bir ölçüde her insan, bizim için Janus gibidir: Bizden ayrılıyorsa hoşlandığımız yüzünü, sürekli elimizin âltında olduğundan eminsek, asık yüzünü gösterir. Albertine'le sürekli birlikteliğin, bu anlatıda sözünü edemeyeceğim, bir başka zorluğu vardı. Bir başka insanın hayatının, katliama yol açmadan elimizden atamayacağımız bir bomba gibi, bi-

zim hayatımıza bağlı olması, korkunç bir şeydir. Bunu, bir deliyle yakın ilişkisi olan herkesin yaşadığı kimi duygularla karşılaştırabiliriz: ileride, biz artık açıklayabilecek durumda değilken, yanlış, ama gerçeğe uygun birtakım şeylere inanılacağını düşünmenin sebep olduğu iniş çıkışlar, tehlikeler, endişe ve korku. Mesela Morel'le yaşadığı için M. de Charlus'e acıyordum (öğleden sonra şahit olduğum sahnenin hatırasıyla göğsümün sol yanında bir ağırlık hissettim); aralarında bir ilişki olup olmadığı bir yana, M. de Charlus, başlangıçta, Morel'in deli olduğunu bilmiyordu muhtemelen. Morel'in yakışıklılığı, bayağılığı ve gururu, baronun o kadar derine inmesini engellemiş olmalıydı, ta ki Morel'in karamsar günleri gelinceye kadar; böyle günlerde Morel bir açıklama getirmemekle birlikte, kederinden M. de Charlus'ü sorumlu tutar, yanlış ama son derece incelikli mantık yürütmelerle, baronun güvensizliğini ortaya koyar, hakaret eder, bir yandan en çıkarcı, kurnazca kaygıları gütmeyi sürdürerek, umutsuzca kararlar almakla tehdit ederdi onu. Fakat bütün bunlar bir karşılaştırmadan ibaret. Albertine deli değildi.

Albertine'de zincirlerinin hafif olduğu izlenimini uyandırmanın en iyi yolu, o zinciri benim kendi ellerimle kıracağıma kendisini inandırmakmış gibi geldi bana. Ne var ki, bu uydurma tasarıdan o anda kendisine söz edemezdim, birkaç saat önce Trocadéro'dan geldiğinde fazlasıyla düşünceli ve sevecen davranmıştı; tek yapabileceğim, onu ayrılmakla tehdit etmek şöyle dursun, olsa olsa, minnettar kalbimde biçimlenen sürekli birliktelik hayallerini gizlemek olabilirdi. Ona bakarken hayallerimi dile getirmemek için kendimi zor tutuyordum, belki o da fark ediyordu bunu. Ne yazık ki hayallerin dışavurumu bulaşıcı değildir. M. de Charlus'ün durumu, yani hayalinde gururlu bir delikanlı göre göre kendini de gururlu bir delikanlı zanneden ve iyice yapmacıklaşıp gülünç düşen kırıtkan yaşlı kadın örneği çok yaygındır; metresine tutkun bir âşığın en büyük talihsizliği, o karşısında güzel bir çehre görürken, sevgilisinin gördüğü kendi çehresinin güzelleşmediğini, aksine karşısında gördüğü güzelliğin verdiği hazla çarpıldığını fark etmemesidir. Hattâ bu durumun yaygınlığı aşkla sınırlı değildir; her birimiz, başkalarının gördüğü kendi bedenimizi görmez, başkaları için

görünmez olan, ama bizim gözümüzün önünde duran nesneyi, kendi düşüncemizi "izleriz" Bazen sanatçılar bu nesneyi eserlerinde gösterir. İşte bu yüzden, sanatçı, eserine hayran olan kişileri hayal kırıklığına uğratır, çünkü iç güzelliği çehresine yansıyamamıştır.

Venedik hayallerimden geriye kalanlar, sadece Albertine'le ilgili şeyler, evimde geçirdiği zamanı onun için daha hoş kılmaya ilişkin şeylerdi; önümüzdeki günlerde kendisine bir Fortuny elbise ısmarlayacağımızı söyledim ona. Onu oyalayacak yeni hazlar bulmaya çalışıyordum. Bulabilseydim, bir sürpriz yapıp eski Fransız gümüş sofra takımları hediye etmek isterdim. Bir yat satın alma planları yaptığımız sırada, Albertine planın uygulanmasına imkânsız gözüyle baktığı halde –Albertine'i iffetli zannettiğim, onunla evliliği ne kadar imkânsız görüyorsam, birlikte yaşamayı da mali açıdan o kadar yıkıcı bulduğum zamanlar, ben de aynı fikri paylaştığım halde– kız arkadaşım bir yat alacağıma ihtimal vermemekle birlikte, Elstir'e akıl danışmıştık.

Bergotte'un o gün ölmüş olduğunu öğrendim ve çok üzüldüm. Bilindiği gibi, uzun zamandır hastaydı. Elbette bu, ilk baştaki, doğal hastalığı değildi. Galiba tabiat, ancak oldukça kısa süreli hastalıklara yol açabiliyor. Ama tıp, hastalıkları uzatma görevini üstlenmiş durumda. İlaçlar, ilaçların sağladığı hafifleme, ilaca ara verince tekrar ortaya çıkan rahatsızlık, bir hastalık görüntüsü oluşturur ve tıpkı çocukların boğmacayı atlattıktan sonra, uzun müddet, düzenli aralıklarla öksürük nöbetleri geçirmeye devam etmeleri gibi, hastanın alışkanlığı da giderek bu hastalık görüntüsünü sabitleştirir, üsluplaştırır. Zamanla ilaçların etkisi azalır, miktarı artırılır, artık hiçbir yarar sağlamaz olurlar, aksine bu kalıcı rahatsızlık sayesinde zarar vermeye başlarlar. İlaçlar olmasa, tabiat, hastalığa bu kadar uzun mühlet tanımaz. Tıbbın neredeyse tabiatın kuvvetine erişerek insanı yatağa çivileyebilmesi, ölüm cezası tehdidiyle bir ilacı kullanmaya insanı mecbur edebilmesi, bir mucizedir. Yapay olarak aşılanan hastalık artık kök salmış, ikincil, ama gerçek bir hastalık olmuştur, aradaki tek fark, doğal hastalıkların geçmesi, tedavinin sırrını bilmeyen tıbbın yarattığı hastalıklarınsa, asla iyileşmemesidir.

Bergotte yıllardır evinden çıkmıyordu. Zaten sosyete hayatından da hiç hoşlanmamıştı, daha doğrusu kısacık bir süre hoşlanmış, sonra da diğer her şey gibi, her zamanki kendine has tutumuyla, yani elde edemediği için değil, elde eder etmez, küçümsemişti. Öyle sade bir hayat sürüyordu ki, ne kadar zengin olduğu kimsenin hayalinden geçmiyordu; zenginliği bilinse, insanlar onu cimri zannedip daha da çok yanılırlardı, çünkü kimse onun kadar cömert olamazdı. Özellikle kadınlara, daha doğrusu genç kızlara karşı cömertti; onlarsa, küçücük bir şey karşılığında böylesine büyük bir mükâfat aldıkları için mahcup olurlardı. Bergotte'un kendi kendine ileri sürdüğü mazeret, en verimli çalışmalarını, âşık olma duygusuyla gerçekleştirmesiydi. Aşk demek abartılı olur ama, az da olsa tensellikten kaynaklanan haz, edebiyat çalışmalarına yardımcı olur, çünkü başka hazları, örneğin sosyete hazlarını, bütün insanların paylaştığı hazları ortadan kaldırır. Bu aşk hayal kırıklığına yol açsa bile, hiç değilse bu sayede ruhun yüzeyinde de bir kıpırtı yaratır; aksi takdirde, ruhun aşırı durgunlaşması tehlikesi başgösterir. Dolayısıyla, arzu bir yazar için yararlıdır: Onu önce diğer insanlardan uzaklaştırıp onlara uyum göstermekten kurtarır, sonra da, belirli bir yaşı geçince hareketsizleşme eğilimi gösteren manevi bir çarkı harekete geçirir. Bu durumda mutlu olamayız, ama mutluluğu engelleyen ve hayal kırıklığının bu ani atılımları olmasa göremeyeceğimiz sebepler üzerine fikir yürütürüz. Hayallerin gerçekleşmesi tabii ki mümkün değildir, bunu biliriz; arzu olmasa, belki hayal kurmazdık, oysa hayal kurmak yararlıdır, hayallerimizin yıkılışını görürüz, bu başarısızlık bize yeni bir şey öğretir. Nitekim Bergotte da, şöyle bir mantık yürütüyordu: "Genç kızlar uğruna mültimilyonerlerden daha fazla para harcıyorum, ama onların bana yaşattığı hazlar veya hayal kırıklıkları sayesinde de, kitap yazıyor, para kazanıyorum." Bu mantık, ekonomik açıdan saçmaydı, ama herhalde Bergotte, bu şekilde, altını temasa, teması altına dönüştürmekten hoşlanıyordu. Ayrıca, büyükannemin ölümünde de gördüğümüz gibi, yorgundu, yaşlanmıştı, dinlenmek istiyordu. Oysa sosyete hayatı, karşılıklı konuşmadan ibarettir. Sosyete konuşmaları aptalcadır, ama ka-

dınların varlığını ortadan kaldırma gücüne sahiptir; kadınlar sosyetede soru-cevaptan ibarettir, oysa sosyetenin dışında yine yorgun ihtiyarı müthiş dinlendiren bir şeye, seyredilecek bir nesneye dönüşürler.

Her neyse, bütün bunlar artık söz konusu değildi. Dediğim gibi, Bergotte evinden çıkmaz olmuştu; odasının içinde bir saatliğine yataktan kalktığında da, buz gibi bir soğuğa çıkacakmış, trene binecekmiş gibi, şallara, battaniyelere bürünüyordu. Odasına girmelerine izin verdiği nadir dostlarından özür diliyor, ekose battaniyelerini, örtülerini gösterip gülerek, "Ne yaparsınız azizim, Anaksagoras'ın dediği doğru, hayat bir yolculuk," diyordu. İşte bu şekilde, küçük bir gezegen gibi gitgide soğuyor, büyük gezegenin son günlerini, önce ısının, ardından da hayatın dünyamızdan yavaş yavaş çekileceği günleri canlandırıyordu adeta. Dünyada hayat kalmadığında, dirilme de kalmayacaktır, çünkü insanların bıraktığı eserler ne kadar uzak bir gelecekteki kuşaklara uzansa da, o gelecekte insanların olması gerekir. Dünyada tek bir insan kalmamışken, her yanı saran soğuğa daha uzun süre dayanabilen kimi hayvan türleri olursa, Bergotte'un ünü, o âna kadar sürdüğünü farzedersek, bir anda, temelli sönecektir. Dünyada kalan son hayvanların Bergotte okuması söz konusu değildir, çünkü bu hayvanları, Pentekostes günündeki havariler gibi, çeşitli milliyetten insanların dilini öğrenmeden anlamaları, pek zayıf bir ihtimaldir.

Bergotte, ölümünden önceki son birkaç ay boyunca uykusuzluktan, daha da beteri, kâbuslardan muzdaripti; uykuya daldığı anda kâbus görmeye başlıyor, uyanacak olursa, bu kâbuslar yüzünden tekrar uyumaktan kaçınıyordu. Uzun yıllar boyunca rüyaları sevmişti, hattâ kötü rüyaları bile; çünkü rüyalar, uyanıklık halimizde karşımızda gördüğümüz gerçekliğe aykırılıkları sayesinde, uyandığımız anda, hattâ bazen daha da önce, uyumuş olduğumuza dair güçlü bir duygu uyandırırlar içimizde. Ne var ki Bergotte'un kâbusları bundan farklı bir şeydi. Bir zamanlar kâbus derken, beyninde olup biten tatsız şeyleri kastederdi. Oysa şimdi, sanki kendisinin dışındaki, fesat bir kadın, elindeki ıslak bezle yüzünü silerek onu uyandırmaya çalışıyor; kalçalarında dayanılmaz gıdıklanmalar hissediyor; öf-

keden gözü dönmüş bir arabacı –Bergotte uykusunda arabayı kötü kullandığı yolunda bir şeyler mırıldandığı için– yazarın üstüne atılıp parmaklarını ısırıyor, doğruyordu. Son olarak da, uykusunda yeterli karanlık oluştuğu anda, tabiat, adeta onu öldürecek olan beyin kanamasının bir kostümsüz provasını yapıyordu: Bergotte bir arabanın içinde, Swann'ların yeni konağının kapısından içeri giriyor, arabadan inmek istiyordu. Bir baş dönmesiyle, adeta yıldırım çarpmışçasına, arabanın koltuğuna çivileniyor, kapıcı inmesine yardımcı olmaya çalışıyor, o yerinden kalkamıyor, doğrulamıyor, bacakları tutmuyordu. Önündeki taş sütuna tutunmaya çalışıyor, ama ayakta durmasına yetecek desteği bulamıyordu. Bergotte'un başvurduğu, kendilerini çağırmış olmasından şeref duyan hekimler, rahatsızlıklarını o müthiş çalışkanlığına (yirmi yıldır hiçbir şey yapmamıştı), sürmenaja bağladılar. Korkunç öyküler okumamasını (hiçbir şey okumuyordu), "yaşamamız için zorunlu" olan güneşten daha fazla yararlanmasını (ancak eve kapanması sayesinde, birkaç yıllık göreli bir iyileşme yaşamıştı) ve daha fazla beslenmesini tavsiye ettiler (bu da zayıflanmasına yol açtı ve daha ziyade kâbuslarını besledi). Bu hekimlerden biri, itiraz etmeye ve muzipliğe meraklıydı; Bergotte kendisiyle tek başına görüştüğünde, başka hekimlerin tavsiyelerini ayıp olmasın diye kendi fikirleriymiş gibi söylediği zaman, itirazcı hekim, Bergotte'un, hoşuna gidecek bir şeyi tavsiye ettirmeye çalıştığını zanneder ve derhal yasaklardı; çoğunlukla da, zorunlu olarak o kadar aceleyle birtakım sebepler uydururdu ki, Bergotte'un somut itirazlarının doğruluğu karşısında, itirazcı hekim aynı cümle içinde kendi sözleriyle çelişkiye düşer, yeni birtakım sebepler uydurarak yasağında ısrar ederdi. Bunun üzerine Bergotte, önceki hekimlerden birine dönerdi, özellikle bir yazı ustasının karşısında zekâsını sergilemek için fırsat kollayan bu doktor, Bergotte, "Halbuki yanılmıyorsam Doktor X'in dediğine göre –eski bir tarihten söze ediyorum tabii ki– bu ilaç, böbreğimde ve beynimde tıkanıklık yaratabilirmiş..." diye bir imada bulunduğunda, hınzır hınzır gülümser, parmağını havaya diker ve kararını bildirirdi: "Ben kullanımdan söz ediyorum, aşırı kullanımdan değil. Gayet tabii hangi ilaç olursa olsun, abartılı kullanıldığın-

da, ucu size de dönebilecek bir silah haline gelir." Nasıl ki kalbimizde, ahlaki görevlere dair bir içgüdü barındırırsak, vücudumuzda da, bizim için sağlıklı olan şeyin içgüdüsünü barındırırız ve hiçbir din ya da tıp adamının izni, bunların yerini dolduramaz. Soğuk suyla yıkanmaktan hoşlanıyor ve bizim için zararlı olduğunu biliyorsak, bu zararı önleyecek bir hekim değil, bize soğuk suyla yıkanmamızı tavsiye edecek bir hekim buluruz mutlaka. Bergotte, her hekimden, yıllardır bilgelikle kendine yasaklamış olduğu bir şeyi kopardı. Birkaç hafta sonra, eski rahatsızlıklar tekrar ortaya çıkmış, yenilerse iyice artmıştı. Her an çektiği acılara ek olarak, kısa kısa kâbuslarla bölünen uykusuzlukla deliye dönen Bergotte, hekimlere danışmaktan vazgeçti ve başarılı ama aşırı bir uyuşturucu denemesine girişti; denediği çeşitli uyuşturucu ilaçların prospektüslerini güvenerek okuyordu; bu prospektüslerde, uykunun gerekliliği belirtiliyor, ama bir yandan da, (bu prospektüsün ait olduğu şişenin içinde sunulan, asla zehirlenmeye yol açmayan ilaç hariç,) bütün uyku veren karışımların zehirli olduğu ve dolayısıyla ilacın hastalıktan beter olduğu ima ediliyordu. Bergotte bu ilaçların hepsini denedi. Bunların bazıları, alışkın olduğumuz ilaçlardan, mesela amil ve etil türevlerinden farklı bir türe aittirler. Bambaşka bir bileşimi olan yeni ilacı, bilinmezliğin o eşsiz beklentisiyle yutarız. Kalbimiz, bir ilk randevudaki gibi çarpar. Bu yabancı bizi hangi bilinmedik uykulara, rüyalara götürecektir acaba? Artık içimize nüfuz etmiş, zihnimizi yönetmeye başlamıştır. Uykuya geçişimiz acaba nasıl olacaktır? Ya uyuduktan sonra, bakalım bu kadiri mutlak efendi, bizi hangi tuhaf yollardan, ne gibi keşfedilmemiş doruklara, uçurumlara sürükleyecektir? Bu yolculuk sırasında tanışacağımız yeni duyu kümelenmeleri neler olacaktır? Bizi rahatsızlığa doğru mu götürecektir, sonsuz saadete mi, yoksa ölüme mi? Bergotte'un ölümü, bir gün önce, yine bu fazlasıyla güçlü dostlarından (dost mu, düşman mı?) birine kendini teslim etmişken vuku bulmuştu.

Ölümü şu koşullarda olmuştu: Hafif denebilecek bir üremi krizi nedeniyle dinlenmesi söylenmişti. Ama bir eleştiri yazısında, Vermeer'in, çok sevdiği ve çok iyi bildiğini zannettiği (Hollandalı ressamlar sergisi için Lahey Müzesi'nden ödünç

alınmış olan) *Delft Manzarası* adlı tablosunda, (kendisinin hatırlamadığı) küçük, sarı bir duvar parçasının, tek başına incelendiğinde değerli bir Çin sanatı örneği gibi, kendi başına yeterli bir güzelliğe sahip olduğunu okuyunca, Bergotte birkaç patates yedi, sokağa çıktı ve sergiye gitti. Daha çıkması gereken ilk basamaklarda, başı dönmeye başladı. Birçok tablonun önünden geçti ve Venedik'te bir *palazzo*'nun[1] veya deniz kıyısında basit bir evin esintileri ve güneşiyle boy ölçüşemeyecek olan bu sahte sanatın kuruluğunu, anlamsızlığını hissetti. Nihayet Vermeer tablosunun önüne geldi; resmi daha göz alıcı, bildiği her şeyden çok daha farklı hatırlıyordu, ama eleştirmenin makalesi sayesinde, daha önce fark etmemiş olduğu küçük mavi figürleri, kumun pembeliğini ve son olarak da, minik sarı duvar parçasının müthiş dokusunu gördü. Baş dönmesi artıyor, Bergotte, yakalamak istediği sarı kelebeğe bakan bir çocuk gibi, gözlerini o değerli duvar parçacığından ayırmıyordu. "Ben de böyle yazmalıydım," diye düşünüyordu. "Son kitaplarım çok kuru; üst üste kat kat renk sürmem, bu küçük sarı duvar parçası gibi, cümlelerime kendi başlarına bir değer kazandırmam gerekirdi." Bu arada baş dönmesinin ciddiyeti dikkatinden kaçmıyordu. Karşısında ilahi bir terazi görüyordu; bir kefesinde kendi hayatı, öteki kefede ustaca sarıya boyanmış küçük duvar parçası durmaktaydı. İlk kefeyi ihtiyatsızca ikincisine feda ettiğini görüyordu. "Akşam gazeteleri için bu serginin haberi haline gelmek istemezdim oysa," diye düşündü. Kendi kendine tekrarlıyordu: "küçük sarı duvar parçası ve sundurması, küçük sarı duvar parçası." O sırada, yuvarlak bir kanepenin üzerine yığıldı; birdenbire, hayatının tehlikede olduğunu düşünmekten vazgeçip iyimserliğe kapılarak, "Patatesler iyi pişmemişti, hazımsızlık yaptı, önemli bir şey değil," dedi kendi kendine. Son bir krizle yıkıldı, kanepeden yere yuvarlandı, bütün ziyaretçiler ve görevliler başına üşüştü. Ölmüştü. Sonsuza dek mi? Kimbilir? Şüphesiz, dinsel inançlar kadar ispritizma deneyleri de, ruhun ölümden sonra yaşamaya devam ettiğine dair kanıt gösteremiyor. Söyleyebileceğimiz tek şey, hayatımızdaki her şeyin, sanki bu hayata, önceki bir hayatta

1 Saray.

yüklenilmiş görevlerle adım atmışız gibi olup bittiği; yeryüzündeki yaşama koşullarımızda, iyilik yapmayı, incelikli, hattâ terbiyeli davranmayı görev bilmemiz için hiçbir neden yok; aynı şekilde, ateist sanatçının, örneğin ancak adının Vermeer olduğu bilinen, tanınmamaya mahkûm bir sanatçının onca ustalık ve incelikle yaptığı o sarı duvar parçası gibi bir ayrıntıyı, ne kadar hayranlık uyandıracağı, kurtlar tarafından kemirilmiş bedeni açısından hiçbir önem taşımayacak olan bir ayrıntıyı yirmi kere baştan ele almayı görev sayması için de bir sebep yok. Şimdiki hayatta yaptırımı olmayan bütün bu görevler, iyilik, titizlik, fedakârlık temelleri üzerine kurulmuş, bizim dünyamızdan tamamen farklı, başka bir âleme aitmiş gibi görünmekte; belki de içinden çıkıp dünyamıza ayak bastığımız o âleme geri döneceğiz ve yeniden, kimin eseri olduğunu bilmeden, öyle öğretildiği için itaat ettiğimiz o bilinmez yasaların, her türlü derin zihinsel çalışmanın bizi yaklaştırdığı, sadece aptallar için –o da belki– görünmez olan yasaların hâkimiyeti altında yaşayacağız. Dolayısıyla, Bergotte'un sonsuza dek ölmediği düşüncesi tamamen gerçeğe aykırı olmayabilir.

Bergotte gömüldü, ama cenaze gecesi, ışıklı vitrinlere üçer üçer dizilmiş kitapları, kanatlarını açmış melekler gibi nöbet tuttular; artık aramızda olmayan Bergotte'un dirilişini simgeliyorlardı sanki.

Dediğim gibi, Bergotte'un o gün öldüğünü öğrenmiştim. Yazarın bir gün önce öldüğünü –hepsi aynı notu düşerek– belirten gazetelerin hatasına şaşırdım. Çünkü Albertine bir gün önce Bergotte'la karşılaşmış, aynı akşam bana bu karşılaşmadan söz etmişti; hattâ Bergotte, uzun uzun kendisiyle konuştuğu için biraz da gecikmişti. Son konuşmasını Albertine'le yapmıştı muhtemelen. Albertine Bergotte'la benim aracılığımla tanışmıştı; kendisini uzun zamandır görmüyordum, ama Albertine onu merak ettiği, yazara takdim edilmek istediği için, bir yıl önce yaşlı üstada mektup yazıp Albertine'i ziyaretine götürmek için izin istemiştim. Beni kırmamıştı, ama kendisini sırf başka birinin isteğini yerine getirmek amacıyla ziyaret etmemem biraz üzülmüştü sanırım; kendisine karşı ilgisizliğimi

doğrulamıştım bu şekilde. Böyle durumlara oldukça sık rastlanır; bazen, kendisiyle tekrar sohbet etmenin zevki için değil de, üçüncü bir kişi uğruna aradığımız şahıs, görüşmeyi öyle bir inatla reddeder ki, bizden ricada bulunan kişi, aslında sahip olmadığımız bir nüfuzla böbürlendiğimizi zanneder; daha büyük çoğunlukla, ünlü güzel veya dâhi, görüşmeye razı olur, ama gururu zedelenip kalbi kırıldığı için, bize olan sevgisi azalır, duygularına üzüntü ve biraz da küçümseme eklenir. Ancak uzun bir süre sonra, gazeteleri hata yapmakla haksız yere suçladığımı anladım, çünkü Albertine, o gün katiyen Bergotte'la karşılaşmamıştı. Fakat bana olayı öyle bir doğallıkla anlatmıştı ki, içimde bir an bile bir şüphe uyanmamıştı; Albertine'in sadelikle yalan söyleme hünerini neden sonra öğrendim. Söyledikleri, itirafları, gerçekliğin –yani gözümüzle gördüğümüz, kuşku götürmez bir kesinlikle öğrendiğimiz şeylerin– kalıplarına öylesine tıpatıp benzer özellikler taşırdı ki, bu yöntemle hayatın çeşitli aralıklarına, o sıralar yalan olabileceği aklımdan bile geçmeyen bir başka hayatın olaylarını serpiştirirdi. Zaten bu yalan kelimesi birçok kişiye göre tartışmalıdır. Evren hepimiz için gerçek, ama her birimiz için farklıdır. O anda dışarıda olsam, duyularımın tanıklığıyla Albertine'in bir hanımla birlikte yürümediğini öğrenebilirdim belki. Ama benim aksini öğrenmem, duyuların tanıklığıyla değil, (güvendiğimiz kişilerin sözlerinin sağlam halkalar eklediği) bir mantık zinciriyle gerçekleşmişti. Duyuların tanıklığına başvurabilmem için, o sırada dışarıda olmam gerekirdi, değildim oysa. Bununla birlikte, böyle bir varsayımın gerçeğe aykırı olmadığı düşünülebilir. Dışarıda olsam, Albertine'in yalan söylediğini öğrenecektim. Ama bundan da emin olabilir miyiz? Duyuların tanıklığı da, inançtan kesin bir gerçeğin doğduğu, zihinsel bir işlemdir. İşitme duyusunun, Françoise'da telaffuz edilen kelimeyi değil, onun doğruluğuna inandığı kelimeyi sunduğunu birçok kez gördük; bu da, Françoise'ın, daha düzgün bir telaffuzdaki dolaylı düzeltmeyi işitmemesi için yeterliydi. Uşağımız da Françoise'dan farklı değildi. M. de Charlus, o sıralarda, –giysilerini sık sık değiştirirdi– çok açık renk, binlercesi arasında derhal dikkati çekebilecek pantolonlar giyiyordu. "Pisuar" kelimesini (Guermantes Dü-

kü'nün, M. de Rambuteau'yu müthiş kızdırarak Rambuteau barakası diye adlandırdığı şeyi) "pistuvar" zanneden uşağımız, yanında bu kelime sık sık telaffuz edildiği halde, hayatında bir tek kişinin bile "pisuar" dediğini duymamıştı. Ama hata imandan daha inatçıdır ve inançlarını sorgulamaz. Uşağımız hatasında ısrarlıydı: "Sayın Charlus Baronu mutlaka bir hastalık kapmış olmalı, pistuvarlarda o kadar uzun süre kalıyor ki! Hovardalığın sonu budur işte. Pantolonlarından da belli zaten. Hanımefendi bu sabah beni Neuilly'ye göndermişti. Sayın Charlus Baronu'nu Bourgogne Sokağı'ndaki pistuvara girerken gördüm. Neuilly'den döndüğüm sırada, yani en az bir saat sonra, baronun sarı pantolonunu aynı pistuvarda, her zamanki gibi kimse görmesin diye kullandığı ortadaki bölmede gördüm." Mme de Guermantes'ın yeğenlerinden biri, son derece güzel, soylu, gencecik bir kızdı. Ama ara sıra gittiğim bir restoranda, kapıdaki görevlinin, o geçerken şöyle dediğini duydum: "Şu kaknem moruğa bakın, amma da fiyakalı! Rahat seksen yaşında vardır." Söylediği yaşa inandığına pek ihtimal veremiyorum. Ama etrafını çevreleyen ve genç hanımın, yakında oturan iki tatlı büyükteyzesini, Mme de Fezensac'la Mme de Balleroy'yı ziyarete giderken otelin önünden her geçişinde kıkırdayan komiler, bu genç dilberin çehresinde, kapı görevlisinin, belki şakacıktan, belki de cidden, bu "kaknem moruğa" biçtiği seksen yaşın izlerini gördüler. Biri çıkıp komilere, bu hanımın, oteldeki iki kasiyerden biri olan, her tarafını kemiren, egzamaya ve gülünç derecedeki şişmanlığına rağmen güzel dedikleri kadından daha seçkin olduğunu söylese, gülmekten katılırlardı. Belki bir tek cinsel arzu, sözde kaknem moruk geçerken ortaya çıksa ve komilerin birdenbire bu genç tanrıçaya göz dikmelerine yol açsaydı, böyle bir yanılgının oluşmasını önleyebilirdi. Ne var ki, bilinmeyen, muhtemelen toplumsal nitelikteki nedenlerden ötürü, cinsel arzu kendini göstermemişti.

Her neyse, o akşam, (beni görmemiş olan) Albertine'in, bir hanımla biraz yürüdüğünü söylediği saatte, dışarı çıkmış ve o sokaktan geçmiş olabilirim. Albertine'in sözleri üzerine zihnim koyu bir karanlığa gömülecek, onu tek başına görmüş olduğumdan şüpheye düşecektim; olsa olsa, o hanımı nasıl bir göz

yanılmasıyla fark edemediğimi anlamaya çalışacak ve yanılmış olmama başka nedenlerle şaşırmayacaktım, çünkü yıldızlar âlemini anlamak bile, insanların gerçek yaşantılarını anlamak kadar zor değildir; özellikle sevdiğimiz insanlar, kendilerini korumaya yönelik masallar sayesinde, şüphelerimize karşı zırhlanmış gibidirler. Yıllar boyunca, o duyarsız aşkımızla, sevdiğimiz kadının yurt dışında tamamen uydurma bir kız kardeşi, erkek kardeşi, yengesi bulunduğuna inanırız. Zaten anlatının sırası açısından önemsiz kanıtlarla kendimizi sınırlamak zorunda olmasaydık, çok daha ciddi kanıtlar, bu kitabın başında, dünyanın kâh bir mevsimde, kâh bir başka mevsimde uyanışını dinleyerek yattığım ilk bölümün basitliğinin aldatıcı olduğunu göstermemize imkân verirdi. Evet, meseleyi basitleştirmek, yalancılık yapmak zorunda kaldım, ama her sabah uyanan, bir dünya değil, milyonlarca dünya, kaç insan gözü ve zekâsı varsa, o kadar dünyadır.

Albertine'e dönecek olursak, ömrümde onun kadar hünerle yalan söyleyen, canlı, hayatın renkleriyle bezenmiş yalanlar uydurabilen başka bir kadın tanımadım; yalan konusunda onun kadar yetenekli sayılabilecek tek kadın, Albertine'in bir kız arkadaşıydı; o da benim çiçek açmış genç kızlarımdan biriydi ve Albertine gibi pembeydi, ama düzensiz, girintili çıkıntılı profili, adını unuttuğum, böyle uzun ve kıvrımlı girintileri olan pembe çiçek salkımlarına benzerdi tıpatıp. Bu genç kız, masal uydurma bakımından Albertine'den üstündü, çünkü Albertine'de sık sık görülen acılı anları, öfkeli imaları asla masallarına karıştırmazdı. Bununla birlikte, daha önce de belirttiğim gibi, Albertine, şüpheye yer bırakmayan bir hikâye uydurduğunda, büyüleyiciydi; insan, onun, göz yerine geçen kelimeleriyle, anlattığı şeyi –uydurma olmasına rağmen– karşısında görürdü adeta. Benim gerçek algım buydu.

Yukarıda, Albertine'in söylediklerine, "itirafları"nı da eklemiştim, sebebini açıklayayım. Bazen garip benzerlikler yüzünden şüpheye kapılır, geçmişte veya maalesef gelecekte, Albertine'in yanında bir başkasını görür gibi olup kıskanırdım. Olaydan emin olduğum kanısını yaratmak için, o kişinin ismini söyler, Albertine'den şu cevabı alırdım. "Evet, bir hafta önce o ha-

nımla evin çok yakınında karşılaştım. Terbiye icabı selamına karşılık verdim. Birlikte biraz yürüdük. Ama aramızda asla bir şey olmadı, olmayacak da." Oysa Albertine, söz konusu şahıs on aydır Paris'e uğramadığı için, onunla karşılaşmamış olurdu. Ama Albertine tamamen inkâr etmenin gerçeğe uygun olmayacağını düşünürdü. Bu yüzden de böyle bir karşılaşma uydurur, o kadar sade bir hikâye anlatırdı ki, hanımın duruşunu, selam verişini, onunla biraz yürüyüşünü görür gibi olurdum. Albertine'in ilham kaynağı katiyen beni kıskandırma arzusu değil, gerçeğe uygunluk kaygısıydı. Çünkü Albertine menfaatçi sayılmazdı belki, ama kendisine lütuflarda bulunulmasından hoşlanırdı. Bu eser boyunca, çeşitli fırsatlarla değindiğim ve ileride de değineceğim gibi, kıskançlığın aşkı nasıl artırdığını açıklarken, kendimi âşığın yerine koydum. Ama bu âşığın birazcık olsun gururu varsa eğer, ayrılık onu öldürecek bile olsa, tahminî bir ihanete bir lütufla karşılık vermez; ya uzaklaşır, ya da uzaklaşmayıp soğuk davranmaya zorlar kendini. Dolayısıyla metresi, ona bunca acı çektirmekle, sadece kendisi zarar görmüş olur. Oysa metresi, aksine, kayıtsızlık taslayan âşığın içini kemiren şüpheleri tatlı bir sözle, bir okşayışla dağıtırsa, âşık kıskançlığın artırdığı o çaresiz aşk patlamasını yaşamaz şüphesiz, ama acıları birden diner, mutluluk duyar, yumuşar; bir fırtına sonrasında, yağmurun ardından ulu kestane ağaçlarının altında uzun aralıklarla düşüşünü hâlâ işittiğimiz damlalar, hiç vakit geçirmeden yüzünü gösteren güneş tarafından rengârenk boyandığında hissettiğimiz gevşemeyi yaşar ve acılarını dindiren, onu iyileştiren kadına nasıl teşekkür edeceğini bilemez. Albertine, lütufları için onu ödüllendirmekten hoşlandığımı bilirdi; belki bu yüzden, kendini masum göstermek için, doğal itiraflar, hiç şüphelenmediğim hikâyeler uydururdu; bunlardan biri de, aslında ölmüş olan Bergotte'la karşılaşmasıydı. O zamana kadar Albertine'in yalanlarından, bir tek Françoise'ın, örneğin Balbec'teyken aktardıklarını biliyordum; beni çok üzdüğü halde daha önce belirtmediğim yalanlardı bunlar: "Gelmek istemiyordu, onun için, 'Beyefendiye beni bulamadığınızı, çıkmış olduğumu söyleseniz olmaz mı?' dedi." Ama bizi, Françoise'ın beni sevdiği gibi seven "ast"larımız, izzetinefsimizi zedelemekten hoşlanırlar.

Akşam yemeğinden sonra, Albertine'e hazır ayağa kalkmışken bu fırsattan yararlanıp dostlarla görüşmek istediğimi, Mme de Villeparisis'yi, Mme de Guermantes'ı ya da Cambremer'leri, tam karar veremediğimi, hangisini evde bulursam onu ziyarete gideceğimi söyledim. Sadece gitmeyi tasarladığım ahbapların, Verdurin'lerin ismini söylemedim. Albertine'e benimle gelmek isteyip istemediğini sordum. Giyecek elbisesi olmadığını ileri sürdü. "Ayrıca saçlarım da berbat durumda. Bu saç modelini kullanmaya devam etmem konusunda ısrarlı mısınız?" Benimle vedalaşırken, bir zamanlar Balbec'te yaptığı, o zamandan beri de hiç rastlamadığım şekilde, kolunu iyice uzatıp omuzlarını geriye atarak, sertçe elini uzattı. Unutmuş olduğum bu hareket, bedenini, benimle henüz yeni tanışmış olan Albertine'in bedenine dönüştürdü. Sertlik görüntüsüne bürünmüş resmî Albertine'e, başlangıçtaki yeniliğini, bilinmezliğini, hattâ çerçevesini kazandırdı. Sayfiyeden döndüğümden beri benimle böyle tokalaşmamış olan genç kızın arkasında denizi gördüm. "Teyzem beni yaşlı gösterdiğini söylüyor," diye ekledi somurtkan bir tavırla. "Keşke teyzesinin dediği doğru olsaydı!" diye düşündüm. "Mme Bontemps'ın tek derdi, Albertine'in çocuk gibi görünüp teyzesini de olduğundan genç göstermesi; bir de Albertine'in kendisine herhangi bir masraf çıkarmaması ve benimle evlendiğinde teyzesine kazanç sağlaması." Oysa benim istediğim, aksine, Albertine'in olduğu kadar genç ve güzel görünmemesi, sokakta bu kadar çok başın kendisine çevrilmesine yol açmamasıydı. Çünkü bir genç kıza göz kulak olmakla görevli refakatçi hanımın yaşlılığı, kıskanç bir âşığa, sevdiği kadının çehresinin yaşlılığı kadar güven veremez. Benim üzüldüğüm, Albertine'e önerdiğim saç modelinin, kendisine fazladan bir hapsolma duygusu yaşatmasıydı. Albertine'den uzaktayken bile beni ona bağlayan duygu, bir kez daha o yeni aile duygusu oldu.

Benimle birlikte Guermantes'lara veya Cambremer'lere gelmeye pek hevesli olmadığını belirten Albertine'e, nereye gideceğime karar veremediğimi söyledim ve Verdurin'lere gitmek üzere evden çıktım. Verdurin'lere doğru yola çıktığım sırada, orada dinleyeceğim konseri düşünürken, öğleden sonra şahit olduğum kavgayı hatırladım: "kaldırımcı, kaldırımcı";

aşkta hayal kırıklığından, aşk kıskançlığından kaynaklanan bir kavgaydı belki, ama konuşmayı hariç tutarsak, ancak bir kadına tutulmuş bir orangutanın çıkarabileceği kavga kadar hayvancaydı; tam sokaktan geçen bir faytona sesleneceğim esnada, taşın üzerine oturmuş bir adamın, bastırmaya çalıştığı hıçkırıklarını duydum. Yaklaştım, başını ellerinin arasına gömmüş olan adam, genç birine benziyordu; şık kıyafetine, paltosunun altında görünen beyazlığa bakılacak olursa, muhtemelen frak giymiş ve beyaz kravat takmış olmasına şaşırdım. Yaklaştığımı işitince, gözyaşlarıyla kaplı yüzünü kaldırıp baktı, ama beni tanıyınca derhal başını çevirdi. Morel'di bu. Onu tanıdığımı anlayarak, gözyaşlarını durdurmaya çalıştı, çok acı çektiği için biraz oturduğunu söyledi. "Çok temiz, yüce duygular beslediğim birine bugün kabaca hakaret ettim. Beni seven birisi, tam bir alçaklıktı yaptığım," dedi. "Belki zamanla unutur," diye cevap verdim, öğleden sonraki kavgayı duymuşçasına konuştuğumu düşünmeden. Ama Morel kendi kederine öyle gömülmüştü ki, benim bir şeyler biliyor olabileceğim aklından bile geçmedi. "O belki unutur," dedi. "Ama ben unutamam. Utanç içindeyim, kendimden iğreniyorum! Ama iş işten geçti, söylenmiş bir sözü geri almak imkânsız. Birisi beni kızdırdığı zaman kendimi kaybediyorum. Sağlığım açısından da çok kötü, sinirlerim darmadağın vaziyette." Bütün nevrozlu hastalar gibi, Morel de sağlığına çok düşkündü. Öğleden sonra, kudurmuş bir hayvanın aşk kızgınlığını görmüştüm, oysa akşama kadarki birkaç saat içinde, asırlar geçmişti sanki; yeni bir duygu, bir utanç, pişmanlık, keder duygusu, kaderi insana dönüşmek olan hayvanın evriminde önemli bir aşamanın katedildiğini gösteriyordu. Her şeye rağmen "kaldırımcı" hâlâ kulaklarımdaydı; yakın zamanda vahşilik dönemine bir geri dönüş yaşanmasından korkuyordum. Zaten olan bitenlerden pek bir şey anlamamıştım, bu da çok doğaldı, çünkü Morel'in birkaç gündür, özellikle o gün, kendi durumuna doğrudan bağlı olmayan o utanç verici olaydan da önce, yine ağır bir nevroz buhranı geçirmekte olduğundan, M. de Charlus'ün bile hiç haberi yoktu. Morel aslında bir ay boyunca, nişanlı sıfatıyla serbestçe gezebildiği Jupien'in yeğenini baştan çıkarma yolunda mümkün

olduğunca hızlı, ama arzuladığından çok daha yavaş ilerlemişti. Ama ırza geçme girişimlerinde biraz ileri gittiğinde, özellikle de nişanlısına, kendisine ilişkiye girebileceği başka kızlar bulmasını söylediğinde, sabrını taşıran bir direnişle karşılaşmıştı. Sonra birdenbire, (belki kız fazlasıyla iffetli olduğundan, belki de aksine, teslim olduğu için) arzusu sönüvermişti. Kızdan ayrılmaya karar vermişti, ama baronun, sapık olmakla birlikte kendisinden çok daha ahlaklı olduğunu seziyor ve nişanlısından ayrıldığı an, M. de Charlus'ün kendisini kapı dışarı etmesinden korkuyordu. Dolayısıyla on beş gün önce şöyle bir karara varmıştı: Genç kızla görüşmeyi kesecekti, M. de Charlus'le Jupien, mecburen meseleyi kendi aralarında halledeceklerdi (Morel bu kadar kibarca bir ifade kullanmıyordu); kendisi de, ayrılma kararını bildirmeden "kirişi kıracak" ve bilinmeyen bir yere gidecekti. Bu aşkın böyle noktalanması onu biraz üzüyordu; Jupien'in yeğenine davranışı, aslında baronla birlikte Saint-Mars-le-Vêtu'de yedikleri akşam yemeğinde ona anlattığı planla, en ufak ayrıntılarına varıncaya kadar, tıpatıp örtüşüyordu, bununla birlikte, teori ve pratikteki davranışları muhtemelen birbirinden çok farklıydı ve teorik olarak öngörmediği, o kadar iğrenç olmayan bazı duygular, gerçek davranışını güzelleştirmiş, duygusallaştırmıştı. Gerçek davranışı, yalnız bir bakımdan, tasarıdan daha kötüydü; o da, teorik olarak böyle bir ihanetten sonra Paris'te kalmayı imkânsız bulmasıydı. Oysa şimdi, bu kadar basit bir şey yüzünden "çekip gitmek" ona aşırı görünüyordu. Büyük ihtimalle çok öfkelenecek olan barondan ayrılmak, durumunu sarsmak anlamına geliyordu. Baronun kendisine verdiği onca paradan mahrum olacaktı. Durumun kaçınılmazlığını düşündükçe sinir krizleri geçiriyordu. Saatlerce ağlayıp sızlıyor, düşünmemek için, ihtiyatı elden bırakmadan, morfin alıyordu. Sonra ansızın, aklına bir fikir geldi; herhalde bir süredir ağır ağır zihninde filizlenen, biçimlenen bu fikir, kızdan ayrılma ve M. de Charlus'le temelli küsme seçeneğinin belki de tek seçenek olmadığıydı. Baronun parasından tamamen vazgeçmek çok ciddi bir şeydi. Kararsızlığa düşen Morel, birkaç gün boyunca, tıpkı Bloch'u görünce kapıldığı düşüncelere gömüldü. Sonra, Jupien'le yeğeninin kendisi-

ni tuzağa düşürmeye çalıştıklarına ve bu kadar ucuz kurtuldukları için şükretmeleri gerektiğine hükmetti. Sonuç olarak, tensellikle kendisini elinde tutmayı beceremediği için, genç kızın suçlu olduğunu düşünüyordu. M. de Charlus'ün kendisine sağladığı konumdan feragat etmeyi saçma bulmakla kalmıyor, nişanlandıklarından bu yana genç kıza ısmarladığı masraflı yemeklere bile hayıflanıyordu; bu yemeklerin maliyetini tam olarak söyleyebilirdi, ne de olsa, her ay "kitabını"[1] getirip amcama sunan bir oda hizmetkârının oğluydu. Sıradan insanlar için basılmış eser anlamına gelen kitap, Altesler ve oda hizmetkârları için bu anlamı taşımaz. Oda hizmetkârları için anlamı hesap defteridir, Altesler içinse, ziyaretçilerin kaydedildiği sicil. (Balbec'te bir gün, Lüksemburg Prensesi yanında kitap getirmediğini söylediğinde, neredeyse ona *İzlanda Balıkçısı*'yla *Tarascon'lu Tartarin*'i ödünç verecektim; ne demek istediğini sonra anladım: Sıkılacağını değil, ziyaretine gittiğimde adımı yazdırmakta güçlük çekeceğimi ima ediyordu.) Morel'in, tutumunun sonuçları konusundaki bakış açısı değişmişti; iki ay önce, Jupien'in yeğenini tutkuyla sevdiği sırada böyle bir tutumu iğrenç bulurdu, oysa on beş gündür, aynı tutumun doğal, hattâ gurur duyulacak bir tutum olduğunu kendi kendine tekrarlayıp duruyordu; bununla birlikte, öğleden sonra ayrılma kararını açıkladığı zamanki sinirlilik hali artmaya devam ediyordu. Öfkesini bir başkasından çıkarmaya, aşkından kalan son bir izle, hâlâ azıcık korktuğu genç kıza (anlık bir buhran söz konusu olmadığı sürece) değilse de, barona yöneltmeye hazırdı. Buna rağmen, akşam yemeğinden önce barona hiçbir şey söylememeye özen göstermişti, çünkü kemandaki virtüozluğuna her şeyden çok değer verir, (o gece Verdurin'lerde çalacağı türden) zor parçalar çalacağı zaman, hareketlerinde bir sertliğe, kesikliğe yol açabilecek her şeyden kaçınırdı (tabii mümkün olduğu kadar; öğleden sonraki kavga yeter de artardı bile). Aynı şekilde, otomobil tutkunu bir cerrah da, ameliyat öncesinde otomobil kullanmaz. Bir yandan benimle konuşurken bir yandan da parmaklarının esnekliğini ölçmek için her birini tek tek yavaşça oynatmasının sebebi buydu. Kaşlarının hafifçe çatılması,

1 Fransızca *livre*, hem kitap, hem defter anlamına gelir.

herhalde parmaklarında hâlâ bir sinir gerginliği olduğu anlamına geliyordu. Ama gerginliği artırmamak için yüzünü gevşetiyordu; aynı şekilde, uyuyamadığımız veya bir kadına kolaylıkla sahip olamadığımız zaman da, uykuya geçiş veya haz ânını korku yüzünden iyice geciktirmemek için, sinirlenmemeye çalışırız. İşte bu yüzden, Verdurin'lerde çalarken, her zamanki gibi çaldığı şeye kendini tamamen verebilmek için sükûnete kavuşmayı arzulayan ve bir yandan, benimle görüştüğü sırada çektiği acıyı fark etmemi isteyen Morel, kendisi için en kolay çözümü seçti ve derhal gitmem için bana yalvardı. Yalvarmasına gerek yoktu, gitmek benim için bir kurtuluştu. Birkaç dakika arayla aynı eve gideceğimizden, beraberimde onu da götürmemi ister diye korkmuştum; öğleden sonraki kavganın hatırası çok taze olduğu için, yol boyunca Morel'le birlikte olma fikri bana tatsız gelmişti. Morel'in, Jupien'in yeğenine duyduğu aşkın da, sonraki kayıtsızlığının veya nefretinin de samimi olması çok mümkündür. Ne yazık ki bu ilk değildi, (son da olmayacaktı), daha önce de aynı şeyi yapmış, ömür boyu seveceğine söz verdiği, hattâ dolu bir tabancayı gösterip onu terk etmek gibi bir alçaklık yapacağına, beynine bir kurşun sıkmayı tercih ettiğini söylediği genç kızları ansızın bırakıp gittiği olmuştu. Bütün yeminlerine rağmen kızı terk eder, ardından da, pişmanlık yerine bir hınç duyardı. İlk kez yapmıyordu bunu, muhtemelen son kez de yapmıyordu; dolayısıyla, birçok genç kız, –kendilerini unutup giden Morel'i unutamayan genç kızlar– acı çekti, –Morel'i hakir görmekle birlikte sevmeye devam eden Jupien'in yeğeni de uzun süre acı çekti– içlerinde zonklayan sancıyla patlayacak hale gelerek acı çektiler, çünkü her birinin beynine, Morel'in çehresinin, mermer setliğinde, antika güzelliğinde bir parçası, bir Yunan heykelinin parçası gibi hapsolmuştu; Morel'in çiçek tomurcuklarını hatırlatan saçları, güzel gözleri, düz burnu, bu fazlalığa göre şekillenmemiş, ameliyat edilmesi imkânsız bir kafatasında çıkıntı oluştururdu. Yine de, uzun vadede bu kaskatı parçalar, sonunda fazla acı vermedikleri bir noktaya kayarlar, sonra da oradan hiç kıpırdamazlar, varlıkları hissedilmez olur; işte unutuş veya kayıtsız hatıra budur.

O günden iki kazancım olmuştu. Biri, Albertine'in uysallığı sayesinde yaşadığım huzurun doğurduğu Albertine'den ayrılma ihtimali ve bunun sonucunda, ayrılma kararıydı. İkincisi de, piyanomun başında Albertine'i beklerken daldığım düşüncelerin meyvesiydi: Tekrar elde edeceğim özgürlüğümü hasretmeye çalışacağım Sanat, fedakârlığa değecek bir şey, hayatın dışındaki, hayatın boşluğundan ve hiçliğinden bağımsız bir şey değildi; sanat eserlerinde ulaşılan gerçek bireysellik görüntüsü, teknik ustalığın göz aldatmacasından kaynaklanıyordu sadece. O öğle sonrası, içimde başka kalıntılar, belki daha derin izler bıraktıysa da, bunlar bilincime çok daha sonraları ulaşacaktı. Açıkça değerlendirebildiğim iki kazancım ise, kalıcı değildi; daha o akşam, sanata ilişkin fikirlerim, öğleden sonraki düşüşten toparlanıp yükselecek, buna karşılık huzurum ve dolayısıyla kendimi sanata adamama imkân verecek olan özgürlüğüm, bir kez daha elimden alınacaktı.

Rıhtım boyunca ilerleyerek Verdurin'lerin evine yaklaştığımız sırada, arabayı durdurdum. Bonaparte Sokağı'nın köşesinde, Brichot'nun tramvaydan indiğini, eski bir gazeteyle ayakkabısını temizlediğini ve eline inci grisi eldivenler geçirdiğini görmüştüm. Yanına gittim. Görme bozukluğu bir süredir iyice artmış olan Brichot, –bir laboratuvarı aratmayacak zenginlikte– astronomik âletler kadar güçlü ve karmaşık, gözlerine vidalanmış izlenimi uyandıran yeni bir gözlükle donanmıştı. Gözlük camlarının aşırı parıltısını bana yöneltti ve beni tanıdı. Gözlüğü mükemmeldi. Ama camların ardında, bu güçlü âletin altına yerleşmiş minik, solgun, çırpınan, can çekişen, uzak bir bakış fark ettim; yapılan çalışmalar için fazlasıyla yüksek sübvansiyon alan laboratuvarlarda, en gelişmiş aygıtların altına, can çekişen, minicik, değersiz bir böcek yerleştirilmesini hatırladım. Yürürken zorluk çekmesin diye yarı kör profesöre kolumu uzattım. "Bu sefer, büyük Cherbourg'un yakınında değil, küçük Dunkerque'in yakınında buluşuyoruz," dedi; ne demek istediğini anlamadığım için cümleyi pek can sıkıcı buldum; öte yandan, Brichot'nun beni aşağılamasından çok, açıklamalarından korktuğum için, sormaya da cesaret edemedim. Cevap olarak, Swann'ın bir zamanlar her gece Odette'le buluştuğu salo-

nu çok merak ettiğimi söyledim. "Nasıl olur, siz o eski hikâyeleri biliyor musunuz?" dedi Brichot.

O dönemde, Swann'ın ölümü beni altüst etmişti. Swann'ın ölümü! Bu cümlede "Swann'ın" kelimesi, basit bir tamlayandan ibaret değildir. Swann'ın ölümü derken, kişisel bir ölümü, kader tarafından Swann'a gönderilmiş olan ölümü kastediyorum. Ölüm kelimesini kolaylık olsun diye kullanırız, oysa ne kadar çok insan varsa, yaklaşık o kadar çok sayıda ölüm vardır. Her yönde son sürat koşuşturan ölümleri, kader tarafından şu veya bu kişiye gönderilen fiilî ölümleri görmemize imkân sağlayacak bir duyumuz yoktur. Çoğunlukla, ölümler, görevlerini ancak iki üç yılda tamamlayabilirler. Alelacele koşup gelir, bir Swann'ın böğrüne bir kanser yerleştirir, sonra başka işlere koşarlar; ancak cerrahların ameliyatından sonra, kanseri tekrar yerleştirmek gerektiği zaman geri gelirler. Ardından, *Le Gaulois*'da, Swann'ın sağlığının endişelere yol açtığını, ama rahatsızlığının kesinlikle iyileşme yolunda olduğunu okuruz. O zaman, son nefes verilmeden birkaç dakika önce, ölüm, tıpkı sizi mahvetmek için değil, iyileştirmek için uğraşan bir rahibe gibi, son anlarınızda hazır bulunmak üzere gelir, kalbi artık çarpmayan, sonsuza dek donup kalmış kişiyi, nihai bir haleyle taçlandırır. İşte ölümlerin bu çeşitliliği, izledikleri yolun muamması, taktıkları ölümcül nişanın rengi, gazetede okuduğumuz satırlara müthiş bir dokunaklılık katar: "M. Charles Swann'ın, dün Paris'teki konağında, sancılı bir hastalığın sonucunda vefat ettiğini derin bir esefle öğrenmiş bulunuyoruz. Keskin zekâsıyla, özenle seçtiği, vefalı, güvenilir dostluklarıyla hepimizin takdirini toplamış bir Parisli olan Charles Swann'ın yokluğu, hem bilgisi ve ince zevki nedeniyle herkes tarafından beğenilip arandığı sanat ve edebiyat çevrelerinde, hem de en eski ve nüfuzlu üyelerinden biri olduğu Jockey Kulübü'nde yoğun bir biçimde hissedilecek. M. Charles Swann, ayrıca Union Kulübü ve Agricole Kulübü üyesiydi. Royale Sokağı Kulübü üyeliğinden ise, kısa bir süre önce istifa etmişti. Esprili çehresi ve çarpıcı şöhretiyle, müzik ve resim alanındaki bütün önemli olaylarda, özellikle de evinden nadiren çıktığı bu son yıllara dek sadık izleyicisi olduğu sergi açılışlarında, halkın ilgi ve merakını daima cezbetmişti. Cenaze töreni, vs."

Bu açıdan bakıldığında, eğer bir "şahsiyet" değilseniz, bilinen bir unvanınız olmaması, ölümün getirdiği çürümeyi iyice hızlandırır. Şüphesiz, Uzès Dükü olarak varlığını sürdürmek, bireysellikten uzak, isimsiz bir biçimde varlığını sürdürmektir. Ama düklük tacı, bu varlığın unsurlarını, tıpkı Albertine'in hayran olduğu, ustalıkla biçimlendirilmiş dondurmalar gibi, bir süre bir arada tutar. Oysa en yüksek sosyeteye mensup burjuvaların isimleri, öldükleri anda eriyip dağılır, şekillerini kaybederler. Mme de Guermantes'ın Cartier'den, La Trémoïlle Dükü'nün en yakın dostu, aristokrat çevrelerde çok aranan biri olarak söz ettiğini görmüştük. Bir sonraki kuşak için, Cartier o kadar biçimsiz bir kavram haline geldi ki, birtakım cahillerin kendisini onunla karıştırdıklarını duysa gülüp geçeceği kuyumcu Cartier'yle arasında akrabalık kurmak, onu neredeyse yüceltmek olurdu! Swann ise, aksine, entelektüelliği ve sanatkârlığıyla parlak bir şahsiyetti; hiçbir şey "üretemediği" halde, varlığını biraz daha uzun sürdürme şansına sahip oldu. Bununla birlikte, sevgili Charles Swann, benim henüz pek genç olduğum, sizinse acı sona yaklaştığınız sırada pek az tanıyabildiğim Swann: Muhtemelen geri zekâlı bir çocuk gibi gördüğünüz kişi, sizi bir romanının kahramanı yaptığı içindir ki tekrar sizden söz edilmeye başlanıyor ve belki bu sayede yaşamaya devam edeceksiniz. Galliffet, Edmond de Polignac ve Saint-Maurice'in arasında durduğunuz, Royale Sokağı Kulübünü'nün balkonunu gösteren Tissot tablosunda sizden bu kadar bahsediliyorsa, bunun sebebi, Swann karakterinde sizin bazı özelliklerinizin görülmesidir.

Daha genel gerçeklere dönecek olursak, Guermantes Prensesi'nin daveti olduğu gece, kuzini Guermantes Düşesi'nin evinde, Swann'ın bu önceden bildirilen, ama beklenmedik ölümü hakkındaki fikirlerini kendi ağzından dinlemiştim. Bir akşam, gazeteye göz gezdirirken, kendine has çarpıcı tuhaflığıyla bir kez daha sarsıldığım bu ölümün ilanı, münasebetsizce araya sokulmuş, esrarengiz satırlardan oluşmuşçasına beni afallatmıştı. Bu satırlar, yaşayan bir insanı, artık söylenenlere cevap veremeyen birine, bir isme, birdenbire gerçek dünyadan sessizliğin diyarına geçen yazılı bir isme dönüştürmeye yetmişti. Hattâ şimdi bile, Verdurin'lerin eskiden oturduğu ve o sıralar

bir gazetede yazılı birkaç harften ibaret olmayan Swann'ın sık sık Odette'le birlikte akşam yemeğine katıldığı evi yakından tanıma arzusunu, bana aynı satırlar veriyordu. Şunu da belirtmem gerekir ki, (Swann'ın ölümü, *onun* ölümünün kişisel tuhaflığıyla ilgili olmayan bu sebepler yüzünden, uzun süre boyunca herhangi bir ölümden daha çok üzmüştü beni), Swann'a Guermantes Prensesi'nin evinde verdiğim sözü tutup Gilberte'i görmeye gitmemiştim; prensle arasında geçen konuşmayı aktarmak üzere, sırdaş olarak beni seçmesinin, o akşam değindiği "öteki neden"ini bana söyleyememişti; ona en ilgisiz konularda sormak istediğim yüzlerce soru (suyun dibinden yüzeyine çıkan su kabarcıkları gibi) aklıma üşüşmekteydi; Vermeer'le, M. de Mouchy'yle, Swann'ın kendisiyle, Boucher'nin bir gobleniyle, Combray'le ilgili bu soruları sormayı sürekli ertelediğime göre, pek acil sorular sayılmazlardı şüphesiz, ama Swann'ın dudakları bir kez mühürlendikten sonra, artık cevabını hiç öğrenemeyeceğimden, bana en temel sorular gibi görünüyorlardı. Başkalarının ölümü, yaptığımız bir seyahate benzer: Paris'ten yüz kilometre uzaklaşmışken, iki düzine mendili yanımıza almayı, aşçı kadına anahtar bırakmayı, amcamıza veda etmeyi, görmek istediğimiz eski çeşmenin bulunduğu kentin adını sormayı unuttuğumuzu hatırlarız. Laf olsun diye birlikte seyahat ettiğimiz arkadaşımıza yüksek sesle bildirdiğimiz, kafamıza üşüşen bütün bu unutulan şeylere aldığımız tek cevap, tren koltuğunun davayı reddi ve görevlinin bağırarak bildirdiği, bizi artık gerçekleştirilmesi mümkün olmayan şeylerden iyice uzaklaştıran istasyon adıdır; sonunda, çaresi olmayan, unutulmuş şeyleri düşünmekten vazgeçip erzak paketini açar, gazete ve dergi değiş tokuşuna başlarız.

"Yo, hayır," diye devam etti Brichot, "Swann'ın müstakbel karısıyla buluştuğu ev burası değildi; daha doğrusu, sadece en son zamanlarda, Mme Verdurin'in ilk evini kısmen çökerten yangından sonra burada buluştular."

Ne yazık ki, Brichot'nun karşısında, profesörün paylaşmaması yüzünden bana yersiz görünen bir lüks sergileme korkusuyla, arabadan alelacele inmiştim; Brichot beni görmeden arabadan yeterince uzaklaşabilecek vakti bulayım diye hızlı hızlı

söylediğim sözleri arabacı anlamamıştı. Sonuç olarak, arabacı yanımıza sokuldu ve beni almaya gelip gelmeyeceğini sordu; ona aceleyle evet deyip omnibüsle gelmiş olan profesöre iki kat saygılı davranmaya başladım. "Aa! Demek arabayla geldiniz," dedi Brichot ciddi bir edayla. "Olmayacak bir tesadüf eseri, hiç âdetim değildir. Daima omnibüse biner ya da yürürüm. Ama belki bu sayede bu akşam sizi evinize bırakma şerefine nail olurum; benim hatırım için bu külüstür arabaya binmeye razı olursanız tabii, içerisi biraz sıkışık. Ama siz benim hatırımı hiç kırmazsınız," dedim. "Heyhat, Brichot'ya bu teklifi yaparken kendimi hiçbir şeyden mahrum etmiş olmuyorum," diye düşündüm, "çünkü Albertine yüzünden nasılsa eve dönmek zorundayım." Albertine'in, kimsenin kendisini ziyarete gelemeyeceği bir saatte benim evimde bulunması, tıpkı öğleden sonra onun Trocadéro'dan dönmesini sabırsızlanmadan beklediğim sırada olduğu gibi, zamanımı canımın istediği gibi geçirme imkânı veriyordu bana. Ama yine öğleden sonra olduğu gibi, bir karım olduğunu hissediyordum. Eve döndüğümde yalnızlığın o güçlendirici coşkunluğunu yaşamayacaktım. "Memnuniyetle kabul ediyorum," diye cevap verdi Brichot. "Sözünü ettiğiniz yıllarda dostlarımız Montalivet Sokağı'nda, şahane bir zemin katta otururlardı, bahçeye bakan bir de asma katları vardı; elbette o kadar şatafatlı olmamakla birlikte, benim Venedik Büyükelçiliği konağına tercih ettiğim bir evdi." Brichot, o akşam "Conti Rıhtımı"nda (Verdurin'ler buraya taşındığından beri müritler Verdurin salonunu bu şekilde adlandırıyorlardı) M. de Charlus'ün düzenlediği, "tantanalı" bir müzik programı olduğunu söyledi. Benim sözünü ettiğim eski günlerde, küçük yuvanın da, orada hüküm süren havanın da şimdikinden farklı olduğunu, bunun sadece müritlerin o zaman daha genç olmalarından kaynaklanmadığını ekledi. Bana Elstir'in ("düpedüz soytarılık" diye nitelendirdiği) şakalarını anlattı; mesela bir gün, Elstir, son dakikada küçük yuvayı eker gibi yapıp o gece için tutulmuş yardımcı uşak kıyafetinde gelmiş; yemek servisi yaparken, namus timsali Putbus Baronesi'nin kulağına açık saçık sözler fısıldıyormuş, barones korkudan ve öfkeden kıpkırmızı kesilmiş; ardından, yemek bitmeden önce ortadan kaybolmuş, salona içi

su dolu bir küvet getirtmiş ve sofradan kalkıldığı sırada, küfürler savurarak, çırılçıplak küvetin içinden fırlamış; bir de, Elstir tarafından çizilmiş, kesilmiş ve boyanmış, her biri birer şaheser olan, kâğıttan kostümler giyip gittikleri gece yarısı yemekleri düzenlenirmiş, Brichot bir keresinde VII. Charles'ın maiyetinden büyük bir senyör kıyafeti giymiş, ayağında sivri, kıvrık burunlu ayakkabılar varmış, bir defasında da I. Napoléon kıyafeti giymiş, Elstir bu kıyafet için Légion d'Honneur nişanını mühür mumu kullanarak yapmış. Kısacası, büyük pencereleri, öğle güneşiyle aşman ve değiştirilmek zorunda kalman alçak kanepeleriyle o günlerin salonunu zihninde canlandırıyor ve her şeye rağmen onu bugünkü salona tercih ettiğini söylüyordu. Brichot'nun "salon" derken –tıpkı kilise kelimesinin sadece tapınağı değil, aynı zamanda müritler topluluğunu da tanımlaması gibi– sadece asma katı değil, oraya girip çıkan insanları ve orada yaşadıkları özel hazları da kastettiğini gayet iyi anlıyordum elbette; Brichot'nun hafızasında bu hazları o kanepeler simgeliyordu; öğleden sonra Mme Verdurin'i ziyarete gidenler, bu kanepelere oturur, ev sahibesinin hazırlanmasını beklerlerdi; bu sırada, dışarıdaki kestane ağaçlarının pembe çiçekleriyle şöminenin üstünde, vazoların içinde duran karanfiller, adeta pembe renklerinin misafirperver tebessümünde ifade bulan, ziyaretçiye yönelik zarif bir duygudaşlıkla, geciken ev sahibesinin gelişini gözlerdi. Belki de o "salon"un Brichot'ya şimdikinden üstün görünmesinin sebebi, zihnimizin ihtiyar Proteus'a benzemesi, hiçbir şekle bağımlı kalamaması, sosyete hayatında bile, ağır ağır, zorlukla mükemmelliğe ulaşmış bir salondan ansızın kopup, onun kadar parlak olmayan bir başka salonu tercih etmesiydi; aynı şekilde Swann da, Odette'in eteği kâbarık gösterişli bir elbiseyle, Lenthéric'te kıvırtılmış saçlarla Otto'da çektirdiği "rötuşlu" fotoğraflarından pek hoşlanmaz, Nice'te çekilmiş, çuha etolü ve üstüne menekşeler işlenmiş, siyah kadife kurdeleli hasır şapkasının altından görünen biçimsiz saç modeliyle, (genellikle fotoğraf ne kadar eskiyse kadınlar da o kadar yaşlı göründüğünden) yirmi yaş genç, şık bir kadın olduğu halde, olduğundan yirmi yaş büyük bir hizmetçi izlenimi uyandırdığı küçük fotoğrafını tercih ederdi. Belki Brichot ayrıca, benim

göremeyeceğim bir şeyi methetmekten, benim hiç tadamayacağım hazları yaşamış olduğunu bana kanıtlamaktan da zevk alıyordu. Aslında başarılı da oluyordu; sırf artık hayatta olmayan iki üç kişinin adını söyleyerek, cazibelerine bir esrar katarak, bende bu cazibeye karşı bir merak uyandırıyordu; Verdurin'ler hakkında anlatılan her şeyin fazlasıyla kaba olduğunu hissediyordum; hattâ tanımış olduğum Swann'a bile yeterince dikkat etmediğime, ona yeterince nesnel bir dikkatle yaklaşmadığıma, karısının öğle yemeği için eve dönmesini beklerken beni ağırladığı, bana güzel şeyler gösterdiği zamanlar onu daha iyi dinlemediğime, şimdi, onun eski hatipler kadar güzel konuştuğunu bilerek, hayıflanıyordum.

Mme Verdurin'in evine geldiğimiz esnada, devasa vücudu adeta dalgalanarak bize doğru ilerleyen M. de Charlus'ü fark ettim, arkasından, istemeden peşinde sürüklediği bir serseri veya dilenci vardı; artık en ücra gibi görünen yerlerden bile geçerken, mutlaka bir köşeden bu tür biri çıkıveriyor ve bu güçlü deve, hiç istemediği halde, biraz uzaktan da olsa, köpekbalığına eşlik eden kılavuz balığı gibi refakat ediyordu daima; kısacası, Balbec'e ilk gidişimde tanıştığım, sert görünümlü, erkeklik taslayan, mağrur yabancıyla öyle bir zıtlık oluşturuyordu ki, dönüşünün bambaşka bir evresinde bulunduğu için tamamını görebildiğimiz bir gökcismiyle uydusunu veya daha birkaç yıl önce, kolaylıkla gizleyebildiği, ciddiyetinin farkında olunmayan küçük bir sivilceyle başlayan bir hastalık tarafından her yanı sarılmış bir hastayı hatırlatıyordu bana. Brichot bir ameliyat geçirmiş ve temelli kaybettiğini sandığı gözleri, pek az da olsa görmeye başlamıştı gerçi, ama baronun peşine takılmış olan serseriyi görüp görmediğini bilemiyorum. Zaten pek önemli de değildi, çünkü profesör, La Raspelière günlerinden beri, kendisine dostluk beslemekle birlikte, M. de Charlus'ün varlığından biraz rahatsız oluyordu. Hiç şüphesiz, her insan için, diğer herkesin hayatı, aklına bile gelmeyen, karanlık yollar gibidir. Bütün konuşmaların temeli olan yalan, çoğu kez aldatıcı olmakla birlikte, bir düşmanlık veya menfaat duygusunu, bilinmesini istemediğimiz bir ziyareti veya karımızdan gizlemek istediğimiz tek günlük bir kaçamağı gizlemekte o kadar başarılı sayılmaz; oysa

iyi bir şöhret, birtakım ahlaksızlıkları, katiyen tahmin edilemeyecek şekilde, mükemmelen gizler. Hayat boyu gizli kalabilecek bir ahlaksızlık, akşam vakti bir dalgakırandaki tesadüfi karşılaşmayla açığa çıkar; buna rağmen, çoğu kez yine de anlaşılmaz ve bir bilenin, kimsenin haberdar olmadığı, o bulunmaz kelimeyi size fısıldaması gerekir. Ama bu ahlaksızlıkları öğrendiğimiz zaman, ahlakçılıktan çok, çılgınca bir şey olduğunu hissettiğimiz için korkarız. Mme de Surgis le Duc, katiyen gelişmiş bir ahlak anlayışına sahip değildi; oğullarında göreceği, her insan için anlaşılır olan menfaat tarafından açıklanabilecek herhangi bir alçaklığı kabul edebilirdi. Ama M. de Charlus'ün, her ziyaretinde, şaşmaz bir biçimde, adeta elinde olmayarak oğullarının çenesini çimdiklediğini ve iki kardeşe de birbirlerinin çenelerini çimdiklettiğini öğrenince, M. de Charlus'le görüşmelerini yasakladı. İyi ilişkiler içinde olduğumuz komşumuzun yamyam olabileceğinden şüphelenmemize yol açan o tedirgin edici fiziksel muamma duygusuna kapıldı; baronun ısrarlı "Delikanlıları bu yakınlarda göremeyecek miyim?" sorularına, şimşekleri üzerine çektiğini bile bile, dersleri çok yoğun, seyahat hazırlıklarıyla meşgul oluyorlar gibilerinden cevaplar verdi her defasında. Kim ne derse desin, sorumsuzluk, kusurları, hattâ suçları ağırlaştırır. Landru, (kadınları gerçekten öldürdüğünü farzedersek), direnilmesi mümkün olan menfaat güdüsüyle cinayet işlemişse, affedilebilir, ama direnilmesi imkânsız bir sadizm yüzünden cinayet işlemişse affedilemez. Brichot'nun baronla dostluğunun başında yaptığı kaba şakalar, beylik laflar etmekten anlamaya geçince, yerini neşenin ardına gizlenen bir rahatsızlık duygusuna bırakmıştı. Ezbere Platon'dan sayfalar, Vergilius'tan mısralar okuyarak kendini rahatlatmaya çalışıyordu; profesörün gözleri gibi zihni de kör olduğundan, (Platon'un kuramlarından çok Sokrates'in şakalarından anlaşıldığı üzere) o zamanlar bir delikanlıya âşık olmanın, günümüzde nişanlanmadan önce dansçı bir kızı metres tutmaya benzetilebilecek bir şey olduğunu kavrayamıyordu. Bunu M. de Charlus'ün kendisi de anlayamazdı; baron aralarında hiçbir benzerlik olmamasına rağmen, kendi saplantısıyla dostluğu, Praksiteles'in atletleriyle uysal boksörleri birbirine karıştırırdı. On dokuz yüzyıldan beri, ("Sofu bir

prensin saltanatındaki sofu saraylı, ateist bir prensin saltanatında ateist olurdu," der La Bruyère) Platon'un delikanlılarından Vergilius'un çobanlarına her tür geleneksel eşcinselliğin ortadan kalktığını, sadece irade dışı, sinirsel, başkalarından ve kendinden gizlenen eşcinselliğin ayakta kalıp çoğaldığını görmeyi reddediyordu. M. de Charlus'ün, çoktanrılı dinlerin soybilimini açıkça inkâr etmemesi hata olurdu. Birazcık plastik güzellik karşılığında, ne müthiş bir ahlaki üstünlük! Theokritos'un, bir delikanlı peşinde koşan çobanının, daha sonra, kavalını Amaryllis için çalan diğer çoban kadar katı yürekli ve anlayışsız olmaması için hiçbir sebep yoktur. Çünkü ilk çoban bir hastalığa yakalanmış değildir, çağının alışkanlıklarına uymaktadır. Bütün engellere rağmen ayakta kalabilen, utanç verici, şaibeli eşcinsellik, tek gerçek eşcinselliktir; aynı kişide, gelişmiş ahlaki meziyetlerle çakışabilecek tek eşcinsellik budur. Şairlerin ve müzisyenlerin, Guermantes Dükü'ne sımsıkı kapalı olan âleminin M. de Charlus için aralanıvermesini açıklayan, tamamen fiziksel bir eğilimdeki küçük yer değişikliğini, bir duyudaki küçük kusuru düşündüğümüzde, fiziksel özelliklerle ahlaki meziyetler arasındaki muhtemel ilişki bizi ürkütür. M. de Charlus'ün, evinde, biblo meraklısı bir ev hanımına yakışır bir zevk sergilemesi, şaşırtıcı değildir; oysa Beethoven'a ve Veronese'ye ışık tutan küçük gedik, bambaşka bir şeydir. Buna rağmen, olağanüstü bir şiire imzasını atmış bir deli, bir akıllıya, tımarhaneye yanlışlıkla, karısının fesatlığı yüzünden kapatıldığını son derece makul sebepler ileri sürerek açıkladığında, onun adına tımarhane müdürüyle konuşmasını rica ettiğinde, ne tür insanlarla iç içe bulunmaya zorlandığını inleyerek anlattığında, sözlerine, "Mesela avluda gelip benimle konuşan, mecburen temas halinde bulunduğum bir adam, kendini İsa zannediyor. Bir tek bu bile, beni zırdelilerin arasına hapsettiklerini kanıtlamaya yeter; o adamın İsa olması imkânsız, çünkü İsa benim!" diye son verince, akıllı korkar. Daha birkaç saniye önce, tımarhane hekimine gidip yapılan hatayı bildirmeye hazırlanmıştır. Delinin bu son sözleri üzerine, aynı adamın her gün üzerinde çalıştığı harika şiiri düşününce bile, ondan uzaklaşır; aynı şekilde Mme de Surgis'nin oğulları da, kendilerine herhangi bir kötülük yapmış

olmasından değil, çenelerinin çimdiklenmesiyle biten davetlerin bolluğundan ötürü, M. de Charlus'ten uzaklaşmışlardı. Sodom'un birkaç sakinini kurtarabilmek için bir kükürt ve zift cehennemini bir baştan bir başa, üstelik de bir Vergilius'un rehberliği olmadan aşmak, gökyüzünden yağan alevlere dalmak zorunda kalan şaire acımak gerekir. Eserinin hiçbir cazibesi yoktur; rahiplikten ayrılmaları inançlarını kaybetmiş olmalarından başka bir sebebe atfedilmesin diye en iffetli bekârlık kuralına uyan rahip eskileri kadar ağırbaşlı bir hayat sürer. Yine de, bu yazarlar için durum daima böyle değildir. Delilerle düşe kalka, sonunda kendi de bir çılgınlık buhranı geçirmemiş deli doktoru var mıdır? Kendini delilerle uğraşmaya adamasının sebebi, zaten içinde var olan gizli bir delilik değilse eğer, buna bile şükretmelidir. Psikiyatrların çalışma konusu, çoğunlukla kendilerini etkiler. Ama bu etkilenmeden önce, psikiyatrın bu konuyu seçmesinde hangi karanlık eğilim, hangi büyüleyici korku rol oynamıştır?

Baron, peşine takılan karanlık şahsiyeti görmezden gelerek (baron bulvarlarda yürümeyi göze aldığında veya Saint-Lazare Garı'nın bekleme salonundan geçerken, bu adamlardan onlarcası ardına düşer, bir beş franklık koparma umuduyla peşini bırakmazdı), adam cesaret bulup konuşmaya başlar diye korkusundan, pudralı yanaklarıyla çarpıcı bir zıtlık oluşturan ve onu El Greco'nun fırçasından çıkmış bir enkizisyon rahibine benzeten, siyaha boyanmış kirpiklerini sofu bir edayla aşağı indirmişti. Ama bu rahip, görenleri korkutuyor, yasaklı bir rahibe benziyordu; eğilimini doyurma ve bir sır olarak saklama gereği yüzünden mecbur kaldığı gizli uzlaşmalar, tam da baronun gizlemek istediği şeyin, ahlaki çöküşte ifade bulan sefih hayatın yüzüne yansıması sonucunu doğurmuştu. Zaten, sebebi ne olursa olsun ahlaki çöküş, bir yüzde çok kolay okunur, çünkü çok kısa bir süre içinde, çehrede somutlaşır, tıpkı karaciğer hastalıklarında görülen toprak sarısı lekeler, cilt hastalıklarındaki itici kırmızılıklar gibi, yanaklara ve göz çevrelerine yayılır. Üstelik, M. de Charlus'ün bir zamanlar benliğinin en gizli derinliklerinde sakladığı ahlaksızlık, şimdi zeytinyağı gibi yüzeye çıkıp yayılarak o boyalı yüzün sarkık yanaklarında, kendini koy-

vermiş ve şişmanladıkça şişmanlamış vücudunun dolgun göğüsleriyle iri poposunda boy göstermekle kalmıyor, konuşmalarından da dışarı taşıyordu.

"Demek gece vakti böyle yakışıklı delikanlılarla dolaşıyorsunuz sevgili Brichot!" diyerek yanımıza geldi; hayal kırıklığına uğrayan serseri de uzaklaştı. "Olacak iş değil! Sorbonne'daki genç öğrencilerinize anlatmak lazım bu yaramazlığınızı. Aslında gençlerle birliktelik size yaramış sayın profesör, bir konca kadar taze görünüyorsunuz. Ya siz, nasılsınız azizim?" diye bana döndü, şakacı tonunu bir yana bırakarak. "Sizi Conti Rıhtımı'nda pek sık göremiyoruz yakışıklı delikanlı. Kuzininiz nasıl? Sizinle birlikte gelmemiş. Yazık, çok hoş bir kız. Kendisini bu gece görebilecek miyiz? Gerçekten güzel kız! Doğuştan sahip olduğu, o ender görülen iyi giyinme becerisini geliştirirse, daha da güzel olur." Şunu belirtmem gerekir ki, M. de Charlus, bir "tuval" kadar bir tuvaletin de ayrıntılarını titizlikle gözlemleme, fark etme yeteneğine sahipti ve bu bakımdan benim tam tersim, zıt kutbumdu. Elbiseler ve şapkalarla ilgili olarak, birtakım dedikoducular veya fazlasıyla katı kuramcılar, bir erkekte, erkek güzelliğine eğilimin, kadın giyimine doğuştan bir ilgi ve eğilimle telafi edildiğini söyleyeceklerdir. Gerçekten de bazen, böyle örneklere rastlanır; sanki Charlus'lerin bütün fiziksel arzusunu, derin sevgisini erkekler tekeline aldığından, buna karşılık kadınlar da, Charlus'lerin bilgili, incelikli, "platonik" (ki son derece uygunsuz bir sıfattır) zevkiyle veya kısaca zevkiyle ödüllendirilirler. M. de Charlus bu bakımdan, ileride kendisine verilen "Terzi Kadın" lakabını hak ediyordu. Ne var ki baronun zevkleri ve gözlem yeteneği daha birçok konuya uzanıyordu. Daha önce gördüğümüz gibi, Guermantes Düşesi'nin bir akşam yemeği davetinden sonra baronu ziyarete gittiğimde, evindeki şaheserleri, ancak kendisi onları bana tek tek gösterdikçe fark edebilmiştim. Bir sanat eserinde olduğu kadar, bir davette sunulan yemeklerde de (resimle aşçılık arasındaki bütün konuları da kapsayacak şekilde) hiç kimsenin asla dikkat etmeyeceği şeyleri derhal keşfederdi. M. de Charlus'ün, sanat yeteneğini, yengesine hediye etmek üzere bir yelpazeyi resimlemekle (Guermantes Düşesi'nin bu yelpazeyi, yelpazelenmekten çok gösteriş amacıyla, Palamède'in dostlu-

ğuyla böbürlenerek sallayışını daha önce görmüştük) ve Morel'in keman süslemelerine hatasız eşlik edebilmek için piyano tekniğini geliştirmekle sınırlamış ve hiçbir şey yazmamış olmasına daima hayıflanmışımdır, hâlâ da hayıflanırım. Konuşmasındaki, hattâ mektuplarındaki ustalık ve akıcılıktan, parlak bir yazar olacağı sonucunu çıkarmam elbette mümkün değil. Bu yetenekler aynı düzlemde yer almazlar. Beylik laflar eden, sıkıcı konuşmacıların şaheserler yazdıklarına, en parlak konuşmacıların, yazmaya kalkıştıklarında vasattan da düşük bir seviye sergilediklerine şahit olmuşuzdur. Her şeye rağmen, öyle sanıyorum ki, M. de Charlus, önce iyi bildiği sanat konularıyla başlayarak düzyazıyı bir deneseydi, kıvılcım tutuşacak, şimşek çakacak ve sosyete adamı, usta bir yazar olacaktı. Bunu kendisine çok söyledim; belki sırf tembellikten, belki parlak davetlerden ve çirkin eğlencelerden zaman bulamadığı için, belki de Guermantes'lara has, gevezeliği sonsuza dek uzatma ihtiyacından, yazmaya hiç girişmedi. M. de Charlus'ün yazmamasına hayıflanmamın bir sebebi de, en parlak konuşmalarında bile, zekâsının kişiliğinden, buluşlarının küstahlığından hiç ayrılmamasıydı. Kitap yazsaydı, salonlarda, zekâsının parladığı o ilginç anlarda, aynı zamanda zayıfları ezerken, kendisine hakaret etmemiş olan kişilerden intikam alırken, aşağılık bir biçimde dostluklara nifak sokmaya çalışırken olduğu gibi ona bir yandan hayranlık, bir yandan da nefret besleyeceğimize, manevi değerini, kötülükten arıtılmış olarak, kendi başına görecektik, hayranlığımızı hiçbir şey köstekleyecek, birçok niteliği de, dostluğu yeşertecekti.

Her halükârda, yazıda neler başarabileceği konusunda yanılıyor da olsam, M. de Charlus, yazmakla bizlere çok ender rastlanır bir hizmette bulunmuş olacaktı, çünkü her şeyi fark ettiği gibi, fark ettiği her şeyin adını da bilirdi. Hiç kuşku yok ki, onunla sohbetlerim sırasında görmeyi öğrenemediysem de (benim zekâmın ve gönlümün eğilimi başka yöndeydi), en azından o olmasa hiç göremeyeceğim şeyleri gördüm, ama gördüğüm şeylerin, biçim ve rengini hatırlamama yardımcı olacak isimlerini, hep çabuk unuttum. Kitap yazmış olsaydı, yazdığı kitaplar, bütün tahminlerimin aksine kötü kitaplar da olsalar, ne harika bir lügat, ne tükenmez bir repertuar oluştururdu! Yine de, kim-

bilir? Belki yazarken bilgisini ve zevkini ortaya koyacağına, çoğunlukla geleceğimizi baltalayan şeytana uyup yavan tefrika romanlar, anlamsız gezi ve macera kitapları yazacaktı.

"Evet, giyinmesini, daha doğrusu giysileri taşımayı biliyor," diye devam etti M. de Charlus, Albertine'den bahisle. "Yalnız, kendi güzellik türüne uygun bir tarzda giyinip giyinmediğinden şüpheliyim; belki üzerinde pek düşünülmemiş tavsiyelerim yüzünden biraz da ben sorumluyum bundan. La Raspelière'e giderken ona sık sık söylediğim ve –maalesef– belki kuzininizin tipinden çok yörenin özellikleri ve sahile yakınlığımız tarafından belirlenen şeyler, onun fazlasıyla hafif bir tarza meyletmesine yol açtı. Kabul etmek gerekir ki, üzerinde çok güzel muslinler, çok hoş tül eşarplar gördüm; küçük, uyumlu bir pembe tüyle süslenmiş pembe bir beresi vardı. Ama bana kalırsa kuzininizin o gerçek, yoğun güzelliği, sevimli aksesuarlardan fazlasını gerektiriyor. Rus kadınları gibi taç biçiminde toplansa güzelliği iyice ortaya çıkacak olan o gür saçlara bere uygun mu acaba? Kostüm havasındaki, tiyatrovari eski elbiseler pek az kadına yakışır. Ama şimdiden bir kadın olan genç kızımız, bu konuda bir istisna olduğundan, Cenova kadifesinden eski bir elbise uygun düşerdi ona" (aklıma Elstir ve Fortuny elbiseler geldi hemen); "ben böyle bir elbiseyi, zebercet gibi, markazit gibi, eşsiz labradorit gibi harikulade, demode (ki mücevherler için bundan güzel övgü olamaz) taşlardan işlemelerle veya sallantılı küpelerle iyice ağırlaştırmaktan hiç çekinmezdim. Zaten kendisi de, biraz ağır bir güzelliği dengelemek için gereken karşı ağırlığı içgüdüsel olarak seziyor sanırım. Hatırlarsanız, La Raspelière'e akşam yemeğine giderken yanından o güzel kutuları, ağır çantaları eksik etmezdi; evlendiği zaman onların içinde pudra beyazlığının ve allık kırmızılığının ötesinde –fazla çivite kaçmayan lacivert-taşından bir kutuda– incilerin beyazlığıyla yakutların kırmızılığını taşıyabilecek, üstelik bunların taklit olacağını da sanmıyorum, zengin biriyle evlenebilir çünkü."

"Pes doğrusu!" diye araya girdi Brichot; Albertine'le akrabalığımın gerçekliği ve ilişkimin saflığı konusunda şüpheleri olduğundan, baronun son sözlerinin beni üzebileceğini düşünmüştü. "Genç kızlarla nasıl ilgilenmek bu!"

"Çocuğun yanında öyle konuşulur mu, fesat şey!" diye kıkırdayan M. de Charlus, Brichot'ya susmasını işaret edercesine kaldırdığı elini sonra benim omzuma koymayı ihmal etmedi.

"Sizleri rahatsız ettim," diye sürdürdü sözlerini; "görünüşe bakılırsa çılgınlar gibi eğleniyordunuz, benim gibi neşe kaçıran yaşlı bir ninenin, aranızda hiç yeri yoktu. Ama bunun için gidip günah çıkarmama gerek yok, gelmiş sayılırdınız nasılsa." Baron öğleden sonraki kavgadan tamamen habersiz olduğu için neşesi iyice yerindeydi; Jupien, yeğenini tekrarlanabilecek bir saldırıya karşı korumanın, gidip M. de Charlus'e haber vermekten daha yararlı olacağını düşünmüştü. Bu yüzden de baron hâlâ evliliğin gerçekleşeceğini zannediyor ve buna seviniyordu. Bu tür müzmin bekârlar için, trajik yalnızlıklarını kurmaca bir babalıkla yumuşatmak, bir teselli olsa gerektir. "İnanın Brichot," diye ekledi, bize dönüp gülerek, "sizi böyle baş başa görmek utandırdı beni. Âşıklar gibiydiniz. Kol kola da girmişsiniz, samimiyetinize diyecek yok, Brichot!" Bu sözlerin sebebini, artık reflekslerine eskisi kadar hâkim olamayan ve otomatikleştiği anlarda, kırk yıl boyuca titizlikle saklanan bir sırrı kaçırıveren bir zihnin yaşlanmasında mı aramak gerekirdi? Yoksa, aslında bütün Guermantes'larda mevcut olan, M. de Charlus'ün ağabeyi Guermantes Dükü'nde başka bir biçimde ifade bulan ve dükün, annemin kendisini görebileceğine hiç aldırmadan, geceliğinin önü açık halde, pencerenin önünde tıraş olmasına yol açan, soyluların dışındaki kişilere yönelik küçümsemede mi? M. de Charlus o sıcak Doncières-Douville yolculukları sırasında tehlikeli bir rahatlama alışkanlığı mı edinmiş, geniş alnını serinletmek üzere hasır şapkasını geriye iterken, fazlasıyla uzun zamandır gerçek yüzüne sımsıkı yapışık tuttuğu maskeyi –ilk zamanlar sadece birkaç saniyeliğine– gevşetmeye mi başlamıştı? M. de Charlus'ün Morel'i artık sevmediğini bilen biri, onunla evliymiş gibi davranmasına haklı olarak şaşırırdı. Ne var ki, M. de Charlus, sapıklığının kendisine sunduğu hazların tekdüzeliğinden sıkılmıştı. İçgüdüsel olarak, yeni başarıların peşinde koşmuş, karşılaştığı yabancılardan sıkılınca da, yüz seksen derecelik bir dönüş yapıp

daima nefret edeceğini sandığı bir rolü benimseyerek, bir "evlilik" veya "babalık" taklidine geçmişti. Hattâ bazen bunun da yetmediği oluyordu; bir yenilik ihtiyacı duyuyor ve nasıl ki normal bir erkek, hayatında bir tek kere, benzer ve her iki durumda da sağlıksız bir merakla, bir oğlanla yatmayı isteyebilirse, geceyi bir kadınla geçiriyordu. Charlie yüzünden küçük kabileyle iç içe yaşayan baronun "mürit" yaşantısı, uzun zaman boyunca aldatıcı dış görünümü korumak için gösterdiği çabaların sona ermesinde, kimi Avrupalıların, sömürgelere yaptıkları bir keşif yolculuğu veya tatil sırasında, Fransa'dayken kendilerini yöneten ilkeleri bir yana bırakmalarına benzer bir rol oynamıştı. Bununla birlikte, zihninin içinde meydana gelen köklü değişiklik, yani önce içinde taşıdığı aykırılıktan habersizken, sonra onu görüp tanıyınca korkması ve nihayet, iyice alışıp kendi kendine utanmadan itiraf ettiği şeyi başkalarına itiraf etmesinin tehlikeli olacağını bile fark etmemesi, M. de Charlus'ün üzerindeki son toplumsal baskıları kaldırmakta, Verdurin'lerde geçirdiği zamandan daha etkili olmuştu. Gerçekten de, Güney Kutbu'ndaki veya Mont Blanc'ın zirvesindeki bir sürgün, içimizdeki bir sapıklığa, yani başka insanlarınkinden farklı bir düşünceye yapılan uzun bir yolculuk kadar bizi başkalarından uzaklaştıramaz. Baron, (eskiden sapıklık olarak nitelediği) bu sapıklığını, şimdi tıpkı tembellik gibi, dalgınlık veya oburluk gibi, çok yaygın, sevimli, neredeyse eğlenceli denebilecek, basit ve zararsız bir kusur olarak görüyordu. Kendine has şahsiyetinin uyandırdığı merakı hisseden M. de Charlus, bu merakı doyurmaktan, kamçılamaktan ve sürdürmekten zevk alıyordu. Nasıl ki Yahudi bir gazete yazarı, muhtemelen ciddiye alınacağını umarak değil de, iyi niyetle gülenleri hayal kırıklığına uğratmamak için her gün Katolikliğin savunuculuğunu yaparsa, M. de Charlus de, küçük kabileye, bir İngiliz'in ya da Mounet-Sully'nin taklidini yaparcasına, hiç yalvartmadan ahlaksızlığı eğlendirici bir biçimde yeriyor ve iyi niyetle payına düşeni yerine getirip topluluk içinde amatörce bir yetenek sergiliyordu; dolayısıyla M. de Charlus, Brichot'yu, delikanlılarla dolaşmaya başladı diye Sorbonne'a ihbar etmekle tehdit ederken, tıpkı sünnetli köşe yazarının her

vesileyle "Kilise'nin büyük kızı"ndan[1], "İsa'nın kutsal yüreği"nden bahsetmesi gibi, katiyen riyakârlık değil, ama azıcık soytarılık ediyordu. Baronun sözlerinde zamanla ortaya çıkan, eskiden kullandığı kelimelerden çok farklı olan sözlerindeki değişikliğin yanı sıra, tonlamalarında, mimik ve jestlerindeki değişikliğin de sebebini araştırmak ilginç olurdu; şimdi hem tonlamaları, hem de mimik ve jestleri, M. de Charlus'ün bir zamanlar en acımasızca yerdiği tavırlara şaşırtıcı derecede benziyordu; M. de Charlus, birbirine "şekerim" diye seslenen eşcinsellerin bilerek attığı küçük çığlıkları –farkında olmadan, dolayısıyla daha keskin biçimde– atmaya başlamıştı neredeyse; sanki M. de Charlus'ün onca zaman karşı çıktığı bu kasıtlı "cilve"ler, aslında Charlus'lerin, hastalıklarının belirli bir aşamasına geldiklerinde, tıpkı iki taraflı felç veya ataksi hastalarında, eninde sonunda kimi belirtilerin ortaya çıkışı gibi, ister istemez edindikleri davranış biçiminin parlak ve başarılı bir taklidiydi. Aslında –bu içten gelen cilvelerin ortaya koyduğu gibi– benim tanıdığım, baştan aşağı siyah giysiler içindeki, saçları alabros kesilmiş ciddi Charlus'le, makyajlı, takıp takıştırmış gençler arasında, sadece görünürde bir fark vardı; aynı şekilde, yerinde duramayan, hızlı konuşan, huzursuz bir insanla ağır ağır konuşan, soğukkanlılığını daima koruyan bir sinir hastası arasında da, sadece görünürde bir fark vardır, her ikisini de aynı kaygıların kemirdiğini, aynı kusurları taşıdıklarını bilen hekimin gözünde, ikisi aynı nevrozdan muzdariptir. Zaten M. de Charlus'ün yaşlandığı, bambaşka işaretlerden de anlaşılıyordu; örneğin konuşmasında, kimi ifadeleri (bunlardan biri "olayların gelişimi"ydi), inanılmaz bir sıklıkta, her fırsatta kullanmaya başlamıştı; sanki baronun konuşması, cümleden cümleye, mecburen bir bastondan güç alırcasına, bu ifadelere tutuna tutuna ilerliyordu. Konağın zilini çalacağımız esnada, Brichot, M. de Charlus'e, "Charlie bizden önce mi geldi?" diye sordu. Baron, "Hiç bilmiyorum," diyerek, patavatsızlıkla suçlanmak istemeyen bir insanın edasıyla ellerini havaya kaldırıp gözlerini yarı yarıya kapattı; muhtemelen Morel, baronun söylediği (kibirli olduğu kadar ödlek de olan ve M. de Charlus'le

1 Fransa'yı belirtmek için kullanılan bir terim.

böbürlendiği kolaylıkla onu inkâr da eden Morel'in, önemsiz olmalarına rağmen vahim zannettiği) birtakım şeyler yüzünden ona sitem etmişti. "İnanın, ben Morel'in ne yaptığını ne ettiğini hiç bilmiyorum. Beni kiminle aldatıyor bilmem, ama ben kendisiyle neredeyse hiç görüşmüyorum." Aralarında bir ilişki bulunan iki kişinin konuşmalarında bol bol yalan varsa eğer, bu yalanlar, bir üçüncü kişi, iki sevgiliden biriyle, cinsiyeti ne olursa olsun, sevgilisi hakkında konuştuğu zaman da aynı doğallıkla ortaya çıkar.

"Onu uzun zamandır mı görmediniz?" diye sordum M. de Charlus'e; hem kendisiyle Morel hakkında konuşmaktan korkmadığımı, hem de sürekli birlikte yaşadıkları kanısında olmadığımı göstermek için. "Bu sabah, ben daha yarı uykudayken, tesadüfen, beş dakikalığına uğrayıp ırzıma geçecekmiş gibi yatağımın kenarına oturdu," dedi baron. Bunun üzerine M. de Charlus'ün Charlie'yi bir saat önce görmüş olduğu kanısı uyandı içimde, çünkü bir kadına, âşığı olduğunu bildiğimiz –onunsa, belki tahmin ettiğimizi sandığı– adamı ne zaman gördüğünü sorduğumuzda, eğer birlikte ikindi kahvaltısı etmişlerse, "Öğle yemeğinden önce ayaküstü görüştük," diye cevap verir. Bu iki olay arasındaki tek fark, birinin yalan, ötekinin doğru olmasıdır, ama her ikisi de aynı derecede masum veya aynı derecede suçtur. Bu tür cevaplar, olayın önemsizliğiyle son derece orantısız, dolayısıyla sözünü etme zahmetine katlanmadığımız, cevabı veren kişinin farkında olmadığı çok sayıda etken tarafından belirlenirler; bunu bilmesek, metresin (bu olayda M. de Charlus'ün) niçin daima iki seçenekten yalan olanını seçtiğini anlayamazdık. Ama bir fizikçi için, minicik bir mürver tanesinin kapladığı alan bile, çok daha büyük âlemleri yöneten çekme ve itme güçlerinin etkileşimi, çatışması veya dengesiyle açıklanır. Burada, birkaç etkene değinmemiz yeterli olacaktır: doğal ve korkusuz görünme arzusu; gizli bir buluşmayı saklama içgüdüsü; utanmayla karışık bir gösteriş hevesi; çok hoşlanılan bir şeyi itiraf etme ve sevildiğini gösterme ihtiyacı; irade dışı ateşle oynama arzusu; her şeyi kaybetmemek için bazı fedakârlıkların kabullenilmesi; karşımızdakinin bildiği veya tahmin ettiği –ve söylemediği– şeyle ilgili kavrayışımız ve bu sezgimizin, karşı-

mızdakinin sezgilerinin ilerisine mi geçtiğine, yoksa gerisinde mi kaldığına bağlı olarak, onu bazen azımsayıp bazen de abartmamız. Ters yönde etki gösteren, yine çok sayıda farklı kuvvet de, akşam görüştüğümüz halde sabah görüştüğümüzü söylediğimiz kişiyle ilişkimizin masumiyetine, "platonik"liğine veya aksine tensel gerçekliğine ilişkin, daha genel cevapları belirler. Bununla birlikte, bir genelleme yapacak olursak, M. de Charlus'ün, sürekli tehlikeli birtakım ayrıntılar ifşa etmesine, ima etmesine, hattâ bazen uydurmasına sebep olan hastalığı giderek ilerlediği halde, diyebiliriz ki baron, hayatının bu döneminde, Charlie'in kendisi gibi, yani Charlus gibi bir erkek olmadığını ve aralarında dostluktan öte bir ilişki bulunmadığını kanıtlama çabası içindeydi. Ne var ki, (belki de doğru olan) bu iddiası, baronun arasıra, (örneğin Morel'i en son saat kaçta gördüğü konusunda) çelişkili sözler söylemesine engel teşkil etmiyordu; böyle zamanlarda belki kendini unutup doğruyu söylüyordu, belki de böbürlenmek için, duygusallığından ötürü veya karşısındakini şaşırtmayı eğlenceli bulduğundan, bir yalan uyduruyordu. "Biliyorsunuz," diye devam etti baron, "o benim için yakın bir arkadaş, kendisini çok severim ve eminim o da beni çok sever," (emin olduğunu söyleme ihtiyacı duyduğuna göre, bundan şüphesi mi vardı acaba?) "ama aramızda başka bir şey yok, öyle bir şey yok, anlıyorsunuz, değil mi, öyle bir şey yok," dedi baron, bir hanımdan söz edermişçesine doğallıkla. "Evet, bu sabah gelip zorla beni yatağımdan kaldırdı. Yataktayken görülmekten nefret ettiğimi bilir halbuki. Siz etmez misiniz? Ah! Feci bir şeydir, çok tatsızdır, karşınızdakini dehşete düşürecek kadar çirkinsinizdir; evet, biliyorum, yirmi beş yaşında değilim, güzel bakire rolü oynamaya kalkışmıyorum, ama insanın yine de kendine göre bir süs merakı oluyor."

Baron, belki de Morel'den yakın bir arkadaş olarak söz ederken samimiydi ve belki yalan söylediğini zannederek, "Ne yaptığından haberim yok, özel hayatını bilmem," derken de doğruyu söylüyordu. Şunu da belirtmek gerekir ki (M. de Charlus ve Brichot'yla birlikte Mme Verdurin'in evine yürürken açtığımız bu parantezi kapatınca kaldığımız yerden devam edeceğimiz anlatımızda birkaç hafta ileriye gidersek), şunu da

belirtmek gerekir ki, o geceden kısa bir süre sonra, yanlışlıkla açtığı, Morel'e yazılmış bir mektup, baronu hayrete ve ıstıraba boğdu. Dolaylı olarak beni de zalim kederlere garkedecek olan bu mektubu yazan, kadınlara düşkünlüğüyle meşhur oyuncu Léa'ydı. Oysa Léa'nın Morel'e yazdığı mektup, (M. de Charlus tanıştıklarını bile aklından geçirmemişti) son derece tutkulu bir ifadeyle kaleme alınmıştı. Mektubun kabalığı, tamamını aktarmamızı engellese de, Léa'nın Morel'e daima dişi kullanımıyla hitap ettiğini, "Seni kaltak!" "Güzelim, sen hiç değilse beş yıldızsın!" dediğini belirtelim. Ayrıca mektupta, hem Léa'nın, hem de Morel'in yakın dostu olduğu anlaşılan daha birçok kadının adı geçiyordu. Öte yandan, Morel'in Léa'ya bu özel ilişkisinin yanı sıra, mektubun açığa çıkardığı, M. de Charlus'ün hiç aklından geçmemiş olan bir başka gerçek de, Morel'in M. de Charlus'e, Léa'nınsa, âşığına, "Mektuplarında benden uslu olmamı rica ediyor! Ne demezsin! Benim minik beyaz kedim," diye söz ettiği subaya yönelik alaycılığıydı. Baronu en çok rahatsız eden, "beş yıldız" deyimi olmuştu. Bu deyimi önceleri bilmezken, nihayet, epeyce uzun bir süre önce, kendisinin de "beş yıldız" olduğunu öğrenmişti. Oysa öğrendiği bu kavram şimdi yeniden tartışma konusu oluyordu. Kendisinin "beş yıldız" olduğunu keşfettiği zaman, bunun Saint-Simon'un ifadesiyle, eğiliminin kadınlara yönelik olmadığı anlamına geldiğini zannetmişti. Oysa şimdi "beş yıldız" deyimi, Morel için M. de Charlus'ün bilmediği bir anlam daha kazandırıyordu; öyle ki, bu mektuba göre Morel, kadınlara yine kadınların duyduğu bir eğilimi paylaşarak "beş yıldız"lığını kanıtlamış oluyordu. O andan itibaren, M. de Charlus'ün kıskançlığı, Morel'in tanıdığı erkeklerle sınırlanması için ortada bir sebep kalmadığından, kadınlara da yönelecekti. Demek ki "beş yıldız" olan kişiler sadece M. de Charlus'ün zannettikleri değil, gezegenimizin, hem erkeklerden hem kadınlardan oluşan, her iki cinse eğilim duyan erkekleri de kapsayan, koskoca bir bölümüydü; baron, bu kadar bildik bir kelimenin bu yeni anlamı karşısında, zihninin de, kalbinin de huzursuzlukla kıvrandığını hissediyordu; hem artan bir kıskançlığı, hem de bir tanımın ani yetersizliğini içeren çifte bir muammayla karşı karşıyaydı.

M. de Charlus hayatta daima bir amatör olmuştu sadece. Yani bu tür olaylar ona hiçbir yarar sağlayamazdı. Bu olaylarda duyduğu üzüntüyü, belagatini sergileyerek şiddetli kavgalara veya sinsi entrikalara dönüştürürdü. Oysa aynı olaylar, örneğin Bergotte seviyesindeki biri için büyük değer taşıyabilirdi. Hattâ, belki Bergotte gibi insanların genellikle vasat, sahte ve fesat kişilerle birlikte yaşamasını, (el yordamıyla hareket ettiğimiz, ama hayvanlar gibi kendimize yararlı bitkileri seçtiğimiz için) kısmen bununla açıklayabiliriz. Bu kadınların güzelliği, yazarın hayalgücünü doyurur, iyi yürekliliğini harekete geçirir, ama eşinin mizacını katiyen değiştirmez; ara sıra, bu eşin, yazarınkinden binlerce metre aşağıda yer alan hayatı, inanılmaz ilişkileri, tahminlerin çok ötesindeki ve bilhassa tahmin edilenden bambaşka yöndeki yalanları, bir an görünüp sonra kaybolur. Mükemmel yalanlar, tanıdığımız insanlara ve onlarla geçmişteki ilişkilerimize, şu veya bu hareketimizin, bizim tarafımızdan bambaşka bir biçimde ifade edilen amacına ilişkin yalanlar, nasıl bir insan olduğumuza, nelerden hoşlandığımıza dair yalanlar, bizi seven ve bütün gün bizi kucakladığı için bizi de kendisine benzer olarak biçimlendirdiğini zanneden kişiye beslediğimiz duygularla ilgili yalanlar, bize, hayatta yeni, bilinmedik ufuklar açabilecek, hiç bilemeyeceğimiz dünyaları seyredebilmemiz için gerekli, içimizde atıl olarak mevcut duyuları uyandırabilecek yegâne şeydir. M. de Charlus'le ilgili olarak şunu belirtmek gerekir ki, Morel'in kendisinden titizlikle gizlediği bazı şeyleri öğrenmek, onu ne kadar şaşırtmış olsa da, bundan çıkardığı sonuç yanlıştı: halktan insanlarla ilişkiye girmenin hatalı olduğu ve böylesine üzücü keşiflerin[1] (aralarında en üzücü olanı, Morel'in Léa'yla birlikte yaptığı bir yolculuktu; oysa Morel, o sırada Almanya'da müzik tahsili gördüğünü söylemişti M. de Charlus'e. Yalanını desteklemek üzere, yardımsever kişileri kullanmış, onlara, Almanya'ya gönderdiği mektupları, onlar da M. de Charlus'e postalamıştı; M. de Charlus ise, Morel'in Almanya'da olduğundan o kadar emindi ki, zarfların üzerindeki pullara bile bakmamıştı). Bu eserin son cildinde göreceğimiz gibi, M. de Charlus'ün yaptığı şeyleri akrabaları, dostları bil-

1 Yazarın metninde bu cümle yarım kalmıştır.

seydi, kendisinin Léa aracılığıyla keşfettiği hayata şaşırdığından çok daha fazla şaşırırlardı.

Ama şimdi, Brichot ve benimle birlikte Verdurin'lerin kapısına doğru ilerleyen baronu yakalayalım. M. de Charlus, "Douville'de görüştüğümüz o genç Yahudi dostunuzdan ne haber?" dedi bana dönerek. "Düşündüm de, eğer isterseniz bir akşam kendisini davet edebiliriz belki." Morel'in her yaptığını, tıpkı bir koca veya âşık gibi, bir dedektiflik bürosuna izletmekten hiç çekinmeyen M. de Charlus, başka delikanlılarla ilgilenmekten geri kalmıyordu. Konuyla ilgilenmek üzere görevlendirdiği yaşlı hizmetkârının anlaştığı büronun gözetimi o kadar aşikârdı ki, üniformalı uşaklar izlendiklerini zannediyor, bir oda hizmetçisi, peşinde sürekli bir polis olduğu kuşkusuyla sokağa çıkmaya cesaret edemiyor, adeta yaşamıyordu. Yaşlı hizmetkâr ise, "Hizmetçi ne isterse yapsın! Onu izlemek için paramızı, vaktimizi mi harcayacağız! Sanki onun ne yaptığı bizi ilgilendiriyordu!" diye alaylı bir şekilde haykırıyordu; yaşlı hizmetkâr efendisine öylesine tutkuyla bağlıydı ki, baronun eğilimlerini katiyen paylaşmamakla birlikte, bu eğilimlere şevkle hizmet etmekten, sonunda kendi eğilimleri de bunlarmış gibi konuşur olmuştu. M. de Charlus, bu yaşlı hizmetkârdan, "Dünyanın en namuslu adamı," diye bahsederdi, çünkü en çok takdir ettiğimiz kişiler, hem fazilet sahibi olan, hem de faziletlerini hiç düşünmeden bizim ahlaksızlığımızın hizmetine sunan kişilerdir. Aslında, M. de Charlus, Morel'i, sadece erkekleri kıskanabiliyordu. Kadınlar baronda kıskançlık uyandırmıyordu. Zaten Charlus'ler için bu neredeyse genel bir kuraldır. Sevdikleri erkeğin bir kadına duyduğu aşk, başka bir şeydir, farklı bir hayvan türüne ilişkindir (aslanlar, kaplanlara bulaşmaz) ve kendilerini rahatsız etmez, hattâ güven verir onlara. Ama bazen, eşcinselliği misyonerlik haline getirmiş kişiler, bu tür bir aşktan iğrenir. Kendisini bu tür bir aşka teslim etti diye erkek arkadaşlarına kızarlar, ama bir ihanete değil de, bir düşkünlüğe kızar gibi. Baronun yerinde bir başka Charlus olsa, Morel'in bir kadınla ilişkisi olduğunu öğrenince, sanki bir afişte, Bach ve Haendel yorumcusu olan Morel'in Puccini çalacağını okumuş gibi sinirlenirdi. Zaten menfaatleri uğruna Charlus'lerin aşkına

tenezzül eden gençlerin, tıpkı doktora asla içki içmediklerini, ağızlarına maden suyundan başka şey koymadıklarını söyler gibi, kadınlarla "yapmak"tan iğrendiklerini söylemeleri bu yüzdendir. Ama M. de Charlus bu bakımdan genel kuralın biraz dışında kalıyordu. Morel'in kadınlar arasındaki süksesi, onun her şeyine hayran olan baronu rahatsız etmiyor, aksine, konserlerdeki, *écarté*'deki[1] başarısı kadar sevindiriyordu. "Azizim, biliyor musunuz, kadınları baştan çıkarıyor," diyordu, bir ifşaatta bulunurcasına, dehşet, belki imrenme ve en çok da hayranlıkla. "İnanılmaz bir şey," diye ekliyordu. "Nereye gitse, en gözde fahişelerin gözü ondan başkasını görmüyor. Tiyatrodan metroya, her yerde dikkat çekiyor. Çok can sıkıcı! Restorana gidiyoruz, garson mutlaka en az üç kadından aşk mektupları getiriyor. Hem de daima en güzel kadınlardan. Aslında bunda şaşılacak bir şey yok. Dün ona bakıyordum da, kadınlar haklı, inanılmaz bir güzelliğe ulaştı, adeta bir Bronzino portresi, gerçekten muhteşem." Ama M. de Charlus, Morel'i sevdiğini göstermekten ve başkalarını, belki kendisini de, Morel tarafından sevildiğine ikna etmekten hoşlanıyordu. Delikanlının, baronun yüksek sosyetedeki konumuna verebileceği zarara rağmen, Morel'le sürekli birlikte olmayı, bir izzetinefis meselesi haline getirmişti. (Mevki sahibi, snop birçok erkek, kimsenin evine kabul edilmeyen, ama kendilerinin birlikte olmayı şeref saydıkları, kibar bir fahişe veya düşmüş bir hanımefendi olan metresleriyle her yerde beraber görülebilmek uğruna, gururlarından, herkesle bozuşurlar.) Çünkü baronun geldiği noktada, izzetinefis, o âna kadar ulaştığı bütün hedefleri kararlılıkla yıkmaya koyulur; belki bu noktaya gelen ilişki, aşkın etkisinde kalarak, sevdiğiyle gösteriş için birliktelikte, sadece kendisinin görebildiği bir cazibe bulur, belki de yüksek sosyete hevesi doyurdukça azaldığından ve platonik olduğu ölçüde kendisini meşgul eden hizmetçi merakı bir dalga gibi kabardığından, bu merak, sosyete hevesinin zor tutturduğu düzeye ulaşmakla kalmayıp onu geçer.

Başka delikanlılara gelince, M. de Charlus, Morel'in varlığını, onlara eğilimini engelleyen bir şey olarak görmüyor, hattâ bazı durumlarda, Morel'in parlak kemancı şöhretinin, yeni yeni

1 İki kişiyle oynanan bir iskambil oyunu.

kazandığı besteci ve gazeteci şöhretinin, bir yem olabileceğini düşünüyordu. Barona hoş görünümlü genç bir besteci takdim edildiğinde, tanıştığı gence nezaket göstermek için Morel'in yeteneklerini kullanıyordu. "Bana birkaç bestenizi getirin ki," diyordu, "Morel konserde veya turnede çalsın. Keman için bestelenmiş o kadar az güzel eser var ki! Yeni bir beste, talih kuşu demek. Yabancılar yeni besteleri çok takdir ediyor. Taşrada bile, müziğin müthiş bir tutkuyla akıllıca sevildiği küçük müzik dernekleri var." M. de Charlus, aynı samimiyetsizlikle (bütün bu sözler bir yemden ibaretti aslında, Morel böyle bir teklifi gerçekleştirmeye nadiren razı olurdu) Bloch'a da yaklaşmıştı; Bloch, biraz şairliği olduğunu söylemiş ("keyfim istediğinde" diye de eklemişti, söyleyecek ilginç bir şey bulamadığında kullandığı beylik laflara eşlik eden o alaylı kahkahasıyla), bunun üzerine M. de Charlus de bana, "O Yahudi delikanlıya söylesenize," demişti, "madem şiir yazıyormuş, Morel için birkaç şiirini getirsin bana. Bir besteci için, besteleyecek güzel bir şey bulmak daima zor iştir. Hattâ bir libretto bile düşünülebilir. İlginç olabilir; şairin itibarı, benim desteğim ve daha birçok yan etken, en başta da Morel'in yeteneği sayesinde değer kazanır. Morel bu aralar çok beste yapıyor, yazmaya da başladı, çok da güzel yazıyor, sonra konuşuruz bunu sizle. İcra yeteneğine gelince (o konuda şimdiden bir usta biliyorsunuz), Vinteuil'ün müziğini ne kadar güzel çaldığını bu gece göreceksiniz. Onun yaşında hem böyle bir kavrayışı olması, hem de bu kadar çocuksu, adeta bir liseli gibi kalabilmesi beni aşıyor! Bu geceki konser küçük bir prova aslında. Asıl olay birkaç gün sonra. Ama bugünkü, çok daha seçkin bir konser olacak. Bu yüzden de geldiğinize çok sevindik," dedi baron, muhtemelen krallar, "emrediyoruz" dediği için birinci çoğul şahsı kullanarak. "Muhteşem bir program olduğu için Mme Verdurin'e iki ayrı davet düzenlemesini tavsiye ettim. Biri birkaç gün sonra, onun bütün tanıdıklarının davetli olacağı konser, öteki de bu gece, Patroniçe'nin, hukuki terimle yetkilerinin elinden alındığı gece. Davetiyeleri ben gönderdim, farklı bir çevreden, Charlie'ye faydalı olabilecek, Verdurin'lerin de tanışmaktan hoşlanacağı birkaç hoş insan çağırdım. Kabul edersiniz ki, en güzel eserleri, en

büyük sanatçılara çaldırmak iyi hoş da, dinleyiciler karşıdaki tuhafiyeciyle köşedeki bakkaldan oluşunca, tezahürat da pamukla tıkanmışçasma boğuluyor. Sosyete mensuplarının entelektüel düzeyiyle ilgili düşüncelerimi bilirsiniz, ama oldukça önemli bazı işlevleri yerine getirdikleri de bir gerçek; bunlardan biri de, sosyal olaylarda basına düşen görev, yani yayma organı işlevi. Ne demek istediğimi anlıyorsunuzdur, yengem Oriane'ı davet ettim mesela; geleceği kesin değil, ama gelirse, hiçbir şey anlamayacağı kesin. Zaten biz de ondan anlamasını beklemiyoruz, bu onun imkânlarını aşar; biz onun konuşmasını istiyoruz, bu ise tam ona uygun iştir, konuşmaktan asla geri kalmaz. Sonuç: Yarından itibaren, tuhafiyeciyle bakkalın sessizliği yerine, harika şeyler dinlediğini, Morel diye birini, vs. anlatan Oriane sayesinde, Mortemart'larda hararetli konuşmalar; öte yandan, davetli olmayanların tarifsiz öfkesi ve 'Palamède bizi layık bulmamış olmalı; zaten konsere ev sahipliği yapan o insanlar nedir öyle!' yorumları; ki bunlar da Oriane'ın övgüleri kadar yararlıdır, çünkü 'Morel' adı sürekli geçer ve sonunda, tıpkı on kere üst üste okunan bir ders gibi hafızaya nakşolunur. Bütün bunlar sonucunda olayların gelişimi, sanatçı ve sahibesi için ödüllendirici olabilir, adeta bir megafon işlevi görerek, geniş bir kitleye tezahürat duyurabilir. Zahmetine değer gerçekten. Morel'in kaydettiği ilerlemeleri göreceksiniz. Ayrıca yeni bir yeteneğini de keşfettik azizim, bir melek gibi yazıyor. Bir melek gibi diyorum size."

"Siz Bergotte'u tanırsınız; düşündüm de, bizim delikanlının yazıları konusunda Bergotte'un hafızasını tazeleyebilirsiniz belki; yani bana yardım edersiniz, birlikte olayların gelişimini öyle yönlendiririz ki, bu hem müzisyen hem yazar, çifte yetenek, günün birinde Berlioz'un şöhretine ulaşır. Bergotte'la nasıl konuşulacağını biliyorsunuzdur eminim. Malum, meşhurların çoğu zaman aklı başka yerdedir, sürekli pohpohlanırlar, kendilerinden başka bir şeyle pek ilgilenmezler. Ama Bergotte gerçekten sade, yardımsever bir insandır, Morel'in yarı mizahi yarı müzikal yazılarını *Le Gaulois*'da veya başka bir yerde yayımlatabilir; gerçekten çok güzel yazılar, Charlie'nin, kemanına Ingres gibi bir de kalem eklemesini gerçekten çok istiyorum. Morel

söz konusu olunca, konservatuardaki bütün o şımarık çocukların yaşlı anneleri gibi abartma eğiliminde olduğumu biliyorum. Nasıl olur, azizim, bilmiyor muydunuz? Demek ki siz benim saf yanımı tanımıyorsunuz. Sınav kapısında saatlerce dikilip bekliyorum. Çılgınca eğleniyorum. Bu arada Bergotte yazıların gerçekten çok iyi olduğunu söyledi bana."

Swann aracılığıyla Bergotte'la uzun zamandır tanışan M. de Charlus, Morel'in bir gazetede müzikle ilgili yarı mizahi yazılar yazmasına aracı olmasını rica etmek üzere, Bergotte'un ziyaretine gitmişti gerçekten de. Oraya giderken M. de Charlus biraz vicdan azabı çekiyordu, çünkü hayranı olduğu Bergotte'u, hiçbir zaman onu görmek amacıyla ziyarete gitmediğinin farkındaydı; ziyaretlerinin amacı, Bergotte'un nezdindeki yarı entelektüel-yarı sosyal itibarı sayesinde, Morel'e, Mme Molé'ye veya bir başka dostuna büyük bir nezakette bulunabilmekti. Artık yüksek sosyeteden sadece bu amaçla yararlanıyor olmak, M. de Charlus'ü rahatsız etmiyordu, ama Bergotte'tan böyle yararlanmak kötü geliyordu ona, çünkü Bergotte'un yüksek sosyete mensupları gibi çıkarcı olmadığını, onlardan fazlasına layık olduğunu düşünüyordu. Ne var ki hep çok meşguldü ve ancak bir şeyi çok istediğinde, örneğin Morel'le ilgili bir şeyse, boş vakit bulabiliyordu. Ayrıca, çok zeki bir insan olan baron, zeki bir adamla sohbeti pek ilginç bulmazdı; özellikle de Bergotte, hem baronun gözünde fazlasıyla edebîydi, hem de onun bakış açısını paylaşmayan, farklı saflarda yer alan biriydi. Bergotte'a gelince, M. de Charlus'ün ziyaretlerindeki çıkarcılığın farkındaydı, ama bu yüzden ona kızmıyordu; çünkü Bergotte tutarlı bir iyilikseverlikten yoksundu, fakat insanları memnun etmek isterdi, anlayışlıydı ve ders vermekten hoşlanmazdı. M. de Charlus'ün sapıklığını ise, katiyen paylaşmamakla birlikte, bir sanatçı için meşru-gayrimeşru ayrımı, ahlaki örneklere değil, Platon veya Il Sodoma'nın anılarına bağlı olduğundan, baronun kişiliğine renk katan bir özelliği olarak görüyordu daha çok.

M. de Charlus'ün söylemeyi ihmal ettiği bir şey vardı: Baron bir süredir, tıpkı XVII. yüzyılın, kendi yergilerini imzalamaya, hattâ yazmaya tenezzül etmeyen büyük soyluları gibi, Kontes Molé'ye yönelik, aşağılık iftiralarla dolu kısa yazılar

yazdırıyordu Morel'e. Okuyanlara bile küstahça gelen bu yazılarda Kontes, kendi mektuplarından bölümlerin, aralara, kendinden başkasının katiyen fark edemeyeceği şekilde, ustalıkla sıkıştırıldığını, harfiyen aktarıldıklarını, ama kendisini korkunç bir intikam kadar çıldırtabilecek bir bağlamda kullanıldığını gördükçe, adeta işkence çekiyordu. Bu yazılar genç kontesi öldürdü. Balzac olsa, Paris'te her gün, basılı gazetelerden daha korkunç bir sözel gazetenin çıktığını söylerdi. Bu sözlü basının, modası geçmiş bir Charlus'ün itibarını sıfıra indirişini ve eski hamisinin milyonda biri değerinde bile olmayan bir Morel'e, baronun çok üzerinde bir paye verişini ileride göreceğiz. Hiç değilse bu entelektüel moda saftır, dâhi bir Charlus'ün değersizliğine, aptal bir Morel'in tartışılmaz otoritesine iyi niyetle inanır. Oysa baronun acımasız intikamları o kadar masum değildi. Şüphesiz bu nedenle, dilindeki o acı zehir, öfkelendiğinde adeta sarılık hastalığı gibi yanaklarına yayılırdı.

"Bergotte'un bu akşam gelip Charlie'nin en iyi seslendirdiği parçaları dinlemesini çok isterdim. Ama evinden dışarı çıkmıyor sanıyorum, rahatsız edilmek istemiyor, çok da haklı. Peki ya siz, yakışıklı delikanlı, Conti Rıhtımı'nda niye göremiyoruz sizi? Pek sık geldiğiniz söylenemez!" Daha çok kuzinimle çıktığımı söyledim. "Şuna bakın! Kuziniyle çıkıyormuş, ne kadar da saf!" dedi M. de Charlus Brichot'ya. Sonra yine bana döndü: "Biz, ne yapıyorsunuz diye sizden hesap sormuyoruz ki, yavrucuğum. Canınızın istediği şeyi yapmakta serbestsiniz. Biz sadece eğlencelerinize katılamadığımıza hayıflanıyoruz. Ayrıca zevk sahibisiniz, kuzininiz çok sevimli; Brichot'ya sorun, Douville'de kuzininizden başka bir şey düşünemiyordu. Bu gece yokluğunu hissedeceğiz. Ama belki de onu getirmemekle iyi ettiniz. Vinteuil'ün müziği harika. Ama bu sabah Charlie'den öğrendiğime göre, bestecinin kızıyla arkadaşı geleceklermiş; ikisi de feci bir şöhrete sahip kızlar. Bir genç kız için tatsız bir durum ne de olsa. Hattâ kendi davetlilerim açısından da beni biraz rahatsız ediyor. Ama onların hemen hepsi yaşını başını almış kimseler olduklarından, onlar için bir sakıncası yok. Bir aksilik çıkmadığı takdirde, hanımlar davette hazır bulunacak, ama belli olmaz; bugün öğleden sonra, Mme Verdu-

rin'in sadece sıkıcı tipleri, akrabaları, bu gece davet edilmeyecek kişileri çağırdığı provanın başından sonuna, mutlaka hazır bulunacaklardı; oysa Charlie akşam yemeğinden önce söyledi, Vinteuil'ler dediğimiz iki genç hanım, kesinlikle beklendikleri halde gelmemişler." Albertine'in öğleden sonra Verdurin'lere gelme isteğini ansızın Mlle Vinteuil'le kız arkadaşının beklenen (ama benim bilmediğim) gelişine (yani başlangıçta bilinen tek şey olan sonucu, nihayet keşfedilen sebebe) bağlayınca içime saplanan korkunç acıya rağmen, daha birkaç dakika önce bize Charlie'yi sabahtan beri görmediğini söylemiş olan M. de Charlus'ün, akşam yemeğinden önce görüştüklerini düşüncesizce itiraf ettiğini fark edecek kadar da aklım başımdaydı. Ama ıstırabım gözle görünür hale gelmekteydi. "Kuzum, neyiniz var sizin?" dedi baron. "Yüzünüz yemyeşil oldu; hadi içeri girelim, üşüteceksiniz, kötü görünüyorsunuz." M. de Charlus'ün sözleriyle içimde uyanan şüphe, Albertine'in iffetiyle ilgili ilk şüphem değildi. Daha önce birçok şüphe kemirmişti içimi; her defasında artık sabrımızın sınırına dayandığımızı, bu kadarına tahammül edemeyeceğimizi zanneder, ama sonra bu yeni şüpheye de içimizde bir yer açarız; şüphe, hayatımızın ortasına girdiği andan itibaren öyle güçlü bir inanma arzusuyla ve unutmak için onca sebeple rekabet etmek zorunda kalır ki, kısa sürede bu şüpheye alışır, sonunda da hiç ilgilenmeyiz. Şüphe, içimizde hafiflemiş bir sızı olarak, sadece bir acı tehdidi olarak barınır; arzuyla aynı niteliktedir, onun ters yüzüdür, tıpkı arzu gibi, düşüncelerimizin merkezinde yer alır ve nasıl ki arzu, sevdiğimiz kadınla ilişkili olabilecek her durumda, zihnimize kaynağı anlaşılamayan hazlar yayarsa, bu şüphe de, düşüncelerimizin en ücra köşelerine, ince bir hüzün sızdırır. Ama içimize yeni, sağlam bir şüphe girdiğinde, acı tekrar canlanır. Kendi kendimize, neredeyse şüphe içimize girer girmez, "Hallederim, acı çekmemek için bir yöntem bulurum, doğru değildir herhalde," desek de, ilk anda, inanmış kadar acı çekmişizdir. Vücudumuz, sadece bacaklar, kollar gibi uzuvlardan oluşsaydı, hayata tahammül etmek kolay olurdu. Ne yazık ki, içimizde kalp adını verdiğimiz o küçük organı da barındırırız; kalbimiz, yakalandığı bazı hastalıklar sırasında, belirli bir kişinin hayatına ilişkin

her şeye karşı son derece duyarlıdır; örneğin o kişinin bir yalanı –kendimize veya başkalarına ait yalanların ortasında neşe içinde yaşadığımız ve hiçbir zararını görmediğimiz halde– ne yazık ki bir ameliyatla aldıramadığımız bu küçücük kalbe, dayanılmaz krizler yaşatır. Beyinden hiç söz etmeyelim, çünkü zihnimiz bu krizler sırasında durmaksızın mantık yürütse de, tıpkı bir diş ağrısı karşısında düşüncenin çaresiz kalması gibi, hiçbir şeyi değiştiremez. Evet, sevdiğimiz kadın bize yalan söylediği için kabahatlidir, çünkü bize daima doğruyu söyleyeceğine dair söz vermiştir. Ama bu tür yeminlerin ne kadar geçerli olduğunu, kendimizden de, başkalarından da biliriz. Buna rağmen, sevdiğimiz kadının ağzından çıktığında, bu vaatlere inanmak istemişizdir; oysa onun bize yalan söylemesi için her türlü sebep mevcuttur ve üstelik de biz bu kadını, meziyetleri nedeniyle seçmemişizdir. Gerçi bir süre sonra, –tam kalbimiz yalana kayıtsız kaldığında– bize yalan söylemeye hiç ihtiyaç duymayacaktır neredeyse, çünkü yalan hayatı artık bizi ilgilendirmeyecektir. Bunu biliriz ve bildiğimiz halde, kendi hayatımızı kolaylıkla feda ederiz; ya o insan uğruna intihar ederiz, ya onu öldürüp idama mahkûm oluruz, ya da birkaç yıl içinde onun uğruna bütün servetimizi harcar, sonra da, hayattaki her şeyimizi kaybettiğimiz için mecburen intihar ederiz. Zaten âşıkken ne kadar rahat olduğumuzu zannetsek de, aşk kalbimizde daima kararsız bir dengede durur. Ufacık bir şey, aşkımızı mutluluk konumuna geçirir; mutlulukla ışıldarız, sadece sevdiğimizi değil, bizi ona metheden, onu kötü eğilimlerden koruyan kişileri de sevgiye boğarız; kendimizi bütün kaygılardan uzak zannettiğimiz bir anda, "Gilberte gelmeyecek", "Mlle Vinteuil davetliymiş" gibi tek bir cümle, bizi bekleyen mutluluğu bir anda çökertmeye, güneşi karartmaya, rüzgârı döndürmeye ve bir gün direncimizi aşacak olan iç fırtınayı koparmaya yeter. O gün geldiğinde, kalbimiz dayanamayacak kadar zayıfladığında, bizi takdir eden dostlarımız, bu kadar önemsiz şeylerin ve kimi insanların bize ıstırap çektirmesine, bizi öldürmesine üzülürler. Ama onların elinden ne gelir? Bir şair bulaşıcı zatürreeden ölmek üzereyken, dostlarını, zatürree mikrobuna, onun yetenekli bir şair olduğunu, iyileşmesine izin vermesi gerektiğini açıklar-

ken hayal edebilir misiniz? İçime giren şüphe, Mlle Vinteuil'le ilişkili olması bakımından, tam anlamıyla yeni bir şüphe sayılmazdı. Ama eski de olsa, öğleden sonra Léa'yla arkadaşlarının içimde uyandırdığı kıskançlık, bu şüpheyi ortadan kaldırmıştı. Trocadéro tehlikesi atlatıldıktan sonra, kesin bir sükûnete ermiş, temelli huzura kavuştuğumu zannetmiştim. Ama benim için asıl yeni olan, Andrée'nin, "Rastgele dolaştık, kimseye rastlamadık," diye bahsettiği, oysa şimdi anlaşıldığına göre, aksine, Mlle Vinteuil'ün Albertine'e, Mme Verdurin'in evinde randevu verdiği bir gezintiydi. Şimdi Mlle Vinteuil'le kız arkadaşını bir yere hapsetsem ve Albertine'in onları göremeyeceğinden emin olsam, Albertine'in tek başına sokağa çıkmasına, istediği yere gitmesine seve seve izin verirdim. Çünkü kıskançlık, belki sevgilimizin sevebileceği şu veya bu insanın yarattığı kaygının sancılı bir devamı olduğundan, belki de sadece canlandırabildiği şeyi kavrayabilen, geri kalan her şeyi, nispeten acı vermeyen bir belirsizlik içinde bırakan zihnimizin darlığı yüzünden, genellikle kısmidir, kesintilidir ve alanı sınırlıdır.

Tam konağın avlusuna gireceğimiz esnada, ilk anda bizi tanıyamamış olan Saniette bize yetişti. "Halbuki uzunca bir süredir size bakıyordum," dedi, nefes nefese. "Tereddüt etmekliğim tuhaf değil mi?" "Tereddüt etmem" demeyi hatalı bulan Saniette, eski ifade biçimlerini sinir bozucu bir sıklıkta kullanmaya başlamıştı. "Oysa rahatlıkla dostumdur denebilecek kişilersiniz." Solgun yüzü, bir fırtınanın kurşuni yansımasıyla aydınlanmış gibiydi. Daha geçtiğimiz yaz, sadece M. Verdurin'den "zılgıt" yerken ortaya çıkan nefes darlığı şimdi sabitleşmişti. "Vinteuil'ün bilinmeyen bir eseri, seçkin sanatçılar tarafından seslendirilecekmiş; başta herhalde Morel'i saymak gerekir." "Niye herhalde?" diye sordu baron, bu belirteci bir eleştiri kabul ederek. Tercüman rolünü üstlenen Brichot derhal atılıp açıkladı: "Dostumuz Saniette, kusursuz bir aydın olarak, 'herhalde'nin günümüzdeki 'elbette'yle eşanlamlı olduğu bir dönemin lisanını kullanır genellikle."

Verdurin'lerin sofasına girdiğimiz sırada, M. de Charlus çalışıp çalışmadığımı sordu; ben çalışmadığımı, ama şu sıralar eski gümüş ve porselen sofra takımlarıyla çok ilgilendiğimi

söyleyince, Verdurin'lerdeki kadar güzel takımları başka hiçbir yerde göremeyeceğimi belirtti; aslında La Raspelière'de görmüş olabilirmişim onları, çünkü Verdurin'ler, eşyalarında birer dost olduğunu bahane edip her şeyi yanlarında götürmek gibi bir çılgınlık yapıyorlarmış, özel bir davet gecesinde her şeyi çıkarttırmak pek uygun düşmezmiş, ama yine de istediğim şeyleri göstermelerini rica edebilirmiş. Katiyen böyle bir şey yapmamasını rica ettim. M. de Charlus pardösüsünün düğmelerini çözüp şapkasını çıkardı; başının üst kısmındaki saçların yer yer ağarmaya başladığını fark ettim. Ama tıpkı sonbaharın renklendirdiği değerli bir ağacın, ayrıca, korunmak üzere pamukla sarmalanmış veya alçılanmış kimi yaprakları gibi, baronun başının üstündeki bu tek tük beyaz saçlar da, yüzündeki alacalı renklere renk katıyordu. Buna rağmen, M. de Charlus'ün çehresi, farklı ifadelerden, boyadan ve riyakârlıktan oluşan o çirkin, kat kat makyajın ardında bile, benim avaz avaz haykırıyormuş gibi gördüğüm sırrı neredeyse herkesten gizleyebiliyordu hâlâ. Sırrını bakışlarında rahatlıkla okurken yakalanmaktan korktuğum o gözlerinden, bana, akla gelebilecek her tonda, ısrarlı bir utanmazlıkla bu sırrı tekrarlıyormuş gibi gelen o sesinden çekiniyordum adeta. Ne var ki, insanlar sırlarını başarıyla korurlar, çünkü onlara yaklaşan herkes sağır ve kördür. Birinden, mesela Verdurin'lerden gerçeği öğrenen kişiler ise, ancak M. de Charlus'ü tanımadıkları takdirde inanıyorlardı duyduklarına. Baronun çehresi, fesat söylentileri pekiştirmek şöyle dursun, susturuyordu. Bazı kavramları kafamızda o kadar büyütürüz ki, o kavramı tanıdığımız bir insanın bildik yüz hatlarıyla bağdaştırmamız mümkün olmaz. Daha bir gece önce birlikte Opéra'ya gittiğimiz birinin dâhi olduğuna inanmamız imkânsız, ahlaksız olduğuna inanmamız da zordur.

M. de Charlus, pardösüsünü uzatırken, bir müdavime yakışır şekilde talimat veriyordu. Ama pardösüyü alan üniformalı uşak, yeni, gencecik bir çocuktu. M. de Charlus ise artık sık sık pusulayı şaşırıyor, nelerin yapılıp nelerin yapılamayacağını kestiremiyordu. Balbec'teki tutumu, yani belirli konuların kendisini ürkütmediğini göstermek istemesi, biriyle ilgili olarak, "Yakışıklı çocuk," demekten korkmaması, kısacası, kendi gibi

olmayan birinin söyleyebileceği şeylerin aynısını söylemesi, övgüye değer bir tutumdu; oysa şimdi aynı niyetle, kendi gibi olmayan birinin asla söylemeyeceği şeyler söylüyordu bazen; kendi zihni sürekli bu konulara sabitlenmiş olduğu için, herkesin bunlarla meşgul olmadığını unutuyordu. Baron, bu sefer de, yeni uşağa bakıp, tehditkâr bir tavırla parmağını havaya kaldırdı ve harika bir espri yaptığını zannederek, "Bana öyle göz süzmekten men ederim sizi," dedikten sonra, Brichot'ya döndü: "Ufaklığın suratı çok matrak, komik bir burnu var," dedi. Ardından, şaklabanlığını noktalamak üzere veya bir arzuya boyun eğerek parmağını ileri uzattı, bir an tereddüt etti, sonra da kendini tutamayıp dümdüz uşağın burnuna yaklaştırdı, "Bip!" diyerek dokundu ve peşinde Brichot, ben ve Prenses Şerbatof'un saat altıda ölmüş olduğunu bize bildiren Saniette'le birlikte, salona girdi. "Bu ne acayip şaka!" diye düşünen üniformalı uşak, arkadaşlarına baronun deli olup olmadığını sordu. "Onun öyle kendisine has davranışları vardır," dedi uşak (baronun biraz "çatlak", biraz "üşütük" olduğunu düşünürdü), "ama hanımefendinin öteden beri en çok saygı duyduğum dostlarındandır, çok iyi bir insandır."

O esnada, M. Verdurin bizi karşılamak üzere geldi; bir tek Saniette, dış kapı sürekli açıldığı için üşümekten korkarak, eşyalarının alınmasını tevekkülle beklemekteydi. M. Verdurin, "Orada dayak yemiş köpek gibi ne yapıyorsunuz öyle?" diye sordu Saniette'e. "Alâkadarandan biri pardösümü alıp bana bir numara versin diye bekliyorum." "Ne diyorsunuz siz?" dedi M. Verdurin sertçe. "Bunamaya mı başladınız yoksa? 'Alâkadar olanlardan biri' desenize. Size de felç geçirmiş hastalar gibi konuşmayı baştan öğretmemiz gerekecek galiba!" "Doğrusu alâkadarandır," diye mırıldandı Saniette, soluğu tıkanarak; "Başrahip Le Batteux..." "Canımı sıkıyorsunuz ama," diye haykırdı M. Verdurin, ürkütücü bir sesle. "Bu ne biçim solumak! Altı kat merdiven mi çıktınız?" M. Verdurin'in kabalığı sonucu, vestiyerdekiler Saniette'ten önce başkalarıyla ilgilendiler ve Saniette eşyalarını vermek istediğinde, "Sırayla beyefendi, lütfen acele etmeyin," dediler. "İşte düzen böyle sağlanır, aferin çocuklar," dedi M. Verdurin sıcak bir tebessümle, uşakların Saniette'i herkesten sonraya bı-

rakma eğilimini destekleyerek. "Haydi gelin," dedi bizlere, "bu yaratık o bayıldığı cereyanda bizi soğuktan öldürmeye niyetli. Gelin salonda ısınalım biraz. Alâkadaranmış!" diye devam etti salona geçtiğimizde. "Geri zekâlı!" "Kibarlık budalasıdır, ama aslında fena çocuk değildir," dedi Brichot. "Ben fena çocuk demedim, geri zekâlı dedim," diye hınçla tersledi M. Verdurin.

"Bu yıl yine Incarville'e gidecek misiniz?" diye sordu Brichot bana. "Zannederim Patroniçe'miz, ev sahipleriyle paylaşacak kozları olduğu halde, La Raspelière'i tekrar kiralamış. Ama önemli şeyler değil bunlar, kara bulutlar eninde sonunda dağılır," diye ekledi, "Evet, bazı hatalar yapılmıştır, ama her insan hata yapar," diyen gazeteler gibi iyimser bir tavırla. Bense, Balbec'ten nasıl ıstırap içinde ayrıldığımı hatırlıyor ve bir daha Balbec'e gitmeyi katiyen istemiyordum. "Gayet tabii gelecek, gelmesini istiyoruz, onsuz olmaz," dedi M. de Charlus, nezaketin o dediği dedik, anlayışsız bencilliğiyle.

Prenses Şerbatof'la ilgili olarak başsağlığı dilediğimiz M. Verdurin, "Evet, çok hasta olduğunu biliyorum," dedi. "Yok canım, saat altıda öldü," diye haykırdı Saniette. "Siz her zaman abartırsınız zaten," dedi M. Verdurin kabaca; o geceki davet iptal edilmediği için, hastalık varsayımını tercih ediyordu. Bu arada, Mme Verdurin, Cottard ve Ski'yle hararetli bir konuşmaya dalmıştı. Morel, Mme Verdurin'in bir dostunun davetini, M. de Charlus gidemeyeceği için, az önce reddetmişti, oysa Mme Verdurin Morel'in keman çalacağına dair önceden kendilerine söz vermişti. Morel'in, Verdurin'lerin dostlarının davetinde keman çalmayı reddetmesinin sebebi, (az sonra buna çok daha ciddi sebeplerin eklendiğini de göreceğiz), genelde aylak çevrelere, ama özellikle de küçük yuvaya has bir alışkanlıktan kaynaklanıyordu. Hiç şüphe yok ki, Mme Verdurin bir üye adayıyla müritlerden biri arasında alçak sesle yapılan, tanıştıklarını veya yakınlaşmak istediklerini düşündürebilecek bir konuşmayı, ("Tamam, cuma günü filancanın evinde" veya "Atölyeye ne gün isterseniz gelin, ben her gün beşe kadar oradayım, gerçekten çok memnun olurum") yakaladığında telaşlanır, üye adayının küçük kabile için parlak bir kazanç olabilecek bir "mevkii" bulunduğu sonucunu çıkarır ve hiçbir şey duymamış gibi ya-

parak, Debussy alışkanlığının kokain müptelalarında bile rastlanamayacak mor halkalarla çevrelediği güzel gözlerinde, yalnızca müzik sarhoşluğundan kaynaklanan yorgun bakışlarla, sayısız dörtlünün ve onları izleyen migrenlerin şişirdiği güzel alnının gerisinde, sadece çokseslilige ilişkin olmayan düşünceler üretirdi; sonra bir an gelir, artık iğnesini beklemeye dayanamayan bir müptela gibi, sohbet etmekte olan iki misafirin üzerine atılıp onları bir köşeye çeker ve müridi işaret ederek, üye adayına şöyle derdi: "Cumartesi günü veya istediğiniz bir başka gün, *beyefendi*'yle birlikte, hoş insanlarla bir arada akşam yemeğine gelmez miydiniz? Fazla yüksek sesle konuşmayın, çünkü bütün bu güruhu davet etmeyeceğim" (güruh kelimesi, beş dakikalığına, onca umut bağlanan üye adayının hatırına geçici olarak aşağılanan küçük yuvayı tanımlardı).

Ama Mme Verdurin'in yeni insanlara kapılma ve çeşitli insanları bir araya getirme ihtiyacının, bir de ters yüzü vardı. Çarşamba toplantılarında gösterilen devamlılık, Verdurin'lerde, tersine bir eğilime, ara bozma, uzaklaştırma arzusuna yol açardı. İnsanların sabahtan akşama birlikte oldukları La Raspelière'de geçirilen aylar boyunca, bu arzu güçlenmiş, neredeyse şiddetli bir hale gelmişti. M. Verdurin, La Raspelière'de birinin bir kabahatini yakalamak için uğraşmaya, eşi olan örümceğe masum bir sinek sunabilmek için ağlar örmeye başlamıştı. Kızılacak bir şey bulamayınca, alay edilecek bir şey icat ederlerdi. Müritlerden biri yarım saatliğine dışarı çıkacak olsa, diğerlerinin yanında onunla alay eder, dişlerinin daima ne kadar pis olduğunu veya aksine saplantılı bir şeklide günde yirmi kere diş fırçaladığını kimsenin fark etmemiş olmasına şaşırmış gibi yaparlardı. Aralarından biri pencereyi açma cüretini gösterdiğinde, bu terbiye noksanlığı, çileden çıkan Patron'la Patroniçe'nin arasında bakışmalara yol açardı. Bir iki dakika sonra, Mme Verdurin bir şal ister, bunu bahane bilen M. Verdurin de, öfkeli bir tavırla, "Yok canım, pencereyi kapatacağım, açma fütursuzluğunu kim gösterdi bilmem," der, suçlunun, kulaklarına kadar kıpkırmızı kesilmesine sebep olurdu. İçtiğiniz şarap miktarı yüzünden dolaylı sitemlere maruz kalırdınız. "Rahatsız olmuyor musunuz? Hamallık bu kadarı." İki müridin, önceden Patroniçe'den izin al-

madan gezintiye çıkmaları, istediği kadar masum bir gezinti olsun, bitmez tükenmez yorumlara yol açardı. M. de Charlus'ün Morel'le yaptığı gezintiler ise, masum değildi. Baronun (Morel'in askerliği yüzünden) sürekli La Raspelière'de kalmaması, doyma noktasına, iğrenme ve kusma noktasına gelinmesini geciktiren tek etkendi. Ama yakında o noktaya gelinecekti.

Mme Verdurin küplere biniyordu, M. de Charlus yüzünden ne kadar gülünç ve tiksinç bir konuma düştüğü konusunda Morel'i "aydınlatmaya"kararlıydı. "Şunu da söyleyeyim ki," dedi Mme Verdurin, (Patroniçe birine minnet borçlu olduğunu hissettiğinde bile, bu minnet duygusu kendisine yük olacaksa ve iyiliğine karşılık o insanı öldüremiyorsa, minnetini ifade etmekten dürüstçe kurtulmasını sağlayacak ağır bir kabahatini bulmaya çalışırdı), "M. de Charlus'ün evimde takındığı havalar hiç mi hiç hoşuma gitmiyor." Aslında, Mme Verdurin'in M. de Charlus'e kızmasının bir başka sebebi, Morel'in, arkadaşlarının davetini reddetmesinden daha ciddi bir sebebi de vardı. Sırf Mme Verdurin için Conti Rıhtımı'na gelmeleri gerçekten de söz konusu olmayan insanları bu eve getirmekle Patroniçe'ye bir şeref bahşettiğinden emin olan M. de Charlus, Mme Verdurin'in davetli listesi için önerdiği ilk isimleri bile kesinlikle veto etmiş, kaprisli bir senyörün kinci gururuna ek olarak, şölenler konusunda uzman bir sanatçının, birtakım tavizler verip bütünlüğü bozmaya tenezzül etmektense, kendi desteğini çekip katkıda bulunmayı reddeden dogmatizmini de içinde barındıran, sert bir tavır sergilemişti. M. de Charlus, bir tek Saintine'e, o da çeşitli şartlar koşarak izin vermişti; Mme de Guermantes'ın, önceleri her gün görüşecek kadar samimiyken, karısına tahammül etmek mecburiyetinde kalmamak için ilişkisini tamamen kestiği Saintine'i baron zeki bulurdu ve onunla görüşmeyi sürdürüyordu. Şurası bir gerçek ki, bir zamanlar Guermantes muhitinin gözbebeği olan Saintine'in, daha sonra bahtını aramak ve zannınca bir sığınak bulmak üzere girdiği muhit, küçük soylularla burjuvalardan oluşuyordu; bu çevrede herkes çok zengindi ve yüksek aristokratların tanımadığı bir takım aristokratlarla akrabaydı. Ne var ki, Mme Verdurin, Saintine'in karısının ait olduğu çevrenin soyluluk iddialarını biliyor

ve Saintine'in mevkiini kavrayamıyordu (çünkü bize yükseklik duygusunu veren, gökyüzünde kaybolup neredeyse görünmez olan şeyler değil, hemen bizim üzerimizde yer alan şeylerdir); işte bu yüzden, Patroniçe Saintine'in davet edilmesine gerekçe olarak, "Mlle *** ile evliliği" sayesinde çok insan tanımasını gösterdi. Mme Verdurin'in, gerçeğin tam tersi olan bu iddiasıyla açığa çıkan cehaleti, baronun boyalı dudaklarına küçümser, ama hoşgörülü, anlayışlı bir tebessüm yerleştirdi. Doğrudan cevap vermeye tenezzül etmedi, ama yüksek sosyete konusunda, verimli zekâsını ve soylu gururunu kaygılarının ırsî ciddiyetsizliğiyle buluşturan kuramlar üretmeye meraklı olduğundan, "Saintine evlenmeden önce bana danışmalıydı," dedi; "insan soyunu geliştirme bilimi, fizyolojiyle sınırlı değildir, toplumsal bir yanı da vardır ve bu alandaki tek uzman, belki de benim. Saintine'in durumu tartışma götürmezdi, bu evliliğin, boynuna taş bağlamaktan farksız olduğu belliydi, güneşi balçıkla sıvamaya kalkışmaktı. Sosyal hayatının sonu demekti. Ben bunu kendisine açıklardım, o da anlardı, zeki bir adamdır çünkü. Tam tersine bir örnekle de karşılaştım; yüksek, nüfuzlu, her yerde geçerli bir mevki edinmek için gerekli her şeye sahip olan biriydi bu; yalnız, korkunç bir zincirle toprağa bağlanmış gibiydi. Ben biraz baskıyla, biraz da zorla, bu zinciri kırmasına yardım ettim; şimdi, bana borçlu olduğu özgürlüğü ve sınırsız nüfuzu, muzafferane bir sevinçle ele geçirmiş durumda. Bunu yapması için biraz irade gücü gerekti belki, ama mükâfatına değerdi! Kısacası, insanlar beni dinleyince, kendi kaderlerini kendileri belirleyebiliyorlar." M. de Charlus'ün kendi kaderini etkileyemediği fazlasıyla aşikârdı; harekete geçmek, belagatle de olsa konuşmaktan ve zekice de olsa düşünmekten farklı bir şeydir. "Bununla birlikte, kendi hesabına, öngördüğüm toplumsal tepkileri merakla izleyen, fakat desteklemeyen bir filozofumdur. Dolayısıyla, bana daima gerekli yakınlık ve saygıyı göstermiş olan Saintine'le görüşmeye devam ettim. Hattâ, bir zamanlar, Saintine geçim sıkıntısı çekerken, ufacık bir çatı katında en seçkin kişileri bir araya topladığında ne kadar eğlenilirse, debdebeli bir lüksün ortasında o kadar sıkılman yeni evinde akşam yemeği bile yedim. Dolayısıyla kendisini davet

edebilirsiniz, izin veriyorum. Ama önerdiğiniz diğer isimlerin hepsini veto ediyorum. Bunun için bana teşekkür edeceksiniz, çünkü evlilikler konusunda ne kadar uzmansam, davetler konusunda da en az o kadar uzmanımdır. Bir daveti hangi etkili şahsiyetlerin kanatlandıracağını, coşturup yücelteceğini bilirim; aksine, kimin tepetaklak devireceğini, şapa oturtacağını da bilirim." M. de Charlus'ün bütün vetoları deli hırsından veya sanatçı inceliğinden kaynaklanmıyordu, bazıları da oyuncu kurnazlığının sonucuydu. Baron bir insan veya bir şey hakkında parlak bir nakarat bulmuşsa, onu mümkün olduğunca çok sayıda insana duyurmak ister, ama ilk gruptaki davetlilerden, nakaratın değişmediğini saptayabilecek herhangi birini, ikinci gruba dahil etmezdi. Afişini yenilemediği için seyircilerin tamamını değiştirir, konuşmaları sükse yaptığında, gerekirse turneler düzenleyip taşrada sahne alabilirdi. Bu vetoların çeşitli nedenleri olsa da, M. de Charlus'ün vetoları, Patroniçe olarak yetkisinin zedelendiğini hisseden Mme Verdurin'i gücendirmekle kalmıyor, ona yüksek sosyete açısından da, iki sebepten ötürü, büyük zarar veriyordu. Birinci sebep, alınganlıkta Jupien'i de geçen M. de Charlus'ün dostu olmaya en uygun kişilerle, görünürde bir sebep bile yokken bozuşmasıydı. Doğal olarak, bu kişilere verebileceği ilk cezalardan biri, Verdurin'lerin evinde düzenlediği davete çağrılmalarını yasaklamaktı. Bu paryaların çoğu, en yüksek mevkilerde yer alan, ama M. de Charlus'ün nazarında, kendileriyle bozuştuğu günden itibaren aşağılara düşen kişilerdi. Çünkü baronun hayalgücü, insanlarla bozuşmak için kabahat icat etmekte olduğu kadar, arkadaşı olmaktan çıktıkları anda insanların önemini sıfıra indirmekte de ustaydı. Mesela suçlu, Montesquiou'lar gibi, son derece köklü, ama ancak XIX. yüzyılda düklük elde etmiş bir aileye mensupsa, M. de Charlus için birdenbire sadece düklüğün ne kadar eski olduğu önem kazanır, aileni köklülüğü hiçbir şey ifade etmezdi. "Dük bile sayılmazlar ki!" diye haykırırdı. "Haksız yere bir akrabalarına geçen unvan, Montesquiou başrahipliğidir, o da seksen yıl öncesine dayanır ancak. Şu andaki dük, eğer dük denebilirse, üçüncüdür. Bakın Uzès'lere, La Tremoïlle'lara, Luynes'lere, onuncu, on dördüncü düklerdir, mesela ağabeyim,

on ikinci Guermantes Dükü ve on yedinci Condom Prensi'dir. Montesquiou'lar köklü bir aileymiş, bu ispat edilse bile, neyi ispat eder ki? O kadar köklü bir aile ki, yerin on dört kat altında." Baron aksine, eski bir düklük unvanına sahip, çok parlak hısımları olan, hükümdar aileleriyle akraba, ama ailesi fazla köklü olmayan, parlak mevkiine kısa sürede kavuşmuş bir asilzadeyle, örneğin bir Luynes'le bozuşmuşsa, her şey değişir, bir tek aile önemli olurdu. "M. Alberti, çamurun içinden ancak XIII. Louis zamanında çıkmıştır! Birtakım saray lütufları sayesinde, katiyen hakları olmayan düklük unvanlarını biriktirmiş olmalarının bizim için ne anlamı olabilir, sorarım size?" Üstelik M. de Charlus'ün gözdesiyken gözünden düşmek, an meselesiydi; çünkü bütün Guermantes'lar gibi, baron da, sohbetten ve dostluktan, olmayacak şeyler beklerdi ve dedikodulara hedef olmaktan, hastalık derecesinde korkardı. Baron ne kadar çok lütuf bahşetmişse, düşüş de o ölçüde vahim olurdu. Baronun lütuflarına en bariz şekilde, en çok mazhar olmuş kişi ise, Kontes Molé'ydi. Günün birinde kontesin bu lütuflara layık olmadığını kanıtlayan kayıtsızlık belirtisi ne olmuştu acaba? Kontes, bunu asla keşfedemediğini söylerdi daima. Sebebi ne olursa olsun, kontesin adı anıldığı anda baronun şiddetli öfke buhranları geçirdiği, müthiş bir ustalıkla ifade edilmiş, korkunç eleştirilerde bulunduğu bir gerçekti. Mme Verdurin, kendisine son derece nazik davranmış olan Mme Molé'ye, ileride de göreceğimiz gibi büyük umutlar bağlamış ve kontesin, Conti Rıhtımı'nda, Patroniçe'nin deyimiyle "Fransa ve Navarra'nın" en soylu kişileriyle karşılaşacağını düşünüp peşinen sevinmişti, bu yüzden davetliler listesi için derhal "Mme de Molé"yi önerdi. "Aman tanrım!" dedi M. de Charlus. "Herkesin zevki başka tabii; hanımefendi siz Mme Pipelet'yle, Mme Gibout'yla ve Mme Joseph Prudhomme'la sohbet etmekten zevk alıyorsanız, benim bir diyeceğim yok, ama hiç değilse benim bulunmayacağım bir akşam çağırın onları. Sizinle aynı dili konuşamadığımız daha baştan anlaşıldı; ben aristokrasiden bahsediyorum, sizse bana asaletle ilgisi olmayan, kurnaz, dedikoducu, fesat, silik hukukçuların, tavuskuşuna özenen alakarga misali, yengem Guermantes Düşesi'nin tavırlarını bir oktav aşağıdan tak-

lit edip kendilerini sanat hamisi zanneden birtakım hanımefendilerin isimlerini sayıyorsunuz. Şunu da eklemem gerekir ki, benim lütfedip Mme Verdurin'in evinde düzenlediğim bir davete, bile isteye çevremden uzaklaştırdığım bir şahsı çağırmak, münasebetsizlik sayılır; soysuz, namussuz, beyinsiz bir kaz kafalı; Guermantes Düşesi, Guermantes Prensesi havalarına girebileceğini zannedecek kadar salak, salaklığını da, birbirlerinin tam zıddı olan Guermantes Düşesi'yle Guermantes Prensesi'ni kafasında birleştirerek ortaya koyan bir kadın. Aynı anda, hem Reichenberg, hem de Sarah Bernhardt olmaya çalışmak gibi bir şey. Ayrıca çelişkili olmasa bile, son derece gülünç bir şey. Ben ara sıra, bu hanımlardan birinin abartısına gülüp, diğerinin sınırlılığına üzülebilirim, bu benim hakkım. Ama o hoppa burjuvanın, ne olursa olsun, asaletin benzersiz seçkinliğini daima ortaya koyan o iki soylu hanımefendiye özenerek şişinmesi, bir çocuğu bile güldürür. Molé! Bu ismin bir daha asla telaffuz edilmemesi gerekir, aksi takdirde ben derhal çekilirim," diye ekledi gülümseyerek, hastaya rağmen hastasının iyiliğini isteyen bir hekimin, homeopatların katkılarını kabullenmemeye kararlı tavrıyla. Öte yandan, M. de Charlus'ün önemsiz gördüğü birtakım kişiler, baron için gerçekten önemsiz olsalar da, Mme Verdurin için önemli olabilirlerdi. M. de Charlus'ün asaleti sebebiyle vazgeçebileceği seçkin kişiler Conti Rıhtımı'nda bir araya gelse, Mme Verdurin'in salonu, Paris'in en önde gelen salonlarından biri olurdu. Mme Verdurin zaten o güne kadar pek çok fırsat kaçırdığını düşünmeye başlamıştı; yüksek sosyetenin Dreyfus Davası'na ilişkin hatası yüzünden maruz kaldığı müthiş gecikme de cabasıydı. Davanın yine de Mme Verdurin'e yararı dokunmuştu. Bir dosta, aramızda geçen onca konuşmadan sonra, belirli bir olayı kendisine haber vermeyi akıl edip etmediğimizi sorar gibi, okurlarıma şu soruyu sorabilirim: "Kendi muhitinden insanların her şeyi Dreyfus Davası'na göre değerlendirdiklerini, davanın yeniden görülmesinin lehinde veya aleyhinde olmaları yüzünden, kimi seçkin hanımlarla görüşmeyi reddedip seçkin olmayan hanımları evlerine kabul ettiklerini gördükçe, Guermantes Düşesi'nin kendilerini nasıl kınadığını ve aynı kişilerin, düşesi kayıtsızlıkla, bozgunculukla,

millî menfaati sosyete teşrifatına feda etmekle suçladıklarını size söylemiş miydim bilmem." Söylemiş olsam da, olmasam da, Guermantes Düşesi'nin o dönemde benimsediği tutum kolaylıkla tahmin edilebilir ve hattâ, daha sonraki bir döneme bakıldığında, yüksek sosyete açısından tamamen haklı bulunabilir. Dreyfus Davası, M. de Cambremer'in gözünde yabancı güçlerin, istihbarat örgütünü yıkmayı, disiplini bozmayı, orduyu çökertmeyi ve Fransız halkını bölmeyi amaçlayan bir kumpası, bir istila hazırlığıydı. Marki, La Fontaine'in birkaç fablı dışında edebiyata tamamen yabancı olduğundan, bu konudaki yorumları karısına bırakıyor, Mme de Cambremer de, acımasızca gözlemci bir edebiyatın, saygısızlığı körükleyerek aynı amaca hizmet eden bir karışıklığa meydan verdiğini belirtiyordu. "M. Reinach'la M. Hervieu suçortağıdır," diyordu markiz. Dreyfus Davası, yüksek sosyeteye ilişkin bu kadar karanlık emeller beslemiş olmakla suçlanamaz. Ama davanın, sosyetenin kalıplarını kırdığı da kuşku götürmez. Yüksek sosyeteye siyaset karışmasını istemeyen sosyete mensupları, orduya siyaset karışmasını istemeyen askerler kadar ileri görüşlüdürler. Yüksek sosyete de tıpkı cinsel eğilimler gibidir; seçimi estetik nedenlerin belirlemesine bir kez izin verildi mi, ne tür sapkınlıkların ortaya çıkacağı kestirilemez. Milliyetçi olmaları sebebiyle, başka bir çevrenin hanımlarının Saint-Germain muhitine kabul edilmeleri alışkanlık haline gelmişti; milliyetçiliğin ortadan kalkmasıyla birlikte sebep de ortadan kalktı, ama alışkanlık yerleşti. Dreyfus taraftarı olan Mme Verdurin, bazı değerli yazarları salonuna cezbetmiş, ama Dreyfus taraftarı oldukları için, kendilerinden sosyetik bir yarar sağlayamamıştı. Ne var ki, siyasal tutkular da, tıpkı diğer tutkular gibi, kalıcı değildir. Yeni kuşaklar tarafından anlaşılmazlar; hattâ bu tutkuları yaşamış olan kuşak da değişir, öncekilerle çakışmayan siyasal tutkulara kapılır ve böylece, dışlanma sebebi değişime uğrayınca, dışlanmışların bir bölümü eski itibarına kavuşur. Dreyfus Davası sırasındaki krallık taraftarları, birinin Yahudi düşmanı ve milliyetçi olması kaydıyla, cumhuriyetçi, hattâ radikal, hattâ ve hattâ kilise aleyhtarı olmasına aldırmıyorlardı artık. Günün birinde savaş çıksa, yurtseverlik bir başka şekle bürünür, şoven bir yazarın

eskiden Dreyfus taraftarı olup almadığıyla kimse ilgilenmez bile. İşte Mme Verdurin de her siyasal buhranda, her sanatsal yenilikte, müstakbel salonunun henüz kullanamayacağı parçalarını böyle tek tek, kuşların yuva yapması gibi azar azar toplamıştı. Dreyfus Davası geçip gitmiş, Anatole France Mme Verdurin'e kalmıştı. Mme Verdurin'in gücü, sanatı içtenlikle sevmesinden, müritler için katlandığı zahmetlerden, yüksek sosyeteden kimseyi davet etmeyip, sırf müritler için düzenlediği harika akşam yemeklerinden kaynaklanıyordu. Müritlerin her biri, Mme Verdurin'in evinde, Bergotte'un Mme Swann'ın evinde ağırlandığı şekilde ağırlanırdı. Bu türden içli dışlı bir dost, günün birinde meşhur olduğunda ve yüksek sosyete mensupları gelip kendisini görmek istediğinde, onun bir Mme Verdurin'in evindeki varlığı, Potel'de, Chabot'da düzenlenen resmî şölenlerin, Saint-Charlemagne kutlamalarının sahte, hileli havasından hiçbir iz taşımaz, aksine, kimsenin olmadığı bir günde de orada aynı mükemmellikte bulacağımız, harika bir gündelik yemek gibidir. Mme Verdurin'in kadrosu mükemmeldi, hazırlıklıydı, repertuar da birinci sınıftı, bir tek izleyiciler eksikti. İzleyici zevkinin, örneğin bir Bergotte'un mantıklı Fransız sanatından uzaklaşmaya ve özellikle egzotik müziklere yönelmeye başlamasıyla, bütün yabancı sanatçıların Paris'teki temsilcisi sayılabilecek Mme Verdurin, çok geçmeden, güzeller güzeli Prenses Yurbeletief'in yanı başında, Rus dansçılarının yaşlı ve kambur, ama kadiri mutlak perisi rolünü üstlenecekti. Cazibesine sadece zevksiz eleştirmenlerin itiraz ettiği bu harika istila, bilindiği gibi Paris'te Dreyfus Davası kadar buruk olmayan, tamamen estetik, ama belki dava kadar hummalı bir merak kasırgası estirdi. Mme Verdurin bu sefer de ön saflarda yer alıyordu, ama bu kez sosyete açısından sonuç çok farklı olacaktı. Nasıl ki ağır ceza mahkemesi celselerinde Mme Verdurin'i hep ilk sırada, Mme Zola'nın yanı başında gördüysek, Rus Balesi hayranı yeni toplum egzotik sorguçlar takıp Opéra'ya koştuğunda da, Mme Verdurin daima birinci kat localarından birinde, Prenses Yurbeletief'in yanı başında yer alıyordu. Ve nasıl ki Adalet Sarayı'nda yaşanan heyecanın ardından, akşam Picquart'ı veya Labori'yi görmek, özellikle de son haberleri almak için, Zurlin-

den'den, Loubet'den, Albay Jouaust'tan, merci tayininden ne beklenebileceğini öğrenmek üzere Mme Verdurin'in evine gidildiyse, aynı şekilde, *Şehrazad*'ın veya *Prens İgor* danslarının uyandırdığı coşkunun ardından kimse gidip yatmak istemediği için, Mme Verdurin'in evine gidiliyordu; burada Prenses Yurbeletief'le Patroniçe tarafından düzenlenen leziz gece yarısı yemeklerinde, esnekliklerini korumak için akşam yemeği yememiş olan dansçılar, yönetmen, dekorcular ve iki büyük besteci: Igor Stravinsky'yle Richard Strauss bir araya geliyordu; tıpkı M. ve Mme Helvétius'ün gece yarısı yemeklerindeki gibi, Paris'in en soylu hanımefendileri ve yabancı prensesler, bu değişmeyen küçük çekirdek kadronun etrafında toplanmaktan çekinmiyordu. Zevk sahibi olmakla övünen ve Rus Balesi'nin gösterileri arasında gereksiz ayrımlar yapan, *Hava Perileri*'nin sahneye konuşunda, *Şehrazad*'a kıyasla, neredeyse zenci sanatına mal ettikleri bir "incelik" bulan yüksek sosyete mensupları bile, zevklerde, tiyatroda müthiş bir yenilik yaratan, belki resimden biraz daha yapay bir sanat dalında izlenimcilik kadar köklü bir devrim gerçekleştiren bu sanatçıları yakından görmekten çok hoşlanıyordu.

M. de Charlus'e dönecek olursak, kara listeye bir tek Mme Bontemps'ı almış olsaydı, Mme Verdurin pek de fazla üzülmezdi; Odette'in evinde, sanat aşkıyla Mme Verdurin'in dikkatini çekmiş olan Mme Bontemps, Dreyfus Davası sırasında birkaç kere kocasıyla birlikte akşam yemeğine gelmişti; Mme Verdurin'in, yeniden görülmekte olan davaya değinmediği için sünepe diye nitelendirdiği M. Bontemps, son derece zeki bir adamdı ve bütün partilerle gizli ilişkiler kurmak istediği için, Verdurin'lerde Labori'yle akşam yemeği yiyerek bağımsızlığını sergilemekten büyük bir haz alıyordu; Labori'yi tehlikeli tek laf etmeden dinliyor, ama yeri geldiğinde, Jaurès bütün partilerce kabul edilen dürüstlüğüne saygı duyduğunu da belirtiyordu. Ne var ki baron, Mme Bontemps'ın yanı sıra, Mme Verdurin'in son zamanlarda müzik olayları, defileler, yardımseverler etkinlikleri sebebiyle ilişki kurduğu bazı aristokrat hanımların davet edilmesini de yasaklamıştı; oysa bu hanımlar, M. de Charlus'ün kendileriyle ilgili fikri ne olursa olsun, Mme Verdurin'in evinde

yeni, bu kez aristokrat bir nüvenin oluşmasında barondan çok daha temel unsurlar olabilirlerdi. Mme Verdurin, aristokrat hanımlarla ilgili olarak, bu davete bel bağlamış, yeni dostlarını, M. de Charlus'ün çağıracağı, aynı muhitten başka hanımlarla bir araya getirebileceğini düşünmüş ve Conti Rıhtımı'nda baronun davetlisi olan arkadaşlarıyla, akrabalarıyla karşılaşmanın onlar için ne hoş bir sürpriz olacağını hayal edip peşinen sevinmişti. Konulan yasak, Mme Verdurin'de büyük bir hayal kırıklığı ve öfke uyandırdı. Bakalım davet bu şartlar altında kendisi için yararlı mı olacaktı, zararlı mı? Hiç değilse M. de Charlus'ün davetlileri, Mme Verdurin'e çok sıcak davranıp müstakbel dostlukların ilk adımını atarlarsa, kaybı pek büyük olmazdı. O durumda az bir zarara uğramış sayılır, kısa bir süre sonra, baronun birbirinden ayrı tutmak istediği yüksek sosyetenin bu iki yarısı, o gece barondan vazgeçmek pahasına da olsa, bir araya getirilirdi. Dolayısıyla Mme Verdurin, baronun davetlilerini heyecanla bekliyordu. Davetlilerin nasıl bir ruh hali içinde geldiklerini ve onlarla ne gibi bir ilişki kurmayı bekleyebileceğini anlamakta gecikmeyecekti. Bu arada, Mme Verdurin müritlerle kafa kafaya vermişti, ama Brichot ve benimle birlikte içeri giren Charlus'ü gördüğü an, konuşmayı yarıda kesti.

Brichot, Patroniçe'ye, yakın dostu prensesin hastalığına ne kadar üzüldüğünü söyleyince, Mme Verdurin'in verdiği cevap hepimizi şaşkına çevirdi: "Doğrusunu isterseniz ben hiç üzülmediğimi itiraf etmek zorundayım. Hissetmediğimiz duyguları taklit etmenin anlamı yok..." Mme Verdurin muhtemelen enerji eksikliğinden ötürü, davet boyunca kederli bir yüz ifadesi takınmanın yorgunluk olacağını düşündüğü için; gururundan ötürü, daveti iptal etmemiş olmasına mazeret arıyormuş gibi görünmek istemediği için; ama aynı zamanda, insanlar ne der korkusundan ve ustalığından ötürü de böyle konuşuyordu, çünkü üzülmemesi, genel bir duyarsızlığa değil de, prensese yönelik, birden ifşa edilen, özel bir antipatiye atfedilecek olursa, daha şerefli bir davranış olurdu ve ayrıca, şüpheye yer bırakmayan bir samimiyet karşısında herkes ister istemez yumuşardı: Mme Verdurin prensesin ölümüne gerçekten bu kadar kayıtsız kalmasa, daveti iptal etmeyişine gerekçe olarak, çok

daha büyük bir ayıbı ileri sürer miydi? Mme Verdurin'in, üzüldüğünü söylese, bir zevkten vazgeçmekten âciz olduğunu itiraf etmiş olacağı unutuluyordu; oysa bir dostun duyarsızlığı, bir ev sahibesinin havailiğinden daha kaba, daha ahlaksızca bir şeydi, ama o kadar utanç verici değildi, dolayısıyla itiraf edilmesi de daha kolaydı. Bir suç söz konusu olduğunda, suçlu için bir tehlike varsa, itirafı belirleyen menfaattir. Yaptırımsız kabahatlerde ise, izzetinefis belirleyicidir. Ayrıca, Mme Verdurin, belki üzüntüleri eğlencelerini bölmesin diye yüreklerinde taşıdıkları acıyı bir matem şeklinde dışarıya taşırmanın kendilerine anlamsız geldiğini söyleyip duran kişilerin mazeretini muhtemelen pak bayat bularak, kalıplaşmış masumiyet iddialarından nefret eden, suçlandıkları şeyi yapmaktan çekinmeyeceklerini bildirip aslında suçu işlememiş olduklarını da ekleyerek kendilerini savunan –kendileri farkında olmasa da, suçlarını yarı yarıya itiraf eden– daha zeki suçlular gibi davranmayı tercih ettiği için, belki de davranışının açıklaması olarak kayıtsızlık iddiasını bir kez benimsedikten ve çirkin duygusunun açtığı yola girdikten sonra, böyle bir duyguyu yaşamakta bir özgünlük, çözebilmiş olmakta az rastlanır bir basiret, bu şekilde açıkça duyurmakta da, bir "pişkinlik" bulduğu için, üzülmediği konusunda ısrar etti ve bundan, aykırı bir psikolog, cesur bir oyun yazarı gibi, gururlu bir tatmin duydu. "Evet, ne tuhaf," dedi, "hiçbir şey hissetmedim neredeyse. Yaşamasını tercih ederdim elbette, kötü bir insan değildi." M. Verdurin karısının sözünü kesti: "Kötüydü!" "Kocam prensesi sevmezdi, çünkü onu evimde ağırlamakla kendi kendime kötülük ettiğimi düşünüyordu, bu onda sabit fikir haline geldi." "Bir konuda haklı olduğumu kabul et," dedi M. Verdurin: "Ben bu ilişkiyi hiçbir zaman tasvip etmedim. Kötü şöhretli bir kadın olduğunu daima söylemişimdir." Saniette itiraz etti: "Ben hiç böyle bir şey duymamıştım!" "Nasıl olur?" diye haykırdı Mme Verdurin. "Herkesin bildiği bir şey bu, kötü değil, utanç verici, yüz kızartıcı bir şöhreti vardı. Ama hayır, mesele bu değil. Duygularımı tam olarak ifade edemiyorum; ondan nefret etmiyordum, ama o kadar kayıtsızdım ki ona karşı, çok hasta olduğunu öğrendiğimizde, kocam bile şaşırdı, 'Hiç etkilenmemiş gibi görünüyor-

sun,' dedi. Mesela bu akşamki konseri iptal etmemizi önerdiğinde, kesinlikle karşı çıktım, çünkü hissetmediğim bir üzüntüyü sergilemek, soytarılık olurdu." Hem bu sözlerde ilginç bir "Özgür Tiyatro" havası bulduğu için, hem de işine geldiği için böyle konuşuyordu; çünkü duyarsızlığın ya da ahlaksızlığın itiraf edilmesi, hayatı, mezhebi geniş olmak kadar kolaylaştırır; ayıplanacak davranışlar, bu sayede samimiyet açısından birer görev haline gelir ve bu davranışlara mazeret arama gereği de ortadan kalkar. Müritler Mme Verdurin'in sözlerini, acımasızca gerçekçi, üzücü gözlemlere dayanan oyunların bir zamanlar uyandırdığı tedirgin hayranlıkla dinliyorlardı; müritlerin çoğu, bir yandan sevgili Patroniçe'lerinin dürüstlüğünün ve bağımsızlığının bu yeni ifadesini şaşkınlıkla izlerken, bir yandan da, her ne kadar iki örneğin karşılaştırılamayacağını düşünseler de, kendi ölümünü düşünüyor ve o gün geldiğinde, Conti Rıhtımı'nda gözyaşı mı dökületeceğini, yoksa davet mi verileceğini merak ediyordu. "Davetin iptal edilmemesini misafirlerim açısından sevindim," dedi M. de Charlus, bu sözleriyle Mme Verdurin'i gücendirdiğini fark etmeyerek.

Bu arada, o gece Mme Verdurin'e yaklaşan herkes gibi benim de nahoş bir antiseptik kokusu dikkatimi çekti. Sebebini açıklayayım. Bildiğimiz gibi, Mme Verdurin, sanatsal heyecanlarını daha kaçınılmaz ve derin görünsünler diye manevi değil, fiziksel olarak ifade ederdi daima. Örneğin kendisine en sevdiği besteci Vinteuil'ün müziğinden söz edildiğinde, herhangi bir heyecan duyması beklenemezmiş gibi, kayıtsız kalırdı. Ama sabit, neredeyse dalgın bakışlarla birkaç dakika sustuktan sonra, kesin, pratik, neredeyse kaba bir tonda, adeta "Sigara içmenize itirazım yok aslında, ama halıyı düşünüyorum, çok güzel bir halıdır; esasen buna da itirazım olmazdı, ama çok çabuk tutuşur, ben de yangından çok korkarım; yere düşüreceğiniz iyi söndürülmemiş bir izmarit yüzünden hepinizin yanıp kül olmasını istemem doğrusu," dercesine cevap verirdi. Vinteuil'den bahsedilirken hayranlığını katiyen belirtmez, bir süre sonra da, o gece Vinteuil çalınacağı için duyduğu üzüntüyü soğuk bir tavırla ifade ederdi: "Vinteuil'e bir itirazım yok; bana sorarsanız asrımızın en büyük bestecisi, ne var ki ben o eserleri dinlerken

durmadan ağlıyorum." (Mme Verdurin, "ağlıyorum"u katiyen acıklı bir ifadeyle değil, "uyuyorum" dercesine doğallıkla söylerdi; hattâ bazı fesat diller, ikinci fiilin daha doğru olduğunu ileri sürerdi, ama kesin bir karara varmak mümkün değildi, çünkü Patroniçe bu müziği, başını avuçlarına gömerek dinlerdi ve duyulan o horultu sesi, aslında hıçkırık da olabilirdi.) "İstediğim kadar ağlayayım, umurumda olmaz, yalnız arkasından feci bir nezle geliyor. O zaman da mukozamda kanama oluyor, iki gün sonra yaşlı ayyaşlara dönüyorum, ses tellerimin iyileşmesi için de günlerce buğu yapmam gerekiyor. Neyse ki Cottard'ın bir öğrencisi... –Ah! Yeri gelmişken, başınız sağolsun, zavallı profesör, pek erken gitti! –Evet, öyle, ne yapalım, herkes gibi o da öldü; yeterince adam öldürmüştü, bu kez darbeyi kendine indirme sırası gelmişti. Neyse, konumuza dönelim, bir öğrencisi hastalığımı tedavi etti. Oldukça özgün bir kuramı var: 'Önlemek, tedaviden yeğdir.' Müzik başlamadan önce, burnumu yağlıyor. Kökten çözüm. Çocuğunun ölümüne ağlayan on kadından fazla gözyaşı da döksem bile nezleden eser olmuyor. Ara sıra hafif bir konjunktivit yapıyor, hepsi bu. Yüzde yüz etkili bir yöntem. Başka türlü Vinteuil dinlemeyi sürdürmem imkânsızdı. Bir bronşit bitiyor, yenisi başlıyordu."

Daha fazla dayanamayıp Mlle Vinteuil'den söz ettim. "Bestecinin kızıyla arkadaşı burada değiller mi?" diye sordum Mme Verdurin'e. "Hayır, az önce bir telgraf aldım," diye kaçamak bir cevap verdi; "şehir dışında kalmaya mecbur olmuşlar." Bir an, umutlandım: Belki de gelmeleri hiç söz konusu olmamış, Mme Verdurin, besteciyi temsilen bu iki hanımın geleceğini, sırf müzisyenler ve izleyiciler üzerinde olumlu bir etki yapar diye duyurmuştu. "Nasıl olur, öğleden sonraki provaya da mı gelmediler yani?" dedi baron sahte bir merakla, Charlie'yle görüşmemiş gibi yaparak. Charlie konuşmak üzere yanıma geldi. Kulağına eğilip, Mlle Vinteuil'ün mazereti meselesini sordum. Olaydan pek haberi yokmuş gibiydi. Yüksek sesle konuşmasını işaret edip sonra konuşacağımızı söyledim. Eğilerek selam verip memnuniyetle emrime amade olacağını bildirdi. Eskisine nazaran çok daha nazik ve saygılı olduğunu fark ettim. M. de Charlus'e, –şüphelerimi dağıtmamda bana belki yardımı dokunabi-

lecek olan– Charlie'ye ilişkin övgü dolu sözler söyledim; baron şöyle cevap verdi, "Yapması gerekeni yapıyor sadece; görgü kurallarını öğrenemeyecek olduktan sonra, seçkin insanlarla bir arada yaşamasının anlamı olmazdı." M. de Charlus'e göre görgü, İngiliz katılığından eser taşımayan eski Fransız görgüsüydü. Dolayısıyla, Charlie taşradaki veya yurt dışındaki bir turneden döndüğünde, yol kıyafetiyle baronun evine indiği zaman, eğer çok fazla misafiri yoksa, M. de Charlus onu teklifsizce iki yanağından öperdi; belki sevgisini böyle açıkça gösterip tamamen masumlaştırmak isterdi, belki hazzından vazgeçmek istemezdi, ama muhtemelen daha çok genel kültür adına, eski Fransız görgüsünü yaşatmak ve sergilemek amacıyla, tıpkı Münih üslûbuna veya modern üslûba büyükninesinin eski koltuklarıyla karşı koyarcasına, İngiliz soğukluğuna, XVIII. yüzyılda yaşayan, evladını görmenin sevincini gizlemeyen, duygulu bir babanın şefkatiyle karşı koyardı. Bu baba sevgisine birazcık da olsa ensest karışmış mıydı? Daha büyük ihtimalle, M. de Charlus'ün sapıklığını tatmin ediş şekli (ileride bu konuda bazı açıklamalarda bulunacağız), karısının ölümünden beri doyurulamayan sevgi ihtiyacını karşılamıyordu, şurası bir gerçek ki, tekrar evlenmeyi birçok kez aklından geçirdikten sonra, şimdi de evlat edinme arzusu, bir saplantı halinde içini kemirmekteydi; etrafındakilerden bir kısmı, bu arzusunu Charlie'ye yöneltmesinden korkuyorlardı. Olağan dışı bir durum değildi bu. Tutkusunu, zendost erkekler için kaleme alınmış bir edebiyatla beslemek zorunda kalan, Musset'nin *Geceler*'ini okurken erkekleri düşünen bir eşcinsel, eşcinsel olmayan erkeklerin bütün toplumsal işlevlerini aynı şeklide yerine getirmeye, yaşlı Opéra müdavimlerinin dansözleri metres tutması gibi metres tutmaya, ayrıca bir düzen kurmaya, bir erkekle evlenmeye veya birlikte yaşamaya, baba olmaya ihtiyaç duyar.

M. de Charlus, hangi eserin çalınacağı konusunda bilgi alma bahanesiyle Morel'le birlikte uzaklaştı; Charlie kendisine notaları gösterirken, aralarındaki gizli yakınlığı bu şekilde herkesin gözü önünde sergilemekten özel bir haz alıyordu. Ben bu sırada büyülenmiş haldeydim. Çünkü küçük kabilede pek fazla genç kız bulunmamasına karşılık, büyük davetlere çok sayıda

genç hanım çağrılırdı. Bu davette de tanıdığım birçok güzel kız vardı. Bana uzaktan hoş geldin gülücükleri yolluyorlardı. Düzenli aralıklarla havada uçuşan güzel genç kız tebessümleri daveti süslüyordu. Hem gündüzlerin, hem de gecelerin birbirinden farklı, dağınık süsleridir bu tebessümler. Bir ortamı, o ortamda gülümseyen genç kızların olmasından dolayı hatırlarız.

Öte yandan, M. de Charlus'le gecenin önemli davetlilerinden olan çeşitli erkekler arasında geçen kaçamak konuşmaları işitmiş olsak, çok şaşırırdık. Bunlar, iki dük, değerli bir general, büyük bir yazar, saygıdeğer bir hekim ve meşhur bir avukattı. Şöyle konuşmalar geçmişti aralarında: "Aklıma gelmişken, öğrenebildiniz mi, üniformalı uşak, hayır, arabaya binen ufaklıktan söz ediyorum... Kuzininiz Mme de Guermantes'ın evinde bir bildiğiniz yok mu? –Şu anda yok. –Neyse, giriş kapısının önünde arabalara bakan kısa pantolonlu, sarışın bir genç vardı, çok sevimli göründü gözüme. Arabamla pek kibarca ilgilendi, konuşmaya seve seve devam edebilirdim. –Evet, ama zannederim tamamen karşı, ayrıca nazlı da, siz ilk hamlede başarıya ulaşmak isteyen bir insansınız, tahammül edemezsiniz. Zaten hiç faydası olmayacağını da biliyorum, bir arkadaşım denedi. –Yazık, profil çok narin, saçları da enfesti. –Gerçekten o kadar beğendiniz mi? Bence biraz daha uzun süre görseniz, hayal kırıklığına uğrardınız. O değil de, iki ay kadar önce büfeye bakan çocuğu görmeliydiniz, gerçekten harikaydı; iriyarı, iki metre boyunda, kusursuz bir tene sahip ve üstelik bu işten hoşlanan bir delikanlı. Ama Polonya'ya gitti. –Ya! Biraz uzakmış. –Kimbilir, döner belki. Hayatta daima tekrar karşılaşılır." Bütün yüksek sosyete şölenleri, yeterince derin bir kesit alındığında, hekimlerin hastalarını da çağırdığı davetlere benzerler: Hastalar son derece mantıklı konuşur, davranışları gayet yerindedir; ancak önünüzden geçen yaşlı bir beyi gösterip, "Bakın, Jeanne d'Arc," diye kulağınıza fısıldadıkları zaman deli olduklarını anlarsınız.

"Bence onu aydınlatmak bizim görevimiz," dedi Mme Verdurin Brichot'ya. "Charlus'e karşı tavır almıyorum, aksine. Hoş bir adam, şöhretine gelince, doğrusu bana zararı olamayacak türden bir şöhret! Ben ki küçük kabilemiz açısından, akşam ye-

meği sohbetlerimiz açısından, flörtleri de, ilginç konulardan bahsedeceğine bir köşede kadının birine saçma sapan sözler söyleyen erkekleri de hiç sevmem, Swann örneğinde, Elstir örneğinde ve daha birçoklarında başıma gelen şeyin Charlus'le tekrarlanacağından korkum yoktu. Charlus'le rahattım; akşam yemeklerine gelirdi, dünyanın bütün kadınları orada olsa, genel sohbetin flörtlerle, fısıldaşmalarla bozulmayacağından emin olurdum. Charlus başka, insan rahat ediyor, rahip gibi bir şey. Yalnız buraya gelen gençleri keyfince yönetmeye, küçük yuvamıza nifak sokmaya kalkmasın, o zaman zendost erkeklerden beter olur." Mme Verdurin, Charlus'çülüğe karşı hoşgörüsünü bu şekilde ilan ederken, samimiydi. Bütün kilise iktidarları gibi o da küçük cemaatindeki insani zaafları, otorite ilkesini zayıflatabilecek, gelenekçiliğe zarar verebilecek, köklü amentüyü değiştirebilecek şeyler kadar vahim görmüyordu. "Aksi takdirde, ben dişlerimi gösteririm. Bu beyefendi, kendisinin davetli olmadığı bir resitale Charlie'nin gelmesini engelledi. Bu yüzden de ciddi bir biçimde ikaz edilecek; umarım bu kadarı yeterli olur, yoksa kalkıp gitmekten başka çaresi kalmayacak. Resmen oda hapsinde tutuyor çocuğu." Ardından, belirli konular ve belirli koşullar, düşüncesini özgürce ifade ettiğini zanneden, fakat aslında otomatik olarak genel doğruları tekrarlayan kişinin aklına, neredeyse mecburen, birtakım ender kullanılan ifadeleri getirdiğinden, hemen hemen herkesin bu durumda kullanacağı sözleri ekledi: "Artık Morel'i, yanında o bostan korkuluğu, özel koruma görevlisi olmadan görmek mümkün değil." M. Verdurin, bir şey sorma bahanesiyle Charlie'yi bir kenara çekip konuşmayı teklif etti. Ama Mme Verdurin, Charlie'nin bu konuşmadan etkilenip kemanı kötü çalmasından korktu. "O icraatı bestelerin icrasından sonraya bıraksak daha iyi olur. Hattâ belki başka bir güne," dedi. Çünkü Mme Verdurin, kocasının yan odada Charlie'yi aydınlatmakta olduğunu bilmenin vereceği eşsiz hazzı yaşamak için ne kadar sabırsızlansa da, sonuç başarısız olursa Charlie'nin gücenip ayın 16'sında kendisini yüzüstü bırakmasından korkuyordu.

M. de Charlus'ün o geceki mahvına sebep olan şey davet ettiği, yavaş yavaş gelmeye başlayan kişilerin –o muhitte çok

yaygın olan– görgüsüzlüğüydü. Hem M. de Charlus'ün hatırı için, hem de böyle bir çevreye nüfuz etme merakıyla gelen her düşes, sanki ev sahibi baronmuş gibi doğru ona gidiyor, sonra benim yanıma gelip, her şeyi işiten Verdurin'lerin bir adım ötesinde, "Şu Verdurin denen kadını göstersenize," diyordu; "sizce kendisine takdim edilmem şart mı? Umarım yarın ismimi gazeteye yazdırmaz hiç değilse; bütün yakınlarım benle bozuşur yoksa. Sahi, şu beyaz saçlı kadın mı? O kadar tuhaf değilmiş canım." Mlle Vinteuil'den söz edildiğinde, aslında orada olmadığı halde, birçok kişi, "Aa! Sonatçının kızı mı? Göstersenize onu bana," diyordu; sonra da, çeşitli dostlarıyla karşılaşıp kendi aralarında sohbet ediyor, alaylı bir merakla müritlerin gelişini izliyor, bir hanımın, birkaç yıl sonra en yüksek sosyetede moda olacak, biraz garip saç modelinden başka, birbirlerine parmakla gösterilecek bir şey bulamıyorlardı; sonuç olarak, bu salonun, alışkın oldukları salonlardan umdukları kadar farklı olmamasına hayıflanıyor, Bruant'ın şarkı söylediği gece kulübüne şarkıcıdan azar işitme umuduyla giden ve içeri girdiklerinde, beklenen, "Aa! Şunun suratına bakın! O ne surat öyle!" nakaratı yerine, kibar bir selamla karşılanan sosyete mensuplarının hayal kırıklığını yaşıyorlardı.

M. de Charlus, müthiş zeki bir kadın olmasına rağmen, bahtı beklenmedik şekilde açılan kocasının çaresizce gözden düşmesine sebep olan Mme de Vaugoubert'i, Balbec'te, benim yanımda incelikli biçimde eleştirmişti. M. de Vaugoubert'in bağlı bulunduğu ülkenin hükümdarı Kral Theodosius ve Kraliçe Eudoxia, yine Paris'e, bu kez uzunca bir süre kalmak üzere gelmişlerdi; onların onuruna her gün şölenler düzenlenmiş, on yıldır kendi başkentinde görüştüğü Mme de Vaugoubert'le yakın bir ilişkisi olan kraliçe de, ne cumhurbaşkanının ne de bakanların eşlerini tanıdığından, onlardan ayrı, büyükelçinin eşiyle birlikte vakit geçirmişti. M. de Vaugoubert Kral Theodosius'la Fransa arasındaki ittifakın mimarı olduğu için konumuna fazlasıyla güvenen Mme de Vaugoubret, kraliçenin kendisine gösterdiği yakınlıktan gururlu bir tatmin duymuş, kendisini bekleyen tehlikenin tedirginliğini katiyen yaşamamıştı; aşırı güvenli karı-kocanın hiç ihtimal vermediği felaket, birkaç ay

sonra gerçekleşti: M. de Vaugoubert'i acımasızca emekliye ayırdılar. Çocukluk arkadaşının gözden düşüşünü mahallî trende yorumlayan M. de Charlus, zeki bir kadının böyle bir durumda kralla kraliçe üzerindeki bütün nüfuzunu kullanmayışına, onları, kendisini hiç önemsemeyip cumhurbaşkanı ve bakan eşlerine yakınlık göstermeye ikna edemeyişine şaşırıyordu; öyle yapmış olsaydı, cumhurbaşkanı ve bakan eşleri, bu yakınlığı Vaugoubert'lerin yönlendirdiğini bilmeyip kendiliğinden geliştiğini zannedecekleri için, gururları iyice okşanacak, dolayısıyla, bu memnuniyet içinde, Vaugoubert'lere minnet duymaya da daha eğilimli olacaklardı. Ne var ki başkalarının hatalarını gören kişi, olaylar azıcık başını döndürdüğünde, çoğunlukla aynı hataya kendi de düşer. M. de Charlus de, davetlileri kendilerine yol açıp, adeta ev sahibi baronmuş gibi tebriklerini, teşekkürlerini sunmak üzere yanına geldiklerinde, Mme Verdurin'le birkaç kelime konuşmalarını rica etmeyi aklından bile geçirmedi. Bir tek, kız kardeşleri İmparatoriçe Elisabeth ve Alençon Düşesi ile aynı asil kanı taşıyan Napoli Kraliçesi, sanki müziğin ve M. de Charlus'ün hatırından çok, Mme Verdurin'i ziyaret etmek için gelmişçesine onunla sohbete koyuldu; Patroniçe'ye sevgi dolu sözler söyledi, ne zamandır kendisiyle tanışmaya can attığını tekrarlayıp durdu, eviyle ilgili iltifatlar etti ve tıpkı ziyarete gelmiş gibi, çeşitli konulardan bahsetti. Yeğeni Elisabeth'i de (kısa bir süre sonra Belçika Prensi Albert'le evlenecekti) getirmeyi ne kadar arzuladığını, onun da gelemediğine ne kadar üzüleceğini anlattı. Müzisyenlerin platformda yerlerini aldıklarını görünce sustu, hangisinin Morel olduğunu sordu. Genç virtüozun böyle şan ve şerefe boğulmasını M. de Charlus'ün niçin istediği konusunda boş hayallere kapılmıyor olsa gerekti. Ne var ki kraliçe, damarlarında tarihin neredeyse en asil, tecrübe, şüphecilik ve gurur bakımından en zengin kanı akan bir hükümdar sıfatıyla sahip olduğu köklü bilgelik sayesinde, en sevdiği kişilerin, mesela (kendi gibi bir Bavyera düşesinin evladı olan) kuzeni Charlus'ün kaçınılmaz kusurlarını, talihsizlik olarak görürdü; bu nedenle, sevdiklerine sağlayabileceği desteğin onlar için daha değerli olduğunu düşünür ve dolayısıyla bu desteği sağlamak kendisine daha da büyük bir

zevk verirdi. Böyle bir olay için zahmete katlanmasının, M. de Charlus'ü iki misli duygulandıracağını biliyordu. Ama iyiliği, bir zamanlar kanıtladığı cesaretinden aşağı kalmayan kraliçe, Gaeta surlarından bizzat ateş açmış olan bu asker-kraliçe, daima yiğitçe ezilenlerin yanında yer almaya hazır bu kahraman kadın, kraliçenin yanından ayrılmaması gerektiğini bilmeyen Mme Verdurin'i yapayalnız, terk edilmiş görünce, kendisi, yani Napoli Kraliçesi için o davetin odağı, gelmesine sebep olan cazibesi, Mme Verdurin'miş gibi davranmıştı. Davetin sonuna kadar kalamayacağı için tekrar tekrar özür diledi; evinden pek ender çıkmakla birlikte, o gece bir başka davete de gitmesi gerekiyordu; kendisi ayrılacağında kimsenin rahatsız olmamasını özellikle rica etti ve böylece, aslında Mme Verdurin'in haberdar olmadığı teşrifattan da kendilerini muaf tuttu.

Her şeye rağmen, M. de Charlus'e bir konuda haksızlık etmemek gerekir: Baron, Mme Verdurin'i tamamen unuttuğu ve kendi davetlisi olan, "kendi muhiti"nden insanlara da rezalet ölçüsünde unutturduğu halde, misafirlerinin Patroniçe'ye karşı sergilediği terbiyesizliği "müzik gösterisi"nin kendisine karşı sergilemelerini engellemesi gerektiğini anlamıştı. Morel platforma çıkmış, sanatçılar yerlerini almaktaydı ki, konuşmalar, hattâ gülüşmeler, "anlamak için mürit olmak gerekiyormuş" türünden sözler işitiliyordu hâlâ. M. de Charlus bir anda, adeta az önce sallana sallana Verdurin'lerin evine gelirken gördüğüm bedeninden sıyrılıp bir başka bedene girmişçesine, olduğu yerde doğruldu, yüzüne bir peygamber ifadesi yerleştirdi ve gülmenin sırası olmadığını gösteren bir ciddiyetle davetli topluluğuna baktı; birçok hanım, dersin ortasında öğretmen tarafından suçüstü yakalanan öğrenciler gibi, kıpkırmızı kesildi. M. de Charlus'ün esasen gayet asil olan tavrının, benim için gülünç bir yanı da vardı; baron kâh alev saçan bakışlarını davetlilere dikiyor, kâh bürünülmesi gereken iman dolu sessizliği, maddi kaygılardan arınmışlığı, bir cep kılavuzunda gösterircesine, beyaz eldivenli ellerini güzel alnına götürüp bizzat uyulması gereken ciddiyeti, hattâ şimdiden vecdi temsil eden bir heykele dönüşüyor, şimdi yüce Sanat'ın sırası olduğunu anlamayacak kadar patavatsız davetlilerin gecikmiş selamlarına karşılık ver-

miyordu. Herkes ipnotize oldu, en ufak bir ses çıkarmaya, bir iskemleyi kımıldatmaya kimse cesaret edemiyordu; seçkin olduğu kadar terbiyesiz bir topluluğa, birdenbire –Palamède'in nüfuzu sayesinde– müziğe saygı aşılanıvermişti.

Küçük platformun üzerinde sadece Morel'le bir piyanistin değil, başka müzisyenlerin de bulunduğunu görünce, konsere Vinteuil'den başka bazı bestecilerin eserleriyle başlanacağını zannettim. Çünkü Vinteuil'ün keman ve piyano için sonatından başka eseri bulunmadığını sanıyordum.

Mme Verdurin herkesten ayrı oturdu; iki yarımküre halindeki, hafif pembemsi beyaz alnı, harikulade bir yuvarlaklığa sahipti; saçları, hem bir XVIII. asır portresine öykünerek, hem de terbiyesi durumunu bildirmesine izin vermeyen, ateşli bir hastanın serinleme ihtiyacıyla, geriye atılmıştı; tek başına, adeta müzik olaylarını yöneten bir ilahe, Wagnerciliğin ve migrenin tanrıçası, bu sıkıcı tiplerin ortasına bir cin tarafından getirilmiş, neredeyse trajik bir Norn'du ve bu insanların arasında, onlardan iyi bildiği bir müziği dinlerken duygularını ifade etmeyi her zamankinden de anlamsız bulacaktı. Konser başladı; çalınmakta olan eseri tanımıyordum, yabancı bir diyardaydım. Neresiydi acaba? Hangi bestecinin eserindeydim? Bunu çok merak ediyordum, yakınımda sorabileceğim kimse de yoktu; keşke *Binbir Gece Masalları*'ndaki kahramanlardan biri olsaydım, tekrar tekrar okuduğum bu masallarda, belirsizlik anlarında, ansızın başkaları için görünmez olan bir cin veya baş döndürücü güzellikte bir genç kız, zor durumdaki kahramanın karşısına çıkıverir ve öğrenmek istediği şeyi açıklar. Bana da o esnada, aynen böyle sihirli bir görüntü bahşedildi. Nasıl ki hiç bilmediğimizi sandığımız, oysa aslında farklı bir tarafından ulaştığımız bir yerde, bir yolu dönüp ansızın her köşesi aşina bir başka yola çıktığımızda, "Bu, dostlarım ***'lerin küçük bahçe kapısına giden yol; evleri iki dakikalık mesafede," diye düşünür ve gerçekten de selam vermek üzere yaklaşan evin kızıyla karşılaşırsak, aynı şekilde, ben de, benim için yabancı olan bu müziğin içinde, birdenbire Vinteuil sonatının ortasında buldum kendimi; gümüşlere bürünmüş, tüller gibi pırıl pırıl, hafif ve yumuşak tınılarla sarmalanmış olan, bu yeni süslerin ardın-

dan da tanınabilen ve bir genç kızdan da büyüleyici olan cümlecik, bana doğru geldi. Ona kavuşmaktan duyduğum mutluluk, bana seslenirken benimsediği o bildik, dost, inandırıcı ve sade tonla, daha da artıyordu; bununla birlikte, parıl parıl, hareli güzelliğini etrafa saçmaktan da geri kalmıyordu. Zaten bu seferki anlamı, bana bir yol göstermekten ibaretti ve bu yol, sonata açılmıyordu; çünkü bu, Vinteuil'ün daha önce hiç seslendirilmemiş bir eseriydi ve Vinteuil, sırf eğlence olsun diye, maalesef o esnada elimizde bulunmayan programdaki notta açıklanan bir anıştırmayla, cümleciği şöyle bir göstermişti. Cümlecik, bu şeklide kendini hatırlatır hatırlatmaz yok oluverdi; kendimi tekrar yabancı bir diyarda buldum, ama artık, bu diyarın, Vinteuil'ün yaratmış olabileceğini hayal bile edemediğim âlemlerden biri olduğunu biliyordum ve her şey de bunu kanıtlıyordu; benim için tükenmiş bir evren haline gelen sonattan bıkıp da, onun kadar güzel başka evrenler hayal etmeye çalıştığım zaman yaptığım şey, sözde cennetlerini yeryüzündeki ovaların, çiçeklerin, ırmakların gereksiz tekrarlarıyla dolduran şairlerin yaptığından farksızdı. O sırada karşımda olan şey, sonatı hiç bilmesem, ondan alacağım zevki tattırıyordu bana; dolayısıyla, sonat kadar güzel, ama ondan farklıydı. Sonat, kırlarda zambak gibi bembeyaz bir şafak vaktine açılarak şafağın hafif saflığını bölüyor, ama beyaz sardunyaların üzerinde, hanımellerinden rustik bir beşiğin hafif fakat ısrarlı dolaşıklığına asılı kalıyordu; oysa bu yeni eser, buruk bir sessizliğin, sonsuz bir boşluğun ortasında, bir fırtına sabahında denizin yüzeyini andıran tek renk, düz yüzeyler üzerinde başlıyor, giderek karşımda biçimlenen bu bilinmedik evren, bir şafak pembeliği içinde sessizlikten ve geceden kopuyordu. Tatlı, kırsal ve saf sonatta hiç görülmeyen bu yeni kırmızılık, tıpkı şafak gibi, gökyüzünü baştan başa esrarengiz bir umudun renkleriyle boyuyordu. Ve işte bir şarkı, sessizliği deliyordu; yedi notadan oluşmasına rağmen asla hayal edemeyeceğim kadar değişik, yepyeni bir şarkıydı ve bu kez sonattaki gibi bir güvercinin dem çekmesi değil, tarifi mümkün olmayan, ama aynı zamanda bağırgan, havayı yırtan, başlangıcı kaplayan lal rengi kadar parlak bir ezgi, adeta esrarengiz bir horoz ötüşü, ezelî ve ebedî sabahın ta-

rifsiz, ama aşırı tiz çağrısıydı. Yağmurla yıkanmış, soğuk ve elektrikli hava –sonatın bakir, bitkilerle dolu âleminden çok, uzaktaki bir âlemin, basıncı tamamen farklı, bambaşka nitelikteki havası– her an değişiyor, şafağın kızıl vaadini siliyordu. Bununla birlikte, öğle vakti, kısa süreli, yakıcı bir güneşin altında, ağır, neredeyse rüstik bir köy mutluluğuyla sanki bu vaat gerçekleşiyor, zincirden boşanırcasına çınlayan çanlar, sendeleyerek (tıpkı Combray'nin kilise meydanını alev alev yakan ve onları sık sık işitmiş olması gereken Vinteuil'ün belki o anda, ressamın elinin altında, paletinde bulunan bir renk misali hafızasında bulduğu çanlar gibi), sanki kaba bir saadet damıtıyorlardı. Doğruyu söylemek gerekirse, bu mutluluk motifi estetik bakımdan hoşuma gitmiyordu; adeta çirkin buluyordum onu, ritmi yerde öyle güç bela sürükleniyordu ki, sırf birtakım gürültülerle, masanın üzerine sopayla belirli biçimde vurarak, özünün neredeyse tamamı taklit edilebilirdi. Bana sanki bu bölümde Vinteuil ilham eksikliği çekmiş gibi geldi ve dolayısıyla ben de bu bölümde biraz dikkat eksikliği çektim.

Patroniçe'ye baktım; Saint-Germain muhiti hanımlarının cahil başlarını sallayarak tempo tutuşunu, vahşi kıpırtısızlığıyla protesto eder gibiydi. Mme Verdurin, "Bakın, ben bu müziği az biraz biliyorum! Bütün hissettiklerimi ifade etmeye kalksam, hiç kurtulamazdınız!" demiyordu. Bunu Patroniçe, söylemiyordu. Ama dimdik, kıpırtısız bedeni, ifadesiz gözleri, asi saçları, söylüyordu onun yerine. Ayrıca cesaretini de dile getiriyor, müzisyenlerin istedikleri gibi çalabileceklerini, onun sinirlerini kollamaları gerekmediğini, *andante*'de pes etmeyeceğini, *allegro*'da çığlık atmayacağını da söylüyordu. Müzisyenlere baktım. Viyolenselci, dizlerinin arasına sıkıştırdığı enstrümanına başını eğmişti, bayağı yüz hatları, yapmacığa kaçtığı anlarda çehresine irade dışı bir tiksinti ifadesi veriyordu; bir diğeri, kontrbasının üzerine eğiliyor, lahana soyarmışçasına evcil bir sabırla dokunuyordu enstrümana; onun yanı başında oturan, çocuk denecek yaştaki kısa etekli harpçıyı sarmalayan altın dörtgenin yatay ışınları, bir falcı kadının sihirli odasında geleneksel kalıplara göre cennetteki havayı temsil eden ışınları hatırlatıyordu; harpçı, belirli noktalardan harika sesler toplar gibiydi; gökkub-

benin altın kafesinin önünde durmuş tek tek yıldızları toplayan küçük, temsilî bir tanrıçayı andırıyordu. Morel'e gelince, o âna kadar saçlarına karışıp gizlenen tek bir tutam, bir anda kurtulup alnında bir bukle oluşturmuştu.

M. de Charlus'ün bu saç tutamı hakkında ne düşündüğünü anlamak için başımı belli belirsiz izleyicilere doğru çevirdim. Ama tek görebildiğim, Mme Verdurin'in çehresi, daha doğrusu elleri oldu, çünkü elleri yüzünü tamamen kapatıyordu. Patroniçe bu içe dönük duruşuyla, kendini kilisede farzettiğini ve bu müziği, en yüce dualardan farksız bulduğunu mu göstermek istiyordu? Kilisedeki bazı insanlar gibi, meraklı gözlerden gizlenmeye mi çalışıyor, çekingenliğinden, varsayılan şevkini, veya insanlar ne der korkusundan, suçlu dalgınlığını ya da karşı koyulmaz bir uykuyu saklamak mı istiyordu? Müzikle ilgisi olmayan düzenli bir ses, bir an bu son varsayımın doğru olduğunu düşündürdü bana, ama sonra, bu sesin, Mme Verdurin'in değil, köpeğinin horultuları olduğunu anladım.

Fakat hemen ardından, çanların muzafferane motifi başka motifler tarafından kovulup dağıtılınca, tekrar müziğe kendimi kaptırdım; bir şeyin farkına varıyordum: Nasıl ki bu yedilinin kendi içindeki farklı unsurlar sırayla ortaya çıkıp sonunda birleşiyorlarsa, aynı şekilde Vinteuil'ün sonatı ve ileride öğreneceğim gibi diğer eserleri, bu yediliye kıyasla, çekingen denemelerdi sadece; çok güzel eserlerdi, ama o esnada karşımda duran muhteşem ve eksiksiz şaheserin yanında pek zayıf kalırlardı. Bir kıyaslama yaparak, yine aynı şekilde, Vinteuil'ün yaratmış olabileceği diğer âlemleri, tıpkı tek tek bütün aşklarım gibi, kapalı birer evren olarak düşündüğümü hatırlamaktan kendimi alamadım; ama aslında kendime itiraf etmem gereken bir şey vardı: Tıpkı son aşkım –Albertine'e olan aşkım– bağlamında ilk kararsız sevgi girişimlerim gibi (Balbec'teki ilk günlerde, sonra yüzük oyununu müteakiben, sonra otelde yattığı gece, sonra Paris'teki o sisli Pazar günü, sonra Guermantes'ların davetinin olduğu gece, sonra yine Balbec'te ve nihayet ikimizin hayatının sıkı sıkıya birbirine bağlandığı Paris'te), şimdi Albertine'e olan aşkımı değil, bütün hayatımı düşünürsem diğer aşklarım da, bu muazzam aşkı, yani Albertine'e olan aşkımı hazırlayan za-

yıf, çekingen birer deneme, birer çağrı olmuşlardı sadece. Müziği izlemekten vazgeçip, dikkatimiz dağılınca bir an unuttuğumuz bir iç ıstırabı tekrar yoklarcasına, Albertine'in son günlerde Mlle Vinteuil'le görüşüp görüşmediğini düşündüm bir kez daha, merakla. Çünkü Albertine'in yapabileceği şeyler, benim içimde olup bitiyordu. Tanıdığımız her insanın bir ikizini içimizde taşırız. Ama genellikle hayalgücümüzün, hafızamızın ufkunda yer alan bu ikiz, görece dışımızda kalır; onun ne yaptığı, ne yapabileceği, tıpkı biraz uzağımıza yerleştirilmiş, sadece ağrı vermeyen görme duyularımızı harekete geçiren bir nesne gibi, bizim için bir ıstırap kaynağı değildir. Bu insanların üzüntülerini zihinsel olarak algılarız, kederlerini uygun ifadelerle paylaşabilir, iyi kalpliliğimizi sergileriz ama o üzüntüyü hissetmeyiz. Oysa Balbec'te yaralandığımdan beri, Albertine'in ikizi benim kalbimin derinliklerinde, sökülüp atılması pek zor bir noktada yer almaktaydı. Adeta duyuları korkunç biçimde yer değiştirmiş, renklerin görüntüsünü, içsel olarak, bedenindeki birer yara gibi algılayan bir hasta misali, Albertine'e ilişkin gördüğüm her şey, beni yaralıyordu. Neyse ki şimdilik Albertine'den ayrılma dürtüsüne boyun eğmemiştim; az sonra eve döndüğümde, onu sevilen bir kadın gibi evde bulacağımı bilmenin sıkıntısı, ondan şüphelendiğim şu anda, ona karşı kayıtsızlaşmaya vakit bulamadan ayrılmış olsam yaşayacağım yürek daralmasının yanında hiç sayılırdı. Tam Albertine'i, beni bu şekilde evde beklerken, zamanı nasıl geçireceğini bilemeyip belki odasında biraz kestirmişken kafamda canlandırdığım esnada yedilinin ailevi, evcimen, tatlı bir cümleciği beni okşadı geçti. Belki de –içsel hayatımızda her şey kesişip çakıştığı için– bu cümleciği Vinteuil'e esinleyen, kızının –bugün bütün dertlerimin kaynağı olan kızının– o huzurlu gecelerde müzisyenin çalışmalarını yumuşaklığıyla sarmalamış olan uykusuydu; cümleciğin beni böylesine sakinleştiren o yumuşak sessizlik fonu, Schumann'm kimi tahayyüllerindeki huzurlu fonun, "şair konuşurken" bile "çocuğun uyuduğunu" tahmin ettiğimiz fonun aynısıydı. Ben de bu gece, canımın istediği saatte eve döndüğümde, Albertine'i, küçük çocuğumu uyur ya da uyanık halde evde bulacaktım. Yine de, diye düşündüm, bu eserin başın-

da, şafağın o ilk çığlıklarında, Albertine'in aşkından daha esrarengiz bir şey vaat ediliyordu sanki. Sadece müzisyeni düşünebilmek için Albertine düşüncesini zihnimden kovmaya çalıştım. Zaten Vinteuil de aramızdaydı adeta. Sanki bestecinin ruhu başka bir varlıkta cisim bulmuştu ve müziğinde sonsuza dek yaşayacaktı; belirli bir tınının rengini nasıl bir mutlulukla seçip diğer renklere uydurduğu hissediliyordu. Çünkü Vinteuil, çok daha derin yeteneklerinin yanı sıra, pek az müzisyende, hattâ pek az ressamda bulunan bir yeteneğe sahipti: Bu sanatçıların kullandığı renkler o kadar kalıcı ve aynı zamanda o kadar kişiseldir ki, ne geçen zaman bu renklerin tazeliğini bozabilir, ne de o renklerin mucidini taklit eden öğrenciler, hattâ onu aşan ustalar, özgünlüğünü soldurabilir. Yarattıkları devrimin sonuçları sessiz sedasız sonraki dönemlerle bütünleşmez; sonsuza dek, yenilikçi sanatçının eserleri çalındıkça, hep yeniden fışkırır, parıldar. Her tını, yeryüzünün bütün kurallarını öğrenmiş en bilgili müzisyenlerin taklit edemeyeceği bir renkle vurgulanıyordu; öyle ki, Vinteuil, müziğin evrimi içinde, kendi vakti geldiğinde ve kendi sırasında yer aldığı halde, eserlerinden birinin her seslendirilişinde, mutlaka gelip yine ilk sıraya yerleşecek, görünürde çelişkili ve aslında yanıltıcı bir daimi yenilik içeren eserleri, kendinden sonraki bestecilerin eserlerinden daha geç bir tarihte filizlenmiş izlenimi uyandıracaktı. Vinteuil'ün, piyano yorumunu tanıdığımız ve o esnada orkestradan dinlediğimiz senfonik bir pasajı, bir yaz gününde, karanlık bir yemek odasına girerken pencerenin prizmasında ayrışan bir güneş ışını gibi, *Binbir Gece Masalları*'nın bütün mücevherlerini, akla gelmedik, rengârenk bir hazine halinde gözler önüne seriyordu. Ama bu kıpırtısız, göz kamaştırıcı ışık, hayatla, sürekli ve mutlu devinimle nasıl kıyaslanabilirdi? Benim tanıdığım o çekingen, hüzünlü Vinteuil, bir tını seçmek, onu bir başka tınıyla birleştirmek gerektiği zaman, eserleri dinlendiğinde hiçbir kuşkuya yer bırakmayan bir cesarete ve her anlamda mutluluğa sahipti. Bu tınıların Vinteuil'e yaşattığı mutluluk ve bu mutluluğun yeni tınılar bulmak için kendisine verdiği güç, dinleyiciyi keşiften keşfe götürüyordu; daha doğrusu, dinleyiciyi yönlendiren bestecinin kendisiydi; keşfettiği renklerde çılgınca bir

mutluluk buluyor, bu mutluluğun verdiği güçle, keşfettiği renklerin adeta çağırdığı yeni renkleri yakalıyor, bakır nefeslilerin karşılaşmasıyla kendi içinden doğan mucize karşısında kıvılcım çarpmış gibi irkiliyor, kendinden geçiyor, soluk soluğa kalıyor, sarhoş oluyor, çıldırıyor, başı dönüyor, baş aşağı iskelesine bağlı halde Sistina Şapeli'nin tavanına fırtınalı fırça darbeleri vuran Michelangelo gibi, o muazzam müzikal freski yaratıyordu. Vinteuil yıllar önce ölmüştü, ama hayatının hiç değilse bir bölümünü, sevdiği bu enstrümanların ortasında, zaman kısıtlaması olmadan sürdürmek nasip olmuştu kendisine. Sadece insan olarak hayatı mıydı süren? Sanat gerçekten hayatın uzatılmasından başka bir şey değilse eğer, sanat için bir fedakârlıkta bulunmaya değer miydi, sanat o zaman hayat kadar gerçek dışı olmaz mıydı? Yediliyi dinledikçe, buna inanmam güçleşiyordu. Hiç şüphesiz, kızıl yedili, beyaz sonattan çok farklıydı; cümleciğin cevapladığı çekingen soru, denizin üzerinde henüz kıpırtısız duran sabah göğünün kızıllığını titreştirerek çınlayan o hırçın, doğaüstü kısacık, garip vaadin gerçekleşmesi yolunda bu nefes nefese yakarıştan çok farklıydı. Oysa bu farklı cümlecikler, aynı unsurlardan oluşuyordu; çünkü nasıl Elstir'in evreni, onun gördüğü, içinde yaşadığı evren, bizim için dağınık, algılanabilir parçalar halinde, kimi evlerde ve müzelerde mevcutsa, aynı şekilde, Vinteuil'ün müziği de, eserlerinin çeşitli seslendirilişleri arasında kalan boşluklarla parçalanmış, hiç beklenmedik bir evrenin o görülmemiş, paha biçilmez renklerini, tek tek notalarla, fırça darbeleriyle boyuyordu; sonatın ve yedilinin birbirinden son derece farklı tempolarını belirleyen bu iki farklı sorudan biri, sürekli ve saf bir çizgiyi kısa seslenişlerle bölüyor, diğeriyse, dağınık parçaları, bölünmez bir çatı halinde birbirine kaynaştırıyordu; biri son derece sakin ve çekingen, neredeyse ilgisiz, adeta felsefiydi, diğeriyse ısrarlı, kaygılı, yalvaran bir soru; bununla birlikte, ikisi, bestecinin ruhundaki farklı şafaklarda fışkırmış tek bir yakarıydı aslında, ancak farklı düşüncelerden, bestecinin yeni bir şey yaratmak istediği yıllardaki sanat arayışlarından oluşan farklı ortamlardan geçerken ayrışmıştı. Özünde aynı olan bu yakarıyı, bu umudu, Vinteuil'ün çeşitli eserlerinde, büründüğü değişik kılıklara rağmen

tanımak mümkündü; öte yandan bu umudu, Vinteuil'den başkasının eserlerinde bulmak da imkânsızdı. Müzik yazarları, bu cümleciklerin kaynağını başka büyük bestecilerin eserlerinde bulabilir, aralarında akrabalık kurabilir elbette, ama bunlar tali sebeplere dayanan yüzeysel benzerlikler, doğrudan bir izlenimle hissedilmekten çok, ustaca akıl yürüterek bulunmuş benzerlikler olacaklardır ancak. Vinteuil'ün cümleciklerinin yarattığı izlenim ise, sanki bilimden çıkan sonuçlara rağmen bireysellik diye bir şey varmış gibi, diğer bütün izlenimlerden farklıydı. Bir eserin içinde bulunan derin ve kasıtlı benzerlikler, bilhassa bestecinin adamakıllı farklı ve yeni olmaya çalıştığı anlarda, görünürdeki farklılıkların ardında, kendilerini belli ediyorlardı; Vinteuil aynı cümleciği tekrar tekrar ele alıp çeşitlendirdiğinde, ritmini değiştirdiğinde, ilk şekliyle yeniden ortaya çıkardığında, zihnin eseri ve ister istemez yüzeysel olan bu kasıtlı benzerlikler, asla iki farklı şaheserin, farklı renklere bürünmüş, gizlenmiş, irade dışı benzerlikleri kadar çarpıcı olamıyordu; çünkü tamamen farklı ve yeni olmaya çalıştığında, Vinteuil kendi kendini sorguluyor ve yaratıcı çabasının bütün gücüyle, öyle derin bir noktada kendi özüne ulaşıyordu ki, sorulan her soruya aynı tonda, kendi tonunda ifade edilmiş bir cevap alıyordu. Vinteuil'ün bu tonuyla başka bestecilerin tonu arasındaki fark, iki insanın ses tonları arasındaki, hattâ farklı türden iki hayvanın böğürtüleri, çığlıkları arasındaki farktan çok daha büyüktü; herhangi bir bestecinin düşüncesiyle Vinteuil'ün sonsuz arayışları, çeşitli şekillerde kendine sorduğu soru, alışılmış soyutlamaları arasında gerçek bir fark vardı, ama melekler âleminde yer alırmışçasına mantığın analitik kalıplarından sıyrılmıştı, öyle ki, derinliğini ölçmek mümkün olmakla birlikte, tıpkı bedenlerinden kurtulmuş ruhların, medyumun sorduğu, ölümün sırlarına ilişkin sorulara cevap verememesi gibi, biz insanların lisanıyla ifade edilmesi mümkün değildi; öğleden sonra fark edip etkilendiğim o edinilmiş özgünlüğü ve müzik yazarlarının besteciler arasında bulabileceği akrabalığı hesaba katsak bile, eninde sonunda, büyük birer şarkıcı sayılabilecek özgün bestecilerin ulaştıkları, ister istemez döndükleri nokta, kendine has bir tondur ve bu ton da, ruhun yenilmez biçimde bireysel olan

mevcudiyetinin bir kanıtıdır. Vinteuil daha tumturaklı, daha muhteşem olmaya çalıştığında da, canlı ve neşeli olmak istediğinde de, dinleyicinin zihnine güzellik olarak yansıyışını algıladığı şeyi aktarmaya çabaladığında da, ister istemez bütün bunları dipten gelen bir dalgayla kaplıyor, bu da, şarkısını ebedileştirip hemen tanınmasını sağlıyordu. Başkalarının şarkılarından farklı, kendi şarkılarının hepsine benzer olan bu şarkıyı Vinteuil nereden duyup öğrenmişti? Her sanatçı bilinmeyen, kendinin de unuttuğu ve yeryüzüne inmeye hazırlanan bir başka büyük sanatçının yurdundan farklı bir vatanın yurttaşıdır sanki. Vinteuil'ün bu vatana son eserlerinde yaklaşır gibi olduğu söylenebilirdi ancak. Atmosfer, sonatın atmosferinden farklıydı, soru cümleleri daha ısrarlı, daha endişeli, cevaplar daha esrarengizdi; sabahın ve gecenin yıkanmış havası, enstrümanların tellerini bile etkiliyordu sanki. Morel ne kadar mükemmel çalsa da, kemanından çıkan sesler bana son derece keskin, neredeyse cırtlak geldi. Hoşa giden bir acılıktı bu ve tıpkı kimi insan sesleri gibi, adeta manevi bir meziyeti, zihinsel bir üstünlüğü içerdiği hissediliyordu. Ama rahatsız edici de olabilirdi. Evrenin görüntüsü değişip arındığında, sanatçının içindeki vatanın hatırasına daha uygun hale geldiğinde, bu durumun, ressamın renklerinde olduğu gibi bestecinin de tınılarında genel bir değişimle ifade edilmesi çok doğaldır. Zaten akıllı dinleyici zümresi yanılmaz; daha sonra, Vinteuil'ün son eserleri, en derin eserleri kabul edilecekti. Oysa hiçbir programda, zihinsel yargı unsurlarına rastlanmıyordu. Demek ki, derinliğin, ses dünyasına aktarılmasının söz konusu olduğu hissediliyordu.

Besteciler bu kayıp vatanı hatırlamazlar, ama hepsi, bilinçsiz olarak o vatanla uyum içindedir daima; müzisyen, vatanının şarkısını söylerken mutlulukla kendinden geçer, bazen şan ve şöhret tutkusuyla vatanına ihanet eder; ne var ki, şöhret peşinde koşarken vatanından kaçar, ancak şöhreti küçümsediği zaman, işlediği konu ne olursa olsun, tekdüzeliğiyle –işlenen konu ne olursa olsun, şarkı kendisiyle özdeştir çünkü– müzisyenin ruhunu oluşturan unsurların sabitliğini kanıtlayan o kendine has şarkıyı söylediği zaman vatanına kavuşur. Öyleyse, ruhu oluşturan bu unsurları, kendimize saklamak zorunda ol-

duğumuz, konuşarak dosttan dosta, ustadan çırağa, âşıktan metrese bile aktarılamayan bu gerçek tortuyu, her birimizin hissettiği, ama başkalarına, ancak herkese ortak, önemsiz, yüzeysel noktalarla sınırlayarak aktarabildiği, izlenimi nitelik bakımından farklılaştıran, o kelimelere sığmayan şeyi, sanatın, bir Elstir'in, bir Vinteuil'ün sanatının ortaya çıkardığını ve her biri birer evren olan, sanat olmasa asla tanıyamayacağımız insanların iç oluşumlarını, gökkuşağının renkleriyle dışsallaştırdığını söyleyemez miyiz? Bize uzayda seyahat imkânı sağlayan kanatlarımız ve farklı bir solunum organımız olsaydı bile, başka evrenleri tanıyamazdık. Çünkü sahip olduğumuz duyularla Mars'a, Venüs'e gitsek de, orada göreceğimiz her şeyi, bu duyular yeryüzündeki nesnelere benzetirdi. Tek gerçek seyahat, Juventus'un sularına tek gerçek dalış, yeni yerlere gitmek değil, başka gözlere sahip olmak, dünyayı bir başkasının, yüzlerce başka kişinin gözleriyle görmek, her birinin gördüğü, her birinin içerdiği yüzlerce dünyayı görmektir; bunu da bir Elstir, bir Vinteuil ve benzerleri sayesinde yapabilir, gerçek anlamda yıldızdan yıldıza uçabiliriz.

Az önce *andante*'yi noktalayan cümlecikten taşan şefkate kendimi tamamen bırakmıştım; bir sonraki bölümden önce kısacık bir ara verildi, müzisyenler âletlerini bıraktılar, dinleyiciler aralarında tek tük yorumlar yaptılar. Müzikten anladığını göstermek isteyen bir dük, "Bunu iyi çalmak çok zordur," buyurdu. Daha hoş bazı kişiler benimle biraz sohbet ettiler. Ama onların, dışarıdan gelen, insanların lisanındaki bütün konuşmalar gibi ilgisiz kaldığım sözleri, az önce dinlediğim ilahi müzik cümlesinin yanında ne ifade edebilirdi ki? Cennet sarhoşluğundan, en sıradan gerçekliğin içine düşen bir melekten farksızdım gerçekten. Nasıl ki bazı yaratıklar, tabiatın üretmekten vazgeçtiği bir canlı türünün son örnekleriyse, acaba –dil, kelimeler, düşüncelerin çözümlenmesi icat edilmemiş olsa– ruhlar arasında mevcut olabilecek iletişimin yegâne örneği de müzik mi diye düşünüyordum. Müzik, devamı gelmemiş bir olasılık gibidir; insanlık başka yollara, konuşma ve yazı diline sapmıştır. Ama çözümlenmemiş olana bu dönüş o kadar baş döndürücüydü ki, bu cennetten çıktığımda, zeki sayılabilecek insanlarla

kurduğum temas bana inanılmaz derecede sıradan geliyordu. Müziği dinlediğim sırada insanları hatırlayabilmiş, onları müzikle birleştirebilmiştim; daha doğrusu, müzikle bir tek insanın, Albertine'in hatırasını birleştirmiştim. *Andante*'yi noktalayan cümle benim gözümde o kadar yüceydi ki, Albertine'in, ikimizi buluşturan ve sanki dokunaklı sesini kendisine ödünç veren böyle muazzam bir şeyle birleştirilmenin, kendisi için ne büyük bir şeref olduğunu bilmemesine –bilse de anlamayacağına– hayıflanıyordum. Ama müziğe ara verildiğinde, etraftaki insanlar çok silik görünüyordu. Soğuk içecekler dolaştırılıyordu. M. de Charlus, ara sıra bir hizmetkâra sesleniyordu: "Nasılsınız? Telgrafımı aldınız mı? Gelecek misiniz?" Bu seslenişlerinde, karşısındakini pohpohladığını zanneden ve halka burjuvalardan daha yakın olan büyük soylu rahatlığı vardı şüphesiz, ama aynı zamanda, açıkça sergilenen şeyin masumiyeti kanıtladığını zanneden suçlunun kurnazlığı da vardı. Sonra da, Mme de Villeparisis'nin Guermantes'lara özgü tavrıyla ekliyordu: "Tatlı bir çocuk, iyi huylu, hizmetlerinden sık sık yararlanırım." Ne var ki, becerikliliği baronun aleyhine dönüyordu; üniformalı uşaklara çektiği telgraflar, bu içli dışlılık, garip karşılanıyordu. Ayrıca hizmetkârlar da, gururlanmaktan çok arkadaşlarının yanında utanıyorlardı.

Bu arada yedili tekrar çalınmaya başlamıştı ve sonuna yaklaşmaktaydı; sonatın kimi cümlecikleri sık sık tekrarlanıyordu, ama tıpkı hayatta tekrarlanan olaylar gibi, her defasında değişmiş olarak, farklı bir ritmle, farklı bir eşlikle tekrarlanıyordu, hem aynıydılar, hem değişik; hangi akrabalık yüzünden sadece belirli bir bestecinin geçmişinde barınmak zorunda olduklarını anlayamasak da, sadece onun eserlerinde bulunan ve onun eserlerinde, bildik periler, tanrılar gibi sürekli karşımıza çıkan cümleciklerdendiler. Başlangıçta, yedilide bana sonatı hatırlatan iki üç cümlecik seçmiştim. Az sonra, –Vinteuil'ün özellikle son dönem eserlerinden yayılan ve hattâ araya bir dans sıkıştırdığında, onu bir opalin içine hapseden mor sisin içinde– sonatın bir başka cümleciğini fark ettim; henüz çok uzakta olduğu için zar zor tanıyordum onu; duraksayarak yaklaştı, sanki ürküp ortadan kayboldu, sonra geri dönüp başka eserlerden geldiklerini

ileride öğreneceğim başka cümleciklere dolandı, başka cümlecikleri çağırdı yanına; her yeni cümlecik, yerleştiği anda çekici ve ikna edici hale geliyor, dansa katılıyordu, ama bu ilahi dans, dinleyicilerin çoğu için görünmezdi; dinleyenler, karşılarında, ardında herhangi bir şey seçemedikleri, bulanık bir perdeden başka şey görmediklerinden, kesintisiz ve ölümcül sıkıntılarına keyfî hayranlık ünlemleri serpiştiriyorlardı. Sonra cümlecikler uzaklaştı; yalnız aralarından biri, beş altı kere geçti, çehresini seçemedim, ama –herhalde Swann'ın nazarında sonatın cümleciği gibi– herhangi bir kadının uyandırdığı arzulardan o kadar farklıydı, öyle okşayıcıydı ki, elde etmeye gerçekten değecek bir mutluluğu o tatlı sesiyle bana sunan bu cümlecik, –dilini bilmediğim ve gayet iyi anladığım bu görünmez yaratık– belki de hayatta karşılaşma şansına eriştiğim tek Meçhul Kadın'dı. Sonra, tıpkı sonatın cümleciği gibi bu cümlecik de çözüldü, niteliği değişti ve başlangıçtaki esrarengiz çağrı oldu. Sancılı, başka bir cümlecik ona karşı çıkıyordu, ama o kadar derinden, belirsiz ve içsel, neredeyse organikti ki, her tekrarlanışında, bir ezgiye mi, yoksa bir nevraljiye mi ait olduğunu anlayamıyordum. Az sonra, iki motif, boğaz boğaza bir mücadeleye giriştiler; ara sıra biri tamamen ortadan kayboluyor, ardından, sadece ötekinin bir parçası seçilebiliyordu. Bu kıyasıya mücadele, aslında enerjiler arasında bir mücadeleydi sadece, çünkü bu iki varlık, cisimlerinden, görüntülerinden, isimlerinden sıyrılmış halde, aralarındaki maddeden yoksun, dinamik kavgayla ilgilenecek, çınlayan gelişmelerini tutkuyla izleyecek, benim gibi içeriden –ve onlar gibi isimlere, öz ·lliklere aldırmayan– bir seyirci buldukları için çarpışıyorlardı. Sonunda neşeli motif galip geldi; artık boş bir gökyüzünün ötesinde yankılanan, neredeyse huzursuz bir çağrı değil, adeta cennetten gelen, kelimelere sığmaz bir mutluluktu; bu mutlulukla sonatın mutluluğu arasındaki fark, Bellini'nin torbo çalan, tatlı, ciddi meleğiyle Mantegna'nın lal rengi giysiler içinde boynuzunu üfleyen bir başmeleği arasındaki fark kadar büyüktü. Mutluluğun bu yeni tonunu, bu ahiret mutluluğu çağrısını asla unutmayacağımı biliyordum. Ama bu mutluluğu gerçekleştirebilecek miydim? Bu soru çok önemli görünüyordu bana, çünkü cümlecik, hayatımda uzun aralıklarla yer alan tek

tük işaret noktaları olarak, gerçek bir hayatın kurulmasında başlangıç noktaları olarak gördüğüm izlenimleri, örneği Martinville'in çanları karşısında, Balbec yakınındaki bir sıra ağaç karşısında yaşadığım izlenimleri –adeta hayatımın geri kalanından, görünür dünyadan kesin bir çizgiyle ayırarak– en iyi tanımlayabilecek şeydi. Cümleciğin kendine has vurgusuna dönecek olursak, gündelik hayatın sunduğu mutluluktan en farklı ahiret mutluluğuna en cesurca yaklaşan bir saadetin, mayıs ayında Combray'de rastladığımız nezih, hüzünlü bir küçük burjuva tarafından ifade edilmiş olması ne garipti! Bunun da ötesinde, bilinmedik bir türde bir mutluluğun ipucunu bana vermesi, o güne kadar yaşamış olduğum en garip aydınlanmayı bana yaşatması nasıl mümkün olmuştu? Vinteuil öldüğünde ardında bıraktığı tek eser sonatı değil miydi, geri kalan eserleri, deşifre edilemeyen taslaklardan ibaret değil miydi? Ama bu deşifre edilemeyen taslaklar, sabır, zekâ ve saygı sayesinde, Vinteuil'ün çalışma yöntemini iyice öğrenecek, orkestrasyon işaretlerini çözebilecek kadar yakınında yaşamış olan tek kişi, yani Mlle Vinteuil'ün kız arkadaşı tarafından deşifre edilmişlerdi sonunda. Büyük besteci henüz hayattayken bile, kızının arkadaşı, Mlle Vinteuil'ün babasına olan hayranlığını paylaşmayı öğrenmişti. İşte bu hayranlık yüzündendir ki, insanın gerçek eğilimlerinin tam tersine yöneldiği anlarda, iki genç kız, daha önce de anlattığımız gibi bestecinin hatırasını kirletmekten delice bir haz alabilmişlerdi. Mlle Vinteuil'ün babasına karşı işlediği günahın önkoşulu, babasına hayranlıktı. Bu günahın şehvetinden kendilerini mahrum etmeleri gerekirdi şüphesiz, ama işlenen günahı sadece şehvetle açıklamak mümkün değildi. Zaten o tensel, marazi ilişkiler, o karanlık, dumanlı kor, zamanla yerini yüce ve saf bir dostluğun alevine bırakmış, günah da giderek seyrelip sonunda tamamen bitmişti. Mlle Vinteuil'ün arkadaşı, ara sıra Vinteuil'ün ölümünü hızlandırmış olabileceği gibi münasebetsiz bir fikre kapılırdı. Vinteuil'ün bıraktığı karalamaları çözmek için yıllarını harcayarak, o anlaşılmaz hiyeroglifleri açıklığa kavuşturarak, ömrünün son yıllarını kararttığı besteciye, bunu telafi edecek, ölümsüz bir şöhret kazandırmış olmanın tesellisini yaşamıştı hiç değilse. Yasalar tarafından onaylanma-

yan ilişkilerden, evlilikten doğan akrabalıklar kadar çok ve karmaşık, ama daha sağlam akrabalık bağları doğar. Bu kadar özel türden ilişkileri bir yana bıraksak da, gerçek aşktan kaynaklanan gayrimeşru ilişkilerin ailevi duyguları, akrabalık görevlerini sarsmayıp aksine pekiştirdiğine sık sık şahit olmaz mıyız? Bu durumda, gayrimeşru ilişki, evlilikte anlamsız olabilecek birçok şeye ruh katar. İyi bir kız evlat, annesinin ikinci kocası öldüğünde, sadece gerektiği için matem tutar, ama annesinin onca erkeğin arasından seçtiği âşığın ardından hüngür hüngür ağlar. Ayrıca Mlle Vinteuil, sırf sadizmden ötürü öyle davranmıştı; bu mazeret değildi gerçi, ama daha sonra bunu düşününce bir teselli buldum. Kız arkadaşıyla birlikte babasının fotoğrafına karşı günah işlerken, bunun marazi bir şey, bir çılgınlık olduğunu, onun asıl istediği neşeli fesatlığın bu olmadığını pekâlâ fark etmiştir diye düşünüyordum. Sadece bir fesatlık taklidi olduğu fikri, yaşadığı hazzı berbat etmişti. Ama aynı şeyi daha sonra düşündüyse, hazzı berbat olduğuna göre, ıstırabı da hafiflemiş olmalıydı. "O ben değildim," diye düşünmüştü muhtemelen; "delirmiştim o sırada. Oysa ben hâlâ babam için dua edebilir, onun iyiliğinden umudumu kesmeyebilirim." Ne var ki, haz ânında mutlaka aklına gelmiş olan fikir, ıstırap ânında aklına gelmemiş olabilirdi. Bu fikri onun kafasına sokabilmeyi isterdim. Eminim ona bir iyilik etmiş olur, onunla babasının hatırası arasında sevgi dolu bir iletişim kurabilirdim.

Mlle Vinteuil'ün arkadaşı, dâhi bir kimyacının, ölümünün ne kadar yakın olduğunu bilmeden, belki sonsuza dek gizli kalacak keşiflerini not ettiği, okunması imkânsız küçük defterlerini andıran, çivi yazısıyla doldurulmuş papirüslerden daha anlaşılmaz birtakım kâğıtlardan, o görülmedik mutluluğun sonsuza dek geçerli ve verimli kalacak olan formülünü, lal rengi sabah meleğinin esrarengiz umudunu çıkarmıştı. Belki Vinteuil kadar olmamakla birlikte, ben de onun yüzünden ne acılar çekmiştim, o gece bile, Albertine'le ilgili kıskançlığım tekrar canlanmıştı, gelecekte daha da büyük acılar çekecektim; buna karşılık, artık hep işiteceğim o garip çağrının bana ulaşabilmesi de, yine onun sayesinde olmuştu – bütün hazlarda, hattâ aşkta bile bulduğum hiçlikten farklı, muhtemelen sanat aracılığıyla ger-

çekleştirilebilecek bir şeyin var olduğu, hayatım bana bomboş görünse de, hiç değilse henüz bütün ihtimallerin tükenmediği umuduydu bu sanki.

Vinteuil'ün, onun emekleri sayesinde tanıdığımız eserleri, doğruyu söylemek gerekirse, eserlerinin tamamıydı. On enstrüman için bestelediği eserle kıyaslandığında, sonatın herkesçe bilinen cümlecikleri o kadar sıradandı ki, nasıl olup da bunca hayranlık uyandırdıklarını anlamak zordu. Aynı şekilde, yıllar boyunca "Yıldızın Romansı" ve "Elisabeth'in Duası" gibi önemsiz parçaların seslendirildiği konserlerde fanatik hayranların alkışlarıyla, *bis* haykırışıyla salonları inletmiş olması, *Tristan*'ı, *Ren Altını*'nı, *Usta Şarkıcılar*'ı bilen ve önceki eserleri silik ve yoksul bulan bizleri şaşırtır. Demek ki bu sıradan ezgiler, yine de daha sonraki şaheserlerin özgünlüğünü, ufacık kırıntılar halinde, belki bu sayede daha da sindirilebilir biçimde içlerinde barındırıyorlardı ve biz geriye baktığımızda sadece şaheserlere önem versek de, önceki parçalar olmasa, bu şaheserleri, mükemmeliyetleri nedeniyle anlayamayacaktık belki; o ezgiler, gönüllerde şaheserlerin yolunu açmış olabilir. Ne olursa olsun, ilk ezgiler, gelecekteki güzellikleri bulanık biçimde sezdirmekle birlikte, bu güzellikleri tam bir bilinmezlik içinde bırakıyorlardı. Vinteuil için de aynı durum geçerliydi; öldüğünde, geriye tamamlanmış bestelerinden başka bir şey kalmamış olsaydı, –sonatın belirli bölümleri dışında– dinleyebildiğimiz eserleri, gerçek değerinin yanında pek sıradan kalırdı; aynı şekilde, örneğin Victor Hugo da, *Yüzyılların Efsanesi*'ne, *Düşünceler*'e hiç başlamadan, "Kral Jean'ın Turnuvası", "Dümbelekçinin Nişanlısı" ve "Yıkanan Sara"dan sonra ölmüş olsaydı, bizim için aslolan eserleri sadece bir potansiyel olarak kalacak, algılarımızın ulaşamadığı, asla bir fikir edinemeyeceğimiz âlemler kadar bilinmez olacaktı.

Zaten deha (ve yetenek, hattâ fazilet) ile, Vinteuil örneğinde olduğu gibi, çoğu kez bu dehayı barındıran ahlaksızlık kılıfı arasında, görünürde var olan zıtlık ve derinde var olan bağ, müzik bittiğinde etrafımı çeviren davetliler kalabalığında da, kaba bir benzetmedeki kadar açıkça okunabiliyordu. Davetliler kalabalığı, bu kez Verdurin salonuyla sınırlı olmakla birlikte,

halkın hangi unsurlardan oluştuğunu bilmediği, filozof gazetecilerin ise –biraz bilgi sahibiyseler eğer– Parisli, Panama vurgucusu veya Dreyfus taraftarı diye nitelendirip aynı topluluğun Petersburg'da, Berlin'de, Madrid'de ve her devirde görülebileceğini aklından bile geçirmediği başka birçok topluluğa benziyordu; gerçekten de, tam bir sanatçı, iyi yetişmiş ve snop bir adam olan Güzel Sanatlar müsteşarı, birkaç düşes ve üç büyükelçiyle hanımları, bu gece Mme Verdurin'in evinde bulunuyorlarsa, bunun en belirgin ve somut nedeni, M. de Charlus'le Morel arasındaki ilişkiydi; baron bu ilişki sebebiyle, genç gözbebeğinin sanatsal başarısı mümkün olduğunca yankı uyandırsın istiyor ve ona Légion d'honneur nişanını kazandırmayı arzuluyordu; bu topluluğun bir araya gelmesini sağlayan daha dolaylı bir neden de, Mlle Vinteuil'le ilişkisi, Charlie'yle baronun ilişkisine benzeyen bir genç kızın, bir dizi dâhiyane eseri gün ışığına çıkarmış olmasıydı; bu eserlerin ortaya çıkması öyle büyük bir keşif olmuştu ki, çok geçmeden, eğitim bakanlığının önderliğinde, Vinteuil'ün heykelinin dikilmesi için bir kampanya başlatılacaktı. Ayrıca, Mlle Vinteuil'le kız arkadaşının ilişkisi kadar, baronla Charlie'nin ilişkisi de, bu eserler açısından yararlı olmuş, kestirme bir yol işlevi görmüştü; dünya, bu kestirme sayesinde, uzun süreli bir anlaşılmazlığın değilse bile, yıllarca sürebilecek tam bir cehaletin dolambaçlı yolunu izlemek zorunda kalmadan, bu eserlere kavuşmuştu. Filozof gazetecilerin zihinsel bayağılığının ulaşabildiği her olayda, yani genellikle her siyasi olayda, filozof gazeteciler, Fransa'da bir şeylerin değiştiğine, artık böyle gece davetlerinin görülmeyeceğine, Ibsen'in, Renan'ın, Dostoyevski'nin, D'Annunzio'nun, Tolstoy'un, Wagner'in, Strauss'un artık takdir edilmeyeceğine hükmederler. Çünkü filozof gazeteciler, resmî gösterilerin karanlık gizli yüzünü bahane ederek, yüceltilen ve genellikle son derece sade ve ağırbaşlı olan sanatta bir yozluk bulmaya çalışırlar. Zira filozof gazetecilerin en saygı duyduğu meşhurlar bile, tuhaflıkları bu kadar aşikâr olmasa da, daha iyi gizlenmiş olsa da, bu tür tuhaf davetlere ister istemez sebep olmuşlardır. O geceki davette bir araya gelmiş olan uygunsuz kişiler, bir başka açıdan da çarpıcıydılar benim gözümde; hiç kuşkusuz, her birini ayrı ayrı

tanımayı öğrendiğimden, herhangi biri kadar ben de onları birbirlerinden ayırt edebilecek durumdaydım. Ama bu kişilerin bazıları, Mlle Vinteuil ve kız arkadaşıyla ilintili olanlar, bana Combray'yi düşündürürken Albertine'i, yani Balbec'i de düşündürmüş oluyorlardı, çünkü bir zamanlar Mlle Vinteuil'ü Montjouvain'de görmüş olduğum ve kız arkadaşının Albertine'le yakın arkadaşlığını öğrendiğim içindir ki, az sonra eve döndüğümde yalnızlıkla değil, beni bekleyen Albertine'le karşılaşacaktım. Morel'le M. de Charlus'e gelince, Doncières peronunda aralarındaki ilişkinin kuruluşuna şahit olduğum için bana Balbec'i düşündürmelerinin yanı sıra, Combray'yi ve Combray'nin iki "taraf"ını, yani Guermantes tarafıyla Swann'ların tarafını da düşündürüyorlardı, çünkü M. de Charlus bir Guermantes'tı, bir vitrayda, yeryüzüyle gökyüzünün arasında bir yerde yaşayan kötü Gilbert gibi, Combray'de evi olmadan yaşayan bir Combray Kontu'ydu; Morel ise, pembeli hanımla tanışmamı ve yıllar sonra o pembeli hanımın Mme Swann olduğunu anlamamı sağlayan yaşlı oda hizmetkârının oğluydu.

"Güzel bir yorum, değil mi?" diye sordu M. Verdurin Saniette'e. Saniette kekeleyerek cevap verdi: "Tek kaygım, Morel'in virtüozluğunun, eserin genel duygusunu biraz gölgelemesi. –Gölgelemesi mi? Ne demek istiyorsunuz?" diye bağırdı M. Verdurin; davetlilerden bazıları, zorla susturulan adamı yiyip yutmaya hazır aslanlar gibi yaklaşıyorlardı. "Canım, sadece onu kastetmiyorum... –Bu adam ne dediğini bilmiyor. Neyi kastetmiyorsunuz? –Bir... kere... daha... dinlemeden... kesinlikle yargılayamam. –Kesinlikle mi! Delirmiş bu adam!" dedi M. Verdurin, başını ellerinin arasına alarak. "Götürmek lazım bu adamı. –Kesin bir biçimde demek istiyorum, yani.. kesin.. bir doğrulukla. Kesinlikle yargılayamam diyorum. –Ben de size buradan gidin diyorum," diye haykırdı M. Verdurin; öfkeyle kendinden geçmişti, gözlerinden sanki alevler fışkırıyor, parmağıyla Saniette'e kapıyı gösteriyordu. "Evimde bu şekilde konuşulmasına izin veremem!" Saniette, sarhoş bir adam gibi yalpalayarak gitti. Bazı kişiler, bu şekilde kovulduğuna göre, herhalde davetli olmadığını düşündüler. O güne kadar Saniette'in yakın dostu olan bir hanım, bir gün önce ondan ödünç aldığı

değerli bir kitabı ertesi gün, bir not bile yazmadan, bir kâğıda sarıverip üstüne sadece Saniette'in adresini uşağına yazdırarak geri gönderdi; küçük yuvada açıkça gözden düşmüş birine "müdana etmek" durumunda olmak istemiyordu. Ne var ki Saniette'in bu küstahlıktan hiç haberi olmadı: M. Verdurin'in azarının üstünden daha beş dakika geçmemişti ki, üniformalı bir uşak geldi ve M. Saniette'in kriz geçirip konağın avlusunda düştüğünü Patron'a haber verdi. Ama davet henüz sona ermemişti. Patron, "Evine götürsünler, önemli bir şey olmasa gerek," dedi ve böylece, Verdurin'lerin (Balbec Oteli müdürünün "özel" diye niteleyeceği) konağı da, büyük otellerin yanında yerini aldı.[1] Bu otellerde, ani ölümler, müşterileri ürkütmemek için gizlenmeye çalışılır; ölü, müşterileri ürkütmemek için gizlenmeye çalışılır; ölü, geçici olarak bir tel dolabın içinde tutulur, sonra da, sağlığında dünyanın en parlak ve en cömert insanı bile olsa, bulaşıkçılara ve yamaklara mahsus kapıdan, gizlice dışarı çıkarılır. Gerçi Saniette ölmemişti. Birkaç hafta daha yaşadı, ama ara sıra, geçici olarak bilincine kavuşuyordu.

Müzik bitip davetliler baronla vedalaşmaya başladığında, M. de Charlus, davetlileri karşılarken yaptığı hatayı tekrarladı. Patroniçe'nin yanma gitmelerini, barona gösterilen minneti Mme Verdurin'e ve kocasına da göstermelerini rica etmedi davetlilerden. Resmi geçit uzun sürdü, ama sadece baronun önünden geçti ve hattâ o da bunu fark etti, çünkü birkaç dakika sonra bana, "Sanat gösterisi biçimsel olarak da, sonradan bir 'kilise çıkışı' havasına büründü, çok hoştu," dedi. Davetliler baronun yanında birkaç dakika daha kalabilmek için teşekkürlerini değişik sözlerle uzatıyorlar, bu arada, verdiği bu başarılı davet için henüz baronu kutlayamamış olanlar bekleyip duruyorlardı. (Gitmek isteyen kocalar vardı, ama düşes olmalarına rağmen snop olan karıları, itiraz ediyordu: "Hayır, hayır, bir saat de bekleyecek olsak, Palamède'e teşekkür etmeden gidemeyiz, onca zahmete girmiş. Böyle bir daveti şu an ondan başka kimse düzenleyemez." Nasıl ki soylu bir hanımefendi bir gece bütün aristokrasiyi tiyatroya davet ettiğinde, yer gös-

1 Fransızca *hôtel*, hem otel hem konak anlamına gelir; konak için *hôtel particulier* (özel) de kullanılır.

teren kadına kendini takdim ettirmek kimsenin aklından geçmezse, Mme Verdurin'e takdim edilmek de kimsenin aklına gelmedi.) Konuşmayı uzatmak isteyen Mme de Mortemart soruyordu: "Sevgili kuzenim, dün Éliane de Montmorency'ye gittiniz mi?" "Gitmedim doğrusu; Éliane'ı çok severim, ama davetiyelerinin manasını anlayamıyorum. Biraz kalın kafalıyım galiba," dedi baron, ışıl ışıl, geniş bir tebessümle; Mme de Mortemart, tıpkı "Oriane'ın marifetlerine" sık sık şahit olduğu gibi, şimdi de "Palamède'in son marifetini" duyan şanslı kişi olacağını seziyordu. "Sevimli Éliane'dan iki hafta kadar önce bir kart aldım. Tartışmalı Montmorency isminin üzerinde şu nazik davet yer alıyordu: *Sevgili kuzenim, gelecek cuma saat 9:30'da beni düşünme lütfunda bulunursanız şeref duyarım.* Altında, pek o kadar zarif olmayan şu iki kelime yazılıydı: *Çek Dörtlüsü*. Bu kelimelere bir mana veremedim, en azından bir önceki cümleyle bir bağlantısı yoktu; hani bazı mektupların arkasında, bir başka mektubun başlangıcındaki *Aziz dostum* kelimelerini görürsünüz, devamı yoktur, mektubu yazan, ya dalgınlıktan, ya da kâğıttan tasarruf etmek için, aynı kâğıdı kullanmıştır; tıpkı onun gibi. Ben Éliane'ı çok severim, onun için kendisine kızmayıp, o garip, yersiz *Çek Dörtlüsü* kelimelerini dikkate almamakla yetindim; düzenli bir insan olduğum için de, cuma günü saat dokuz buçukta Mme de Montmorency'yi düşünme davetiyesini şöminemin üzerine yerleştirdim. Buffon'un deve için dediği gibi, ben de itaatkâr, dakik ve yumuşak mizacımla tanındığım halde" –aksine, dünyanın geçinilmesi en zor adamı olarak tanındığını bilen M. de Charlus'ün tebessümü, etrafındakilere de yayıldı– "birkaç dakika geciktim (gündüzki kıyafetimi değiştirmeye yetecek kadar), ama dokuz buçuğun zaten on demek olduğunu düşünüp fazla pişmanlık da duymadım. Ve saat tam onu çalarken, sabahlığımı güzelce kuşanmış halde, ayaklarımda kalın terliklerimle şöminenin başına oturup Éliane'ın ricasına uygun şekilde, kendisini düşünmeye koyuldum; hem saat on buçuğa kadar katiyen azalmayan bir yoğunlukla düşündüm. Rica ederim kendisine söyleyin, cüretkârca isteğini harfiyen yerine getirdim. Sevineceğini sanıyorum."

Mme de Mortemart gülmekten katıldı, M. de Charlus de öyle. Mme de Mortemart, kendisine bahşedilebilecek süreyi fazlasıyla aştığını düşünmeden, "Peki yarın kuzenlerimiz La Rochefoucauld'lara gidecek misiniz?" diye sordu. "İşte bu imkânsız! Beni, görüyorum ki sizi de, düşünülmesi ve gerçekleştirilmesi en zor şeye davet etmişler; davetiyeye bakılacak olursa, adı: *Danslı çay*. Ben gençken becerikliliğimle, esnekliğimle ünlüydüm, ama o zaman bile, kendimi rezil etmeden dans ederek çay içemezdim sanıyorum. Pis bir şekilde yiyip içmekten katiyen hoşlanmam. Bu yaşta dans etmem gerekmediğini söyleyeceksiniz. Ama rahatça oturup çay içsem bile –ki adı danslı olan bir çayın kalitesinden ayrıca şüphe ederim– benden daha genç ve belki de benim gençliğimde olduğum kadar becerikli olmayan bazı davetliler, fincanlarındaki çayı frakımın üzerine döker diye korkarım, bu da benim kendi çayımı zevkle içmeme mani olur." M. de Charlus bu sohbetlerinde Mme Verdurin'e hiç değinmeyip akla gelebilecek her konuda konuşmakla da yetinmiyordu (görünüşe bakılırsa, bu konuları uzatıp çeşitlendirmekten hoşlanıyor, yorucu bir sabırla sıralarını bekleyen dostlarını ayakta, "kuyrukta" uzun uzun bekletmekten, her zamanki gibi, zalim bir haz alıyordu). Davetin, sorumluluğu Mme Verdurin'e ait olan kısmını baştan aşağı eleştirmekten de geri kalmıyordu: "Fincan deyince aklıma geldi. Benim delikanlılığımda, Poiré-Blanche'tan meyveli dondurma sipariş ettiğimizde gelen o yayvan kâselere benzeyen tuhaf şeyler neydi öyle? Biraz önce biri 'buzlu kahve' için olduklarını söyledi. Ama buzlu kahvenin ne kahvesini görebildim ben, ne de buzunu. Kullanım amacı yanlış tanımlanmış, pek tuhaf şeylerdi doğrusu!" M. de Charlus bunları söylerken, sanki ev sahiplerinin kendisini işitmesinden, hattâ görmesinden korkuyormuş gibi, beyaz eldivenli ellerini dik olarak ağzının üstünde tutuyor, anlamlı bakışlarını temkinli bir edayla yumuşatıyordu. Ama bütün bunlar pozdu sadece, çünkü birkaç dakika sonra, aynı eleştirileri bizzat Patroniçe'ye de bildirecek, ardından, küstahça emredecekti: "En önemlisi de, buzlu kahve kâseleri kalksın! Evini çirkinleştirmek istediğiniz bir hanım arkadaşınıza verirsiniz onları. Ama sakın salona koymasın; insan şaşırıp yanlış odaya girdiğini zannedebilir, lazımlıktan hiç farkları yok çünkü."

"Sevgili kuzenim," diyen misafir hanım da sesini alçaltıp M. de Charlus'e soran gözlerle baktı, ama o, Mme Verdurin'i değil, baronu gücendirmekten çekiniyordu, "belki de henüz her şeyi tam olarak bilmiyordur... –Öğretiriz. –Ah!" diye güldü davetli. "Sizden âlâ hoca bulamazdı! Çok şanslıymış! Sizin hiçbir falsoya izin vermeyeceğinizden emin olunabilir. –En azından müzikte hiç falso yoktu. –Ah! Olağanüstüydü! Bunlar hayat boyu unutulmayan hazlar. Şu dâhi kemancıdan aklıma geldi," diye devam etti, bütün saflığıyla, M. de Charlus'ün bizatihi kemanla ilgilendiğini zannederek, "geçen gün Fauré'nin bir sonatını harika çalan bir başka kemancıyı dinledim; adı Frank, bilmem tanıyor musunuz... –Evet, feci bir şey," dedi M. de Charlus, kuzininin zevksiz olduğunu ima eden bu itirazın kabalığına hiç aldırmadan. "Kemancılar konusunda, benim kemancımdan şaşmamanızı öneririm." M. de Charlus'le kuzini arasında, tekrar kısık, kollayan bakışlar gidip gelecekti, çünkü Mme de Mortemart, yüzü kızararak, gafını gayretiyle telafi etmeye çalışarak, Morel'i dinletmek amacıyla bir gece daveti düzenlemeyi teklif edecekti M. de Charlus'e. Oysa Mme de Mortemart için bu davetin amacı, iddia edeceği gibi, bir yeteneği açığa çıkarmak değildi; bu, –gerçekten– M. de Charlus'ün amacıydı. Mme de Mortemart meseleyi, özellikle şık bir davet düzenlemek için bir bahane olarak görüyordu sadece ve şimdiden kimleri davet edip kimleri eleyeceğinin hesabını yapmaya başlamıştı. Davetler düzenleyen kişilerin (sosyete gazetelerinin "kaymak tabaka" diye adlandırma cüretini ya da ahmaklığını gösterdiği kişilerin) başlıca kaygısı olan bu ayıklama, bakışları –ve yazıyı– derhal, hem de bir ipnotizmacının telkininden daha keskin bir biçimde değiştirir. Mme de Mortemart, henüz Morel'in ne çalacağını bile düşünmeden önce (bunu ikincil bir konu olarak görüyordu ve haklıydı da, çünkü herkes, M. de Charlus'ten ötürü, müzik devam ederken susma basiretini gösterse bile, buna karşılık müziği dinlemek, kimsenin aklına gelmeyecekti), Mme de Valcourt'un "seçilmişler" arasında olmayacağına karar vermiş ve bu kararla birlikte, başkalarının ne düşüneceğini en kolay umursamayabilecek yüksek sosyete kadınlarını bile alçaltan komplo havasına bürünmüştü. Sesini alçaltarak,

"Kemancı dostunuzu dinletmek üzere bir gece daveti düzenleyebilir miyim acaba?" diyen Mme de Mortemart, sadece M. de Charlus'e hitap ettiği halde (elenmiş olan) Mme de Valcourt'un kendisini işitecek kadar yakında bulunmadığından emin olmak için, büyülenmişçesine o tarafa bir göz atmaktan kendini alamadı. İçinden, "Hayır, söylediklerimi anlamış olamaz," sonucuna varan Mme de Mortemart, kendi bakışıyla rahatlamıştı, oysa aynı bakış, Mme de Valcourt'un üzerinde, hedeflenenden çok farklı bir etki yaptı ve Mme de Valcourt, bu bakışı görünce, "Şuna bak," diye düşündü, "Marie-Thérèse benim çağrılmayacağım bir şey ayarlıyor Palamède'le." M. de Charlus, kuzininin müzik istidadına karşı sergilediği acımasızlığı dilbilgisi konusunda da göstererek, "Himayem altındaki kemancı demek istiyorsunuz herhalde," diye düzeltti. Ardından, gülümseyerek kendini affettirmeye çalışan Mme de Mortemart'ın sessiz dualarını hiç hesaba katmadan devam etti: "Olabilir," dedi, bütün salonda işitilebilecek kadar yüksek sesle, "aslında, büyüleyici şahsiyetleri, bu şekilde, deneyüstü güçlerini ister istemez azaltan ve her halükârda uyarlanması gereken bir çerçeveye taşımak, daima tehlikelidir." Mme de Mortemart, cevap bu şekilde "megafonla" bildirildikten sonra, soruyu alçak sesle, *pianissimo* sormakla boşuna zahmet etmiş olduğunu düşündü. Yanılıyordu. Mme de Valcourt, hiçbir şey anlamadığı için hiçbir şey de işitmedi. Endişesi hafiflemişti, hattâ hızla yok olmak üzereydi; ne var ki, planlarının suya düşmesinden ve Mme de Valcourt'u da çağırmak zorunda kalacağından korkan Mme de Mortemart, "önceden" haber aldığı takdirde dışlayamayacağı kadar samimi olduğu Édith'e bir kez daha, sanki tehditkâr bir tehlikeyi gözden kaybetmek istemezmişçesine baktı ve sonra, bir yükümlülük altına girmek istemeyip, hemen gözlerini indirdi. Davetin ertesi günü, Mme de Valcourt'a bir mektup yazmayı düşünüyordu; ifşa edici bakışları tamamlayan bu mektupların, ustalıklı oldukları zannedilir, oysa aslında hiçbir şeyi atlamayan, imzalı bir itirafa benzerler. Şöyle diyecekti örneğin: *Sevgili Édith, sizi çok özledim; dün gece sizi pek beklemiyordum* ("Davet etmediğine göre, nasıl bekleyebilirdi ki?" diye düşünecekti Édith), *çünkü bu tür toplantılardan pek hoşlanmadığınızı, biraz sıkıl-*

dığınızı biliyorum. Biz gene de sizi ağırlamaktan şeref duyardık (Mme de Mortemart, bir yalanı doğru gibi göstermeye çalıştığı mektupların haricinde, bu "şeref duyma" terimini asla kullanmazdı). *Evimiz sizin de evinizdir, biliyorsunuz. Aslında gelmemekle iyi ettiniz, çünkü bu da iki saat içinde karar verip düzenlenen her davet gibi, tam bir fiyaskoydu*, vs. Ne var ki, Mme de Mortemart'ın ikinci kaçamak bakışı, M. de Charlus'ün karmaşık lisanının gizlediği her şeyi Édith'in anlamasına yol açmıştı. Hattâ bu bakış o kadar güçlüydü ki, Mme de Valcourt'u sersemlettikten sonra, içerdiği aşikâr sır ve gizlilik merakı, genç bir Perulu'ya da yansıdı; Mme de Mortemart, aksine, bu genci, davet etmeyi düşünüyordu. Ama yaratılan gizlilik havasını açıkça görüp kendine yönelik olmadığına dikkat etmeyen şüpheci genci, o anda Mme de Mortemart'a karşı yoğun bir nefret bürüdü ve ona kötü oyunlar oynamaya ant içti; örneğin Mme de Mortemart'ın davet vermediği bir gün, evine elli adet buzlu kahve gönderecek, davetin olacağı gün, gazetelere davetin ertelendiğini bildiren bir ilan verecek ve daha sonraki davetlerle ilgili yalan haberler yayımlatacaktı; davetliler arasında, çeşitli nedenlerle misafir edilmekten, hattâ tanışmaktan kaçınılan kişilerin, herkesçe bilinen isimleri bulunacaktı.

Mme de Mortemart'm Mme de Valcourt konusundaki kaygısı yersizdi. M. de Charlus zaten tasarlanan davetin özünü değiştirme görevini üstlenecek, hem de Mme de Valcourt'un varlığından çok daha köklü değişiklikler yapacaktı. Mme de Mortemart, geçici duyarlılık hali sayesinde anlamını sezdiği, "çerçeve"yle ilgili cümleye cevaben, "Ama sevgili kuzenim," dedi, "size hiç zahmet vermeyeceğiz ki. Ben Gilbert'den rica ederim, her şeyle o ilgilenir. –Hayır, katiyen olmaz, üstelik o davet de edilmeyecek. Her şeyi ben yapacağım. Her şeyden önce,kulakları olup da işitmeyen kişileri elemek gerekir." Onca akrabanın tersine, "Palamède'in de geldiğini" söyleyebileceği bir davet vermek için Morel'in cazibesinden yararlanmayı düşünmüş olan kuzinin zihni, ansızın M. de Charlus'ün itibarından, eğer baron eleme ve davet etme işine karışırsa kimbilir kaç kişiyle arasının bozulacağına çevrildi. Guermantes Prensi'nin davet edilmeyeceği düşüncesi Mme de Mortemart'ı korkutuyordu

(Mme de Valcourt'u çağırmak istememesinin bir sebebi de, prensin onu evine kabul etmemesiydi). Gözlerine endişeli bir ifade yerleşti. "Bu ışık biraz fazla çiğ, rahatsız mı oluyorsunuz?" diye sordu M. de Charlus; görünürdeki ciddiyetinin altında yatan alay fark edilmedi. "Hayır ışık hiç rahatsız etmiyor; Gilberte bir davet verip onu çağırmadığımı öğrenirse zor durumda kalacağımı düşünüyordum, kendi açımdan değil elbette, ailem açısından; Gilbert her zaman, üç dört kafadar bir araya gelecek olsalar... –Zaten mesele de bu, o üç dört kafadarı elemek gerek; onlar kafa kafaya vermekten başka şey yapamazlar nasılsa; zannederim etraftaki konuşmalar ve gürültü yüzünden tam anlayamadınız: Mesele bir gece daveti aracılığıyla birilerine nezaket göstermek değil, gerçek bir kutlamaya özgü usullere başvurmak." Ardından, M. de Charlus, sıradaki davetlinin fazla beklediğini düşündüğünden değil de, Morel'den çok kendi davetli listesiyle ilgilenen birine aşırı lütufta bulunmanın yakışık almayacağına hükmettiğinden, tıpkı yeterli süreyi harcadığına hükmedip vizitesini noktalayan bir hekim gibi, kuzinine çekilmesi gerektiğini bildirdi, ama bunu kendisiyle vedalaşarak değil, hemen arkasından gelen davetliye dönerek yaptı. "İyi akşamlar Madame de Montesquiou; harikaydı, değil mi? Hélène'i göremedim; kendisine söyleyin, en soylu kişilerin, örneğin Hélène'in çekimserlik kuralı bile, bu geceki gibi göz kamaştırıcı bir olay söz konusuysa, istisnalara yer vermelidir. Ortalıkta nadiren görünmek iyidir, ama özünde olumsuz olan nadir görünme yerine, değerli olana öncelik tanımak, daha da iyidir. Kız kardeşinizin, kendisine layık olmayan şeylerin cereyan ettiği yerlerdeki sistematik *yokluğunu* ben herkesten çok takdir ederim, ama aksine, bu geceki gibi istisnai bir gösteride, onun varlığı bir öncelik taşır ve zaten nüfuzlu olan kız kardeşinizin itibarına itibar katardı." M. de Charlus ardından bir üçüncü hanıma geçti.

Onun türünden erkeklere karşı son derece acımasız olan ve bir zamanlar barona gayet katı davranan M. d'Argencourt'un, şimdi M. de Charlus'ün karşısındaki nezaketini ve dalkavukluğunu, Charlie'yle tanışıp onu evine çağırdığını görmek, beni çok şaşırttı. M. d'Argencourt şimdi etrafı Charlus benzerleriyle

çevrilmiş halde yaşıyordu. Kendisi de bir Charlus benzeri olmamıştı elbette. Ama bir süre önce, taparcasına sevdiği genç bir yüksek sosyete kadını uğruna karısını terk etmişti neredeyse. M. d'Argencourt, zeki bir kadın olan sevgilisinin zeki insanlara merakını mecburen paylaşıyor ve sevgilisi de, M. de Charlus'ü evinde ağırlamayı çok istiyordu. Ama bundan da önemlisi, son derece kıskanç ve biraz da iktidarsız olan M. d'Argencourt, tavlamış olduğu genç kadını pek tatmin edemediğini seziyor ve genç kadını hem elinde tutmak, hem de eğlendirmek istiyordu; bunu tehlikeye atılmadan yapmanın tek yolu da, sevgilisinin etrafını zararsız erkeklerle kuşatıp onlara haremağası işlevini yüklemekti. Bu şahıslar ise, M. d'Argencourt'un çok kibarlaştığını düşünüyorlar, zannettiklerinden çok daha zeki olduğunu belirtiyorlardı; M. d'Argencourt'la metresi bu durumdan çok hoşnuttular.

M. de Charlus'ün misafirleri davetten oldukça erken ayrıldılar. Birçoğu, "Aslında şapele geçmek istemiyorum," diyordu (baronun, yanında Charlie'yle birlikte tebrikleri kabul ettiği küçük salonu kastederek), "ama konserin sonuna kadar kaldığımı bilsin diye Palamède'e görünmem lazım." Hiçbiri Mme Verdurin'le ilgilenmiyordu. Birçoğu Mme Verdurin'i tanımazlıktan gelip sözümona yanlışlıkla, Mme Cottard'a iyi geceler diledi; bana doktorun karısını gösterip, "Mme Verdurin bu, değil mi?" diyorlardı. Mme d'Arpajon, ev sahibesinin işitebileceği bir mesafede bana şu soruyu yöneltti: "Hayatta M. Verdurin diye biri hiç oldu mu kuzum?" Hâlâ oyalanan düşesler, bildikleri yerlerden çok farklı zannettikleri bu mekânda karşılaşmayı bekledikleri tuhaflıkların hiçbirini bulamadıkları için, Elstir tablolarının karşısında kahkahalara boğulmakla yetiniyorlardı mecburen; kendi alışkanlıklarına zannettiklerinden daha uygun olan diğer her şeyle ilgili olarak, M. de Charlus'ü takdir ediyorlar, "Palamède her şeyi düzenlemeyi ne kadar iyi biliyor!" diyorlardı. "Palamède bir garajda veya tuvalette görkemli bir oyun da sahnelese, büyüleyici bir şey olur." En asil hanımlar, M. de Charlus'ü davetin başarısından ötürü en fazla hararetle tebrik edenlerdi; bunların bazıları, davetin gizli nedeninden de haberdardı, ama bundan rahatsız olmuyorlardı; bu çevrenin insanları,

–belki ailelerinin tamamen bilinçli, benzer bir tutum sergilediği kimi tarihî dönemleri hatırlayarak– ahlakçılığı küçümseme konusunda neredeyse teşrifatı gözetme konusunda olduğu kadar ileriye giderlerdi. Bu hanımların birçoğu, Vinteuil'ün yedilisini bir gece davetinde seslendirsin diye Charlie'yle hemen oracıkta anlaştılar, ama Mme Verdurin'i de davet etmek hiçbirinin aklına bile gelmedi. Mme Verdurin öfkesinin doruğundayken, adeta bulutların üstünde yüzdüğünden bunu fark edemeyen M. de Charlus, incelik gösterip mutluluğunu Patroniçe'yle paylaşmak istedi. Ve sanat davetleri uzmanı baron, belki bir gurur taşkınlığından ziyade edebiyat düşkünlüğüne teslim olarak, Mme Verdurin'e, "Ee, memnun musunuz bakalım?" dedi. "Fazlasıyla memnun olmalısınız bence; gördüğünüz gibi, ben bir davetle ilgilendim mi, yarı yarıya bir başarıyla sonuçlanmaz. Gösterinin önemini, sizin için yerinden oynattığım ağırlığı, hacmi tam olarak takdir etmenize yetecek kadar arma bilginiz olup olmadığını bilmiyorum. Napoli Kraliçesi'ni ve Bavyera Kralı'nın kardeşini misafir ettiniz; bu üçü, krala bağlı senyörlerin en eskilerdir. Vinteuil'ün Hz. Muhammed olduğunu varsayarsak, onun uğruna en sabit dağları yerinden oynattığımızı söyleyebiliriz. Düşünsenize, Napoli Kraliçesi, davetinize katılmak için Neuilly'den geldi; bu onun için, İki-Sicilya'dan ayrılmaktan daha zor bir şeydir," diye ekledi baron, kraliçeye olan hayranlığına rağmen fesatlık etmek isteyerek. "Tarihî bir olay bu. Düşünsenize. Gaeta zapt edildiğinden beri hiç dışarıya çıkmamış olabilir. Gaeta'nın ele geçirilişiyle Verdurin davetinin kitaplara en yüce tarihler olarak geçmesi mümkündür. Kraliçenin Vinteuil'ü daha iyi alkışlayabilmek için bir kenara bıraktığı yelpaze, Wagner ıslıklanıyor diye Mme de Metternich'in kırdığı yelpazeden daha ünlü olmaya layık. –Yelpazesini de burada unuttu," dedi Mme Verdurin, kraliçenin kendisine gösterdiği yakınlığın hatırasıyla bir an yatışarak; bir koltuğun üzerindeki yelpazeyi gösterdi M. de Charlus'e. "Ah! Ne kadar dokunaklı!" diye haykırdı M. de Charlus, kutsal yadigâra hayranlıkla yaklaşarak. "Çirkinliği de dokunaklılığını iyice artırıyor; şu küçük menekşe inanılır gibi değil!" M. de Charlus birbiri ardına duygu ve alay dalgalarıyla sarsılıyordu. "Aman Tanrım, bu tür şeylerden benim

kadar etkilenir misiniz bilmem. Swann bunu görseydi kıvranırdı. Fiyatı ne kadar yüksek olursa olsun, kraliçenin müzayedesinde bu yelpazeyi satın alacağımdan eminim. Satılacağı kesin nasıl olsa, kraliçe meteliğe kurşun atıyor çünkü," diye ekledi baron; en samimi saygıya bile, daima acımasız bir dedikodu karıştırırdı; bu iki mizaç baronun şahsında birleşmişti.

Hattâ aynı olay, kâh ilk mizacın, kâh ikincisinin etkisinde kalabilirdi. Çünkü zengin, refah içinde yaşayan bir adam sıfatıyla kraliçenin yoksulluğunu alaya alan M. de Charlus, sık sık bu yoksulluğu yüceltir, İki-Sicilya Kraliçesi Prenses Murat'dan bahsedilirken, "Kimden söz ettiğinizi bilmiyorum," derdi. "Napoli Kraliçesi tektir, o da harikulade bir insandır ve arabası yoktur. Ama o bir dolmuşun içindeyken bile en şatafatlı arabaları gölgede bırakır, onun geçişini görünce, insanın tozların içinde diz çökesi gelir."

"Bu yelpazeyi daha sonra bir müzeye devredeceğim. Bu arada onu kraliçeye göndermeniz gerekir, aldırmak için bir de fayton parası vermesin. Böyle bir nesnenin tarihî değerini düşünürsek, en akıllıca davranış, bu yelpazeyi çalmak olurdu. Ama kraliçe açısından tatsız olur – çünkü muhtemelen başka yelpazesi yoktur!" dedi baron ve bir kahkaha patlattı. "Her neyse, gördüğünüz gibi, kraliçe benim hatırım için davete geldi. Üstelik başardığım tek mucize de bu değildi. Benim buraya getirttiğim insanları yerinden kımıldatabilecek bir kişi daha yoktur sanıyorum. Ayrıca herkesin de hakkını vermek lazım, Charlie de, öteki müzisyenler de ilahlar gibi çaldılar. Ve sevgili Patroniçe," diye tenezzül edip ekledi baron, "sizin de bu davette bir rolünüz oldu. Sizin isminiz de eksik olmayacak. Jeanne d'Arc yola çıkarken ona zırhlarını giydiren silahtarın adı tarihe geçmiştir; sonuç olarak, siz de bir köprü görevi yaptınız, Vinteuil'ün müziğiyle dâhi yorumcusu arasındaki kaynaşmaya imkân sağladınız, önemli bir şahsiyetin (kendim söz konusu olmasam, Tanrı armağanı bir şahsiyet derdim) olanca ağırlığından yorumcuyu yararlandıracak olayların gelişiminin müthiş önemini kavradınız, akıllı davranıp, davetin itibarını garanti altına almam ve Morel'in kemanını, en çok sözü geçen kişilerin beğenisine sunmam için bana başvurdunuz; yo hayır, bu az

şey değil. Böylesine kusursuz bir icraatta hiçbir şey önemsiz değildir. Her şeyin bir katkısı vardır. Duras harikaydı. Kısacası her şey mükemmeldi; işte bu yüzdendir ki," dedi, karşısındakini azarlamaktan hoşlanan baron, "benim size getirdiğim seçkin kişilerin yanında, bir sayıdaki virgül rolünü oynayıp diğerlerini basit kesirlere dönüştürecek olan o bölücü şahısları çağırmanıza itiraz ettim. Benim bu konulardaki sezgim çok isabetlidir. Anlıyorsunuz, değil mi, Vinteuil'e, dâhi yorumcusuna, size ve –söylemekte sakınca görmüyorum– bana yakışır bir davet veriyorsak, gaf yapmaktan kaçınmamız gerekir. Molé'yi davet etseydiniz, her şey berbat olacaktı, bir iksiri tamamen etkisiz hale getiren, sıfırlayan, aykırı bir damla işlevi görecekti. Elektrik kesilecek, pötifurlar vaktinde gelmeyecek, portakal şerbeti yüzünden herkes ishal olacaktı. Molé, bulunmaması gereken kişiydi. Sırf adı bile, bir peri masalındaki gibi, bakır nefeslilerden hiç ses çıkmamasına sebep olacak, flüt ve obuanın aniden sesi kesilecekti. Hattâ Morel de, birkaç ses çıkarmayı başarsa bile, tempoyu kaçıracaktı, Vinteuil'ün yedilisi yerine, adeta Beckmesser'in Vinteuil taklidini dinleyecektik ve bu da yuhalamalar arasında bitecekti. Ben insanların çok büyük bir etkisi olduğuna inanırım; bu gece de, bir çiçek gibi alabildiğine açılan o *largo*'yu, *allegro* olmakla kalmayıp eşsiz bir neşe saçan, müthiş bir doyuma ulaşan finali dinlerken, Molé'nin yokluğunun müzisyenlere ilham verdiğini, hattâ enstrümanları bile mutlulukla doldurduğunu, ferahlattığını pekâlâ hissettim. Zaten insan bütün hükümdarları ağırladığı bir davete kapıcısını çağırmaz." M. de Charlus, kontesten sadece Molé diye bahsetmekle, (Duras Düşesi'nden de, sevgiyle Duras diye söz ediyordu), kontese hakkını vermiş oluyordu. Çünkü bu kadınların hepsi yüksek sosyete oyuncularıydılar ve doğruyu söylemek gerekirse, sırf bu açıdan bakıldığında bile, olağanüstü zeki bir kadın olarak tanınan Kontes Molé, şöhretini hak etmiyordu; bu durum, belirli dönemlerde dâhi konumuna gelen vasat oyuncuları ya da romancıları getiriyordu akla; bu sanatçılar, ya çağdaşları arasında gerçek yeteneğin ne olduğunu gösterebilecek üstün bir sanatçı bulunmadığından, yani diğer sanatçıların vasatlığından ötürü dâhi konumuna gelirler, ya

da, olağanüstü bir şahsiyet mevcut olsa bile, onu anlaması mümkün olmayan izleyicilerin vasatlığından. Mme Molé örneğinde, birinci açıklamayla yetinmek, gerçeği tam olarak ifade etmese de daha doğru olacaktır. Yüksek sosyete, hiçliğin âlemi olduğu için, çeşitli sosyete kadınlarının meziyetleri arasında pek küçük farklar bulunur ve farkları ancak M. de Charlus'ün hıncı veya hayalgücü böylesine çılgınca arttırabilir. Hiç şüphesiz, M. de Charlus'ün bu şekilde konuşmasının, sanata ve yüksek sosyeteye dair konuların yapmacıkla karışımı olan bir ifade tarzı kullanmasının sebebi, baronun yaşlı kadınlara has öfkesinin ve yüksek sosyete kültürünün, sahip olduğu gerçek belagate, sadece sıradan konular sunmasıydı. Yeryüzünde, algımızın tekdüzeleştirdiği bütün memleketler arasında, farklılıklar âlemi mevcut olmadığından, yüksek sosyetede bulunması zaten mümkün değildir. Ayrıca herhangi bir yerde mevcut mudur? Vinteuil'ün yedilisi sanki bana farklılıklar âleminin mevcut olduğunu söylemişti. Ama nerede?

M. de Charlus insanlar arasında laf taşımaktan, ara bozmaktan, bölüp yönetmekten de hoşlandığı için, ekledi: "Mme Molé'yi davet etmemekle, 'Şu Mme Verdurin'in beni niçin davet ettiğini anlamadım. Bu insanlar kimdir, nedir bilmem, tanımıyorum kendilerini,' deme imkânını da elinden almış oldunuz. Geçen yıl, yakınlaşma çabalarınızla kendisini bıktırdığınızı söylemişti zaten. Sersemin tekidir, onu bir daha davet etmeyin. Aslında o kadar olağanüstü biri de değildir. Ben sizin evinize geldiğime göre, o da mesele yapmadan gelebilirdi pekâlâ. Sonuç olarak," diye bağladı sözünü baron, "sanırım bana teşekkür edebilirsiniz, çünkü her şey mükemmeldi. Guermantes Düşesi gelmedi, ama kimbilir, belki de böylesi daha iyi oldu. Ona kızmayacağız ve bir dahaki sefere, yine de onu düşüneceğiz; zaten onu hatırlamamak elde mi, gözleri bile insana, 'beni unutmayın' der, çünkü o gözler birer unutmabenidir." (Bense kendi kendime, Guermantes zekâsı –şuraya gidip buraya gitmeme kararı–, düşesin Palamède korkusuna bile baskın çıktığına göre, ne kadar güçlüymüş diye düşünüyordum.) "Böylesine eksiksiz bir başarı karşısında, insan Bernardin de Saint-Pierre gibi, her yerde Tanrı'nın iradesini görme eğiliminde oluyor.

Duras Düşesi hayran olmuş. Hattâ size söylememi de tembih etti," diye üstüne basa basa belirtti M. de Charlus; Mme Verdurin'in bunu yeterli bir şeref sayması gerekiyordu sanki. Baron, yeterli ve hattâ neredeyse inanılmaz bir şeref sayıyor olsa gerekti ki, sözlerine inanılması için, "Kesinlikle öyle," diye ekleme ihtiyacı hissetti; Jüpiter'in mahvetmek istediği kişiler gibi bir çılgınlığa kapılmıştı. "Düşes aynı programı kendi evinde tekrarlaması için Morel'le anlaştı, hattâ ben M. Verdurin için de bir davetiye istemeyi düşünüyorum." Sadece kocaya gösterilen bu nezaket, M. de Charlus aklından bile geçirmediği halde, Mme Verdurin'in nazarında en ağır hakaretti; küçük kabilede yürürlükte olan, Moskova kararnamesine[1] benzer bir kural uyarınca, Morel'in başka bir yerde, Patroniçe'nin özel izni olmadan çalmasını yasaklama hakkını kendisinde bulan Mme Verdurin, kemancının Mme de Duras'ın davetine katılmasını yasaklamaya kesin kararlıydı.

M. de Charlus'ün sırf bu dilbazlığı bile, küçük kabilede gruplaşmalardan hoşlanmayan Mme Verdurin'i kızdırmaya yetiyordu. Ta La Raspelière'den başlayarak kimbilir kaç kere, baronun sürekli Charlie'yle konuştuğunu, küçük kabilenin korosunda yerini almakla yetinmediğini görüp baronu işaret etmiş ve haykırmıştı: "Nasıl da kafa ütülüyor! Tam bir ütü bu adam!" Ama bu sefer durum çok daha kötüydü. Kendi sözleriyle adeta sarhoş olan M. de Charlus, Mme Verdurin'in oynadığı rolü kabul edip sınırlarını daraltmakla, Patroniçe'nin, aslında kıskançlığın özel, sosyal bir tezahürü olan nefret duygusunu körüklediğini fark etmiyordu. Mme Verdurin, küçük kabiledeki müdavimleri, müritleri gerçekten sever, onların sadece ve sadece Patroniçe'lerine ait olmalarını isterdi. Tıpkı aldatılmaya razı olan, ama kendi çatıları altında, hattâ gözleri önünde aldatılmayı, yani aldatılmamayı şart koşan kıskanç âşıklar gibi, mecburen bir fedakârlık yapıp erkeklerin bir metres, bir âşık tutmasına razı olur, ama ilişkinin Verdurin'lerin evi dışında sosyal bir sonucu olmamasını, Çarşamba toplantılarında başlayıp orada devam etmesini şart koşardı. Bir zamanlar, Odette'in, Swann'ın yanındaki bütün kaçamak kahkahaları Mme Verdurin'in içini kemir-

1 Napoléon tarafından 1812'de imzalanan, Comédie-Française tiyatrosu tüzüğü.

mişti; bir süredir aynı rahatsızlığı Morel'le baron arasındaki gizli, baş başa konuşmalar yüzünden yaşıyordu; bir tek tesellisi vardı, o da, başkalarının mutluluğunu bozmaktı. Baronun mutluluğuna da uzun müddet katlanması imkânsızdı. İşte şimdi de münasebetsiz baron, Patroniçe'nin, kendi küçük kabilesi içindeki yerini sınırlamaya kalkışarak felaketi hızlandırmaktaydı. Mme Verdurin, Morel'i, yanında kendisi olmadan, baronun himayesi altında yüksek sosyeteyle düşüp kalkarken görür gibiydi şimdiden. Bir tek çözüm yolu vardı, o da Morel'i, kendisi, yani Mme Verdurin'le baron arasında bir tercih yapmaya zorlamaktı; Patroniçe, çeşitli kişilerden aldığı ısmarlama raporlar ve uydurduğu yalanlar sayesinde, Morel'in zaten inanmaya hazır olduğu ve sonra da, Patroniçe'nin kurduğu tuzaklara düşen saf kişiler sayesinde açıkça göreceği şeyleri bu raporlar ve yalanlarla destekleyerek, genç kemancıya olağanüstü ilerigörüşlülüğünü kanıtlamıştı; işte Morel'in üzerindeki bu nüfuzundan yararlanıp, genç kemancının baronu değil, kendisini tercih etmesini sağlayabileceğini düşünüyordu. Evine gelen ve ev sahibesine kendilerini takdim bile etmemiş olan yüksek sosyete kadınlarına gelince, Mme Verdurin onların tereddüdünü, ya da fütursuzluğunu anladığı anda, "Ya!" demişti kendi kendine. "Şimdi anlıyorum, bunlar bize uygun olmayan yaşlı yosmalar, bu salona bir daha adım atmayacaklar." Çünkü Mme Verdurin, kendisine beklediği kadar nazik davranılmadığını itiraf edeceğine, ölmeyi tercih ederdi.

M. de Charlus ansızın Mme Verdurin'i bırakıp, "Ah! Sevgili general," diye haykırdı, çünkü General Deltour'u görmüştü; Cumhurbaşkanlığı müsteşarı olan general, Charlie'ye Légion d'honneur nişanı verilmesinde çok önemli bir rol oynayabilirdi ve Cottard'a bir şey danışmış, hızla ortadan kaybolmak üzereydi. "İyi akşamlar, aziz dostum. Demek benimle vedalaşmadan kirişi kırıyorsunuz, öyle mi?" dedi baron, ama içtenlikle ve gururla gülümsemekteydi, çünkü kendisiyle fazladan bir iki dakika konuşmanın insanları daima memnun ettiğini biliyordu. İçinde bulunduğu taşkınlık halinde, aşırı tiz bir tonda bütün soruları kendi sorup kendi cevapladığı için de, devam etti: "Ee, memnun kaldınız mı bakalım? Çok güzeldi, değil mi? Bilhassa

andante, değil mi? Bunun kadar dokunaklı bir şey bugüne kadar bestelenmemişti. Gözleri yaşarmadan dinleyebilene aşkolsun! Gelmiş olmanız büyük incelik. Biliyor musunuz, bu sabah Froberville'den şahane bir telgraf aldım: Mühürdarlık açısından, deyim yerindeyse, pürüzler giderilmiş." M. de Charlus'ün sesi yükselmeye devam ediyordu; bir avukatın tumturaklı savunması, normal konuşmasından ne kadar farklıysa, bu tiz ses de, baronun her zamanki sesinden o kadar farklıydı; aşırı heyecan ve sinirsel coşkunun yol açtığı bu ses yükselmesi Mme de Guermantes'ın, verdiği akşam yemeği davetlerinde, hem sesini, hem de bakışlarını şaşılacak ölçüde keskinleştirmesine benzetilebilirdi. "Size yarın sabah emirerimle bir mektup gönderip hayranlığımı belirtmeyi düşünüyordum; bu arada yüz yüze de konuşmak istedim, ama etrafınız o kadar kalabalıktı ki! Froberville'in desteğini küçümseyecek değiliz, ama ben kendi adıma, bakandan söz aldım," dedi general. "Ya! Mükemmel! Zaten buna fazlasıyla layık bir yetenek olduğunu kendiniz de gördünüz. Hoyos hayran olmuş, eşini göremedim, beğenmiş mi? Zaten beğenmemek mümkün mü? Kulakları olup da işitemeyenler hariç, onların da konuşacak dilleri olduğu sürece önemli değil."

Baronun generalle konuşmak üzere uzaklaşmasını fırsat bilen Mme Verdurin, Brichot'ya gelmesi için işaret etti. Mme Verdurin'in kendisine ne söyleyeceğini bilmeyen Brichot, Patroniçe'yi eğlendirmek istedi ve beni ne kadar üzdüğünü hiç fark etmeden, "Baron, Mlle Vinteuil'le kız arkadaşının gelmemelerine çok sevindi," dedi. "Baronu dehşete düşürüyorlar. İki hanımın korkunç derecede ahlaksız olduğunu söylüyor. Baronun ahlak konusunda ne kadar katı ve tutucu olduğunu hayal bile edemezsiniz." Mme Verdurin, Brichot'nun beklentisinin aksine, neşelenmedi. "Baron iğrenç bir adam," diye cevap verdi. "Kendisine birlikte bir sigara içmeyi teklif edin ki, kocam da Charlus fark etmeden cânânını bir kenara çekip ona nasıl bir uçurumdan aşağı yuvarlanmakta olduğunu anlatısın." Brichot tereddüt eder gibiydi. Mme Verdurin, Brichot'nun son tereddütlerini de gidermek için devam etti: "Size şunu söyleyeyim: Bu adam evimdeyken benim içim rahat değil. Birtakım pis işlere bulaştığını biliyorum, polisin gözü de üstünde." Kötü niyet

kendisine ilham verdiğinde bir doğaçlama yeteneği sergileyen Mme Verdurin, daha da ileri gitti: "Hapse girmişliği de varmış. Evet, evet, çok güvenilir kaynaklardan duydum. Ayrıca onunla aynı sokakta oturan birinden biliyorum, evine getirdiği haydutların haddi hesabı yokmuş." Baronun evine sık sık giden Brichot itiraz etmeye yeltenince Mme Verdurin iyice coşarak haykırdı: "Canım, ben size teminat veriyorum! Ne dediğimi biliyorum ben." Mme Verdurin, genellikle bu ifadeyi, rastgele ortaya atıverdiği bir iddiayı desteklemek için kullanırdı. "Günün birinde bir cinayete kurban gidecek; bütün benzerleri gibi aslında. Belki de o günü bile göremeyecek, çünkü evime gönderme cüretini gösterdiği, o Jupien denen adamın pençesinde; adam eski bir kürek mahkûmu, evet, biliyorum, kesinlikle eminim. Charlus'ü korkunç birtakım mektuplar sayesinde kıskıvrak bağlamış. Mektupları görmüş olan birinden duydum, 'Görseniz, fenalık geçirirsiniz,' dedi bana. İşte bu sayede, Jupien barona zorla her istediğini yaptırıyor, istediği kadar da para koparıyor. Ben Charlus gibi korku içinde yaşayacağıma, ölmeyi bin kat tercih ederdim. Ne olursa olsun, Morel'in ailesi barondan şikâyetçi olmaya karar verirse, benim işbirlikçilikle suçlanmaya niyetim yok. Morel böyle devam ederse, sorumluluğu da kendisine aittir, ama ben görevimi yapmış olurum. Ne yapalım? Hayat her zaman toz pembe değil." Kocasının genç kemancıyla yapacağı konuşmanın bekleyişiyle şimdiden keyiflenmiş ve coşmuş olan Mme Verdurin bana döndü: "Benim cesur bir dost olup olmadığımı, dostları kurtarmak uğruna kendimi feda etmeyi bilip bilmediğimi Brichot'ya sorun isterseniz." (Mme Verdurin, Brichot'nun, önce çamaşırcı sevgilisiyle, sonra da Mme de Cambremer'le arasını tam zamanında bozmuş olmasına atıfta bulunuyordu; bu bozuşmaların ardından Brichot neredeyse tamamen körleşmiş ve söylenenlere bakılırsa, morfinman olmuştu.) Profesör, safça duygulanarak, "Eşi bulunmaz, basiretli ve yiğit bir dosttur," diye cevap verdi. Mme Verdurin uzaklaştıktan sonra, Brichot, "Mme Verdurin benim büyük bir aptallık yapmama mani olmuştu," dedi bana. "Hiç tereddütsüz, en sert önlemleri alır. Dostumuz Cottard'ın deyimiyle, müdahalecidir. Bununla birlikte, şunu da itiraf edeyim

ki, zavallı baronun yiyeceği darbeden haberi olmadığını düşündükçe kahroluyorum. Baron bu delikanlıya vurgun. Mme Verdurin başarılı olursa baron çok bedbaht olacak. Aslında başarılı olmayabilir de. Ben bu girişimin, baronla Morel'in arasına nifak tohumları serpmesinden ve nihayet, ikisinin ayrılmasıyla değil, Mme Verdurin'le bozuşmalarıyla sonuçlanmasından korkuyorum." Çeşitli müritlerle ilgili olarak, Mme Verdurin'in başına sık sık gelmiş bir durumdu bu. Ama Mme Verdurin'de, müritlerin dostluğunu koruma ihtiyacının, bir başka ihtiyaç karşısında sürekli gerilemekte olduğu açıkça görülüyordu; bu da, müritlerin birbirleriyle dostluklarının, asla Patroniçe'yle dostluklarına ket vurmaması ihtiyacıydı. Eşcinsellik, dogmaya ilişmediği sürece, Mme Verdurin'i rahatsız etmezdi, ama Kilise gibi Patroniçe de, dogma konusunda bir taviz vermektense, her türlü fedakârlığı yapmayı tercih ederdi. Acaba Mme Verdurin gündüz Albertine'in Verdurin'lere gitmesini engellediğimi öğrendi de onun için mi bana karşı öfkeli diye korkmaya başladım; kocasının Charlus'le Morel'i ayırmak için girişeceği çabanın aynısını, Mme Verdurin Albertine'le beni ayırmak için harcayabilir, hattâ böyle bir gayrete girişmiş bile olabilir diye düşünüyordum. "Hadi, tam sırasıdır, Charlus'ün yanına gidin, onu oyalamak için bir bahane uydurun," dedi Mme Verdurin; "ben size haber gönderinceye kadar da oyalamaya çalışın. Ah! Ne gece ama!" diye ekledi Mme Verdurin ve böylece öfkesinin gerçek nedenini açıklamış oldu. "Bu şaheserleri bunca sersemin karşısında çaldırdık! Napoli Kraliçesi'ni kastetmiyorum, o zeki bir kadın, tatlı bir kadın." (Tercümesi: Bana çok nazik davrandı.) "Ama ötekiler! Ah! İnsanı çileden çıkarırlar. Ne yapayım, artık yirmi yaşında değilim ki. Gençliğimde insanın sıkıntıya katlanmayı öğrenmesi gerektiğini söylerlerdi, ben de zorladım kendimi; ama artık yeter! Yo, hayır, elimde değil, canımın istediğini yapacak yaştayım, hayat çok kısa; can sıkıntısı, ahmaklarla görüşmek, onları zeki buluyormuş gibi rol yapmak, yo, hayır, tahammülüm yok bunlara! Hadi bakalım Brichot, kaybedecek vaktimiz yok. –Gidiyorum hanımefendi, gidiyorum," dedi Brichot sonunda, General Deltour baronun yanından ayrılırken. Ama profesör gitmeden önce beni bir kenara

çekti. "Ahlaki görev," dedi, "törebilimin bize öğrettiği kadar açıkça zorlayıcı değildir. Teozofi yanlısı kafelerin ve Kantçı restoranların bu konuda kesin bir tavrı olsa da, aslında İyiliğin niteliği konusunda acınacak bir cehalet içindeyiz. Övünmek için söylemiyorum, adı geçen Immanuel Kant'ın felsefesini bütün masumiyetimle öğrencilerime yorumlamış olduğum halde, ben bile *Pratik Aklın Eleştirisi*'nde, karşıma konan yüksek sosyete vicdan muhasebesine ilişkin kesin bir bilgi bulamıyorum; Protestanlığın büyük papaz eskisi, bu eserinde, her derde deva Pomeranya mistisizmini, tarihöncesi duygusallığında bir saray Almanya'sı adına, Germen usulü ülküselleştirmiştir. Yani aslında *Şölen*'dir. Ama bu sefer Königsberg'de, oranın usulünce verilen, sindirilmesi zor, temizlenmiş, lahana turşulu ve jigolosuz bir şölendir. Bir yandan, değerli ev sahibemizin benden rica ettiği, geleneksel ahlaka dogmatik biçimde uygun olan bu ufacık yardımı geri çeviremeyeceğim açık. Her şeyden önce kaçınılması gereken, kelimelerin tuzağına düşmemektir, çünkü insanı bu kadar aptalca konuşturan başka bir şey yoktur. Ama şunu da çekinmeden itiraf edelim, aile kadınlarının, annelerin oy hakkı olsaydı, baronun erdem hocalığı fena halde veto edilirdi. Ne yazık ki baron, eğitimci olarak yeteneğini, bir düzenbazın mizacıyla yönlendiriyor; dikkatinizi çekerim, baronu kötülemiyorum; fırında pişmiş bir eti herkesten güzel kesen bu tatlı adam, toplumun aforoz ettiği bir kişinin dehasıyla birlikte, içinde bir iyilik pınarı barındırıyor. Bazen, olağanüstü yetenekli bir palyaço kadar eğlendirir insanı; oysa ben bir meslektaşımla, dikkatinizi çekerim, bir profesörle, sıkıntıdan patlıyorum, Ksenophon olsa, bu iş için saatte yüz drahmi alırmış gibi derdi. Yalnız, korkarım, baronun Morel için harcadığı para, ahlaki açıdan sağlıklı olamayacak kadar fazla; genç tövbekâr, hocasının nefis köreltme konusunda yaptırdığı özel temrinlere ne derece itaat eder veya başkaldırır, bilemeyiz, ama şunu kesinlikle tahmin etmek için de âlim olmak gerekmiyor: Bize adeta Petronius'tan ve sonra da Saint-Simon'dan geçerek gelen bu Gül-Haç Biraderi'ne şeytan ayinleri düzenleme iznini gözlerimiz kapalı verirsek, aşırı hoşgörü göstermek yanılgısına düşeriz. Buna rağmen, çok haklı olarak kaygılanan Mme Verdurin, günahkâ-

rın iyiliği için sersem delikanlıyla açık açık, sözü dolandırmadan konuştuğu, baronun sevdiği her şeyi elinden aldığı, belki de ona öldürücü bir darbe indirdiği sırada, ben hiç aldırmadan baronu oyalarım da diyemiyorum; sanki baronu pusuya düşürüyormuş gibi geliyor bana, bir tür alçaklıkmış gibi, irkiliyorum." Brichot bunları söyledikten sonra, o alçaklığı göstermekte tereddüt etmedi; beni de kolumdan tutup yanında götürerek, "Haydi sayın baron," dedi M. de Charlus'e, "gelin bir sigara içelim birlikte, bu delikanlı henüz konağın bütün harikalarını görmemiş." Ben eve dönmek zorunda olduğumu söyleyip izin istedim. "Biraz bekleyin," dedi Brichot; "beni evime bırakacaktınız, sözünüzü unutmadım. Gümüş sofra takımlarını çıkarttırmamı istemez misiniz sahi? Hiç zahmet olmaz," dedi M. de Charlus bana. "Unutmayın, söz verdiniz, nişan konusunda Morel'e tek kelime etmeyeceksiniz. Ona birazdan, kalabalık azıcık dağıldıktan sonra sürpriz yapmak istiyorum. Gerçi o, nişanın bir sanatçı için önemli olmadığını söylüyor, ama amcası istiyormuş." (Ben bu sözün üzerine kızardım, çünkü Verdurin'ler, büyükbabam yüzünden, Morel'in amcasının kim olduğunu öğrenmişlerdi.) "Ne diyorsunuz, en güzel takımları çıkarttırmamı istemez misiniz?" diye sordu M. de Charlus. "Ama siz onları biliyorsunuz, La Raspelière'de onlarca kere gördünüz." Benim için, istediği kadar zengin olsun, bir burjuva sofra takımının sıradan gümüşlerini değil, Mme du Barry'nin gümüşlerinin, sadece güzel bir gravürde bile olsa, bir örneğini görmenin ilginç olabileceğini ona söylemeye cesaret edemedim. Kafam fazlasıyla meşguldü ve –Mlle Vinteuil'ün gelişiyle ilgili ifşaat beni böylesine kaygılandırmış olmasaydı bile– zaten sosyete toplantılarında daima aşırı dalgın ve huzursuz olduğumdan, dikkatimi güzel nesneler üzerinde yoğunlaştıramazdım. Dikkatimi ancak hayalgücüme hitap eden bir gerçekliğin çağrısı sabitleyebilirdi; o akşam, mesela öğleden sonra düşünüp durduğum Venedik'in bir görüntüsü, bu tür bir çağrı olabilirdi; birçok görüntüde mevcut, görüntülerin kendilerinden daha gerçek, genel bir unsur da aynı işlevi görebilir ve her zaman olduğu gibi, içimde yer alan, genellikle uyuşuk durumdaki zekâyı uyandırabilirdi; bu zekânın bilincimin yüzeyine çık-

ması bana daima büyük bir mutluluk verirdi. Brichot ve M. de Charlus'le birlikte tiyatro salonu diye adlandırılan salondan çıkıp diğer salonlardan geçtiğimiz sırada, La Raspelière'de görmüş ve hiç dikkat etmemiş olduğum kimi mobilyaları bu salonlarda görünce, konağın ve şatonun düzenlenişindeki ortak aile havasını, kalıcı kimliği fark ettim ve gülümseyerek, "İşte bakın, şu salonun karşı tarafı, Montalivet Sokağı'nın yirmi beş yıl –*grande mortalis aevi spatium*[1]– önceki hali hakkında size bir fikir verebilir en azından," diyen Brichot'nun ne demek istediğini anladım. Hafızasında gördüğü o geçmişteki salonun dudaklarına yerleştirdiği tebessümden anladım ki, Brichot'nun, eski salonda, belki de farkında olmadan tercih ettiği şey, o büyük pencerelerinden, Patron'a Patroniçe'nin ve müritlerin neşeli gençliğinden ziyade, (benim de La Raspelière'le Conti Rıhtımı arasındaki kimi benzerliklerden çıkardığım) o gerçek dışı unsurdu; her şeyde olduğu gibi, bir salonda da, bu gerçek dışı unsurun görünür, fiilî ve herkesin saptayabileceği yanı, sadece yaşlı muhatabım için mevcut olan, bana gösteremediği bir rengin, tamamen manevi hale gelmiş uzantısıydı; Brichot'nun tercih ettiği şey, dış dünyadan kopup ruhumuza sığınan ve bir artı değer kattığı ruhumuzun olağan dokusuyla bütünleşen, şekil değiştirip –hatırladığımız yıkık evler, eski insanlar, gece yarısı yemeklerinde kullanılan meyve kâseleri gibi– hatıralarımızın yarısaydam albatrına dönüşen unsurdu; bizden başka kimsenin görmediği o albatrın rengini başkalarına gösteremediğimiz içindir ki, onlara, geçmişteki şeylerle ilgili bir fikirleri olamayacağını, gördükleri şeylere hiç benzemediğini söylerken, gerçeği dile getirmiş oluruz ve bu şeyleri kendi kendimize düşünürken bile heyecanlanır, artık sönmüş olan lambalardan yansıyan ışığın ve bir daha açmayacak olan gürgenlerden yayılan kokunun bir müddet daha varlığını sürdürebilmesinin, zihnimizin varlığına bağlı olduğunu düşünürüz. İşte bu yüzden, Montalivet Sokağı'ndaki salon, Brichot'nun gözünde Verdurin'lerin şu andaki evini çirkinleştiriyordu şüphesiz. Öte yandan, profesörün gözünde bu yeni eve, bir yabancının göremeyeceği bir güzellik de katıyordu. Eski salonun, bu evde de yer alan bazı mobilya-

1 İnsan hayatının büyük bir bölümü.

ları, bazen aynen korunmuş olan, benim de La Raspelière'den hatırladığım bir düzenleniş, eski salonun bazı bölümlerini yeni salonla bütünleştiriyor, bazen eski salonu bir sanrı derecesinde hatırlatıyor, sonra da, etraftaki gerçekliğin ortasında, başka yerde görüldüğü sanılan, yıkılmış bir dünyanın parçalarını canlandırdığı için, neredeyse gerçek dışı görünüyordu. Yeni ve hayli gerçek koltukların arasında, rüyadan çıkmış bir kanepe; pembe ipekliyle kaplanmış küçük iskemleler; oyun masasının, bir geçmişi, bir hafızası olduğu için insan mertebesine yükselmiş, Conti Rıhtımı'ndaki salonun soğuk loşluğunda, Montalivet Sokağı'ndaki pencerelerden giren (saatini Mme Verdurin kadar iyi bildiği) güneşin ve bir dönem götürüldüğü Douville'de, gün boyunca çiçek bahçesinin ötesindeki derin *** Vadisi'ni seyrederek Cottard'la kemancının iskambil oynayacağı saati beklediği salonun camlı kapılarından giren güneşin verdiği esmerliği koruyan, nakışlı örtüsü; artık hayatta olmayan yakın bir sanatçı dostun armağanı olan, hiç iz bırakmadan sönüp gitmiş bir hayatın yaşayan tek parçası, büyük bir yeteneği ve uzun bir dostluğu özetleyen, onun resim yaparkenki dikkatli, yumuşak bakışını, o tombul, kederli, biçimli elini hatırlatan pastel menekşe demeti; müritlerin armağanlarından oluşan, gittiği her yerde ev sahibesine eşlik eden ve sonunda bir kişilik özelliğinin, bir kader çizgisinin kalıbına, sabitliğine bürünen o güzel düzensiz eşya kalabalığı; eski salonda olduğu gibi, burada da, aynı şekilde çiçeklenip sistemli biçimde gelişen çiçek demetleri ve çikolata kutuları bolluğu; hâlâ hediye edildikleri kutudan yeni çıkıyormuş izlenimi uyandıran ve ömür boyu ilk andaki gibi birer yılbaşı hediyesi olarak kalan tuhaf, gereksiz nesnelerin oluşturduğu o ilginç, kısacası, diğerlerinden ayıramayacağımız, ama Verdurin davetlerinin eski müdavimi Brichot'nun nazarında, manevi suretiyle birlikte var oldukları için adeta bir derinlik kazanan nesnelerin pasına, kadifemsi yumuşaklığına sahip eşyalar; her yere dağılmış olan bütün eşyalar, Brichot'nun kalbinde sevilen benzerlikleri canlandıran sesli tuşlar misali, karışık hatıraları seslendiriyor, yer yer kakmalarla işledikleri şu andaki salonu, tıpkı güneşli bir günde havayı, mobilyaları ve halıları parçalara ayıran güneş ışınlarından bir

çerçeve gibi, bölüp sınırlandırıyorlar, adeta Verdurin salonunu –Verdurin'lerin çeşitli evlerinin özünde var olan– ideal biçimi denebilecek bir şekli, bir minderden bir çiçekliğe, bir tabureden bir rayihanın izine, bir aydınlatma tarzından bir renk hâkimiyetine izleyerek o şekle hacim kazandırıyor, onu hatırlatıyor, ruhsallaştırıyor ve yaşatıyorlardı.

Brichot, kulağıma eğilerek, "Baronu en sevdiği konuda konuşturmaya çalışalım. O konuda olağanüstüdür," dedi. Ben bir yandan, Mlle Vinteuil'le kız arkadaşının Verdurin'lere gelişi konusunda M. de Charlus'ten bilgi almak istiyordum, Albertine'i bu bilgi uğruna evde bırakıp dışarı çıkmıştım. Öte yandan, Albertine'i çok uzun bir süre yalnız bırakmak da istemiyordum; yokluğumu kötüye kullanmasından değil de, (Albertine ne zaman döneceğimi bilmiyordu ve zaten bu saatlerde ziyaretçi kabul etmesi de, dışarı çıkması da aşırı dikkat çekerdi), fazla uzun bulmasından korkuyordum. Bu nedenle, Brichot'yla M. de Charlus'e, kendileriyle fazla zaman geçiremeyeceğimi söyledim. Sosyete heyecanı azalmaya başlayan, ama konuşmayı uzatma, sürdürme ihtiyacı duyan baron, "Olsun, yine de gelin," dedi; bu ihtiyacı daha önce baronda da, Guermantes Düşesi'nde de fark etmiştim; Guermantes ailesinin tipik bir özelliği olan bu ihtiyaç, zekâlarına sohbetten başka bir uygulama alanı sunmayan, yani kısıtlı bir alan sunan ve dolayısıyla, birlikte saatler geçirdikten sonra bile hâlâ tatmin olmayan ve bitkin düşmüş muhataplarına giderek artan bir açlıkla yapışan, ondan, sosyal hazların sağlayamayacağı bir tatmin bekleme yanılgısına düşen insanların hepsinde görülür. "Gelin," diye devam etti baron, "davetlerin en hoş ânı budur işte, bütün davetlilerin gittiği an, Doña Sol'ün saati; bu davetin sonu o kadar hazin olmaz umarım. Ne yazık ki sizin aceleniz var; muhtemelen yapmasanız daha iyi edeceğiniz bazı şeyleri yapmak için sabırsızlanıyorsunuz. Herkesin her zaman acelesi vardır, gelinmesi gereken saatte gidilir. Biz Couture'ün filozofları gibiyiz; geceyi özetlemenin, askerî deyimle harekâtı değerlendirmenin tam zamanıdır. Mme Verdurin'e söyleriz, bize bir gece yarısı yemeği hazırlatıverir, kendisini davet etmeye özen gösteririz, sonra da Charlie'den rica ederiz –yine *Hernani*'deki gibi– o muhteşem

adagio'yu sırf bizim için tekrar çalar. O *adagio*'nun güzelliği! Peki ama genç kemancımız nerede? Onu tebrik etmek istiyordum, şimdi duygulanma, sarılıp kucaklaşma zamanıdır. Kabul edin Brichot, harikulade çaldılar, bilhassa Morel. Perçemin düştüğü ânı fark ettiniz mi? Ya! Öyleyse azizim, hiçbir şey görmemişsiniz demektir. Enesco'yu, Capet'yi, Thibaud'yu kıskançlıktan çatlatacak bir fa diyez vardı; son derece sakin bir insan olmama rağmen, itiraf edeyim ki, o tını karşısında yüreğim sıkıştı, hıçkırıklarımı zor tuttum. Salondaki herkesin soluğu kesilmişti; azizim Brichot," diye haykırdı baron, profesörün kolunu sertçe çekerek, "olağanüstüydü. Bir tek bizim Charlie, taş gibi kıpırtısızdı, nefes alışı bile fark edilmiyordu; Théodore Rousseau'nun sözünü ettiği, düşündüren ama düşünmeyen, cansızlar âlemine ait varlıklara benziyordu. Ve sonra birden," diye haykırdı M. de Charlus tumturaklı bir edayla, tiyatro sahnesinde ani bir değişimi canlandırırcasına, "birden... Perçem! Ve bu arada, o küçük zarif *allegro vivace* kadril. Biliyor musunuz, o perçem, en kalm kafalı dinleyiciler için bile, bir ifşaattı. O âna kadar sağır olan Taormina Prensesi –kulağı olup da işitememek, sağırlıkların en kötüsüdür biliyorsunuz– o mucizevi perçem karşısında müzik çalındığını, poker oynanmadığını anladı. Ah! Gerçekten muhteşem bir andı." "Beyefendi, sözünüzü kestiğim için özür dilerim," dedim, M. de Charlus'ü ilgilendiğim konuya çekmeye çalışarak, "bestecinin kızının geleceğini söylemiştiniz. Kendisini görmeyi çok istiyordum. Geleceği kesin miydi, emin misiniz"? "Bilemiyorum doğrusu," diyen M. de Charlus, belki istemeyerek, kıskanan kişiye bilgi vermeme yolundaki genel kurala itaat ediyordu; bu eğilim, bazen, kıskanılan kadından nefret bile etsek, şeref meselesi yüzünden ona anlamsız bir dostluk sergileme isteğinden kaynaklanır, bazen, kıskançlığın aşkı iyice körükleyeceği tahmini üzerine, ona kötülük etme isteğinden; bazen de, insanlara tatsız davranma ihtiyacından kaynaklanır, bunun bir yolu da, gerçeği insanların çoğuna söyleyip kıskanan kişiden gizlemektir; bilmemek, kıskanan kişinin çektiği ıstırabı arttırır, en azından kendisi öyle düşünür; insanları incitmek için de, onların, belki yanılarak en acı zannettikleri silahı kullanırız. "Biliyorsunuz," diye devam etti M. de Charlus, "burası

abartılar evidir aslında; çok şeker insanlar, ama işte, şu veya bu şekilde şöhret yapmış kişilerin geleceğini duyurmaktan hoşlanıyorlar. Ama siz iyi görünmüyorsunuz, burası çok rutubetli, üşüyeceksiniz," dedi, bir iskemleyi bana doğru iterek. "Madem rahatsızsınız, dikkatli olmak gerekir, ben gidip paltonuzu getireyim. Hayır, siz gitmeyin, yolu bulamazsızın, üşütürsünüz. Tedbirsizlik diye buna denir işte, halbuki dört yaşında çocuk da değilsiniz; benim gibi yaşlı bir dadı lazım size. –Siz rahatsız olmayın baron, ben giderim," dedi Brichot ve derhal uzaklaştı; M. de Charlus'ün bana gerçek bir dostluk beslediğini, çılgınlığa varan büyüklük ve acımasızlık nöbetlerinin, yerini yumuşak bir sadelik ve sadakate de bırakabildiğini belki de pek fark edemeyen Brichot, Mme Verdurin'in bir tutuklu gibi gözetimine emanet ettiği M. de Charlus'ün, benim pardösümü getirme bahanesiyle, Morel'in yanma gitmesinden ve Patroniçe'nin planlarını suya düşürmesinden korkmuştu.

Bu arada Ski, kimse kendisinden böyle bir şey rica etmediği halde piyanonun başına geçmiş, muzipçe çatılmış kaşlar, dalgın bakışlar ve hafifçe bükülmüş dudaklarla –yani sanatçı havası zannettiği edayla– Bizet'den bir şey çalması için Morel'e ısrar etmekteydi. "Nasıl olur, Bizet'nin o çocuksu müziğini sevmiyor musunuz? Ama azizim, harikuladedir," dedi, o kendine has konuşmasıyla, r'leri yuvarlayarak. Morel, Bizet'den hoşlanmadığını abartılı bir şekilde belirtti; (küçük kabilede, inanılması imkânsız olsa da, esprili bir adam kabul edilen) Ski, Morel'in sert eleştirilerini saçma bulurmuş gibi yapıp gülmeye koyuldu. Gülüşü, M. Verdurin'inki gibi, dumana boğulma şeklinde tezahür etmiyordu. Önce alaylı bir ifade takınıyor, sonra, adeta elinde olmadan, tek bir gülme sesi kaçırıyordu ağzından; çanların ilk çağrısına benzeyen bu sesin ardından gelen sessizlikte, Ski'nin o alaycı bakışları sanki söylenen şeyin komikliğini bilinçli olarak inceliyor ve ardından, gülme çanı ikinci kez çalınıyor, az sonra da neşeli akşam duası çanları başlıyordu.

M. Brichot'yu zahmete soktuğum için üzüldüğümü söyledim M. de Charlus'e. "Yok canım, o halinden memnun, sizi çok sever, sizi herkes çok seviyor. Daha geçen gün konuşuyorduk, artık hiç görüşemiyoruz, köşesine çekildi diye! Zaten Brichot

çok iyi bir insan," diye devam etti M. de Charlus; kendisiyle sevgi dolu bir tavırla, açık yüreklilikle konuşan ahlak profesörünün, yokluğunda onu fütursuzca çekiştirdiği, baronun aklına gelmiyordu muhtemelen. "Çok değerli bir adam, müthiş bilgili; üstelik mürekkep kokan onca profesör gibi bir kitap kurdu olmamış, katılaşmamış. Benzerlerinde ender rastlanan bir açık görüşlülüğe, hoşgörüye sahip. İnsan bazen Brichot'nun hayatı ne kadar iyi anladığını, herkese hak ettiği muameleyi gösterişindeki zarafeti görünce, basit bir Sorbonne profesörünün, eski bir kolej öğretmeninin, bütün bunları nereden öğrendiğini merak ediyor. Ben bile şaşırıyorum." Bense, Mme de Guermantes'ın en inceliksiz davetlisinin bile aptalca ve bunaltıcı bulacağı Brichot'nun konuşmasının, hepsinden daha müşkülpesent olan M. de Charlus'ün hoşuna gitmesine daha da çok şaşırmıştım. Ama bu durum, çeşitli etkenlerin sonucuydu ve bu etkenlerin bazıları, başka bakımlardan farklı olmakla birlikte, Swann'ı da benzer biçimde etkilemişti: Swann, Odette'e âşık olduğu sıralar, uzun bir süre boyunca küçük kabileden çok hoşlanmıştı, aynı şekilde, evlendikten sonra da, Swann çiftini taparcasına severmiş gibi görünen, sürekli Mme Swann'ı ziyarete gelip M. Swann'ın hikâyelerine hayran olan ve onlardan aşağılayarak söz eden Mme Bontemps'ı sevimli bulmuştu. Tıpkı bir yazarın, en zeki kişiyi değil, bir erkeğin bir kadına tutkusu konusunda cesurca, hoşgörülü bir yorum yapan zevk düşkününü zekâ bakımından üstün bulması ve bu yorumun üzerine, hem yazarın hem de yazarlık taslayan yeteneksiz metresinin, aşk konusunda tecrübeli bu yaşlı hovardayı, eve gelen en akıllı misafir seçmeleri gibi, M. de Charlus de Brichot'yu diğer dostlarından daha zeki buluyordu; Brichot hem Morel'e yakınlık gösteriyordu, hem de Yunan filozoflarından, Latin şairlerinden, doğu hikâyelerinden yerinde alıntılar yaparak baronun zevkini tuhaf ve büyüleyici bir seçkiyle okşuyordu. M. de Charlus, bir Victor Hugo'nun, etrafını bilhassa Vacquerie'lerle, Meurice'lerle çevrelemekten hoşlandığı yaşa gelmişti. Hayat konusunda kendi bakış açısını kabul eden kişileri herkese tercih ediyordu. "Onunla çok sık görüşüyorum," diye ekledi, cıvıl cıvıl, ahenkli bir sesle, ciddi, beyaz pudralı maskesinde sadece dudakları kıpırdayarak; din adamlarını

hatırlatan gözkapakları ise yarı kapalıydı. "Brichot'nun derslerine gidiyorum; Quartier Latin havası değiştiriyor beni; benim farklı bir çevreye mensup gençlik arkadaşlarımdan daha zeki, daha bilgili, çalışkan ve düşünen bir genç burjuva kesim var. Farklı bir ortam, siz herhalde benden daha iyi tanırsınız, genç *burjuvalar* bunlar," dedi, *b* harfinin üstüne basa basa telaffuz ettiği kelimeyi vurgulayarak, adeta bir belagat alışkanlığıyla altını çizerek; baronun bu konuşma biçimi, düşüncesindeki nüans düşkünlüğüyle çakışırdı, ama belki bana karşı küstahlık etmenin hazzına da karşı koyamamıştı. Bu küstahlığı, (Mme Verdurin tasarısını benim yanımda açıkladığından beri,) M. de Charlus'ün içimde uyandırdığı derin ve sevecen merhameti katiyen azaltmadı; beni güldürdü sadece; barona böylesine bir yakınlık beslemediğim bir durumda bile, gücenmezdim zaten. Ben de büyükannem gibi, kolaylıkla haysiyet yoksunluğuna varabilecek derecede izzetinefisten yoksundum. Bunun pek farkında değildim şüphesiz; kolejden beri, en değer verdiğim arkadaşlarımın hakaretlere katiyen tahammül etmediklerini, çirkin davranışları asla affetmediklerini gördükçe, sonunda benim de sözlerimde ve davranışlarımda, oldukça gururlu, ikinci bir mizaç ortaya çıkmıştı. Hattâ bu mizacım aşırı gururlu diye biliniyordu, çünkü hiç korkak olmadığım için, kolaylıkla düellolarda yer alıyordum; ne var ki, bu düelloları kendim alaya alınca, gülünç olduklarına kolaylıkla inanılıyordu, böylece düelloların sağladığı manevi itibarı da azaltıyordum. Ama bizim bastırdığımız mizaç, yine de içimizde varlığını sürdürür. İşte bu nedenle, bazen dâhi bir yazarın yeni şaheserini okurken, kendi küçümsemiş olduğumuz fikirlerimizi, bastırmış olduğumuz sevinç ve üzüntüleri, aşağıladığımız koca bir duygu âlemini o şaheserde bulup sevinir ve birden değerli olduklarını anlarız. Hayat tecrübesi, biri benimle alay ettiğinde, ona kızmayıp sevgiyle gülümsemenin iyi bir şey olmadığını bana öğretmişti. Yine de, bu izzetinefis ve hınç yoksunluğunu ifade etmemeyi öğrendiğim, hattâ içimde mevcut olduğunu neredeyse kendim bile unuttuğum halde, benim içinde yaşadığım ilkel hayati ortam buydu. Öfke ve fesatlık bana bambaşka bir şekilde, sinir krizleriyle gelirdi. Ayrıca, adalet duygusu da hiç bilmediğim bir şeydi, o kadar ki,

ahlak duygusundan tamamen yoksundum. Bütün kalbimle en zayıf ve bedbaht olanın yanındaydım. Morel'le M. de Charlus'ün ilişkisinde iyilikle kötülüğün ne ölçüde rol oynadığı konusunda hiçbir fikrim yoktu, ama M. de Charlus için hazırlanan ıstırabı düşünmeye bile tahammülüm yoktu. Onu uyarmak istiyor, ama bunu nasıl yapacağımı bilemiyordum. "Benim gibi yaşlı bir kokona için, o çalışkan çocukları görmek bir zevk. Tanımıyorum kendilerini," dedi, ölçülü bir tavırla elini kaldırarak, böbürleniyormuş gibi görünmemek, dürüstlüğünü göstermek ve öğrencilerin namusu konusunda şüphe uyandırmamak için, "ama çok terbiyeli çocuklar, çoğu zaman ben çok yaşlı bir beyefendi olduğum için, bana yer bile ayırıyorlar. Evet azizim, hiç itiraz etmeyin, kırk yaşın üstündeyim," dedi, altmışın üzerinde olan baron. "Brichot'nun ders verdiği amfi biraz sıcak oluyor, ama dersler daima ilginç." Baron genç öğrenci kalabalığına karışmayı, hattâ itilip kakılmayı tercih etse de, bazen Brichot, fazla beklemesin diye onu kendisiyle birlikte içeri alırdı. Her ne kadar Sorbonne Brichot'nun evi sayılsa da, zincirlerle donanmış odacı önde, gençlerin hayran olduğu hoca arkada ilerledikleri sırada, Brichot çekingenliğini yenemez, kendini böylesine önemli hissettiği bu andan yararlanıp Charlus'e nezaket göstermek istediği halde, biraz utanırdı; odacı geçmesine izin versin diye, sahte bir tonda, çok meşgul bir adam edasıyla, "Beni izleyin baron, sizi yerleştirelim," der, sonra da baronun içeri girişiyle hiç ilgilenmeyip koridorda tek başına, fütursuzca ilerlerdi. İki yanında çifte kordon oluşturan genç hocalar Brichot'yu selamlardı; kendisini üniversitenin ağalarından biri olarak gördüklerini bildiği bu gençlere kasılıyormuş gibi görünmemek için, Brichot durmadan göz kırpar, sessiz bir mutabakatla başını sallar, bu arada kararlılığından ve Fransızlığından ödün vermemem, kaygısı, gönderdiği selamlara, "Tanrı aşkına, gerekiyorsa savaşacağız," diyen yaşlı bir askerin yüreklendirici çağrısını hatırlatan samimi bir teşvik havası verirdi. Ardından, öğrencilerin alkışları patlardı. Brichot, bazen M. de Charlus'ün derslerine katılmasından yararlanır, bunu birinin gönlünü alma, neredeyse kendisine gösterilen bir nezakete mukabelede bulunma fırsatı olarak kullanırdı. Bir akrabasına veya burjuva dostlarından

birine, "Karınız veya kızınız ilgilenebilir belki," derdi, "haber vermiş olayım, Condé'lerin torunu, Agrigento Prensi Charlus Baronu dersime katılacak. Aristokrasimizin, tipik sayılabilecek son temsilcilerinden birini görmüş olmak, bir çocuk için unutulmaz bir hatıradır. Gelecek olursa, benim kürsümün yanında oturacağı için kolaylıkla tanıyabilirler. Zaten bir tek o olacak, iriyarı, beyaz saçlı, siyah bıyıklı, askerî madalyalı bir adam. –Ah! Çok teşekkür ederim," derdi ailenin babası. Ve karısının yapacak başka işleri olsa bile, Brichot'yu kırmamak için zorla derse gönderirdi; bu arada sıcaktan ve kalabalıktan rahatsız olan genç kız, yine de merakla Condé'lerin torununu süzer, kırmalı yakalık takmamasına günümüz erkeklerine benzememesine şaşardı. Bu arada, baronun gözleri kızı katiyen görmezdi, ama onun kim olduğunu bilmeyen çeşitli erkek öğrenciler, gösterdiği yakınlığa şaşırır, kendilerini önemseyip soğuk bir tavır takınırlardı; baron da hülyalarla ve hüzünle dolup taşarak ayrılırdı sınıftan. "Tekrar kendi konuma döndüğüm için bağışlayın," dedim M. de Charlus'e aceleyle, Brichot'nun ayak sesini duyunca, "acaba Mlle Vinteuil'ün veya kız arkadaşının Paris'e geleceğini öğrenecek olursanız, bu ricamdan kimseye bahsetmeden bana bir telgrafla haber verip ne kadar kalacaklarını da tam olarak belirtebilir misiniz?" Mlle Vinteuil'ün geleceği konusunda duyduğum sözlere artık pek inanmıyordum, ama ilerisi için önlem almak istiyordum. "Tabii, sizin için bunu yaparım. Her şeyden önce, size büyük bir minnet borcum olduğu için. Bir zamanlar size yaptığım teklifi kabul etmeyerek, kendi zararınıza, bana büyük bir iyilik etmiş oldunuz, özgürlüğümü elimden almadınız. Gerçi özgürlüğümden başka bir biçimde vazgeçtim sonra," dedi M. de Charlus, sırlarını anlatma isteğinin sezildiği hüzünlü bir sesle; "daima belirleyici olay olarak gördüğüm bir durumdur bu; belki kader o anda yoluma çıkmamanız konusunda sizi uyardığı için kendi lehinize çevirme çabasını göstermediğiniz bir dizi koşulun bir araya gelmesidir. Hayatta daima, 'insan devinir, Tanrı onu yönlendirir'. Kimbilir, Mme de Villeparisis'nin evinden birlikte çıktığımız gün teklifimi kabul etseydiniz, o zamandan bugüne kadar cereyan eden birçok olay hiç yaşanmayacaktı belki." Ne diyeceğimi bilemeyip konuyu değiştirmek

için Mme de Villeparisis ismine dört elle sarıldım ve ölümüne ne kadar üzüldüğümü söyledim. "Ya! Evet," diye mırıldandı M. de Charlus sertçe, son derece küstah bir tonda, başsağlığı dileğimin samimiyetine bir an için olsun inanmamışçasına. Mme de Villeparisis konusunun kendisine kesinlikle acı vermediğini görüp, bu konuda her bakımdan yetkili sayılabilecek barona, Mme de Villeparisis'nin aristokrat sosyete tarafından niçin öylesine dışlandığını sordum. Baron bu küçük sosyete sorununa bir çözüm getirmediği gibi, sorunun varlığından bile habersizmiş gibi geldi bana. O zaman anladım ki, Mme de Villeparisis'nin, gelecek kuşaklara yüksek bir mevki gibi görünecek olan, markizin sağlığında bile, cahil halka yüksek görünmüş olan mevkii, toplumun öteki ucuna, Mme de Villeparisis'yi ilgilendiren kesime, yani Guermantes'lara da en az o kadar yüksek görünmüştü. Mme de Villeparisis onların teyzesiydi, onlar her şeyden çok, ailenin asaletini, yapılan soylu evlilikleri, çeşitli yengeler üzerindeki etkiyle korunan aile nüfuzunu görüyorlardı. Meseleye sosyete açısından değil de, aile açısından bakıyorlardı. Mme de Villeparisis'nin ailesi ise, benim zannettiğimden daha soyluydu. Villeparisis soyadının sahte olduğunu öğrendiğimde çok şaşırmıştım. Ama eşitsiz bir evlilik yaptığı halde üstün mevkiini korumuş olan başka soylu kadınlar da vardır. M. de Charlus, önce Mme de Villeparisis'nin, meşhur *** Düşesi'nin yeğeni olduğunu söyledi bana; Temmuz monarşisi döneminde yüksek aristokrasinin en ünlü şahsiyeti olan düşes, Yurttaş Kral ve ailesiyle görüşmeyi reddetmişti. O düşesle ilgili hikâyeler dinlemeyi ne kadar istemiştim! Meğer Mme de Villeparisis, yanakları benim gözümde burjuva kadınlarının yanaklarını temsil eden, iyi yürekli Mme de Villeparisis, bana sürekli hediyeler gönderen, istesem her gün görüşebileceğim Mme de Villeparisis, düşesin yeğeniymiş, düşesin evinde, *** Konağı'nda büyümüş, onu, düşes yetiştirmiş. M. de Charlus'ün anlattığına göre, düşes, Doudeauville Dükü'ne, "Üç kız kardeşten hangisini en çok beğeniyorsunuz?" diye sorduğunda, Doudeauville, "Mme de Villeparisis'yi," deyince, *** Düşesi, "Sizi rezil!" diye cevap vermiş. M. de Charlus, "Düşes çok *esprili* bir kadındı çünkü," diye açıkladı, kelimeyi Guermantes'lara has vurgu ve telaffuzla kul-

lanarak. Düşesin cevabını bu kadar "esprili" bulmasına şaşırmadım aslında, çünkü insanların, kendi zekâlarına gösterdikleri katılığı başkalarının zekâsına göstermediklerini, kendilerinin yaratmaya değer bulmayacağı bir şeyi dikkatle gözlemleyip kaydettiklerini daha önce birçok kez görmüş, bu merkezkaç, nesnel eğilimi fark etmiştim.

"Nesi var bunun? Benim pardösümü getiriyor," dedi baron, Brichot'nun onca zaman oyalanıp yanlış pardösüyle geldiğini görünce. "Ben gitseydim daha iyi olurdu. Her neyse, omzunuza alırsınız. Çok tehlikeli bir şeydir azizim, biliyor musunuz? Aynı bardaktan su içmek gibidir; düşüncelerinizi okuyabileceğim. Durun canım, öyle değil, bırakın ben yerleştireyim." Baron paltosunu üzerime yerleştirirken omuzlarıma iyice yapıştırıyor, boynumu kapatıyor, yakayı kaldırıyor, eli çeneme hafifçe değdiğinde özür diliyordu. "Bu yaşta hâlâ örtünmeyi bilmiyor, bebek gibi üstüne titremek gerek; ben aslında çocuk bakıcısı olmak için doğmuşum Brichot." Artık gitmek istiyordum, ama M. de Charlus gidip Charlie'yi bulmaya niyetli olduğunu belirtince, Brichot ikimizi de alıkoydu. Öte yandan, Albertine'i evde bulacağımdan emindim; tıpkı gündüz, Françoise'ın telefonundan sonra, Albertine'in Trocadéro'dan döneceğinden emin, piyanonun başına oturduğum sırada olduğu gibi, onu görmek için sabırsızlanmıyordum. İşte bu sükûnet sayesinde, konuşma boyunca kalkmaya her yeltenişimde, ben gidersem Mme Verdurin bizi çağırmaya gelinceye kadar Charlus'ü oyalayamayacağımdan korkan Brichot'nun emrine itaat edebildim. "Canım," dedi Brichot barona, "biraz daha durun bizimle; Morel'i sonra taltif edersiniz," diye eklerken, neredeyse ölü denebilecek gözünü üzerime dikti; geçirdiği çeşitli ameliyatlar sonucunda gözü biraz canlanmıştı, ama muzip bir yan bakışın gerektirdiği hareketlilikten yoksundu. Baron tiz bir sesle, kendinden geçerek haykırdı: "Taltif etmek mi! Saçmalamayın! Azizim, size söylüyorum, kendini hep bir ödül töreninde zannediyor bu adam, genç öğrencilerinin hayalini kuruyor. Onlarla yattığından şüpheleniyorum. –Mlle Vinteuil'ü görmek istiyorsunuz demek," dedi, konuşmamızın sonunu duymuş olan Brichot. "Gelecek olursa ben size mutlaka haber veririm, Mme Verdurin'den öğrenirim nasıl-

sa." Brichot, baronun pek yakında küçük kabileden atılacağını öngörmekteydi muhtemelen. "Ne yani," dedi M. de Charlus "Mme Verdurin'le sizin kadar samimi olmadığımı mı düşünüyorsunuz; o pek feci şöhretli şahısların gelişini haber alamaz mıyım? Herkes duydu artık, biliyorsunuz. Mme Verdurin gelmelerine izin vermekle hata ediyor, karanlık çevrelerin insanları bunlar. Korkunç bir arkadaş grupları var, o kadınlar iğrenç yerlerde bir araya geliyor herhalde." Baronun her sözüyle, çektiğim ıstıraba bir yenisi ekleniyor, acılarım artıp şekil değiştiriyordu. Birdenbire, Albertine'in, hemen bastırdığı birtakım sabırsızca hareketlerini hatırladım ve beni terk etmeyi tasarladığı korkusuna kapıldım. Bu şüphe, ben huzura kavuşuncaya kadar ortak hayatımızı sürdürme ihtiyacımı arttırıyordu. Albertine ayrılmak konusunda benden önce harekete geçmeyi düşünüyorsa, bu düşünceyi kafasından uzaklaştırmak için, tasarımı acı çekmeden gerçekleştirebileceğim zamana kadar, Albertine'in zincirlerini hafifletmem lazımdı; yapılabilecek en iyi şeyin, (belki de M. de Charlus'ün varlığından, onun yapmaktan hoşlandığı numaraların bilinçdışı hatırasından etkilenerek) ayrılmaya niyetlendiğime Albertine'i inandırmak olacağını düşündüm; eve döner dönmez yalandan vedalaşmalar, bir ayrılık sahneleyecektim. "Kesinlikle hayır, Mme Verdurin'le sizden daha samimi olduğumu düşünmüyorum elbette," dedi Brichot, kelimelerin üstüne basa basa; baronu şüphelendirmiş olmaktan korkuyordu çünkü. Benim gitmek istediğimi görünce, alıkoymak için, vaat edilmiş olan eğlenceyi yem olarak kullanmayı denedi: "Bana öyle geliyor ki, baron, bu iki hanımın şöhretinden bahsederken bir şeyi hesaba katmıyor: Bir şöhret aynı anda hem korkunç, hem de haksız olabilir. Bir örnek verecek olursak, paralel diyebileceğim, daha çok bilinen kategoride çok sayıda yargı hatası bulunduğu şüphe götürmez; tamamen masum bazı ünlülerin, yüz kızartıcı sodomi suçundan hüküm giydikleri tarihte kayıtlıdır. Michelangelo'nun bir kadına olan büyük aşkının yakın zamandaki keşfi, X. Leo'nun dostuna, ölümünden sonra yeniden yargılanma hakkını sağlayabilecek nitelikte bir olaydır. Bana öyle geliyor ki anarşinin kabul görmesini ve bizim saf amatörler arasında, moda günah haline gelmesini sağlayan, ama kavga çıkar korkusuy-

la adını anmaya cesaret edemediğimiz bir başka dava miadını doldurduğunda, Michelangelo Davası, snopları coşturmak ve La Villette'i seferber etmek için birebir olacak." Brichot erkeklerin şöhreti hakkında konuşmaya başladığından beri, M. de Charlus'ün çehresinde, cahil sosyete mensupları tedavi veya strateji konusunda saçma sapan konuştuğu zaman bir tıp veya askerlik uzmanının sergilediği türden sabırsızlık işaretleri okunmaktaydı. Sonunda Brichot'ya, "Sözünü ettiğiniz şeyler hakkında en ufak bir bilginiz yok. Haksız bir tek şöhret söyleyin bana. İsim verin," dedi. Brichot çekinerek araya girdiğinde de, "Evet, hepsini biliyorum," diye tersledi; "bu işi çok eskiden, meraktan ya da ölmüş olan bir dosta duyulan istisnai sevgiden ötürü yapmış olanlar ve fazla ileri gitmiş olmaktan korkarak, bir erkeğin yakışıklılığından bahsettiğinizde, bu konunun tamamen yabancısı olduğunu, tıpkı mekanikten hiç anlamadığı için iki otomobil motorunu birbirinden ayırt edemeyişi gibi, yakışıklı bir erkekle çirkin bir erkeği de birbirinden ayırt edemeyeceğini söyleyenler. Bunların hepsi boş laf. Yanlış anlaşılmasın, kötü bir şöhretin (ya da böyle adlandırılan şeyin) haksız olması kesinlikle imkânsızdır demek istiyorum. Ama bu, o kadar istisnai, o kadar nadir bir durumdur ki, gerçek hayatta yok sayılır. Buna rağmen, ben meraklı ve araştırmacı bir kişi olarak, böylelerine rastladım, hem de birer efsane değillerdi. Evet, hayatım boyunca, iki adet haksız şöhret saptadım (bilimsel bir saptamadan söz ediyorum, boş konuşmuyorum). Bu haksız şöhretler, genellikle isim benzerliğinden ya da kimi yüzeysel belirtilerden kaynaklanır; örneğin çok sayıda yüzük takmak, köylülerin iki kelimede bir *jarniguié*[1] İngilizlerin de *goddam*[2] dediklerini zanneden cahillerin nazarında, kesinlikle sözünü ettiğiniz şeyin belirtisidir. Bunlar bulvar tiyatrosu geleneğidir."

M. de Charlus, eşcinseller arasında, benim Balbec'te gördüğüm dörtlü arkadaş grubunun liderini, "kadın oyuncunun arkadaşı"nı da sayınca çok şaşırdım. "Peki ya o kadın oyuncu? –O paravan işlevi görüyor; ayrıca adamın onunla ilişkisi var, belki erkeklerden çok; erkeklerle pek ilişkisi yoktur. –Öteki üç

1 Molière'de sıkça rastlanan ve kökeni "Tanrıyı inkâr ediyorum" olan bir küfür.
2 Allahın belası anlamında İngilizce küfür.

erkekle ilişkisi var mı? –Yok canım, katiyen! Onlar bu yüzden arkadaş değil ki! Aralarından ikisi, sadece kadınlarla ilgilenir. Biri beş yıldızdır, ama arkadaşından emin değildir; zaten ikisi de durumlarını birbirlerinden gizlerler. İşin en şaşırtıcı yanı, bu haksız şöhretlerin, halkın gözünde en yerleşik şöhretler olmasıdır. Örneğin siz bile Brichot, buraya gelip giden, bilgi sahibi kişilerin hemen notunu verecekleri birinin namusuna gözünüzü kırpmadan şahadet edersiniz ve yığınların nazarında söz konusu eğilimi temsil eden bir başkası hakkında söylenenlere herkes gibi inanırsınız, oysa adamın iki paralık eşcinselliği yoktur. İki paralık diyorum, çünkü yirmi beş Louis altını dersek, azizlerin sayısı sıfıra düşer. Bunun haricinde azizlik oranı, siz bunda bir azizlik görüyorsanız eğer, genel kural olarak, onda üçle dört arasındadır." Brichot kötü şöhret meselesini erkek cinsine aktarmış olsa da, ben M. de Charlus'ün sözlerini tam tersine, kadın cinsine uyarlıyor ve Albertine'i düşünüyordum. Baronun, sayıları kendi arzusu doğrultusunda şişirdiğini, birtakım dedikoducu, belki yalancı, en azından kendi arzularının yanılgısına düşmüş kişilerin verdiği bilgilere dayandırdığını ve bu kişilerin arzusuyla M. de Charlus'ün arzusu birleşince hesapların muhtemelen çarpıtıldığını düşünsem bile, verdiği istatistikler beni ürkütmüştü. "Onda üç mü!" diye haykırdı Brichot. "Orantıyı tersine çevirsek bile, suçlu sayısını yüzle çarpmak gerekir. Eğer sizin dediğiniz doğruysa baron, kabul etmek gerekir ki, kimsenin aklından geçmeyen bir gerçeği gören ender kişilerden birisiniz. Aynı şekilde Barrès de, parlamentodaki yolsuzluklar hakkında, daha sonra doğrulanan keşiflerde bulunmuştu; Leverrier'nin bulduğu gezegenin mevcudiyeti de daha sonra kanıtlanmıştır. Mme Verdurin olsa, benim ismini vermemeyi tercih ettiğim birtakım kişileri sayabilirdi; bunlar istihbarat bürosunda, genel kurmayda, sanıyorum coşkulu bir yurtseverlikten kaynaklanan bazı faaliyetleri ortaya çıkarmışlar, benim aklımdan bile geçmezdi. Léon Daudet, masonluk hakkında, Alman casusluğu hakkında, morfinmanlık hakkında, olağanüstü bir peri masalını günü gününe yazıyor, oysa bu masal gerçeğin ta kendisi. Onda üç ha!" dedi Brichot şaşkınlıkla. Doğrusunu söylemek gerekirse, M. de Charlus, çağdaşlarının büyük bölümünü

eşcinsellikle suçluyor, bununla birlikte, kendisinin ilişki kurduğu ve ilişkiye birazcık olsun romantizm karışmışsa, durumunu daha karmaşık bulduğu erkekleri bunun dışında tutuyordu. Aynı şekilde, kadınların iffetliliğine inanmayan zevk düşkünleri de, sadece geçmişte metresleri olmuş kadınların iffetini bir ölçüde teslim ederler ve bütün içtenlikleriyle, esrarengiz bir havayla itiraz ederler: "Yok canım, yanılıyorsunuz, fahişe değildir o." Bu beklenmedik saygı, söz konusu lütufların sadece kendilerine sunulmuş olması gururlarını daha çok okşayacağı için, kısmen izzetinefislerinden, kısmen saflıklarından, metreslerinin kendilerine yutturmak istediği her şeye kolayca inanıvermelerinden, kısmen de, insanlara, insanların hayatına yaklaştığımız anda, önceden yapıştırılan damgaların ve yapılan sınıflandırmaların fazlasıyla basit kalmasına yol açan hayata dair duygudan kaynaklanır. "Onda üç! Ama dikkat edin baron, geleceğin doğrulayacağı tarihçiler kadar talihli değilsiniz, bize sunduğunuz tabloyu gelecek kuşaklara sunmaya kalkarsanız, tablonuz yanlış diye nitelendirilebilir. Gelecek kuşaklar sadece belgelere bakarak hüküm verir, dolayısıyla dosyanızı görmek ister. Oysa bu tür toplu olayları doğrulayacak herhangi bir belge yoktur ve bilgi sahibi olanlar da, bu olayların gölgede kalması için ellerinden geleni yaparlar; dolayısıyla iddianız soylu ruhlar cephesinde büyük öfkeye yol açar ve siz de doğrudan iftiracı veya deli damgası yersiniz. Yeryüzünde zarafet yarışında açık farkla birinci gelmişken, öbür dünyada veto edilmenin kederini yaşarsınız. Tanrı affetsin, bizim Bossuet'nin deyimiyle, zahmetine değmez. –Ben tarihle uğraşmıyorum," diye cevap verdi M. de Charlus "hayat bana yeter, zavallı Swann'ın da dediği gibi, hayat yeterince ilginç. –Nasıl olur? Siz Swann'ı tanır mıydınız baron? Hiç bilmiyordum. Onun da bu tür eğilimleri var mıydı?" diye sordu Brichot endişeyle. "Ah, ne kaba adam! Benim sırf o tür insanlarla tanıştığımı mı sanıyorsunuz? Yok canım, zannetmem," dedi Charlus, gözleri yerde, meseleyi tartmaya çalışarak. Tamamen zıt yöndeki eğilimleri öteden beri bilinen Swann söz konusu olduğu için, yarı yarıya bir itirafın, hedef aldığı kişiye zarar veremeyeceğini, ağzından kaçırarak imada bulunan kişininse lehine olacağını düşündü. "Aslında bir zamanlar, ko-

lejdeyken, bir kere, tesadüfen," dedi baron, sanki elinde olmadan, yüksek sesle düşünürmüşçesine; sonra toparlandı: "Canım, asırlar önceydi, nasıl hatırlayayım? Üstüme varmayın," diye gülerek noktaladı sözlerini. "Ne olursa olsun, yakışıklı bir adam sayılmazdı!" dedi, son derece çirkin olan ve kendini beğenip başkalarını kolayca çirkin diye nitelendiren Brichot. "Susun," dedi baron, "ne dediğinizi biliyorsunuz; o zamanlar Swann'ın kadife gibi, pembe bir teni vardı ve bir ilah kadar yakışıklıydı," diye ekledi, her heceyi başka bir notada telaffuz ederek. "Ayrıca cazibesini hiç kaybetmedi. Kadınlar tarafından çılgınca sevildi. –Peki siz karısını tanır mıydınız? –Ne diyorsunuz, Swann karısıyla benim aracılığımla tanıştı. Odette'in Miss Sacripant rolünü oynadığı bir akşam, yarı erkek kılığında çok sevimli bulmuştum onu; kulüpten arkadaşlarla birlikteydik, hepimiz bir kadın getirmiştik eve, benim canım uyumaktan başka bir şey istemediği halde, dedikodu kumkumaları Odette'e yattığımı ileri sürmüşlerdi; insanların fesatlığı korkunç bir şey. Ne var ki Odette bunu fırsat bilip beni rahatsız etmişti, ben de ondan kurtulmak için Swann'la tanıştırmıştım. O günden sonra hiç kurtulamadım kendisinden; Odette imla bilmezdi, mektuplarını ben yazardım. Ardından, Odette'i gezdirmekle görevlendirildim. İşte yavrucuğum, iyi şöhretli olmak nasıl bir şeymiş, görün. Üstelik bu iyi şöhreti tam olarak hak etmiyordum. Odette kendisi için beşli, altılı korkunç partiler düzenlemem için beni zorlardı." Ve M. de Charlus, Fransa'nın kralların sayarcasına bir kesinlikle, Odette'in âşıklarını sırasıyla, tek tek saymaya başladı (Odette falancayla, ardından filancayla birlikte olmuştu – kıskançlık ve aşktan gözleri kör olan zavallı Swann, bu erkeklerin biri hakkında bile bir şey öğrenememiş, kâh ihtimalleri hesaplamış, kâh yeminlere inanmıştı; oysa suçlu metresin ağzından kaçırdığı çelişkili bir söz, yeminler kadar kesin ve açık seçik olmamakla birlikte, çok daha anlamlıdır; dolayısıyla kıskanç âşık, metresini korkutmak için bir şeyle öğrenmiş gibi yapacağına bu çelişkilerden yararlansa, daha mantıklı davranmış olur). Kıskanç âşık, tıpkı tarihi bir olaya şahit olan, o dönemde yaşayan kişiler gibi, fazlasıyla yakındadır, hiçbir şey bilmez; ihanet kayıtları, sadece yabancıların nazarında tarihsel

bir kesinliğe bürünüp listeler halinde uzar; bu duygusuz listeler, benim gibi başka kıskanç âşıkları, ister istemez dinlediği olayla kendi durumunu kıyaslayan ve şüphelendiği kadının da böyle ünlü bir listesi olup olmadığını merak eden kişileri kederlendirir sadece. Ama kıskanç âşık bu konuda hiçbir şey öğrenmez, evrensel bir komplodur bu sanki; herkesin acımasızca katıldığı bu çirkin oyunda, metresi bir erkekten diğerine giderken âşığın gözleri bağlanır; âşık sürekli gözbağını koparmaya çalışır, ama beceremez, çünkü zavallının gözünü açmasına kimse izin vermez: İyi insanlar iyiliklerinden, kötüler kötülüklerinden, kaba insanlar çirkin şakalardan hoşlandıkları için, terbiyeli insanlar kibarlık ve görgü icabı, hepsi de prensip denen bir mutabakat uyarınca oyunu sürdürür. "Peki Swann, karısının lütuflarını sizden esirgemediğini hiç öğrendi mi? –Daha neler, ne feci şey! Charles'a böyle bir şey anlatılır mı? İnsanın tüyleri diken diken oluyor. Azizim, oracıkta öldürüverirdi beni, bir kaplan kadar kıskançtı. Zaten Odette'e de bir itirafta bulunmadım, gerçi onun için fark etmezdi, ama... beni saçma sapan konuşturmasanıza. En inanılmaz olay da, Odette'in Swann'a sıktığı kurşunların az kalsın bana isabet etmesiydi. Ah! O çift hayatımı çok şenlendirmiştir; doğal olarak, D'Osmond'la düellosunda da mecburen Swann'ın şahidi ben oldum, D'Osmond beni hiç affetmedi. D'Osmond Odette'i kaçırmış, Swann da teselli olarak Odette'in kız kardeşini metres, daha doğrusu sahte metres olarak tutmuştu. Her neyse, Swann'ın hayatını anlattırmayın bana, bir başlarsam, on sene sürer anlatması, bu konuda benim kadar çok şey bilen yoktur. Odette Charles'la görüşmek istemediği zamanlar onu dışarıya ben çıkarırdım. Bu da çok canımı sıkardı, çünkü soyadı Crécy olan çok yakın bir akrabam, Crécy soyadı üzerinde hak iddia edecek konumda olmadığı halde, bu durumdan hoşlanmıyordu. Çünkü Odette, Crécy soyadını kullanıyordu ve bu da çok normaldi, zira soyadı Crécy olan kocasından ayrı yaşıyordu ama hâlâ evliydi; kocası gerçek bir Crécy'ydi, saygıdeğer bir beyefendiydi, Odette adamı soyup soğana çevirmişti. Aa, siz beni mahsus konuşturmaya çalışıyorsunuz; sizi mahalli trende M. de Crécy'yle birlikte gördüğümü hatırlıyorum, Balbec'te akşam yemeği ısmarlardınız ona. İhti-

yacı olsa gerek, zavallıcık; Swann'ın kendisine bağladığı, pek cüzi bir aylıkla geçiniyordu; korkarım arkadaşımın ölümünden beri o para da ödenmiyordur. Benim anlamadığım," dedi M. de Charlus, "Charles'ın evine sık sık gitmiş olduğunuz halde, az önce sizi Napoli Kraliçesi'ne takdim etmemi istememiş olmanız. Görüyorum ki insanlarla birer 'merak nesnesi' olarak ilgilenmiyorsunuz; böyle bir ilgisizlik, Swann'ı tanımış biri söz konusu olduğunda beni daima şaşırtmıştır; Swann'ın bu konuya ilgisi öyle gelişmişti ki, hangimizin diğerine öncülük ettiğini söylemek mümkün değildir. Sanki Whistler'ı tanımış olan, ama zevkin anlamını bile bilmeyen birini görmüş kadar şaşırıyordum. Napoli Kraliçesi'yle tanışmak asıl Morel için önemliydi. Zaten Morel de tanışmaya can atıyordu, çünkü olağanüstü zeki bir çocuk. Kraliçenin gitmiş olması talihsizlik. Her neyse, önümüzdeki günlerde bir araya getiririm ikisini. Morel'in kraliçeyle tanışması şart. Tek engel, kraliçenin yarın ölmesi olabilir. Bunun da olmayacağını umuyoruz." M. de Charlus'ün açıkladığı "onda üç" oranı darbesinin etkisinden kurtulamamış ve bu konuda düşünmeye devam etmiş olan Brichot, birdenbire, sanıktan itiraf koparmaya çalışan sorgu hâkimini hatırlatan, ama aslında, profesörün basiretli görünme isteğinden ve böylesine ağır bir suçlamada bulunmanın verdiği heyecandan kaynaklanan bir sertlikle, ürkütücü ve ciddi bir edayla M. de Charlus'e sordu: "Ski de öyle, değil mi?" Sözümona sahip olduğu güçlü sezgi yeteneğiyle hayranlık uyandırmak isteyen Brichot, on kişiden sadece üçü masum olduğuna göre, biraz tuhaf bulduğu, uykusuzluk çeken, parfüm kullanan, kısacası tamamen normal olmayan Ski üzerine tahmin yürütürse, yanılma ihtimalinin pek düşük olacağını düşünmüş ve Ski'yi seçmişti. "Hayır efendim, *katiyen değildir*," diye haykırdı baron, acı, kesin ve öfkeli bir alayla. "İddianız son derece yanlış, saçma, alâkasız! Ski, tam da bu konuda hiçbir şey bilmeyen insanların nazarında öyledir. Öyle olsaydı, görünüşüyle bu kadar belli etmezdi; yanlış anlaşılmasın, eleştirme maksadıyla söylemiyorum, Ski sevimli bir insan, hattâ insanları kendine bağlayan bir yanı var. –Canım, birkaç isim versenize," dedi Brichot ısrarla. M. de Charlus kibirli bir edayla doğrularak, "Ah, azizim, bilirsiniz ben soyut bir

dünyada yaşarım; bütün bunlar sadece deneyüstü bir bakış açısından ilgimi çekiyor benim," diye cevap verdi, benzerlerine has şüpheci alınganlıkla ve her zamanki yapmacı, tumturaklı konuşmasıyla. "Şunu belirtmek isterim ki, beni sadece meselelerin genel yanı ilgilendirir, ben size bu konudan yerçekimi yasasından söz edermiş gibi söz ediyorum." Ne var ki, baronun gerçek hayatını gizlemeye çalıştığı bu sinirli tepki anları, hayatını sinir bozucu bir yaltaklanmayla sergilediği, sezdirdiği kesintisiz saatlere oranla pek kısa sürerdi, çünkü baronun sırlarını açma ihtiyacı, dile düşme korkusundan daha kuvvetliydi. "Demek istediğim şuydu," diye devam etti: "Haksız her kötü şöhrete karşılık, aynı derecede haksız, yüzlerce iyi şöhret mevcuttur. Hiç şüphesiz, şöhretlerini hak etmeyen kişilerin sayısı, benzerlerinin dediğine mi, yoksa başkalarının dediğine mi baktığınıza bağlı olarak değişir. Başkalarının kötü niyeti sınırlıdır, çünkü inceliğini, iyiliğini çok iyi bildikleri birinin, onların nazarında hırsızlık kadar, cinayet kadar korkunç olan bir ahlaksızlığı yaptığına inanmaları çok zordur; buna karşılık, benzerlerinin kötü niyeti, hem hoşlarına giden kişileri, nasıl desem, 'müsait' görme arzusuyla, hem benzer bir arzunun yanılttığı insanların verdiği bilgilerle, hem de genelde dışlanmalarıyla, aşırı biçimde körüklenir. Örneğin bu yöndeki eğilimi nedeniyle epeyce kötü gözle bakılan bir adam, bir sosyete mensubu hakkında, aynı eğilimi paylaştığı tahminini yürütmüştü. Tahmininin tek dayanağı ise, söz konusu sosyete mensubunun, kendisine kibar davranmış olmasıydı! Sayı tahmininde *iyimser* olmak için," dedi baron safça, "birçok neden vardır. Ama cahillerin hesapladığı sayıyla sırra vakıf olanların hesapladığı sayı arasındaki büyük uçurumun asıl nedeni, sırra vakıf olanların, yaptıklarını, bir esrar perdesinin ardında, başkalarından gizlemeleridir; bilgi edinme vasıtasından yoksun olan bu başkaları, gerçeğin bir çeyreğini bile öğrenseler, şaşkınlıktan donakalırlardı. –Demek ki bizim çağımız da Yunan çağına benziyor," dedi Brichot. "Ne demek, Yunan çağına? Siz o zamandan sonra bu eğilimin devam etmediğini mi sanıyorsunuz! XIV. Louis'nin dönemine bir göz atın: Orléans Dükü, genç Vermandois, Molière, Baden Prensi Ludwig-Wilhelm, Prens Braunschweig Dükü, Charolais,

Boufflers, Büyük Condé, Brissac Dükü. –Sözünüzü keseceğim, Orléans Dükü'nü biliyordum, Brissac'ı, Saint-Simon'da okumuştum, Vendôme'u da elbette, daha birçok başkalarını da, ama Saint-Simon denen o baş belası, Büyük Condé'den ve prens Ludwig-Wilhelm'den sık sık söz ettiği halde bunu hiç söylemiyor. –Bir Sorbonne profesörüne tarihi benim öğretmek zorunda kalmak, acıklı bir durum aslında. Ama üstadım, siz bir karacahilsiniz. –Acı konuştunuz baron, ama haklısınız. Bakın, sizin hoşunuza gidecek bir şey hatırladım. O dönemden kalma, Büyük Condé'yle dostu La Moussaye Markisi'nin, Rhône vadisinden aşağı inerken yakalandıkları fırtınayla ilgili, uydurma Latince bir şarkı. Condé şöyle der:

Carus Amicus Mussaeus,
Ah! Deus bonus! Quod tempus!
Landerirette,
Imbre sumus perituri.[1]

La Moussaye de şu sözlerle onu teskin eder:

Securae sunt nostrae vitae,
Sumus enim Sodomitae,
Igne tantum perituri,
Landeriri.[2]

– Sözlerimi geri alıyorum," dedi Charlus, tiz ve yapmacık bir sesle; "siz bir bilgi deryasısınız; şarkıyı benim için yazarsınız değil mi? Aile arşivinde yer almasını istiyorum, çünkü üçüncü dereceden büyükninem, prensin kız kardeşiydi. –Evet ama, sayın baron, Prens Ludwig-Wilhelm'le ilgili bir şey bulamıyorum. Ayrıca sanırım genellikle askerlik sanatı... –Ne saçmalık! O dönemde Vendôme, Villars, Prens Eugène, Conti Prensi vardı; Tonkin ve Fas'taki kahramanlarımızı, üstelik gerçekten yü-

1 *Sevgili dostum La Maussaye / Ah! Yüce Tanrım! / Bu ne hava! / Tray lay lay! / Ölümümüz yağmurdan olacak.*

2 *Hayatımız güvencede / Çünkü biz sodomistiz / Ölümümüz yanarak olmak zorunda / Tray lay lay lom.*

ce, dindar ve 'yeni nesil' kahramanlarımızı bir saymaya kalksam, çok şaşırırdınız. Ah! M. Bourget'nin ifadesiyle büyüklerinin boş dolambaçlarını reddetmiş olan yeni nesil üzerine anket yapan insanlara neler anlatabilirim! Çok değerli işler yapmış olan, çok sözü edilen genç bir dostum var aralarında; her neyse, kötülük etmek istemiyorum, XVII. yüzyıla dönelim biz yine; biliyorsunuz Saint-Simon, sözünü ettiği birçok örnekten biri olan Mareşal D'Huxelles'le ilgili olarak şöyle der: '...Yunan sefahat âlemlerine düşkündü ve bunu gizleme zahmetine de katlanmazdı; orduda olsun, Strasbourg'da olsun, yakışıklı genç uşakların yanı sıra, kendi yetiştirdiği genç subaylara da kancayı takardı, hem de alenen.' Orléans Düşesi'nin mektuplarını okumuşsunuzdur herhalde; adamları mareşalden 'Putana'[1] diye bahsedermiş. Düşes yeterince açık ifade ediyor. –Düşesin kimin karısı olduğu düşünülürse, bilgi edinmek için çok uygun konumdaymış. –Orléans Düşesi ne kadar ilginç bir şahsiyettir," dedi M. de Charlus. "Düşesten yola çıkarak, 'Bir Nonoş'un Karısı'nın lirik bir sentezi oluşturulabilir. Bir kere, erkeksidir; genellikle bir Nonoş'un karısı erkektir ve bu sayede çocuk yapmaları kolaylaşır. İkincisi, düşes dükün sapıklığından söz etmez, ama sürekli olarak başkalarında aynı sapıklıktan söz eder; hem bu konuda bilgi sahibi olduğu için, hem de hepimiz, kendi ailemizdeki kusurları başkalarında bulunca sevinmeye ve söz konusu kusurun istisnai ya da yüz kızartıcı bir yanı olmadığını kendi kendimize kanıtlayıp rahatlamaya eğilimli olduğumuz için. Demin de belirttiğim gibi, tarihin her döneminde durum aynıdır. Bununla birlikte içinde yaşadığımız dönem bu bakımdan özellikle dikkat çekicidir. XVII. yüzyıldan verdiğim onca örneğe rağmen, büyükdedem François de La Rochefoucauld günümüzde yaşasaydı, o ünlü sözü, bizim dönemimize daha da çok yakışırdı; hadi Brichot, yardım edin hatırlamama: 'Ahlaksızlık bütün çağlara özgüdür, ama herkesin tanıdığı bazı kişiler ilk yüzyıllarda ortaya çıkmış olsalardı, şimdi Elagabalus'un fuhuş âlemlerinden bahsedilir miydi?' *Herkesin tanıdığı* ifadesi çok hoşuma gidiyor. Görüyorum ki, keskin görüşlü atam, tıpkı benim gibi, en ünlü çağdaşlarının 'palavra'la-

1 İspanyolca "orospu".

rını iyi biliyormuş. Ama günümüzde bu tür insanların sayısı arttığı gibi, farklı bir özellikleri de var." M. de Charlus'ün, bu yaşama biçiminin hangi gelişmelerden geçtiğini bize anlatmaya niyetli olduğunu anladım. Baron konuşurken, Brichot konuşurken, Albertine'in beni beklemekte olduğu yuvamın az çok bilinçli bir imgesi, Vinteuil'ün okşarcasına samimi ezgisiyle bağlantılı olarak, içimde her an mevcuttu. Dönüp dolaşıp Albertine'e geliyordum; aynı şekilde, bir süre sonra fiilen de onun yanına dönmem gerekecekti; sanki Albertine, benim bir şekilde bağlı olduğum, Paris'ten ayrılmamı engelleyen bir prangaydı ve o esnada, Verdurin'lerin salonunda yuvamı düşünürken, o yuvayı, boş, kişilik açısından coşturucu ve biraz hüzünlü bir mekân olarak değil, –tıpkı bir gece Balbec Oteli'nin de olduğu gibi– oradan kımıldamayan, benim için orada kalan ve istediğim an bulacağımdan emin olduğum bir varlıkla dolu bir mekân olarak hissetmeme yol açıyordu. M. de Charlus'ün her zaman ısrarla aynı konuya gelmesi –sürekli aynı yönde çalışan zekâsı bu konuda özel bir kavrayış edinmişti– oldukça karmaşık bir biçimde rahatsız ediyordu insanı. Kendi uzmanlığı dışında hiçbir şey göremeyen bir bilgin gibi can sıkıcı; bildiği ve yaymaya can attığı sırları övünç vesilesi yapan, bilgili biri gibi sinir bozucu; kendi kusurları söz konusu olduğu anda, hoşa gitmediklerini fark etmeden, açıldıkça açılan kişiler gibi sevimsiz; saplantılı bir ruh hastası gibi bağımlı ve bir suçlu gibi, engel olunamaz biçimde tedbirsizdi. Öte yandan, bazı anlarda, bir deliye veya caniye has özellikler kadar çarpıcı olan bu özellikler, bana bir sükûnet de veriyordu. Çünkü bu özelliklerden Albertine'e ilişkin sonuçlar çıkarabilmek için onları başka bir bağlama oturttuğumda, Albertine'in Saint-Loup'ya ve bana karşı tutumunu hatırladığımda, bu hatıralardan ilki benim için son derece üzücü, ikincisi de bir o kadar hüzünlü olduğu halde, kendi kendime düşünüyor ve M. de Charlus'ün hem konuşmasından, hem de şahsından fışkıran o belirgin, görünüşe bakılırsa mecburen tekelci türdeki bozukluğun bu hatıralarla bağdaşamayacağı sonucuna varıyordum. Ne yazık ki M. de Charlus, bu umutlarımı, tıpkı yeşerttiği şekilde, yani farkında olmadan söndürmekte gecikmedi. "Evet," dedi,

"yirmi beş yaşında değilim artık ve etrafımda çok şeyin değiştiğini gördüm; artık ne engellerin yıkıldığı, kendi ailemde bile, zarafetten, edepten yoksun bir kalabalığın tango yaptığı sosyeteyi tanıyabiliyorum, ne modaları, ne siyaseti, ne sanatı, ne dini, ne de başka bir şeyi. Ama itiraf etmek gerekir ki, her şeyden çok değişen, Almanların eşcinsellik dediği şey oldu. Tanrım, benim zamanımda, kadınlardan nefret eden erkekleri ve sadece kadınları sevip başka şeyi sırf menfaat uğruna yapan erkekleri bir yana bırakırsak, eşcinsellerin hepsi iyi birer aile babasıydı ve sırf paravan niyetine metres tutarlardı. Benim evlendirecek kızım olsa, kızımın bedbaht olmamasını garantilemek için, damadımı eşcinseller arasından seçerdim. Heyhat! Her şey değişti. Şimdi en kadın delisi erkekler bile eşcinsel olabiliyor. Ben burnumun iyi koku aldığını, biriyle ilgili olarak, 'kesinlikle değil' demişsem, yanılmadığımdan emin olabileceğimi zannederdim. Doğrusu pes ettim. Bu konuda nam salmış bir dostumun bir arabacısı vardı; arabacıyı ona yengem Oriane bulmuştu; çeşitli işler yapmış, ama bilhassa etek sıyırmada ustalaşmış Combray'li bir delikanlıydı; ben malum meseleye kesinlikle muhalif olduğunu zannederdim. Metresini üzüntüden kahrediyor, onu çeşitli kadınlarla, bilhassa taparcasına sevdiği bir kadın oyuncu ve bir garson kızla aldatıyordu. Her şeye kolayca inanıveren insanların sinir bozucu düşünce yapısına sahip olan kuzenim Guermantes Prensi bir gün bana dedi ki: 'X niçin arabacısıyla yatmıyor kuzum? Kimbilir, belki de Théodore'un (arabacının ismi) hoşuna gider; hattâ belki patronu kendisine kur yapmıyor diye güceniyordur.' Gilbert'i susturmaktan kendimi alamadım; iki şeye birden sinirlenmiştim: hem gelişigüzel kullanıldığında basiretsizliğe dönüşen o sözde basirete, hem de dostumuz X'in tehlikeyi göze alıp zemini yoklamasını, sağlamsa ardından da kendisi gitmeyi isteyen kuzenimin gün gibi aşikâr olan fesatlığına. –Yani Guermantes Prensi'nde de mi böyle eğilimler var?" diye sordu Brichot, yarı şaşkın, yarı tedirgin bir tavırla. "Aman Tanrım," dedi M. de Charlus, mutluluk içinde, "o kadar bilinen bir şey ki, evet demekle boşboğazlık etmiş olacağımı sanmıyorum. Her neyse, ertesi yıl Balbec'e gittim ve orada, ara sıra beni balığa çıkaran bir gemiciden

öğrendim ki, benim Théodore, limana gelip müthiş bir küstahlıkla, sandalla dolaşmak 've dahi başka şeyler' yapmak üzere çeşitli gemicileri kaçırıyormuş; bu arada şunu da belirteyim, Théodore'un kız kardeşi, Mme Verdurin'in bir arkadaşının, Putbus Baronesi'nin oda hizmetçisidir." Arabacının patronunun, bütün gün metresiyle birlikte iskambil oynayan beyefendi olduğunu anlamıştım, onun da mı Guermantes Prensi gibi olduğunu bu kez ben sordum. "Canım, bunu herkes bilir, kendisi de gizlemez bile. –Ama yanında metresi vardı. –Ne olmuş yani? Ah, bu çocuklar saf," dedi babacan bir tavırla, sözlerinden, Albertine'i düşünerek duyduğum acının farkında bile olmadan. "Metresi sevimli bir kadın. –Peki, öbür üç arkadaşı da onun gibi mi? –Yok canım, katiyen," diye haykırdı baron, sanki bir müzik âletinde yanlış notaya basmışım gibi kulaklarını tıkayarak. "Buyrun bakalım, bu sefer de diğer uca kaydı. Canım, insanın arkadaşlık etmeye hakkı yok mu? Ah, bu gençler, her şeyi birbirine karıştırıyor! Sizi yeni baştan eğitmek gerek evladım. Ama itiraf etmeliyim ki, bu örnek ve bildiğim daha birçok örnek, zihnimi bütün cüretkârlıklara ne kadar açık tutmaya çalışsam da, benim kafamı karıştırıyor. Çağımın gerisinde kalmış olabilirim, ama anlayamıyorum," dedi, Ultramontanizmin kimi türlerinden söz eden yaşlı bir Gallikanizm taraftarı, Action Française'den söz eden liberal bir kralcı, kübist bir Claude Monet müridi edasıyla. "Bu yenilikçileri kınamıyor, daha çok imreniyorum kendilerine, onları anlamaya çalışıyorum ama beceremiyorum. Kadınları bu kadar çok seviyorlarsa, özellikle de bu eğilime kötü gözle bakan bu proleter dünyada, izzetinefislerini korumak için gizlenmek zorunda kaldıkları bu dünyada, niçin oğlan dedikleri şeye ihtiyaç duyuyorlar? Çünkü bu, onların gözünde başka bir şeyi temsil ediyor. Neyi?" "Albertine'in gözünde kadın başka neyi ifade edebilir?" diye düşünüyordum ve zaten ıstırabımın kaynağı da buydu. "Şuna hiç şüphe yok ki baron," dedi Brichot, "eğer fakülteler kurulu günün birinde Eşcinsellik Kürsüsü kurmaya karar verirse, en başka sizi öneririm. Yo hayır, Özel Psikofizyoloji Enstitüsü size daha uygun olur. Sizi en çok Collège de France'ta bir kürsünün başında hayal ediyorum; kendinizi kişisel araştırmalara vakfetme

imkânınız olur, elde ettiğiniz sonuçları, tıpkı Tamil veya Sanskrit profesörleri gibi, konuyla ilgili pek az sayıda insana açıklarsınız. İki dinleyiciniz olur, bir de odacı; yanlış anlaşılmasın, odacılarımızı en ufak bir kuşku altında bırakmak istemem, kuşkudan uzak oldukları kanısındayım. –Hiçbir şey bildiğiniz yok," diye sertçe kestirip attı baron, "Ayrıca konuyla çok az sayıda insanın ilgileneceğini zannetmeniz de hata. Tam tersine," dedi Brichot'ya ve kendi konuşmasının değişmez biçimde yöneldiği konuyla başkalarına yapacağı suçlama arasındaki çelişkinin farkına varmadan, dehşete düşmüşçesine, çok üzülmüş gibi bir tavırla devam etti: "Aksine, ürkütücü bir durum, artık bir tek bu konu konuşuluyor. Utanç verici bir durum, ama aynen dediğim gibi azizim! Geçen gün Ayen Düşesi'nin evinde iki saat boyunca başka bir şey konuşulmamış. Düşünsenize, kadınlar da bu konuyu konuşmaya başlamışsa tam bir rezalet demektir! İşin en iğrenç tarafı," dedi M. de Charlus, olağanüstü bir şevk ve enerjiyle, "kadınlar birtakım mikrop herifler sayesinde bilgi ediniyorlar; bunlardan biri de genç Châtellerault; hakkında en çok şey söylenebilecek kişi o, ama kadınlara başkalarının hikâyelerini anlatıyor. Duyduğuma göre benim hakkımda söylemediğini bırakmamış, ama benim umurumda değil; iskambilde hile yaptığı için Jockey Kulübü'nden atılmasına ramak kalan bir şahsın sıçrattığı çamur ve pisliğin ancak kendisine bulaşabileceğini düşünüyorum. Şunu iyi biliyorum ki, ben Jane d'Ayen olsaydım, salonuma saygı gösterir, o salonda bu tür konuların konuşulmamasını ve kendi evimde öz akrabalarıma çirkef bulaştırılmamasını sağlardım. Ama artık ne sosyete kaldı, ne kural, ne de görgü; giyim konusunda olduğu gibi, konuşmada da geçerli bu. Ah! Dünyanın sonu geldi azizim. İnsanlar öyle fesat oldu ki. Başkalarını en çok kötüleyen kazanıyor. Feci bir şey!"

Ta çocukluğumda, Combray'de büyükbabama konyak sunuluşunu ve büyükannemin, içmesin diye nafile yakarışlarını görmemek için kaçtığımda kendini gösteren korkaklığımla, Charlus idam edilmeden önce Verdurin'lerin evinden ayrılmaktan başka bir şey düşünemiyordum. "Benim mutlaka dönmem gerekiyor," dedim Brichot'ya. "Ben de sizinle geleceğim,

ama hırsız gibi kaçmak olmaz. Gelin Mme Verdurin'le vedalaşalım," dedi profesör ve oyunda ebe olup odanın dışına gönderilen, bir süre sonra "tamam mı" diye bakmaya giden birinin edasıyla salona yöneldi.

Biz sohbet ettiğimiz sırada, M. Verdurin, karısının bir işareti üzerine Morel'i alıp götürmüştü. Zaten Mme Verdurin iyice düşünüp taşındıktan sonra, Morel'e yapılacak ifşaatın ertelenmesinin daha akıllıca olacağına karar vermiş olsaydı bile, bunu başaramazdı. Öyle arzular vardır ki, bazen dille sınırlı oldukları halde, bir kez gelişmelerine izin verildi mi, sonuç ne olursa olsun, tatmin edilmeleri gerekir; fazlasıyla uzun süredir seyrettiğimiz çıplak bir omzu öpmemeye dayanamayız, dudaklarımız, hızla yılanın üstüne inen bir kuş gibi omza gömülür; açlıktan başımız dönerken, bir pastayı yemekten kendimizi alamayız; beklenmedik sözlerle karşımızdakinin ruhunda uyandıracağımız yoğun şaşkınlıktan, heyecandan, ıstırap veya neşeden kendimizi mahrum edemeyiz. İşte Mme Verdurin de, melodram sarhoşluğu içinde kocasına emir vererek Morel'i alıp götürmesini ve kemancıyla ne pahasına olursa olsun, konuşmasını söylemişti. Morel, Napoli Kraliçesi'nin erken gitmiş olmasına, kraliçeye takdim edilme fırsatı bulamadığına hayıflanarak söze başlamıştı. M. de Charlus, Napoli Kraliçesi'nin, İmparatoriçe Elisabeth'le Alençon Düşesi'nin kız kardeşi olduğunu o kadar çok söylemişti ki, kraliçe sonunda Morel'in gözünde olağanüstü bir önem kazanmıştı. Ama Patron, Napoli Kraliçesi'nden söz etmek için bir araya gelmediklerini Morel'e açıklayıp doğrudan konuya girmişti. "Bakın," demişti bir süre konuştuktan sonra, "isterseniz gelin karıma akıl danışalım. Yemin ederim, ben kendisine hiçbir şey söylemedim. Bakalım o nasıl yorumlayacak. Benim fikirlerim doğru olmayabilir, ama onun ne kadar yanılmaz bir sağduyusu olduğunu bilirsiniz; ayrıca sizi de çok sever, gelin meseleyi ona açalım." Bu arada Mme Verdurin, virtüozla konuşurken yaşayacağı, o gittikten sonra da, kocasıyla aralarında geçen konuşmanın eksiksiz raporunu alırken tadacağı duyguları sabırsızlıkla beklemekte, bir yandan da kendi kendine, "Canım, ne yapıyor bunlar? Bari Auguste, Morel'i bu kadar uzun alıkoymuşken iyice bir terbiye etmiş olsa," diyordu ki, M. Verdurin

aşırı heyecanlı görünen Morel'le birlikte aşağı indi. "Morel sana akıl danışmak istiyor," dedi M. Verdurin karısına, ricasının kabul edilip edilmeyeceğini bilemeyen birinin tavrıyla. Mme Verdurin ise, M. Verdurin'e cevap vereceğine, tutkunun verdiği şevkle doğrudan Morel'e dönerek, "Kocamla tamamen aynı fikirdeyim, bu duruma daha fazla katlanmamalısınız!" diye haykırdı şiddetle, kocasıyla birlikte önceden kararlaştırdıkları anlamsız yalanı, yani kocasının kemancıya söylediklerinden sözümona kendisinin habersiz olduğunu unutarak. "Ne? Hangi duruma?" diye kekeledi M. Verdurin, şaşırmış gibi yapıp, telaşının anlaşılır kıldığı bir beceriksizlikle yalanını savunmaya çalışarak. "Ona neler söylediğini tahmin ettim," diye cevap verdi Mme Verdurin, açıklamasının inandırıcı olup olmadığını düşünmemişti ve kemancının, bu sahneyi sonradan hatırladığında, Patroniçe'nin doğru sözlülüğü konusunda ne düşüneceği de umurunda değildi. "Hayır," diye devam etti Mme Verdurin, "hiç kimsenin evine kabul etmediği yoz bir şahsiyetle bu utanç verici içli dışlılığa daha fazla tahammül etmemelisiniz bence." Patroniçe bunun doğru olmamasına aldırmıyor, baronu hemen her gün evinde ağırladığını unutuyordu. "Konservatuvar'da alay konusu oldunuz," diye ekledi, en etkili argümanın bu olacağını sezerek; "bu hayata bir ay daha devam ederseniz, bir sanatçı olarak istikbaliniz baltalanmış olacak; oysa Charlus olmasa, yılda yüz bin frangın üzerinde para kazanabilirsiniz. –Bu konuda kulağıma hiçbir şey gelmemişti, çok şaşırdım, size fazlasıyla minnettarım," diye mırıldandı Morel, gözlerinde yaşlarla. Ama aynı anda hem şaşırmış gibi yapmak, hem de utancını gizlemek zorunda kaldığından, kan ter içinde kalmıştı; Beethoven'ın bütün sonatlarını peş peşe çalsa, bu kadar kızarıp terlemezdi; Bonn'lu üstadın, bu gözyaşlarına yol açmayacağı da kesindi. Bu gözyaşlarıyla ilgilenen heykeltıraş gülümsedi ve göz ucuyla bana Charlie'yi işaret etti. "Kulağınıza hiçbir söylenti gelmediyse, bilmeyen bir siz kalmışsınız demektir. Adamın pis bir şöhreti var, çirkin olaylara karışmış. Polisin gözü üstünde, bunu biliyorum, zaten hakkında en hayırlısı da tutuklanmak olur, aksi takdirde o da bütün benzerleri gibi sokak serserilerinin elinde can verecek çünkü," diye ekledi Patroniçe, çünkü

Charlus'ü düşününce Mme de Duras'ı hatırlıyor ve öfkeden gözü dönerek zavallı Charlie'yi daha da çok yaralamak, o gece kendisine indirilen darbelerin intikamını almak istiyordu. "Zaten maddi olarak bile size hiçbir fayda sağlayamaz; kendisine şantaj yapan kişilerin kurbanı olduğundan beri varını yoğunu kaybetti; o insanlar yaptıkları şantajın masraflarını dahi ondan koparamayacaklar, siz kendi zararlarınızı hiç karşılayamayacaksınız, çünkü her şeyi ipotek altında: konak, şato, her şey." Morel bu yalana kolaylıkla inandı, çünkü M. de Charlus, Morel'i sırdaş kabul edip sokak serserileriyle ilişkilerini ona anlatmaktan hoşlanırdı; bu serseri takımının, bir oda hizmetkârının oğlunda uyandırdığı duygu ise, kendisi alçağın teki olsa bile, Bonaparte'çı fikirlere bağlılığı kadar yoğun bir tiksintidir.

Morel'in kurnaz zihninde, XVIII. yüzyılda ittifakların tersine dönmesi denilen şeye benzer bir çare filizlenmeye başlamıştı bile. M. de Charlus'le bir daha asla konuşmamaya kararlıydı; ertesi akşam, her şeyi yoluna koymak üzere Jupien'in yeğenine dönecekti. Ne yazık ki, Morel bu projeyi gerçekleştiremedi; M. de Charlus'ün, o akşam Jupien'le randevusu vardı ve eski yelekçi, olaylara rağmen randevuya gitmeme cesaretini gösteremedi. İleride göreceğimiz, Morel'le ilgili başka olaylar da hız kazandığından, Jupien ağlayarak dertlerini barona anlattığında, en az Jupien kadar kederli olan baron, terk edilen genç kızı evlat edineceğini, ona sahip olduğu unvanlardan birini, muhtemelen Mlle d'Oloron unvanını vereceğini, mükemmel bir ek eğitim sağlayacağını ve varlıklı biriyle evlendireceğini bildirdi. Jupien'e yoğun bir mutluluk veren bu vaatlere, yeğeni kayıtsız kaldı, çünkü Morel'i hâlâ seviyordu; Morel ise, ya aptallığından ya da edepsizliğinden, Jupien'in yokluğunda şakalaşarak giriyordu dükkâna. "Neyiniz var böyle?" diyordu gülerek. "Gözlerinizin etrafındaki o halkalar ne? Aşk acısı mı? Canım, yıllar birbirini kovalar, biri öbürüne benzemez. En nihayet insan bir ayakkabıyı dener, bir kadını haydi haydi dener, ayağına uymuyorsa da..." Bir tek kere, kız ağladığında sinirlendi; bunu alçakça, iğrenç bir davranış olarak görüyordu. İnsan bazen yol açtığı gözyaşlarına tahammül edemez.

Ama fazlasıyla ileriye atlamış olduk, çünkü bütün bunlar, Verdurin davetinden sonra cereyan etti; şimdi daveti anlatmaya kaldığımız yerden devam edelim. "Hiç aklımdan geçmezdi," diye iç geçirdi Morel, Mme Verdurin'e cevaben. "Doğal olarak yüzünüze kimse bir şey söylemiyor, ama yine de Konservatuvar'ın alay konususunuz," diye tekrarladı Mme Verdurin fesatça; Morel'e, dedikoduların yalnız M. de Charlus'ü değil, kendisini de hedef aldığını göstermek istiyordu. "Bilmediğinize inanıyorum tabii, oysa hiç çekinmeden konuşuluyor. Geçen gün Chevillard konserinde siz benim locama girdiğinizde iki adım ötemizde ne konuşulduğunu Ski'ye sorun, söylesin size. Kısacası, parmakla gösteriliyorsunuz. Şunu söyleyeyim ki, ben kendi adıma, hiç üzerinde durmuyorum; benim üzerinde durduğum şu: Bu durum insanı inanılmayacak derecede gülünç düşürür ve hayatı boyunca herkesin alay konusu olmasına yol açar. –Size nasıl teşekkür edeceğimi bilemiyorum," dedi Charlie, aynı cümleyi, canımızı müthiş acıtan, ama bunu belli etmek istemediğimiz diş hekimine veya önemsiz bir sözle ilgili olarak, "Bunları sineye çekemezsiniz," deyip bizi zorla düelloya sokan, kana susamış şahidimize söylediğimiz tonda. "Sizin kişilik sahibi bir insan, bir erkek olduğunuzu düşünüyorum," diye cevap verdi Mme Verdurin; "baron herkese sizi avcunda tuttuğunu, sesinizi çıkarmaya cesaret edemeyeceğinizi söylese de, ben sizin açık açık, çekinmeden konuşacağınızdan eminim." Paramparça olan onurunu gizlemek için kendine bir takma onur arayan Charlie, okumuş ya da duymuş olduğu bir şey buldu hafızasında ve derhal açıkladı: "Bu kadarına tahammül edecek kadar sütü bozuk değilim. Bu akşamdan tezi yok, M. de Charlus'le ilişkimi keseceğim. Napoli Kraliçesi gitti, değil mi? Yoksa, ilişkimi kesmeden önce rica ederdim... –İlişkinizi tamamen kesmeniz gerekmez," dedi, küçük yuvayı dağıtmak istemeyen Mme Verdurin. "Onunla burada, küçük grubumuzun içinde görüşmenizde bir sakınca yok; burada takdir ediliyorsunuz, kimse hakkınızda kötü konuşmaz. Ama özgürlüğünüze sahip çıkan ve sizi, sadece yüzünüze karşı kibar olan o aptal, ukala kadınların evlerine sürüklemesine izin vermeyin; arkanızdan neler konuştuklarını duymanızı isterdim. Zaten hayıf-

lanmanıza da gerek yok; hayat boyu taşıyacağınız bir yüzkarasından kurtulmuş olmakla kalmayacaksınız; ayrıca, sanatsal açıdan da, Charlus tarafından tanıtılmanın utancı olmasaydı bile, şunu bilin ki, bu sahte sosyete muhitinde kendinizi alçaltmanız, size gayriciddi bir hava verecekti; amatör olarak, sıradan salon müzisyeni olarak şöhret yapacaktınız, ki bu da sizin yaşınızda feci bir şeydir. Arkadaşlarına cevabî nezaket gösterisinde bulunmak üzere, bedavadan sizi getirtmek, bütün bu güzel hanımların işine geliyor tabii, anlaşılır bir şey, ama bunun bedelini, siz sanatçı olarak geleceğinizle ödeyecektiniz. Bir veya iki hanımın evinde çalmaktan söz etmiyorum. Az önce Napoli Kraliçesi'nden söz ediyordunuz, gitmişti gerçekten de, bir gece daveti vardı; bakın o iyi bir kadın, ayrıca şunu da söyleyeyim, bence Charlus'ü pek önemsediği yok. Bana sorarsanız daha çok benim hatırım için gelmiş. Evet, evet, M. Verdurin'le ve benimle tanışmak istediğini biliyorum. Orada çalabilirsiniz bakın. Üstelik, şunu da söyleyeyim ki, sanatçıların tanıdığı, daima yakınlık gösterdiği, neredeyse kendilerinden biri gibi, Patroniçe'leri olarak gördüğü benim tarafımdan oraya götürülmek tamamen farklı bir durum sizin için. Ama sakın ha, Mme de Duras'ın evine gideyim demeyin! Öyle bir gaf yapmayın sakın! Tanıdığım çeşitli sanatçılar, onunla ilgili sırlarını gelip bana açmışlardır. Çünkü bana güvenebileceklerini bilirler," dedi Mme Verdurin, birdenbire, ustalıkla büründüğü yumuşak ve sade bir tavırla, yüzünde alçakgönüllü bir ifade ve bakışlarında, bu ifadeyle uyumlu bir çekicilikle. "Gelip bana dertlerini anlatırlar; en sessiz diye bilinenleri bazen benimle saatlerce konuşur ve inanamayacağınız kadar da ilginçtirler. Zavallı Chabrier, 'Onları Mme Verdurin'den başkası konuşturamaz,' derdi hep. Her neyse bunların hepsi, bakın istisnasız hepsi diyorum, Mme de Duras'ın evinde çalmış oldukları için ağlamışlardır karşımda. Hanımefendinin, hizmetkârları aracılığıyla sanatçıları küçük düşürmekten hoşlanması bir yana, sonra da hiçbir yerde iş bulamıyorlardı. Yöneticiler, 'Aa, tamam, Mme de Duras'ın evinde çalan müzisyen,' diyordu. Kapı kapanıyordu. Hiçbir şey insanın geleceğini böyle baltalayamaz. Çünkü yüksek sosyete mensupları gayriciddi bir hava veriyor sanatçıya; istediğiniz kadar

yetenekli olun, maalesef bir Mme de Duras, size amatör damgası vurulması için yeterli oluyor. Biliyorsunuz ben sanatçıları kırk yıldır tanıyorum, görüşüyorum onlarla, onları tanıtıyor, onlarla ilgileniyorum, size şunu kesinlikle söyleyebilirim ki, bir sanatçı hakkında 'bir amatör' dendi mi, iş bitmiştir. Esasen, sizin hakkınızda da amatör denmeye başlanıyordu. Kimbilir kaç kez, sizin o gülünç salonlardan birinde çalmayacağınız konusunda diklenmek, üstelemek zorunda kaldım! Ne cevap veriyorlardı, biliyor musunuz: 'Canım, mecburen çalacak, Charlus ona danışmayacak bile; fikrini sormuyor ki.' Birisi Charlus'e kibarlık olsun diye, 'Arkadaşınız Morel'i çok takdir ediyoruz,' demiş. Baron o bildiğiniz küstah edasıyla ne cevap verse beğenirsiniz: 'Arkadaşım olmasına imkân var mı? Aynı sınıfın insanları değiliz, ona benim yarattığım, himaye ettiğim müzisyen demek daha doğru olur.'" O esnada, müzik tanrıçasının kavisli alnının gerisinde, bazı insanların kendilerine saklayamadıkları tek şey, yani aktarılması sadece alçaklık değil, tedbirsizlik de olacak bir söz kıpırdanmaktaydı. Ne var ki bu sözü aktarma ihtiyacı, şereften, ihtiyattan daha baskındır. Patroniçe de yuvarlak, kederli alnında art arda meydana gelen birkaç hafif kasılmadan sonra, işte bu ihtiyaca boyun eğdi: "Hattâ kocama, baronun, sizin için 'hizmetkârım' dediğini de söylemişler, ama kesin bir şey söyleyemem," diye ekledi. M. de Charlus de aynı ihtiyaca boyun eğmiş ve Morel'e, kökeni hakkında kimsenin asla bir şey öğrenmeyeceğine dair yemin ettikten kısa bir süre sonra, Mme Verdurin'e, "Morel bir oda hizmetkârının oğlu," demişti. Bu laf bir kez söylendikten sonra, yine benzer bir ihtiyaç yüzünden, bir kişiden diğerine yayılacak, bu kişilerin her biri, tıpkı kendi yaptığı gibi, sır olarak saklayacağına söz veren ama tutmayan bir başka kişiye aktaracaktı. Bu taşınan laflar, sonunda, yüzük oyunundaki gibi dönüp dolaşıp Mme Verdurin'e geri gelir ve dedikoduyu nihayet duymuş olan ilgili şahısla arasını açardı. Mme Verdurin bunu bildiği halde, söylemek için yanıp tutuştuğu sözü içinde tutamazdı. "Hizmetkâr" sözünün Morel'i gücendirmemesi imkânsızdı. Bununla birlikte, Mme Verdurin "hizmetkâr" kelimesini telaffuz etti ve kesin bir şey söyleyemeyeceğini eklediyse, bunu, bu ince ayrım sayesinde,

hem geri kalanından eminmiş, hem de tarafsızmış gibi görünmek için yaptı. Sergilediği tarafsızlık, Mme Verdurin'in kendisini o kadar etkiledi ki, Charlie'yle şefkat dolu bir tavırla konuşmaya başladı: "Bakın," dedi, "ben onu kınamıyorum, sizi uçuruma sürüklüyor, ama onun kabahati değil, çünkü kendi de aynı uçurumda yuvarlanıyor, aynı uçurumda yuvarlanıyor," diye epey yüksek sesle tekrarladı; ağzından dökülüveren bu imgeye hayran kalarak ve bilincinin ancak yakalayabildiği imgeyi vurgulamaya çalışarak. "Hayır, benim onda bulduğum kabahat," dedi, yaptığı sükseyle sarhoş olmuş bir kadının sevecen tonuyla, "size karşı inceliksiz davranmış olması. Bazı şeyler vardır ki herkese söylenmez. Mesela biraz önce, size vereceği bir haber üzerine, sevinçten yüzünüze kan hücum edeceğine dair bahse girdi; Légion d'honneur nişanını alacağınızı haber verecekmiş (aslı yok tabii, zaten onun tavsiyesi, sizin nişanı almanızı engellemek için yeterli olurdu). Hadi bunu affedelim; gerçi ben insanın dostlarını kandırmasından hiçbir zaman pek hoşlanmamışımdır," diye devam etti, hassas ve onurlu bir edayla, "ama bazı ufacık şeyler vardır ki, insanı yaralar. Mesela gülmekten kırılarak, bizlere sizin bu nişanı almayı amcanız için istediğinizi ve amcanızın da uşak olduğunu anlatması gibi. –Size öyle mi söyledi!" diye haykırdı Charlie, ustaca aktarılan bu sözlerden, Mme Verdurin'in bütün söylediklerinin doğruluğuna hükmederek. Mme Verdurin'in yüzünden fışkıran sevinç, genç âşığı tarafından terk edilmek üzereyken onun evliliğini bozmayı başaran yaşlı bir metresi hatırlatıyordu. Mme Verdurin belki de yalanını ölçüp biçmemiş, hattâ bile bile yalan söylememişti. Belki de hayatını şenlendirmek ve mutluluğunu korumak için küçük kabilede "ortalığı karıştırmasına" sebep olan duygusal bir mantık, ya da daha temelde, sinirsel bir refleks, tam anlamıyla doğru olmasalar da şeytanca bir yarar sağlayan bu tür iddiaların, kendisi doğruluğunu kontrol etmeye vakit bulamadan, içgüdüyle dudaklarından dökülüvermesine yol açıyordu. "Bunu sadece bize söylemiş olsaydı, bir zararı dokunmazdı," diye devam etti Patroniçe; "biz onun söylediklerinin yarısının yalan, yarısının doğru olduğunu biliriz; ayrıca işin iyisi kötüsü olmaz, hem sizin kendi değeriniz var, sizi değeri-

niz tanımlar; ama gidip Mme de Portefin'i bu laflarla kahkahayla güldürmesi, işte bizi bedbaht eden bu." (Mme Verdurin, Charlie'nin Mme de Portefin'i sevdiğini bildiğinden, mahsus onun adını veriyordu.) "Kocam baronun söylediklerini duyunca bana, 'Tokat yemeyi tercih ederdim,' dedi. Çünkü biliyorsunuz Gustave da sizi benim kadar sever." (Böylece M. Verdurin'in adının Gustave olduğunu öğrendik.) "Gustave aslında çok duyarlı bir insandır. –Ben sana onu sevdiğimi hiç söylemedim ki! Onu seven, Charlus," diye mırıldandı M. Verdurin, iyi kalpli hoyrat adam pozu takınarak. "Ah! Hayır, aradaki farkı şimdi anlıyorum, ben şerefsiz bir adamın ihanetine uğradım, sizler ise iyi kalplisiniz," diye samimiyetle haykırdı Charlie. "Hayır, hayır," diye mırıldandı Mme Verdurin, zaferi elde tutmakla birlikte (çarşambaları kurtulmuş sayıyordu), kötüye kullanmak da istemiyordu, "şerefsiz demek biraz abartılı olur; Charlus kötülük ediyor, hem de çok kötülük ediyor, ama farkında olmadan; şu Légion d'honneur meselesi pek de uzun sürmedi. Aileniz hakkında bütün söylediklerini size aktarmaksa, benim için tatsız bir şey olur," dedi, aktarması istense pek güç duruma düşecek olan Mme Verdurin. "İsterse bir saniye sürmüş olsun, yine de onun bir hain olduğunu kanıtlar," diye haykırdı Morel.

İşte biz o anda salona girdik. M. de Charlus, Morel'in orada olduğunu görünce, "Ah!" diye bağırdı ve neşe içinde müzisyene doğru ilerledi; bütün gecesini, bir kadınla buluşmak üzere ustaca ayarlamış olan ve bu buluşmanın sarhoşluğuyla, kadının kocası tarafından tutulmuş adamların kendisini bizzat kurduğu tuzağa düşürüp herkesin önünde dayaktan geçireceğini hayalinden bile geçirmeyen bir adama benziyordu. "Eh, nihayet görüşebildik, memnun musunuz bakalım, genç şöhret ve müstakbel Légion d'honneur şövalyesi? Pek yakında nişanınızı takabileceksiniz, biliyor musunuz?" dedi M. de Charlus Morel'e; şefkatli ve muzafferane bir edayla konuşmuş, ama nişan hakkındaki sözleriyle, Mme Verdurin'in, Morel'e tartışılmaz gerçekler gibi görünen yalanlarını teyit etmişti. "Uzak durun benden, bana yaklaşmayın!" diye bağırdı Morel barona. "Bu ilk denemeniz değildir herhalde, yoldan çıkarmaya çalıştığınız ilk

kişi ben olmasam gerek!" Tek tesellim, M. de Charlus'ün Morel'i ve Verdurin'leri bozguna uğratışını göreceğimi düşünmemdi. Baronun, bunun binde biri kadar bir olay yüzünden çılgınca öfkelenişine kaç kez şahit olmuştum; bu öfke buhranları herkese yönelebilirdi, baron bir kraldan bile çekinmezdi. Ne var ki, olağanüstü bir şey oldu. M. de Charlus donakalmış, nutku tutulmuştu, başına gelen felaketi, sebebini anlayamadığı halde, ölçmeye çalışıyordu; söyleyecek tek kelime bulamıyor, orada bulunan herkese tek tek, gücenmiş, yalvaran bakışlarla, ne olup bittiğinden ziyade ne cevap vermesi gerektiğini sorar gibi bakıyordu. M. de Charlus'ün dilini bağlayan şey, belki (M. ve Mme Verdurin'in gözlerini kaçırdıklarını ve kimsenin ona yardım etmeyeceğini görünce) hissettiği o anki acı ve özellikle de, ileride çekeceği acıların korkusuydu; belki önceden kafasında kurarak bir öfke yaratmadığı, kendi kendini kızıştırmadığı için, silahsız olduğu bir anda yakalanmış ve şiddetli bir darbe yemişti (çünkü duygusal, sinirli, isterik bir insan olan baron, tam anlamıyla fevriydi, ama fedailiği fostu –hattâ ben, fesatlığının da fos olduğunu düşünürdüm öteden beri ve bu da barona gözümde bir sevimlilik kazandırırdı– dolayısıyla, hakarete uğramış şerefli bir insanın olağan tepkisini göstermezdi); belki de kendi muhiti olmayan bir ortamda, Saint-Germain muhitinde olacağı kadar rahat ve cesur değildi. Sebebi ne olursa olsun, o büyük asilzade (tıpkı devrim mahkemesi karşısında korkudan yüreği daralan ataları gibi, o da özünde halktan üstün olmadığı için), o küçümsediği salonda, bütün uzuvları ve dili felce uğramışçasına, kendisine uygulanan şiddetin yarattığı korku ve öfkeyle dolu, hem sorgulayan, hem yalvaran bakışlarını çevresinde gezdirmekten başka bir şey yapamadı. Oysa M. de Charlus, birine karşı uzun zaman boyunca içinde bir öfke biriktirdiğinde, hem belagat, hem de cesaret açısından sınır tanımaz, bu kadar ileri gidilebileceğini hayallerinden bile geçirmeyen, dehşete düşmüş yüksek sosyete mensuplarının önünde, söz konusu kişiyi en can alıcı sözlerle, çaresizlikten felce uğratırdı. Bu durumlarda M. de Charlus tam bir sinir buhranı içinde adeta alev alır, çırpınır, herkesi korkudan titretirdi. Ne var ki böyle durumlarda, inisiyatif baronda olduğu için istediği gibi saldırır,

ağzına geleni söylerdi (aynı şekilde Bloch da Yahudilerle alay etmeyi bilir, ama yanında isimleri anıldığında yüzü kızarırdı). M. de Charlus, nefret ettiği kişilerden, kendisini aşağıladıkları kanısına kapıldığı için nefret ederdi. Onlar barona kibar davransalar, öfkeden kendini kaybedeceğine, onları kucaklayıp öperdi. Bu acımasızca umulmadık durumda o büyük hatip, ancak, "Ne demek oluyor bu? Ne oldu?" diye kekeleyebildi. Hattâ sesi duyulmadı bile. Panik halindeki korkunun evrensel ifadesi olan jest ve mimikler o kadar az değişmiştir ki, bir Paris salonunda başından tatsız bir olay geçen bu yaşlı beyefendi, farkında olmadan, eski çağların Yunan heykellerinde, tanrı Pan tarafından kovalanan *nympha*'ların korkusunu simgeleyen stilize hareketleri tekrarlamaktaydı.

Gözden düşen büyükelçi, zorla emekliye ayrılan büro şefi, soğuk davranılan sosyete mensubu, reddedilen âşık, bazen aylar boyunca, bütün umutlarını yıkan olayı inceler, bir serseri kurşunu neredeyse bir göktaşıymışçasına evirip çevirirler. Kendilerine isabet eden bu tuhaf kurşunu oluşturan unsurları tanımak, hangi kötü niyetleri barındırdığını bilmek isterler. Kimyacıların elinde, analiz imkânı vardır en azından; kaynağını bilmedikleri bir hastalıktan mustarip olan hastalar, hekime başvurabilirler. Suçlarla ilgili muammalar da, sorgu hâkimi tarafından iyi kötü çözülür. Oysa benzerlerimizin şaşırtıcı davranışlarına sebep olan dürtüleri nadiren öğreniriz. Anlatmaya kaldığımız yerden devam edeceğimiz o gece davetini izleyen günler boyunca, M. de Charlus de, Charlie'nin davranışında sadece bir tek şeyi açıkça görebildi. Kendisine beslediği tutkuları ifşa edeceğini söyleyerek baronu sık sık tehdit etmiş olan Charlie, artık kendi kanatlarıyla uçabileceğine, "bir yerlere geldiğine" hükmetmiş ve buna dayanarak, tehdidini gerçekleştirmiş olsa gerekti. Ve sırf nankörlüğünden, her şeyi Mme Verdurin'e anlatmış olmalıydı. Peki ama Mme Verdurin nasıl kanmıştı anlattıklarına? (İnkâr etmeye kararlı olan baron, sahip olmakla suçlanacağı duyguların hayalî olduğuna kendini inandırmıştı bile.) Mme Verdurin'in, belki kendisi gibi Charlie'ye tutkun olan bazı dostları, zemin hazırlamıştı herhalde. Dolayısıyla M. de Charlus, daveti izleyen günlerde, tamamen masum olan ve baronun

delirdiğine hükmeden birçok "mürit"e korkunç mektuplar yazdı; sonra da gidip Mme Verdurin'le uzun ve dokunaklı bir konuşma yaptı, ama bu konuşma, baronun istediği etkiyi katiyen uyandırmadı. Çünkü bir yandan, Mme Verdurin, sürekli, "Artık onunla ilgilenmeyin, olsun bitsin, çocuk o daha," diyordu barona. Oysa baronun tek istediği, barışmaktı. Öte yandan, barışabilmek için, Charlie'nin sağlama bağlı zannettiği her şeyi elinden almak istediğinden Mme Verdurin'e Charlie'yi artık evine kabul etmesin diye ricada bulunuyor, bu ricası kesin bir ret cevabıyla karşılaşıyordu; ret cevabı, Patroniçe'nin barondan çeşitli öfkeli ve alaylı mektuplar almasına sebep oldu. Sırayla çeşitli tahminlerde bulunan M. de Charlus, doğru tahmini yapamadı, yani olayın katiyen Morel'in başının altından çıkmadığını düşünemedi. Gerçi bunu, Morel'den birkaç dakikalık bir görüşme rica ederek öğrenebilirdi. Ama böyle bir istekte bulunmanın, hem onuruna aykırı olduğunu, hem de aşkı açısından zararlı olacağını düşünüyordu. Hakarete uğramıştı ve bir açıklama bekliyordu. Zaten hemen her zaman, bir anlaşmazlığı açıklığa kavuşturabilecek bir görüşme fikrine bağlı bir başka fikir, şu veya bu nedenle, o görüşmeye razı olmamızı engeller. Yirmi değişik olayda alçakgönüllülük göstermiş, zaafını gizlememiş olan kişi, yirmi birinci olayda bir gurur sergiler, oysa kibirli bir tavırda direnmemenin ve yalanlanmadıkça karşı tarafta iyice kök salan bir yanılgıyı ortadan kaldırmanın faydalı olacağı tek olay budur. Olayın sosyal sonuçlarına gelince, M. de Charlus'ün, genç bir müzisyenin ırzına geçmeye çalıştığı esnada Verdurin'lerin evinden kovulduğu söylentisi yayıldı. Bu söylenti yüzünden, M. de Charlus'ün Verdurin'lerin evine artık ayak basmamasına kimse şaşırmadı; şüphelenmiş ve hakaret etmiş olduğu müritlerden biriyle bir yerde tesadüfen karşılaştığında, söz konusu müridin, zaten kendisine selam bile vermeyen barona karşı bir hınç beslemesine insanlar şaşırmıyor, küçük kabilede kimsenin baronu selamlamak istememesini anlıyorlardı.

Morel'in telaffuz ettiği sözler ve Patroniçe'nin tutumu karşısında bir anda çöken M. de Charlus paniğe kapılmış *nympha* pozuna büründüğü sırada M. ve Mme Verdurin, adeta diplomatik kopuş belirtisi olarak ilk salona çekilip M. de Charlus'ü

yalnız bırakmışlardı; bu arada Morel, platformun üzerinde, kemanını kılıfına yerleştiriyordu. Mme Verdurin, açgözlülükle, "Nasıl oldu, anlat," dedi kocasına. "Ona ne dediğinizi bilmiyorum ama çok duygulanmıştı, gözlerinde yaşlar vardı," dedi Ski. Mme Verdurin, anlamamış gibi yaparak, "Bence söylediklerime tamamen kayıtsız kaldı," dedi; aslında kimsenin aldanmadığı bu numaranın amacı, Charlie'nin ağladığını heykeltıraşa zorla tekrarlatmaktı; o gözyaşları Mme Verdurin'e öyle bir gurur sarhoşluğu veriyordu ki, Patroniçe istisnasız bütün müritlerin iyice duyup haberdar olmasını istiyordu. "Yok canım, aksine, ben gözlerinde iri damlaların parladığını gördüm," dedi heykeltıraş, kötü niyetli bir sır paylaşma havasında sesini alçaltıp gülümseyerek; bu arada, Morel'in hâlâ platformda durduğundan ve konuşmayı işitemeyeceğinden emin olmak için, yana doğru bakıyordu. Fakat konuşmayı işiten biri vardı ve bu kişinin varlığı fark edildiği anda, Morel'in sönen umutlarından biri canlanacaktı. Napoli Kraliçesi'ydi bu; gittiği diğer davetten dönerken, Verdurin'lerde unuttuğu yelpazesini geri almak üzere, bizzat uğramasının kibarlık olacağını düşünmüştü. İçeri usulca, adeta çekinerek girmişti; özür dileyip, herkes gitmişken kısa bir ziyarette bulunmaya niyetliydi. Ne var ki, olayın heyecanı içinde kraliçenin girişi fark edilmemişti; o da olup bitenleri derhal anlamış ve müthiş öfkelenmişti. Mme Verdurin, "Ski, gözünde yaşlar gördüğünü söylüyor, sen fark ettin mi? Ben gözyaşı görmedim," dedi. "Aa! Doğru, şimdi hatırlıyorum," diye düzeltti sonra, iddiasına inanılır korkusuyla. "Charlus'e gelince, durumu iyi görünmüyor, bir iskemleye otursa iyi olur; bacakları titriyor, yere serilmek üzere," dedi acımasızca kıkırdayarak. O esnada koşarak Mme Verdurin'in yanına gelen Morel, Charlus'e doğru ilerleyen kraliçeyi göstererek, "Şu hanım Napoli Kraliçesi değil mi?" diye sordu (o olduğunu gayet iyi bildiği halde). "Az önce olanlardan sonra, barondan beni kraliçeye takdim etmesini isteyemem, ne yazık! –Durun, ben sizi takdim ederim," dedi Mme Verdurin ve alelacele eşyalarımızı alıp gitmek üzere harekete geçen Brichot'yla benim haricimizdeki müritlerden bazılarını peşine takarak, M. de Charlus'le sohbet etmekte olan kraliçeye doğru yürüdü. Morel'in Napoli Kraliçesi'ne takdim

edilmesini çok isteyen M. de Charlus, kraliçenin pek uzak bir ihtimal gibi görünen ölümü dışında hiçbir şeyin, bu arzunun gerçekleşmesini engelleyemeyeceğini düşünmüştü. Ne var ki, insan, geleceği, şimdiki zamanın boşluktaki bir yansıması olarak hayal eder; oysa gelecek, çoğu gözden kaçan sebeplerin, pek yakındaki bir sonucudur genellikle. Daha bu arzusunu ifade edeli bir saat bile olmadığı halde, şimdi Morel kraliçeye takdim edilmesin diye M. de Charlus her şeyini verirdi. Mme Verdurin eğilerek kraliçeyi selamladı. Kraliçe kendisini tanımamış gibi göründüğü için de, kendini tanıttı: "Ben Mme Verdurin. Majesteleri beni tanımadılar. –İyi," dedi kraliçe; öyle büyük bir doğallık içinde M. de Charlus'le konuşmaya devam ediyordu ki, Mme Verdurin, olağanüstü dalgın bir edayla söylenmiş bu "iyi" sözünün kendisine söylendiğinden şüphe duydu; M. de Charlus ise, aşk acısına gömülmüş olduğu halde, kraliçenin cevabına bir münasebetsizlik uzmanının, meraklısının minnetiyle gülümsemekten kendini alamadı. Takdim edilme hazırlığını uzaktan izleyen Morel de o esnada yaklaştı. Kraliçe kolunu M. de Charlus'e uzattı. Baronda da kızmıştı, ama ona, bu aşağılık hakaretlere sertçe karşılık vermediği için kızıyordu. Verdurin'lerin barona bu şekilde muamele etme cüretini göstermesi, baron adına utandırıyordu kraliçeyi. Daha birkaç saat önce Verdurin'lere gösterdiği sade yakınlıkla, şimdi karşılarında dikilirken büründüğü küstah gurur, kraliçenin ruhundaki tek bir noktadan kaynaklanıyordu. Kraliçe çok iyi yürekli bir kadındı, ama onun iyilikten anladığı, her şeyden önce sevdiklerine, yakınlarına, M. de Charlus'ün de aralarında yer aldığı, kendi ailesinden bütün prenslere, sonra da, kraliçenin sevdiklerini sayan, onlara iyi duygular besleyen bütün burjuvalara ve hattâ en yoksul kesimden kişilere karşı sarsılmaz bir bağlılıktı. Mme Verdurin'e de, böyle iyi duygular taşıdığı varsayımıyla yakınlık göstermişti. Hiç şüphesiz, kraliçenin iyilik anlayışı, sınırlı, biraz İngiliz muhafazakârlarına özgü ve giderek geçerliliğini kaybeden bir anlayıştı. Ama bu, kraliçenin iyiliğinin son derece samimi ve hararetli olmasını engellemiyordu. Geleceğin insanları, bütün dünyayı kapsayan Birleşik Devletleri'ni nasıl seveceklerse, eskiler de, bağlı oldukları insan topluluğunu, kentle sınırlı

olmasına rağmen, o kadar seviyorlardı; günümüzün insanları da vatanlarını o kadar seviyor. Çok yakınımdaki bir örnek, annemdi; Mme de Cambremer ve Mme de Guermantes, annemi herhangi bir "hayır işi"ne, yurtsever gönüllülere katılmaya, hayır dernekleri için bir şey satmaya veya bu dernekler yararına davet düzenlemeye asla ikna edememişti. Annemin, sadece kendi kalbinin sesine kulak vererek eyleme geçmekte, sevgi ve cömertliğini sadece ailesine, hizmetkârlarına ve tesadüfen karşısına çıkan bedbahtlara sunmakta haklı olduğunu söylemiyorum katiyen; ama tıpkı büyükannem gibi annemin de, sevgisinin ve cömertliğinin sınırsız olduğunu ve Mme de Guermantes'ın ya da Mme de Cambremer'in sevgi ve cömertliğini kat kat aştığını gayet iyi biliyorum. Napoli Kraliçesi, bambaşka bir örnekti, ama şunu kabul etmek gerekir ki, kraliçenin kafasındaki sevimli insan imgesi, Albertine'in kütüphanemde bulup el koyduğu Dostoyevski romanlarındaki sevimli insan imgesinden, yani dalkavuk, hırsız, ayyaş, kâh kişiliksiz, kâh küstah, sefih ve hattâ katil asalaklardan çok farklıydı. Ne var ki, aşırı uçlar bir araya gelme eğilimi taşır; kraliçenin de savunmak istediği soylu kişi, yakını, hakarete uğrayan akrabası, M. de Charlus'tü, yani soylu ailesine ve kraliçeyle akrabalığına rağmen, meziyetlerinin yanı sıra birçok ahlaksızlık da sergileyen biriydi. Kraliçe, "Sevgili kuzenim, iyi görünmüyorsunuz," dedi M. de Charlus'e. "Koluma yaslanın. Bu kolun size daima destek olacağından hiç kuşkunuz olmasın. Bunu başaracak güce sahiptir." Sonra, başını gururla kaldırıp önüne (Ski'nin anlattığına göre, o anda tam karşısında bulunan Mme Verdurin'le Morel'e) bakarak, ekledi: "Biliyorsunuz bir zamanlar aynı kol, Gaeta'da ayaktakımına boyun eğdirmişti. Size de siper olacaktır." İmparatoriçe Elisabeth'in şanlı kız kardeşi, Verdurin salonundan işte bu şekilde, koluna taktığı baronu da yanında götürerek, Morel'in kendisine takdim edilmesine izin vermeden çıktı.

M. de Charlus'ün haşin kişiliği ve kendi akrabalarını bile tabi tuttuğu korkunç işkenceler göz önüne alındığında, bu davetin ardından Verdurin'lere ateş püsküreceği ve misillemede bulunacağı zannedilebilirdi. Fakat baron katiyen böyle bir şey yapmadı; bunun başlıca nedeni, hiç şüphesiz, davetten birkaç

gün sonra üşütüp salgın halindeki bulaşıcı zatürreeye yakalanan M. de Charlus'ün, bir süre hem hekimlerin nazarında, hem de kendi nazarında, ölümün eşiğinde bulunması ve ardından birkaç ay boyunca ölümle hayat arasında asılı kalmasıydı. Acaba mesele basit bir fiziksel metastazdan mı ibaretti; o güne kadar baronun öfkeden kendini kaybetmesine sebep olan nevrozun yerini başka bir hastalık mı almıştı? Çünkü baronun, Verdurin'leri sosyal açıdan hiçbir zaman pek ciddiye almamış olduğu ve dolayısıyla onlarla kendi muhitinden insanlara kızdığı gibi kızamayacağını düşünmek, fazlasıyla basit bir açıklama olur; sürekli hayalî ve zararsız düşmanlara kızan sinir hastalarının, biri kendilerine karşı saldırıya geçtiği anda zararsız hale geldiklerini ve suçlamalarının anlamsızlığını kanıtlamaya çalışmaktansa, yüzlerine soğuk su serpmenin, bu hastaları sakinleştirmekte daha etkili olduğunu hatırlamak da, yine fazlasıyla basit bir yaklaşımdır. Ne var ki, M. de Charlus'ün hınç beslememesinin açıklamasını bir metastazda değil, hastalığın kendisinde aramak, daha doğru olacaktır muhtemelen. Hastalığı baronu öylesine yoruyordu ki, Verdurin'leri düşünmeye fırsat bulamıyordu. Ölmek üzereydi. Saldırıdan söz ediyorduk; etkileri ancak biz öldükten sonra ortaya çıkacak saldırıları bile, gereğince "düzenlemek" için, gücümüzün bir bölümünü feda etmemiz şarttır. M. de Charlus'ün, bir hazırlık faaliyetine girişecek gücü kalmamıştı. Can düşmanı olan iki kişinin, gözlerini son kez açıp, birbirlerinin ölmek üzere olduğunu görünce, huzur içinde hayata gözlerini kapadıkları söylenir sık sık. Ölüm bizi hayatın ortasında, hazırlıksız yakalamamışsa eğer, bu durum oldukça enderdir muhtemelen. Hayat dolu olduğumuz anda kolayca göze alabileceğimiz tehlikeleri, aksine, kaybedecek hiçbir şeyimiz kalmadığında, göze alamayız. İntikam duygusu hayatın bir parçasıdır; çoğunlukla –ileride göreceğimiz gibi, aynı kişiliğin içinde insani çelişkiler teşkil eden istisnalara rağmen– ölüm kapımıza dayandığında intikam duygusu bizi terk eder. M. de Charlus, Verdurin'leri bir an düşündüğünde kendisini fazlasıyla yorgun hissediyor, duvara dönüp kafasından bütün düşünceleri siliyordu. Belagatini kaybettiği söylenemezdi, ama bu belagat, kendisinden fazla çaba istemiyordu ar-

tık. Belagat pınarı kurumamış, ama değişmişti. Geçmişte sık sık bezenmiş olduğu şiddetten kopmuştu; şefkatli sözlerin, İncil'den mesellerin, ölüme karşı belirgin bir tevekkülün süslediği, neredeyse mistik bir belagatti artık. En çok konuştuğu günler, kurtulduğunu düşündüğü günlerdi. Sağlığında bir gerileme olduğunda, susuyordu. Etrafındakiler, (tıpkı *Andromakhe*'deki dehanın *Ester*'de bambaşka bir dehaya dönüşmesi gibi) baronun muhteşem şiddetinin Hıristiyanca bir yumuşaklığa dönüşmesine hayran kalıyorlardı. Verdurin'ler görse, onlar bile, kusurları yüzünden nefret ettikleri bu adamı sevmekten kendilerini alamaz, bu yumuşaklığa hayran kalırlardı. Sadece görünürde Hıristiyanca olan bazı düşünceler de varlığını sürdürüyordu şüphesiz. Mesih'in ne zaman geleceğini, peygambere haber verdiği gibi kendisine de haber vermesi için, Başmelek Cebrail'e yakarıyordu. Sonra da acıklı, tatlı bir tebessümle ekliyordu: "Ama başmelek, Daniel gibi 'yedi hafta ve altmış iki hafta' sabretmemi istemesin benden, çünkü ben daha önce ölmüş olacağım." Bu beklediği, Morel'di. Başmelek İsrafil'e de, genç Tobias'ı geri getirdiği gibi, Morel'i kendisine geri getirsin diye yalvarıyordu. Bu yakarılara, (bir yandan dua okuturken hekimini çağırmayı da ihmal etmeyen hasta bir papa gibi) daha insani yöntemler de katıyor, Brichot genç Tobias'ını hemen kendisine geri getirecek olursa, Tobias'ın babasının gözlerini açan Başmelek İsrafil'in, tıpkı Beytsayda arınma havuzundaki gibi, Brichot'nun da gözlerini açmaya razı olabileceğini ziyaretçilerine ima ediyordu. Ama bu insani geri dönüşler, M. de Charlus'ün sözlerinin manevi saflığını bozmuyordu. Gurur, dedikoduculuk, çılgınlığa varan fesatlık ve kibir ortadan kaybolmuştu. M. de Charlus, ahlaki açıdan, pek kısa süre öncesine kadar bulunduğu düzeyin çok üzerine çıkmıştı. Ne var ki, baronun, duygulanmış dinleyicilerini, biraz da belagati sayesinde gerçekliğine inandırdığı bu ahlaki gelişme, lehine işlemiş olan hastalıkla birlikte ortadan kayboldu. M. de Charlus, ileride göreceğimiz gibi, giderek artan bir hızla uçurumdan aşağı yuvarlandı. Ama Verdurin'lerin kendisine karşı tutumu, biraz uzaktaki bir hatıradan ibaretti artık ve daha taze öfkeler, bu hatıranın deşilmesini önlüyordu.

Geriye, Verdurin'lerin davetine dönecek olursak, o gece ev sahipleri kendi başlarına kaldıklarında, M. Verdurin karısına şöyle dedi: "Cottard niçin gelmedi, biliyor musun? Durumunu düzeltmek için giriştiği borsa oyunu fiyaskoyla sonuçlanan Saniette'in yanında çünkü. Bir tek frangı bile kalmadığını ve yaklaşık bir milyon frank borcu olduğunu öğrenince, Saniette kriz geçirdi. –Canım, o da niçin oynamış? Aptallığın daniskası, bu işlerin adamı değil ki. Ondan çok daha zeki insanlar borsada batıyor; Saniette herkes tarafından dolandırılmaya mahkûm bir adam. –Pek tabii, Saniette'in geri zekâlı olduğunu çoktandır biliyoruz," dedi M. Verdurin; "ama sonuç ortada. Yarın öbür gün ev sahibi onu kapıya koyacak; tam bir sefalet içine düşecek; ailesi onu sevmez, Forcheville de ona yardım edecek son insan. Ben de düşündüm; senin hoşuna gitmeyecek herhangi bir şey yapmak istemem ama, belki kendisine küçük bir aylık bağlayabiliriz diyorum; sefaletini biraz olsun hafifletir, hiç değilse evinde tedavi görür. –Sana tamamen katılıyorum, çok iyi düşünmüşsün. Ama 'evinde' diyorsun; o salak, fazlasıyla pahalı bir dairede oturuyor; artık orada oturması imkânsız, iki odalı bir yer kiralamak lazım. Sanıyorum halen altı-yedi bin frank ödüyor o daireye. –Altı bin beş yüz. Ama evine çok bağlı. Sonuç olarak bir kriz geçirdi; iki üç yıldan fazla yaşamaz. Onun için üç yıl boyunca onar bin frank harcadık diyelim. Bence yapabiliriz. Mesela bu yıl tekrar La Raspelière'i kiralayacağımıza daha mütevazı bir yer tutarız. Bizim gelir düzeyimizde, üç yıllığına on bin frangı gözden çıkarmak mümkün olur sanıyorum. –Peki, öyle olsun; yalnız işin tatsız tarafı, herkes durumu öğrenecek, aynı şeyi başkaları için de yapmaya mecbur kalacağız. –Ben de bunu düşünmedim mi sanıyorsun! Kesinlikle kimsenin bilmemesi şartıyla yapacağım. İnsan soyunun hamisi olmak zorunda kalmaya hiç niyetli değilim doğrusu. İnsanseverliğin lüzumu yok! Şöyle yaparız: Bu parayı kendisine Prenses Şerbatof'un bıraktığını söyleriz. –İnanır mı acaba? Prenses vasiyetini hazırlarken Cottard'a danışmıştı. –En kötü ihtimalle sırrımıza Cottard'ı da dahil ederiz; meslek sırrı saklamaya alışıktır; çok da para kazanıyor; uğruna para harcamaya mecbur kalacağımız işgüzarlardan olmayacaktır hiçbir zaman. Hattâ Cottard, prensesin aracılık görevini

kendisine verdiğini söylemeye de razı olur belki. Böylece biz hiç ortalıkta görünmeyiz. Teşekkürlerden, minnet gösterilerinden ve konuşmalarından da kurtulmuş oluruz." M. Verdurin, bu tür dokunaklı sahneleri ve duymak istemedikleri konuşmaları anlatan bir kelime ekledi. Ne var ki bu kelime bana tam olarak aktarılamadı, çünkü Fransızca bir kelime değil, aile içinde, muhtemelen ilgili şahısların yanında rahatça konuşabilmek için, özellikle can sıkıcı bir şeyi ifade etmekte kullanılan kelimeler türünden, özel bir ifadeydi. Bu tür ifadeler, genellikle, ailenin daha önceki bir durumundan günümüze kalmıştır. Mesela Yahudi bir ailede anlamı saptırılmış, dinî bir terim kullanılabilir; belki de artık Fransızlaşmış olan bu ailede, hâlâ bilinen tek İbranice kelime budur. Taşralılığını fazlasıyla koruyan bir ailede, yörenin lehçesi artık o ailede konuşulmuyor, hattâ anlaşılmıyor bile olsa, o lehçeden bir kelime kullanılabilir. Güney Amerika'dan göçmüş, artık sadece Fransızca konuşulan bir ailede, İspanyolca bir kelime kullanılır. Söz konusu kelime, bir sonraki kuşağa, sadece bir çocukluk anısı olarak aktarılacaktır. Anne babalarının, sofrada, belirli bir kelimeyi söyleyerek, servis yapan hizmetkârlara belli etmeden değindiklerini çocuklar sonradan gayet iyi hatırlayacaktır; ne var ki kelimenin tam anlamını, İspanyolca mı, İbranice mi, Almanca mı, belirli bir yörenin lehçesine ait bir kelime mi olduğunu, hattâ herhangi bir lisanda anlamı olan bir söz mü yoksa bir özel isim ya da tamamen uydurma bir kelime mi olduğunu bilmeyeceklerdir. Bu durum, hâlâ hayatta ve muhtemelen aynı terimi kullanmış olan yaşlı bir akraba varsa açıklığa kavuşturulabilir ancak. Verdurin'lerin herhangi bir akrabasını tanımadığım için, kullanılan kelimeyi çıkaramadım. Ne olursa olsun, söz konusu terimin Mme Verdurin'i gülümsettiği kesin; çünkü her zaman kullanılan dilden daha özel, daha kişisel ve daha gizli olan bu dilin kullanımı, kullanan kişilere daima tatminle karışık, bencilce bir duygu yaşatır. Karşılıklı gülüştükten sonra, Mme Verdurin itiraz etti: "Peki ya Cottard birilerine söylerse? -Söylemez." Ama Cottard en azından bana söyledi; ben olayı birkaç yıl sonra, Saniette'in cenazesinde, Cottard'dan öğrendim. Daha önceden bilmediğime de hayıflandım. Bilmiş olsam, her şeyden önce, insanlara bir kötülüklerinden dolayı asla

kızmamak, onları yargılamamak gerektiğini daha çabuk anlardım; çünkü başka zamanlardaki samimi iyi niyetlerini ve yararlı faaliyetlerini bilemeyiz. Dolayısıyla, sırf tahmin açısından da olsa, yanılırız. Hiç şüphesiz, bir örneğe bakarak genellediğimiz çirkin davranış biçimi tekrarlanacaktır. Ama insan ruhu bu kadar basit değildir; aynı insanın ruhu, bizim çirkin davranışına bakarak reddettiğimiz birçok olumlu davranışı da içinde barındırır. Ama Verdurin'lere ilişkin bu bilgi, beni daha kişisel bir açıdan de etkileyecekti. Cottard bu bilgiyi bana daha önce vermiş olsa, giderek dünyanın en fesat insanı olarak gördüğüm M. Verdurin hakkında fikrimi değiştirecektim ve Verdurin'lerin, Albertine'le ilişkimde oynayabileceği rol konusundaki şüphelerim de dağılacaktı. Aslında bu şüphelerin dağılması belki de yanlış olacaktı, çünkü M. Verdurin, birtakım meziyetlere sahip olmakla birlikte, muzipliği acımasızca bir işkenceye vardırabilen ve küçük kabilede hâkimiyet konusunda son derece kıskanç bir adamdı; müritler arasında, tek amacı küçük topluluğu güçlendirmek olmayan her türlü ilişkiyi bozmak için en iğrenç yalanları söylemekten, en haksız nefretleri körüklemekten kaçınmazdı. Gösterişe kaçmadan, çıkarcılıktan uzak, cömertçe davranışlar sergileyebilen bir insandı, ama bu, hassas, cana yakın, titiz, doğru sözlü veya daima iyiliksever bir adam olduğu anlamına gelmiyordu. Muhtemelen, ben kendisinin bu yönünü öğrenmeden önce, –belki büyükhalamla ahbap olan ailesinden kalma– kısmi bir iyi yüreklilik vardı M. Verdurin'de; tıpkı Amerika'nın Kolomb'dan, Kuzey Kutbu'nun Peary'den önce de var olması gibi. Bununla birlikte, M. Verdurin'in kişiliği, bu olayı öğrendiğimde hiç beklemediğim bir yönüyle karşıma çıkmış oldu; böylece, tıpkı toplumlar ve tutkular gibi, bir kişiliğin de sabit bir suretini sunmanın çok güç olduğu sonucuna vardım. Çünkü kişilikler de, toplumlar ve tutkular kadar değişkendir ve görece değişmez olan yönlerinin klişesini almak istediğimizde, şaşırıp kalan objektife sürekli başka bir yönlerini gösterdiklerini fark ederiz (bu da, kıpırtısız kalmadıkları, hep hareket ettikleri anlamına gelir).

Verdurin'lerden çıktığımızda, saate bakıp Albertine'in evde sıkılmasından korkarak, önce benim eve uğramamızı rica ettim

Brichot'dan. Araba sonra onu evine bırakacaktı. Evde bir genç kızın beni beklediğini bilmeyen Brichot, doğrudan eve döndüğüm, geceyi erkenden, böyle akıllı uslu bitirdiğim için beni tebrik etti; oysa ben o vakte kadar gecenin asıl başlangıcını geciktirmekten başka bir şey yapmamıştım. Sonra Brichot M. de Charlus'ten söz etmeye koyuldu. Baron, kendisine daima çok kibar davranan, "Ben asla laf taşımam," diyen profesörün, M. de Charlus ve özel hayatı hakkında hiç çekinmeden konuştuğunu duysa çok şaşırırdı herhalde. Ayrıca, M. de Charlus kendisine, "Beni kötülediğinizi duydum," dese, belki Brichot da aynı içtenlikle şaşırır ve gücenirdi. Brichot, M. de Charlus'ü gerçekten severdi; baronla ilgili herhangi bir konuşmayı aklından geçirecek olsa, baron hakkında herkesin söylediği şeyleri söylediği halde, bu söylenenlerden çok, barona beslediği dostça duyguları hatırlardı. M. de Charlus'ten söz ederken bir yakınlık hissettiği için de, "Oysa ben sizden hep dostça söz ederim," derken, yalan söylediğini düşünmezdi. Profesörün nazarında baron, sosyete hayatında en çok önem verdiği türden cazibeye sahip bir insandı; Brichot'nun uzun zaman boyunca şairlerin uydurması zannettiği şeyin gerçek örneklerini sunma cazibesine sahipti. Vergilius'un ikinci *Eglog*'unu, hikâyenin gerçek bir temeli olup olmadığını pek de bilmeden birçok kez açıklamış olan Brichot'nun, bu ileri yaşında M. de Charlus'le sohbet etmekten aldığı zevk, hocalarından M. Mérimée'yle M. Renan'ın ve meslektaşı M. Maspero'nun, İspanya'ya, Filistin'e ve Mısır'a gittiklerinde, kitaplardan öğrendikleri eski olayların dekorunu ve değişmez oyuncularını, İspanya, Filistin ve Mısır'ın bugünkü görünümünde ve halkında bulunca yaşadıkları hazza benzerdi. Brichot, dönüş yolunda, "O yiğit asilzadeyi kötülemek için söylemiyorum ama," dedi, "şeytanca din derslerini azıcık tımarhane kokan bir belagatle, İspanya Beyazları'na ve devrim göçmenlerine özgü bir inat ve saflıkla yorumlamaya koyulduğu zaman, dâhi kesiliyor. Monsenyör d'Hulst'ün ifadesiyle, emin olun ki, Adonis'i günümüzün zındıkları karşısında savunmak isterken soyunun içgüdülerine uyan ve bütün Sodomist masumiyetiyle haçlı seferine katılan bu derebeyinin beni ziyarete geldiği günler, hiç canım sıkılmıyor." Brichot'yu dinli-

yordum ama onunla yalnız değildim. Aslında evden çıktığım andan beri, belli belirsiz de olsa, şu anda odasında bulunan genç kıza bağlı hissediyordum kendimi. Verdurin'lerin evinde çeşitli insanlarla konuşurken bile, bulanık bir biçimde onu yanımda hissediyordum; ona ilişkin duygum, insanın kendi organlarına ilişkin belirsiz duygusuna benziyordu; onu düşündüğümde de, insanın kendi bedenine tam anlamıyla bir köle gibi bağlı olmasının verdiği sıkıntıyla düşünüyordum. "Havarimizin sohbeti öyle bir dedikodu kaynağı ki," diye devam etti Brichot, "*Pazartesi Sohbetleri*'nin bütün eklerine malzeme sağlar! Düşünsenize, saygıdeğer meslektaşımız X'in, çağımızın en şatafatlı ahlaki kurgusu olarak görüp daima büyük saygı duyduğum etik incelemesine, genç bir telgraf memuru ilham kaynağı olmuş; bunu öğrendim kendisinden. Şunu kabul etmek gerekir ki, değerli dostum, derslerinde yakışıklı delikanlının adını vermekten kaçınmıştır. Bu konuda, sevdiği atletin adını Olympia Zeus'unun yüzüğüne kazıyan Phidias'tan daha fazla elalem ne der kaygısı veya daha az minnet sergilemiştir. Baron, bu sözünü ettiğim öyküyü bilmiyordu. Öykünün, baronun gelenekçiliğine ne kadar hitap ettiğini söylememe gerek yok. Tahmin edebileceğiniz gibi, meslektaşımla ne zaman bir doktora tezini tartışsam, son derece incelikli olan diyalektiğinde fazladan bir tat, Chateaubriand'ın yeterince mahrem olmayan eserine eklenen çarpıcı açıklamaların Sainte-Beuve'e verdiği tadı buluyorum. Telgraf memuru, bilgelik açısından çok zengin, ama para açısından yoksul olan meslektaşımızdan barona geçmiş (baronun, 'hiçbir art niyet gütmeden' derkenki tonunu duymanızı isterdim). Ve Şeytanımız yeryüzünün en yardımsever insanı olduğu için de, gözdesine sömürgelerde bir görev ayarlamış; minnet nedir bilen genç memur da, oradan hamisine ara sıra leziz meyveler gönderiyor. Baron nüfuzlu tanıdıklarına ikram ediyor bu meyvelerden; geçenlerde delikanlının gönderdiği ananaslar Conti Rıhtımı'nda sofrada yer alıyordu; Mme Verdurin, bir art niyet gütmeden, 'M. de Charlus, böyle ananasları size gönderen, Amerika'da bir amca, ya da bir yeğen olabilir ancak!' diyordu. İtiraf etmeliyim ki, ananasları yerken, Diderot'nun hatırlatmaktan hoşlandığı, Horatius'un bir odunun ilk mısralarını

içimden okuyup neşelendim. Sonuç olarak, Palatium'dan Tibur'a dolaşan meslektaşım Boissier gibi ben de, baronun sohbeti sayesinde, Augustus çağı yazarları hakkında daha canlı, daha hoş bir fikir ediniyorum. Dekadanlardan hiç söz etmeyelim, Yunanlılar'a kadar gitmeye de gerek yok; gerçi bir keresinde saygıdeğer M. de Charlus'e, onun yanındayken, kendimi Aspasia'nın evinde Platon gibi hissettiğimi söylemiştim. Doğruyu söylemem gerekirse, her iki şahsiyetin de ölçeğini hatırı sayılır derecede büyütmüştüm, La Fontaine'in deyişiyle, örneğim 'daha küçük hayvanlardan' alınmıştı. Her neyse, sanırım tahmin etmişsinizdir; baron katiyen gücenmedi. Aksine, hiç böylesine samimi bir mutluluk sergilediğini görmemiştim. Çocukça bir sarhoşluk, aristokrat soğukkanlılığını bozdu. Sevinç içinde, 'Bu Sorbonne'lular insanı nasıl da pohpohluyor!' diye haykırdı. 'Aspasia'ya benzetilmek bu yaşta kısmet olacakmış demek ki! Benim gibi bir yaşlı kokona! Ah, gençliğim!' Bunları söylerken halini görmenizi isterdim; her zamanki gibi aşırı pudralı, o yaşta, bir küçük bey gibi yapmacıktı. Aslında, şecere saplantısına rağmen, baron dünyanın en iyi kalpli insanı. Bütün bunlardan ötürü, bu geceki kopuş kesin olursa çok üzülürüm. Beni şaşırtan, delikanlının sertçe karşı koyması oldu. Oysa bir süredir baronun karşısında takındığı sadık çömez tavırları, vasal edası, böyle bir isyanın habercisi sayılamazdı. Ne olursa olsun, baron, (*Dii omen avertant*[1]) Conti Rıhtımı'na bir daha ayak basmayacak bile olsa, bu kopuşun beni de kapsamayacağını umarım. Benim naçizane bilgime karşılık onun tecrübeleri, her ikimiz için de fazlasıyla kârlı bir değiş tokuş çünkü." (Ne var ki, ileride de görüleceği gibi, M. de Charlus, Brichot'ya karşı şiddetli bir hınç sergilememekle birlikte, onu hoşgörüsüzce yargılayacak kadar kendisinden uzaklaştı.) "Sizi temin ederim, bu değiş tokuş o kadar eşitsiz ki, baron hayatın kendisine öğrettiklerini bana aktardığı zaman, hayat denen rüyanın, en çok bir kütüphanede anlaşılabileceği konusunda Sylvestre Bonnard'a katılmam mümkün olmuyor."

Benim evin önüne gelmiştik. Arabadan inip arabacıya Brichot'nun adresini verdim. Kaldırımdan baktığımda, Alber-

1 Tanrılar bu kehaneti uzakta tutsun.

tine'in penceresini görüyordum; eskiden, Albertine bizim evde oturmazken akşamları hep karanlık olan bu pencerede, şimdi içerideki elektriğin panjurlarla parçalanan ışığı, birbirine paralel, alt alta yaldızlı çizgiler oluşturmaktaydı. Benim için son derece açık seçik olan ve sakin zihnime belirgin, ulaşılabilir, yakında ele geçireceğim hayaller sunan bu sihirli kitap, arabanın içindeki yarı kör Brichot için, aksine, görünmezdi ve zaten görünse de, anlaşılması mümkün olmazdı, çünkü Albertine gezintisinden döndükten sonra, akşam yemeğinden önce ziyaretime gelen arkadaşlarım gibi profesör de, her şeyiyle bana ait olan bir genç kızın yan odada beni beklediğini bilmiyordu. Araba yoluna devam etti. Birkaç dakika, kaldırımda tek başıma durdum. Elbette, aşağıdan gördüğüm, bir başkasına tamamen yüzeysel görünecek o ışıklı çizgilere ben aşırı bir yoğunluk, doluluk ve sağlamlık atfetmekteydim, çünkü o çizgilerin arkasına sakladığım, başkalarının hayalinden bile geçmeyen, o yatay ışıkların kaynağı olan hazineye, muazzam bir anlam yüklüyordum; ne var ki bu hazinenin karşılığında, özgürlüğümden, yalnızlıktan ve düşünceden vazgeçmiştim. Albertine yukarıda olmasaydı, sadece haz peşinde koşsam bile, bu hazzı yabancı kadınlarda, hayatlarına nüfuz etmeye çalışarak, belki Venedik'te, en azından Paris gecesinin gizli bir köşesinde arayacaktım. Oysa şimdi, sevişme saatim geldiğinde yapmak gereken şey, seyahate çıkmak, hattâ evden çıkmak bile değil, eve dönmekti. Üstelik eve dönmek, hiç değilse yalnız kalmak, düşüncemizi dışarıdan besleyen insanlardan ayrıldıktan sonra, kendi kendimize beslemek zorunda kalmak anlamına da gelmiyordu; tam tersine, eve dönmek, Verdurin'lerdeki kadar bile yalnız olamamak demekti, çünkü evde beni karşılayacak olan kişi, kendi şahsımı bütünüyle ellerine teslim ettiğim şahıstı; kendimi düşünecek serbest bir ânım bile yoktu, hattâ o benim yanımda olacağından, onu düşünmek zahmetine de katlanmayacaktım. Öyle ki, az sonra içine gireceğim odanın penceresine dışarıdan, aşağından son bir kez baktığımda, üzerine kapanmak üzere olan bükülmez altın parmaklıklarını kendi ellerimle şekillendirdiğim ve ebediyen içine hapsolacağım ışıklı bir kafes görür gibi oldum.

Albertine, kendisini kıskandığımdan, her hareketini kaygıyla izlediğimden şüphelendiğini hiç söylememişti bana. Kıskançlığa ilişkin aramızda geçen tek konuşma da, epeyce eskiden yapılmış olmakla birlikte, tam tersini kanıtlar nitelikteydi. Hatırlıyordum da, ilişkimizin başında, onu evine ilk geçirdiğim gecelerden biri, mehtaplı, güzel bir geceydi; aslında Albertine'i evine bırakmak kadar, ondan ayrılıp başka kızların peşinde koşmak da bana çekici geliyordu. "Bakın, sizi evinize geçirmeyi teklif ediyorsam, kıskandığımdan değil; bir işiniz varsa, ben usulca uzaklaşırım," dediğimde, şöyle cevap vermişti: "Yoo, hayır! Kıskanç olmadığınızı, sizin için fark etmeyeceğini gayet iyi biliyorum, ama hiçbir işim yok, sizinle birlikte olmaktan başka." Bir keresinde de, La Raspelière'de, M. de Charlus, Morel'e kaçamak bir göz atıp Albertine'e yönelik bir çapkınlık gösterisinde bulunduğunda, Albertine'e, "Sizi epeyce sıkıştırdı doğrusu," demiş ve yarı alaylı bir tonda eklemiştim: "Kıskançlıktan kıvrandım." Bunun üzerine Albertine, belki yetiştiği bayağı muhite, belki de görüştüğü daha da bayağı muhite özgü bir dil kullanarak, "Hadi ordan, yalancı!" demişti. "Kıskanç olmadığınızı biliyorum. Siz kendiniz söylediniz, zaten halinizden de belli!" Bu konuşmadan sonra da, fikrinin değiştiğine dair herhangi bir şey söylememişti; bununla birlikte, bu konuda, benden gizlediği, ama tesadüflerin, istemeden de olsa açığa çıkarabileceği birçok yeni fikir üretmiş olsa gerekti, çünkü o gece, eve döndükten, Albertine'i odasından alıp kendi odama götürdükten sonra, "Bilin bakalım nereden geliyorum: Verdurin'lerden," dediğimde, (bu sözleri söylerken niçin biraz utandığımı kendim de anlamıyordum, çünkü o gece çıkacağımı Albertine'e önceden haber vermiş, belki Mme de Villeparisis'ye, belki Mme de Guermantes'a, belki de Mme de Cambremer'e gideceğimi, kesin karar vermediğimi söylemiştim, ama şurası da bir gerçek ki, Verdurin'leri saymamıştım); daha bu sözler ağzımdan çıktığı anda, Albertine'in yüzü allak bullak olmuş, sanki sözler, bastırılması imkânsız bir güçle, kendiliğinden içinden fışkırmış gibi, şu cevabı vermişti: "Tahmin etmiştim zaten." "Verdurin'lere gidişime canınızın sıkılacağını bilmiyordum," dedim. (Gerçi Albertine canının sıkıldığını söylememişti, ama halinden belliydi. Albertine'in canının

sıkılacağını düşünmediğim de doğruydu. Buna rağmen, Albertine'in öfke patlamasıyla karşılaştığımda, tıpkı bazı olaylar karşısında, adeta geriye dönük bir ikinci bakışla, o olayı geçmişten bildiğimiz hissine kapılmamız gibi, zaten başka bir tepki bekleyemezmişim gibi geldi bana.) "Canımın sıkılacağını mı? Benim niye umurumda olsun ki? Hiç fark etmez benim için. Mlle Vinteuil orada olacaktı galiba, değil mi?" Bu sözler üzerine çileden çıkıp, "Geçen gün Mme Verdurin'le karşılaştığınızı bana söylemediniz," dedim; zannettiğinden daha çok şey bildiğimi göstermek istiyordum. "Mme Verdurin'le mi karşılaşmışım?" diye sordu Albertine, dalgın bir edayla; sorusu, hem hatırlamaya çalışırcasına kendine, hem de sanki bunu benden öğrenebilirmişçesine, bana yönelikti; amacı, hiç şüphesiz, bana bildiklerimi söyletmek, belki ayrıca bu zor soruyu cevaplandırmadan önce zaman kazanmaktı. Benim kafamı asıl kurcalayan, Mlle Vinteuil'den ziyade, daha önce belli belirsiz hissettiğim, şimdi de güçlenerek içimi kaplayan bir korkuydu. Eve döndüğümde bile, Mlle Vinteuil'le kız arkadaşlarının geleceklerini, Mme Verdurin'in sırf böbürlenmek için uydurduğunu düşünüyordum; yani eve geldiğimde içim rahattı. Ne var ki Albertine, "Mlle Vinteuil orada olacaktı," diyerek, ilk şüphemin yersiz olmadığını kanıtlamıştı; yine de bu konuda geleceğe yönelik bir endişem yoktu, çünkü Albertine Verdurin'lere gitmekten vazgeçmekle, benim uğruma Mlle Vinteuil'den feragat etmişti.

"Zaten," dedim öfkeyle, "ne kadar önemsiz de olsa, benden gizlediğiniz birçok şey var; mesela Balbec'e yaptığınız üç günlük seyahat; sırf bir örnek olarak söylüyorum." "Sırf bir örnek olarak söylüyorum," sözlerini, "ne kadar önemsiz de olsa" ifadesini tamamlamak üzere eklemiştim; böylece, Albertine, "Balbec seyahatimin yakışıksız bir yanı mı vardı?" derse, "Canım, nereden hatırlayayım? Duyduklarım kafamda birbirine giriyor, önem vermiyorum ki!" diyebilecektim. Gerçekten de, Albertine'in şoförle birlikte yaptığı, kartpostallarını epey bir gecikmeyle aldığım o üç günlük Balbec seyahatinden söz etmem, tamamen tesadüfiydi; bu kadar kötü bir örnek seçtiğime de hayıflanıyordum, çünkü Balbec'e gidip gelmeye ancak vakit buldukları o yolculukta gerçekten herhangi biriyle uzunca bir görüşmenin

araya sıkıştırılması imkânsızdı. Ama Albertine, benim sözlerimden, gerçeği bildiğimi ve bunu ondan gizlediğimi zannetti. Dolayısıyla, bir süredir edindiği kanı, yani benim, şu veya bu yolla, peşine birini takarak, bir şekilde, onun hayatı hakkında, bir önceki hafta Andrée'ye belirttiği gibi, "kendisinden daha çok şey bildiğim" kanısı pekişti. Bu yüzden de sözümü keserek gereksiz bir itirafta bulundu; itirafı gereksizdi, çünkü söyledikleri hayalimden bile geçmeyen şeylerdi ve beni tam anlamıyla çökertti; yalancı bir kadının çarpıttığı gerçekle, o yalancı kadına âşık erkeğin, yalanlarından yola çıkarak o gerçek hakkında edindiği fikir arasında, akıl almaz bir uçurum olabilir. Ben, "Balbec'e yaptığınız üç günlük seyahat, sırf bir örnek olarak söylüyorum," der demez, Albertine sözümü kesti ve son derece normal bir şey söylercesine, şu açıklamayı yaptı: "Aslında Balbec'e hiç gitmediğimi mi söylemek istiyorsunuz? Gitmedim tabii! Ben de inanmış gibi yapmanıza hiç anlam verememiştim zaten. Oysa çok masum bir olaydı. Şoförün o üç gün özel bir işi vardı. Bunu size söylemeye cesaret edemiyordu. Ben de, ona iyilik olsun diye, bir Balbec seyahati uydurdum (tam benim yapacağım iş! Sonra da suç hep benim üstüme kalır). Şoför beni Auteuil'e bıraktı; o üç günü, Assomption Sokağı'nda oturan kız arkadaşımın evinde, sıkıntıdan patlayarak geçirdim. Gördüğünüz gibi önemsiz bir şeydi, sözünü bile etmeye değmezdi. Kartpostallar bir haftalık gecikmeyle geldiğinde siz gülmeye koyulunca, ben de her şeyi biliyor olabileceğinizi düşünmüştüm. Kabul ediyorum, gülünç bir fikirdi, hiç kart göndermesem daha iyi olurdu. Ama kabahat bende değil. Kartları önceden almış, şoför beni Auteuil'e bırakmadan kendisine vermiştim; ama o salak, kartları zarfa koyup size postalanmak üzere Balbec civarında oturan bir arkadaşına göndereceğine, cebinde unutmuş. Ben hâlâ kartların geleceğini zannediyordum. Koca aptal, ancak aradan beş gün geçtikten sonra hatırlamış, o zaman da, bana söyleyeceğine, tutup Balbec'e yollamış. Bunu bana haber verdiğinde, ağzıma geleni söyledim tabii! O bilmem hangi aile meselesini halletsin diye ben üç gün hapis kalayım, karşılığında o geri zekâlı, yok yere sizi kaygılandırsın! Auteuil'de, biri görür diye korkumdan sokağa bile çıkamıyordum. Bir kere çıktım, o da erkek kılığında; eğlen-

ce olsun diye işte. Tabii şansım her zamanki gibi beni rahat bırakmadı ve dışarı adım attığım anda, sizin o çıfıt arkadaşınız Bloch'la burun buruna geldim. Ama Balbec seyahatimin tamamen benim uydurmam olduğunu ondan öğrendiğinizi sanmıyorum, çünkü görünüşe bakılırsa, o kılıkta beni tanımadı."

Ne diyeceğimi bilemiyordum; şaşkınlığımı belli etmek istemiyordum, oysa bunca yalan karşısında çökmüştüm. Albertine'i kapıya koyma arzusu uyandırmayan bir dehşet duygusuna, şiddetli bir ağlama isteği karışıyordu. Ağlama isteği, yalanın kendisinden ve kesinlikle doğru zannettiğim her şeyin yıkılıp gitmesinden kaynaklanmıyordu –oysa ayakta tek bir evin bile kalmadığı, yerlerde yıkıntıların yükseldiği, harabeye dönmüş bir kentte gibiydim–; Albertine'in, Auteuil'de, arkadaşının evinde sıkılarak geçirdiği o üç gün boyunca, gelip gizlice benim evimde bir gün geçirmeyi ya da telgraf çekip beni Auteuil'e çağırmayı bir kez olsun arzulamamış, hattâ belki aklından bile geçirmemiş olmasına üzülüyordum. Ama bu düşüncelere kendimi bırakmanın sırası değildi. Ne olursa olsun, şaşkınlığımı belli etmek istemiyordum. Söylediğinden çok daha fazlasını bilen bir adam edasıyla gülümsedim. "Canım, onca şeyin arasında bu sadece biri," dedim. "Mesela daha bu gece Verdurin'lerde duyduğuma göre, bana Mlle Vinteuil'le ilgili söylediklerinizi..." Albertine sıkıntı içinde gözlerini bana dikmiş, neyi bilip neyi bilmediğimi gözlerimden okumaya çalışıyordu. Benim bildiğim ve kendisine söyleyeceğim şey, Mlle Vinteuil'ün ne olduğuydu. Gerçi bunu Verdurin'lerde değil, çok eskiden, Montjouvain'de öğrenmiştim, ama bundan daha önce Albertine'e bilhassa söz etmediğim için, o gece öğrenmiş gibi yapabilirdim. Montjouvain'e ait –mahallî trende bana onca ıstırap veren– bu hatıra, beni neredeyse mutlu etti; zamanını değiştirsem de, bu hatıra Albertine için ezici bir kanıt, beklenmedik bir darbe olacaktı. Bu defa, hiç değilse "biliyormuş havasına bürünmem" ve Albertine'in "ağzından laf almam" gerekmeyecekti; çünkü biliyordum, Montjouvain'deki o ışıklı pencereden, kendi gözümle görmüştüm. Albertine, Mlle Vinteuil ve kız arkadaşıyla ilişkisinin tamamen masum olduğunu iddia etmişti, ama ben o iki kadının yaşayış biçimini bildiğime dair yemin ettiğimde

(üstelik yalan yere yemin etmiş olmayacaktım), onlarla günlerce bir arada, sıkı fıkı yaşadığı, onlara "ablalarım" dediği halde, kendisine, kabul etmediği takdirde bozuşmalarını gerektirecek teklifler yapmadıklarını nasıl ileri sürecekti? Ne var ki, ben gerçeği dile getirme fırsatını bulamadım. Albertine, tıpkı uydurma Balbec seyahati konusunda olduğu gibi, bu konuda da gerçeği bildiğimi zannederek, Verdurin'lere gitmişse, Mlle Vinteuil'den, veya doğrudan, Mlle Vinteuil'e kendisinden bahsetmiş olabilecek Mme Verdurin'den işin aslını öğrendiğimi düşünerek, benim konuşmama fırsat bırakmadı ve bir itirafta bulundu; benim tahminimin tam tersi olan bu itiraf, Albertine'in bana sürekli yalan söylediğini kanıtladığı için, (üstelik az önce belirttiğim gibi artık Mlle Vinteuil'ü kıskanmadığımdan) belki aynı derecede üzdü beni. Albertine'in benden önce davranıp verdiği cevap şuydu: "Mlle Vinteuil'ün kız arkadaşı tarafından yetiştirildiğim konusunda size yalan söylediğimi öğrendiniz, bunu söyleyecektiniz herhalde. Küçük bir yalan söylediğimi kabul ediyorum. Ama o sırada beni çok küçümsediğinizi düşünüyordum; Vinteuil'ün müziği konusundaki coşkunuzu görünce, okul arkadaşlarımdan biri, Mlle Vinteuil'ün arkadaşıyla arkadaş olduğu için –bu dediğim doğru, yemin ederim– ben de aptalca bir mantık yürütüp, o genç hanımlarla tanıştığımı söylersem sizin ilginizi çekeceğimi sandım. Benden sıkıldığınızı, beni aptal bulduğunuzu seziyordum; o insanlarla görüştüğümü, Vinteuil'ün eserleri hakkında size ayrıntılı bilgi verebileceğimi söylersem, sizin gözünüzde bir itibar kazanacağımı, bu sayede yakınlaşabileceğimizi düşündüm. Size yalan söylediğimde hep size olan sevgimden söylüyorum. Verdurin'lerin bu geceki uğursuz daveti sayesinde gerçeği, üstelik belki de abartılmış bir şekilde öğrendiniz. Bahse girerim, Mlle Vinteuil'ün arkadaşı, beni tanımadığını söylemiştir size. Oysa arkadaşımın evinde en az iki kere gördü beni. Ama tabii ki ben şimdi meşhur olan o insanların nazarında yeterince seçkin değilim. Beni hayatlarında görmediklerini söylemeyi tercih ederler." Zavallı Albertine, Mlle Vinteuil'ün arkadaşıyla çok sıkı fıkı olduklarını söylemenin onu terk etmemi geciktireceğini, bizi yakınlaştıracağını düşündüğünde, örneklerine sık sık rastladığımız bir durumu ya-

şamış, amaçladığından farklı bir yöntemle gerçeğe ulaşmıştı. Müzik konusunda zannettiğimden daha bilgili olduğunu göstermesi, o akşam mahallî trende kendisinden ayrılmamı katiyen engellemezdi; bununla birlikte, ondan ayrılmamı kesinlikle imkânsız hale getiren, hattâ bunun da ötesinde sonuçlar doğuran şey, gerçekten de bu amaçla söylediği cümle olmuştu. Albertine sadece bir yorumlama hatası yapıyordu; kurduğu cümlenin yapacağı etki konusunda değil, niçin bu etkiyi yapacağı konusunda yanılıyordu; sebep, Albertine'in müzik kültürü hakkında değil de, kötü ilişkileri hakkında edindiğim bilgiydi. Beni ansızın Albertine'e yaklaştıran, hattâ onunla kaynaştıran şey, bir haz beklentisi değildi –haz demek bile abartılı, hafif bir hoşlanma demek gerekir–; bir ıstırabın baskısıydı.

Bu sefer de şaşkınlığımı gizlemek zorundaydım; şaşkınlığa yorulabilecek kadar uzun bir sessizliğe gömülemezdim. Bu yüzden, Albertine'in alçakgönüllülüğünden ve Verdurin muhitince küçümsendiğini düşünmesinden etkilenip duygulanarak, tatlı sözler söyledim: "Ama sevgilim, düşündüm de, size seve seve birkaç yüz frank veririm, seçkin hanımlar gibi, canınızın istediği yerde, M. ve Mme Verdurin'i güzel bir akşam yemeğine davet edersiniz." Heyhat! Albertine birçok kişilik barındırıyordu içinde. Tiksinircesine bir tavırla verdiği cevap bunlardan en esrarengiz, en basit, en korkunç olanın ağzından çıktı; doğruyu söylemek gerekirse sözlerini (hattâ cümlesini bitirmediğinden ilk sözlerini bile) tam olarak seçemedim. Ancak birkaç dakika sonra, ne düşündüğünü tahmin ettiğimde anlayabildim. İşitme eylemi bazen geriye dönük olarak, bir şeyi anladığımız zaman gerçekleşir. "Çok mersi! O moruklar için metelik harcayacağıma, bir kez olsun beni serbest bırakın da gidip gö..." Bu sözler ağzından çıktığı anda, Albertine'in yüzü kıpkırmızı kesildi, kahroldu, az önce söylediği, benim hiçbir şey anlamadığım kelimeleri sanki geri itebilirmiş gibi ağzını eliyle kapattı. "Ne dediniz Albertine? –Hiç, hiçbir şey, yarı uyuklar haldeydim. –Yok canım, gayet uyanık haldesiniz. –Verdurin'lere yemek daveti verme meselesini düşünüyordum, çok naziksiniz. –Hayır, ben sizin ne dediğinizi soruyorum." Albertine bana bin bir değişik yorum sundu, ama hiçbiri, yarım bıraktığı

muğlak sözleri bir yana, konuşmayı yarıda kesip hemen ardından kıpkırmızı olmasıyla da bağdaşmıyordu. "Sevgilim, yapmayın lütfen, söylemek istediğiniz şey bu değildi herhalde, yoksa aniden yarıda keser miydiniz? –İsteğimin münasebetsizlik olduğunu düşündüğüm için kestim. –Hangi isteğiniz? –Yemek daveti verme isteğim. –Yok canım, o olamaz, aramızda teklif mi var ki? –Hiç olur mu, tam tersine, insan sevdiklerini kullanmamalı. Her neyse, yemin ederim bu yüzden sustum." Bir yandan, her zamanki gibi Albertine'in yeminine inanmazlık edemiyordum, ama öte yandan da, açıklamaları mantığımı doyurmuyordu. Israr etmeyi sürdürdüm. "Canım, hiç değilse cümlenizi bitirecek cesareti gösterin; gidip gö... demiştiniz... –Ah! Hayır, ısrar etmeyin! –Peki ama, niçin? –Çünkü korkunç bayağı, size söylemeye utanacağım bir şey. Aklımdan o sırada ne geçiyordu bilemiyorum, anlamını bile bilmediğim, bir gün sokakta, çok edepsiz insanlardan duyduğum bir laf aklıma geliverdi, öyle, sebepsiz yere. Ne benimle ilgisi var, ne de başka biriyle, yüksek sesle rüya görüyordum herhalde." Albertine'in ağzından daha fazla laf alamayacağımı hissettim. Az önce, münasebetsizlik etmiş olma korkusuyla sözünü yarıda kestiğine yemin ederken, yalan söylemişti; şimdi o korku, benim yanımda fazlasıyla bayağı bir laf söylemenin utancına dönüşmüştü. Bu da yalandı. Çünkü Albertine'le ikimiz beraber olduğumuzda, bir yandan birbirimizi okşarken, akla gelebilecek en sapıkça, en kaba sözleri söylemekten çekinmezdik. Ne olursa olsun o esnada ısrar etmenin yararı yoktu. Ama o "gö..." hecesi aklıma saplanıp kalmıştı. Albertine sık sık "gözünü oymak", "gözünü yıldırmak" deyimlerini kullanır, "ne hakaretler ettim!" anlamında, kısaca, "gözünün yaşına bakmadım" derdi. Ama bunu benim yanımda hep söylerdi, söylemek istediği bu idiyse, niçin ansızın susmuş, niçin öyle kıpkırmızı kesilmiş, eliyle ağzını kapatmış, yerine bambaşka bir cümle kurmuş, ben "gö..." hecesini işitmiş olduğumu söyleyince de, yalan bir açıklamada bulunmuştu? Ama cevap alamayacağım bir sorgulamayı sürdürmekten vazgeçtiğime göre, en iyisi, artık bu konuyu düşünmüyormuş gibi görünmekti; ben de zihnimde, Patroniçe'ye gittim diye Albertine'in dile getirdiği sitemlere dönüp,

aptalca bir mazeret göstererek, patavatsızca, "Ben aslında bu gece Verdurin'lerin davetine çağırmak istemiştim sizi," dedim – cümlede çifte pot kırmıştım. Madem istemiştim, gitmeden önce Albertine'i gördüğüme göre, niye teklif etmemiştim? Yalanım Albertine'i öfkelendirdi, çekingenliğim de cesaret verdi. "Yalvarsanız da gitmezdim," dedi. "Onlar hep bana karşı oldular, beni üzmek için ellerinden geleni yaptılar. Ben Balbec'te Mme Verdurin'e ne kadar nezaket gösterdim, karşılığı bu oldu. Ölüm döşeğinde çağırsa beni, gitmem. Bazı şeyler affedilmez. Size gelince, bu bana karşı ilk kabalığınız. Françoise çıktığınızı söylediğinde (bana bunu söylemek onu çok mutlu etti, haliyle), keşke kafamı ortadan ikiye yarsalardı, daha iyiydi diye düşündüm. Hiçbir şeyi belli etmemeye çalıştım, ama hayatımda ilk kez böyle bir hakarete uğruyorum."

Albertine konuşurken, sonunu merak ettiğim, yarım kalmış cümlenin ne anlama geldiği arayışı, bilinçdışının o son derece canlı ve yaratıcı uykusunda sürmekteydi (bu uyku sırasında, bize şöyle bir değip geçmiş olan şeyler zihnimize kazınır, uyuşmuş eller, daha önce nafile aranan anahtarı bulur). Ansızın, daha önce hiç düşünmediğim, korkunç iki kelime, adeta üzerime çöktü: "göt vermek" Bu kelimelerin, eksik bir hatıraya edilgen biçimde, uzun süre boyun eğdiğimiz zamanlarda, bir yandan usulca, dikkatle tamamlamaya çalıştığımız hatıraya tabi, ona yapışık kaldığımız zamanlarda olduğu gibi, tek hamlede ortaya çıktığını söyleyemem. Öyle olmadı, benim olağan hatırlama tarzımın aksine, sanırım arayışım, birbirine paralel iki koldan sürdü: Bir tanesinde, yalnız Albertine'in cümlesi değil, ben güzel bir yemek davetinin masraflarını karşılamayı teklif ettiğimde gözlerinde beliren sıkkın bakış da hesaba katılıyordu, "Çok mersi, canımı sıkacak bir şey yapmak için para harcayacağıma, hiç para harcamadan eğlenceli bir şeyler yapmayı tercih ederim!" der gibiydi. Belki de yarım kalan cümlenin sonunu bulmak için kullandığım yöntemi değiştirmeme sebep olan şey, bu bakışın hatırasıydı. Daha önce, o son "gö..." hecesine takılıp kalmıştım; neydi söylemek istediği? Gözünü oymak mı? Hayır. Gözünü yıldırmak mı? Hayır. Gö..., gö..., gö... Sonra birden, yemek daveti teklifimi duyunca Albertine'in gözlerinde

beliren bakışa ve omuz silkişine dönünce, yarım kalan cümlenin içinde de geriye gittim, önceki sözleri hatırladım. Böylece sadece "gö..." değil, "gidip gö..." demiş olduğunu fark ettim. Ne iğrenç! Tercih ettiği şey buydu. İğrençten de öte! Yosmaların en bayağısı, böyle bir şeyi kabul edeni veya isteyeni bile, bunu yapan erkeğin yanında o korkunç deyimi kullanmaz. Kendini fazlasıyla alçalmış hisseder. Ancak bir kadına, eğer kadınlardan hoşlanıyorsa, az önce bir erkeğe teslim oluşunu mazur göstermek için bu lafı söyleyebilir. Albertine yarı rüyada olduğunu söylerken yalan söylememişti. Dalgındı, içinden geldiği gibi davranıyordu; benimle birlikte olduğunu düşünmeden omuz silkmiş, adeta o kadınlardan biriyle belki benim çiçek açmış genç kızlarımdan biriyle konuşurcasına söze başlamıştı. Sonra ansızın gerçeğe dönünce utancından kızarmış, başladığı sözü ağzına geri tıkmış, çaresizliğe kapılmış ve tek kelime daha söylemek istememişti. Benim içine düştüğüm umutsuzluğu fark etmesini istemiyorsam eğer, bir tek saniye bile kaybetmemem gerekiyordu. Ama ilk öfke parlamasının ardından, gözlerim dolmaya başlamıştı bile. Tıpkı Balbec'te, Albertine'in, Vinteuil'lerle arkadaşlığını ifşa ettiği gecenin devamındaki gibi, kederime derhal mantıklı bir sebep uydurmam gerekiyordu; üstelik, bir karar vermeden önce birkaç gün nefes alabilmek için, Albertine'i derinden etkileyecek bir sebep bulmalıydım. Albertine benim dışarı çıkışımın hayatta uğradığı en büyük hakaret olduğunu, Françoise'dan işittiği lafları duyacağına ölmeyi tercih edeceğini söylediğinde, bu gülünç alınganlığına sinirlenmiştim ve yaptığım şeyin son derece önemsiz olduğunu, dışarı çıkmanın onun açısından hiç de kırıcı olmadığını söylemek üzereydim – aynı süre içinde, buna paralel olarak, Albertine'in "gö..." hecesini nasıl tamamlayacağına ilişkin bilinçdışı arayışım sona ermişti ve keşfin ardından kapıldığım umutsuzluğu tamamen gizlemem imkânsızdı; ben de bu durumda, kendimi savunacağıma, suçladım: "Sevgili Albertine'ciğim," dedim tatlılıkla, gözyaşlarımı tutamayarak, "yanıldığınızı, yaptığım şeyin hiç önemi olmadığını söyleyebilirim size, ama yalan olur; haklısınız, gerçeği anladınız, zavallı yavrucuğum; altı ay önce, hattâ üç ay önce, sizi hâlâ çok sevdiğim sırada, böyle bir şeyi

katiyen yapmazdım. Ufacık bir şey, bir hiç aslında, ama gönlümdeki müthiş değişikliğe işaret etmesi bakımından, muazzam bir şey. Sizden gizleyebileceğimi sandığım bu değişikliği tahmin ettiğinize göre, size şunu söylemek zorundayım: Albertine'ciğim," dedim, yoğun bir şefkat ve derin bir kederle, "kabul edin, burada hayatınız çok sıkıcı, ayrılmamız daha iyi olacak; en güzel ayrılıklar en süratli ayrılıklardır, bu yüzden, sizden rica ediyorum, yaşayacağım derin kederi uzatmamak için, bu gece benimle vedalaşıp yarın sabah sizi görmeden, ben uyurken gidin." Albertine şaşkına dönmüştü, duyduklarına hâlâ inanamıyormuş, ama şimdiden üzülüyormuş gibi görünüyordu: "Ne, yarın mı? Gerçekten öyle mi istiyorsunuz?" Daha şimdiden ayrılığımızdan, sanki geçmişteki bir şeymiş gibi söz etmekten duyduğum ıstıraba rağmen –belki de kısmen bu ıstırap yüzünden– Albertine'e, evden ayrıldıktan sonra yapması gereken bazı şeyler hakkında kesin talimat vermeye koyuldum. Ricalar peş peşe dizildi, az sonra, en ince ayrıntılara sıra geldi. "Çok rica ederim," dedim, sonsuz bir kederle, "teyzenizin evindeki Bergotte'un o kitabını geri gönderin bana. Acelesi yok, üç gün sonra, bir hafta sonra, ne zaman isterseniz gönderin, ama lütfen unutmayın ki, ben istemek zorunda kalmayayım, o acıya katlanamam. Birlikte mutlu olduk, artık, mutsuz olacağımızı hissediyoruz. –Mutsuz olacağımızı hissediyoruz demeyin," dedi Albertine, sözümü keserek. "'Biz' demeyin, böyle düşünen bir tek sizsiniz! –Peki, fark etmez, siz ya da ben, nasıl isterseniz, şu ya da bu sebeple bu gece ayrılmaya karar verdik (bu arada saat feci ilerlemiş, yatmanız gerekir). –Özür dilerim ama, kararı veren *siz*'siniz, ben, sizi üzmemek için bu karara itaat ediyorum. –Öyle olsun, kararı ben verdim, ama bu, çektiğim ıstırabı azaltmıyor. Uzun süre acı çekeceğimi söylemek istemiyorum; biliyorsunuz uzun süre boyunca hatırlama melekesine sahip değilimdir, ama ilk günler sizi çok özleyeceğim! Dolayısıyla, mektuplaşarak acıları deşmeyi anlamsız buluyorum, her şeyi bir anda bitirmek daha iyi. –Evet, haklısınız," dedi Albertine üzgün bir tavırla; saat ilerledikçe yorgun düştüğünden yüz hatları da çökmüştü, iyice üzgün görünüyordu; "parmaklarım teker teker kesileceğine, doğrudan kafamın kesilmesini tercih

ederim. –Aman Tanrım, sizi saat kaça kadar ayakta tuttum, çılgınlık bu! Neyse, bu son gece! Bundan böyle, hayat boyu uyuyabilirsiniz isterseniz." Albertine'e vedalaşmamız gerektiğini söyleyerek, bana iyi geceler dileyeceği ânı geciktirmeye çalışıyordum. "İlk günler canınız sıkılmasın diye Bloch'a, kuzini Esther'i sizin bulunduğunuz yere göndermesini söyleyebilirim, ister misiniz? Ricamı geri çevirmez. –Böyle bir şeyi niçin teklif ediyorsunuz bilmem," (Albertine'den bir itiraf koparma umuduyla teklif ediyordum) "benim için önemli olan bir tek kişi var, o da sizsiniz," dedi Albertine; bu sözleri içimde bir şefkat uyandırdı. Ama hemen ardından, müthiş canımı yaktı: "Gayet iyi hatırlıyorum, o Esther denen kıza, çok ısrar ettiği için, çok memnun olacağını bildiğim için fotoğrafımı vermiştim; ama ondan asla hoşlanmadım, onunla görüşmeyi asla istemedim!" Bununla birlikte, Albertine o kadar hafifmeşrepti ki, şu sözleri ekledi: "O benimle görüşmek istiyorsa, itirazım olmaz, tatlı kız, ama ille de görüşmek istemiyorum." Demek ki, Bloch'un bana Esther'in bir fotoğrafını gönderdiğini Albertine'e söylediğimde (o sırada henüz fotoğraf elime geçmemişti bile), Albertine, kendisinin Esther'e verdiği fotoğrafı Bloch'un bana gösterdiğini düşünmüştü. En kötümser tahminlerimde bile, Albertine'le Esther arasında böyle bir samimiyet olabileceğine ihtimal vermemiştim. Fotoğraftan bahsettiğimde, Albertine bana verecek bir cevap bulamamıştı. Şimdi de, büyük bir hataya düşüp benim her şeyden haberdar olduğumu zannederek, itiraf etmenin daha akıllıca olduğunu düşünüyordu. Yıkılmıştım. "Bir şey daha var Albertine, yalvarırım size, beni asla aramayın. Olur da bir yıl sonra, iki yıl, üç yıl sonra aynı kentte bulunursak, benimle karşılaşmaktan kaçının." Ricama olumlu cevap vermediğini görünce, devam ettim: "Sevgili Albertine, benimle bu hayatta hiç görüşmeyin, ne olur. Sizi tekrar görmenin acısına dayanamam. Çünkü sizi gerçekten sevdim, bunu biliyorsunuz. Geçen gün size Balbec'te sözünü ettiğimiz kız arkadaşla görüşmek istediğimi söylediğimde, böyle bir görüşmenin ayarlanmış olduğunu zannettiniz, biliyorum. Ama değildi, emin olun, benim için hiçbir önemi yoktu. Siz benim uzun zaman önce ayrılmaya karar verdiğime, sevgimin yalan olduğuna inanıyorsunuz. –Hayır,

siz delirdiniz mi, hiç böyle bir şey düşünmedim," dedi Albertine kederle. "Haklısınız, böyle bir şeyi düşünmemeniz gerekir; ben sizi gerçekten sevdim, belki aşkla değil ama, büyük, çok büyük bir dostlukla sevdim, inanamayacağınız kadar çok sevdim. –İnanmaz olur muyum! Ben sizi sevmiyor muyum sanıyorsunuz? –Sizden ayrılmak bana çok acı veriyor. –Bana bin kat daha çok acı veriyor," dedi Albertine. Bir süredir, gözlerime dolan yaşları daha fazla tutamayacağımı hissediyordum. Üstelik bu gözyaşları, bir zamanlar Gilberte'e, "Artık görüşmesek daha iyi olur, hayat bizi ayırmakta," derken hissettiğime benzer bir kederden kaynaklanmıyordu kesinlikle. Hiç şüphesiz, Gilberte'e bu sözleri yazarken, bir gün gelip Gilberte'i değil, bir başkasını sevdiğimde, benim aşırı sevgimin, karşımdakine esinleyebileceğim sevgiyi eksilteceğini düşünüyordum; sanki iki insanın arasında sınırlı bir miktarda sevginin bulunması kaçınılmazdı, iki kişiden birinde sevgi fazlaysa, bu fazlalık, mecburen öteki kişiden alınacaktı ve ben, tıpkı Gilberte gibi, seveceğim diğer kişiden de ayrılmaya mahkûm olacaktım. Ama şimdiki durum, birçok sebepten ötürü, öncekinden farklıydı; bu sebeplerden birincisi, diğerlerinin de kaynağıydı ve iradesizliğimle ilgiliydi, Combray'de annemle büyükannemi istikbalim açısından korkutan, her ikisinin de, hastaların zaaflarını zorla kabul ettirmekteki kararlığı karşısında, mecburen teslim oldukları iradesizliğim, giderek artmıştı. Gilberte'in benim varlığımdan sıkıldığını hissettiğimde, ondan vazgeçecek gücüm vardı hâlâ; oysa şimdi, aynı sıkıntıyı Albertine'de saptadığımda, bu gücü bulamıyor, onu zorla alıkoymaktan başka şey düşünemiyordum. Yani Gilberte'e kendisiyle bir daha hiç görüşmeyeceğimi yazarken, onunla görüşmemeye gerçekten niyetliydim, oysa Albertine'e aynı şeyi yalandan, sırf barışma umuduyla söylüyordum. Birbirimize sunduğumuz görüntüler, gerçeğin kendisinden oldukça farklıydı. İki kişinin karşı karşıya geldiği her durumda aynı şey geçerlidir şüphesiz; çünkü her biri, karşısındakinin içinden geçenlerin bir kısmından habersizdir ve bildiklerini de kısmen anlayabilir ancak; ayrıca, her ikisi de, kişisel olmayan yanlarını açığa çıkarırlar; bazen daha kişisel yönlerini kendileri de çözmediklerinden önemsemezler, bazen

de kendilerine bağlı olmayan, anlamsız bazı üstünlükler onlara daha önemli görünür, gururlarını okşar; öte yandan, küçümsenmemek için gerekli gördükleri bazı şeylere sahip olmadıklarından, sanki bunları önemsemiyormuş gibi yaparlar, hem de görünürde en çok aşağıladıkları, hattâ tiksindikleri şeylerdir bunlar. Ama aşkta bu yanlış anlama en üst düzeydedir, çünkü (belki bir tek çocukluğumuz dışında) dış görünüşümüzle, tam olarak düşüncemizi yansıtmaya değil, arzuladığımız şeyi ele geçirmemize en uygun tavır olarak gördüğümüz tavrı yansıtmaya çalışırız; benim arzuladığım şey ise, eve döndüğüm andan beri, Albertine'i, geçmişteki kadar uysallıkla yanımda tutabilmekti; öfkeye kapılıp benden daha fazla özgürlük talep etmesini engellemekti; ileride bu özgürlüğü Albertine'e bağışlamak istiyordum, ama bağımsızlık heveslerinden korktuğum şu günlerde ona özgürlük tanırsam, aşırı kıskanırdım. Belirli bir yaştan sonra, izzetinefsimizin ve basiretimizin etkisiyle, en çok arzuladığımız şeyi önemsemiyormuş gibi yaparız. Ama aşkta, sırf basiret bile –ki gerçek bilgelik değildir muhtemelen– bizi hemen böyle bir ikiyüzlülüğe zorlar. Çocukken, tahayyüllerimde aşkın en güzel yanı, hattâ bence aşkın özünü oluşturan şey, sevdiğimle birlikteyken sevgimi, onun bir iyiliğine duyduğum minneti, sonsuza kadar birlikte yaşama arzumu serbestçe ifade edebilmekti. Ama hem kendi tecrübemden, hem de arkadaşlarımın tecrübelerinden, bu duygu ifadelerinin katiyen bulaşıcı olmadıklarını gayet iyi öğrenmiştim. Yapmacık yaşlı kadın örneği, mesela hayalinde sürekli yakışıklı bir delikanlı göre göre kendinin de yakışıklı bir delikanlıya dönüştüğünü zanneden ve gülünç erkeklik gösterilerinde giderek daha fazla kadınsılık sergileyen M. de Charlus'ün durumu, sadece Charlus'lerle sınırlı olmayan bir kurala tabidir; o kadar genel bir kuraldır ki bu, aşkın bile dışına taşar; biz, başkalarının gördüğü bedenimizi görmez, kendi düşüncemizi, başkaları için görünmez olan karşımızdaki nesneyi "izleriz" (bazen sanatçı, karşısındaki nesneyi bir resminde görünür kılar, o zaman da hayranları, sanatçının huzuruna kabul edildiklerinde, onun iç güzelliğini pek yansıtmayan çehresi karşısında, çoğu kez hayal kırıklığına uğrarlar). Bunu bir kere fark ettikten sonra, "artık kendimizi koy-

vermeyiz"; ben de öğleden sonra, Trocadéro'da kalmadığı için kendisine ne büyük bir minnet duyduğumu Albertine'e söylemekten kaçınmıştım. Akşam da, Albertine'in beni terk etmesinden korkup ben onu terk etmek istiyormuşum gibi rol yapmıştım; ileride göreceğimiz gibi, bu numaraya başvurmamın tek sebebi, önceki aşklarımdan edindiğimi zannettiğim ve bu aşkta yararlanmaya çalıştığım bilgi değildi. Albertine'in bana, "tek başıma dışarı çıkabileceğim, kendime ait saatlerim olsun, yirmi dört saatliğine evden ayrılabileyim istiyorum," diyebileceği korkusu ya da tanımlamaya çalışmadığım, ama beni korkutan herhangi bir özgürlük talebinde bulunabileceği düşüncesi, Verdurin'lerin gece davetinde bir an aklımdan geçmişti. Ama bu korku hemen dağılmıştı, zaten Albertine'in, evde ne kadar mutlu olduğuna dair söylediği onca sözün hatırasıyla da çelişiyordu. Albertine'in beni terk etmek gibi bir niyeti var idiyse de, ancak kapalı bir biçimde, hüzünlü bakışlarla, tahammülsüzlüklerle, katiyen bu anlamı taşımayan cümlelerle ifade buluyordu; ne var ki, düşünülecek olursa (hattâ düşünmeye bile gerek yoktu, çünkü tutkunun dilini insan derhal anlar; halktan kişiler dahi, ancak gururla, hınçla, kıskançlıkla açıklanabilecek bu cümleleri anlar; bu duygular, ifade edilmedikleri halde, cümleyi dinleyen kişi tarafından, tıpkı Descartes'ın sözünü ettiği "sağduyu" gibi "dünyada en yaygın şey" olan bir sezgiyle, derhal yakalanır), Albertine'in o tavırları, cümleleri, sadece benden gizlediği bir duygunun varlığıyla açıklanabilirdi ve bu duygu Albertine'i bensiz, başka bir hayata ilişkin planlar yapmaya yöneltebilirdi. Nasıl ki bu niyet Albertine'in sözlerinde mantıklı bir biçimde ifade edilmiyorsa, benim bu niyete dair, o akşam ortaya çıkan önsezim de, içimde aynı derecede muğlaktı. Albertine'in bana her söylediğinin doğru olduğu varsayımıyla yaşamaya devam ediyordum. Ama belki o sırada, düşünmek istemediğim, tam tersine bir varsayımı da sürekli içimde taşıyordum; muhtemelen öyleydi, aksi takdirde, Verdurin'lere gittiğimi Albertine'e söylemekten katiyen çekinmezdim; ayrıca, Albertine'in öfkelenmesine pek şaşırmayışım da ancak böyle bir varsayımla açıklanabilirdi. Sonuç olarak, muhtemelen benim içimde taşıdığım Albertine, hem zihnimdeki hem onun kendi

sözleriyle tanımlanan Albertine'e tamamen zıt bir Albertine'di; bununla birlikte, tamamen uydurma bir Albertine de sayılamazdı, çünkü onun bazı anlık duygularının, örneğin ben Verdurin'lere gittim diye huysuzlanmasının içimdeki aynasıydı bir anlamda. Ayrıca, uzun süredir sık sık yaşadığım yürek daralmaları da, Albertine'e onu sevdiğimi söylemekten korkmam da, daha pek çok şeyi açıklayan bir başka varsayıma uygun düşüyordu ve üstelik, ilk varsayımı benimsediğimiz takdirde ikinci varsayımın doğru olma ihtimali de artıyordu, çünkü kendimi koyverip Albertine'e sevgi gösterilerinde bulunmam, onu kızdırmaktan başka işe yaramıyordu (ama kendisi bu kızgınlığı başka sebeplere bağlıyordu).

Şunu belirtmem gerekir ki, bana en vahim gelen ve Albertine'in benim yaptığım suçlamaya hazırlıklı olduğunu en çarpıcı biçimde gösteren şey, "Bu gece Mlle Vinteuil orada olacaktı galiba," demesi olmuştu; bu cümleye, mümkün olan en acımasız cevabı vermiştim: "Mme Verdurin'le karşılaştığınızı bana söylememiştiniz." Albertine'i sevimli bulmadığım zaman, ona üzgün olduğumu söyleyeceğime, fesatlaşıyordum. Buradan yola çıkarak, hislerimin tam tersini ifade eden o değişmez sert cevaplar sistemine göre bir çözümlemeye giriştiğimde, bir konuda şüpheye hiç yer kalmıyor: O gece Albertine'e kendisini terk edeceğimi söylememin sebebi, –daha ben farkına bile varmadığım halde– onun bir özgürlük talebinde bulunacağı korkusuydu (beni korkudan tir tir titreten bu özgürlüğü tam olarak tanımlayamazdım, ama Albertine'in beni aldatmasına imkân tanıyacak, en azından beni aldatmadığından emin olmamı engelleyecek bir özgürlüktü) ve ben de, gururumu korumak için kurnazca davranıp beni terk etmesinden katiyen korkmadığımı göstermek istiyordum ona; aynı şeyi daha önce Balbec'te, Albertine'in nezdinde itibarımı arttırmak için, daha sonra da benimle birlikte olmaktan sıkılmaya fırsat bulamasın diye yapmıştım.

Sonuçta, formüle edilmemiş ikinci varsayıma itiraz olarak, Albertine'in kendi sözlerini, hep bu varsayımın aksine, benim evimde yaşamayı, dinlenmeyi, kitap okumayı ve yalnızlığı çok sevdiğini, lezbiyen ilişkilerdense nefret ettiğini söylediğini ileri

sürmek, pek anlamlı olmaz. Çünkü Albertine, benim hislerimi, kendisine söylediğim sözlere bakarak yorumlayacak olsa, gerçeğin tam tersine bir kanıya varırdı; onu terk etme isteğini sadece onsuz yapamadığım anlarda sergiliyordum; Balbec'te iki kere, kıskançlığım Albertine'e olan aşkımı alevlendirmiş, ikisinde de, başka bir kadına âşık olduğumu itiraf etmiştim: birinde Andrée'ye, birinde de esrarengiz bir kadına. Yani sözlerim katiyen hislerimi ifade etmiyordu. Okur bunu pek fark etmemişse, sebebi, anlatıcı sıfatıyla okura sözlerimi aktarırken, hislerimi de açığa vurmamdır. Ama hisleri gizleyip sadece sözlerimi aktarsam, bu sözlerle pek ilişkisi olmayan birçok davranışım okura öyle tuhaf ve tutarsız görünürdü ki, beni yarı deli zannederdi. Aslında böyle bir yöntem, benimsediğim yöntemden çok daha yanlış da olmazdı, çünkü beni harekete geçiren ve sözlerimin çizdiği manzaranın tam tersi olan görüntüler, o sırada son derece anlaşılmazdı; davranışlarımın kaynağı olan mizacı tam anlamıyla tanımıyordum; şimdi bu mizacın öznel gerçekliğini açıkça görüyorum. Nesnel gerçekliğine gelince, bu mizacın içgüdüleri Albertine'in gerçek niyetlerini mantığımdan daha mı iyi kavrıyordu, bu mizaca güvenmekle iyi mi etmiştim, yoksa aksine, mizacım Albertine'in niyetlerini çözeceğine değiştirmiş miydi, işte bunu bilemiyorum.

Albertine'in beni terk etmesi ihtimalinin, Verdurin'lerin evindeyken içimde yarattığı belirsiz korku önce geçmişti. Eve, bir mahpusla buluşacağım düşüncesiyle değil, kendim mahpus olduğum hissiyle dönmüştüm. Ne var ki, Verdurin'lere gittiğimi Albertine'e söylediğim an yüzünde beliren, daha önce de görmüş olduğum o anlaşılmaz öfkeyle birlikte, dağılmış olan korku, daha yoğun bir biçimde tekrar kaplamıştı içimi. Bu korku, düşünce ürünü üzüntülerin, düşünüp susan kişinin nazarında açık seçik olan fikirlerin tende somutlaşmasıydı, bunu gayet iyi biliyordum; görünürlük kazanmış, ama mantıklı olmayan bir sentezdi; bu sentezin değerli tortusunu sevdiğimiz kişinin çehresinde bulduğumuzda, sevgilimizin içinde olup bitenleri anlayabilmek için onu ayrıştırmaya, çözümleme yoluyla tekrar zihinsel unsurlarına ulaşmaya çalışırız. Benim nazarımda Albertine'in düşüncesinin oluşturduğu bilinmeyenle kurdu-

ğum denklem, yaklaşık olarak şuydu: "Şüphelerinin farkındaydım, bu şüpheleri doğrulamaya çalışacağından emindim, işte, kendisine engel olmayayım diye, araştırmasını gizlice yürütmüş." Ama Albertine, bana hiçbir zaman ifade etmediği bu tür düşüncelerle yaşıyor idiyse eğer, hiç değilse arzuları açısından suçlu olmakla birlikte, sırlarının tahmin edildiğini, izlendiğini, eğilimlerine kendini bırakmaktan men edildiğini ve üstelik kıskançlığımın da yatışmadığını hissettiği bu hayattan tiksinmesi, dayanma gücünün tükenmesi gerekmez miydi, böyle yaşamaktan vazgeçmeye bir anda karar veremez miydi? Niyetleri ve somut olaylar açısından masum olsa da, Andrée'yle asla yalnız kalmamaya sebatla özen gösterdiği Balbec günlerinden başlayıp Verdurin'lere gitmekten ve Trocadéro'da kalmaktan vazgeçtiği bugüne kadar geçen süre içinde hâlâ benim güvenimi kazanamadığını görüp, cesareti kırılabilirdi, buna çoktandır hakkı vardı. Üstelik davranışlarına herhangi bir kusur atfetmem imkânsızdı. Balbec'te tuhaf genç kızlardan söz edildiğinde, kız arkadaşlarının yükleyeceği anlamı düşünerek kahrolduğum kahkahalar atmış, jestler, taklitler yapmıştı, ama benim bu konudaki fikrimi öğrendikten sonra, bu konulara en ufak bir imada bulunulduğunda, konuşmaya sözleriyle de, yüz ifadesiyle de katılmaz olmuştu. Böyle durumlarda, Albertine'in o hareketli yüz hatlarında göze çarpan tek şey, bu konuya değinildiği anda, belki şu veya bu kız hakkında söylenen kötü niyetli sözlere katkıda bulunmuş olmamak için, belki de bambaşka bir sebepten ötürü, bir an önceki yüz ifadesini aynen koruyarak ilgisizliğini kanıtlamasıydı. Donup kalan ifade, hafif bir ifade de olsa, o kıpırtısızlık, bir sessizlik kadar ağır kaçardı. Albertine'in bu gibi şeyleri kınadığını mı, tasvip mi ettiğini, hattâ bilip bilmediğini anlamak mümkün olmazdı. Yüzünün her hattı, sadece diğer yüz hatlarıyla ilişkili olurdu. Burnu, ağzı ve gözleri, geri kalan her şeyden bağımsız, tek başına, mükemmel bir uyum oluştururdu; Albertine bir pastel resme benzer, sanki La Tour'un bir portresiymiş gibi, söylenenleri işitmezdi.

Arabacıya Brichot'nun adresini verirken penceredeki ışığı görüp yine hissettiğim köleliğim, az sonra, Albertine'in kendi köleliğini ne kadar yoğun bir biçimde hissettiğini gördüğümde,

üzerimde bir yük olmaktan çıkmıştı. Albertine köleliğini bu kadar ağır bir yük olarak görmesin diye, köleliğine kendi elleriyle son vermeyi akıl etmesin diye, yapılacak en akıllıca şeyin, onda bu köleliğin ömür boyu sürmeyeceği ve benim de bitmesini arzuladığım izlenimini uyandırmak olacağını düşünmüştüm. Aldatmacamın başarılı olduğunu gördüğümde mutlu olabilirdim; çünkü her şeyden önce, o kadar korktuğum şey, Albertine'e atfettiğim gitme niyeti, ihtimal olarak ortadan kalkmıştı; ayrıca, hedeflenen sonucu bir yana bıraksak bile, aldatmacanın başarılı olması, kendi başına, benim Albertine'in nazarında küçümsenen bir âşık, bütün oyunları önceden tahmin edilen, alay konusu, kıskanç bir sevgili olmadığımı kanıtlamış ve aşkımıza adeta bir bekâret kazandırmış, benim bir başkasını sevdiğime Albertine'in hâlâ kolaylıkla inanabildiği Balbec günlerine geri götürmüştü bu aşkı. Şüphesiz böyle bir şeye artık inanmazdı, ama o gece kendisinden temelli ayrılmaya niyetli olduğum yalanına inanmıştı.

Verdurin'lerin evinde olan bir şey yüzünden ayrılmak istediğimden korkuyor gibiydi. Verdurin'lerde karşılaştığım oyun yazarı Bloch'un, Léa'nın yakın arkadaşı olduğunu ve Léa'nın kendisine tuhaf şeyler anlattığını söyledim Albertine'e (amacım, Bloch'un kuzinleri hakkında, söylediğimden fazlasını bildiğim izlenimi uyandırmaktı). Ama ayrılık numaramın içimde yarattığı telaşı yatıştırma ihtiyacı duyarak sordum: "Albertine, bana bugüne kadar hiç yalan söylemediğinize yemin edebilir misiniz?" Albertine sabit bakışlarını boşluğa dikti ve sonra cevap verdi: "Evet, yani hayır. Size Andrée'nin Bloch'tan çok hoşlandığını söylemekle hata ettim, onunla görüşmemiştik. –Peki niye öyle söylediniz? –Andrée hakkında başka şeyler düşünmenizden korktuğum için. –Hepsi bu kadar mı?" Albertine yine bir süre boşluğa baktıktan sonra cevap verdi: "Léa'ya birlikte üç haftalık bir yolculuğa çıktığımı sizden gizlemekle de hata ettim. Ama sizi pek az tanıyordum. –Balbec'ten önce miydi? –İkinci Balbec tatilinden önceydi, evet." Daha o sabah, Léa'yla tanışmadığını söylemişti bana! Milyonlarca dakikamı hasredip yazdığım bir romanın bir anda alev alarak yanıp kül olmasını seyrediyordum. Ne yararı vardı? Ne yararı vardı? Albertine'in

bu iki gerçeği bana, dolaylı olarak Léa'dan öğrendiğimi zannetiği için açıkladığını ve pekâlâ buna benzer daha onlarca gerçek olabileceğini gayet iyi anlıyordum elbette. Sorguya çekildiği zaman Albertine'in söylediği sözlerde, gerçeğin ufacık bir zerreciğinin bile bulunmadığını da anlıyordum; Albertine gerçeği istemeyerek ağzından kaçırırdı sadece, o âna kadar gizlemeye kararlı olduğu gerçeklerle bunların öğrenildiği zannı, sanki içinde ansızın bir karışım oluştururdu. "Ama iki yalanın hükmü yok" dedim Albertine'e, "şunu dörde çıkaralım da, bende bazı hatıralarınız kalsın. Başka neler ifşa edeceksiniz bana?" Albertine yine boşluğa baktı. Yalanı hangi gelecek hayat beklentilerine uyarlamaktaydı acaba; sandığı kadar hoşgörülü olmayan hangi tanrılarla anlaşmaya çalışıyordu? Anlaşması pek kolay olmuyordu herhalde, çünkü suskunluğu ve sabit bakışları epey uzun sürdü. "Yok, başka bir şey yok," dedi sonunda. Benim bütün ısrarıma rağmen, "başka bir şey yok"ta inat etti, artık ayak diremekte zorluk çekmiyordu. Bu da yalanın daniskasıydı; Albertine'in madem ki böyle eğilimleri vardı, benim evime hapsedilinceye kadar kimbilir kaç evde, kaç gezintide, kimbilir kaç kere, eğilimine boyun eğmişti! Lezbiyen sayısı, hangi kalabalığın içinde olursa olsun, bir lezbiyenin, bir diğerinin gözünden asla kaçmamasını sağlayacak kadar az ve bir o kadar da çoktur. Biri diğerini gördükten sonra da, bir araya gelmeleri çok kolaydır. Eskiden yaşadığım, o sırada bana sadece gülünç görünmüş olan bir geceyi dehşetle hatırladım. Bir arkadaşım, beni bir restoranda akşam yemeğine davet etmişti; yemekte metresi, bir başka arkadaşı ve onun metresi de vardı. İki kadının karşılıklı anlaşmaları pek uzun sürmedi, ama birbirlerine sahip olabilmek için o kadar sabırsızlanıyorlardı ki, daha çorbalar içilirken ayaklar birbirini arıyor, çoğu kez benim ayağımla karşılaşıyordu. Az sonra bacaklar birbirine dolandı. İki arkadaşım hiçbir şeyin farkında değildi; işkence çekiyordum adeta. Kadınlardan biri daha fazla dayanamadı ve yere bir şey düşürdüğünü bahane ederek masanın altına girdi. Ardından birinin migreni tutunca, üst kattaki tuvalete gitmek istedi. Öteki, bir hanım arkadaşıyla tiyatroda buluşma saatinin yaklaştığını fark etti. Sonunda, ben ve hiçbir şeyden şüphelenmeyen iki arkadaşım, yalnız

kaldık. Migreni tutan kadın, tekrar yanımıza döndü, ama âşığının evine gidip bir antipirin alacağını, kendisini orada bekleyeceğini belirtti. İki kadın dostluğu ilerlettiler, birlikte geziyorlardı; biri erkek kılığında dolaşır, küçük kızları kaçırır, ötekinin evine götürüp eğitirdi. Öteki kadının küçük bir oğlu vardı; oğluna kızmış gibi yapar, çocuğu cezalandırma görevini öteki kadına verirdi; o da gözünün yaşına bakmadan döverdi oğlanı. İki kadının, en umumi yerlerde en mahrem şeyleri yaptıkları rahatlıkla söylenebilir.

"Ama Léa yolculuk boyunca bana karşı en ufak bir uygunsuz davranışta bulunmadı," dedi Albertine. "Hattâ birçok yüksek sosyete mensubu kadından daha ölçülüydü. –Albertine, sosyeteden herhangi bir kadın size karşı ölçüsüz davrandı mı? –Asla. –Öyleyse, ne demek istiyorsunuz? –Canım, ifade biçimi o kadar serbest değildi. –Mesela? –Mesela, sosyeteye girip çıkan birçok kadın gibi 'karın ağrısı' veya 'kimseyi iplememek' ifadelerini kullanmazdı." Romanımın henüz yanmamış olan bir parçası da sonunda kül oluyormuş hissine kapıldım. Yılgınlığım uzun sürebilirdi. Ama Albertine'in sözlerini düşündükçe çılgınca bir öfke kaplıyordu içimi. Sonra, öfkenin yerini merhamet aldı. Aslında ben de, eve geldiğimden beri, ayrılmak istediğimi Albertine'e bildirdiğimden beri, yalan söylemekteydim. Sebatla sürdürdüğüm sahte ayrılma niyeti, giderek, Albertine'i terk etmeyi gerçekten istemiş olsam hissedeceğim kedere benzer bir duygu yaratmıştı içimde.

Zaten Albertine'in benimle tanışmadan önce sürdüğü sefih hayatı tekrar tekrar, kesintili olarak, diğer fiziksel acılar için kullanılan ifadeyle söyleyecek olursak, "zonklamalar" halinde düşündükçe bile, tutsağımın uysallığını biraz daha takdir ediyor, ona kızamıyordum. Birlikte yaşadığımız süre içinde, Albertine yaşadığı hayatta bir cazibe bulmaya devam etsin diye, bu hayatın ancak geçici olabileceğini Albertine'e daima ima etmiştim elbette. Ama bu gece daha ileri gitmiştim, çünkü muğlak ayrılma tehditlerinin artık yeterli olmayacağından korkmuştum; Albertine'in kafasında, benim Verdurin'lere gidip soruşturma yapmama sebep olan o kıskanç, müthiş aşkımla bu tür belirsiz tehditler çelişecekti mutlaka. O gece düşündüm ki, bu

ayrılık oyununu oynamaya apansız, ilk anda ne yaptığımın tam farkına bile varamadan karar verişimin çeşitli sebepleri arasında en önemlisi şuydu: Babamınkilere benzer duygu patlamalarım esnasında, karşımdakinin güvenliğini tehdit ettiğim zaman, ben babamın aksine, tehdidimi gerçekleştirme cesaretine sahip olmadığım için, boş laflardan ibaret zannedilmesin diye, tehdidi gerçekleştirme oyununda epeyce ileri gidiyor, ancak karşımdaki kişi sözlerimin ciddiyetine kanıp gerçekten korktuğu zaman geri adım atıyordum.

Esasen, bu yalanlarda bir gerçek payı bulunduğunu pekâlâ hisseder, aşkımıza hayat bir değişiklik getirmiyorsa, bu değişikliği kendimiz getirmek isteyeceğimizi veya yalandan ayrılmayı teklif edeceğimizi biliriz; çünkü bütün aşkların, hattâ her şeyin süratle vedalaşmaya doğru ilerlediğini sezeriz. Bu vedalaşmadan kaynaklanacak gözyaşlarını peşinden dökmek isteriz. Bu seferki oyunumu, menfaat sebebiyle de sahnelemiştim şüphesiz. Birden, Albertine'i elimde tutmak istemiştim, çünkü onun başka insanlara dağıldığını hissediyordum ve Albertine'in o insanlarla birleşmesini engellemem imkânsızdı. Ama Albertine benim uğruma onların hepsinden temelli vazgeçse, belki de ondan asla ayrılmamaya daha da kararlı olurdum, çünkü kıskançlık ayrılığı bir ıstırap haline getirirse de, minnet onu imkânsız kılar. Ne olursa olsun, o esnada bir ölüm kalım savaşı verdiğimi hissediyordum. Bir saatlik bir süre içinde Albertine'e her şeyimi vermeye razı olurdum, çünkü, "Her şey bu savaşın sonucuna bağlı," diye düşünüyordum. Ne var ki bu tür savaşlar, birkaç saat süren eski savaşlardan çok, ertesi gün de, daha ertesi gün de, bir hafta sonra da noktalanmayan günümüz savaşlarına benzerler. İnsan bütün gücünü harcar, çünkü her seferinde, mücadelenin sonuna geldiğini zanneder. Ve "nihai karar" verilinceye kadar aradan bir yıl geçer.

Albertine'in beni terkedeceği korkusu içimi kapladığı esnada yanımda bulunan M. de Charlus'ün yalandan çıkardığı olayların bilinçdışı hatırası da beni etkilemiş olabilirdi. Ama daha sonra annemin anlattığı, o sırada bilmediğim bir şey, sahnelediğim oyunun bütün unsurlarını içimde barındırdığımı düşündürüyor bana; gerekli unsurların hepsi, kalıtımın o karanlık ardi-

yelerinden birinde saklı duruyor ve tıpkı alkol ve kahve benzeri ilaçların, depolamış olduğumuz gücü etkilemesine benzer biçimde, bazı duygular tarafından hizmetime sunulmayı bekliyorlardı. Annemin anlattığı şey şuydu: Octave Halam, hanımının artık hiç sokağa çıkmayacağından emin olan Françoise'ın, onu dışarı çıkarmak için gizlice bir komplo düzenlediğini Eulalie'den öğrendiği zaman, bir gün öncesinden, ertesi gün gezintiye çıkmaya niyetlenmiş gibi yaparmış. İlk anda kulaklarına inanamayan Françoise'a eşyalarını önceden hazırlatmakla, uzun zaman dolapta kalmış olanları havalandırtmakla kalmayıp, arabayı ayarlaması ve ertesi günün bütün ayrıntılarını en fazla çeyrek saatlik bir pay bırakarak planlaması için de talimat verirmiş. Ancak Françoise ikna olup ya da en azından pes edip kendi kurduğu planları halama itiraf etmek zorunda kaldığı zaman, halam da, kendi ifadesiyle Françoise'ın tasarılarını engellemiş olmamak için, tasarısından vazgeçtiğini bildirirmiş. Aynı şekilde ben de, Albertine abarttığım şüphesine kapılmasın ve ayrılacağımız fikrini mümkün olduğunca ciddiye alsın diye, kendi ortaya attığım fikirden kendim sonuçlar çıkararak, ertesi gün başlayıp sonsuza dek sürecek olan zamanı, ayrı olacağımız zamanı önceden yaşamaya koyulmuş, sanki az sonra barışmayacakmışız gibi, Albertine'e talimat vermiştim. Düşmanı kandırabilmek için bir aldatmacanın sonuna kadar götürülmesi gerektiğine hükmeden generaller gibi, ayrılık oyununa, sanki gerçekmişçesine, neredeyse bütün duyarlılığımla katılmaktaydım. Sonuçta bu kurmaca ayrılık sahnesi, neredeyse gerçekmiş kadar üzüyordu beni; belki de iki oyuncudan biri olan Albertine'in sahneyi gerçek zannetmesi, benim açımdan yanılsamayı pekiştiriyordu. Can sıkıcı da olsa, tahammül edilebilir bir biçimde, günü gününe yaşıyorduk; alışkanlığın ağırlığı ve ertesi günün, ıstıraplı da olsa, sevdiğimiz kişinin varlığını içinde barındıracağı garantisi, bizi basit, somut gerçeklere bağlıyordu. Ve ben şimdi bu sıkıcı, ağır hayatı çılgınca yerle bir ediyordum. Gerçi kurmacadan ibaret bir yıkımdı, ama yine de beni üzmeye yetiyordu; belki yalandan da olsa söylediğimiz hüzünlü sözler, içlerinde taşıdıkları hüznü kalbimizin derinliklerine sapladıkları için; belki de yalandan vedalaşmanın, ileride kaçınılmaz olarak ya-

şayacağımız bir ânı peşinen canlandırdığını bildiğimiz ve üstelik, bu ânı beraber verecek olan işleyişi harekete geçirmediğimizden de emin olamadığımız için. Her blöfte, kandırdığımız kişinin ne yapacağına dair, küçük de olsa bir belirsizlik payı vardır. Ya bu ayrılık oyunu bir ayrılıkla sonuçlanırsa! Ne kadar inanılmaz olursa olsun, bu ihtimali düşününce, kalbimiz mutlaka sıkışır. İyice kaygılanırız, çünkü bu takdirde ayrılık, ayrılığa dayanamayacağımız bir anda gerçekleşecek, uğruna acı çektiğimiz kadın, bizi iyileştirmeden, hattâ yatıştırmadan terk edecektir. Son olarak da, kedere gömülmüşken bile bize destek olan, dayanak noktamız alışkanlık dahi kalmamıştır elimizde. Alışkanlıktan bile isteye kendimizi mahrum etmiş, yaşamakta olduğumuz güne istisnai bir önem yüklemiş, onu benzer günlerden ayırmışızdır; tıpkı yolculuğa çıkacağımız günler gibi, köklerinden kopmuş, sallantıdaki bir gündür o artık; o güne dek alışkanlığın felce uğrattığı hayalgücümüz uyanmıştır; gündelik aşkımıza ansızın eklediğimiz duygusal hayaller bu aşkı akıl almaz ölçüde genişletir, sevgilinin varlığı bizim için vazgeçilmez hale gelir, oysa bu, tam da varlığına kesinkes güvenemediğimiz andır. Büyük ihtimalle zaten bu oyuna, sevgilinin varlığından vazgeçme oyununa kalkışmamızın amacı, onun varlığını gelecek için garantilemektir. Ama kendi tuzağımıza düşer, tekrar acı çekmeye başlarız, çünkü yeni, alışılmadık bir şey yapmışızdır ve bu da, çektiğimiz hastalığı ileride tedavi etmesi beklenen, ama başlangıçta hastalığı ağırlaştıran ilaçlara benzer.

Gözlerim yaşarmıştı; odasında tek başına hayallerinin keyfi dolambaçlarına kapılarak sevdiği bir kişinin ölümünü kafasında canlandıran ve hissedeceği acıyı bütün ayrıntısıyla hayal edip sonunda bu acıyı hisseden birine benziyordum. Albertine'e, ayrıldıktan sonra bana karşı takınacağı tutuma ilişkin talimat üzerine talimat verdikçe, sanki az sonra barışmayacakmışız gibi üzülüyordum nerdeyse. Ayrıca, barışabileceğimizden, Albertine'i tekrar birlikte yaşama fikrine döndürebileceğimden emin olabilir miydim; o akşam bunu başarabilsem bile, Albertine'in, sahnelediğim oyun sonucu dağılan ruh halinin tekrar ortaya çıkmayacağı ne malumdu? Kendimi geleceğe hâkim hissediyor, ama öyle olduğumu düşünmüyordum, çünkü sırf gelecek henüz var ol-

madığı için böyle hissettiğimi ve bu yüzden de geleceğin zorunluluğu altında ezilmediğimi biliyordum. Sonuç olarak, yalan söylediğim halde, belki sözlerimde zannettiğimden fazla gerçek payı vardı. Bunun bir örneğini az önce, Albertine'e kendisini çabuk unutacağımı söylediğimde yaşamıştım. Gilberte'le, gerçekten de öyle olmuştu; artık Gilberte'i ziyarete gitmeyişimin sebebi, bir ıstıraptan değil, bir angaryadan kaçma isteğiydi. Gilberte'e artık kendisiyle görüşmeyeceğimi yazarken acı çekmiştim elbette. Çünkü Gilberte'in evine ara sıra giderdim sadece. Oysa Albertine'in her saati bana aitti. Aşkta bir duygudan vazgeçmek, bir alışkanlığı kaybetmekten daha kolaydır. Ayrılmamıza ilişkin acı sözleri telaffuz etme gücünü kendimde bulabilmiştim, çünkü yalan olduklarını biliyordum; oysa Albertine'in haykırdığı sözler samimiydi: "Pekâlâ, söz veriyorum, sizinle asla görüşmeyeceğim. Sizin böyle ağladığınızı görmektense her şeye katlanırım sevgilim. Sizi üzmek istemem. Madem öyle gerekiyor, bir daha hiç görüşmeyiz." Bu sözler samimiydi, oysa benim ağzımdan çıkmış olsalar, samimi olamazlardı, çünkü Albertine bana sadece dostça bir sevgi beslediğinden, bu sözlerle vaat ettiği fedakârlık onun için daha kolay bir şeydi; öte yandan, benim büyük bir aşkta lafı bile edilmeyecek gözyaşlarım Albertine'in hissettiği dostluk bağlamında, ona neredeyse olağanüstü bir şey gibi görünüyor, onu allak bullak ediyordu; az önce söylediklerine bakılacak olursa, Albertine'in dostluğu benimkinden daha güçlüydü, çünkü bir ayrılıkta, sevgi dolu sözleri söyleyen taraf, âşık olmayan taraftır, aşk doğrudan ifade edilmez; Albertine'in sözleri belki pek yanlış da sayılmazdı, çünkü aşkın sayısız iyiliği, âşık olmayan ve aşkı esinleyen kişide, zamanla bir sevgi, bir minnet uyandırabilir; bu duygular, kendilerini doğuran aşk kadar bencilce değildir ve ayrıldıktan yıllar sonra, eski âşıkta aşktan eser kalmamışken, sevilen kadın hâlâ bu duyguları taşıyabilir.

Albertine'e sadece kısacık bir an duyduğum nefret, onu yanımda tutma ihtiyacını depreştirmekten başka işe yaramadı. O gece Albertine'i sadece Mlle Vinteuil'den kıskandığım için, Trocadéro'yu müthiş bir kayıtsızlıkla düşünebiliyordum; Albertine'i Verdurin'lere gitmesin diye oraya göndermiş olmam bir yana, Léa'nın (Albertine'i eve geri getirtmeme sebep olan, ta-

nışmasını istemediğim Léa'nın) da orada olduğunu bilmek bile kayıtsızlığımı azaltmıyordu; bu yüzden, Léa'nın adını hiç düşünmeden andım, ama Albertine benim başka bir şeyler de duymuş olabileceğimi düşünüp kuşkuya kapılarak benden önce davrandı ve yüzünü azıcık gizleyerek, hızlı hızlı anlatmaya koyuldu: "Léa'yı iyi tanırım; geçen yıl kız arkadaşlarımla onun bir oyununa gitmiştik, temsilden sonra soyunma odasına gittik, yanımızda giyindi. Çok ilginçti. Bunun üzerine Mlle Vinteuil'den kopmak zorunda kalan zihnim, olup biteni anlama imkânsızlığının uçurumundan aşağı yuvarlanırken, umutsuzca bir çabayla Léa'ya, Albertine'in onun soyunma odasına gittiği geceye tutundu. Bir yandan, Albertine'in son derece samimi bir tavırla ettiği onca yeminden sonra, özgürlüğünden tamamen vazgeçmesinden sonra, bütün bu anlattıklarında bir kötülük olduğuna nasıl inanabilirdim? Bununla birlikte, kuşkularım, gerçeğe çevrili birer anten sayılmaz mıydı; Albertine benim hatırım için Verdurin'lerden feragat edip Trocadéro'ya gitmişti gerçi, ama Mlle Vinteuil'ün Verdurin'lere gitmesi bekleniyordu yine de; ayrıca, Trocadéro'da da, benimle gezmek üzere feragat etmiş olsa bile, Léa vardı, Léa sebebiyle eve çağırtmıştım onu; Léa yüzünden endişelenmem yersiz gibi görünüyordu, oysa Albertine, ben sormadan, Léa'yı korktuğumdan da fazla tanıdığını ifşa ediyordu, üstelik pek şüpheli koşullarda tanışmışlardı, Albertine'i o soyunma odasına kim götürmüş olabilirdi? O günün iki işkencecisinden biri olan Léa yüzünden acı çekince, diğeri, yani Mlle Vinteuil yüzünden acı çekmiyorduysam, bunun sebebi belki zihnimin aynı anda birçok sahneyi birden canlandırmakta yetersiz kalışıydı, belki de sinirsel heyecanlarımın araya girmesiydi; kıskançlığım da, bu heyecanların bir yankısından ibaretti. Buradan, Albertine'in Léa'ya da, Mlle Vinteuil'e de kendini vermediği, ama Léa konusunda hâlâ acı çektiğim için, ona kendini verdiğine inandığım sonucunu çıkarabilirdim. Ne var ki, kıskançlıklarımın –bazen peş peşe tekrar uyanmak üzere– yatışması, her birinin sezdiğim bir gerçekle çakışmadığı anlamına gelmiyordu; bu kadınların hiçbiri değil, hepsi diye düşünmeliydim. Sezdiğim diyorum, çünkü mekân ve zamanın bulunmam gereken her noktasına birden yetişemezdim; ayrıca,

Albertine'i belli bir yerde Léa'yla, Balbec'teki genç kızlarla, Mme Bontemps'ın, yanından sürtünerek geçtiği hanım arkadaşıyla, tenis oynarken dirsek temasında bulunduğu genç kızla ya da Mlle Vinteuil'le suçüstü yakalayabilmem için, doğru zamanda doğru yerde olmamı hangi içgüdü sağlayabilirdi?

"Sevgili Albertine'ciğim," dedim, "bana bu sözü vermeniz büyük incelik. Zaten ben de, hiç değilse birkaç yıl boyunca, sizin gittiğiniz yerlere gitmemeye özen göstereceğim. Bu yaz Balbec'e gitme ihtimaliniz var mı? Gidecekseniz ben oraya gitmemek üzere plan yapacağım da..." Bu şekilde ileri gitmemin, yalanımı sürdürerek zamanı öne almamın amacı, Albertine'i korkutmaktan çok, kendimi üzmekti. Tıpkı başlangıçta kızılacak önemli bir şey olmadığı halde sinirlenen bir adamın, kendi haykırışlarıyla tamamen kendinden geçmesi, şikâyetlerinden değil de, giderek büyüyen kendi öfkesinden kaynaklanan bir şiddete kendini kaptırması gibi, ben de kederimin yokuşundan aşağı, hızlanarak yuvarlanmaktaydım, giderek daha derin bir umutsuzluğa gömülüyordum, soğuğun pençesine düştüğünü hissedip mücadele etmeye çalışmayan, hattâ titremekten neredeyse haz duyan bir adamın donukluğu içindeydim. Az sonra, umut ettiğim gibi kendimi toparlama, tepki gösterme ve geri adım atma gücünü bulabilsem de, Albertine'in, bana iyi geceler dilediği sırada vereceği öpücük, eve dönüşümde beni kötü karşılamasından duyduğum kederden çok, benim uydurma bir ayrılığın formalitelerini düzenleme bahanesiyle kurduğum hayallerin içimde uyandırdığı kederi teselli etmeye yarayacaktı. Ne olursa olsun, Albertine kendiliğinden iyi geceler dilememeliydi, çünkü o durumda, benim yüz seksen derecelik bir dönüş yapıp ayrılmaktan vazgeçmeyi önermem daha zor olurdu. Dolayısıyla, birbirimize iyi geceler dileme vaktinin çoktan gelmiş olduğunu sürekli Albertine'e hatırlatıyor, böylece inisiyatifi elimde tutup ayrılma ânını biraz daha geciktirebiliyordum. Albertine'e soru sormaya devam ediyor, sorularımın arasına, gecenin ne kadar geç bir vakti olduğuna ve yorgunluğumuza dair dokundurmalar serpiştiriyordum. Albertine son soruma kaygılı bir edayla cevap verdi: "Nereye gideceğimi bilmiyorum. Belki Touraine'e, teyzemin evine giderim." Albertine'in

bu ilk tasarısı karşısında, sanki kesin bir ayrılığın gerçekleşmesinde ilk adım atılmışçasına, donup kaldım. Albertine odaya, otomatik piyanoya, mavi saten koltuklara baktı. "Bütün bunları yarın da, yarından sonra da göremeyeceğim fikrine alışamadım henüz. Zavallı odacık! İmkânsızmış gibi geliyor bana, aklım almıyor böyle bir şeyi. –Öyle gerekiyordu, burada mutsuzdunuz. –Hayır, değildim, asıl bundan sonra mutsuz olacağım. –Yo, hayır, emin olun sizin için böylesi daha iyi. –Sizin için daha iyi olabilir!" Aklıma gelen bir fikirle mücadele edermiş gibi, müthiş bir kararsızlık içindeymişim gibi gözlerimi boşluğa diktim. Sonra birden konuştum: "Bakınız Albertine, burada daha mutlu olduğunuzu, bundan sonra mutsuz olacağınızı söylüyorsunuz. –Gayet tabii... –Bu beni allak bullak etti; birkaç hafta daha mühlet tanımaya ne dersiniz? Kimbilir, bir hafta, iki hafta derken, epey yol da katedebiliriz; biliyorsunuz öyle geçici durumlar vardır ki, ömür boyu sürerler. –Ah! Ne büyük iyilik etmiş olursunuz! –Ama bu durumda, yok yere saatlerdir acı çekmiş olmamız çılgınlık; seyahate çıkmaya hazırlanıp çıkmamak gibi bir şey. Üzüntüden bitkin düştüm." Albertine'i dizlerime oturttum, o çok istediği Bergotte kitabını elime aldım ve kapağına şunları yazdım: "Sevgili Albertine'ciğime, bir sözleşmeyi yenileyişimizin anısına." "Şimdi gidin, yarın akşama kadar uyuyun sevgilim," dedim, "yorgunluktan öleceksiniz. –Her şeyden önemlisi, mutluyum. –Beni birazcık olsun seviyor musunuz? –Eskisinden yüz kat daha fazla."

Oynadığımız bu küçük oyunu ben iyice abartıp tam bir tiyatroya dönüştürmemiş olsaydım bile, sonucundan mutluluk duymam hata olurdu. Sadece ayrılıktan bahsetmek bile, yeterince vahim bir şeydi. Bu şekilde yaptığımız konuşmaları, hem haklı olarak samimiyetsizce, hem de serbestçe yaptığımızı düşünürüz. Oysa bunlar genellikle, hayalimizden geçmeyen bir fırtınanın, biz farkında olmadan, bize rağmen fısıldanan ilk uğultularıdır. Aslında bu konuşmalarda ifade ettiğimiz şey, istediğimiz şeyin (sevdiğimiz kişiyle ömür boyu birlikte yaşamanın) tam tersidir, ama aynı zamanda, her günkü ıstırabımızın kaynağı, yani birlikte yaşamanın imkânsızlığıdır; bu ıstırabı ayrılık acısına tercih etsek de, bize rağmen sonunda bizi sevgili-

mizden ayıran odur. Yine de, ayrılık çoğunlukla ani olmaz. Genellikle –ileride göreceğimiz gibi Albertine'le benim durumum bir istisnaydı– inanmadan söylediğimiz sözlerden bir süre sonra, kasıtlı, acı vermeyen, geçici ve muğlak bir ayrılık denemesine girişiriz. Bir yandan sevdiğimiz kadının sonradan bizimle daha iyi vakit geçirmesi için, öte yandan da, kesintisiz üzüntü ve yorgunluklardan bir süre kurtulabilmek için, sevgilimizden, birkaç günlüğüne bizden ayrı bir seyahate çıkmasını veya onsuz bir seyahate çıkmamıza izin vermesini rica ederiz; epey uzun zamandan beri, onsuz geçirdiğimiz ilk günlerdir bunlar ve daha önce hep imkânsız zannettiğimiz bir şeydir. Sevdiğimiz kadın, çok kısa bir süre sonra, dönüp yine yuvamızdaki yerini alır. Ne var ki, kısa da olsa gerçekleşen bu ayrılığa pek de keyfi bir karar sebep olmamıştır ve bu, kafamızda canlandırdığımız kesinlikle tek ayrılık da değildir. Aynı üzüntüler yeniden başlar, aynı birlikte yaşama zorluğu, artarak devam eder; yalnız ayrılık, eskisi kadar zor bir şey olmaktan çıkar; önce ayrılığın sözü edilmiş, sonra da kibar bir uygulaması yapılmıştır. Ama bunlar, bizim tanıyamadığımız belirtilerden başka bir şey değildir. Geçici ve güleryüzlü ayrılıktan kısa bir süre sonra, bilmeden yolunu hazırladığımız korkunç, kesin ayrılığa sıra gelir.

"Yavrucuğum," dedi Albertine, "beş dakika sonra odama gelin de sizi biraz göreyim. Gelirseniz size minnettar kalırım. Ama sonra hemen uyuyacağım, çünkü ölü gibiyim." Gerçekten de Albertine'in odasına girdiğimde gördüğüm, bir ölüydü. Yatar yatmaz uyuyakalmıştı; vücudunu bir kefen gibi saran çarşaf, zarif kıvrımlarıyla taşın sertliğine bürünmüştü sanki. Tıpkı Ortaçağa ait kimi Son Yargı tasvirlerindeki gibi, bir tek kafası mezardan dışarı çıkmış, uykusunda Başmeleğin borusunu öttürmesini bekliyordu adeta. Uyku, bu kafayı neredeyse devrilmiş halde yakalamış, saçları diken diken olmuştu. Bu uzanmış, anlamdan yoksun vücudu görünce, nasıl bir logaritma tablosu oluşturduğunu merak ettim: nasıl olup da bir dirsek temasından bir elbisenin sürtünüşüne varıncaya kadar bu vücudun karışmış olabileceği bütün eylemler, mekân ve zamanda kaplamış olduğu sonsuz noktaya yayılan ve ara sıra aniden hafızamda canlanan bunca acıyı, yürek daralmasını yaşatabilmişti bana?

Halbuki bu acıların kaynağı olan hareket ve arzular, Albertine'den başkasına, hattâ beş yıl öncesinin veya sonrasının Albertine'ine ait olsalar, onlara kayıtsız kalacağımı biliyordum. Her şey bir yalandı, ama bu yalana kendi ölümümden başka bir çözüm aramaya cesaretim yoktu. Verdurin'lerden döndüğümden beri üstümden çıkarmadığım kürklü paltomla, o çarpılmış bedenin, o simgesel şeklin karşısında öylece duruyordum; neyi simgeliyordu acaba, ölümümü mü, aşkımı mı? Az sonra, düzenli nefeslerini duymaya başladım. Sakinleştirici bir esinti ve seyir kürü yapmak üzere gidip yatağın kenarına oturdum. Sonra da onu uyandırmamaya dikkat ederek, usulca kalkıp gittim.

Yattığımızda saat o kadar ilerlemişti ki, sabah ilk işim, Françoise'a Albertine'in odasının önünden geçerken hiç ses çıkarmamasını tembihlemek oldu. Geceyi kendi deyimiyle âlem yaparak geçirdiğimizden hiç kuşku duymayan Françoise da, diğer hizmetkârlara, alaylı bir tavırla "prensesi uyandırmamalarını" tembih etti. Zaten korktuğum şeylerden biri de, Françoise'ın günün birinde dayanamayıp Albertine'e küstahça davranması ve hayatımızı zorlaştırmasıydı. Françoise, halamın Eulalie'ye iyi davranmasına üzülerek katlandığı zamanlardaki gibi, kıskançlığına kahramanca katlanacak yaşta değildi artık. Kıskançlık yaşlı hizmetçimizin çehresini öylesine allak bullak ediyor, felce uğratıyordu ki, ben fark etmeden, bir öfke patlamasının ardından hafif bir kriz geçirmiş olabileceğini düşünüyordum ara sıra. Albertine'in uykusuna saygı gösterilmesini tembihledikten sonra, ben uyuyamadım. Albertine'in gerçek düşüncelerini anlamaya çalışıyordum. Sahnelediğim o acıklı oyunla, gerçek bir tehlikeyi mi uzaklaştırmıştım; Albertine, evimde çok mutlu olduğunu söylemesine rağmen, ara sıra gerçekten özgürlüğüne kavuşmak istemiş miydi, yoksa sözlerine inanmak mı gerekiyordu? İki varsayımdan hangisi doğruydu? Siyasi bir olayı anlamaya çalıştığımda, çoğunlukla kendi hayatımdan bir örneği tarihe yansıtırdım, ileride bunu daha da belirgin biçimde yapacaktım; buna karşılık, o sabah tam tersine, bir gece önce yaşadıklarımızın getirebileceği sonuçları anlayabilmek için, arada çok büyük fark olduğu halde, kısa süre önce

yaşanmış diplomatik bir olayla özdeşlik kurmaktan kendimi alamıyordum.

Bu şekilde mantık yürütmekte haklıydım belki de. Çünkü muhtemelen, ben farkında olmasam da, sahnelediğim oyunda, aynı roldeki ustalığını defalarca izlediğim M. de Charlus örneği beni yönetmişti; öte yandan, M. de Charlus'ün durumunda, bu oyunlar, baronun Alman kanında mevcut olan esas eğilimin, yani kurnazca kışkırtıcı, gerektiğinde mağrur ve savaşçı olan mizacının, özel hayata bilinçdışı bir aktarımından ibaret değil miydi?

Sözünü ettiğim diplomatik olayda, aralarında Monaco Prensi'nin de bulunduğu çeşitli kişiler, M. Delcassé'den vazgeçilmezse, tehditkâr Almanya'nın gerçekten de savaş açabileceğini Fransız hükümetine çıtlatmış, bunun üzerine, Dışişleri Bakanı'nın istifası istenmişti. Yani Fransız hükümeti, boyun eğmediğimiz takdirde bize savaş açılacağı varsayımını kabul etmişti. Ama bazı kişiler, olayın basit bir "blöf" olduğunu ve Fransa direnmiş olsa, Almanya'nın savaş açmayacağını düşünüyorlardı. Hiç şüphesiz, benim durumumda senaryo bundan farklı olmakla kalmayıp neredeyse zıttı, çünkü Albertine hiçbir zaman benden ayrılma tehdidini savurmamıştı; yine de, nasıl Fransız hükümeti Almanya'nın savaş açma niyetine inandıysa, ben de bazı izlenimlerden yola çıkarak, Albertine'in ayrılmayı düşündüğüne inanmıştım. Öte yandan, Almanya barıştan yana idiyse eğer, Fransız hükümetinde savaş istediği zannını uyandırması, kuşkulu ve tehlikeli bir numaraydı. Albertine'de ani özgürlük isteklerine yol açan şey, benim asla ondan ayrılma kararını vermeyeceğim düşüncesi idiyse eğer, oldukça ustalıklı davrandığım söylenebilirdi şüphesiz. Albertine'in özgürlük isteğine kapılmadığına inanmak, sapıklığını tatmin etmeye yönelik, gizli bir hayatı olduğunu görmeyi reddetmek ise pek güçtü; sırf benim Verdurin'lere gittiğimi öğrenince kapıldığı öfke, "Bunu bekliyordum," diye haykırması ve "Mlle Vinteuil orada olacaktı," diyerek her şeyi açığa çıkarması bile yeterdi. Andrée'den öğrendiğim Albertine-Mme Verdurin karşılaşması da bütün bunları doğruluyordu. İçgüdülerime aykırı bir mantık izlemeye çalıştığımda ise, bu ani özgürlük isteklerinin –var olduklarını

varsayarsak– tam tersine bir fikirden kaynaklanmış olabileceğini ya da eninde sonunda kaynaklanabileceğini düşünüyordum; yani Albertine onunla evlenmeyi hiçbir zaman aklımdan geçirmediğimi, yakında ayrılacağımıza adeta istemeden değindiğim zamanlar doğruyu söylediğimi, onu günün birinde nasıl olsa terk edeceğimi düşünüyor olabilirdi; eğer öyleyse, bu kanısı, o geceki oyunumla ancak pekişmiş olabilirdi ve sonunda şöyle bir karar vermesine yol açabilirdi: "Eğer eninde sonunda mutlaka olacaksa, bir an önce bitirmek daha iyi." Son derece yanlış bir atasözünün, barışı sağlamak üzere tavsiye ettiği savaş hazırlığı, tam tersine, önce her iki tarafta da, karşı tarafın kopuşu arzuladığı zannını uyandırır; bu kanı kopuşa yol açar ve ardından her iki taraf da, kopuşu karşı tarafın istediğine inanır. Tehdit samimi olmasa da, başarısı tekrarlanmasına yol açar. Ama blöfün tam olarak hangi noktaya kadar başarıyla sürdürülebileceğini saptamak zordur; fazla ileri gidilecek olursa, o âna kadar boyun eğen taraf ileri hamle yapar; blöfü başlatan taraf, artık yöntem değiştiremediği için, ayrılıktan kaçınmanın en iyi yolunun, ayrılıktan korkmuyormuş gibi görünmek olduğu fikrine alıştığı için (ben de o gece Albertine'le aynı şeyi yapmıştım) ve bir yandan da, gururu sebebiyle yenilmeyi boyun eğmeye tercih ettiği için, artık iki tarafın da geri adım atamayacağı âna kadar, tehdidinde diretir. Blöf ayrıca samimiyetle karışmış olabilir, münavebeli olabilir ve bir gün oyun olan şey, ertesi gün gerçeğe dönüşebilir. Son olarak, taraflardan biri, gerçekten savaşmaya kararlı olabilir; örneğin Albertine benimle birlikte yaşamaya er geç bir son vermeye niyetli de olabilirdi, aksine bu fikir aklına hiç gelmemiş ve her şeyi benim hayalgücüm uydurmuş da olabilirdi. O sabah Albertine uyurken benim düşündüğüm çeşitli varsayımlar, işte bunlardı. Bununla birlikte, son varsayımla ilgili olarak şunu söyleyebilirim ki, o geceyi izleyen günlerde Albertine'i ne zaman ayrılmakla tehdit ettimse, bunu her seferinde onun ahlaksızca bir özgürlük özlemine karşılık olarak yaptım; kendisi böyle bir özlemi açıkça ifade etmese de, kimi esrarengiz hoşnutsuzluklarıyla, belirli sözler ve jestlerle ima ediyormuş gibi geliyordu bana; bunları başka türlü açıklamak mümkün olmadığı gibi, Albertine de herhangi bir açıkla-

mada bulunmaya yanaşmıyordu. Yine de birçok kez, bu tür davranışlarını görüp ayrılma ihtimaline hiç değinmiyor, sadece o günkü huysuzluğundan kaynaklanmış olduklarını umuyordum. Ama bazen huysuzluğu haftalarca, aralıksız devam ediyor, Albertine adeta kavga çıkarmaya çalışıyordu; sanki o anda az çok uzak bir yerde, Albertine'in bildiği ve evime kapanmış olduğu için mahrum kaldığı hazlar vardı ve tıpkı bazı atmosfer değişikliklerinin, Balear Adaları kadar uzakta bile meydana gelseler, evimizde otururken sinirlerimizi etkilemeleri gibi, bu hazlar da, sona erinceye kadar Albertine'i etkilemeye devam ediyorlardı.

O sabah, Albertine'in uyuduğu, benim de onun içinde gizlenenleri tahmin etmeye çalıştığım sırada, annemden bir mektup geldi; annem, benim kararlarımdan tamamen habersiz olmaktan ötürü duyduğu kaygıyı, Mme de Sévigné'nin şu cümlesiyle ifade ediyordu: "Ben onun evlenmeyeceğinden eminim; ama öyleyse, asla evlenmeyeceği o kızın kafasını niçin karıştırıyor? Kızın artık ancak aşağılayarak bakabileceği başka talipleri reddetmesine niçin meydan veriyor? Kolaylıkla vazgeçebileceği bir insanın aklını niçin bulandırıyor?" Annemin bu mektubu beni gerçekle yüz yüze getirdi. "Esrarengiz bir ruhun peşinden koşmayı, bir çehreyi yorumlamayı ve kendimi derinine inmeye cesaret edemediğim önsezilerle çevrelenmiş hissetmeyi niçin sürdürüyorum?" diye düşündüm. "Rüya görüyordum ben, olay bu kadar basit. Ben kararsız bir delikanlıyım ve bu da, gerçekleşip gerçekleşmeyeceğinin anlaşılması zaman alan evliliklerden biri. Burada Albertine'e özgü bir durum yok." Bu fikir bana derin, ama kısa süreli bir rahatlık verdi. Az sonra şöyle düşündüm: "Aslında, sosyal yönü dikkate alındığında her şey, en sıradan gazete haberine indirgenebilir; belki dışarıdan baksam, olayı böyle göreceğim. Ama ben bütün düşündüklerimin, Albertine'in gözlerinde okuduklarımın, beni kıvrandıran korkuların, Albertine'le ilgili olarak sürekli kendime sorduğum sorunun gerçek olduğunu, en azından gerçeğin bir parçası olduğunu gayet iyi biliyorum." Nasıl ki sağduyulu bir gazetecinin yazdığı tiyatro eleştirisi, Ibsen'in bir oyununun konusunu aktarabilirse, kararsız nişanlı ve bozulan evlilik hikâyesi de bu du-

rumla çakışabilir. Ama anlatılan somut gerçeklerin dışında, farklı bir şey daha vardır. Şurası da bir gerçek ki, belki bu farklı şey, görmeyi becerebilirsek, bütün kararsız nişanlılarda ve sürüncemede kalan bütün evliliklerde mevcuttur, çünkü gündelik hayatta da bir esrar bulunabilir. Başkalarının hayatıyla ilgili olarak bu esrarı gözardı etmem mümkündü, ama Albertine'in ve benim hayatlarımızı, içeriden bakarak yaşıyordum.

Albertine o geceden önce de, sonra da, şöyle bir şeyi hiç söylemedi: "Bana güvenmediğinizi biliyorum, şüphelerinizi dağıtmaya çalışacağım." Ama asla dile getirmediği bu düşünce, en küçük hareketini bile açıklamaya yarayabilirdi. Onun sözlerine inanmayabileceğim ihtimaline karşı, her yaptığından haberdar olmam için bir dakika bile yalnız kalmamaya özen gösteriyor, bununla da yetinmeyip, Andrée'ye, garaja, maneje veya başka bir yere telefon etmesi gerektiğinde santraldaki kızlar bağlantıyı çok geç sağladıkları için tek başına telefon etmenin çok can sıkıcı olduğunu bahane ederek, benim yanımda, ben yoksam Françoise'ın yanında telefon ediyordu; esrarengiz randevuların kararlaştırıldığı, ayıplanacak telefon konuşmaları yaptığını düşünmemden korkuyordu adeta. Heyhat! Bütün bunlar beni yatıştırmıyordu. Aimé bana Esther'in fotoğrafını geri göndermiş, bunun, Albertine'in yanında gördüğü kız olmadığını bildirmişti. Yani başkaları da mı vardı? Onlar kimdi? Fotoğrafı Bloch'a geri yolladım. Benim asıl görmek istediğim, Albertine'in Esther'e verdiği fotoğraftı. O fotoğrafta nasıl görünüyordu? Belki dekolte giyinmişti; kimbilir, belki de birlikte fotoğraf çektirmişlerdi? Ama bu konudan Albertine'e bahsedemiyordum, çünkü fotoğrafı görmediğim izlenimini uyandıracaktım; Bloch'a da bahsedemiyordum, çünkü Albertine'le ilgilendiğimi Bloch'a belli etmek istemiyordum. Benim şüphelerimi ve Albertine'in esaretini bilen herhangi birinin, ikimiz için de dayanılmaz olduğunu kabul edeceği bu hayatımız, dışarıdan bakıldığında, Françoise'ın gözünde zevku sefadan ibaretti; o "madrabaz"ın, kadınları daha çok kıskanan Françoise'ın erkeklerden çok kadınlar için kullandığı ifadeyle, o "şarlatan"ın ustalıkla ele geçirdiği, hak edilmemiş hazlardan ibaretti. Hattâ, benimle ilişkisi sayesinde lügatine yeni terimler katan, ama

bunları kendine göre düzenlemelere tabi tutan Françoise, Albertine'le ilgili olarak, hayatında onun kadar "hiyanet" birini görmediğini, benden "parayı koparmayı" çok iyi becerdiğini, çok iyi rol yaptığını söylüyordu (geneli özelle, özeli de genelle karıştırmaya yatkın olan ve tiyatro sanatının farklı türleri konusunda pek muğlak bir fikre sahip olan Françoise, buna "pandomim yapmak" diyordu). Belki de Albertine'le benim gerçek hayatımıza ilişkin bu yanlış algılamada benim de biraz payım vardı, çünkü Françoise'la sohbetlerimizde, onu kızdırmak veya seviliyormuş gibi olmasa da mutlu görünmek için, ustalıkla, muğlak bir şekilde bu düşüncesini onayladığım olurdu. Buna rağmen, Françoise, bilmesini hiç istemediğim kıskançlığımı ve Albertine'e uyguladığım denetimi tahmin etmekte gecikmedi; tıpkı gözleri bağlı halde eşyalar bulabilen bir ispritizmacı gibi, içgüdüsünün yönlendirmesiyle beni üzebilecek olan şeyleri buluyor, benim onu şaşırtmak için söylediğim hiçbir yalan onu hedefinden saptırmıyordu; ayrıca, Albertine'e olan nefreti de, Françoise'ın –düşmanlarını olduklarından daha mutlu, sinsi ve numaracı sanmanın da ötesinde– rakibini mahvedecek ve düşüşünü hızlandıracak olan şeyi keşfetmesini sağlıyordu. Françoise Albertine'le ilgili olarak hiçbir zaman bir olay çıkarmadı elbette. Acaba Albertine denetlendiğini hissedip benim bir tehdit olarak ileri sürdüğüm ayrılığı kendi gerçekleştirir mi diye düşünüyordum, çünkü hayat değiştikçe bizim yalanlarımızı gerçeğe dönüştürür. Her kapı açılışında, tıpkı büyükannemin, can çekişirken, benim her zili çalışımda irkilmesi gibi, yerimden sıçrıyordum. Albertine'in bana haber vermeden dışarı çıkacağını düşünmüyordum, ama bilinçdışım öyle düşünüyordu; aynı şekilde, büyükannem de bilincini kaybettikten sonra zil sesiyle irkilen, onun bilinçdışıydı. Hattâ bir sabah, ansızın Albertine'in dışarı çıkmakla kalmayıp evi terk ettiği endişesine kapıldım. Duyduğum kapı sesi, onun odasının kapısıydı, neredeyse emindim. Hiç ses çıkarmadan odasına gittim, içeri girip eşikte durdum. Alacakaranlıkta örtü yarım daire şeklinde kabarık duruyordu; başı ve ayakları duvara çevrili, kıvrılmış uyuyan bu beden, Albertine'e ait olsa gerekti. Örtüden dışarı taşan tek şey olan gür ve siyah saçlardan, onun gerçekten Al-

bertine olduğunu, kapısını açmamış, yerinden kıpırdamamış olduğunu anladım; bütün bir insan hayatını içinde barındıran ve değer verdiğim yegâne şey olan o kıpırtısız, canlı yarım daireyi hissettim; orada, bana ait ve hâkimiyetim altında olduğunu hissettim.

Ne var ki, Françoise'ın dokundurma becerisini, anlamlı mizansenlerden ne kadar faydalanabileceğini biliyordum; Albertine'e evdeki alçaltıcı konumunu her gün hissettirmekten, maruz bırakıldığı esareti ustaca bir abartıyla betimleyerek kız arkadaşımı çıldırtmaktan kendini alabilmiş olmasına ihtimal vermiyorum. Bir keresinde Françoise'ı kalın camlı bir gözlük takmış, kâğıtlarımı karıştırırken buldum; Swann'a ve Odette'ten vazgeçemeyişine ilişkin yazdığım kısa bir yazıyı yerine yerleştiriyordu. Daha önce dikkatsizlikle o kâğıdı Albertine'in odasında mı bırakmıştı? Ayrıca, Françoise'ın alttan alta, fısıltı gibi, sinsice devam eden bir orkestra ezgisine benzeyen bütün dokundurmalarının üzerinde, muhtemelen, Albertine'in beni istemeyerek, benimse onu isteyerek küçük kabileden uzak tuttuğumuzu görüp sinirlenen Verdurin'lerin suçlayıcı ve iftiracı sesi, daha tiz, daha net ve daha ısrarlı biçimde yükselmiş olmalıydı.

Albertine için harcadığım parayı Françoise'dan gizlemem ise neredeyse imkânsızdı, çünkü Françoise'dan herhangi bir masrafı gizlemem mümkün değildi. Françoise'ın az sayıda kusuru vardı, ama bu kusurlar, kendilerine destek olacak, parlak yetenekler doğurmuşlardı ve çoğunlukla söz konusu yetenekler, ancak kusurların hizmetinde ortaya çıkıyordu. Başlıca kusuru, bizim, kendinden başkaları için harcadığımız paraya ilişkin merakıydı. Ne zaman bir hesap ödemem, bir bahşiş vermem gerekse, ne kadar uzak bir köşeye çekilirsem çekileyim, Françoise düzeltilecek bir tabak, toparlanacak bir peçete, yaklaşmasını gerektirecek bir şey bulurdu mutlaka. Ona ne kadar az zaman bıraksam, öfkeyle başımdan savsam da, gözleri artık hiçbir şeyi açıkça seçemeyen, sayı saymayı zar zor beceren Françoise, tıpkı bir terzinin sizi gördüğü anda içgüdüyle üstünüzdeki giysinin kumaşına fiyat biçmesi, hattâ kendini alamayıp eliyle yoklaması ya da bir ressamın belirli bir renk uyumuna duyarlı olması gibi, kendine has bir sezgiyle, verdiğim para-

nın miktarını gizlice görür, ânında hesaplardı. Françoise rüşvet verip şoförü satın aldığımı Albertine'e söylemesin diye ondan önce davranıp, verdiğim bahşişe mazeret olarak, "Şoföre bir iyilik etmek istedim, on frank verdim," diyecek olsam, yarı kör, yaşlı kartal bakışıyla her şeyi görmüş olan Françoise, bütün acımasızlığıyla cevap verirdi: "Yo, hayır, beyefendi kırk üç frank bahşiş verdi. Şoför beyefendiye hesabın kırk beş frank olduğunu söyledi, beyefendi yüz frank verdiğinde de, sadece on iki frank iade etti." Benim bile bilmediğim bahşişin miktarını görüp hesaplayacak zamanı Françoise bulurdu.

Albertine'in amacı beni yatıştırmak idiyse eğer, bunu kısmen başardı; zaten mantığımın tek istediği de, Albertine'in sapık içgüdüleri konusunda yanılmış olabileceğim gibi, ahlaksızca tasarıları konusunda da yanılmış olduğumu bana kanıtlamaktı. Mantığımın sunduğu delilleri değerlendirirken bu delilleri geçerli sayma arzumu da hesaba katıyordum şüphesiz. Ama tarafsız olabilmek ve gerçeği görebilme şansını elde edebilmek için, gerçeğin ancak önseziyle, telepatiyle bilinebileceğini varsaymıyorsak eğer, şunu da düşünmem gerekirdi herhalde: Mantığım beni iyileştirme gayretiyle arzumun peşinden sürüklense de, buna karşılık, Mlle Vinteuil'le, Albertine'in sapıklığıyla, bu sapıklığın doğal sonucu olan başka bir hayat sürme niyeti ve ayrılma planlarıyla ilgili olarak, içgüdüm de, beni hasta etmek amacıyla kıskançlığıma kapılmış olabilirdi. Ayrıca Albertine'in kendiliğinden, ustalıkla mutlak hale getirdiği mahpusluğu, ıstırabımı yok etmek suretiyle yavaş yavaş şüphelerimi de yok etmiş ve akşamları endişelerim geri geldiğinde, Albertine'in varlığı yine ilk günlerdeki gibi beni huzura kavuşturmaya başlamıştı. Albertine yatağımın kenarına oturuyor, kendisine hediye ettiğim giysilerden, eşyalardan söz ediyordu; hayatı gözüne daha hoş, hapishanesi daha güzel görünsün diye ona sürekli hediyeler alıyor, bir yandan da, Liancourt kadar güzel bir malikânede yaşamaktan hoşnut olup olmadığı sorulduğunda, hapishanenin güzeli olmaz diye cevap veren Mme de La Rochefoucauld'yla aynı fikirde olmasından korkuyordum bazen.

Eski Fransız gümüş sofra takımları konusunda M. de Charlus'e sorular sormuştum; aynı şekilde, bir yat alma tasarıları

yaptığımız sırada da, Albertine tasarıya gerçekleştirilmesi imkânsız gözüyle baktığı halde –Albertine'in erdemliliğine her inanışımda, kıskançlığım Albertine'le ilgisi olmayan ve tatmin edilmeleri para gerektiren başka arzuları artık bastırmadığı için, ben de aynı kanıyı paylaşıyordum– sırf laf olsun diye, Elstir'e danışmıştık. Elstir, kadın giyimi konusunda olduğu gibi yat donanımı konusunda da incelikli bir zevke sahipti ve güç beğenirdi. Yatlarda ancak İngiliz mobilyaları ve eski gümüş sofra takımları bulundurulabileceği kanısındaydı. Albertine önceleri sadece giysi ve mobilyaya kafa yormuştu. Ama artık gümüş sofra takımlarıyla da ilgileniyor, Balbec'ten döndüğümüzden beri, gümüşçülük hakkında, eski gümüş ustalarının damgaları hakkında eserler okuyordu. Ne var ki, eski gümüş sofra takımları, biri Utrecht antlaşmaları sırasında, hem bizzat kral, hem de büyük senyörler sofra takımlarını verdiği zaman, biri de 1789'da olmak üzere, iki defa eritildiği için, örneklerine pek az rastlanır. Öte yandan, günümüz kuyumcuları bütün bu sofra takımlarını Pont-aux-Choux desenlerine göre yeniden üretmiş oldukları halde, Elstir bu yeni antikaları, zevkli bir kadının evine –bu ev suda yüzen bir ev de olsa– girmeye layık bulmuyordu. Roettiers'nin Mme du Barry için yapmış olduğu harika parçaların tasvirini Albertine'in okuduğunu biliyordum. Albertine bunlardan günümüze kalmış olabilecek birkaç örneği görmeye, ben de bunları ona hediye etmeye can atıyordum. Hattâ Albertine güzel koleksiyonlar oluşturmaya başlamıştı bile; bunları çok zevkli bir biçimde bir vitrine yerleştiriyor, ben de baktıkça hem duygulanıyor, hem de korkuyordum, çünkü bu düzenlemelerde sergilediği ince zevk, sabırdan, yaratıcılıktan, özlemden ve unutma ihtiyacından oluşan, esirlere has sanattı.

Giyim konusunda, o sıra en hoşlandığı şeyler, Fortuny'nin yaptıklarıydı. Mme de Guermantes'ın üzerinde bir örneğini görmüş olduğum Fortuny'nin bu elbiseleri, Elstir'in, bize Carpaccio ve Tiziano döneminin muhteşem giysilerini anlatırken, yakın bir gelecekte görkemli küllerinden tekrar doğup ortaya çıkacaklarını müjdelediği giysilerdi; çünkü San Marco'nun tonozlarında da yazılı olduğu ve Bizans sütun başlıklarında, mermer ve jasp kurnalardan su içen, hem ölümü, hem dirilişi sim-

geleyen kuşların da ifade ettiği gibi, her şey tekrarlanmak zorundadır. Kadınlar Fortuny elbiseleri giymeye başladıklarında, Albertine derhal Elstir'in kehanetini hatırlamış, bu elbiselerden istemişti, birlikte gidip bir elbise seçecektik. Bu elbiseler, günümüz kadınları tarafından giyilince fazlasıyla kostüm izlenimi uyandıran, bir koleksiyon parçası olarak saklanmaları daha uygun, gerçek antikalar değillerdi (Albertine için ayrıca bu elbiselerden de arıyordum), ama sahte antikanın taklide özgü soğukluğundan da yoksundular. Daha ziyade, Sert, Bakst ve Benois'nın dekorları tarzındaydılar; bu üç sanatçı, o sıralar Rus Balesi'nde, sanatın en sevilen dönemlerini canlandırıyorlar, bunu o çağın anlayışını barındıran, ama yine de özgün eserler aracılığıyla yapıyorlardı; aynı şekilde Fortuny'nin eskiye sadık, ama son derece özgün elbiseleri de, bir dekor gibi, bu tür elbiselerin giyildiği, Doğu'yla yüklü Venedik'i çağrıştırıyor, hattâ dekor hayal edilmek zorunda olduğu için daha da güçlü bir biçimde canlandırıyor, güneşi ve etraftaki türbanları hatırlattıkları için, Venedik'in parçalı, esrarengiz ve tamamlayıcı rengini, San Marco türbesindeki bir yadigârdan daha fazla yansıtıyorlardı. O döneme ait her şey yok olup gitmişti, ama Venedik düşeslerine ait kumaşların parça parça, bugüne gelerek ortaya çıkışıyla, hepsi yeniden doğuyor, Venedik manzarasının ihtişamı ve Venedik'in kıpır kıpır hayatı, hepsini birbirine bağlıyordu.

Bu konuda bir iki kere Mme de Guermantes'a akıl danışmak istedim. Ne var ki düşes, kostüm havasındaki giysilerden hoşlanmazdı. Kendisine de en yakışan kıyafet, siyah kadife elbise ve pırlanta takılardı. Fortuny tarzı elbiseler konusundaki tavsiyeleri pek yararlı olmazdı. Ayrıca, bu konuda kendisine akıl danıştığım takdirde, sırf ona ihtiyacım olduğu zaman ziyaretine gittiğimi düşünmesinden çekiniyordum; uzun zamandır, düşesten haftada birkaç kez aldığım davetlerin hiçbirine gitmiyordum. Beni bu sıklıkta davet eden tek kişi de düşes değildi. Şüphesiz hem Mme de Guermantes, hem de birçok başka hanım, bana daima büyük bir nezaket göstermişlerdi. Ama eve kapanışımdan sonra bu nezaketin on kat arttığı da bir gerçekti. Öyle görünüyor ki, aşktaki olayların önemsiz bir yansıması olan yüksek sosyete hayatında, aranan biri olmanın en iyi yolu,

kendini çekmektir. Bir erkek, bir kadının hoşuna gidebilmek için, bütün parlak özelliklerini peş peşe dizer, durmadan kıyafet değiştirir, görünüşüne özen gösterir, ama kadın kendisine en ufak bir ilgi göstermez; oysa bir başka kadın, aynı erkek kendisini aldattığı için, karşısına süslenip püslenmeden, pis çıkmasına aldırmadan, ilgisini hiç eksik etmez, temelli bağlanır ona. Aynı şekilde, bir adam, sosyetede yeterince aranmadığına hayıflanıyorsa, ona daha fazla ziyarette bulunmasını, daha gösterişli bir araba edinmesini değil, hiçbir davete icabet etmemesini, odasına hapsolmasını, kimseyi bu odaya sokmamasını tavsiye ederim, o zaman kapısının önünde kuyruklar oluşur. Esasen bunu da tavsiye etmem. Çünkü bu, tıpkı sevilmek gibi, aranılır olmanın da garantili bir yoludur, ama bir şartla: katiyen bu amaçla benimsenmemesi şartıyla; eğer odanıza ciddi ya da sizin ciddi zannettiğiniz bir hastalık yüzünden veya aynı odaya sosyeteye tercih ettiğiniz bir metresi hapsetmiş olduğunuz için kapanmışsanız (ya da üç sebep birden geçerliyse), söz konusu kadının varlığından habersiz olan sosyete, sırf siz kendinizi geri çektiğiniz için kendini sunan herkese sizi tercih edip size bağlanacaktır.

"Aklıma gelmişken, şu sizin Fortuny sabahlığınızla ilgilensek iyi olur," dedim Albertine'e. Hiç şüphesiz, ne zamandır bir Fortuny sabahlık isteyen, benimle birlikte, birini seçmek için uzun uzun düşünecek olan, ona şimdiden hem gardrobunda, hem de hayalgücünde bir yer ayırmış olan ve onca örnek arasında birinde karar kılabilmek için her ayrıntısını sevecek olan Albertine'in gözünde bu sabahlık, istediğinden daha fazla elbiseye sahip olan, hattâ onlara bakmayan, aşırı zengin bir kadına göre, çok daha fazla şey ifade edecekti. Buna rağmen, Albertine, "Fazlasıyla cömertsiniz," deyip gülümseyerek teşekkür ettiği halde, ne kadar yorgun, hattâ üzgün göründüğünü fark ettim. Bazen, ısmarladığı elbiselerin bitirilmesini beklerken, birkaç elbiseyi, hattâ bazen kumaşları ödünç alır, Albertine'i giydirir, kumaşları bedenine sarardım; o da, bir Venedik düşesinin, bir mankenin ihtişamıyla odamda gezinirdi. Ne var ki, Venedik'i çağrıştıran bu elbiselerin görüntüsü, Paris'teki esaretimi benim için daha ağır bir yük haline getiriyordu. Şüphesiz

Albertine'in mahpusluğu benimkinden daha ağırdı. Ne garip tir ki, insanları değiştiren kader, Albertine'in hapishane duvarlarını delip geçmiş, onun özünü değiştirmiş, Balbec'teki genç kızı, sıkıcı ve uysal bir esire dönüştürmüştü. Evet, bu tesiri hapishane duvarları dışarıda tutamamıştı; hattâ belki de tesiri yaratan, bu duvarlardı. Albertine artık aynı Albertine değildi, çünkü Balbec'teki gibi, daima bisikletinin üstünde bir kaçak, sayısız küçük sahil yerleşimine, kız arkadaşlarının evinde kalmaya gittiği için bulunamayan ve ayrıca yalanları yüzünden iyice ulaşılamayan bir varlık değildi; çünkü evime hapsolmuş, uysal ve yalnız kız, Balbec'te onu bulabildiğim zamanlarda bile, kumsalda gördüğüm kız değildi; kumsaldaki kız kaçak, temkinli ve sinsiydi, varlığı, ustalıkla gizlediği, acı çektirdikleri için onu sevdiren o kadar çok randevuyla birleşip yoğunlaşırdı ki, başkalarına karşı takındığı soğuk tavrın, verdiği sıradan cevapların ardında, bir önceki günün, ertesi günün randevuları sezilirdi, bana karşı tavrı ise, aşağılayıcı ve kurnazdı. Aynı kız değildi, çünkü deniz rüzgârı artık giysilerini şişirmiyordu, çünkü hepsinden önemlisi, ben onun kanatlarını koparmıştım, artık bir Nike değildi, başımdan atmak isteyeceğim, bunaltıcı bir köleydi.

Kafamı dağıtmak için, Albertine'le iskambil veya dama oynamak yerine, bana biraz müzik çalmasını rica ederdim. Ben yatağımda uzanmaya devam ederdim. Albertine de odanın öbür ucuna gidip otomatik piyanonun başına, iki kitap rafının arasına otururdu. Ya tamamen yeni ya da daha önce sadece bir iki kere çalmış olduğu parçalar seçerdi, çünkü artık beni biraz tanıyor, dikkatimi henüz çözmediğim şeylere yöneltmekten hoşlandığımı, Albertine çaldıkça, yapının, başlangıçta neredeyse sislere gömülmüş olan, parçalanmış ve kesikli çizgilerini, zihnimin keskinleşen, fakat ne yazık ki yozlaştırıcı ve yabancı ışığı sayesinde birleştirmeyi sevdiğimi biliyordu. Henüz şekillenmemiş bir bulutu biçimlendirme işinin ilk seferler bana ne büyük bir zihinsel mutluluk verdiğini biliyor ve sanırım anlıyordu. Albertine çalarken, o gür saçlarından, sadece kulağının kenarına yapışık, Velázquez'in bir prensesinin kurdelesini hatırlatan, kalp biçiminde siyah bir bukle görürdüm. Nasıl ki bu

müzisyen meleğin hacmi, hatırasının benliğimde işgal ettiği, geçmişe ait çeşitli noktalarla, görme duyusundan başlayıp onun benliğinin derinliklerine inmemi sağlayan en mahrem duyularıma varan değişik odaklar arasındaki çeşitli mesafelerden oluşuyorsa, çaldığı müziğin de bir hacim vardı ve başlangıçta bana neredeyse tamamı sislerle kaplanmış gibi görünen bir yapının çizgilerini birleştirmeyi, aydınlatmayı ne kadar başardığıma bağlı olarak, çeşitli cümleciklerin eşitsiz görünürlüğünden oluşuyordu. Albertine, zihnime henüz karanlık olan şeyleri ve bu bulutların biçimlendirilmesini sunarak beni memnun edebileceğini biliyordu. Bir parçayı üçüncü veya dördüncü seslendirişinde, zihnimin bütün bölümlere ulaşıp hepsini aynı uzaklığa yerleştirdiğini ve onlarla ilgili, göstereceği bir etkinlik kalmadığı için, tekdüze bir düzleme yayıp sabitlediğini tahmin ediyordu. Bununla birlikte, derhal yeni bir parçaya geçmiyordu, çünkü belki kafamdaki işleyişi tam olarak anlamamakla birlikte, çoğu kez zihnimin, bir eserin esrarını çözmeyi başardığı anda, o uğursuz işleyişe karşılık, yararlı bir fikir yakaladığını biliyordu. Albertine, "Şu ruloyu Françoise'a verelim de yenisiyle değiştirsin," dediğinde, çoğunlukla, benim için yeryüzündeki beste sayısı bir eksilmiş, ama gerçeklik sayısı bir artmış oluyordu.

Albertine artık Mlle Vinteuil'le hanım arkadaşını tekrar görmek için en ufak bir çaba göstermediği ve planladığımız çeşitli tatillerden Montjouvain'e son derece yakın olan Combray'yi kendi isteğiyle elediği için, o iki hanımı kıskanmanın abes olacağını o kadar iyi anlamıştım ki, çoğu kez Albertine'den, hiç acı çekmeden, Vinteuil çalmasını rica ediyordum. Yalnız bir kez, Vinteuil'ün müziği dolaylı yoldan içimde bir kıskançlık uyandırdı. Mme Verdurin'in evinde Vinteuil'ün müziğini Morel'den dinlediğimi bilen Albertine, bir akşam bana ondan bahsetti ve gidip Morel'i dinlemeye, onunla tanışmaya çok hevesli göründü. Tam iki gün önce, Léa'nın Morel'e yazdığı ve M. de Charlus'ün tesadüfen ele geçirdiği mektuptan haberim olmuştu. Acaba Léa Albertine'e Morel'den söz etmiş miydi diye merak ettim. Mektuptaki "seni kaltak", "seni sapık" sözlerini dehşetle hatırladım. Ne var ki, böylelikle, Vinteuil'ün müzi-

ğiyle –Mlle Vinteuil ve hanım arkadaşı değil de– Léa arasında acı bir bağlantı oluştuğu için, Léa'nın yol açtığı ıstırap yatıştıktan sonra, acı çekmeden bu müziği dinleyebilir hale geldim; bir hastalık, beni başka hastalık ihtimallerinden kurtarmıştı. Mme Verdurin'in evinde dinlediğim müzikte farkına varmadığım cümlecikler, henüz belirginlik kazanmamış, anlaşılmaz çekirdekler, göz kamaştırıcı birer mimariye dönüşüyordu; önce neredeyse fark etmediğim, olsa olsa çirkin bulduğum, tıpkı başlangıçta sevimsiz bulduğumuz insanlar gibi, iyice aşina olduktan sonra hiç umulmadık yönlerini keşfettiğim bazı cümleciklerle dost oluyordum. İki safha arasında tam anlamıyla bir dönüşüm gerçekleşiyordu. Öte yandan, ilk dinleyişte fark ettiğim, ama o anda tanıdık gelmeyen kimi cümlecikleri, şimdi başka eserlerden cümleciklerle özdeşleştiriyordum; mesela Mme Verdurin'in evinde yediliyi dinlerken dikkatimi çekmemiş olan, org için dinsel çeşitlemeye ait cümlecik, şimdi tapınağın basamaklarından aşağı inip yedilinin içinde, bestecinin tanıdık perilerinin arasına karışmış bir azizeydi. Bir yandan da, önce bana pek melodik gelmemiş olan, öğle vakti çalan çanların aksak neşesini fazlasıyla mekanik bir ritmle aktardığını düşündüğüm cümlecik, şimdi, belki çirkinliğine alıştığımdan, belki de güzelliğini keşfettiğimden, en sevdiğim cümlecikti. Şaheserlerin ilk anda yarattığı hayal kırıklığını izleyen tepkiyi, ya ilk izlenimin zayıflamasına ya da gerçeği çekip çıkarabilmek için gerekli çabaya bağlayabiliriz. Bütün önemli sorunlarda, Sanat, Gerçeklik, Ruhun Sonsuzluğu meselelerinde hep bu iki varsayım çıkar karşımıza; ikisi arasında bir seçim yapmak gerekir; Vinteuil'ün müziğiyle ilgili olarak, bu seçim, her an, çeşitli şekillerde ortaya çıkıyordu. Örneğin bu müzik, bilinen bütün kitaplardan daha doğruymuş gibi geliyordu bana. Bazen bunu şöyle açıklıyordum: Hayatta hissettiklerimizi, düşünceler biçiminde hissetmediğimiz için, hislerin edebî, yani zihinsel çevirisi, bu hisleri anlatır, açıklar, çözümler, ama müzik gibi yeniden oluşturmaz; oysa müzikte sesler, sanki benliğimizin yönlenişlerini aynen yansıtır, duyuların o içsel uç noktasını yeniden üretir; bu nokta, ara sıra yaşadığımız özel bir sarhoşluğun kaynağıdır ve "Ne güzel bir hava! Ne güzel bir güneş!" dediğimizde, aynı güneş

ve aynı havadan bambaşka titreşimler alan yanımızdaki kişiye bu sarhoşluğu katiyen aktarmış olmayız. Vinteuil'ün müziğinde, söze dökülmesi imkânsız, neredeyse seyredilmesi yasak, bu tür hayaller vardı; uyumak üzere olduğumuz esnada, bu hayallerin gerçekdışı büyüsü bizi okşadığı zaman, mantığın bizi terk etmiş olduğu o anda gözlerimiz kapanır ve yalnız anlatılması değil görülmesi de imkânsız olan şeyi tanımaya vakit bulamadan uyuyakalırız. Sanatın gerçek olduğu varsayımına kendimi kaptırdığımda, müzik sanki bana, güzel havanın veya afyon içilen bir gecenin basit sinirsel hazzından da fazlasını, daha gerçek, daha verimli bir sarhoşluk verebilirmiş gibi geliyordu, en azından sezgilerim bu yöndeydi. Ne var ki, daha yüce, daha saf, daha gerçek bulduğumuz bir hissi bize yaşatan bir heykelin, bir müziğin, belirli bir manevi gerçeklikle çakışmaması imkânsızdır; aksi takdirde hayatın hiçbir anlamı olmazdı. Hayatımın belirli anlarında, mesela Martinville'in çan kulelerinin, Balbec'te bir yol üzerindeki ağaçların karşısında veya daha basit bir biçimde, bu eserin başında görüldüğü gibi, bir fincan çay içerken yaşadığım o özel hazza en çok benzeyen şey, Vinteuil'ün güzel bir cümleciğiydi. Tıpkı o bir fincan çay gibi, Vinteuil'ün bestelerini yaptığı dünyadan bize gönderdiği sayısız ışık izlenimi, o aydınlık uğultular, o gürültülü renkler de, hayalgücümün karşısında, bir sardunyanın hoş kokulu ipeksiliğine benzetebileceğim bir şeyi, ısrarla, ama yakalayamayacağım kadar süratle gezdiriyordu. Ne var ki, hatırada bu belirsizlik, derinliğine inilemese de, belli bir lezzetin bize niçin ışıklı izlenimleri hatırlattığını açıklayan koşulların belirlenmesi sayesinde saptanabilir; oysa Vinteuil'ün aktardığı belirsiz duyular, bir hatıradan değil de, (Martinville'in çan kulelerinin yarattığı duyular gibi) bir izlenimden kaynaklandığı için, müziğindeki sardunya kokusuyla ilgili olarak, somut bir açıklama yerine derin bir özdeşlik bulmak gerekirdi; Vinteuil'ün evreni "duyma" ve dışa vurma biçimini, (her eserinde kopuk bir parçasını, lal rengi parıltılar saçan bir kırığını gördüğümüz) o meçhul, rengârenk şenliği bulmak gerekirdi. Kendine has bir dünyanın o meçhul niteliğini daha önce hiçbir besteci bize gösterememişti; dehanın gerçek kanıtının, eserin içeriğinden çok, bu meçhul ni-

telik olabileceğini söylüyordum Albertine'e. "Edebiyatta bile mi?" diye soruyordu Albertine. "Edebiyatta bile." Vinteuil'ün eserlerinin tekdüzeliğini tekrar düşünüyor ve büyük edebiyatçıların daima bir tek eser verdiklerini, daha doğrusu, dünyaya getirdikleri, değişmeyen bir güzelliği değişik ortamlar aracılığıyla yansıttıklarını açıklıyordum. "Saat bu kadar geç olmasaydı yavrucuğum," diyordum, "ben uyurken okuduğunuz bütün yazarlarda bunu, Vinteuil'deki özdeşliğin aynısını gösterirdim size. Sizin de benim gibi ayıklamaya başladığınız, sonatta da, yedilide de, diğer eserlerde de aynen karşımıza çıkan o örnek cümleciklerin, mesela Barbey d'Aurevilly'deki karşılığı, Büyülenmiş Kadın'ın, Aimée de Spens'ın, Clotte'un yüzlerinin kızarması gibi, *Kırmızı Perde*'deki el gibi somut bir izin açığa çıkardığı gizli bir gerçektir; ardında Geçmiş'in yattığı eski örfler, eski âdetler, eski kelimeler, eski ve tuhaf mesleklerdir; çobanların ayna aracılığıyla ortaya koyduğu sözlü tarihtir; Normandiya'nın, İngiltere kokusu taşıyan, İskoç köyleri kadar güzel, asil kentleridir; Vellini gibi, çoban gibi, karşısında çaresiz kalınan bedduacılardır; ister *Eski Sevgili*'de kocasını arayan kadın olsun, ister *Büyülenmiş Kadın*'da, fundalıkları kateden koca veya ayin çıkışında Büyülenmiş Kadın'ın kendisi olsun, belirli bir manzarada bir kaygı hissidir. Thomas Hardy'nin romanlarındaki taş yontucusu geometrisi de, yine Vinteuil'ün örnek cümleciklerinin karşılığıdır."

Vinteuil'ün cümlecikleri bana sonatın cümleciğini düşündürdü ve o cümleciğin, Swann'la Odette'in aşkının adeta millî marşı olduğunu söyledim Albertine'e; "Gilberte'i tanıyorsunuz sanırım, onun annesiyle babası. Gilberte'in tuhaf oldunu söylemiştiniz. Sizinle ilişki kurmaya çalışmadı mı? Bana sizden söz etmişti. –Evet, hava çok yağışlı olduğu günler, ders çıkışında annesiyle babası araba gönderip aldırırlardı onu; bir keresinde beni de arabaya alıp öpmüştü galiba," dedi Albertine biraz durakladıktan sonra; sanki eğlenceli bir itirafta bulunmuş gibi gülüyordu. "Durup dururken, kadınlardan hoşlanıp hoşlanmadığımı sordu bana." (Peki ama, Albertine, Gilberte'in kendisini arabaya aldığını tam olarak hatırlamıyorsa, bu garip soruyu sorduğunu nasıl bu kadar kesin olarak söyleyebiliyordu?) "Hat-

tâ bilmem neden, onu işletmek gibi garip bir fikir geldi aklıma ve evet dedim." (Sanki Albertine, Gilberte'in bana bu konuşmayı aktarmış olmasından ve bana yalan söylediğini anlamamdan korkuyordu.) Ama hiçbir şey yapmadık." (Birbirlerine bu şekilde açıldıktan sonra hiçbir şey yapmamış olmaları tuhaftı, üstelik Albertine'in dediğine bakılırsa, daha önce arabada öpüşmüşlerdi.) "Dört beş kere beni arabayla evime bıraktı, belki de daha fazladır, ama hepsi bu." Hiç soru sormamak bana çok zor geldiyse de, bütün bunlara önem vermezmiş gibi görünebilmek için kendimi tuttum ve Thomas Hardy'nin taş yontucularına döndüm. "*Karanlık Jude*'da taş yontucularını hatırlıyorsunuzdur; *Sevgili*'de, dikkat ettiyseniz, babanın adadan çıkardığı taşlar gemiyle getirilip oğlunun atölyesine yığılır ve burada heykel haline gelir; *Bir Çift Mavi Göz*'de, mezarlar arasındaki paralelliğe geminin paralel çizgisi ve iki âşıkla kızın cesedinin bulunduğu bitişik vagonlar eklenir; bir erkeğin üç kadını sevdiği *Sevgili*'yle bir kadının üç erkeği sevdiği *Bir Çift Mavi Göz* arasında da bir paralellik vardır; kısacası, bütün bu romanlar, adanın taşlı toprağında diklemesine üst üste yığılan evler gibi, üst üste konulabilir. En büyük yazarları böyle iki dakikada özetlemem imkânsız, ama Stendhal'de, bir yükseklik duygusuyla manevi hayat arasında ilişki kurulduğunu görürüz: Julien Sorel'in hapsedildiği yüksek yer, Fabrice'in tepesine kapatıldığı kule, Rahip Blanès'in astrolojiyle uğraştığı, Fabrice'in harika manzaraya baktığı çan kulesi. Vermeer'in bazı resimlerini gördüğünüzü söylemiştiniz; her resminin, aynı dünyaya ait birer parça olduğunu fark etmişsinizdir; nasıl bir dehayla yaratılmış olursa olsun, gördüğümüz hep aynı masa, aynı halı, aynı kadın, aynı yeni ve benzersiz güzelliktir; konuların benzerliği açısından başka eserlerle ilişki kurmaya çalışmayıp, rengin yarattığı kendine has izlenimi ayıklamaya çalışırsak, o dönemde hiçbir benzeri ve hiçbir açıklaması olmayan bir muammadır. İşte bu yeni güzellik, Dostoyevski'nin bütün eserlerinde de, aynen mevcuttur: Dostoyevski'nin kadınları, esrarengiz çehreleri ve aniden değişiveren sevimli güzellikleriyle, (esasen iyi yürekli sayılabilecekleri halde) görünürdeki iyilikleri, sanki bir rolden ibaretmişçesine birden korkunç bir küstahlığa dönüşen (ve Rembrandt'ın ka-

dınları kadar kendine has olan) Dostoyevski kadınları hep aynı kadın değil midir? Bu kadın, Aglaya'ya aşk mektupları yazan, sonra ondan nefret ettiğini açıklayan Nastasya Filipovna da olabilir, onun bu ziyaretine –ve ayrıca, Ganya'nın anne babasına hakaret ettiği ziyarete– özdeş bir ziyarette, kendisini korkunç bir kadın zanneden Katerina İvanovna'nın evinde bir melek kadar iyi yürekli olan, sonra (aslında iyi kalpli bir insan olduğu halde) ansızın içindeki kötülüğü dışa vuran ve Katerina İvanovna'ya hakaret eden Gruşenka da olabilir. Gruşenka ve Nastasya, Carpaccio'nun kibar fahişeleri kadar, Rembrandt'ın Batşeba'sı kadar özgün ve esrarengizdirler. Dikkatinizi çekerim, Dostoyevski'nin bildiği tek kadın çehresi, bu çarpıcı, ikili ve kadını olduğundan farklı gösteren ani gurur patlamalarına maruz çehre değildi şüphesiz (Ganya'nın anne babasına yapılan ziyarette Mışkin Nastasya'ya, 'Sen bu değilsin,' der, aynı şeyi, Katerina İvanovna'ya yapılan ziyarette, Alyoşa da Gruşenka'ya söyleyebilir). Buna karşılık, 'tablo izlenimi' uyandırmak istediğinde çizdiği sahneler hep aptalcadır ve olsa olsa, Munkacsy'nin, bir idam mahkûmunu belirli bir anda, Meryem Ana'yı belirli bir anda tasvir eden tablolarına benzetilebilir. Dostoyevski'nin dünyaya sunduğu yeni güzelliğe geri dönecek olursak, tıpkı Vermeer'in kumaşlara ve mekânlara özgü belirli bir ruh, belirli bir renk yaratması gibi, Dostoyevski de insanlar yaratmakla kalmayıp onların evlerini de yaratır; *Suç ve Ceza*'da, *dvornik*'iyle[1] birlikte 'Cinayet'in işlendiği ev', *Budala*'daki o 'Cinayet'in işlendiği ev' şaheseri kadar, yani Rogojin'in, Nastasya Filipovna'yı öldürdüğü o kapkaranlık, upuzun, yüksek evi kadar harikulade değil midir? Dostoyevski'nin dünyaya sunduğu benzersiz şey, işte bir evin bu yeni ve korkunç güzelliği, bir kadın çehresinin yeni ve iki yönlü güzelliğidir. Edebiyat eleştirmenlerinin Dostoyevski'yle Gogol arasında, Dostoyevski'yle Paul de Kock arasında bulduğu benzerliklerin hiçbir değeri yoktur, çünkü onlar bu gizli güzelliğin dışında kalırlar. Ayrıca, farklı romanlarda aynı sahnenin tekrarlandığını söyledimse de, roman çok uzunsa eğer aynı romanın içinde de aynı sahneler, aynı kişiler tekrarlanır. Bunu *Savaş ve Barış*'ta rahatlıkla gösterebilirim sana; bir ara-

1 Kapıcı.

ba sahnesi vardır ki... –Sözünüzü kesmek istemiyordum, ama Dostoyevski'den başka konuya geçtiğiniz için sonra unuturum diye korktum. Yavrucuğum, geçen gün, 'Mme de Sévigné'nin Dostoyevskivari yanı gibi' derken, neyi kastetmiştiniz? Anlamadığımı itiraf etmeliyim. İkisi bana o kadar farklı görünüyor ki... –Gelin küçük hanım, söylediklerimi bu kadar iyi hatırladığınız için sizi öpeyim, piyanonun başına sonra dönersiniz tekrar. İtiraf etmeliyim ki, söylediğim oldukça saçmaydı. Ama iki sebebi vardı. Birincisi özel bir sebep. Mme de Sévigné, Elstir gibi, Dostoyevski gibi, olayları mantık sırasına göre, yani sebepten başlayarak sunacağına, önce sonucu, bizi şaşırtan yanılsamayı gösterir. Dostoyevski de kişilerini bu şekilde tanıtır. Kişilerin davranışları, Elstir'in yarattığı, denizi gökyüzündeymiş gibi gösteren izlenimler kadar aldatıcı gelir bize. Sinsi adamın aslında son derece iyi yürekli olduğunu veya tam tersini öğrenince, şaşırıp kalırız. –Evet, ama Mme de Sévigné'den bir örnek verseniz. –Doğrusu," dedim gülerek, "pek zorlama olacak, ama bazı örnekler bulunabilir. Mesela şu tasvir."

"Peki, Dostoyevski hiç cinayet işlemiş mi? Benim bildiğim romanlarının her birinin adı, Bir Cinayetin Öyküsü olabilirdi. Onda bu bir saplantı, sürekli bundan bahsetmesi normal değil. –Sanmıyorum Albertine'ciğim, Dostoyevski'nin hayatını pek bilmiyorum. Herkes gibi o da bir şekilde, muhtemelen yasalara aykırı bir şekilde, günahı tatmıştır şüphesiz. Bu anlamda herhalde o da kahramanları gibi biraz caniydi; onlar da tam cani değildirler, hafifletici sebeplerle mahkûm edilirler. Hattâ cani olmasına da gerek yoktu belki. Ben romancı değilim, ama yazarların, bizzat yaşamadıkları kimi hayatlara ilgi duymaları mümkündür. Kararlaştırdığımız gibi Versailles'a birlikte gidersek, size dünyanın en dürüst adamı, en iyi kocası olduğu halde dünyadaki en korkunç, en sapıkça kitabı yazmış olan Choderlos de Laclos'nun portresini gösteririm; tam karşısında da, ahlaki hikâyeler yazan ve Orléans Düşesi'ni aldatmakla da kalmayıp çocuklarını ondan uzaklaştırarak düşese acı çektiren Mme de Genlis'in portresi vardır. Yine de Dostoyevski'nin bu cinayet takıntısının olağandışı, bana çok yabancı gelen bir yanı olduğunu kabul ediyorum. Baudelaire'in şu mısraları bile afallatır beni:

Tecavüz, hançer, yangın ve zehir...
Heyhat! Çünkü ruhumuz cesur değildir.

Ama hiç değilse Baudelaire'in samimi olmadığını düşünebilirim. Oysa Dostoyevski... Bütün bunlar bana çok uzak şeyler gibi geliyor; hiç bilmediğim bazı yönlerim yoksa tabii; insan kendini ancak zaman içinde anlayabiliyor çünkü. Dostoyevski'de müthiş derinlikler buluyorum, ama sadece insan ruhunun tek tek belirli noktalarında. Yine de müthiş yaratıcı bir yazar. Her şeyden önce, tasvir ettiği dünya, gerçekten onun için yaratılmış sanki. Tekrar tekrar karşımıza çıkan bütün o soytarılar, Lebedev'ler, Karamazof'lar, İvolgin'ler, Segrev'ler, bütün o inanılmaz resmi geçit, Rembrandt'ın *Gece Nöbeti*'ndeki insanlardan daha olağanüstüdür. Bununla birlikte, belki de olağanüstü görünmeleri, Rembrandt'ta olduğu gibi, ışık ve kostüm sayesindedir, belki de aslında olağandırlar. Ne olursa olsun hem son derece gerçek, hem de derin ve benzersizdirler, tamamen Dostoyevski'ye özgüdürler. Bu soytarıların, tıpkı Yunan komedyalarındaki bazı kişiler gibi, adeta artık geçerli olmayan bir işlevleri vardır, buna rağmen, insan ruhunun ne kadar gerçek yönlerini ortaya koyarlar! Benim canımı sıkan, Dostoyevski'den tumturaklı bir şekilde söz edilmesi. Dostoyevski kahramanlarında izzetinefsin ve gururun oynadığı rol hiç dikkatinizi çekti mi? Sanki Dostoyevski'nin nazarında aşk ve çılgınca bir nefret, iyilik ve kalleşlik, çekingenlik ve küstahlık, aynı mizacın iki yönüdür; izzetinefis ve gurur, Aglaya'nın, Nastasya'nın, Mitya'nın sakalını çektiği yüzbaşının, Alyoşa'nın düşman-dostu Krasotkin'in, aslında oldukları gibi görünmelerini engeller. Ama bunun dışında birçok muhteşem özelliği daha vardır. Kitaplarının çok azını biliyorum. Yine de, zavallı deli kadını hamile bırakan baba Karamazof'un işlediği suç, sonra annenin esrarengiz, hayvani, anlaşılmaz bir güdüyle, bilmeden kaderin intikamına âlet olup, anlaşılmaz biçimde annelik içgüdülerine ve belki tecavüzcüye karşı hınçla karışık, fiziksel bir minnete de boyun eğerek, doğumu yapmak üzere Karamazof'un evine gidişi; ilkçağ sanatına yakışır, heykelsi sadelikte bir tema, İntikam'la Kefaret'in birbirini izlediği, kesintili ve tekrarlanan bir friz değil midir bu? Bu bi-

rinci bölüm, Orvieto'daki bir 'Kadın'ın yaratılışı' heykeli kadar esrarengiz, yüce ve muhteşemdir. Buna cevaben, ikinci bölümde, yirmi yılı aşkın bir süre sonra baba Karamazof'un öldürülüşü, deli kadının oğlu Smerdiakov'un Karamazof ailesine sürdüğü leke ve nihayet, baba Karamazof'un bahçesindeki doğum kadar esrarengiz, heykelsi ve anlaşılmaz, onun kadar karanlık ve doğal bir güzellikle yüklü bir başka eylem: cinayeti işledikten sonra Smerdiakov'un kendini asması. Az önce Tolstoy'dan söz ederken, Dostoyevski'den zannettiğiniz kadar uzaklaşmıyordum aslında, çünkü Tolstoy onu çok taklit etmiştir. Tolstoy'da açılmış haliyle göreceğimiz birçok şey, Dostoyevski'de henüz gergin ve somurtkan halde mevcuttur. Dostoyevski'de, tilmizlerinin dağıtacağı, primitiflere özgü bir kasvet vardır. –Yavrucuğum, bu kadar tembel olmanız ne korkunç bir şey. Oysa bakın, edebiyatı bize öğretilenden ne kadar daha ilginç bir biçimde ele alıyorsunuz; bize *Ester*'le ilgili verdikleri ödevleri, 'Beyefendi'yi hatırlasanıza," dedi Albertine gülerek; hocalarını ve kendisini alaya almaktan çok, hafızasında, ikimizin ortak hafızasında, biraz eskimiş bir hatırayı canlandırmak için.

Ama Albertine konuşurken, ben Vinteuil'ü ve bu sefer ikinci varsayımı düşünüyordum; yani maddeci varsayım, hiçlik varsayımı. Tekrar şüphe etmeye başlıyordum: Aslında Vinteuil'ün cümlecikleri, –çaya batırılmış madleni tattığımda yaşadığım ruh haline benzer– belirli ruh hallerini ifade etseler de, bu tür ruh hallerinin belirsizliği, derinliklerinin bir işareti olmayabilirdi; belki bu belirsizlik, sadece onları henüz çözümleyememiş olduğumuz anlamına geliyordu; dolayısıyla bu ruh halleri de, diğerlerinden daha fazla bir gerçeklik içermeyebilirdi. Ne var ki, o bir fincan çayı içerken, Champs-Élysées'de küflü ahşap kokusunu solurken yaşadığım mutluluk ve mutluluğa güvenme hissi, bir yanılsama değildi. Ne olursa olsun, diyordu şüpheci yaklaşım, bu ruh halleri hayattaki diğer ruh hallerinden daha derin de olsalar, çözümlenmeleri bu nedenle, farkında olmadığımız çok fazla sayıda etkeni harekete geçirdikleri için imkânsız da olsa, Vinteuil'ün bazı cümleciklerindeki büyü, o ruh halleri gibi çözümlenmesi imkânsız olduğu için onları getirir akla, ama bu, aynı derinliğe sahip olduğunu kanıtlamaz.

Saf bir müzik cümleciğinin güzelliği, daha önce yaşadığımız, zihinsel olmayan bir izlenimin sureti, en azından benzeri gibi görünebilir kolaylıkla, ama bunun tek nedeni, zihinsel olmamasıdır. Öyleyse, Vinteuil'ün kimi dörtlülerinde ve yedilisinde sık sık karşımıza çıkan o esrarengiz cümlecikleri niçin özellikle derin cümlecikler zannediyoruz? Aslında, Albertine bana sadece Vinteuil besteleri çalmazdı; otomatik piyano zaman zaman bizim için bilimsel (tarihî ve coğrafi) bir sihirli fener yerine geçerdi; Combray'deki odamdan daha modern icatlarla donanmış Paris'teki odamın duvarlarında, Albertine'in Rameau mu, Borodin mi çaldığına bağlı olarak, kâh güllerden oluşan bir fon üzerine Amores'ler serpiştirilmiş bir XVIII. yüzyıl duvar halısını, kâh sınırsız mesafelerde ve kar örtüsünde seslerin boğulduğu Doğu steplerini seyrederdim. Zaten bu kaçak dekorlar, odamın yegâne süsleriydi, çünkü Léonie Halamdan miras kaldığında, Swann gibi koleksiyonlar edinmeye, resimler, heykeller satın almaya karar vermiş olsam da, bütün paramı atlara, otomobile ve Albertine'in kıyafetlerine harcıyordum. Ama odamda bunların hepsinden daha değerli bir sanat eseri yok muydu? Albertine'in kendisi vardı. Albertine'e bakardım. Uzun zaman boyunca tanışılması bile imkânsız diye düşündüğüm Albertine'in, şimdi evcilleştirilmiş bir vahşi hayvan gibi, yaslanacağı duvarı, hayatının çerçevesini, dayanacağı desteği benim sağladığım bir gül fidanı gibi, her gün bu şekilde yuvasında, benim yanımda piyanonun başında, sırtını kitaplığıma verip oturduğunu düşünmek, benim için tuhaf bir duyguydu. Golf sopalarını taşırken çökük ve mahzun gördüğüm omuzları, şimdi kitaplarıma yaslanıyordu. Onu ilk gördüğüm gün, haklı olarak, yeniyetmeliği boyunca hep bisiklet pedalı çevirmiş olduğunu düşündüğüm güzel bacakları, şimdi piyano pedallarının üzerinde, bir yükselip bir alçalıyordu; pedallara basan sırmalı pabuçları, Albertine'in yeni şıklığının, benim armağanım olduğu için bana ait olduğu duygusunu pekiştiren şıklığının bir parçasıydı. Vaktiyle gidona alışkın olan parmakları, şimdi, adeta Azize Cecilia'ya aitmişler gibi, tuşların üzeride geziniyordu; yatağımdan bakınca dolgun ve kuvvetli görünen boynu, bu mesafeden bakınca, lambanın ışığında daha pembeydi, ama profilden gör-

düğüm, eğilmiş çehresi kadar pembe değildi; benliğimin derinliklerinden çıkan, hatıralarla yüklü, arzuyla yanan bakışlarım bu çehreye öyle bir parıltı, öyle yoğun bir canlılık katıyordu ki, tıpkı Balbec otelinde, onu öpme arzumun şiddetinden görüşümün bulandığı günkü gibi, sanki bu çehrenin girintileri, çıkıntıları, neredeyse sihirli bir güçle yerinden oynayıp dönüyordu; çehresinin her yüzeyini, görebildiğim kadarının ötesine uzatıyor, kimi hatları benden gizleyen yüzeylerin –gözleri yarı yarıya örten gözkapaklarının, yanakların üst kısmını gizleyen saçların– ardında, üst üste binen düzlemlerin girinti ve çıkıntılarını daha yoğun hissediyordum; gözleri, bir maden filizinin parlatılmış yegâne yüzeyleri misali, henüz taşa gömülü iki opal gibi, madenden daha parlak, ışıktan daha dirençliydiler ve üzerlerini gölgeleyen donuk maddenin ortasında, camın altına konmuş bir kelebeğin eflatun ipek kanatlarını sergiliyorlardı sanki; kıvır kıvır siyah saçları, Albertine ne çalacağını bana sormak üzere döndükçe, farklı biçimler sergiliyor, kâh sivri uçlu, geniş tabanlı, üçgen biçiminde, siyah, tüylü ve görkemli bir kanat oluyor, kâh buklelerin üst üste yığılmasıyla, sayısız doruk, vadi ve uçurumdan oluşan, heybetli, değişken sıradağlara dönüşüyor, tabiatın genelde yarattığı çeşitleri aşan zenginlik ve bolluktaki dönüşleriyle, adeta yaratısının esnekliğini, coşkusunu, yumuşaklığını, canlılığını vurgulamak için çeşitli güçlükleri üst üste yığan bir heykeltıraşın arzusuna boyun eğercesine boyalı ahşabın mat cilasını andıran düzgün, pembe çehrenin hareketli kıvrımını, neredeyse dönüşünü, bölüp kapatarak daha da belirginleştiriyordu. Bunca girinti çıkıntıyla zıtlık oluşturan, aynı zamanda da, Albertine duruşunu biçimlerine ve kullanımlarına uyarladığı için onunla uyumlu olan eşyalar, bir orgun ahşap kısmı gibi Albertine'i yarı yarıya gizleyen otomatik piyano ve kitaplık, odanın o köşesinin tamamı, sanki bu müzisyen meleğin, bu sanat eserinin ışıklandırılmış tapınağı, yuvasıydı ve kendisi de az sonra, tatlı bir büyü sayesinde nişinden çıkıp o değerli, pembe dokusunu dudaklarıma teslim edecekti. Yo, hayır, Albertine benim için bir sanat eseri değildi katiyen. Bir kadına sanatsal açıdan hayran olmanın anlamını biliyordum, çünkü Swann'ı tanımıştım, öte yandan, ben kendi başıma hiçbir

kadına o şekilde hayran olamazdım, çünkü dış gözlem yeteneğinden tamamen yoksundum; gördüğüm şeyin niteliğini hiçbir zaman anlayamazdım ve bana pek sıradan görünmüş olan bir kadın, Swann sayesinde sonradan gözümde sanatsal bir itibar kazandığında, –Swann, o kadını, tıpkı kadının kendisine de kibarca anlattığı şekilde, bana anlatıp Luini'nin bir portresiyle kıyaslayınca, kadının kıyafetinde, Giorgione'nin bir resmindeki elbiseyi veya mücevherleri gösterince– kendim de şaşırırdım. Bende böyle bir yetenek katiyen yoktu. Hattâ, doğruyu söylemek gerekirse, Albertine'i, olağanüstü bir cilayla parlatılmış bir müzisyen melekmiş gibi seyredip ona sahip olduğum için kendi kendimi tebrik ettiğimde, çok geçmeden gözümde hiçbir ilginçliği kalmazdı, yanında sıkılmaya başlardım, ama böyle anlar uzun sürmezdi. İnsan ancak ulaşılmaz bir şeyleri içinde barındırmasından ötürü peşinden koştuğu, sahip olmadığı bir varlığı sevebilir; ben de çok geçmeden, Albertine'e sahip olmadığımı bir kez daha fark ederdim. Gözlerinden, kestiremediğim hazların kâh umudu, kâh hatırası, belki özlemi geçer, Albertine bu durumda o hazlardan bana söz etmektense, vazgeçmeyi yeğlerdi; ben de, tıpkı salona alınmayan, kapının camlı bölgesine yüzünü yapıştıran, ama sahnede olup biten hiçbir şeyi göremeyen bir seyirci gibi, gözbebeklerindeki o haz ışıltısından başka bir şey göremezdim. (Albertine için de geçerli miydi bilmiyorum, ama tıpkı en inançsız insanlarda iyiliğe inancın var olması gibi, bizi aldatanların yalan konusunda gösterdiği sebat da tuhaf bir şeydir. Yalanın bizi itiraftan daha çok üzdüğünü söylesek de, bunu kendileri fark etse de nafiledir, daha önce bize sundukları kişiliği veya onların nazarında taşıdığımızı ileri sürdükleri anlamı doğrulamak için, hiç vakit geçirmeden, yine yalan söylerler. Aynı şekilde, hayata bağlı bir ateist de, cesaretine şüphe düşürmektense ölmeyi tercih eder.) Böyle zamanlarda, bazen Albertine'in üzerinde, bakışlarında, somurtuşunda, gülümseyişinde, içindeki görüntülerin yansıması gezinir, bu gibi gecelerde seyrettiği, benden esirgenen bu iç görüntüler onu farklılaştırır, benden uzaklaştırırdı. "Ne düşünüyorsunuz hayatım? –Hiç." Bana hiçbir şeyi anlatmadığı için Albertine'e sitem ettiğimde, bazen herkes gibi benim de haberdar olduğumu bil-

diği bir şeyi söyler (aynı şekilde devlet adamları da en küçük bir haberi vermekten kaçınır, buna karşılık, bir gün önceki gazetelerde yer alan bir konuda uzun uzun konuşurlar), bazen de, benimle tanışmadan önceki yıl Balbec'te bisikletle yaptığı gezintileri, hiçbir ayrıntıya girmeden, sahte itiraflar halinde anlatırdı. Bu gezintileri hatırlayınca, ilk günlerde Balbec'teki mendirekte beni baştan çıkaran o esrarengiz tebessüm, adeta bir zamanlar bana düşündürdüğü şeyi, yani Albertine'in çok uzun eğlencelere katılan, son derece serbest bir genç kız olduğunu doğrularcasına, yine dudaklarına yerleşirdi. Kız arkadaşlarıyla birlikte Hollanda kırlarında yaptıkları gezintilerden, akşam geç saatte Amsterdam'a dönüşlerinden, sokakları dolduran, neredeyse hepsini tanıdığı insanların oluşturduğu yoğun, neşeli kalabalıktan ve hızla giden bir arabanın camlarında yanıp sönen ışıklar misali Albertine'in pırıltılı gözlerinde yansımalarını görür gibi olduğum kanallardan da söze ederdi. Albertine'in vaktiyle yaşadığı yerlere, belirli bir gece ne yapmış olabileceğine, tebessümlerine, bakışlarına, söylediği sözlere, öpüşmelerine ilişkin bitmez tükenmez, sancılı merakıma kıyasla, o sözde estetik meraka, olsa olsa kayıtsızlık denebilirdi. Hayır, Saint-Loup'yla ilgili olarak, bir gün kapıldığım kıskançlık, sürmüş olsaydı bile, bu muazzam endişeyi katiyen doğurmazdı içimde. Kadınlar arasındaki aşk, fazlasıyla yabancı bir şeydi, bu aşkın hazları ve niteliği hakkında kesin, doğru bir fikir edinmem imkânsızdı. Albertine hiç ilgilenmediğim ne çok insanı, ne çok mekânı (hattâ kendisini doğrudan ilgilendirmeseler de, belirli zevkleri yaşamış olabileceği belirsiz eğlence mekânlarını, insanların birbirine sürtündüğü kalabalık yerleri) hayalgücümün veya hafızamın eşiğinden almış, –adeta tiyatro girişinde bütün maiyetini, koca bir kalabalığı önden içeri geçirircesine– kalbime sokmuştu! Şimdi bu insanlar ve mekânlarla tanışıklığım, içsel, dolaysız, sancılı bir çırpınıştı. Aşk, kalbin zaman ve mekâna duyarlılık kazanmasıdır.

Bununla birlikte, ben kendim tam anlamıyla sadık olsaydım, hayal bile edemeyeceğim sadakatsizliklerden ötürü acı çekmezdim belki de. Ben yeni kadınlara kendimi beğendirme, yeni serüvenlere atılma yolundaki sürekli arzumun Alber-

tine'de var olduğunu hayal edip acı çekiyordum; daha birkaç gün önce, Boulogne Ormanı'nda Albertine yanımda olduğu halde kendimi tutamayıp masalarda oturan genç bisikletçi kızlara yönelttiğim bakışları Albertine'in gözlerinde hayal edip acı çekiyordum. Bilgi olmadığı takdirde, kendine yönelik kıskançlık dışında kıskançlık da olamaz diyebiliriz belki de. Gözlemin pek bir etkisi yoktur. İnsan ancak kendi yaşadığı hazdan bir bilgi ve ıstırap çıkarabilir.

Zaman zaman, Albertine'in gözlerine, yüzünün aniden kızarışına bakıp, benim için gökyüzünden daha ulaşılmaz olan, bilmediğim hatıralarının boy gösterdiği bölgelerde, sanki ta uzaklarda bir şimşeğin gizlice çaktığını hissederdim. O zaman, kısa süre önce keşfettiğim, Albertine'i Balbec sahilinde ve Paris'te tanıdığım yıllar boyunca düşünerek kendisinde bulduğum güzellik, kız arkadaşımın onca farklı düzlemde birden var olmasından ve içinde onca geçmiş günü barındırmasından kaynaklanan güzellik, benim için iç parçalayıcı hale gelirdi. Ve Albertine'in pembeleşen çehresinin ardında, kendisini henüz tanımadığım gecelerden oluşan sınırsız alanın, dipsiz bir kuyu gibi beklediğini hissederdim. Albertine'i dizlerime oturtabilir, başını ellerimin arasına alabilir, onu okşayabilir, ellerimi bedeninde uzun uzun gezdirebilirdim, ama sanki çok eski denizlerin tuzunu veya bir yıldızın ışığını içinde barındıran bir taşı ellemiş gibi, içi sonsuza uzanan bir varlığın sadece kapalı kabuğuna dokunduğumu hissederim. Bedenleri ayıran, ama ruhlara nüfuz etme imkânı sağlamayan tabiatın unutkanlığı yüzünden düştüğümüz bu durum, bana müthiş acı verirdi. Albertine'in, (bedeni benim bedenime tabi olsa da, zihni benim zihnimin etki alanı dışında kaldığı için), benim nazarımda dahi, zannettiğim gibi evimi zenginleştiren, beni ziyarete gelenlerin bile koridorun sonunda, yandaki odada olduğunu akıllarından geçirmedikleri, herkesten habersiz bir şişenin içinde Çin prensesini gizleyen adam gibi, varlığını başarıyla gizlediğim, olağanüstü bir esir olmadığını anlardım; Albertine daha ziyade, beni acımasızca, umutsuzlukla geçmişi araştırmaya zorlayan bir Zaman tanrıçasıydı. Albertine uğruna yıllarımı, servetimi harcamış olsam da, onun zararlı çıkmadığını söyleyebildiğim takdirde, (ki maalesef

bundan emin değilim,) hiçbir pişmanlık duymamam gerekir. Hiç şüphesiz, yalnızlık benim için daha iyi, daha verimli, daha az ıstıraplı olurdu. Ama Swann'ın bana tavsiye ettiği, M. de Charlus'ün de, espriyle küstahlığı ve zevki birleştirerek, "Eviniz ne kadar çirkin!" derken, beni bilmemekle suçladığı koleksiyoncu hayatı, uzun zaman peşinde koşulup nihayet ele geçirilen, en iyi ihtimalle çıkar gütmeden seyredilen heykeller ve resimler, oldukça hızlı kapanan, ama Albertine'in, ilgisiz kişilerin ya da kendi düşüncelerimin bilinçsizce bir patavatsızlığıyla yeniden deşilen küçük bir yara gibi olacaktı; insanın kendi dışındaki çıkışa, özel bir yol olmakla birlikte, ancak acı çekerek öğrenebileceğimiz şeylerin geçtiği ana yola bağlanan geçide, yani başkalarının hayatına beni ulaştıramayacaktı.

Bazen o kadar güzel bir mehtap olurdu ki, Albertine yattıktan bir saat sonra, pencereden dışarı bakmasını söylemek üzere yatağının başına giderdim. Odasına gerçekten orada olup olmadığını kontrol etmek için değil, mehtabı göstermek için gittiğimden eminim. Kaçmak istese, kaçabilir miydi? Françoise'la karşılaşması gerekirdi, o da ihtimal dahilinde değildi. Karanlık odada, yastığın beyazlığı üzerinde siyah saçlardan ince bir taç dışında hiçbir şey göremezdim. Ama Albertine'in nefes alıp verişini işitirdim. Öyle derin uykuda olurdu ki yatağa yaklaşıp yaklaşmamakta bir an tereddüt ederdim; sonra yatağın kenarına otururdum; uyku, aynı mırıltıyla akmaya devam ederdi. Albertine'in uykudan ne büyük bir neşeyle uyandığını tarif etmek mümkün olamaz. Onu öper, sarsardım. Uykusu bir anda sona erer, bir saniyelik bir ara bile olmaksızın, kahkahalarla gülmeye başlar, kollarını boynuma dolayıp, "Ben de gelmeyecek misin diye merak ediyordum," diyerek sevgiyle, daha da çok gülerdi. Sanki uyurken o güzel başı sadece neşe, sevgi ve kahkahayla dolardı. Ben kendisini uyandırmakla, tıpkı bir meyveyi kesermiş gibi, susuzluğu gideren usareyi fışkırtmış olurdum sadece.

Bu arada kışın sonuna gelmiş, ilkbahara kavuşmuştuk; çoğunlukla, Albertine bana iyi geceler diledikten hemen sonra, daha odam, perdelerim, perdelerin üstündeki duvar parçası kapkarayken, komşu rahibelerin bahçesinde, hiç bilmediğim bir kuşun, sessizlikte kilise armonyumu gibi çınlayan nadide

şarkısını, Lydia modunda sabah duasına başladığını ve gördüğü güneşin parlak notasıyla karanlığı deldiğini işitiyordum. Çok geçmeden geceler kısalmaya başladı; artık eski sabah saatlerinden daha erken bir vakitte, her gün biraz daha artan beyaz gün ışığının, penceremdeki perdelerin kenarından taştığını görüyordum. Albertine'in, inkâr etmesine rağmen, kendini hapsolmuş hissettiğini sezdiğim bu hayatı sürdürmesine razı olmamın tek sebebi, her gün, ertesi gün hem çalışmaya, hem de yataktan kalkıp dışarı çıkmaya başlayacağımdan ve Albertine'in serbestçe, beni endişelendirmeden, kırda ya da deniz kenarında, yelken yaparak veya avlanarak, istediği gibi yaşayabileceği bir ev satın alıp oraya gitmek üzere hazırlıklara girişeceğimden emin olmamdı.

Ne var ki, ertesi gün, Albertine'in kâh sevip kâh nefret ettiğim geçmiş hayatına ait saatlerden biri, hattâ bazen bildiğimi sandığım saatlerden biri, (şimdiki zamanda herkes, kendisiyle bizim aramıza, menfaat, kibarlık veya merhamet yüzünden, bizim gerçeklik zannettiğimiz bir yalan perdesi ördüğü için) geriye bakınca, ansızın, gizlemeye çalışılmayan, daha önce gördüğümden tamamen farklı bir yönünü sergileyiverirdi. Albertine'in bir bakışının ardında, vaktiyle gördüğüm iyi niyetli düşüncenin yerine, o âna kadar hayalimden bile geçmemiş bir arzu belirir, Albertine'in benimkiyle birleşmiş olduğunu sandığım kalbinin bir kısmını daha bana yabancılaştırırdı. Mesela Andrée temmuz ayında Balbec'ten ayrıldığında, Albertine kısa bir süre sonra onunla görüşeceğini bana hiçbir zaman söylememişti; hattâ ben Andrée'yi umduğundan da önce gördüğünü düşünmüştüm, çünkü 14 Eylül gecesi ben Balbec'te çok kederlenince, Albertine de bir fedakârlık yapıp Balbec'te kalmamış, derhal Paris'e dönmüştü. Ayın 15'inde Paris'e geldiğinde, gidip Andrée'yi görmesini rica etmiş ve sonra da, "Sizi gördüğüne memnun oldu mu?" diye sormuştum. Kısa bir süre önce, Mme Bontemps Albertine'e bir şey getirmek için uğradığında, onunla kısaca görüştük, Albertine'in Andrée'yle birlikte çıktığını söyledim: "Kır gezintisine gittiler birlikte. –Evet," dedi Mme Bontemps, "Albertine kır dendi mi zorluk çıkarmaz. Üç yıl önce de her gün mutlaka Buttes-Chaumont'a gidiliyordu." Albertine'in

hiç gitmediğini iddia ettiği Buttes-Chaumont adını duyunca bir an nefesim kesildi. Gerçeklik, düşmanların en kurnazıdır. Saldırılarını, kalbimizin hiç beklemediğimiz, savunma hazırlığı yapmadığımız noktalarına yöneltir. Albertine o sırada her gün Buttes-Chaumont'a gittiğini bildirerek teyzesine mi yalan söylemişti, yoksa daha sonra oraya hiç gitmediğini iddia ederek bana mı yalan söylemişti? "Neyse ki," diye ekledi Mme Bontemps, "zavallı Andrée, yakında daha diriltici bir kıra, gerçek kıra gidecek, çok ihtiyacı var, hiç iyi görünmüyor. Bu yaz yeterince temiz hava almadı doğrusu. Düşünsenize, Balbec'ten temmuz sonunda, eylülde dönmek üzere ayrıldı, sonra kardeşinin diz çıkığı yüzünden gelemedi." Demek ki o sırada Andrée'nin Balbec'e dönmesini bekleyen Albertine bunu benden gizlemişti! Gerçi bu durumda, benimle birlikte Paris'e dönmeyi teklif etmesi daha da hoştu. Meğer ki... "Evet, Albertine bahsetmişti," dedim. (Yalan söylüyordum.) "Ne zaman olmuştu o kaza? Olaylar kafamda biraz karışmış da. –Bir bakıma tam zamanında oldu, çünkü bir gün sonra villanın kirası başlıyordu, Andrée'nin büyükannesi bir ay boş yere kira ödemiş olacaktı. Oğlan bacağını 14 Eylül'de kırdı, Andrée 15'i sabahı Albertine'e telgraf çekip gelemeyeceğini bildirdi, Albertine de acentaya haber verebildi. Bir gün sonra olsaydı, 15 Ekim'e kadar parayı ödeyeceklerdi." Yani Albertine fikir değiştirip, "Bu gece gidelim," dediğinde gözünün önünde canlanan, benim bilmediğim bir daire, Andrée'nin büyükannesinin dairesiydi ve yakında Balbec'te görmeyi umduğunu hiç bilmediğim kız arkadaşını, Paris'e döner dönmez o dairede görecekti. Kısa süre önce benimle gelmeyi inatla reddettiği halde, birden tatlı sözlerle kabul etmesini, iyi yürekliliğinden ötürü fikir değiştirmesine yormuştum. Oysa o tatlı sözler, benim bilmediğim bir duruma ilişkin yeni bir gelişmenin basit bir yansımasından ibaretmiş; bizi sevmeyen her kadının davranışlarındaki değişikliğin sırrı da, bu tür gelişmelerden ibarettir zaten. Söz konusu kadın, ertesi gün bizimle randevulaşmayı inatla reddeder, çünkü yorgundur, çünkü büyükbabasının evine akşam yemeğine gitmek zorundadır. "Peki, yemekten sonra gelin," diye ısrar ederiz. "Çok geç saate kadar tutar beni. Hattâ eve kadar da geçirebilir," der. Oy-

sa aslında hoşlandığı bir erkekle randevusu vardır. Sonra birden söz konusu erkeğin işi çıkar. Kadında bunun üzerine gelip bizi üzdüğü için ne kadar pişman olduğunu, büyükbabasını atlatıp bizimle kalacağını, bizden başka hiçbir şeyin önemli olmadığını söyler. Balbec'ten ayrılacağım gün Albertine'in ifade biçiminde bu cümleleri tanımam gerekirdi. Ama o ifade biçimini yorumlayabilmek için, bu cümleleri tanımakla kalmayıp, Albertine'in kişiliğine has iki özelliği de hatırlamam gerekirdi belki.

O anda Albertine'in, biri beni teselli eden, öteki üzen iki kişilik özelliği geldi aklıma, çünkü hafızamızda her çeşit şey bulur; hafızamız, bir tür eczane, bir tür kimya laboratuvarıdır, elimize tesadüfen sakinleştirici bir ilaç da geçebilir, tehlikeli bir zehir de. Birinci yani beni teselli eden özellik, tek bir davranışıyla birçok kişiyi memnun etme, hareketlerinden, birden fazla yarar sağlama alışkanlığıydı ve Albertine'in tipik bir özelliğiydi. Paris'e dönme kararı verip (Andrée'nin Balbec'e gelmemesi, Balbec'te kalmayı Albertine için sıkıcı hale getirmiş olabilirdi, ama bu, Andrée'siz yapamadığı anlamına gelmezdi), bir tek seyahat sayesinde içtenlikle sevdiği iki kişinin gönlünü almak, Albertine'in kişiliğine çok uygundu; beni yalnız bırakmamak için, ben üzülmeyeyim diye, bana olan bağlılığından ötürü döndüğünü söyleyerek beni, o Balbec'e gelemediğine göre Balbec'te bir saniye daha kalmak istemediğini, zaten kalışını sırf onu görmek için uzattığını ve derhal ona koştuğunu söyleyerek de Andrée'yi duygulandıracaktı. Albertine'in benimle birlikte Paris'e dönüşü gerçekten o kadar ani olmuştu, bir yandan benim kederimle, Paris'e dönme isteğimle, öte yandan da Andrée'nin telgrafıyla o kadar çakışmıştı ki, benim kederimden habersiz olan Andrée'nin de, onun telgrafından habersiz olan benim de, Albertine'in dönüşünü, bildiğimiz tek sebebe atfetmemiz çok doğaldı; üstelik hem beklenmedik bir anda, hem de her iki sebebin ortaya çıkışından ancak birkaç saat sonra verilmiş bir karardı. Bu durumda, Albertine'in asıl amacının bana eşlik etmek olduğuna, bununla birlikte, Andrée'nin minnetine hak kazanmak için bu fırsattan yararlanmayı da ihmal etmediğine inanabilirdim hâlâ. Ne yazık ki, hemen ardından, Albertine'in bir başka kişilik özelliğini hatırladım; o da, hazzın karşı

koyulmaz cazibesine ne büyük bir şevkle kapıldığıydı. Paris'e dönmeye karar verdikten sonra trene binmek için nasıl sabırsızlandığını, bizi oyalayarak omnibüsü kaçırtabilecek olan otel müdürünü nasıl ittiğini, mahallî trende, M. de Cambremer gidişimizi bir hafta geciktirmemizi rica ettiğinde, benimle gizli bir mutabakat içinde nasıl omuz silktiğini hatırlıyordum. Evet, o anda Albertine'in gözünde canlanan, gitmeyi öylesine coşkuyla istemesine sebep olan, kavuşmak için öylesine sabırsızlandığı şey, benim de bir kez gittiğim, Andrée'nin büyükannesine ait, içinde yaşanmayan bir daireydi; yaşlı bir oda hizmetkârının bekçilik ettiği, güneye bakan bu lüks daire, o kadar boş ve sessizdi ki, Albertine'le Andrée'nin, belki saf, belki de suçortağı olan saygılı bekçiden izin alıp dinlenmek üzere çekildikleri odalarda, koltukların, kanepenin üzerine güneş sanki kılıflar örtmüş gibiydi.

Artık hayalimde hep, bir tek yatak veya kanepe dışında bomboş olan, saf veya suçortağı bir hizmetçinin bulunduğu, Albertine'in acelesi varmış gibi ve ciddi göründüğü zamanlar gittiği ve Albertine'den daha serbest olduğu için muhtemelen oraya daha önce varmış olan kız arkadaşıyla buluştuğu bu daireyi görüyordum. Daha önce hiç düşünmediğim bu daire, şimdi gözümde korkunç bir güzellik kazanmıştı. İnsanların hayatındaki bilinmezlik, tabiatın, her bilimsel keşifle azalan, ama ortadan kalkmayan bilinmezliğine benzer. Kıskanç bir erkek, sevdiği kadını bin bir önemsiz hazdan mahrum ederek çileden çıkarır. Ama kadın, hayatının temelini oluşturan hazları, erkeğin kendini en basiretli zannettiği ve üçüncü şahısların kendisini en çok bilgilendirdiği anlarda bile aramayı akıl edemeyeceği bir yerde saklar.

Ama en azından, Andrée Paris'ten ayrılacaktı. Ne var ki Albertine'in, Andrée'yle ikisine kandığım için beni küçümsemesini istemiyordum. Önümüzdeki günlerde, bildiklerimi söyleyecektim ona. Böylece, benden gizlediği şeylerden haberdar olduğumu göstererek, belki benimle daha açık konuşmaya mecbur edebilirdim onu. Ama henüz bu konudan bahsetmek istemiyordum; bir kere, teyzesinin ziyaretinden hemen sonra konuşursam, nereden bilgi aldığımı anlayacak, bu kaynağı ku-

rutacak ve bilmediği başka kaynaklar olabileceğinden şüphelenmeyecekti. Ayrıca, Albertine'i istediğim sürece yanımda tutabileceğimden kesinlikle emin olmadıkça onu fazla kızdırmak ve dolayısıyla beni terk etme arzusunu doğurma tehlikesini göze almak istemiyordum. Gerçi daima bütün tasarılarımı onaylar nitelikteki, bu hayatı ne kadar sevdiğini, eve kapanmasının kendisi için bir mahrumiyet olmadığını ifade eden sözlerine dayanarak mantık yürüttüğüm, bu sözlerden yola çıkarak gerçeğe ulaşmaya ve geleceği tahmin etmeye çalıştığım takdirde Albertine'in ömür boyu yanımda kalacağından şüphe duymuyordum. Hattâ bu duruma çok canım sıkılıyordu; hiç tatmadığım hayatı, dünyayı elimden kaçırdığım, bana artık hiçbir yenilik sunmayan bir kadınla değiş tokuş ettiğim kanısındaydım. Venedik'e bile gidemiyordum, çünkü ben yatağımda uzanırken gondolcunun, oteldeki insanların, Venedikli kadınların Albertine'e kur yapabileceği korkusunun bir işkence haline geleceğini düşünüyordum. Ama aksine, diğer varsayımı temel aldığımda, yani Albertine'in sözlerine değil, suskunluklarına, bakışlarına, kızarmalarına, somurtmalarına ve hattâ sebepsiz olduklarını kendisine kolayca kanıtlayabileceğim, ama farkına varmamış gibi görünmeyi tercih ettiğim öfkelerine dayanarak mantık yürüttüğümde, bu hayatın Albertine için dayanılmaz olduğu, sürekli olarak sevdiği şeyden mahrum kaldığı ve kaçınılmaz olarak günün birinde beni terk edeceği sonucuna varıyordum. Tek istediğim, beni terk ettiği takdirde, zamanını kendim seçebilmemdi; benim için fazla ıstıraplı olmayacak bir anda, ayrıca Albertine'in, sefahat âlemlerini hayal ettiğim yerlerin hiçbirine, Amsterdam'a da, Andrée'nin evine de, Mlle Vinteuil'ün evine de gidemeyeceği bir dönemde beni terk etmesiydi. Evet, birkaç ay sonra hepsiyle görüşebilirdi, ama o zamana kadar ben sakinleşmiş olur, bunlara kayıtsız kalırdım. Her halükârda, bunu düşünmek için, önce, Albertine'in birkaç saat arayla Balbec'te kalmak, sonra da oradan hemen ayrılma isteyişinin sebeplerini keşfetmenin yarattığı hafif çöküntünün geçmesini beklemem gerekiyordu; artık kaçınılmazlığını kabullendiğim, ama katiyen acil olmayan ve "iltihabî durum geçtikten sonra" yapılması tercih edilecek bir ayrılık ameliyatını şu anda fazlasıyla sancılı kı-

lacak, zorlaştıracak kadar keskin olan, ama yeni bir şey öğrenmediğim takdirde, mecburen giderek hafifleyecek belirtilerin ortadan kalkmasına zaman tanımak lazımdı. Ayrılık ânını seçmek benim elimdeydi; eğer ben kararımı vermeden Albertine gitmek isterse, bu hayattan bıktığını bildirdiği anda, nasıl olsa tartışıp sebeplerini çürütmeye, ona daha fazla özgürlük tanımaya, yakın bir tarihte, onun da beklemek isteyeceği önemli bir şey vaat etmeye, hattâ, başka çare kalmazsa kalbine seslenip kederimi itiraf etmeye vakit bulurdum. Dolayısıyla bu açıdan hiçbir endişem yoktu; aslında yürüttüğüm mantık kendi içinde tutarsızdı. Çünkü Albertine'in söylediği, bildirdiği şeyleri dikkate almadığım bir varsayımı temel aldığım halde, ayrılma söz konusu olduğunda, önceden bana sebeplerini bildireceğini, onları çürütmeme izin vereceğini farzediyordum.

Albertine'le hayatımın, kıskanmadığım zamanlar sıkıntıdan, kıskandığım zamanlarsa ıstıraptan ibaret olduğunu hissediyorum. Bu hayatta bir mutluluk olsa bile, devam etmesi mümkün değildi. Balbec'te, Mme de Cambremer'in ziyaretinden sonra Albertine'le mutlu olduğumuz gece beni yönlendiren sağduyuyla düşündüğümde, Albertine'i terk etmek istiyordum, çünkü ayrılığı geciktirmenin bana hiçbir şey kazandırmayacağını biliyordum. Ama şimdi bile, Albertine'in bende kalacak olan hatırasını, ayrılık ânının adeta bir pedalla uzatılmış titreşimi olarak hayal ediyordum hâlâ. Dolayısıyla, içimde hoş bir titreşim sürsün diye, hoş bir an seçmek istiyordum. Fazla müşkülpesent olmamak, fazla beklememek, akıllı olmak gerekiyordu. Bununla birlikte, bunca zaman bekledikten sonra, kabul edilebilir bir ânı yakalayıncaya kadar, birkaç gün daha bekleyememek, Albertine'in gidişini, bir zamanlar annem bir kez daha iyi geceler dilemeden yatağımdan uzaklaştığında veya garda vedalaştığımızda yaşadığım isyan duygusuyla seyretmeyi göze almak, delilikti. Her ihtimale karşı, Albertine'e daha da cömertçe davranıyordum. Fortuny elbiseler konusunda nihayet bir karar verebilmiştik; seçtiğimiz pembe astarlı, altın yaldızlı mavi elbise yeni bitmişti. Ben buna rağmen, Albertine'in hayıflanarak vazgeçtiği diğer beş elbiseyi de ısmarlamıştım.

Yine de, bahar başında, teyzesiyle konuştuktan iki ay sonra, bir gece öfkeme hâkim olamadım. Albertine'in yaldızlı mavi Fortuny sabahlığı ilk kez giydiği geceydi; sabahlık bana Venedik'i hatırlattığı için, minnet bilmeyen Albertine uğruna pek çok şey feda ettiğim hissini pekiştiriyordu. Venedik'i henüz hiç görmediğim halde, ta çocukluğumdan, Venedik'te geçirmem planlanan o Paskalya tatilinden beri, hattâ daha öncesinden, Swann vaktiyle Combray'de bana Tiziano gravürleriyle Giotto fotoğraflarını armağan ettiğinden beri, sürekli Venedik'i hayal ediyordum. O gece Albertine'in üzerindeki Fortuny elbise, bu görünmez Venedik'in ayartıcı hayaleti gibiydi benim için. Bu elbise de, tıpkı Venedik gibi, sultanlar misali, taştan, ajurlu bir peçenin ardına gizlenmiş Venedik sarayları gibi, Ambrosiana Kütüphanesi'ndeki ciltler gibi Arap süslemeleriyle doluydu; Venedik sütunlarında münavebeli olarak biri ölümü, biri hayatı temsil eden Doğu'nun kuşları, kumaşın harelenmelerinde tekrarlanıyor, tıpkı Büyük Kanal'da ilerleyen gondolun önünde, gök mavisinin madenî parıltıya dönüşmesi gibi, elbisenin koyu mavisi de, bakışlarım üzerinde gezindikçe, yumuşak altına dönüşüyordu. Kolların astarı, Venedik'e has olduğu için Tiepolo pembesi diye anılan bir kiraz pembesiydi.

Gündüz, Françoise, Albertine'in hiçbir şeyden memnun olmadığını, kendisine onunla birlikte çıkacağıma veya çıkmayacağıma, otomobilin onu almaya geleceğine veya gelmeyeceğine dair haber gönderdiğimde, omuz silkip terbiyeli bile sayılamayacak şekilde cevap verdiğini çıtlatmıştı bana. Albertine'in keyifsiz olduğunu hissettiğim, benim de mevsimin ilk aşırı sıcağı nedeniyle sinirli olduğum o gece, öfkemi dizginleyemeyip nankörlüğünü yüzüne vurdum: "Evet, kime isterseniz sorabilirsiniz," diye avazım çıktığı kadar, kendimden geçerek bağırdım, "Françoise'a sorun isterseniz, herkes aynı fikirde." Ama hemen ardından, Albertine'in bir keresinde, öfkelendiğim zaman korkunç göründüğümü söyleyip hislerini *Ester*'in şu dizeleriyle ifade ettiğini hatırladım:

Bir düşünün o çatılmış kaşlarınızı
Huzursuz ruhumu nasıl korkutacağınızı
Heyhat! Hangi yürekli kişi buna dayanabilir,
Gözlerinizdeki şimşeğe korkmadan bakabilir?

Şiddetimden utandım. Sözlerimi geri almak istiyor, ama teslim olmak da istemiyordum; elimden silahımı atmadan, korkutmaya devam ederek barışmak için, aynı zamanda, Albertine ayrılmaya kalkışmasın diye ayrılıktan korkmadığımı göstermenin de yararlı olacağını düşünerek, "Affedin beni Albertine'ciğim," dedim, "şiddetimden utanıyorum, çok üzüldüm. Eğer artık anlaşamıyorsak, ayrılmamız gerekiyorsa, bu şekilde ayrılmamalıyız, böylesi bize yakışmaz. Gerekiyorsa ayrılırız, ama her şeyden önce, sizden bütün kalbimle, samimiyetle özür dilemek istiyorum." Bu olayı telafi etmek ve Albertine'in önümüzdeki günlerde, en azından Andrée gidinceye kadar, yani üç hafta daha kalmasını garantilemek için, hemen ertesi günden itibaren, şimdiye kadarki armağanlarımdan daha çok hoşuna gidecek, uzun vadeli bir armağan aramaya başlamanın iyi olacağını düşündüm; dolayısıyla, yarattığım üzüntüyü nasıl olsa giderecğime göre, bu andan yararlanıp hayatı hakkında zannettiğimden daha çok şey bildiğimi ona göstermek akıllılık olabilirdi. Sözlerimin Albertine'de yaratacağı tatsız ruh hali ertesi gün gönlünü aldığımda geçecek, ama uyarı aklında kalacaktı. "Evet, sevgili Albertine, fazla sertleştiysem beni affedin. Yine de, zannettiğiniz gibi yüzde yüz suçlu sayılmam. Bazı fesat insanlar aramızı bozmak istiyor, sizi üzmemek için bundan söz etmeyi hiçbir zaman istemedim, ama bazı suçlamalar, sonunda beni çılgına çeviriyor." Balbec'ten dönüşüne ilişkin her şeyi bildiğimi kanıtlayabilecek durumda oluşumdan yararlanmak istedim: "Mesela Trocadéro'ya gittiğiniz gün öğleden sonra Mlle Vinteuil'ün Mme Verdurin'e gideceğini biliyordunuz." Albertine kızardı. "Evet, biliyordum. –Onunla tekrar ilişkiye girmeye niyetli olmadığınıza yemin edebilir misiniz? –Gayet tabii edebilirim. Niye 'tekrar' diyorsunuz? Onunla hiç ilişkim olmadı ki, yemin ederim." Albertine'in bana böyle yalan söylemesi, kızarışıyla açıkça itiraf ettiği şeyi sözleriyle inkâr etmesi beni üzüyordu. Riyakârlığı beni mahvediyordu. Bununla birlikte, riyakârlığında, farkına varmadan inanmaya hazır olduğum bir masumiyet gösterisi olduğu için, kendisine, "Hiç değilse Mme Verdurin'lerin o gündüz davetine gitme arzunuzda, Mlle Vinteuil'le görüşme zevkinin hiç payı olmadığına yemin edebi-

lir misiniz?" diye sorduğumda aldığım samimi cevap, daha da çok acı verdi bana: "Hayır, buna yemin edemem. Mlle Vinteuil'le görüşmekten çok zevk alacaktım." Daha bir saniye önce, Mlle Vinteuil'le ilişkisini gizlediği için Albertine'e kızıyordum, oysa şimdi onunla görüşmekten zevk alacağını itiraf etmesi, kolumu kanadımı kırıyordu. Hiç şüphesiz, Verdurin'lerden döndüğümde, Albertine, "Mlle Vinteuil orada olmayacak mıydı?" sorusuyla gelişinden haberdar olduğunu kanıtlamış ve ıstırabımı olanca yoğunluğuyla canlandırmıştı. Ama o günden bu yana, şöyle bir mantık yürütmüş olmalıydım: "Mlle Vinteuil'ün geleceğini biliyordu ve buna hiç sevinmiyordu, ama Balbec'te beni umutsuzluğa düşüren, hattâ aklıma intiharı getiren şeyin, Mlle Vinteuil gibi kötü şöhretli biriyle tanıştığını itiraf etmesi olduğunu, sonradan anlamış olmalı ki, bu konudan bahsetmek istemedi." Oysa şimdi, Mlle Vinteuil'ün gelişine sevindiğini itiraf etmek zorunda kalıyordu. Zaten Verdurin'lere gitmek isteyişindeki o esrarengiz hava, benim için yeterli bir kanıt olmalıydı. Ama daha sonra bu konuyu yeterince düşünmemiştim. Dolayısıyla, şimdi kendi kendime, "Niçin sadece yarısını itiraf ediyor? Bu hem fesatlık, hem acılı bir durum, her şeyden çok da, aptallık," dediğim halde, öyle yıkılmıştım ki, bu konuda ısrar etme cesaretini bulamadım kendimde; elimde kanıt olarak ortaya koyabileceğim bir belge bulunmadığından, ipler benim elimde değildi; tekrar üstün konuma geçebilmek için vakit kaybetmeden Andrée konusuna girdim; Andrée'nin telgrafı ezici bir ifşaat olacak, bu sayede Albertine'i bozguna uğratacaktım. "Bakın," dedim, "şimdi tekrar ilişkilerinizden söz edip hırpalıyorlar beni, işkence ediyorlar, ama bu kez sözünü ettikleri, Andrée'yle ilişkiniz. –Andrée'yle mi?" diye haykırdı Albertine. Yüzü öfkeden alev alevdi. Gözleri şaşkınlıkla ya da şaşırmış görünme arzusuyla fal taşı gibi açılmıştı. "Harika! Bu ilginç bilgiyi size kim verdi, söyler misiniz? O şahıslarla görüşmem, iğrenç iftiralarının neye dayandığını öğrenmem mümkün mü acaba? –Albertine'ciğim, bilmiyorum, imzasız mektuplar aldım, ama siz kim olduklarını kolaylıkla bulabilirsiniz belki, sizi yakından tanıyorlar anlaşılan." (Araştırmasından korkmadığımı göstermek için bunları söylüyordum.) "Son

aldığım mektup, itiraf etmeliyim ki beni çileden çıkardı (oysa pek önemsiz bir şeyden söz ediyordu ve yazılanları tekrarlamak da beni üzmüyor, zaten ben de bu yüzden bu mektubu aktarıyorum size). Balbec'ten ayrıldığımızda, sizin önce kalmak, sonra da gitmek isteyişinizin sebebi, o arada Andrée'den Balbec'e gelmeyeceğini bildiren bir mektup almış olmanızmış. –Evet, gayet iyi biliyorum, Andrée gelmeyeceğini yazdı, hattâ telgraf çekti; telgrafı size göstermem mümkün değil, çünkü saklamadım, ama telgrafı o gün çekmemişti; ayrıca, o gün çekmiş bile olsa ne fark eder, Andrée'nin Balbec'e gelip gelmeyeceğinden bana ne?" Bu "bana ne", Albertine'in öfkelendiğini ve konunun kendisini ilgilendirdiğini kanıtlıyordu, ama Albertine'in, sadece Andrée'yi görmek istediği için Paris'e döndüğünü kanıtlamıyordu. Albertine, herhangi bir davranışının gerçek veya ileri sürülen sebeplerinden biri, kendisinin başka bir sebep gösterdiği bir kişi tarafından keşfedildiğinde, mutlaka sinirlenirdi, o davranışı bu kişi uğruna göstermiş olsa da fark etmezdi. Albertine, yaptıklarına ilişkin bu bilgilerin ben istemeden, imzasız mektuplarla bana ulaştığına inanmıyor, benim açgözlülükle bu bilgilerin peşinden koştuğumu düşünüyordu; daha sonra söylediği sözlerden bu sonucu çıkarmak kesinlikle imkânsızdı, benim imzasız mektup iddiamı kabullenmiş gibi konuşuyordu, ama bana karşı öfkesinden, bu sonuç çıkıyordu; öfkesi, daha önceki huysuzluklarının patlaması gibiydi ve bu varsayıma göre, onun nazarında benim giriştiğim casusluk da, onun bütün hareketlerini denetlememin doğal sonucuydu, zaten bu denetim konusunda uzun zamandır hiçbir kuşkusu kalmamış olsa gerekti. Öfkesi Andrée'ye bile uzandı ve herhalde artık Andrée'yle çıktığı zaman bile benim içimin rahat etmeyeceğini düşünerek, şöyle dedi: "Zaten Andrée de beni çileden çıkarıyor. Çok can sıkıcı. Yarın yine gelecek. Artık onunla çıkmak istemiyorum. Paris'e onun için döndüğümü söyleyenlere haber verebilirsiniz. Size bir şey söyleyeyim mi? Andrée'yi yıllardır tanıyorum, ama yüzüne o kadar az bakmışım ki, tarif et deseniz edemem!" Oysa Balbec'teki ilk tatilimde, "Andrée çok güzeldir," demişti. Gerçi bu, Andrée'yle aralarında bir aşk ilişkisi olduğu anlamına gelmiyordu; hattâ o sıralar, bu tür bütün iliş-

kilerden daima kınayarak söz ederdi. Ama kendi de farkına varmadan değişmiş olamaz mıydı; bir kız arkadaşıyla oyunlarının, başkalarında ayıpladığı, kafasında pek de net olmayan ahlaksız ilişkilerle aynı şey olduğunu düşünmeden değişmiş olamaz mıydı? Benimle ilişkisinde aynı değişim, aynı şekilde bilinçsizce gerçekleşmemiş miydi? Balbec'te onu öpmeme öfkeyle itiraz etmiş, sonra kendisi, üstelik her gün beni öpmüştü; daha uzun süre boyunca da öpeceğini, hemen şimdi öpeceğini umuyordum. "Ama hayatım, o şahısların kim olduğunu bilmiyorum ki, nasıl haber vereyim?" dedim. O kadar sağlam bir cevaptı ki bu, Albertine'in gözbebeklerinde gördüğüm itirazları ve şüpheleri silip atması gerekirdi. Ama Albertine'in gözlerinde en ufak bir değişiklik olmadı; ben sustuğum halde Albertine, konuşmasını henüz bitirmemiş olan birine yönelttiğim ısrarlı ilgiyle bana bakmaya devam ediyordu. Tekrar kendisinden af diledim. Affedilecek bir şey olmadığı cevabını verdi. Yine yumuşayıvermişti. Ama üzgün, yorgun çehresinin ardında bir sır saklıyormuş gibi geldi bana. Önceden haber vermeden beni terk edemeyeceğini biliyordum; zaten bunu istemesi de imkânsızdı (yeni Fortuny elbiselerin provası bir hafta sonraydı), uygunsuz kaçmayacak şekilde gerçekleştirmesi de; çünkü hem benim annem, hem de onun teyzesi, hafta sonu Paris'e dönüyorlardı. Peki, gitmesi imkânsız olduğuna göre, ertesi gün kendisine hediye etmek istediğim Venedik cam işlerine bakmaya birlikte gideceğimizi niçin üst üste birkaç kez tekrarladım ve kabul ettiğini söyleyince niçin rahatladım? İyi geceler dilemek üzere yanıma geldiğinde onu öpünce, her zamankinin aksine, başını çevirdi ve –Balbec'te benden esirgediği şeyi her gece lütfetmesinin hoşluğunu düşüneli daha birkaç dakika olmuştu– öpücüğüme karşılık vermedi. Sanki bana darılmıştı ve benim daha sonra dargınlığını yalanlayan bir riyakârlık gibi yorumlayabileceğim sevgi belirtileri göstermekten kaçınıyordu. Sanki davranışlarını bu dargınlığa göre ayarlıyor, ama belki dargınlığı açıkça dile getirmemek için, belki de benimle tensel ilişkisini sona erdirmekle birlikte arkadaş kalmak istediği için, ölçülü davranıyordu. Bunun üzerine Albertine'i bir daha öptüm, Büyük Kanal'ın hareli, yaldızlı gök mavisiyle ölüm ve

diriliş simgesi çifte kuşları kalbime bastırdım. Ama Albertine bir kez daha, öpücüğüme karşılık vereceğine, ölümü yakınlarında hisseden hayvanların içgüdüsel, uğursuz inadıyla kendini çekti. Albertine'in davranışında okur gibi olduğum bu önsezi beni de pençesine aldı ve içimi öyle endişeli bir korku kapladı ki, Albertine kapıya vardığında gitmesine razı olmayıp geri çağırdım. "Albertine," dedim, "benim hiç uykum yok. Sizin de canınız uyumak istemiyorsa eğer, biraz daha kalabilirsiniz, dilerseniz tabii, ısrar etmiyorum ve her şeyden önemlisi, sizi yormak istemiyorum." Bana öyle geliyordu ki, Albertine soyunsa, kendisini daha pembe, daha sıcak gösteren, beni daha çok tahrik eden beyaz geceliğiyle ona sahip olsam, barışmamız tamamlanacaktı. Ama bir an tereddüt ettim, çünkü sabahlığı çevreleyen mavi şeridin yüzüne kattığı güzellik, aydınlık ve gökyüzü duygusu olmayınca, çehresi bana daha sert görünecekti. Albertine dönüp yavaşça yanıma geldi ve şefkatle, aynı bitkin, üzgün yüz ifadesiyle, "İstediğiniz kadar kalırım, uykum yok," dedi. Cevabı beni yatıştırdı, çünkü o yanımda olduğu sürece, geleceği düşünebileceğimi hissediyordum; ayrıca bu cevap, içinde bir dostluk, bir itaat de barındırıyordu, ama belirli türde bir itaatti bu ve kederli bakışlarının ardında, biraz istemeyerek, herhalde biraz da benim bilmediğim bir şeye peşinen uydurmak için değiştirmiş olduğu tavrının ardında gizlendiğini sezdiğim sırla sınırlıydı. Yine de, bana öyle geldi ki, karşımda beyazlar içinde, boynu çıplak, tıpkı Balbec'te, yatağında gördüğüm haliyle durması, ona boyun eğdirecek cesareti bulmama yeterdi. "Madem bu iyiliği yapıp beni teselli etmek için biraz yanımda kalmaya razı oldunuz, sabahlığınızı çıkarsanıza; fazlasıyla kalın ve sert, bu güzel kumaşı kırıştırırım korkusuyla size yaklaşamıyorum, hem bu kader kuşları da aramıza giriyor. Soyunsanıza hayatım. –Olmaz, bu sabahlığı burada rahatça çıkaramam. Daha sonra odamda soyunurum. –Peki, yatağa oturmak da mı istemiyorsunuz? –Yok canım, otururum." Ama biraz uzağa, ayaklarıma yakın oturdu. Sohbet etmeye koyulduk. Birdenbire, şikâyetçi bir çağrının düzenli ahengini işittik. Güvercinler dem çekmeye başlamıştı. "Demek ki sabah olmuş," dedi Albertine ve neredeyse kaşlarını çatarak, evimde yaşadığı

için baharın tadına varamıyormuşçasına, ekledi: "Güvercinler döndüğüne göre, bahar gelmiş olmalı." Güvercinlerin dem çekişinin horoz ötüşüne benzerliği, Vinteuil'ün yedilisinde, *adagio* bölümünün motifiyle birinci ve üçüncü bölümler arasındaki benzerlik kadar derin ve anlaşılmazdı; yedilide aynı ana motif üzerine kurulmuş olan bu üç bölüm, tonalite, ölçü, vs. bakımından birbirinden o kadar farklıdır ki, sıradan bir dinleyici, Vinteuil üzerine bir eserde, üç bölümün de aynı dört nota üzerine kurulu olduğunu okuyunca şaşırıp kalır; piyanoda tek parmağıyla çalabileceği bu dört nota, üç bölümden birini bile hatırlatmaz kendisine. Aynı şekilde, güvercinlerin icra ettiği bu hüzünlü parça da, adeta minör tonda bir horoz ötüşüydü; gökyüzüne doğru dik olarak yükselmiyor, eşek anırması gibi düzenli, tatlı bir yumuşaklıkla sarmalanmış halde, bir güvercinden diğerine, aynı yatay çizgi üzerinde gidip geliyor, asla dikelmiyor, o yanal sızlanması, giriş ve final bölümlerindeki *allegro*'da onca kez yükselen neşeli çağrıya dönüşmüyordu. O sırada sanki Albertine ölecekmiş gibi, "ölü" kelimesini telaffuz ettiğimi biliyorum. Bu da bana, olayların meydana geldikleri anla sınırlı olmadığını, o âna sığamayacak kadar muazzam olduklarını düşündürüyor. Her olay, bizde bıraktığı hatırayla geleceğe taşar şüphesiz, ama bununla kalmayıp, öncesinde de bir zaman işgal eder. Olayları önceden gördüğümüzde, meydana geldikleri şekilde görmediğimiz söylenecektir elbette, ama aynı dönüşüm hatıramızda da gerçekleşmez mi?

Albertine'in beni kendiliğinden öpmediğini görünce bu durumun zaman kaybından başka bir şey olmadığını anladım ve sakinleştirici, gerçek dakikaların, ancak öpüşmeden sonra başlayacağını düşünerek, "İyi geceler, saat çok geç oldu," dedim; bunun üzerine Albertine beni öpecek, sonra da öpüşmeye devam edecektim. Ama Albertine, tıpkı ilk iki sefer yaptığı gibi, "İyi geceler, iyi uyumaya çalışın," dedikten sonra, yanağına bir öpücük kondurmama izin vermekle yetindi. Bu kez onu geri çağırmaya cesaret edemedim. Ama kalbim öyle çarpıyordu ki, yatamadım. Tıpkı kendini kafesinin bir ucundan ötekine atan bir kuş gibi, Albertine'in çekip gidebileceği endişesiyle görece bir sükunet arasında gidip geliyordum durmadan. Bu sükûnet,

dakikada birkaç kez tekrarlandığım şu düşüncenin sonucuydu: "Ne olursa olsun, bana haber vermeden gidemez; gideceğinden de hiç bahsetmedi." Bu düşünce neredeyse yatıştırıyordu beni. Ama hemen ardından, tekrar şöyle düşünüyordum: "Her şeye rağmen, yarın sabah uyandığımda ya gitmiş olursa! Endişemin bir dayanağı olmalı; beni niçin öpmedi?" Bunun üzerine kalbim sıkışıyordu. Sonra tekrar mantık yürütüp biraz yatışıyordum, ama sonunda, zihnimdeki bu bitmez tükenmez, tekdüze hareket yüzünden, başım ağrıyordu. Bu tür bazı ruh halleri, özellikle de endişe, bize sadece iki seçenek sunduğu için, basit bir fiziksel acı kadar korkunç bir sınırlılık arz eder. Endişemi haklı çıkaran mantıkla onu yersiz bulup içimi rahatlatan mantık arasında mekik dokuyordum; ağrıyan organını içgüdüsel bir hareketle sürekli eliyle yoklayan, bir an ağrıyan bölgeden uzaklaşıp sonra hemen aynı noktaya dönen bir hasta kadar daracık bir alanda hareket etmekteydim. Birdenbire, gecenin sessizliğinde, görünürde sıradan, ama beni dehşete düşüren bir sesle irkildim: Albertine'in penceresi sertçe açılmıştı. Ses kesilince, bu sesin niye beni böylesine korkuttuğunu düşündüm. Sesin kendi başına olağanüstü bir yanı yoktu; ama ben bu sese, benim için eşit derecede ürkütücü iki anlam yüklüyordum muhtemelen. Bir kere, ben hava cereyanından korktuğum için, geceleri asla pencere açılmaması, ortak hayatımızdaki kurallardan biriydi. Albertine bizim evde kalmaya başladığında bu kural kendisine açıklanmış, o da, bunu kesinlikle benim bir takıntım olarak yorumladığı ve sağlıksız bulduğu halde, yasağı asla delmeyeceğine söz vermişti. Kendisi tasvip etmese de, benim her isteğim konusunda o kadar titizdi ki, nasıl en önemli olay için bile, sabah beni uyandırmıyorsa, pencereyi açmaktansa, şömine kokusuyla uyumayı tercih edeceğini biliyordum. Hayatımızın küçük kurallarından biriydi sadece, ama bana hiçbir şey söylemeden bu kuralı ihlal etmesi, artık hiçbir şeyi gözetmeyeceği, bütün kuralları ihlal edebileceği anlamına gelmiyor muydu? Ayrıca, pencereyi oldukça gürültülü biçimde, neredeyse kabaca, adeta öfkeden kıpkırmızı kesilerek, "Bu hayat beni boğuyor, bana ne, benim hava almam lazım!" dercesine açmıştı. Tam olarak bütün bunları geçirmiyordum aklımdan, ama Al-

bertine'in pencereyi gürültüyle açmasını, bir baykuş çığlığından daha esrarengiz ve daha kasvetli bir kehanet gibi düşünmeye devam ediyordum. Belki de Swann'ın bize akşam yemeğine geldiği Combray'deki o geceden beri yaşamadığım bir huzursuzluk içinde, bütün gece koridoru arşınladım; çıkardığım ses Albertine'in dikkatini çeker, Albertine halime acıyıp beni odasına çağırır diye umdum, ama odasından hiç ses gelmiyordu. Combray'de, annemden odama gelmesini rica etmiştim. Ama annemin sadece öfkesinden korkuyordum, ona sevgimi göstermekle onun sevgisini azaltmayacağımı biliyordum. Bu korku yüzünden, Albertine'i çağırmakta gecikiyordum. Vakit ilerledikçe, artık çok geç olduğunu anladım. Albertine çoktan uyumuş olmalıydı. Odama dönüp yattım. Ertesi sabah uyanır uyanmaz, ben zili çalmadan önce odama ne olursa olsun, asla girilmediği için, hemen zili çalıp Françoise'ı çağırdım. Aynı anda, "Albertine'e, kendisine bir yat yaptırmak istediğimi söyleyeyim," diye düşündüm. Mektuplarımı alırken, Françoise'ın yüzüne bakmadan konuştum: "Birazdan Mlle Albertine'le bir şey konuşmam gerekecek, uyandı mı? –Evet, erken kalktı." Bir anda, göğsümde asılı beklediklerini fark etmemiş olduğum yüzlerce endişe, sanki bir rüzgârla havalanıverdi. Göğsümde öyle bir kargaşa vardı ki, sanki bir fırtınanın ortasındaymışım gibi nefesim kesilmişti. "Öyle mi? Peki şu anda nerede? –Odasında olmalı. –Ya! Pekâlâ, öyleyse az sonra görürüm kendisini." Nefes aldım, evdeydi, telaşım yatıştı, Albertine evdeydi, evde olmasıyla neredeyse ilgilenmiyordum bile. Zaten evde olmayabileceğini düşünmem de abes değil miydi? Tekrar uyudum, ama Albertine'in beni terk etmeyeceğinden emin olmama rağmen, uykum hafif bir uykuydu ve bu sadece Albertine'e ilişkin bir hafiflikti. Çünkü avludaki tamirattan başka bir şeye ait olamayacak sesleri uykumda belli belirsiz işittiğim halde, huzurum bozulmuyordu; buna karşılık Albertine'in odasından gelen, dışarı sessizce girip çıkarken, usulca zile basarken çıkardığı en ufak çıtırtı beni yerimden sıçratıyor, bütün vücudumu sarsıyor, kalbim çarpıyordu, oysa bu sesi derin uykudayken duymuş oluyordum; aynı şekilde büyükannem de, hekimlerin koma diye adlandırdığı, hiçbir şeyin bozmadığı bir kıpırtısızlığa

gömüldüğü son günlerinde, ben Françoise'ı çağırmak için her zamanki gibi üç kez üst üste zili çaldığım an, bir yaprak gibi titriyormuş, o son hafta boyunca, ölü odasının sessizliğini bozmamak için zili hep hafifçe çaldığım halde, Françoise'ın dediğine göre, zile benim de bilmediğim, öyle bir basış şeklim varmış ki, kimse benim çalışımı başkasınınkiyle karıştıramazmış. Yani ben de can mı çekişiyordum, ölüm yakında mıydı?

O gün de, ertesi gün de, Albertine'le birlikte çıktık, çünkü Albertine artık Andrée'yle çıkmak istemiyordu. Ona yatın sözünü bile etmedim; bu gezintiler beni tamamen sakinleştirmişti. Ama Albertine, geceleri, yeni öpüşme şeklini değiştirmemişti, bu yüzden çok öfkeliydim. Bu davranışını, bana surat asmanın bir yolu olarak yorumlayabiliyordum, ancak, bu da, benim bitmek tükenmez cömertliğime karşılık, fazlasıyla gülünç geliyordu bana. Artık Albertine'de, benim için önemli olan tensel tatmini bile bulamıyordum, bu huysuz haliyle çirkin görünüyordu gözüme; dolayısıyla, baharın ilk günleriyle birlikte arzulamaya başladığım bütün kadınlardan ve yolculuklardan mahrum olduğumu şiddetle hissediyordum. Ta kolej yıllarımdan kalma dağınık hatıralar, bazı kadınlarla yeni yapraklanmış ağaçların altındaki buluşmalarımın silik anıları sayesinde olsa gerek, göçebe dünyamızın, mevsimler arasındaki yolculuğunda üç gün önce vardığı, bu ılık ilkbahar bölgesi, bütün yolların kırda yenilen öğle yemeklerine, kayık sefalarına, eğlencelere açıldığı ilkbahar bölgesi, benim gözümde ağaçlar ülkesi olduğu kadar, kadınlar ülkesiydi de ve toparlanan gücüm sayesinde, bu ülkenin her yanında sunulan zevkleri tatmaya iznim olacaktı bundan böyle. Tembelliğe, iffetliliğe razı olmak, hazzı yalnızca sevmediğim bir kadınla yaşamaya hep odamda kalmaya, seyahat etmemeye razı olmak, bunların hepsi, daha bir gün önce içinde bulunduğumuz eski dünyada, boş kış dünyasında mümkündü, ama sabah adeta varoluş ve mutluluk meselesiyle ilk kez karşılaşan, önceki olumsuz çözümlerin birikmiş ağırlığını taşımayan, genç bir Âdem gibi uyandığım bu yeni, yapraklı dünyada, bunlara razı olmam artık mümkün değildi. Albertine'in varlığı üzerimde bir yüktü, onun bu yumuşak, somurtkan haline bakıyor, ayrılmamış olmamızı bir talihsizlik olarak görüyordum.

Venedik'e gitmek istiyordum; Venedik'ten önce de, Louvre'a gidip Venedik resimlerine, Luxembourg'a gidip, duyduğuma göre çok kısa bir süre önce Guermantes Prensesi'nin bu müzeye sattığı iki Elstir resmine, Guermantes Düşesi'nin evinde görüp hayran olduğum *Dans Eğlenceleri* ve *X Ailesinin Portresi* adlı resimlere bakmak istiyordum. Ama ilk resimdeki bazı şehvetli pozların Albertine'de bir halk şöleni arzusu, özlemi uyandırmasından, onu, hiç yaşamamış olduğu bu tarz bir hayata, havai fişekler, kır meyhaneleri hayatına özendirmesinden korkuyordum. Albertine 14 Temmuz'da bir halk balosuna gitmek ister diye şimdiden korkuya kapılıyor, şöleni iptal ettirecek imkânsız bir olayın hayalini kuruyordum. Ayrıca o Elstir resimlerinde, güneyin yemyeşil manzaralarındaki kadınların çıplaklığı, Elstir'in gözünde sadece heykelsi bir güzellik, daha doğrusu, çimenlerin üstünde oturan kadın bedeninin, beyaz anıtları andıran güzelliği olsa da, Albertine'e kimi hazları düşündürebilirdi – ama o zaman da Albertine eseri aşağılamış olmaz mıydı?

Bu yüzden, Luxembourg'dan vazgeçmeye razı oldum ve Versailles'a gitmek istedim. Andrée'yle çıkmak istemeyen Albertine odasında kalmıştı; üzerinde Fortuny bir sabahlıkla kitap okuyordu. Versailles'a gelmek ister mi diye sordum. Albertine'in çok hoş bir huyu vardı; belki eskiden hayatının yarısını başkalarının evinde geçirmenin verdiği alışkanlıkla, bizimle birlikte Paris'e dönmeye karar verişi gibi, iki dakikada her şeye hazır olurdu daima. "Arabadan inmezsek bu kıyafetle gelebilirim," dedi. Sabahlığını örtmek üzere iki Fortuny manto arasında –iki erkek arkadaşından hangisiyle gideceğine karar verirmişçesine–, bir anlık bir tereddüt geçirdi, sonra enfes bir lacivert manto, bir şapka ve bir de şapka iğnesi seçti. Bir dakika içinde, daha ben paltomu alamadan hazırlandı ve Versailles'a gittik. Bu sürat, bu mutlak uysallık beni rahatlattı, sanki endişelenmem için belirgin bir sebep olmadığı halde rahatlama ihtiyacı duymuştum. Versailles'a giderken, "Aslında korkmam için bir sebep yok, geçen geceki pencere sesine rağmen, ne istesem yapıyor. Ben çıkma lafı ettiğim anda sabahlığının üstüne şu lacivert mantoyu atıp geldi; isyan halindeki bir kadının, benimle arası bozulmuş olan bir kadının davranışı değil bu," diye geçi-

riyordum içimden. Versailles'da uzun süre kaldık; gökyüzü baştan başa parlak, hafif soluk bir maviye boyanmış gibiydi; bazen kırlarda gezerken yere yattığımız zaman tepemizde bu renk bir gök görürüz; soluk da olsa o kadar dümdüz, o kadar yoğun bir renktir ki, kullanılan mavinin tamamen katışıksız ve kıvamlı olduğunu hissederiz; öyle ki, dokusunun içine ne kadar dalsak da, bu mavi dışında herhangi bir maddenin tek atomuna dahi rastlamayacağımızı biliriz. Sanatta da, tabiatta da yüceliği seven ve Saint-Hilaire'in çan kulesinin, aynı mavi renk içinde yükselişini seyretmekten hoşlanan büyükannemi düşünüyordum. Ansızın, ilk anda tanıyamadığım bir ses, büyükannemin çok seveceği bir ses duydum ve bir kez daha, kaybettiğim özgürlüğümü özledim. Yabanarısı vızıltısına benzer bir sesti. "Bak," dedi Albertine, "bir uçak, yüksekte, çok yüksekte." Her yanıma dönüp bakıyor, ama tıpkı kırda yatarmış gibi, bir tek siyah lekenin olmadığı, katışıksız mavinin bakir solukluğunu görüyordum sadece. Buna rağmen vızıltısını işitmeye devam ettiğim kanatlar, ansızın görüş alanıma girdi. Ta tepede, minnacık, parlak kahverengi kanatlar, sabit göğün dümdüz mavisini kırıştırıyordu. Nihayet vızıltıyla kaynağı, ta tepede, en az iki bin metre yükseklikte çırpınan o küçük sinek arasında bir bağ kurabildim; uğuldayışını görmekteydim. Belki de karadaki mesafeler, şimdiki gibi sürat sayesinde kısalmadan önce, şimdi iki bin metre yüksekteki bir uçağın homurtusunda bizi heyecanlandıran, daha bir süre de heyecanlandıracak olan güzelliğin aynısını, iki kilometre öteden geçen bir trenin düdüğünde bulmak mümkündü; düşünülecek olursa, uçağın diklemesine yolculuğunda katettiği mesafe, karadaki mesafenin aynısıdır, eskiden ulaşılması imkânsız zannettiğimiz için ölçüleri bize farklı görünen bu farklı yönde, iki bin metre mesafedeki bir uçak, iki kilometre mesafedeki bir trenden daha uzak değildir, hattâ daha yakındadır, çünkü nasıl sakin bir havada, denizde, ta uzaktaki bir teknenin çalkantısı suyun yüzeyini veya ovada, anlık bir esintinin soluğu buğdayları dalgalandırırsa, uçağın yukarı doğru yolculuğunda da, karadakine eşit bir mesafe, daha duru bir ortamda gerçekleşir, yolcuyu çıkış noktasından ayıran bir şey yoktur.

Canım ikindi kahvaltısı etmek istiyordu. Neredeyse kent dışında bulunan ve o sıralar rağbet gören büyük bir pastanede durduk. Tam o esnada dışarı çıkan bir hanım, pastacı kadından eşyalarını istedi. O hanım gittikten sonra, Albertine, saat epeyce ilerlediği için fincanları, tabakları, pötifurları yerlerine kaldırmakta olan pastacı kadının dikkatini çekmek ister gibi ona birkaç kez baktı. Kadın sadece bir şey istediğim zaman yanımıza geliyordu. O zaman da, zaten uzun boylu olan pastacı kadın bize ayakta hizmet ettiği, Albertine de oturduğu için, onun dikkatini çekebilmek için aydınlık bakışlarını dimdik yukarı çevirmek zorunda kalıyor, kadın çok yakınımızda olduğundan, yana doğru daha tatlı bir eğimle bakabilme imkânını bulamıyordu. Kafasını fazla kaldırmadan, pastacı kadının gözlerinin bulunduğu o aşırı yüksekliğe bakışlarını ulaştırmak zorundaydı. Albertine, bana karşı nezaketinden, hemen gözlerini önüne eğiyor ve pastacı kadının dikkatini çekememiş olduğu için, tekrar baştan deniyordu. Ulaşılmaz bir tanrıçaya, nafile uzanarak yakarıp durur gibiydi. Sonunda pastacı kadının, yandaki büyük bir masayı toparlamaktan başka işi kalmadı. Bu durumda Albertine yan bakışlarla yetinebilirdi. Ne var ki, pastacı kadın Albertine'e bir kez olsun bakmadı. Bu durum beni şaşırtmıyordu, çünkü pastacı kadını azıcık tanıyordum ve evli olduğu halde âşıkları olduğunu, ama maceralarını başarıyla gizlediğini biliyordum; inanılmaz derecede aptal olduğu için de, buna çok şaşırıyordum. Kahvaltımızı bitirirken kadını seyrettim. Etrafı düzeltmeye dalmıştı, Albertine'in onca bakışına bir kez olsun karşılık vermemesi neredeyse kabalık sayılabilirdi, ayrıca Albertine'in bakışlarında herhangi bir münasebetsizlik yoktu. Pastacı kadın ortalığı toparlıyordu, hiç durmadan, ara vermeden toparlıyordu. Küçük kaşıkları, meyve bıçaklarını yerleştirme işi bu uzun boylu, güzel kadına değil, insan emeğinden tasarruf etmek amacıyla basit bir makineye verilmiş olsa, Albertine'in dikkatinden bu kadar soyutlanamazdı; oysa pastacı kadın gözlerini önüne eğmiyor, dalıp gitmiyor, sadece işine yönelen bir dikkatle gözleri parlıyor, cazibesini sergiliyordu. Gerçek şu ki, pastacı kadın özellikle aptal biri olmasa (aptal olduğunu sadece duyduklarımdan değil, kendi tecrübemden de biliyordum), bu

ilgisizliği kurnazlığın doruğu sayılabilirdi. Ayrıca, en aptal insanın bile, arzuları veya menfaati tehlikeye girdiği zaman, sadece böyle bir durumda, o aptalca hayatının boşluğunun ortasında, en karmaşık çarkın işleyişine derhal uyum sağlayabileceğini gayet iyi biliyorum; her şeye rağmen, pastacı kadın kadar budala birisi söz konusu olduğunda, bu varsayım aşırı incelikli kalıyordu. Hattâ budalalığı inanılmaz bir kabalık görünüşüne bürünmekteydi! Albertine'e bir kez olsun bakmadı, halbuki onu görmemesi imkânsızdı. Albertine açısından pek hoş bir durum değildi, ama aslında, Albertine'in küçük bir ders almış ve birçok durumda kadınların kendisiyle ilgilenmediğini görmüş olması, beni çok memnun etti. Pastaneden çıkıp tekrar arabaya bindik ve eve dönmek üzere yola çıktık; yolda birdenbire, pastacı kadını bir kenara çekerek biz geldiğimizde oradan çıkmakta olan hanıma adımı ve adresimi söylememesini her ihtimale karşı rica etmeyi unuttuğuma hayıflandım; oraya sık sık sipariş verdiğim için, pastacı kadın adımı da, adresimi de gayet iyi biliyor olsa gerekti. O hanımın bu dolaylı yoldan Albertine'in adresini öğrenmesine gerçekten de hiç gerek yoktu. Ne var ki, bu kadarcık bir şey için aynı yolu geri dönmeyi anlamsız buluyor, o salak ve yalancı pastacı kadının, konuyu aşırı önemsediğim izlenimini edinmesini de istemiyordum. Buna rağmen, bir hafta sonra tekrar akşamüstü kahvaltısına o pastaneye gidip tembihte bulunmak gerekeceğini ve söyleyeceklerimizin yarısını daima unuttuğumuz için, en basit şeyleri bile birkaç aşamada yapmanın ne kadar sıkıcı olduğunu düşündüm.

Şehre çok geç saatte döndük; yol kenarında, ara sıra, gecenin içinde kırmızı bir pantolonla yan yana duran bir jüpon, âşık çiftleri ele veriyordu. Arabamız şehre girmek için Maillot Kapısı'ndan geçti. Önemli Paris binalarının yerini, adeta yıkık bir kentin suretini çizercesine, tek çizgi üzerine sıralanmış, kalınlığı olmayan, saf bir Paris binaları deseni almıştı; ama bu resmin kenarını öyle tatlı, uçuk mavi bir çerçeveyle süslenmişti ki, gözler her yanda cimrice sunulan bu enfes tonu arıyordu: mehtap vardı. Albertine mehtabı hayranlıkla seyretti. Tek başıma ya da yabancı bir kadının peşinde olsam, mehtabın tadına daha çok varacağımı Albertine'e söylemeye cesaret edemedim. Ona ezberden

mehtapla ilgili şiirler, nesir cümleleri okudum ve eskiden gümüşî olan mehtabın Chateaubriand'da, Victor Hugo'nun "Eviradnus"unda ve "Thérèse'in Evinde Şölen"inde nasıl mavileştiğine, Baudelaire ve Leconte de Lisle'de ise, madeni sarıya büründüğüne dikkatini çektim. Ardından, "Uyuyan Boaz"ın sonunda hilali anlatan imgeyi hatırlatıp şiirin tamamından söz ettim.

Geriye bakıp düşünüyorum da, Albertine'in hayatının birbirini takip eden, kaçak, çoğunlukla çelişkili arzularla nasıl dopdolu olduğunu tarif etmek imkânsız. Şüphesiz yalan, işleri iyice karıştırıyordu, çünkü Albertine artık aramızda geçen konuşmaları tam olarak hatırlayamıyordu. Mesela, "Aa, çok güzel bir kız, çok iyi de golf oynardı," diye bahsettiği bir genç kızın ismini sorduğumda, bu tür yalancıların, bir soruya cevap vermek istemedikleri zaman bir anda bürünüverdikleri edayla, her yalancı, istediği an elinin altında bulabildiğine göre, hiçbir zaman eksikliği çekilmeyen o kayıtsız, evrensel, üstün havaya bürünerek (ve bana bu konuda bilgi veremediğine üzülerek), "Ah! Bilemiyorum, adını hiçbir zaman öğrenmedim; golfte görürdüm onu, ama adını bilmezdim," der, bir ay sonra, "Albertine, bana bahsettiğin güzel bir kız vardı, hani o çok iyi golf oynayan," dediğimde ise, "Aa, evet," diye cevap verirdi, hiç düşünmeden, "Émilie Daltier, şimdi nerelerde, ne yapıyor, hiç bilmiyorum." Ve yalan, tıpkı sahra tahkimatı gibi, ele geçirilmiş olan ismin savunmasından, kızla buluşma ihtimallerine devredilirdi. "Ah! Bilemiyorum, nerede oturduğunu hiçbir zaman öğrenmedim. Kimden öğrenebileceğimizi de bilmiyorum. Yok canım, Andrée onu tanımaz. Şimdi paramparça dağılmış olan küçük çetemizden biri değildi." Bazen de yalan, çirkin bir itiraf kılığına girerdi: "Ah! Üç yüz bin franklık gelirim olsaydı..." Dudaklarını ısırırdı sonra. "Eee, ne yapardın? –Burada kalmak için senden izin isterdim," derdi beni öperek. "Bundan daha mutlu olabileceğim bir yer var mı?" Ama yalanlar hesaba katıldığında bile, Albertine'in hayatı inanılmaz ölçüde inişli çıkışlı, en büyük arzuları inanılmayacak kadar geçiciydi. Bir insanı delicesine sever, üç gün sonra, ziyarete gelse kabul etmek istemezdi. Tekrar resim yapmaya heveslenir, tuval ve boya aldırmamı bir saat bekleyemezdi. İki gün boyunca sabırsızlanır, memeden ye-

ni kesilmiş bebek gibi, çabucak kuruyan gözyaşları dökerdi neredeyse. İnsanlara, nesnelere, faaliyetlere, sanat ve ülkelere ilişkin duygularındaki bu istikrarsızlık o kadar genel bir şeydi ki, hiç sanmadığım halde, parayı sevdiyse de, başka şeylerden daha uzun süre sevmemiştir. "Ah! Üç yüz bin franklık gelirim olsaydı!" derken, fesat, ama anlık bir düşünceyi dile getirmiş olsa bile, bu düşünceye, resmini büyükannemin okuduğu Mme de Sévigné baskısından gördüğü Rochers'ye gitme isteğinden, bir golf arkadaşıyla buluşma, uçağa binme, Noel'i teyzesiyle geçirme veya tekrar resme başlama arzusundan daha uzun süre tutunmuş olamazdı.

"Aslında ikimiz de aç değiliz, Verdurin'lere uğrayabilirdik, bugün onların kabul günü, saat de uygun," dedi Albertine. "Ama siz onlara dargın değil misiniz? –Canım, haklarında çok dedikodu ediliyor, ama aslında o kadar kötü insanlar değiller. Mme Verdurin bana hep çok kibar davranmıştır. Hem insan sürekli herkesle bozuşamaz ki. Kusurları var elbette, kusuru olmayan insan var mı? –Kıyafetiniz uygun değil, eve dönüp giyinmeniz gerekir, geç kalırız. –Evet, haklısınız, eve dönelim, daha iyi olur," diye cevap verdi Albertine, beni daima şaşkına çeviren o inanılmaz uysallığıyla.

O gece, tıpkı bir termometrenin ısıyla yükselmesi gibi, mevsimde bir sıçrama oldu. O erkenci ilkbahar sabahları uyandığımda, yattığım yerden, kokuların arasında ilerleyen tramvayın sesini duyardım; içine giderek daha fazla ısı karışan hava, nihayet öğle vaktinin yoğunluğuna ve katılığına ulaşırdı. Dışarıdan daha serin olan odamda, yağlı ve kaygan hava, lavabonun, dolabın, kanepenin kokusunu olabildiğince parlatıp keskinleştirdiğinde, sırf bu kokuların, mavi saten koltuklarla perdelerin yansımalarına daha yumuşak bir parlaklık katan sedefli loşlukta, yan yana, belirgin dilimler halinde dimdik ayakta duruşları sayesinde, kendimi (hayal kurduğum için değil, somut biçimde mümkün olduğu için) Bloch'un Balbec'te oturduğu semte benzer, yeni bir banliyö semtinde, ışığa boğulmuş sokaklarda yürürken görürdüm; karşımda, çirkin kasap dükkânlarıyla beyaz kesme taşlar yerine, az sonra varabileceğim kır lokan-

tasını, oraya vardığımda karşılaşacağım kokuları: kesme camdan bıçaklıkların gökkuşaklarıyla harelendirdiği, muşamba üzerine tavuskuşu benekleri serpiştirdiği salonda, bir akiğin içindeki incecik damarlar gibi gölgelerin ışıklı donukluğunda asılı duran kiraz ve kayısı kâsesinin kokusunu, elma şarabı kokusunu, gravyer peyniri kokusunu bulurdum.

Pencerenin altında, rüzgârın düzenli bir tempoyla artmasını hatırlatan bir otomobil sesi duyup sevindim. Otomobilin benzin kokusunu duydum. Benzin kokusu, (tabiatı kirlettiğini düşünen ve hepsi maddiyatçı olan) aşırı duyarlıların ve kimi düşünürlerin nazarında, tatsız bir şey olabilir; bu düşünürler de, kendilerine has bir tarzda maddiyatçıdırlar ve somut gerçeğin önemine inandıklarından, insanoğlunun, gözleri daha fazla renk görebilse, burnu daha fazla koku alabilse, daha mutlu olacağını, daha yüce bir şiirselliğe ulaşabileceğini zannederler; oysa bu, siyah elbise yerine şatafatlı kıyafetlerin giyildiği eski zamanlarda hayatın daha güzel olduğunu zanneden kişilerin safça düşüncesinin felsefeye dönüşmüş bir şeklidir. Ama benim nazarımda, (tıpkı kendi başına nahoş olan bir naftalin ve vetiver kokusunun, Balbec'e vardığım günkü denizin mavisini çağrıştırarak beni coşturması gibi,) otomobilden çıkan egzos dumanıyla birlikte bu benzin kokusu, Saint-Jean-de-la-Haise'den Gourville'e gittiğim, sıcaktan kavrulduğumuz günlerde kimbilir kaç kez göğün solgun mavisine karışıp yok olduğu için, Albertine'in resim yaptığı o yaz öğle sonralarında, gezintilerimde bana eşlik ettiği için, şimdi de, karanlık odamda olduğum halde, dört bir yanıma peygamberçiçekleriyle, gelincikler ve pembe tırfıllarla süslüyor, adeta bir kır kokusu gibi beni sarhoş ediyordu; ne var ki bu, akdikenlerin kokusu gibi kıvamlı ve yoğun parçacıklarıyla tutunarak çalının önünde, belli bir dengede salınan, yapışkan, sınırlı ve sabit bir koku değil, önünde yolların akıp gittiği, manzaranın değiştiği, şatoların koşarak karşılamaya geldiği, gökyüzünün solduğu, güçlerin çoğaldığı bir kokuydu; adeta sıçramanın ve kuvvetin simgesi olan bir kokuydu, Balbec'teki gibi o cam ve çelikten kafese binme arzusunu içimde tekrar uyandıran, ama bu sefer fazlasıyla tanıdığım bir kadınla birlikte, tanıdık evlerde ziyaretlere gitmek için değil, yeni

yerlerde yabancı bir kadınla aşk yapmak için yola çıkmak arzusu doğuran bir kokuydu. Yoldan geçen otomobillerin kornaları durmadan bu kokuya eşlik ediyor, ben de, tıpkı askerî boru seslerine söz uydurucasına, kornaların çağrısına söz uyduruyordum: "Kalk ey Parisli, kalk, gel kırlarda yemek ye, ırmakta kürek çek, ağaçların gölgesinde, güzel bir kızla birlikte, haydi kalk, haydi kalk." Bütün bu tahayyüllerden o kadar hoşlanıyordum ki, ben çağırmadıkça, Françoise olsun, Albertine olsun, hiçbir "mahcup ölümlü"nün, "o korkunç saltanatla kullarımın gözünde görünmez olduğum sarayımın içinde," gelip beni rahatsız etmeyi aklından bile geçirmemesini sağlayan o "katı yasa"yı düşünüp kendimi tebrik ediyordum.

Ama birdenbire dekor değişti; bu kez eski izlenimlerin değil, çok yakın zamanda mavili-yaldızlı Fortuny elbisenin içimde tekrar uyandırdığı eski bir arzunun hatırası, başka bir ilkbahar serdi gözlerimin önüne; yapraklı değil, aksine, "Venedik" ismini içimden geçirdiğim anda birden ağaçsız, çiçeksiz kalan bir bahardı bu; süzülmüş, özüne indirgenmiş, günlerin tedrici uzayışını, ısınışını ve açılımını, kirlenmiş bir toprağın değil, el değmemiş, mavi bir suyun yavaş yavaş mayalanmasıyla ifade eden bir bahardı; çiçeklerden bir taç takmadığı halde bahara ait olan bu su, mayıs ayına, koyu safirinin parıltılı, sabit çıplaklığı tıpatıp mayısla çakışan, mayısın şekillendirdiği yansımalarla karşılık verebilirdi ancak. Mevsimler çiçeksiz kıyılarını nasıl etkilemiyorsa, modern çağlar da gotik kenti değiştirmez; bunu biliyor, ama hayal edemiyordum, daha doğrusu, hayal ederken, ta çocukluğumda, seyahate çıkma coşkusu içindeyken yola çıkma gücümü tüketen o eski arzuyu duyuyor, şunu istiyordum: Venedik hayallerimle yüz yüze gelmek; o parçalanmış denizin, Okeanos ırmağının kıvrımları gibi menderesleriyle çevrelediği incelikli şehir uygarlığını, o menderesler in gök mavisi kuşağıyla tecrit edildiğinden ayrı gelişen, kendi resim ve mimari ekolleri bulunan o şehri görmek, renkli taşlardan meyveleri ve kuşlarıyla o masal bahçesini, kendisini serinleten sütun gövdelerini dalgalarıyla dövüp sütun başlıklarının görkemli kabartmalarına, karanlıkta nöbet tutan koyu mavi bir göz gibi kıpır kıpır ışık lekeleri konduran denizin ortasında çiçek açmış bahçeyi

seyretmek. Evet, Venedik'e gitmem gerekiyordu, tam zamanıydı. Albertine'in dargınlığı geçtiğinden beri, ona sahip olmak, karşılığında her şeyimi vermeye razı olacağım bir şey gibi gelmiyordu bana. Belki sırf bir kederden, bir endişeden kurtulmak için her şeyi feda edebilecekken, o keder, o endişe yatışır. Bir an içinden asla geçemeyeceğimizi sandığımız çemberin öte tarafına atlamayı başarırız. Fırtınayı dağıtır, aydınlık bir huzura kavuşuruz. Bilinen bir sebebi, belki sonu da olmayan bir nefretin yürek daraltan esrarı dağılır. O andan itibaren, geçici olarak bir yana bıraktığımız, imkânsızlığını bildiğimiz mutluluk meselesiyle tekrar karşı karşıya kalırız. Şimdi Albertine'le birlikte yaşamam yine mümkün olduğu için, o beni sevmediğine göre, bunun bana mutsuzluktan başka bir şey getirmeyeceğini düşünüyordum; onu, kalmaya razı olmuşken, bu huzur içinde terk etmem daha iyi olurdu, aynı huzuru hatıralarımda da sürdürebilirdim. Evet, tam zamanıydı; Andrée'nin Paris'ten ne zaman ayrılacağını tam olarak öğrenmeli, Mme Bontemps üzerindeki bütün ikna edici gücümü kullanıp Albertine'in o sırada Hollanda'ya da, Montjouvain'e de gitmesini engellemeliydim. Aşklarımızı çözümlemeyi becerebilseydik, çoğunlukla kadınlardan sırf rekabet etmek zorunda olduğumuz erkeklerin karşı ağırlığı yüzünden hoşlandığımızı görürdük; bu karşı ağırlık ortadan kalktığında, kadının cazibesi azalır. Bunun sancılı ve ibret alınacak bir örneği, erkeklerin, kendileriyle tanışmadan önceki hayatlarında hatalar yapmış olan kadınları tercih etmeleridir, tehlikeye gömülmüş olarak gördükleri bu kadınların gönlünü, âşık oldukları süre boyunca hep yeniden fethetmek zorundadırlar; aksine, sonradan görülen ve hiç de dramatik olmayan bir başka örnek, sevdiği kadına düşkünlüğünün azaldığını gören erkeğin, çıkarmış olduğu kuralları kendiliğinden uygulaması ve kadına olan sevgisi bitmesin diye onu sürekli korumasını gerektiren, tehlikeli bir ortama sokmasıdır. (Tiyatrocu olduğu için sevdiği kadının tiyatrodan vazgeçmesini talep eden erkek örneğinin tersi.)

Albertine'in evden ayrılmasının olası bütün sakıncaları ortadan kalktıktan sonra da, tıpkı bugünkü gibi güneşli bir gün –güneşli çok günler olacaktı–, benimse Albertine'e karşı

kayıtsız olduğum, binbir arzuya kapıldığım bir gün seçmeliydim; Albertine ben görmeden evden çıkmalı, ben de o gittikten sonra kalkıp çabucak hazırlanmalı ve ona bir not bırakmalıydım; Albertine'in o dönemde, beni telaşa düşürebilecek herhangi bir yere gitmeyeceğini bildiğim için, yolculuğum boyunca Albertine'in yapabileceği, aslında o anda beni pek de ilgilendirmeyen kötü şeyleri kafamda kurmayacağım bu dönemden yararlanmalı ve onu bir daha görmeden Venedik'e gitmeliydim. Zili çalıp Françoise'ı çağırdım; tıpkı çocukluğumda, Venedik seyahatine hazırlanmak, şu andaki kadar şiddetli bir arzuyu gerçekleştirmek istediğim zaman yaptığım gibi, bir kılavuz, bir de tarife aldıracaktım ona; aradan geçen zamanda, başka bir arzumu, Balbec arzumu hiçbir haz almadan gerçekleştirmiş olduğumu ve Balbec gibi görünür bir olgu olan Venedik'in de, yine Balbec gibi, sözlerle anlatılamayacak bir hayali, ara sıra büyülü, ele geçmez, esrarengiz ve flu bir resimle zihnimi okşayıp geçen bir hayali, yani ilkbahar deniziyle bugüne aktarılmış gotik çağ hayalini muhtemelen gerçekleştiremeyeceğini unutuyordum. Zil sesini duyan Françoise odama girdi; sözlerini ve davranışını nasıl karşılayacağım konusunda epeyce endişeliydi. Şunları söyledi: "Beyefendinin bugün zili çalmakta bu kadar gecikmesi çok canımı sıktı. Ne yapacağımı bilemedim. Mlle Albertine sabah saat sekizde bavullarını istedi benden; isteğini geri çevirmeye cesaret edemiyordum, beyefendiyi uyandırsam, beni azarlayacağından korkuyordum. Ne diller döktüm, bir saat daha beklesin diye, beyefendinin zili çalacağını düşünüyordum hep, ama hiçbir faydası olmadı. Israr etti, beyefendiye bu mektubu bıraktı ve saat dokuzda gitti." Bunun üzerine –insan kendi içinde olup bitenlerden öyle habersiz olabiliyor ki, Albertine'e karşı tamamen ilgisiz olduğumdan eminken– nefesim kesildi, ellerimi kalbime bastırdım; ellerim, Albertine'in, Mlle Vinteuil'ün kız arkadaşına ilişkin mahalli trendeki ifşaatından beri ilk kez, bir anda ter içinde kalmıştı, ağzımdan bir tek şu sözler çıkabildi: "Ya! Çok iyi Françoise, teşekkür ederim, beni uyandırmamakla iyi etmişsiniz tabii; şimdi beni biraz yalnız bırakın, daha sonra tekrar zili çalarım."

"Gerçeklik, meçhule giden yolda bir ilk adımdır sadece ve bu yolda pek fazla ilerlememiz mümkün değildir. En iyisi bilmemek, mümkün olduğunca az düşünmek, kıskançlığın en ufak bir somut ayrıntı sunmamaktır. Ne yazık ki, dış dünya olmasa da iç dünyamız bazı olaylar çıkarır karşımıza; Albertine gezintiye çıkmasa da, tek başıma düşüncelere daldığım zaman bulduğum bazı tesadüfler, bazen bana gerçekliğin küçük parçalarını sunuyordu; bu küçük ayrıntılar, tıpkı birer mıknatıs gibi, meçhulün bir parçasını kendilerine çekerler ve o andan itibaren, meçhul bize acı vermeye başlar."

Kayıp Zamanın İzinde'nin bu cildinde anlatıcı, evine tutsak ettiği Albertine'e tutsak düşüp arzunun ve kıskançlığın girdaplarına dalarken okuru da peşinden sürüklüyor: sokak satıcıları, burjuvazi, Vinteuil Sonatı, sütçü kız, uyku ve düşler, Bergotte'un ölümü, geçmişte kalan Balbec'le düşlenen Venedik arasında bir Paris... Girdaptan çıktığında ise iş işten geçmiş, başkahraman Zaman, perdeyi kapatmıştır bile.

TEMA
TÜRKİYE ÇÖL OLMASIN!
(0212) 281 10 27
ISBN 975-363-985-6